

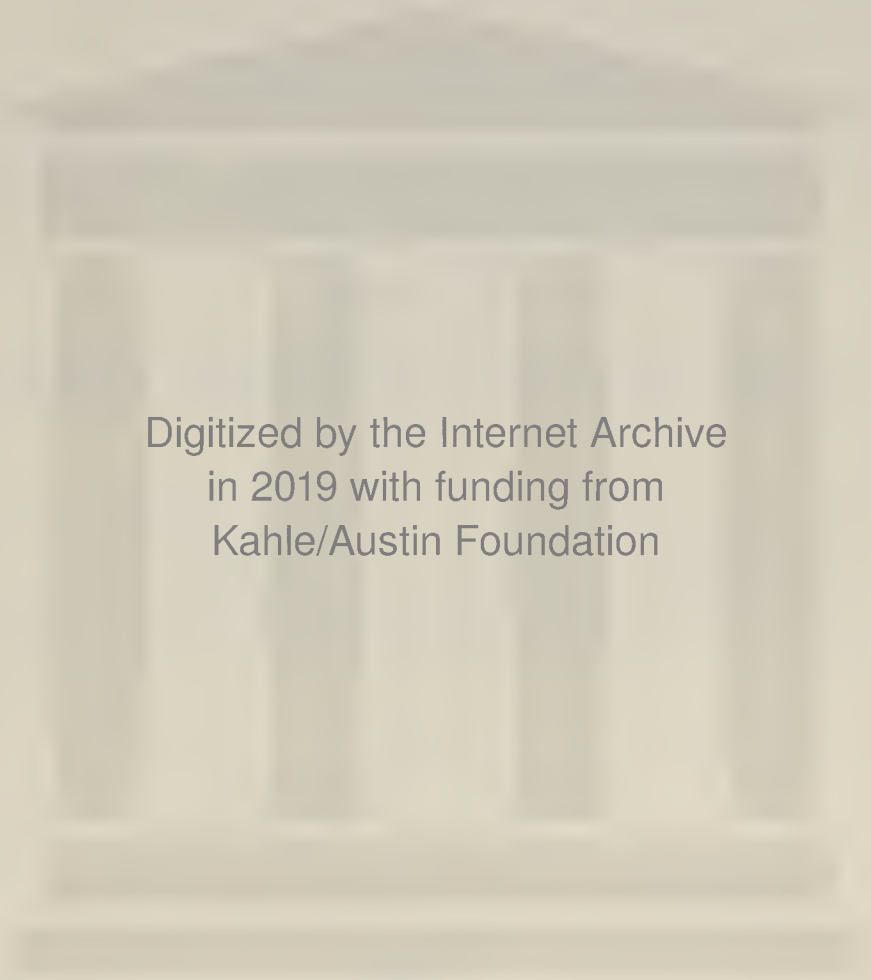
TRENT UNIVERSITY

LIBRARY
OF RELIGION

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Kahle/Austin Foundation

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESARAE
VINDOBONENSIS

VOL. LXV.

S. HILARII PICTAVIENSIS OPERA

PARS IV:

TRACTATVS MYSTERIORVM. COLLECTANEA ANTIARIANA PARI-
SINA (FRAGMENTA HISTORICA) CVM APPENDICE (LIBER I AD
CONSTANTIVM). LIBER AD CONSTANTIVM IMPERATOREM (LIBER
II AD CONSTANTIVM). HYMNI. FRAGMENTA MINORA. SPVRIA

RECENSUIT

ALFREDVS FEDER S. I.

VINDOBONAE
F. TEMPSKY

LIPSIAE
G. FREYTAG (G. m. b. H.)

MDCCCXVI

Reprinted with the permission of the original publishers

JOHNSON REPRINT CORPORATION
111 Fifth Avenue, New York, N. Y. 10003

JOHNSON REPRINT COMPANY LIMITED
Berkeley Square House, London, W. 1

S. HILARII EPISCOPI PICTAVIENSIS OPERA

PARS QVARTA:

TRACTATVS MYSTERIORVM. COLLECTANEA ANTIARIANA PARI-
SINA (FRAGMENTA HISTORICA) CVM APPENDICE (LIBER I AD
CONSTANTIVM). LIBER AD CONSTANTIVM IMPERATOREM
(LIBER II AD CONSTANTIVM). HYMNI. FRAGMENTA MINORA.
SPVRIA

RECENSIVIT, COMMENTARIO CRITICO INSTRVXIT,
PRAEFATUS EST INDICESQVE ADIECIT

ALFREDVS FEDER S. I.

VINDOBONAE
F. TEMPSKY

LIPSIAE
G. FREYTAG (G. m. b. H.)

MDC CCCXVI

Reprinted with the permission of the original publishers

JOHNSON REPRINT CORPORATION
111 Fifth Avenue, New York, N. Y. 10003

JOHNSON REPRINT COMPANY LIMITED
Berkeley Square House, London, W. 1

LR
BR 60.C 6 V.65

First reprinting, 1966, Johnson Reprint Corporation
Printed in the United States of America

PRAEFATIO.

Huius opusculorum quorundam minorum Hilarii Pictaviensis editionis usum ut lectoribus commodiorem redderemus, complura iam de librorum illorum genuinitate atque indole, de codicum natura atque affinitate, de difficilioribus aliis quibusdam quaestionibus lingua germanica in Actis academiae litterarum Uindobonensis exposuimus. scripsimus enim dissertationes has: *Studien zu Hilarius von Poitiers I. Die sogenannten 'Fragmenta historica' und der sogenannte 'Liber I ad Constantium imperatorem' nach ihrer Überlieferung, inhaltlichen Bedeutung und Entstehung, 1910 = Sitzungsberichte, phil.-hist. Kl. CLXII 4.* — *Studien II. Bischofsnamen und Bischofssitze bei Hilarius. Kritische Untersuchungen zur kirchlichen Prosopographie und Topographie des 4. Jahrhunderts, 1911 = SB CLXVI 5.* — *Studien, III. Überlieferungsgeschichte und Echtheitskritik des sogenannten 'Liber II ad Constantium', der 'Tractatus mysteriorum', der 'Epistula ad Abram filiam', der Hymnen. Kleinere Fragmente und Spuria. Nebst einem Anhang: Uaria über die Fassung der Bibelstellen, 1912 = SB CLXIX 5.*

Satis igitur erit, ut hac praefatione totam rem nuper fusius tractatam breuiter complectamur nonnullis additamentis adiectis iisque correctis, quae aut minus recte exposita aut re melius pensata nunc prorsus mutanda esse putamus. impense autem beneuolum lectorem, qui parum se hic edoceri aegre ferens uberiora desiderat, rogamus, ne commentationes illas germanicas in suum uocare usum neglegat.

I.

DE TRACTATIBUS MYSTERIORUM.

1. De codice Aretino. — 2. De excerptis Petri diaconi et alio fragmento tradito ab auctore quodam s. XI/XII. — 3. De editione principe et uirorum doctorum notis criticis. — 4. De titulo et dispositione *Tractatum*. — 5. De partibus *Tractatum* deperditis.

1. *Tractatus mysteriorum* seu potius eorum reliquiae unico tantum libro manu scripto nobis traditi sunt, scilicet codice A r e t i n o lat. VI 3 (= A), membranaceo, saec. XI medio litteris, quae beneuentanae-casinenses dicuntur, exarato¹. constat autem totum illud uolumen Aretinum ex residuis duorum codicum eadem fere aetate scriptorum, quorum alter (nunc quindecim foliorum) continebat Hilarii *Tractatus mysteriorum* atque *Librum hymnorum*, alter (nunc uiginti duorum foliorum) Aetheriae *Peregrinationem ad loca sancta*. singularum paginarum prioris codicis partis spatium scriptura completum est 207×138 mm., folia autem sunt longa 262 mm., lata 171. lineae in singulis prioris codicis partis paginis sunt tricenae ternae, in alterius partis paginis tricenae quinae. in codice ipso folia numerata non sunt; quare foliorum numeros nos exhibemus incipientes a primo folio conseruato. sunt autem folia secundum quaterniones ordinata. quorum primus quinque foliis constat, quoniam folia eius primum, septimum, octauum perierunt. qui hodie secundus est quaternio, integer exstat, tertii quaternionis folia secundum et septimum tantum seruata esse uidentur. de quaternionibus prorsus deperditis conferenda sunt, quae p. XVII sq. exposnimus.

Etiam in foliis exstantibus scripturae damna quaedam deprehenduntur orta madore uel temporum iniuria; neque enim solum complura uocabula ita sunt euanida, ut uix aut ne uix quidem legi possint (uelut p. 3, 7. 8. 5, 17. 7, 3. 25, 5. 28, 19. 29, 27. 37, 26), sed etiam non paucae uoces uel uocum partes eo perierunt, quod cum ipsa membrana corrosae uel abscissae sunt (uelut p. 4, 5. 6. 7. 5, 12. 13. 14. 15. 16. 25. 7, 2. 3). ubi in apparatu nihil de hac re adnotauimus, iam primus editor Iohannes Franciscus Gamurrini ipse damna illa resarsit. l a c u n a e inueniuntur in codice duae, scilicet p. 9, 27 et p. 14, 27. quarum altera complectens spatium 14 fere litterarum fortasse inde ortum ducit, quod in archetypo locus s. scripturae desinebat litteris *etc*, altera autem complectens spatium 5 litterarum inde, quod scriba omissa in archetypo intelligere non potuit. i n t e r p u n c t i o, quam librarius codicis A adhibuit, haud paucis locis aut falsa aut minus recta est; interpunguntur saepius, quae arte cohaerent, uel non separantur, quae

¹ Cf. etiam I. F. Gamurrini, Praef. editionis (*Biblioteca dell' Accademia storico-giuridica* IV [1887]; P. Geyer, *Itinera Hierosolymit.* (CSEL XXXIX p. VIII sqq.); H. Lindemann, *Des hl. Hilarius von P. Liber mysteriorum* 94—98; *Studien* III 16 sqq.

plane seiungenda sunt. s. scripturae loci etsi non semper, tamen plerumque signis aduncis a cetero textu distinguuntur.

C O R R E C T U R A E habentur in A non multae, earum pleraeque sunt factae ab ipso librario, paucae a diuersis scribis aetatis posterioris. distingui possunt duae manus pertinentes ad saec. XV uel XVI, quas signamus siglis *m*2 et *m*3, et quarta manus eiusdem fere aetatis (*m*4), quae scriptura currente in textu mutauit 18, 9 *hereditate* in *hereditatis* et in margine uariis formis addidit signum *N* (p. 6, 21. 9, 7. 11, 11. 27. 12, 10. 21. 15, 4. 14. 18, 9. 19, 28. 22, 24. 23, 5. 24, 3) uel margini denuo ascripsit uocabula textus glossarii, ni fallor, in usum; ita repetiuit in margine 24, 3 *demutata*, 24, 9 *resurrectionis demutationem*, 32, 5 *demutationis*, 36, 11 *demutatur*. de titulis quibusdam in margine additis u. infra p. XIII.

Quod ad codicis o r t h o g r a p h i a m attinet, eam in uniuersum uel certe saepissime scribendi consuetudinem, qualis erat librarii temporibus i. e. saeculo XI, repraesentare dicendum est. quoniam uero *Tractatus mysteriorum* uno codice Aretino traditi sunt, huius codicis orthographia pro fundamento adhibeatur et retineatur necesse est, dummodo ne formae traditae obstent rationi scribendi hominis eruditi saeculi IV. etsi igitur librarius sibi ipse non semper constat, religiose conseruandum est, quidquid ab Hilarii ipsius more non prorsus abhorrere uidetur.

Quare non mutauimus *e* (= *at*) in nominibus propriis peregrinis: *amorreorum* 36, 12, *egypt-* 19, 31. 23, 15 (ubi tamen *Aegyptio* scripsimus, quod praecedit *Aegyptium*). 25, 2. 27, 16. 17. 36, 18 (sed *egypt-* 23, 15. 26, 11. 28, 8. 11. 35, 11), *hebreis* 23, 2 (*εbreis* A). 37, 27 (*hebreis* A), *iudeis* 31, 3 (sed *iude-* 5, 4. 7, 17. 11, 12). retinuimus etiam in nominibus propriis hebraicis aspirationem in A traditam: *barrachihel* 9, 26, *hiericho* 34, 10. 35, 15, *hierusalem* (*hirłm*) 9, 14, *iafeth* 13, 14, *hiesum* (sc. *Iesum Naue*) 33, 10, *hiesu* 34, 23 (abbreviatum *ihs* etc. 32, 25. 33, 6. 7. 34, 26. 35, 17. 22), *israhel* 32, 7 (*iħl* 23, 18. 30, 10. 31, 11. 32, 4. 12, *isħl* 32, 3), *israhelita* 37, 27 (cf. *israhelitici* 15, 19 cod. B), *ysahac* 3, 17. 18, 23 (*isahac* A). 20, 22. 28. 29. 21, 7. 9. 24, 13 (sed *ysaac* 38 nota 3 et 16, 1 cod. B). falsam autem aspirationem repudiauimus in *hemmanuhel* 37, 3, *schyta* 7, 17, *chorinthios* 31, 2. scripsimus porro cum cod. A *intellig-* 34, 4. 37, 10 et *intelleg-* passim, *rettulissent* 27, 12 et *retulit* 23, 3, *repper-* (etiam in formis praeter perfectum) 24, 28. 25, 22. 33, 5. 30. 36, 6, *spiritual-* (in cod. A compendiose *sp̄ual-*) 19, 11. 14 et *spirital-* passim. secuti sumus denique cod. A in scribendo uel omittendo *p* inter *m* et *n*, *m* et *t*: *dampnationem* 34, 6, *perempt-* 11, 4 bis. 5 (*peremt-* 8, 13. 34, 23), *temptatio-* 23, 25. 25, 7. 26, 20. 24. 27. 30. 28, 14 bis. 16. quae autem ut in ipsum textum reciperemus, a nobis non impetrauimus, haec sunt:

ε pro e: *accepit, ceterum, conforme, ebri-, ecclesia, edidit, emissa, emortuarum, feci, femina, hebes, hedis, legis, media, obedientem, plena* etc., *elym* 27, 1. 5, *qua* 12, 8, *herodem* 11, 13, *noe* 12, 21. 25. 13, 6. 9. 19. 14, 6. 9. 24. 15, 8, *osee* 30, 6. 31, 4.

e pro ae: *cedentis, celo, deserviunt, hec, preceperat, predic-, prefigur-, preform-, preparauerat, prereptione, preripuit, prescire, present-, prestaret, queque, sepe* etc., saepius in terminationibus 1. declin., ut *ecclesie* etc.

ε pro oe: *pena*.

i pro y in uocabulis e lingua graeca petitis: *aegipto* 35, 11, *misterium* 38, 1; substituimus autem y pro i, quia ipse Hilarius alibi semper in illis uocabulis utitur y.

y pro i: *hystoria*.

b pro u: *libor-, olibe*.

u pro b: *existimauit, heues, peccauit*.

a spiratio falsa in uocabulis latinis inuenitur in *habund-* 19, 30. 20, 24. 27, 21. 28, 23, *herror* 25, 10, *ueh* 9, 16, *archanum* 25, 19, *michi* et *nichil* saepe. aspiratio omissa est in *aborrebat* 25, 15.

g e m i n a t i o omissa est in *consumantur* 9, 9, *consumatur* 27, 4. geminatio falsa habetur in *appellunt* 8, 16.

Scriba codicis A uel eius praedecessores male legentes uel scribentes confundebant saepius uocales uel consonantes, uelut scripserunt a pro e: 18, 23 *habetibus*, 23, 4 *affectus* (11, 26 *adfectu*), 26, 28 *marito*. — e pro a: 12, 18 *et*. — e (ε) pro i: 6, 2 *celeste*, 23, 5 *moyses*, 25, 24 *plaudete*, 34, 11 *suscepit*. — i pro e: 4, 12 *nuncupari*, 8, 14 *perimisset*, 9, 22 *persequimini*, 27, 23 *relicta*, 31, 15 *efficit*. — i pro o: 31, 29 *di*. — o pro i: 28, 27 *eos*. — o pro a: 27, 24 *sexta*, 29, 15 *septima*. — o pro u: 29, 17 *campo*, 36, 9 *coram*. — um pro o: 23, 13 *seruitium*. — c pro g: 3, 16 *elicit*. — d pro u: 32, 16 *uidentis*. — m pro t: 29, 21 *iubemur*. — n pro t: 20, 4 *an*. — p pro p̄: 29, 9 *p̄scriptum*. — s pro r: 24, 14 *sursum*. — bis confunduntur *ait* et *ita*: 12, 7 *ait* pro *ita*, 4, 24 *ita* pro *ait*.

In uerbis compositis assimilationem uel dissimulationem codicis A immutatam reliquimus; quare scripsimus u. g.: *adcrecit, adfuerunt, adprehenditur, adsum-, ammonemur, commissae, comparatio, complectitur, ecferbuit, immanibus, imminens, immortalitatis, impertiendo, impietatis, implenda, inridetur, inreligiositatis, optinet, optulit, subfigit*.

Quod ad abbreviationes attinet, attulimus iam supra complura nomina sacra abbreviata, reliqua sunt ordinaria u. g. *di, do, dns, xpi, sco spu* (*sps* adhibetur saepius etiam sensu profano). praeterea hic notentur abbreviationes copulae *e, st, ee, eet, eent*, coniunctionum et pronominum *au, qa, qn, qm, ut, nr, q, qd, qd, .i.* (= *id est*) et substantiuorum: *am* = *animo*, *apts* = *apostolus*, *cccta* = *ecclesia*, *frat* = *frater*, *miam* = *misericordiam*, *nois* = *nominis*, *tpc* = *tempore*, *tra* = *terra*, *tio* = *tertio*.

Interdum scriba diuisit unum uocabulum in duo uel tria aut contraxit duo in unam uocem; scripsit u. g. 6, 26. 25, 13 *in animis* pro *inanimis*,

7, 5 *ab scō sum* pro *absconsum*, 6, 12 *referres eam* pro *referre se iam*, 31, 21 *in stinctu se domiturus* pro *instinctus edomiturus*, 31, 30 *in sensibilibus* pro *insensibilibus*. per aberrationem oculorum explicantur dittographiae uelut 4, 3 *in imaginem* pro *imaginem*, 21, 3 *esset et esau* [esset].

De fati libri Aretini disseruimus uberius in *Studien III* 16 sqq. hic indicasse sufficiat codicem eundem esse atque illum librum, de quo Petrus diaconus loquitur in *Chronicis monasterii Casinensis*¹ enarrans Desiderium abbatem, postea Uictorem III papam (1087), exscribi iussisse *Hilarium mysteriorum et hymnorum* et cuius mentio fit in catalogo bibliothecae Casinensis anno 1532 Romam misso, nunc cod. Uaticano 3961, hisce uerbis: *Liber misteriorum Scti Ylarii inc.: Multiplex*.

2. a). Cod. C a s i n e n s i s 257 (= B) magna ex parte a Petro diacono anno 1137 scriptus continet f. 691—710 *Scolia in Quaestionibus Ueteris Testamenti* seu excerpta quaedam, quae ipse Petrus ex uariis operibus exegeticis collegit atque in unum coniunxit. inter quae Scolia habentur, ut primus monuit Andreas Wilmart², f. 706^v — 707^r complura excerpta ex nostris *Tractatibus* Hilarianis partim ad uerbum desumpta partim modo solutiore circumscripta. haec autem excerpta eo pluris aestimanda esse patet eo, quod nonnulla fragmenta nobis aliunde nota non sunt. in excerptendis *Tractatibus mysteriorum* Petrus diaconus secutus est ordinem ipsam operis Hilariani. eum autem excerpta ex ipso cod. A, procul dubio tunc integro, desumpsisse pro certo haberi posse existimamus. *Scolia* illa in *Quaestionibus Ueteris Testamenti* cum excerptis Hilarianis primum in lucem edita sunt in *Florilegio Bibliothecae Casinensis* VI (1894) 175—191. rogante me P. Bruno Albers O. S. B. collationem nouam excerptorum suscepit. ea usi excerpta omnia in tres classes diuisa repraesentauimus (*Studien III* 23—26), quarum prima continet excerpta ex codice A ad uerbum uel fere ad uerbum desumpta et in A adhuc seruata, altera sententias decem Hilarianas a Petro liberius circumscriptas, cum genuinum textum A praebeat, tertia denique illa sex excerpta, quorum ne uestigium quidem in cod. A nunc exstat. ad primam classem pertinent: *Adam—apostolum* 4, 9—14; *namque—insequitur* 6, 23—28; *agnoscit—nascente* 7, 10—16; *futuri—dignus* 8, 12—14; *principis—gloriatur* 11, 11—16; *Iam—Is-*

¹ M G h, *Scriptores VII* (1846) 747.   ² *Revue Bénédictine XXVII* (1910) 12—31: *Le De mysteries de Saint Hilaire au Mont Cassin*.

rahel 15, 4—6; *sub tribus Noe filiis—mortem* 15, 13—16; *In hoc ligno—pendentem* 26, 4 sq. fragmenta alterius classis u. *Studien III* 24 sq. tertia classis complectitur haec fragmenta: *domini—continetur* 15, 16 sq.; *Quia autem Iaphet—gerit* 15, 18—20; *Sarra—synagogam* 15, 25; *semen—assistit* 16, 1—4; *In littera Abrae—centesima oue* 16, 5—15; *Rebecca—signat* 17, 12—18. excerptorum primae classis in apparatu critico rationem habuimus, alterius classis fragmenta negleximus, tertiae classis excerpta in textum admisimus.

Quodsi quaeritur, num haec ultima sex fragmenta, quae in ipsum textum recepimus, ex codice A ad uerbum descripta sint, id asserere de longioribus fragmentis, scilicet de primo, quod arte conecitur cum septimo primae classis (p. 15, 13—16), de quarto, quinto, sexto non dubitamus. solebat enim Petrus diaconus longiora excerpta ad uerbum uel fere ad uerbum ex A desumere. quod attinet ad secundum et tertium, etiam haec speciem fragmentorum ex sententiis longioribus ad uerbum uel fere ad uerbum excerptorum prae se ferunt. quare haec quoque in textum admittere non haesitauimus.

De re orthographica codicis B nihil monendum est, nisi quod legitur *i* pro *y* in *sinagogam* 15, 25 et *tipum* 17, 13.

b). In paruulo aliquo tractatu saec. XII, cui titulus *Ratio generalis de initio aduentus domini secundum auctoritatem Hilarii episcopi*, traditum est fragmentum Hilario ascriptum, quod adhibetur ab auctore ad probandam antiquam consuetudinem aduentus liturgici trium hebdomadarum. incipit ita: *est autem et alia eiusdem negotii ratio haudquaquam uilipendenda, qua gloriosus ecclesiae auctor et doctor eximius Hilarius in libro utitur officiorum* et desinit his uerbis: *haec sunt, quae apud Gallos positus ex libro officiorum sancti Hilarii non inutiliter mihi (michi cod. M) corrasi*. opusculum illud uiri docti plerique Bernoni Augiensi (1008—1048) attribuerunt. id autem excerptum esse ex actis synodi cuiusdam Aurelianensis uel potius ex chronico Floriacensi saec. XI rationibus haud spernendis nouissime demonstrauit Dom Blanchard¹. tractatum edidit Bernardus Pez in *Thesauro Anecdotorum* IV P. 2 (Augustae Uindel. 1723) 51 (= CXLII 1085 M) usus duobus libris manu

¹ *Revue Bénédictine* XXIX (1912) 98—107: *Oeuvres attribués à Bernon de Reichenau*.

scriptis, scilicet codice aliquo S. Emmerami et alio *Ecclesiae Cathedralis Frisingensis membraneo uolumine, cuius characteres aetatem Bernonis assequi uidebantur* (Pez VII). priorem codicem recognouimus in cod. Monacensi 14477 (Em. E 100) saec. XII (= M), qui tradit uerba Hilariana f. 72. codicem Frisingensem quidem inuenire non potuimus, sed repperimus alium codicem Monacensem, scilicet 27300 (Ratisbon. Niedermünster) saec. XII in. (= N), continentem tractatum et illa uerba Hilariana f. 66. haec uerba habentur etiam in *Libello de quibusdam rebus ad missae officium pertinentibus*, quem Melchior Hittorp sub Bernonis nomine (*De diuinis catholicae ecclesiae officiis et ministeriis* [Coloniae 1568] 419—433) in lucem protulit (p. 425 = CXLII 1055 M). Iohannes Mercati et Andreas Wilmart denuo fragmentum ediderunt, ille secundum editionem Bernardi Pez in *The Journal of Theological Studies* VIII (1907) 429 sq., hic usus etiam cod. Parisino 2265 saec. XIV (f. 168) in *Revue Bénédictine* XXVII (1910) 500—513.

Originem Hilarianam illius fragmenti negarunt nonnulli eo, quod initium aduentus liturgici ante festiuitatem natiuitatis uel epiphaniae domini instituti ad tantam antiquitatem referri non possit. ad quod argumentum respondent alii¹ iam in concilio primo Caesar-augustano anni 380 (381), quod duodecim fere annis post mortem Hilarii habitum est, commemorari aduentum liturgicum domini in Hispania festiue celebratum² et quidem aequae atque ab Hilario aduentum trium hebdomadarum: *uiginti et uno die, quo a XVI kalendis Ianuarii usque in diem epiphaniae, quae est VIII idus Ianuarii* etc. Bernonem autem Augiensem ipsum, siue est auctor *Rationis generalis* siue non est, uerba illa habuisse pro Hilarianis comperimus ex eius ad Aribonem archiepiscopum epistula *Qualiter aduentus domini celebretur*. in ea enim epistula scribit haec: *et nos ueraciter dicimus, quia ritum, quo aduentum domini (hoc anno add. N) celebramus a sanctis patribus Gelasio, Gregorio, Hieronimo atque Hylario indubitanter accepimus* (M f. 71^v, N f. 65^v, apud Pez p. 48).

Ea uero, quae fragmento illo continentur, singula optime concordare cum stilo atque elocutione, cogitandi ratione atque methodo exegetica Hilarii Pictauiensis multis monstrauit Andreas

¹ Cf. W. C. Bishop, *The three Weeks Advent of 'Liber officiorum' S. Hilarii* in *The Journal of Theological Studies* X (1909) 127 et Wilmart l. c. ² cf. A. Lesley, *Praef. ad Missale mixtum* n. 207 (LXXXV 66 M).

Wilmart l. c. Quod autem Hilarii *Tractatus mysteriorum* ab auctore *Rationis generalis* commemorantur sub titulo *Liber officiorum*, id magnam difficultatem gignere nequit. in similem enim errorem etiam Coustantius, egregius operum Hilarianorum editor, incidit, qui ignorans sensum illius uocis Hilarianae *mysteriorum* scripsit in Praefatione n. 23 de libro *mysteriorum*, cuius nihil nobis superesset nisi titulus ab Hieronymo indicatus, ex ipso illo titulo coniectare licere eum librum officiis ecclesiasticis immixtum fuisse. quam Coustantii opinionem alii quoque uiri docti non pauci suam fecerunt decepti insuper hoc, quod etiam Ambrosius scripsit librum *De misteriis*, quo de ritibus sacris agitur, et quod Isidorus Hispalensis publicauit opus, cui titulus est *Officiorum libri duo* seu *De ecclesiasticis officiis*. unde mirum non uidetur, quod etiam ille auctor, qui fragmentum ad stabiliendum suum de aduentu liturgico argumentum ex Hilario exscripsit, *Librum mysteriorum* per errorem *Librum officiorum* appellauit.

3. Textum *Tractatum* primus in lucem edidit I. F. Gamurrini simul cum aliquot hymnis Hilarii et cum opere, quod inscribitur *Peregrinatio ad loca sancta*, in eodem codice A nunc conseruatis. editio haec princeps uulgata est in collectione, cui titulus *Biblioteca dell' Academia storico-giuridica* IV, Romae 1887, p. 3—28. textus multis quidem locis ab editore optime et feliciter emendatus est, sed aliis non paucis locis aut omnino non correctus est aut minus bene; saepius etiam male interpunctus, ita ut sensus aut nullus sit aut falsus euadat; praeterea textus editus complures errores in legendo codice exortos continet, quorum seriem dedimus in *Studien* I 36 sq. grato tamen animo multas correcturas et coniecturas editoris fecimus nostras semper addentes eius nomen exceptis iis uiri docti correctionibus, quae cuius legenti sponte sese offerunt. indicem plus quadraginta coniecturarum ad textum *Tractatum* corrigendum praebuit cardinalis I. P. Pitra (*Analecta sacra* V [1888] 144 sq.). codicem Aretinum quamquam Pitra non ipse inspexit, tamen quosdam locos corruptos sanauit, alios coniecturis memoratu dignis temptauit. non paruum adiumentum nobis suppeditabant notae, quas Hubertus Lindemann codice ipso Aretino usus in libro *Des hl. Hilarius von Poitiers Liber mysteriorum* (1905) p. 98—119 publici iuris fecit.

4. Unicum testimonium de *Tractatibus mysteriorum* ex antiquitate nobis traditum est ab Hieronymo (de uiris inl. 100), Hila-

rium scilicet scripsisse *librum hymnorum et mysteriorum alium*. Hieronymus igitur uidetur exemplar ante oculos habuisse, quod continebat aequae atque cod. A simul et librum mysteriorum et librum hymnorum. quoniam autem titulos operum, quae enumerat, saepius non satis diligenter indicat, ex eius uerbis titulus uerus et planus certo erui nequit. inscriptionem operis simul cum primo folio in cod. A periisse iam supra diximus. uerum subscriptio ansam nobis dat ad titulum accuratius definiendum. legitur enim in ea ita: *finit tractatus mysteriorum S. Hilarii episcopi* etc. librarium per errorem scripsisse *finit* pro *finiunt* statim uidebimus. uox autem *tractatus* erat iam saeculo IV terminus ualde usitatus ad significandos commentarios uel homilias sacras scripturas interpretantes. alia exempla sunt u. g. Hilarii nostri *Tractatus super psalmos*, *Tractatus in Iob* (Hieron. de uiris inl. 100) et *Tractatus Gregorii Eliberitani*, qui uulgo dicuntur Origenis. afferri possunt et aliae rationes, quae operis inscriptionem *Tractatus mysteriorum* fuisse suadeant. opus diuisum est in libros duos; post tractatum enim in Moysen absolutum legitur in cod. A: *explicit liber primus. incipit secundus* (p. 30 nota 4). minime autem uerisimile est auctorem opus suum, quod diuisit in duos libros, ipsum nuncupasse *Librum mysteriorum*. praeterea Hilarius ipse adhibet terminum *tractare* ter ad significandam naturam materiei operis: *sed suis quibusque temporibus uniuersa tractata ab Adam 4, 4, et hoc quidem quamuis utile fuerit ad cognoscendam spiritualium gestorum significantiam tractasse* 32, 26 sq., cf. 13, 18. argumentum denique operis plane concordat cum notione, quam termino *tractatus* adiungimus. de sensu autem uocis *mysteriorum* uiri docti, priusquam ipse textus *Tractatum* repertus est, alii aliud statuerunt. plerique putabant *Tractatus* fuisse opus liturgicum destinatum ad usum ecclesiarum gallicarum. ex opere autem ipso elucet uocem *mysterii* habere sensum 'typi', 'exempli', 'imaginis', qui sensus saepius apud scriptores ecclesiasticos inuenitur (cf. *Studien III* 38).

Quod attinet ad titulos, quos singulis interpretationibus patriarcharum et prophetarum in textu praemisimus, eorum alii in cod. A scripti sunt in margine atramento rubro, uelut 4, 8 *de adam*, 7, 24 *de cain et abel*, 10, 20 *de lamech*, 32, 25 *de hiesu naue*; alii eodem colore inter ipsum textum exarati sunt uelut 12, 14 *de noe*, 22, 12 *de moyse*, 30, 5 *de osee*; alios denique, qui in ipso codice cum foliis perierunt, qui tamen ex contextu fragmentorum seruatorum

et ex subscriptione codicis A restitui possunt, nos substituimus uncinis eos includentes, uelut 15, 23 *de abraham*, 17, 10 *de ysahac*. posuimus autem omnes titulos in ipso textu ideo, quod ex titulis inter textum codicis A scriptis concludere licet titulos cunctos originem ducere non ab aliquo scriba, sed ab ipso auctore *Tractatum*. libri primi caput undecimum, quo Hilarius post gesta Lamech explanata de Seth patriarcha prosequitur, non inscriptum est ullo titulo forte propterea, quia haec interpretatio nimis breuis est et in Genesi quoque enarratio de Seth eodem capite continuo insequitur narrationem de Lamech.

Ut conspectum utriusque libri *Tractatum* eorumque argumentorum magis perspicuum redderemus, diuisimus duos libros in singula capita.

Tractatus mysteriorum ab Hilario Pictauiensi conscriptos esse praeter Adolphum Ebert¹ uix quisquam negauit, originem autem Hilarianam Hubertus Lindemann luculentissime comprobauit². arbitramur autem Hilarium opus composuisse in Gallia ex exilio reuersum (360) et quidem postquam *Tractatus super psalmos* expleuit. ex ampla enim notitia operum Origenis, quae elucet ex *Tractatibus mysteriorum* aequae atque ex *Tractatibus super psalmos*, pro certo habemus *Tractatus mysteriorum* non esse scriptos ante exilium, in quo solo Hilarius de libris Origenis plenior cognitionem acquisiuit. eum autem suum opus non in ipso exilio scripsisse ostenditur sermone tranquillo ac pacato, qui liber est ab illa commotione animi, qua Hilarius in libris in exilio scriptis de hoc ipso exilio et de litibus circa fidem exortis loquitur. *Tractatus mysteriorum* denique post commentarios in psalmos compositos esse ex aliquo huius operis loco (in ps. 138, 4) concludi posse suspicamur³. postquam enim auctor uerba epistulae S. Pauli ad Romanos 5, 3 sq. commemorauit atque de suo addidit: *et haec quidem in sanctorum quorumcumque uita atque operibus fuisse cognoscimus, ut multis passionibus tribulationibusque iactati probabiles deo facti sint*, illustrat hoc suum dictum exemplis Abrahae, Iacobi, Moysis atque de his et similibus exemplis se alio loco tractaturum esse promittit dicens: *longum est passionibus ceterorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum—memorare —, sed haec oportunius et plenius suis locis tractari oportet.*

¹ *Allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters im Abendlande* I² (1889) 142. ² l. c. 36 sqq. ³ cf. Watson-Pullan, *St. Hilary of P.* (1899) XLV.

quae uerba manifeste ostendere putamus Hilarium ante *Tractatus super psalmos* compositos de typis uel mysteriis Ueteris Testamenti peculiare tractatus non conscripsisse.

Qui autem fuerint libri Origenis, quibus praecipue Hilarius in componendis *Tractatibus* usus est, indicauimus in apparatu, in quo locos parallelos, qui maiorem similitudinem exhibent, notauimus; cf. etiam infra indicem locorum. forte aliquis pendere Hilarium ab Origene etiam aliis locis inueniet, u. g. si contulerit p. 17, 12 *Rebecca* etc. cum homil. X in Gen., p. 20, 15 *ager* etc. cum homil. XI 3 in Num., p. 22, 30—23, 13 cum homil. III 4 in Ex., p. 25, 17 *eguisse* etc. cum homil. VII 1 in Ex., p. 27, 1—9 cum homil. VII 3 in Ex., p. 28, 10 sq. cum homil. VII 2 in Ex., p. 29, 3 *sol* etc. cum homil. II 1 in Ex. et cum homil. XXIII 5 in Num., p. 29, 10—16 cum homil. VII 5 in Ex., p. 31, 1 sqq. cum homil. III 4 in librum Iesu Naue etc. quorum locorum numerus sine dubio augeri posset, si Origenis homiliae in libros Ueteris Testamenti integrae et si imprimis eiusdem auctoris mysticarum homiliarum libri duo, in quibus etiam de Genesi tractabat (Rufin. apol. II 20), nobis traditi essent. testes complures, qui praeter Origenem de nominibus *Abram* et *Sara* mutatis (ad p. 16, 6) similiter, etsi non eadem ratione atque Hilarius disserunt, inuenies indicatos in *Studien III* p. 40.

5. Ualde dolendum est, quod opus Hilarianum in cod. A non integrum, sed temporum iniuria mutilatum ad nos peruenit. quot autem folia interciderint et quid continerint, et auctor et ipse cod. A indicia quaedam suppeditant. ac primum quidem dicuntur *Tractatus* ab ipso auctore *libellus*: 3, 20 *hoc libello uisum est ostendere*; quibus ex uerbis apparet librum non fuisse magnum. quodsi deinde fidem habere possumus subscriptioni codicis A (*finit tractat; mysteriorum s̄ hylarii epi ab adā usq; ad noe. deinde abraē. ysaac. iacob. moysi. et oseę prop̄hē. et helie*, cf. infra p. 38), ex ea idem colligere licebit. enumerantur enim in subscriptione typi, quos in partibus opusculi seruatis omnes tractatos inuenimus, scilicet A d a m (et Eua, Cayn et Abel, Lamech, Seth), N o e (et filii eius ex parte), A b r a h a m (ex parte), Y s a h a c (ex parte), (Esau et) I a c o b (ex parte), M o y s e s, O s e e (ex parte), H e l i a s (sed cf. p. XVIII). aegre autem ferimus, quod in subscriptione nulla quaestionis de Hiesu Naue mentio fit, praesertim cum *Tractatus* attente legenti fortasse etiam mirum uideatur, quod Hilarius de Hiesu Naue et Raab demum uerba faciat, postquam ad prophetarum typos tractandos aggressus

Osee prophetae exemplum explicauerit. sed ipse Hilarius capite 5 libri II excusat paucis suam agendi rationem.

Maiores operis partes in A periisse etiam ex ipsius codicis forma cognoscimus. atque imprimis desideratur initium totius operis, quod cum primo folio quaternionis primi periit. uox tamen *Multiplex*, qua incipiebat praefatio, fortuito nobis conseruata est in breui illa notula, quam de codice A continet catalogus bibliothecae Casinensis anni 1532, nunc cod. Uaticanus 3961 (u. supra p. IX). quae autem fuerit sententia auctoris, facile conicitur cum ex uerbis praefationis adhuc seruatis et ex nonnullis locis ipsorum *Tractatum*, quibus Hilarius suam rationem typos Ueteris Testamenti interpretandi defendit, tum ex initio praefationis commentariis in psalmos praemissae, in quo pariter de typis Ueteris Testamenti eorumque diuersa interpretatione disputat. sunt autem uerba haec: *diuersas esse plurimorum in psalmorum libro opiniones ex libris ipsis, quos scriptos reliquerunt, compertum habemus* (p. 3, 1 sq.). quibus dictis non dubitamus Hilarium initium *Tractatum mysteriorum* fecisse hisce uel similibus uerbis: *Multiplex est scripturarum interpretatio uel Multiplex est de sensu scripturarum opinionum diuersitas.*

Primi quaternionis praeter folium primum perierunt etiam duo ultima folia, quae continebant reliqua explicationis typorum Noe et filiorum eius et uerisimiliter initium quoque explanationis gestorum Abrahae patriarchae. haec autem explanatio in cod. A tota periit; conseruata sunt sola illa fragmenta a Petro diacono et a monacho aliquo germanico saec. XI uel XII tradita, quibus tractatur de duabus Abrahae uxoribus aduersariis Sara et Agar, de sacrificio Abrahae, de nominum Abrahae et Sarae mutatione. iustificationem Abrahae se tractaturum esse indicauerat Hilarius in praefatione p. 3, 17. in reliquis suis operibus Hilarius commemorat ex uita Abrahae haec gesta: Abraham iustificatum¹, angelum dei missum ad Agar, tres uiros coram Abraha assistentes, Agar ancillam de Abrahae domo cum filio suo expulsam, angelum dei ad Saram uerba facientem, poenam in Sodomam et Gomorrhham immissam², nomina Abrahae et Sarae mutata³, promissiones dei Abrahae datas⁴. hos igitur omnes uel fere omnes typos etiam in libro mysteriorum tractatos fuisse pro certo haberi posse putamus; exempli

¹ De trin. V 15 sq. in Matth. 2, 3. in ps. 127, 7 p. 632, 23.   ² cf. de trin. IV 23—33. V 15 sq.   ³ in Matth. 18, 6   ⁴ in ps. 138, 40 p. 773, 3—14.

Abrahae explicationem sequebatur consideratio typi Isaac, quam auctor breuiter iam significauerat in praefatione (*ecclesiam — discernit — ortu Ysahac* p. 3, 15 sqq.) et quam similiter indicat subscriptio (cf. p. 38). praeter unum autem fragmentum apud Petrum diaconum conseruatum, quod commemorat sponsalia facta inter Isaac atque Rebeccam et assumptionem gentilium in ecclesiam praefigurantia tota interpretatio, qua agebatur de Isaac patriarcha, intercidit. sed quoniam Hilarius nec in reliquis libris plura de Isaac tractat, eum exemplum Isaac patriarchae paucis absoluisse in promptu est.

Sequebatur deinde consideratio typi Iacob patriarchae (cf. praef. p. 3, 17 et subscriptionem p. 38), cuius apud Laban seruitutem praefigurasse redemptionem ecclesiae Hilarius iam in praefatione indicauerat et cuius cum angelo dei luctam capite 13 libri alterius commemorat (p. 36, 29). quam luctam etiam in libris *De trinitate*¹ et in *Tractatibus super psalmos*² explicatam inuenimus. cum in iisdem commentariis praeterea commemorentur nomen Iacob in Israhel demutatam et id quidem saepius³, filii duo Iacob et Esau dissidentes, Rachel uxor ecclesiam praefigurans, haec uel similia etiam in *Tractatibus mysteriorum* Hilarium interpretatum esse non immerito suspicamur. pars autem ulterior enarrationis de lucta inter Iacob et Esau exorta adhuc seruata est in primis foliis illius quaternionis, qui nunc in cod. A est alter.

His igitur positis pro comperto haberi potest in illo secundo totius libri manu scripti quaternionem deperdito — nisi quis potius duos quaterniones periisse putat — tractatum fuisse de gestis reliquis Abrahae et breuiter de exemplis Isaac atque Iacob prophetarum. totum autem uolumen non magnum fuisse colligitur etiam ex excerptorum Petri diaconi ea parte, cuius uestigia in ipso cod. A perdita sunt. si enim Petrus aequali semper modo *Tractatus mysteriorum* excerpserit, partes nunc perditas, quarum notitiam soli Petro diacono debemus, prolixas non fuisse excerptoris fragmenta neque longa neque multa documento sunt. dolendum sane est, quod Petrus priorem tantum librum excerpserit.

Discissus ac lacunosus secundus quoque liber nobis traditus est. ac primum quidem perierunt complura, quae sequebantur ultima

¹ IV 31. V 19. XII 46   ² in ps. 54, 13. 68, 19.   ³ in ps. 13, 6. 52, 21. 120, 10. 123, 1. 134, 6. 147, 7.

uerba quaternionis, qui nunc est secundus (p. 37, 21). multa, fortasse duos quaterniones seu paginas triginta duas intercidissee putauit I. F. Gamurrini. H. Lindemann uero, quem sequitur A. Wilmart, unum tantum quaternionem deesse censuit. arbitratur autem ultima uerba pertinuisse ad interpretationem typi Heliae prophetae, quam aliorum prophetarum (uelut Daudis, Ionae) interpretationes praecessissent. non quidem negandum est ultimis uerbis *Tractatum* nobis traditis sermonem esse de Helia propheta eaque, si fides habenda esset subscriptioni codicis A (cf. p. 38, 3 not.), ad tractatum de Helia pertinuisse. hoc autem posito ualde dubitari posset, num ille tractatus suo loco traditus esset. sed cum recte monuerit u. c. Aug. Engelbrecht (cf. p. 35, 23) capitulis 11—15 manifesto totius operis perorationem contineri, ex abrupto autem initio totius libri secundi in cod. A seruato conici licere hoc loco in quodam archetypo codicis A complurium aliorum prophetarum interpretationes excidisse, potius putandum est ipsum tractatum de Helia propheta, qui ultimis perorationis uerbis breuiter resumitur uidetur, suum locum in illa parte nunc deperdita tenuisse. cui sententiae obstare nequit subscriptio codicis A, fortasse ab ipso librario huius codicis composita; ea enim neque prioris libri typi tractati recensentur omnes et ex exemplis libri secundi manifesto omittitur Hiesus Naue. quod autem ex prophetis nominantur tantum Osee et Helias, facile explicatur eo, quod librarius haec nomina ex initio et fine materiae sibi traditae exscripsit.

Exodium uero *Tractatum* paucis resumens exemplum Heliae, quale in A traditur, huius operis naturae optime respondere arbitramur, cum in eo disseratur de restitutione uniuersorum extremis diebus peragenda. denotatur enim exodii illius uerbis praedicatio illa prophetae, qua eum in fine mundi restitutum uniuersa, id est reliquum, quod deprehenderit ex Israel, ad cognitionem dei reuocatum Hilarius ostendit etiam in commentario in Matthaeum¹. quoniam uero f. 13^v est ultimum folium quaternionis tertii, ea perorationis pars, quae excidit (p. 37, 21), expleuit minimum unum folium noui quaternionis; plura folia excidisse ut statuamus, nulla ratio nos cogit. Hilarius autem in *Tractatibus* non neglexisse typum Heliae prophetae etiam ex eo concludendum est, quod in aliis commentariis de s. scripturis confectis saepius uerba de illo pro-

¹ 17, 4. cf. ib. 26, 5. in ps. 59, 13 p. 201, 20 sq.

pheta facit. commemorat enim eorum cibos Heliae solitum inferre¹, prophetam in corpore raptum in caelestem habitationem², eundem in transfiguratione Christi in monte Thabor constitutum³, eum denique in fine mundi uenturum atque ab antichristo perimendum⁴. hos igitur uel similes typos etiam in *Tractatibus mysteriorum* ab Hilario enarratos esse ualde est uerisimile.

His omnibus consideratis atque perpensis adnectimus conspectum quaternionum olim in libro Casinensi contentorum signantes folia libri olim integri litteris crassioribus et addentes foliis nunc perditis asteriscos.

I quaternio, f. 1*: initium prologi.

f. 2—6 = f. 1—5 = p. 3, 7—15, 20: finis prologi, Adam (et Eua), Cayn et Abel, Lamech (et Seth), Noe (et filii eius Sem, Iaphet, Cham) ex parte.

f. 7*—8*: Noe (et filii eius Sem, Iaphet, Cham) ex parte, Abraham ex parte.

II quaternio, f. 9*—16*: Abraham (et Sara) ex parte, Ysahac (et Rebecca), Iacob (et Esau) ex parte; cf. fragmenta alibi seruata p. 15, 23—17, 18.

III quaternio, f. 17—24 = f. 6—13 = p. 18, 3—37, 21: Iacob (et Esau) ex parte, Moyses, Osee, Hiesus Naue (et Raab), perorationis initium.

IV quaternio, f. 25*: peroratio ex parte.

f. 26 = f. 14 = p. 37, 26 et p. 209—212: finis perorationis, initium libri hymnorum i. e. hymnus *Ante saecula* ex parte.

f. 27*—30*: hymnus *Ante saecula* ex parte, alii hymni, hymnus de resurrectione Christi ex parte.

f. 31 = f. 15 = p. 212—216: hymnus de resurrectione Christi ex parte, hymnus *Adae carnis* ex parte.

f. 32*: hymnus *Adae carnis* ex parte, fortasse alii hymni.

¹ In ps. 146, 12 p. 853, 2 sq.   ² in ps. 118 Zade 3 p. 517, 6 sq.   ³ in Matth. 27, 2.   ⁴ in Matth. 20, 10.

II A.

DE COLLECTANEIS ANTIARIANIS PARISINIS (FRAGMENTA HISTORICA).

1. De titulo et dispositione. — 2. De codicibus totius collectionis. — 3. De textibus parallelis. — 4. De editionibus. — 5. De fontibus collectionis eiusque redactore. — 6. De huius editionis natura.

1. Anno 1598 Nicolaus Faber (Le Fèvre), uir de studiis humanioribus promouendis optime meritus, Lutetiae Parisiorum edidit collectionem complurium documentorum saeculi IV, quae ad impugnandos Arianos congesta et ex parte textibus narratiuis inter se coniuncta sunt, collectionem quidem, si folia numerantur, non adeo magnam, sed si argumenta considerantur, grauissimam¹. hanc editionem prelo parauerat et ad finem fere perduxerat Petrus Pithoeus secundum codicem saeculi XV, qui dicitur Pithoeanus (= T, cf. infra p. XXXVII), cum morte praematura abreptus est. in illo autem libro manu scripto Pithoeus inuenerat collectionem in duas partes diuisam, unam partem titulo carentem, alteram inscriptione ornatam, quae Hilario Pictauiensi libellum hisce uerbis attribuit: *Incipit liber secundus Hilarii Pictauiensis provinciae Aquitaniae, in quo sunt omnia, quae ostendunt uel quomodo, quibusnam causis, quibus instantibus sub imperatore Constantio factum est Ariminense concilium contra formellam Nicheni tractatus, qua uniuersae haereses comprehensae erant.* ultimum documentum alterius partis concludebatur hac subscriptione: *Explicit Sancti Hilarii liber ex opere historico.* Faber, qui Pithoei editionis curam suscepit, totam collectionem in codice Pithoeano male in duas partes distinctam esse parte posteriore priori per errorem anteposita ratus ordinem utriusque seriei mutauit, ita ut inscriptio supra memorata in totam quasi collectionem caderet et litterae synodi Parisiensis, a qua in codice prioris partis initium sumebatur, sequerentur tanquam rescriptum epistulam Orientalium synodi Seleuciensis, quae finem faciebat parti alteri. paginas autem editionis suae Faber a secunda parte noua serie numerorum signauit. praemisit uero operi hunc titulum: *Hilarii Pictauiensis provinciae Aquitaniae episcopi ex opere historico Fragmenta numquam antea edita.* in fine adiecit documentum aliquod, quod etiam in posterioribus editionibus semper recusum est, scilicet: *Damnatio blasphemiae Arii et expositio*

¹ Cf. Faber, Praef. .p. 2.

integrae et catholicae fidei, quam catholici in tractatu Ariminensi firmauerunt et manu sua subscripserunt. de quo documento Faber ita dicit: quod sequitur, est ex alio cod. Deruen. post exemplar fidei Nicaenae. sed quia hoc documentum nullo modo ad collectionem nostram pertinet, in nostra editione id plane negleximus.

Ordinem fragmentorum denuo inuertit Petrus Coustantius e congregatione Maurinorum in editione anni 1693. cum enim eo ordine, quo in cod. T et in huius apographo cod. C (u. p. XXXVII) collectio exstaret, sine fastidio et sine quodam a uero aberrandi discrimine legi uix posse putaret, hanc dispositionem Coustantius censuit optimam fore, quae omnia sic temperaret, ut et temporum seruaretur ordo nec rerum ab Hilario ordinarum ratio immutaretur. eam ob rem se obseruasse, quoties in toto opere desideraretur aliquid, quod auctor se subnexuisse significaret, aut sequeretur aliquid, quod cum praecedentibus non cohaereret, atque proinde opus in tot fragmenta se partitum esse, quot in locis nactus esset dissutum aut aliqua sui parte mutilatum, et fragmenta singula, numero quindecim, secundum ordinem temporum collocasse. editioni autem praefixit titulum hunc: *Fragmenta ex libro Sancti Hilarii Pictauensis prouinciae Aquitaniae, in quo sunt omnia etc.* (cf. p. XX). ut ordo monumentorum, quem Faber secutus est, et ordo a Coustantio propositus melius cognoscantur, ambo hic inter se conferantur. tituli singulorum fragmentorum, qui apud Fabrum et Coustantium uix discrepant, sunt fere iidem atque in cod. C.

ORDO FABRI:

ORDO COU-
STANTII:

Liber Sancti Hilarii Pictauensis prouinciae Aquitaniae, in quo sunt omnia etc.

Sancto spiritu plenus Paulus apostolus etc. . . . .

Epistula synodi Sardicensis ad uniuersas ecclesias . . . . .

Epistula facta ad Iulium urbis Romae episcopum, Iulio episcopo a synodo directa . . . . .

Epistula, quam post renuntiationem Orientalium Athanasium reum non esse in urbe Roma holographa manu Ualens perscripsit et Ursacius subscripsit . . . . .

Item exemplum alterius epistulae Ualentis et Ursacii, quam post aliquantum temporis ab Aquileia, postea quam hanc superiorem Romae miserant, ad Athanasium miserunt et episcopos . . . . .

Fides apud Nicaeam conscripta a trecentis decem et octo episcopis contra omnes haereses . . . . .

Fragm. I.

Fragm. II.

<i>Epistula Liberii episcopi urbis Romae ad Orientales episcopos</i>	Fragm. IV.
<i>Epistula Liberii episcopi urbis Romae facta ad catholicos episcopos Italiae . . . . .</i>	} Fragn. XII.
<i>Epistula episcoporum Italiae (ad episcopos Illyricos) . . . . .</i>	
<i>Epistula Valentis et Ursacii et aliorum ad Germinium . . . . .</i>	Fragm. XIV.
<i>Rescriptum Germinii ad Rufianum, Palladium et ceteros . . . . .</i>	Fragm. XV.
<i>Liberius antequam ad exilium iret, hanc uniformem epistulam confessoribus scripsit, id est Eusebio, Dionysio et Lucifero in exilio constitutis . . . . .</i>	} Fragn. VI.
<i>Item Liberius, antequam iret in exilium, de Uincencio Capuensi ad Caecilianum episcopum Spoletinum scripsit . . . . .</i>	
<i>Post haec omnia, quae gesserat uel promiserat Liberius, missus in exilium uniuersa in irritum deduxit etc. . . . .</i>	
<i>Dilectissimis fratribus presbyteris et coepiscopis Orientalibus Liberius . . . . .</i>	} Fragn. X.
<i>Item Liberius de exilio Ursacio, Ualenti et Germinio . . . . .</i>	
<i>Item de exilio Liberius Uincencio . . . . .</i>	} Fragn. XI.
<i>Epistula Orientalium episcoporum, quam reuersis ab Arimino legatis dederunt . . . . .</i>	
<i>Fides catholica exposita apud Fariseam ciuitatem ab episcopis Gallicanis ad Orientales episcopos . . . . .</i>	} Fragn. XIII.
<i>Eusebius ad Gregorium episcopum Span. . . . .</i>	
<i>Epistula Germinii episcopi aduersus Arianos . . . . .</i>	Fragm. III.
<i>Decretum synodi Orientalium apud Serdicam episcoporum a parte Arianorum, quod miserunt ad Africam . . . . .</i>	} Fragn. VIII.
<i>Epistula Ariminensis concilii ad Constantium imperatorem, ubi episcopi praeuaricati sunt a fide uera . . . . .</i>	
<i>Gesta, ubi praeuaricati sunt episcopi legati a fide uera . . . . .</i>	} Fragn. IX.
<i>Exemplum fidei epistulae missae ad Constantium imperatorem a perfidis episcopis . . . . .</i>	
<i>Epistula legatorum missa ad Constantium imperatorem a Liberio episcopo Romae per Luciferum episcopum . . . . .</i>	Fragm. V.
<i>Epistula Constantii (Constantini Faber) imperatoris ad episcopos Italos, qui in Ariminensi synodo conuenerunt . . . . .</i>	} Fragn. VII.
<i>Definitio catholica habita ab omnibus catholicis episcopis, priusquam per terrenam potestatem territi haereticorum consortio sociarentur in concilio Ariminensi . . . . .</i>	

Cum autem editoris sit fragmenta eo ordine, quo in libris manu scriptis tradita sunt, in lucem proferre idque eo magis, quod de origine nostrae collectionis tantum coniecturae plus minus probabiles factae sunt, reliquimus plane immutatam et diuisionem collectionis in duas partes seu series et ipsum ordinem singulorum

utriusque partis fragmentorum, sed ut clarior esset conspectus totius collectionis et commodior eius usus atque indicatio singulorum monumentorum, fragmentis titulum breuem in margine praefiximus. quod ad titulum totius collectionis attinet, iam in *Studien I* 5 proposuimus, quoniam codicum nostrorum memoria titulus proditus non est, ut inscriptionem aptam, dilucidam, commodam hanc: *Collectanea Antiariana Parisina, quae uulgo dicuntur Fragmenta historica S. Hilarii Pictauiensis* (compendio abbreviatam *Coll. Antiar. Par.*); indicari igitur potest certus quidam locus breuiter u. g. ita: *Coll. Antiar. Par. Ser. A IV 1, 5*. rationes autem, quae nos mouerunt ad eligendam hanc nouam eamque a nobis fictam inscriptionem, sunt hae: tituli usque adhuc usitati nec traditione librorum manu scriptorum ulla ratione confirmantur et multorum de origine collectionis opinionibus aduersantur. nouus autem titulus eiusmodi esse debet, u^t et naturam collectionis breuiter exprimat, quae constat documentis uariis uariorum auctorum ad Arianae haeresis impugnandae historiam pertinentibus insertis textibus narratiuis unius uel plurium redactorum, et ut omnibus, qui opus illud indicare uel indicatum recognoscere uelint, commodus sit. uox uero *Collectanea* magis consentanea uidetur quam uox *Collectio* eo, quod congestio illa fragmentorum nobis minus ordinate tradita est. uox denique *Parisina* significat locum, ubi unicus ille et antiquissimus liber manu scriptus, ex quo pendent ceteri, seruatur.

Sequitur iam ordo noster *Collectaneorum*, qui codicis Parisini auctoritate nititur, comparatus cum ordine Coustantii. titulos autem singulorum fragmentorum finximus nos rationem habentes cum titulorum in textu illius codicis traditorum (cf. ipsum textum editum) tum uniuscuiusque fragmentorum ipsorum argumenti.

Collectanea Antiariana Parisina.

SERIES A.

	Coustantius:
I. Epistula synodi Parisiensis ad episcopos Orientales.	XI 1—4.
II. Epistula Eusebii episcopi Uercellensis ad Gregorium episcopum Elbiritanum.	XI 5.
III. Ex epistula Germinii episcopi Sirmiensis ad episcopos Arianos: symbolum Germinii.	XIII.
IV. Epistula synodi Sardicensis Orientalium cum symbolo et nominibus episcoporum, qui subscripserunt.	III.
1. Epistula synodalis.	

2. Symbolum.
 3. Nomina episcoporum.
 V. Epistula synodi Ariminensis ad Constantium imperatorem
 et gesta Nicaena una cum textu narratiuo. VIII.
 1. Epistula synodi Ariminensis.
 2. Textus narratiuus.
 3. Gesta Nicaena.
 4. Textus narratiuus.
 VI. Epistula Arianorum, qui synodo Ariminensi intererant, ad
 Constantium imperatorem. IX.
 VII. Epistula Liberii papae ad Constantium imperatorem. V.
 VIII. Epistula Constantii imperatoris ad episcopos synodi Arimi-
 nensis. VII 1—2.
 IX. Ex actis synodi Ariminensis. VII 3—4.
 1. Definitio episcoporum homousianorum.
 2. Textus narratiuus.
 3. Damnatio haeticorum.

SERIES B.

- I. Praefatio. I.
 II. Fragmentum apologeticum defendens Athanasium et con-
 tinens uaria ex actis synodi Sardicensis Occidentalium,
 duas epistulas Ualentis et Ursacii, symbolum Nicaenum
 una cum textu narratiuo. II.
 1. Epistula synodalis ad omnes ecclesias.
 2. Epistula synodi ad Iulium papam.
 3. Nomina haeticorum.
 4. Nominsa episcoporum, qui in synodo subscripserunt.
 5. Textu narratiuus.
 6. Epistula Ualentis et Ursacii ad Iulium papam.
 7. Textus narratiuus.
 8. Epistula Ualentis et Ursacii ad Athanasium episcopum.
 9. Textus narratiuus.
 10. Symbolum Nicaenum.
 11. Textus narratiuus.
 III. Epistula dubia Liberii papae ad Orientales episcopos una cum
 textu narratiuo. IV.
 1. Epistula Liberii.
 2. Textus narratiuus.
 IV. Epistulae duae de reconciliandis episcopis lapsis. XII.
 1. Epistula Liberii papae ad episcopos Italiae.
 2. Epistula episcoporum Italiae ad episcopos Illyrici.
 V. Epistula Ualentis, Ursacii, Gaii et Pauli ad Germinium. XIV.

- VI. Epistula Germinii ad Rufianum, Palladium et ceteros. XV.
- VII. Epistulae Liberii papae uerae et dubiae una cum textu narratiuo. VI.
1. Textus narratiuus.
  2. Epistula Liberii ad Eusebium, Dionysium, Luciferum exulantes.
  3. Textus narratiuus.
  4. Ex epistula Liberii ad Caecilianum episcopum Spoletinum.
  5. Textus narratiuus.
  6. Ex epistula Liberii ad Osium episcopum Cordobensem.
  7. Textus narratiuus.
  8. Epistula Liberii ad episcopos et presbyteros Orientales.
  9. Textus narratiuus.
  10. Epistula Liberii ad Ursacium, Ualentem, Germinium.
  11. Epistula Liberii ad Uincentium episcopum Campaniae.
- VIII. Epistula legatorum synodi Seleuciensis ad legatos synodi Ariminensis una cum textu narratiuo. X.
1. Epistula.
  2. Textus narratiuus.

2. Iam disseramus de libris manu scriptis atque primum quidem de iis, qui totam collectionem fragmentorum continent.

1. Cod. P a r i s i n u s A r m a m e n t a r i i lat. 483 (448 T. L.), membran., saec. IX¹. complectitur 115 folia longa 308 mm, lata 235 mm. duas paginas lucis ope depictas repraesentauimus in *Studien I*. liber nitide exaratus litteris aevi Carolingici propriis uidetur fuisse monasterii cuiusdam Galliarum ad septentrionem uel ad orientem sitarum. nam regesta defunctorum, qui ad complura monasteria illarum regionum pertinent, in calce codicis a manu saec. XIII adnexa sunt. codex, qui prioribus editoribus *Collectaneorum* ignotus fuit, primum commemoratus inuenitur in catalogo, quem de bibliotheca castelli Maffliers (Seine et Oise) baronis cuiusdam de Heiss Bartholomaeus Mercier, praesul abbatiae Saint-Léger, anno 1778 composuit. sunt autem eius uerba haec: *Codex Pergameneus X. saeculo litteris lombardicis exaratus in fol., in illo continentur: 1. Cassiani libri VII de incarnatione Domini ctr. Nestorium, 2. S. Athanasii ad Epitectum (sic) liber de fide catholica, 3. S. Hilarii*

¹ Cf. H. Martin, *Catal. des Mss de la Bibliothèque de l'Arsenal* I (1885) 332 sqq.; M. Schiktanz, *Die Hilarius-Fragmente* (1905) 22 sqq.; L. Delisle, *L'ancien manuscrit de Saint Hilaire n. 483 de la bibliothèque de l'Arsenal (Bibliothèque de l'Ecole des Chartes LXXI [1910] 299—304); Studien I* 7 sqq.

(in mg. *Pictaviensis*) *de essentia patris et filii contra hereticos liber (excerptus ex libro 7. de trinitate). 4. Fides catholica exposita apud Phariseam civitatem ab Episcopis Gallicanis ad Orientales episcopos (eodem S. Hilario Auctore), 5. Eiusdem Hilarii et S. Athanasii Opera uaria seu partes operum quorundam (codex optimae notae). Heiss a. 1781 codicem cum aliis libris uendidit marchioni de Paulmy, ex cuius librorum thesauris ortum ducit bibliotheca Parisina Armamentarii. adhuc signatus est cod. A uerbis: de la Bibliothèque de M. de Paulmy, Théologie, cartes n. 771 C.*

Praecedat in A index rerum contentarum hic:

IN HOC CODICE CONTINENTUR
CASSIANI LIBRI SEPTEM
CONTRA NESTORIUM

Epistola athanasii ad episthectum (sic) de fide.

Liber sc̄i hilarii de essentia patris et filii contra hereticos.

Fides catholica exposita apud phariseam civitatem ab ep̄is gallicanis ad orientales ep̄os.

Epistola eusebi ad gregorium ep̄m spanensem.

Epistula germinii ep̄i aduersus arrianos.

Decretum orientalium episcoporum quod misserunt ad africanam.

Epistula ariminensis concilii ad constantium imperatorem ubi praeuarica ricati (sic) sunt a fide uera.

Epistula missa ad constantium imperatorē a perfidis episcopis.

Epistula ad constantiū impr̄ a liberio ep̄o urbis romę missa per luciferū ep̄m.

Epistula constantini (sic) imperatoris ad ep̄os italiae q̄ ariminensi synodo conuener.

Definitio abita ab omnib. catholicis episcopis priusquā per terrenā potestatem territi. hereticorum consortio sociarentur in concilio ariminensi.

Liber sc̄i hilarii pictauensis episcopi.

Epistulae synodi sardicensis ad uniuersas ecclesias.

Epistula facta ad iuliū urbis romę ep̄m iulio ep̄o a synodo directa.

Epistula quā post renuntiationē orientalium athanasium reum non esse in urbe roma olographa manu ualens perscripsit et ursacius subscripsit.

In exemplum alterius epistulae ualentis et ursaci quam post aliquantū temporis ab aquileia posteaquā hanc superiorē romae miserant ad athanasium miserunt episcopum.

Fides apud niceā conscripta a trecentis decē et octo episcopis c̄tra om̄s hereses.

Epistula liberii ep̄i urbis romae ad orientales ep̄os.

f. 1^v *Item epistula liberii episcopi urbis romae ad catholicos italiae episcopos.*

Epistula episcoporum italiae ad ep̄os ylliricos.

Epistula ualentis ursaci et aliorum ad germinium.

Rescriptum germinii ad rufianū palladium et ceteros.

Anno 1906 Parisiis codicem A cum codice C, ex quo editio Fabri prodiit, accurate contulimus et cum certitudine concludere potuimus, id quod M. Schiktanz iam suspicatus erat, codicem A esse archetypum, ex quo cod. T, cuius apographon est cod. C, descriptus est. argumenta autem, quibus id nobis euincitur, uberius iam exposuimus in *Studien I* 11—13.

Quod ad rem orthographicam codicis A attinet, plane singularis est eius codicis condicio. itaque fusius de hac re agentes sub uno conspectu afferimus et quae sit codicis orthographia et quatenus nos eam in editione repraesentare par fuerit. ac primum quidem formas traditas eas omnes in textum ipsum admisimus, quae a saeculo auctorum non abhorrent, praeferentes ita memoriam codicis unici eiusque optimi sequi quam ad scribendi rationem uniformem quidem, sed rerum ueritati non consonam sectandam adniti. et ita agere nobis eo magis licere arbitramur, quod documenta uaria, quae cod. A tradit, a diuersis auctoribus uel redactoribus, a diuersis temporibus et locis ortum ducunt eaque omnia eandem rationem orthographicam secuta esse minime putandum est. quare si in codice A cum eadem uocabula tum eadem nomina propria uarie scribuntur, hanc uarietatem imitari non dubitamus, dummodo formae traditae aetati ipsorum auctorum ne obsint neue nimis oculos lectoris offendant — ut fit u. g. in mere phonetica mutatione consonantium *b* et *u* (*silbanus*, *uinitia*, *euseuius*) uel in falsa et extraordinaria addita aut omissa aspiratione uocabulorum imprimis latinorum (*heusebianam*, *helianum*, *ithaliam*, *aciui*). ex apparatu uero critico semouimus orthographica minoris uel etiam nullius momenti, ne quisquiliis nimis oneraretur, omnia. ad usum autem eorum, qui edoceri uolunt de scribendi ratione codicis A, hic addere placet uarias formas huius codicis orthographicas generis phonetici in ordinem congestas. lectiones, quas in ipsum textum recepimus, signamus asterisco, lectiones a mendis correctas duobus asteriscis.

ae (ε) pro *e* in aduerbiis, uelut: *absolutae*, *apertae*, *cotidiae*, *dignae*, *impiae*, *impiissimae*, *iustae*, *legitimae*, *maximae*, *perditae*, *pessimae*, *piae*, *proximae*, *publicae*, *rectae*, *praecipue*, *publice*. — in coniunctionibus et praepositionibus: *quae*, *sepa*, *tae*, *atque*, *itaque*, *se* etc. — in terminationibus casuum, praesertim in ablat. sing. 3: *cedaes*, *faciaem*, *auctoritatae*, *consuetudinae*, *criminae*, *itineriae*, *nominae*, *temeritatae*, *tumora*, *cognitione*. — in terminationibus uerborum, uelut: *dicerae*, *facerae*, *inducaerae*, *quiescae*, *respicitae*, *denegare*, *obesse*. — alibi: *aeccles-*, *aedita*, *aelementa*, *aepistula*, *aetiam*, *aliaenus*, *braeui*,

caeteris, communaefacimus, creatur, debaebant, depraec-, detaectus, huius-caemodi, interpraetatione, laetalis, paetila, piaetat-, (con)praesbyl- (praesbit-), quaerell-, quaeror, reuoluuendi, subpraessisse, terraere, trahaebamur, laborent, laqueis, interpretatione.

e pro *ae* in terminationibus, uelut: *acaie, alexandrine, asclepe, bone, catholice, campanie, carthe, cognite, commemorate, deprauate, doctrine, elicite, epistule, iniuriose, inlate, integre, littere, male, perpetue, poene, prophete, recte, rome, romane, scelerate, scribe, tante, uniuerse, uiue.* — alibi: *adhere, ced-, cel-, egrotantes, equalem, elate, estimauerit, etern-, excecavit, hec, hereat, meror, penae, penit-, presentes, prestat, preuaricati, que, quecumque, quedam, queque, querere, questio, secul-, seuiori* etc. — quod autem a saeculo IV non alienus est usus scribendi *e* pro *ai* graeca, admisimus has formas: *heres-* (heretic-*)* 43, 17. 44, 3. 92, 1. 95, 4. 12. 97, 3. 5. 7. 11. 100, 16. 101, 4. 103, 5. 105, 8. 111, 11. 119, 2. 122, 4. 127, 1. 13. 129, 3. 131, 2. 144, 6. 12. 145, 2. 146, 6. 147, 24. 148, 11. 24. 149, 24. 150, 6. 151, 4. 153, 7. 9. 24. 158, 24. 174, 11. 18. 175, 18. 177, 15 (*haeres-*, haeretic-** saepius), *edesus*** 76, 17, *elatea*** 135, 3, *eudemon** 76, 11. 77, 5, *eugeus** 75, 2, *grecianus** 96, 20, *ireneus*** 138, 2, *iudeo*** 67, 15. 148, 21, *museus*** 133, 8, *palestina** 49, 2. 55, 20. 119, 9. 121, 1. 133, 7. 137, 5 (sed *palaestinam** 54, 2).

ae pro *oe-* *faeditate* 55, 19, *maesia** 119, 10.

e pro *i:* *paracletum** 147, 28.

i pro *e:* *celibrare* 58, 8, *tacio* 140, 25; recepimus autem in textum has uetustiores formas: *beniuolo** 93, 9, *beniuolentia** 144, 3. 169, 6, *cathecuminum** 141, 22 (alios testes huius formae u. in Thes. ling. lat. III 600), *triuieris** etc. 66, 2. 30. 102, 10; item recepimus has formas ex graeco deriuatas: *a birito** (Βηριτω̄)* 75, 11, *heraclia** 74, 15. 119, 7 (*erachia** 134, 8).

i pro *ii* in genet. sing. 2: *arri** 91, 20. 92, 1. 15 (sed *arrii** 92, 13. 119, 2), *asclepi** 113, 2, *athanasi** 54, 7. 57, 20. 58, 24. 66, 3. 89, 19. 91, 24. 26. 113, 1. 114, 9. 127, 17. 154, 24. 155, 8. 184, 16 (sed *athanasii** 106, 6. 141, 19. 143, 1. 9. 144, 2. 146, 25. 148, 2. 155, 17. 171, 11. 173, 5), *eusebi** 47, 13. 117, 6, *germini** 47, 16. 160, 20, *liberi** 155, 3. 156, 12, *meliti*** 116, 10, *sabelli** 50, 11. 52, 11 (sed *sabellii** 44, 6), *ursaci** 144, 13. 145, 5 (sed *ursacii** 46, 15. 159, 4), *uinenti** 167, 2 (sed *uinentii** 166, 18); *isdem** 93, 23.

i pro *y* (*v* graec.) in uocabulis de lingua graeca petitis, uelut: *martir-** 81, 4. (*martyr-** saepius), *mister-** 53, 14. 58, 8. 63, 10 (*myster-** saepius), (*con*) *presbit-** 48, 17. 53, 18. 60, 24. 114, 9. 116, 6. 7. 11. 117, 2. 119, 3 (scripsi tamen hoc loco *y* propter praecedens *presbyterium**). 128, 11. 145, 10. 168, 5. 171, 3 (*-presbyt-** saepe), *sinod-** 48, 9 (*synod-** saepe). — fere semper in nominibus propriis graecis: *anquira** 55, 12. 75, 13, *birito*** 75, 11, *bitinia** 49, 4 (*bitynia** 54, 6), *bitinicus** 75, 23, *cicladon** 49, 5, *ciparissia*** 139, 4, *dionisi-** 61, 12. 75, 9. 138, 4, *dorilao*** 75, 12, *eptapilos*** 135, 1, *euthicio** 48, 15, *euticius** 78, 3. 139, 5, *frigia** 49, 5, *himeneus*** 134, 5, *lidiae*** 49, 5, *lignido*** 135, 2, *linci*** 134, 8, *lisinia***, 75, 2, *martirius** 160, 6 (sed *martyrius** 91, 19. 138, 3),

- pamphilia** 49, 4, *porfirius** 133, 4, *sciro*** 138, 2, *sinferonti*** 48, 15, *siria** etc. 61, 16. 74, 3 (sed *syria** 49, 3), *ticius** 139, 5, *trifon** 136, 2.
- y pro i: *ancylu* 78, 5 pro *ancialo*, *arcydami** 127, 8, *hyatu* 140, 14, *paraclytum* 48, 5 (fortasse per falsam analogiam ut *inclytus*), *pyson* 76, 1 (sed *pson** 76, 9), *uby* 87, 19. — formae autem *symrium** 146, 5. 169, 7. 170, 3 et *symriensis*** 142, 12 in usu erant, ut patet ex aliis exemplis; cf. *Symis* apud Iordanem, *Getica* 264 et MGh, *Auct. antiq.* XIII Index VIII p. 689. similiter uidentur lectiones *mursa** 78, 7, *myrsa** 119, 10, *mirsa** 131, 4 ex uariis formis graecis *Μοῦρσα* et *Μύρσα* deriuatae esse; cf. *Myrsam* apud Orosium VII 22, 10.
- o pro u: *incolom*-* 145, 13. 173, 11, *com* saepe, *epistol*-* 45, 11. 46, 6 (*epistul*-* saepe), *inlyricom* 158, 9, *noncup*- 140, 27. 153, 14. 26, , *secondus* 98 n. 3, *unicom* 147, 27, *mostus* 133, 8 pro *museus*, *pelosio* 76, 12, *plotarcus* 137, 2, *theodolus* 76, 18.
- u pro o: *apostulus* 99, 1, *constantinupol*-* (ex *Κωνσταντινουπολ*-) 60, 17. 61, 25. 66, 8. 67, 2. 4. 6 (sed *constantinopol*-* 45, 10. 50, 20. 51, 15. 55, 10. 61, 23. 66, 4), *cummun*- (saepius), *sinferunti* 48, 15.
- b pro p: *scribit*- (*scribs*-) saepius, *bablizatus* 81, 2, *turbiter* 66, 20.
- p pro b: *suptiles* 146, 24, bene in *optin*-* 96, 3. 98, 18. 101, 13. 142, 4 bis.
- b pro u: *archibo*, *bacat*, *beaberis*, *benenum*, *captibare*, *conibentiam*, *debot*-, *deprabatio*, *fabent*, *iubenescunt*, *nobas*, *pribatim*, *silbanus* 170, 6.
- u pro b: *aceruis*, *confiteuitur*, *confiteuor*, *deliueratione*, *dignaueris*, *existimauit*, *inprouitas*, *inproauiles*, *inreprehensiuilem*, *iudicauit*, *liuer*, *negauitis*, *orauit*, *pleuis*, *praeueatur*, *prouel*, *prouitatem*, *reparauit*, *rouoretur*, *separauit*, *seruaui*, *uasilica*, *uene*, *ueruis*, *uiblioteca*, *uennium*, *euseuius* saepius, *liuerius* saepius, *theuis* 133, 8, *uasilium* etc. 123, 1. 159, 24, *uitinia* 49, 4.
- c pro t: *accusacionem*, *adsercionis*, *affeccionem*, *ambiciosa*, *audienciam*, *consenciente*, *consorcium*, *discuciantur*, *eciam*, *flagiciis*, *forciores*, *malicia*, *perfeccio*, *pacior*, *pocius* etc. — in nominibus propriis: *aecianae** 158, 24, *diocleciana** 61, 15, *dioclecianopoli** 133, 3, *galacia** 49, 4. 22 (sed *galatia** etc. 49, 3. 55, 12. 133, 5), *geroncius** 139, 3 (sed *gerontius** 74, 6), *marciali** 174, 6, *pancracio** 93, 10 (sed *pancratius** 75, 17. 163, 15), *quincianum** 123, 2.
- t pro c ante i sequente uocali: *abitiendus*, *adsotiato*, *audatia*, *despitiebant*, *fallatiae*, *inditia*, *iuditio*, *pernitioso*, *pertinatiores*, *soliarentur* etc. — in nominibus propriis graecis t pro c positam mutamus in c, cum scribas t et c saepissime confundisse satis constet, exceptis aliquibus nominibus, quae tamquam latina usurpabantur uelut *patritius** 174, 7 et *ursatius** 80, 6. 106, 3. 123, 5. 144, 13. 158, 25. 159, 6. 161, 1. 163, 16. 170, 11. 174, 5 (sed *ursacius** saepe), *acaius* 131, 7, *anthiotia* 131, 6, *cappadotia* 49, 3, *sarditiam* 60, 16 (cf. 48, 9). — t pro c ante unam uocalem: *audatiter* 66, 15, *homitidia* 67, 5, *iuditibus* 57, 9, *partilipem* 58, 13, *profeteris* 47, 9, *raditibus* 65, 22.
- c pro g: *sugestionibus* 58, 20.
- g pro c: *dogtrinae* 82, 5, *refrigaretur* 65, 12.

c pro *qu*: *alico* 59, 6, *co* 57, 30. 58, 4, *cominus* 49, 18, *condam* 55, 10 (*cundam* 56, 24), *cos* 58, 30.

qu pro *c*: *hereti quorum* 60, 23, *quoepiscopus* 118, 3, *quur* 176, 5. — in nominibus propriis *qui* pro *qv* graeca: *anquira** 55, 12. 75, 13, *anquiritanus** 163, 15, *quimatio** 66, 26, *quirus** 76, 8.

d pro *t*: *adque saepius*, *capud* 127, 4, *quodquot* 56, 21, *uelud* 146, 26.

t pro *d*: *aliquit* 94, 10. 18, *intrepitanter* 164, 1.

f pro *ph* (*φ*) saepius secundum usum fere communem saeculorum IV et V: *amfioni** 48, 15, *asopojoebis*** 137, 7, *demojilus** 78, 2. 91, 18. 170, 4. 5, *efeso** 131, 8 (sed *epheso** 74, 7. 119, 9), *filadelfia** 76, 8, *filetus** 76, 3. 5, *filippis** 133, 4, *filippopoli** 78, 3, *filoxeni*** 127, 8, *foenice*** 49, 3, *fofinus** 142, 10. 12. 18. 145, 2. 146, 5. 12. 14. 18. 22. 26. 147, 1. 6. 12. 148, 2. 158, 14, *frigia** 49, 5, *menofantus** 74, 7. 119, 9. 123, 6. 131, 8, *olografa** 143, 5, *paflagonia*** 49, 4, *philosofiam** 162, 20, *porfirius** 133, 4, *sinjeronti*** 48, 15, *sofronius** 174, 7, *stefanus** etc. 121, 2. 123, 5. 131, 6 (sed *stephanus** 74, 3. 119, 7), *thelafius** 74, 12, *trifon** 136, 2. — male *ph* pro *f* ponitur in *prophan*- 49, 24. 53, 14. 54, 20. 55, 16. 59, 2. 60, 22.

g pro *i*: *regectis* 63, 27.

i pro *g*: *iesta* 61, 25, *protoiene* 63, 25.

p inserta inter *m* et *t*(*s*), *m* et *n*: *dampn*-* 45, 12. 20. 26. 175, 12. 15. 18. 176, 21. 177, 15. 17, *condempn*-* 157, 12. 168, 14 (*damn*-*, *condemn*-* saepius). *p* inter *m* et *t* (*s*) abest: *contemptu** 177, 6 (sed *contempserunt** 108, 1), *demtum** 80, 4, *promtum** 99, 2 (sed *promptum** 146, 16), *-sums*-* (*-sumt*-*) 58, 3. 61, 2. 62, 25. 63, 14. 71, 5. 100, 8. 147, 13. 154, 12 (sed *-sumps*-*, *-sumpt*-* 45, 2. 70, 6), *temt*-* 99, 7. 101, 3. 104, 2. 105, 6.

x, *xs*, *cs*. promiscue adhibitae: *execr*-* 49, 23. 50, 6. 64, 5. 73, 5. 111, 11. 129, 2 (sed *exsecrari** 62, 29), *exilium** etc. semper, *exist*-* semper, *exul*-* semper, *expect*-* semper, *expoliantes** 149, 15, *extat** etc. semper, *extinguere** 148, 12, *extinctiones** 61, 27, *exsuperat** 99, 13, *exsurrexerunt** 104, 2 (*exurrexerat** 95, 13). — *exsigam* 148, 4, *conflucserat* 60, 16, *distincsit* 99, 2, *tincxit* 127, 13.

s pro *x*: *ansii* 142, 20, *ausilium* 66, 30.

vocales insertae: *opinior* 141, 3. — bene in *augument*i* 99, 3, *prode esse** 56, 7, *profugit** 55, 9, *fugierunt** 118, 8, *stranguilarentur** 128, 16. — *i* addita ante *s* impuram: *istatuta* 82, 9. 93, 21. 94, 1. — uocalis primitiua seruata in uerbis compositis: *condamnemur** 62, 15, *detenemus* 87, 22 pro *retinemus*, *possedebit* 99, 18, *praesedemus** 62, 4.

consonae male omissae: *ammitatis* 52, 30, *autoritate* 44, 1, *completitur* 98, 6. — geminatio male neglecta: *acusatus* 66, 22, *ambusit* 142, 3, *antiquisimam* 66, 2, *consumande* 98, 4, *difertis* 175, 19, *eclesi*- 72, 2. 7, *exussisse* 116, 2, *nolent* 129, 3, *posint* 93, 5, *tranquilitas* 92, 8.

consonae additae: *centumplum** (Matth. 19, 29) 99, 17, *coniuncgerent* 59, 26.

— geminatio falsa uel minus recta: *adtullerit* 148, 4, *detullerunt* 110, 2, *intullerunt* 154, 13, *pertullit* 86, 26. 90, 25, *accuss-* 53, 13. 19. 54, 12. 56, 25. 57, 4. 11. 29. 66, 16. 112, 9. 113, 3. 118, 10, *excuss-* 57, 6. 100, 15. 109, 1, *confusionem* 50, 13, *occassion-* 146, 24. 147, 2. 151, 15, *amisserat* 157, 17, *admissimus* 97, 9, *commissit* 61, 24, *permisserunt* 120, 1, *praetermississe* 130, 2, *promisserat* 167, 18, *transmissimus* 160, 16. — in nominibus propriis: *arrabia* 137, 6, *arriminum* etc. 159, 18. 174, 4 (*arriaminum* 157, 2), *arriminens-* 47, 17. 155, 26, *eddesius* 76, 17, *melliti* 116, 10, *mellitium* 116, 11, *palladianu* 75, 24 pro *polidiane*, recte in *arrius** (= *Arius* haereticus), *arrian-**, *arriomanit-**, sed *arius** (= episcopus Arabiae) 121, 1. 137, 5, *ossius** (sed *hossius* 60, 26) passim.

aspiratio male addita uel omissa in uocabulis latinis: *hactibus*, *haecclesiae*, *hoccidentalibus*, *honerosius*, *exhorta*, *hortus*; *ac*, *actenus*, *odiernum*, *orrenda*, *ortamur*, *ostis*, *umani*; *aborrendus*, *anteac*, *exibitis*, *exauriat*, *macinabantur*; *helianum** 155, 10, *hossius* 60, 26 (*ossius** passim), *ithaliam* 158, 7. — *h* male addita in uocabulis graecis: *carthe* 127, 7, *catenas* 110, 5, *hortodoxum* 168, 2, *synhodus* 87, 5. 19. — *h* addita in nominibus propriis graecis: *heuseviam* 129, 3 pro *eusevianam*, *hireneus** 170, 6, *aethius** 135, 6 (sed *aetius** 61, 18), *anthiocia** 118, 4. 131, 6 (sed *antiocia** 119, 7, *antiochiae** 74, 3), *arthemius** 86, 2, *cartherius** 76, 2, *euthicio** 48, 15 (sed *euticius** 78, 3. 139, 5), *thelafius** 74, 12, *theno** 77, 7, *thimotheus** 76, 10. 78, 5. — interdum posita est *ch* pro χ graeca ante uocales *e* et *i* et fortasse recte quidem, quia *c* sonabat ut consona sibilans, quod ualet etiam de *th* posita pro graeca τ ; formae ut *mareothae** 141, 23 (sed *mareot-** 60, 3. 76, 4. 117, 1. 140, 13. 141, 20), *thaneos** 76, 11, *macharius** 114, 8. 115, 7. 116, 4. 141, 20 (sed *macarius** 174, 10), *nichae** 160, 23 ex analogia ortae esse uidentur. sunt autem exempla haec: *calchedonia** 74, 12, *machedonia** 54, 5. 133, 3. 4. 134, 8. 135, 6. 136, 5. 139, 2. 3 (sed *macedonia** 135, 2), *machedonius** 66, 24. 74, 10. 75, 11. 91, 19. 136, 7, *narchissus* 170, 5 (sed *narcissus** 77, 10. 119, 7. 123, 5. 131, 5), *nichea** (*nichen-**) semper, *trachia*** 49, 6 (sed *tracia** 86, 1. 133, 6. 134, 6). — *ch* male posita pro *h* in uocabulis latinis: *conchilium*, *michi*, *nichil* saepius. — *h* omissam in uocabulis graecis etiam nos omisimus: *anatematizari** 174, 23 (sed *anathema** etc. saepius), *biblioteca** 177, 12, *catecumini** 115, 10 (sed *cathecum-** 115, 5. 6. 141, 22), *catolic-** 103, 6. 156, 13 (sed *catholic-** saepe), *olografa** 143, 5, *omousion** 44, 4. 45, 27. 87, 10. 88, 6, *seismatici** 126, 16, *troni** 152, 11, *ypocritis** 46, 21, *achaia** 61, 12. 135, 1. 136, 2. 6. 137, 2. 7. 138, 2. 3. 4. 139, 4. 5. 6 (sed *achaia** 135, 3), *aciui* 157, 5, *adrianopoli** 55, 21, *antiocia** 119, 7, *anthiocia** 118, 4. 131, 6 (*antiochiae** 74, 3), *arcydami** 127, 8, *aretusa** 74, 18, *bitinia** 49, 4, *bitynia** 54, 6, *bitinicus** 75, 23, *doliceus** 74, 5, *eliodorus** 137, 3 (sed *heliodorus** 160, 23), *emimonto*** 49, 6, *eortasius** 174, 9, *eptapilos*** 135, 1, *eraclia** 134, 8 (sed *heraclia** 74, 15. 119, 7), *eumatius** 174, 8, *eustatius*** 75, 15, *euterius** 133, 6. 137, 4, *euticius** 78, 3. 139, 5 (sed *euthicio** 48, 15), *ieropoli** 77, 17, *particopoli** 136, 5, *plutarcus*** 137, 2, *tebe** 135, 1 (sed *thebis** 133, 8), *terasia** 134, 4, *tessalia** 133, 8. 134, 5 (sed *thessalia**

135, 5), *tessalonice** 135, 6, *tessalonicensis** 61, 19, *ticius** 139, 5, *tracia** 86, 1. 133, 6. 134, 6 (*trachia*** 49, 6), *yginus** 86, 2, *ypata*** 134, 5.

In textibus ab ipso Hilario compositis secuti sumus eius rationem scribendi orthographicam aliunde nobis notam corrigentes *presbitero* 140, 11 in *presbytero*, *cecilianum* 166, 16 in *caecilianum* et in epistula Liberii ad Constantium, quae nobis alio quoque uetusto libro manu scripto bonae fidei tradita est, huius codicis meliores formas (*y* pro *i* in *martires* 91, 13, *presbit-* 91, 26. 93. 10) recepimus.

Ea omnia, quae uitio lectionis uel scriptiois magis quam pronuntiationis tribuenda sunt et saepe ipsum sensum textus mutant aut obscurant, in apparatu critico adnotauimus.

Saepius etiam accidit, quod litterae exciderunt, praesertim in fine uocabulorum sequente uocabulo eadem littera incipiente, uelut 59, 8. 61, 20 *quo*(*d*), 61, 19 *prob*(*r*)*a*, 47, 9, *quanto*(*s*), 56, 7 *in cas*(*s*)*um*, 66, 9 *decessori*(*s*) *sui*, 80, 8 *qua*(*m*) *meruerant*, 99, 7 *fide*(*s*) *saluat*, 160, 14 *illi*(*s*) *scilicet*, 163, 22 *illi*(*s*) *sps*, 50, 19 *condi*(*ci*)*tur*, 52, 3 *sollici*(*te*). — saepius excidit *m* finalis, uelut 44, 20 *caritate*, 45, 14 *ignorantia*, 57, 29 *morte*, 60, 23 *doctrina*, 61, 5 *iniuria*, 67, 4 *ciuitate* etc. — ex altera parte *m* uel signum — supra lineam ductum saepius in fine uocabulorum male additur, uelut: 43, 9 *sensum*, 49, 27 *occasum*, 62, 26 *ecclesiam*, 43, 16 *causa*, 45, 7 *forma*, 98, 5 *affectione* etc. — aliae litterae falso additae: 141, 11. 12 *quo*[*d*], 59, 23 *iudic*[*i*]*um*, 99, 12 *mundiali*[*i*]s, 54, 17 *c*[*r*]eden*tibus*, 58, 10 *reprob*[*r*]um, 58, 7 *protogene*[*s*] *scdere*, 100, 7 *caeli*[*s*] *spem*, 102, 6 *per*tinatiore[s] *studio*, 45, 21 *exul*[*t*]an*thium*, 156, 6 *exul*[*t*]ante, 61, 22 *habe*[*r*]tur, 63, 19 *noli*[*te*]; de nominibus propriis cf. *Studien II* 9.

Aliquoties etiam unum uocabulum per errorem in duo scinditur uel duo in unum aut in duo alia diuersa coniunguntur: 46, 13 *det et* pro *decet*, 62, 19 *terrae reputabant* pro *terrere putabant*, 64, 29 *seminare sederunt* pro *semina resederunt*, 86, 26 *scriptore cognoscis* pro *scripto recognosces*, 88, 15 *inhaere* pro *in hac re*, 90, 18 *episcopi tales* pro *episcopis italis*, 93, 14 *tenebis* pro *te nobis*, 98, 20 *traduceret* pro *traduces et*, 99, 6 *obit* pro *ob id*, 147, 15 *in ista* pro *inita* etc. haplographia orta sunt menda uelut 99, 10 (*in*) *iniquitate*, dittographia menda ut 64, 16 [*se*] *senes*.

Errata, quae interpreti latino epistulae synodi Sardicensis Orientalium (Ser. A IV) in uertendis subscriptionibus acciderunt, non correximus, cum ipsi interpreti imputanda sint; reliquit enim saepius per errorem genetiuos graecos, uelut 75, 23 *a Zelon*, 76, 11 *a Thaneos*, 76, 15 *a Troados* (*troadas* A), 77, 15 *ab Attalias* (*a gallias* A).

In assimilatione praepositionum in uerbis et uocabulis compositis exemplum codicis A plane secuti sumus:

ad ante *c*: *acclamabant* 61, 6. — ante *f*: *affect-* 50, 25. 98, 5. 100, 3. 165, 14, *ad fines*

110, 1, *adfirmet* 140, 27, *adfuit* etc. 44, 1. 119, 8. 123, 7. 126, 15. 144, 6. —

ante *g*: *adgregamini* 175, 26. — ante *l*: *allegationes* 93, 9. — ante *m*: *ammirati*

- 51, 26, *admisceri* 43, 17, *admixtos* 100, 3, *ammitt-* 52, 30. 67, 12. 88, 4 (*admitt-saepius*), *admon-* 94, 1. 3. 102, 17. 130, 17. 156, 6 (*ammonitione* 50, 23, *am-moneo* 172, 16), *ammoueri* 146, 8. — ante *n*: *adnectimur* 99, 24, *annunti-* 50, 16. 51, 24. 166, 5. — ante *p*: *adpalam* 59, 6, *appar-* 87, 22 etc., *adpellatio* 44, 10 (*appellat* 54, 15), *adpetiuerunt* 109, 8 (*appetentes* 64, 20), *adprehend-* 98, 20. 99, 20, *adprobauit* 92, 22. — ante *qu*: *adquir-* 98, 18. 172, 7, *adquiescitis* 175, 12. — ante *s*: *adsederant* 56, 14, *ascend-*, *ascens-* 45, 3. 48, 2 etc., *adsens-* 46, 17. 102, 16. 147, 8. 18. 148, 2. 149, 24 (*assensu* 175, 13), *adser-*, *adsert-* 60, 24. 101, 13. 121, 5 bis. 140, 15. 18. 151, 6. 159, 24. 160, 8 (*asser-*, *assert-* 49, 27. 50, 4. 10. 162, 26), *adseuerar-* 92, 3. 115, 2, *assignent* 151, 20, *adsimilarunt* 117, 8, *adsi-* 140, 9. 153, 3. 175, 24 (*assistentibus* 80, 9), *adsociato* 82, 4, *adsolet* 140, 14, *aspicientes* 54, 10, *adsum-* 45, 2. 70, 6. 71, 5. 87, 14. 100, 8. 154, 12. — ante *t*: *adtestantur* 91, 24, *attritus* 64, 25, *adtul-* 97, 5. 148, 4.
- cum (com)* ante *b*: *combussit* 66, 25. — ante *l*: *conlocauit* 43, 12, *conloquia* 172, 17, *collatione* 95, 7, *collecta* 96, 18. — ante *m*: *commemor-* 130, 12. 175, 6, *commen-datio* 56, 4, *comment-* 107, 6. 108, 10. 116, 1, *commerci* 56, 23, *commigravit* 81, 3, *comminister* 102, 9, *comminuit* 53, 15. 55, 8. 20, *comminus* 86, 12, *com-mitt-* saepe (*conmitt-* 112, 4. 113, 5. 114, 2), *commixtum* 66, 10, *commod-saepius*, *commonefacimus* 159, 16, *commou-* 94, 8. 105, 6. 111, 8, 129, 11, *com-mun-* saepe, *compar-* (= beschaffen) 54, 25 (*conpar-* 57, 29. 154, 22), *compar-* (= gleichstellen) 54, 27 (*conpar-* 141, 18. 151, 2. 163, 7), *compellere* 45, 12, *con-perimus* 160, 26, *competenti* 94, 16 (*competens* 94, 6), *compilauerunt* 60, 21, *con-plect-* 98, 6. 148, 16, *comple-* 52, 22. 83, 7 (*conple-* 48, 1. 94, 12), *conplures* 58, 2, *compositi* 140, 4 (*-conposita* 89, 17. 102, 5), *conprehensi* 113, 6. 124, 2, *coupresbyt-* saepe, *comprimere* 148, 11 (*conprim-* 100, 1. 149, 22), *conprob-* 97, 8. 117, 8. 158, 21.
- in* ante *b*: *inbutus* 142, 12 (*inbutum* 50, 22). — ante *l*: *inlat-* 66, 7. 10, *inlibatam* 91, 13. 159, 15, *inlicitum* 157, 2, *inluminatio* 162, 6, *inlustr-* 54, 9. 56, 3. 87, 7. 165, 12, *inlyricum*** 158, 3. 9. 159, 1. — ante *m*: *inmaculatam* 49, 11, *im-manitatem* 61, 24 (*inmaniter* 63, 11), *inmemorem* 66, 9, *inmensa* 60, 16, *inmerito* 93, 8, *inmerserunt* 123, 1, *inmissa* 83, 8, *inmittente* 86, 7, *inmutare* 88, 3 (*inmut-* 98, 16. 154, 11. 159, 23). — ante *gn*: *innobiles* 111, 2. — ante *p*: *impend-*, *impens-* 87, 25. 165, 10. 175, 20 (*impend-*, *impens-* 102, 6. 25), *imperit-* saepe, *inpertit* 142, 26, *impetr-* 89, 9. 93, 13. 167, 13 (*impetr-* 90, 8. 23), *impetus* 166, 5, *impi-saepe*, *impleui* 91, 6, *implicetur* 164, 6 (*implicant* 149, 2), *inplorabant* 113, 2. *import-* 51, 22. 61, 5, *inprobitas* 142, 4, *inprobabiles* 149, 2, *imprudens* 50, 13, *impudenter* 66, 11. 156, 21, *inpugnationem* 114, 4, *impulsus* 170, 14 (*impulsu* 118, 8). — ante *r*: *inreligiositas* 46, 6, *inreperere* 151, 4, *inreprehensibilem* 118, 6, *inrito* 94, 19 (*irritum* 86, 18. 168, 1), *irrogauit* 66, 18, *inruisse* 141, 20.
- ob* ante *p*: *opponens* 52, 8, *obpressi* 112, 8, *obpugnarunt* 112, 9. — ante *t*: *optin-* 96, 3. 98, 18. 101, 13. 142, 4 bis (*obtin-* 79, 6. 87, 16).
- sub* ante *c*: *succumbere* 92, 11. — ante *g*: *sugger-* 163, 23. 164, 7, *suggestionibus* 58, 20. — ante *p*: *subpositiones* 111, 5, *subpressisse*** 90, 10, *subscrib-* etc. 47,

47. 66. 6. 67, 20. 86, 15. 25. 143, 6. 144, 14. 148, 1. 158, 21 (*suscrib-* etc. 58, 11. 66, 10. 85, 3. 11. 86, 22. 23. 88, 1. 96, 10. 97, 10. 131, 12. 158, 12. 163, 21. 164, 9 bis).

Abbreviationes in cod. A inveniuntur sat̄ multae praeter magis communes uelut $\overline{d}s$, $\overline{d}n{s}$, $\overline{i}h{s}$, $\overline{\chi}p{s}$, $\overline{s}c{s}$ $\overline{s}p{s}$, $\overline{n}r{i}$, $\overline{n}o\overline{b}$, $\overline{u}r\overline{a}$, $\overline{u}o\overline{b}$, $\overline{e}p{i}$, $\overline{f}r{s}$, $\overline{c}o\overline{n}s{s}$, p , $K\overline{L}$, $\overline{o}m{s}$, $\overline{e}$, $\overline{s}$, $\overline{e}\overline{e}$, occurrunt:

$\overline{c}c$ = *carissimi*, $\overline{d}d$ = *dilectissimi*, $\overline{j}j$ = *fratres*, $\overline{ss}$ = *suprascripti*, $\overline{u}c$ = *uir clarissimus*, $\overline{i}m\overline{p}$ = *imperator* (pro uariis casibus), $\overline{I}M\overline{P}E\overline{R}T$ (= acc.) 89, 2, $\overline{A}U\overline{G}$ (= dat. sing.) 89, 5, $\overline{d}i\overline{a}c$ (= abl. sing.) 93, 11, $\overline{e}p{i}sc$ (pro uariis casibus), $\overline{E}P\overline{I}S$ (= gen. sing.) 47, 16, $\overline{E}P\overline{I}S\overline{C}U\overline{M}$ (acc. sing.) 168, 3, $\overline{E}P\overline{I}S\overline{T}$ (= gen. sing.) 87, 2. 158, 2, $\overline{s}i\overline{l}u\overline{r}m$ (= *siluestrum*) 91, 25, $\overline{a}u\overline{t}$ (= *autem*) saepius, $\overline{e}i$ (= *enim*) 101, 20, $\overline{q}m$ (= *quoniam*) 57, 28, $\overline{q}u\overline{o}$ (= *quoniam*) 65, 2, $\overline{n}r\overline{i}$ 118, 3, $\overline{s}a\overline{l}t$ (= *salutem*) 43, 8, $\overline{S}P\overline{A}N\overline{S}$ (= acc. sing.) 47, 14. — abbreviationes in terminationibus adhibentur praecipue hae: $\overline{b}$; = *bus* (u. g. *omnib;*), $\overline{b}$: = *bus* (u. g. *reb;*), $\overline{b}$ = *bis* (u. g. *no\overline{b}*), $\overline{q}$. = *que* (u. g. *itaq.*), $\overline{r}$ = *runt* (u. g. *dixer\overline{r}*), $\overline{r}t$ = *runt* (u. g. *potuer\overline{i}*), $\overline{t}$ = *tur* (u. g. *habet\overline{i}*), $\overline{t}$ = *ter* (u. g. *frat\overline{r}*, *prop\overline{t}*), $\overline{t}$ = *tem* (u. g. *aeternita\overline{t}* 148, 23, *natiuita\overline{t}* 161, 9, *salu\overline{t}* 168, 6).

2. Cod. Remensis S. Remigii deperditus (= S). editione principe *Collectaneorum* iam uulgata Iacobus Sirmondus S. I. inuenit in bibliotheca monasterii Remensis ad S. Remigium librum manu scriptum, qui continebat eadem *Collectanea*. in notula enim quadam ad epistolam synodi Parisiensis anni 361 addita ipse haec scribit in editione Conciliorum Galliae: *Hanc (sc. synodicam) primus in lucem protulit Nic. Faber cum reliquis fragmentis Hilarii ex chartaceo, ut ipse praefatus est, libro non antiquo. nos etsi eorundem fragmentorum peruetus aliud exemplar nacti sumus in Bibliotheca Sancti Remigii Remensis, perpauca tamen in hac praesertim epistula suppeditaui, quae a Fabri editione discrepant.* Coustantius nos certiores reddit in illo libro Remensi eundem fuisse ordinem et easdem inscriptiones atque in cod. T; se quidem illud exemplar frustra quaesuisse, sed Stephanum Baluzium uarias Sirmondi lectiones suppeditando iacturam hanc utcumque resarsisse. moneo tamen Sirmondi lectiones aliquoties caute in textu recensendo adhibendas esse et talis cautio praesertim tunc adhibenda est, cum uariantes illae in se speciem praebent lectionis a Sirmondo uel editoribus potius fictae quam e codice fideliter receptae. sic p. 45, 9 lectio *impietatem* (S) est coniectura procul dubio falsa pro *pietatem* (A); p. 99, 5 dicitur S legisse, sed potius Sirmondus coniectasse uidetur *praemiis numeratur*, ubi cum A scribendum est *praemiis muneratur*.

¹ *Concilia antiqua Galliae* I (1629), Notae ad tom. I p. 594.

Lectionibus uariis, quas Sirmondus collegerat ex cod. Remensi, usus est etiam Iohannes Harduinus S. I. in *Conciliarum Collectione regia maxima*, in qua repraesentat complura documenta ad *Collectanea* pertinentia atque ex editione Fabri desumpta. custos enim bibliothecae collegii Claromontani Harduinus opuscula Sirmondi manu scripta nondum edita, inter quae erat collectio illarum lectionum codicis S, conseruabat (Praef. XII). ut reliqua Sirmondi inedita, ita etiam has lectiones codicis S Harduinus memorat uerbis *ex ms., in ms., cum ms.* (u. g. p. 653. 671. 711. 715. 719. 727. 747), cum lectiones codicis Pithoeani (T) referat uerbis *Pithoeanus* (p. 663. 677), *ms. Pith.* (p. 684); saepius etiam nomen Sirmondi addit, u. g. *Sirmond* p. 681, *ms. Sirmondi* p. 719, *emendata a Sirmondo ex ms.* p. 745, *Sirmond. ex ms.* p. 683, (*fragmentis*) *recognitis a Sirmondo ex ms.* (p. 715) et plenius *cum emendationibus Sirmondi ex ms. Remensi* (p. 727). rationes, quae explicare uidentur, cur Harduinus in primo uolumine, quod in lucem prodiit a. 1715, ne uocabulo quidem editionem Maurinorum anni 1693 commemorauerit, attulimus in *Studien I* 14 sq. eum tamen editionem Maurinorum nouisse patere uidetur ex eo, quod coniecturae complures a Coustantio factae, quae non adeo in propatulo sunt, apud eum quoque inueniuntur, uelut 50, 3 *ac loquacitatis* pro *nec l.*, 50, 7 *in ipso calumniam faciens* pro *in ipsum c. f.*, 59, 5 sq. *qua — timebat nudari ab aliquo, quae palam*, 67, 17 *Marcelli haeresim* pro *M. haeretici*, 120, 6 sq. *ut cum praesentiam suam ostendissent, fugerent.*

Lectiones uarias codicis S, quas Coustantius nobis reliquit in sua editione, significauimus littera S¹, eas autem, quas Harduinus in *Conciliarum Collectione* tradidit, littera S². non paucas quidem lectiones codicis S in apparatu critico adnotauimus, omisimus autem in uniuersum eas, quae cum ipso textu recepto codicis A concordant; ne tamen, quod Sirmondi lectiones a Coustantio et Harduino traditas in nostra editione neglexerimus, reprehendamus, lectiones illae in apparatu critico omissae hic recenseantur omnes:

48, 15 *euthicio* S², 52, 25 *imitantia* S², 56, 2 *tingebat* S¹ S², 56, 10 *exinde* S², 56, 15—17 *fidem pro se dicentes, habere numquam deberent. sed et iudices, qui illum digne (digne om. S¹) sententiauerunt, credere noluerunt* S¹ S², 56, 17 *ideo* S², 58, 2 *Ossius* S² (et ita semper), 59, 18 *receperunt* S², 59, 21 *incurrunt* S², 60, 10 *elegistis* S², 61, 19 *thessalonicensi* S¹ S², 62, 22 *per* S², 62, 27 *nihil damnabile* S², 63, 7 *iterum* S², 64, 4 *discincti* S², 64, 7 *iuuenescunt* S¹ S², 75, 12 *eusebius* S², 78, 2 *beroe* S², 78, 15 *iubente deo* S¹, 80, 4 *expugnatae* S¹, 81, 3 *mutilare* S¹, 83, 11 *ali-*

quid S¹, 86, 2 *arthenius* S¹ *artemius* S², 88, 10 *deuotas aures* S¹ S², 88, 16 *coepiscopos* S¹ S², 94, 9 *longius* S¹ S², 101, 1 *rectus* S¹, 102, 15 *et quibus in eum, qui ad-sensus his non est*, 116, 5 *illum esse* S¹ S², 122, 2 *incendia* S¹, 124, 2 *sunt* S¹, 127, 2 *blasphemiorum* S², 130, 3 *et quae* S¹, 138, 7 *protasius* S¹, 140, 7 *adde originem* S¹, 140, 20 *constitutum* S¹, 142, 8 *primae propositioni* S¹, 147, 6 *tantum* S¹, 149, 12 *sui ex nihilo* S¹, 153, 4 *cum* S¹, 155, 19 *dedi* S¹, 157, 12 *latebrosum* S¹, 158, 7 *olim fidei* S², 158, 18 *esse* S¹ S², 159, 11 *a dominis nostris fratribus et coepiscopis nostris* S¹ S², 159, 13 *iactitat* S¹ S², 161, 22 *quos* S², 162, 8 *suae* S², 162, 27 *auerterunt* S², 163, 16 *mea paruitate* S¹ S², 163, 18 *electum* S², 164, 6 *fallacis* S², 174, 21 *praedicebantur* S¹; adde ut lectionem dubiam 76, 4 *ischyrius* S².

3. Cod. P i t h o e a n n u s (= T), chartaceus, saec. XV, deperditus. Nicolaus Faber in praefatione editionis suae p. 25 describit codicem ut exemplar — *in charta manu gallica nec latinam linguam satis percipiente, confusis dictionibus scriptum, quod praeterea etiam librorum Cassiani de incarnatione Christi epitomem eadem manu scriptam contineret* et addit Petrum Pithoeum Lutetiae anno 1590 illum librum repperisse et editionem ipsam fragmentorum sustinuisse, quia spem concepisset se antiquum exemplar, unde recens illud exscriptum fuisset, aliunde recuperare posse. bibliothecam autem, ex qua Pithoeus librum eruisset, Faber se indicaturum fuisse profitetur, nisi uiris, qui delitescens huius in bibliothecis suis thesauri dignitatem non agnouissent uel agnitam non sine publica iactura tam diu continuissent, ruborem suffundere ueritus esset. codicem T ad monasterium S. Uictoris Parisiense pertinuisse haud improbatum ducimus; cf. *Studien I* 16. eundem librum accepit Coustantius, cum suam editionem pararet, a uiro iuris docto Francisco Desmaret (Desmarès), qui eius possessionem hereditate nactus erat. postea codex periit (cf. *Studien I* 15 sq.), sed eius iactura non multum dolenda est; nam eum ex cod. A descriptum esse iam supra exposuimus. quamobrem eius lectiones uarias raro, scilicet quando correctiones uel coniecturas haud spernendas praebet, attulimus.

4. Cod. P a r i s i n u s latinus 1700 (olim Colbert. 2568. Reg. 3982.3.3) (= C), chartaceus, saec. XVI. de hoc codice scribit Stephanus Baluzius, praepositus bibliothecae Colbertinae (1667—1683): *Hoc est ipsummet exemplar, ex quo prodiit editio Nicolai Fabri anno MDXCVIII, ab eodem Fabro repositum in bibliotheca Thuana, ex qua translatum est in Colbertinam anno Xi. MDCLXXX die XXIII Martii. Steph. Baluzius — Emendationes in margine appositae sunt Nicolai Fabri eius manu scriptae.* anno 1683 cod. C cum aliis Colbertinae bibliothecae libris bibliothecae regiae adiunctus est. praeter

Collectanea, quae p. 1—131 occupant et quae exscripta sunt ex T (cf. supra n. 3), liber continet undecim alia opera, inter quae Marcellini et Faustini libellus precum, Rescripta Honorii et Theodosii, Concilium septimum oecumenicum memoratu magis digna sunt. Coustantius, qui in componenda editione etiam cod. C inspexit, hunc et *codicem Colbertinum* et *Apographon*, quo usus est Nicolaus Faber, appellauit (c. 1402). nos lectiones codicis C negleximus exceptis correctionibus aut coniecturis alicuius momenti siue ab ipso scriba siue a Fabro adiectis. coniecturas autem et emendationes, quas scriba ipse postea addidit, notamus siglo *Cm1*, eas uero, quas Faber apposuit, siglo *Cm2*.

3. Inter documenta *Collectaneorum* sunt nonnulla, quae etiam extra totam collectionem seorsim tradita sunt et quidem maxima ex parte in collectionibus canonum; sunt autem haec: Series A IV 2. V 1. VII. IX 1. 3; Series B II 1—4. 6. 8. 10. VII 1—6. 8—11. quoniam ad commodiorem usum lectorum in nostra editione etiam illos textus parallelos, qui quam maxime inseruiunt ad textum *Collectaneorum* accuratius emendandum et melius intellegendum, repraesentauimus, hoc loco illorum textuum testes manu scriptos breuiter enumeremus atque recenseamus necesse est. integros autem textus tantum eos dedimus, qui multum discrepant a textu *Collectaneorum*. textus graecos parallelos uulgauimus secundum Athanasium¹, qui ipse documentis tempore erat proximus, additis ceterorum editorum graecorum lectionibus uariis.

¹ Athanasii libri manu scripti, quos adhibuimus, sunt duo hi: 1. Cod. Parisinus graecus 474 (Reg. 2284) (= p), fol. 457, saec. XI (Opera S. Athanasii). ut patet ex nota aliqua in f. 458 adiecta, pertinebat liber olim ad S. Sophiam Constantinopolitanam, cum anno fere 1204 per monachum quendam in monasterium oppidi Kyrici (= Kyrissos) delatus est. unde postea in coenobium S. Dionysii montis Athonis peruenit et hinc tandem in bibliothecam Colbertinam Parisinam. — 2. Cod. Basileensis Bibl. Uniuersitatis A. III. 4 graecus (= s), chartaceus, VI + 607, saec. XIV (Opera Athanasii, Cyrilli, Ioh. Damasceni, Theodoretii). uidetur prius pertinuisse ad monasterium Athanasii in monte Athonis situm. postea uenit in manus cardinalis Iohannis de Raguse († 1443), qui reliquit eum bibliothecae fratrum praedicatorum Basileensi. — de his et aliis codicibus operum Athanasii cf. Fr. Wallis, *Notes and Studies of some Mss of the writings of St. Athanasius* (*The Journal of Theol. Studies* III [1902] 97 sqq. 245 sqq.); K. Lake, *Some further Notes on the Mss of the writings of St. Athanasius* (ib. V [1904] 108—110); *Studien* III 109 sq.

Nunc igitur dicendum est de singulis illis documentis separatim traditis et de codicibus, qui ea continent.

1. Symbolum synodi Sardicensis Orientalium una cum albo prouinciarum, ex quibus episcopi conueniant = Ser. A IV 2.

a) Latine tradita sunt symbolum et album apud Hilarium de syn. 34. in enumeratione autem prouinciarum exhibet *Liber de synodis* quinque prouincias, quae in recensione codicis A desiderantur, scilicet Aegyptum, Mysiam, Pannonias duas, Phrygiam alteram, cum contra Isauria desit. in *Libro de synodis* similiter desunt symboli articuli de ecclesia, de remissione peccatorum, de carnis resurrectione. quae differentiae aequae atque discrimen stili facile explicantur ex diuersitate archetyporum graecorum. nam aliud sine dubio exemplar adhibuit Hilarius symbolum in *Collectaneis* traditum e graeco uertens ante aestatem anni 356 in Gallia, aliud librum de synodis scribens exsul in Oriente.

b) Uersionem latinam alteram symboli et albi prouinciarum continet collectio canonum, quae dicitur Theodosii diaconi, codicis Ueronensis LX (58) saec. VII (= W) in f. 79^r. ueriora de hoc codice u. infra p. XL. etiam in W desunt articuli de ecclesia, de remissione peccatorum et carnis resurrectione. ceteroquin habet W maximam affinitatem cum textu syriaco (u. n. d), ita ut concludere liceat utrumque textum profluxisse ex eodem textu graeco.

c) Cum symbolum Sardicense Orientalium paucis anathematibus additis repraesentet formulam fidei Antiochenam anni 341, quae dicitur quarta, textu graeco huius symboli Antiocheni IV uti possumus apud Athanasium de syn. 25, Socratem hist. eccl. II 18, Nicephorum Callistum hist. eccl. IX 10. formula autem synodi Antiochenae anni 344, quae dicitur *ἐκθεσις μακρόστιχος*, resumpsit symbolum Sardicense Orientalium.

d) Uersio denique syriaca symboli et albi prouinciarum inuenitur in cod. Parisino syriaco 62 saec. IX.¹ hunc textum syriacum symboli, qui continet in fine quaedam additamenta, in lucem edidit Schulthess p. 167 sq. dedimus nos uersionem graecam ad uerbum factam secundum textum syriacum.

¹ Cf. H. Zotenberg, *Catalogue des Mss syriaques et sabéens de la Bibliothèque Nationale* (1874) 22 sqq.; F. Schulthess, *Die syrischen Kanones der Synoden von Nicäa bis Chalcedon* (*Abhandlungen der K. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Kl. N. F.* X [1908] VI sq.).

2. Epistula synodi Ariminensis ad imperatorem Constantium = Ser. A V 1.

Graece tradunt has litteras Athanasius de syn. 10 (= cod. p f. 343^r—345^r, cod. s f. 426^v—427^v), Socrates hist. eccl. II 37, Sozomenus hist. eccl. IV 18, Theodoretus hist. eccl. II 19, Nicephorus Callistus hist. eccl. IX 40. epistulam primitus sermone latino scriptam fuisse testatur Socrates l. c.; quare epistula in *Collectaneis* tradita ut originaria habenda est.

3. Epistula Liberii ad Constantium = Series A VII.

Epistula haec inuenitur etiam in appendice operum Laciferi Calaritani, quae tradita sunt codice Uaticano Reg. 133 (= U) in Gallia scripto saec. IX et codice Parisino S. Genouefa e 1351 (= G) saec. XV, qui fugit Guilelmum Hartel, cum pararet editionem operum Laciferi. epistula traditur in cod. U f. 164^v—166^v, quorum tabulas photographicas suppeditauit Franciscus Ehrle S. I., et in cod. G f. 141 sq., quae contulit Iulius Lebreton.

4. Definitio Ariminensis episcoporum homousianorum = Ser. A IX 1.

Uersionem latinam definitionis a nostra diuersam tradit cod. Bodleianus e Museo 101 (olim Floriacensis), (= J) saec. VI in ultimo folio i. e. f. 62^v. qui liber continet collectionem conciliorum et canonum, quam dicit Fr. Maassen 'collectionem (Christoph.) Iustelli', in cuius possessione codex olim fuit. definitionem contulit H. M. Bannister.

5. Damnatio haereticorum = Ser. A IX 3.

Graece tradita est damnatio ab Athanasio de syn. 11 et quidem in cod. p f. 345^v, in cod. s f. 428^r.

6. Epistula synodi Sardicensis Occidentaliū ad uniuersas ecclesias = Ser. B II 1.

a) Recensionem latinam praebet cod. Ueronensis LX (58) saec. VII (= W)¹ f. 81^r—86^r. collectionem autem canonum in W nobis seruata appellat Theodosii diaconi, quod inuenitur f. 126^v subscriptio a manu diaconi cuiusdam Theodosii addita: *Hec de mendosis exemplaribus transtuli tandem et quedam quidem qua*** (quamuis Ball.) non ut uolui[t] tamen potui recorrexi[t] quedam autem tacito pretermisi rē (= rem in uel reuerendi Reiff.) dñi arbitrio*

¹ De codice cf. Ballerini, *Leonis Magni Opera* III, P. II c. IX; A. Reifferscheid, *Bibl. patr. lat. ital.* I 35 sqq.; alios auctores u. *Studien* I 21.

derelinquens qui legis ore (leg. ora) pro me peccatore sit (si Reiff.) dm abeas redemptorē (hum)ilimus omnium dia(conorum) theodosius indignu(s dia)conus fecit. quibus ex uerbis colligitur quidem Theodosium diaconum singula monumenta, quae nunc collectionem documentorum et canonum codice W traditorum efficiunt, suo quodque ex exemplari transcripta in unum redegisse corpus, minime autem probant eum documenta in codicem W recepta ipsum e sermone graeco in latinum uertisse. neque id affirmare potuit Theodosius. nam inseruit collectioni suae non solum documenta, quorum exemplaria originaria sermone latino scripta erant, ut acta quaedam conciliorum in Africa habitorum, sed etiam alia monumenta, quae desumpsit e uersionibus latinis uetustioribus. ita transtulit uel potius transcripsit acta complura conciliorum graecorum e uersione Isidoriana, canones apostolorum et canones Antiochenos ex interpretatione Dionysii Exigui; alia denique documenta, inter quae acta Sardicensia erant, deprompsisse uidetur ex interpretatione quadam latina, quae collectionem documentorum graecam Alexandriae circa annum 385 ortam — forte Synodicon Ps.-Athanasii¹ — repraesentabat. ceterum Theodosium linguae graecae omnino ignarum fuisse putant fratres Ballerini², qui addunt eum latinae quoque linguae imperitissimum ex ipsius adnotatione cognosci. quod peculiariter ad litteras Sardicenses attinet, harum uersionis latinae Theodosium diaconum auctorem non esse etiam eo apparet, quod illae litterae continent complura menda scripturae, quae librarium exscribentem, non translatores nouam interpretationem comparantem certo indicant; legitur u. g. in W 104, 14 *religioso sola* pro *religio sola*, 105, 14 *apa* pro *asclepa*, 106, 9 *theo* pro *theogene*, 107, 10 *mendacium* pro *mendaciis*, 110, 13 *potauerant* pro *portauerunt*, 113, 16 *uersatio* pro *uersutia*, 114, 15 *facta* pro *ficta*, 114, 16 *macaris* pro *macario*, 116, 13 *iussisse* pro *ussisse*, 117, 12 *necesse* pro *nec esset*, 118, 18 *credidisse* pro *credi ista* uel *credi in se*, 119, 13 *presbyterarum* pro *presbyteratum*, 121, 17 *inocultas* pro *inultas*, 124, 13 *haec et qualitate* pro *ac de aequalitate*.

His igitur consideratis optimum duximus orthographiam ipsius codicis quidem sequi, quantum fieri posset, sed tamen ea grauiora menda orthographica corrigere, quae abhorrent a primario translatores erudito utpote sermonem et graecum et latinum callente.

¹ Cf. Batiffol, *Le Synodikon de S. Athanase* (*Byzantinische Zeitschrift* X [1901] 128 sqq.). ² l. c. p. CXXVIII; cf. Maassen l. c. 550.

ad usum autem eorum, qui orthographica omnia codicis W nouisse desiderant, addimus hic eorum breuem conspectum.

Saepius ponitur in W male *e* pro *ae*, praecipue in formis primae declinationis, u. g. *alexandric*, *ancyre*, *apostolice*, *asie*, *catholice*, *ecclesie*, *galat. e*, *gaze*, *malitie*, *precipue*, *que*, *sue*, *celos*, *hec*, *prebuerunt*, *predictos*, *present-*, *quest-*, *sepius*; retinimus tamen *e* scriptam pro *ai* graeca, u. g. *heres-* 105, 16. 122, 14 (sed *haeresim* 111, 20), *cessariae* 119, 17 (sed *caessareae* 123, 12, *caesarea* 118, 14), *palestin-* 103, 10. 121, 11 (sed *palaestina* 119, 17). *h* male omittitur in *adibentes*, *ador-* *tantibus*, *eresim*. *i* scribitur pro *η* graeca aliquoties in *minophantus* 106, 10. 119, 17. 123, 14, *catichumen-* 115, 13. 14 (sed *catechumeni* 115, 17); quas formas recepimus in textum. *s* geminatur falso in *depossitos*, *excussantes*, *possuerunt*, *expossuerunt*, retinimus tamen *s* geminatam in *cessariae* 119, 17 et *caessareae* 123, 12. pariter accepimus formas has: *adque*, *aliut*, *aput*, *acatum* (Ἀκάτιον), *condam*, *epistolas*, *mulcationes*, *temptauerunt* (non autem 112, 12 *uolumptatis*). itemque immutatas retinimus in uerbis compositis assimilationes uel dissimilationes.

Ea autem, quae in W minus recte uel etiam falso translata inueniuntur, translatori, non scribae codicis W imputanda esse patet. quare textum ipsum, qualis codice W traditur, sine ulla mutatione repraesentare satis habuimus correctis tantum mendis librarii et adiectis in apparatu critico notis quibusdam, quibus translatoris errores, si ex re uisum esset, explicarentur. uersio autem epistulae Sardicensis fere ad uerbum facta est secundum exemplar recensionis Theodreti, non Athanasii; cf. 109, 12 *ibi* W ἐκεῖ Theod (B G F) *illi* A ἐκεῖνοι Athan — 110, 15 *surrexit* W ἀνέστη Theod *decessit* A ἀπέθανεν Athan — 117, 13 *produxerunt* W προήγαγον Theod *adduxerunt* A ἤγαγον Athan — 124, 13 *separantes enim filium a substantia patris ac de aequalitate* W τοὺς γὰρ χωρίζοντας τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ θεότητος Theod *separantes enim filium* A τοὺς γὰρ χωρίζοντας τὸν υἱὸν Athan — 125, 14 *consentire et pronuntiare* W συναίνεσαι καὶ ψηφίσασθαι Theod *confirmare* A συνεπιψηφίσασθαι Athan etc. — album prouinciarum (p. 103) inuenitur in W et apud Theod, desideratur in A et apud Athan — 105, 14 additur nomen *Asclepae* episcopi in W et apud Theod, cum desit in A et apud Athan — 106, 11 sq. adiungitur in W et apud Theod episcopis *Athanasio*, *Marcello*, *Asclepae* nomen sedis episcopalis, quod omittitur in A et apud Athan; cf. 123, 11 sqq. — manus correctrix, quam in apparatu diximus *m*² et quae in W complura emendauit uel addidit, pertinet ad saec. XII. contulit epistolam Antonius Spagnolo, praepositus bibliothecae Ueronensis.

b) G r a e e tradita est epistula ab Athanasio apol. c. Arianos

44—49 (in cod. p f. 241^v—246^v et in cod. s f. 376^r—379^v) et a Theodoro hist. eccl. II 8. in editione nostra repraesentauimus textum Athanasii cum lectionibus uariantibus Theodreti. textus Athanasii et Theodreti aliquoties inter se differunt; uterque autem haud paucis locis discrepat a textu latino codicis A. unde in restituendo textu codicis A caute procedendum est, ne nimis corrigatur secundum textum graecum uel textum latinum codicis W, qui e graeco translatus est secundum Theodoretum. rem nonnullis exemplis illustrare liceat: 104, 8 legit A: *(ut) pietas sola, quae est in Christo hominibus, custodiretur*; Cm2 et Coustantius mutarunt *hominibus, custodiretur* in *ab omnibus custodiretur*, cum textus graecus habeat *(ἵνα) ἡ εἰς Χριστὸν εὐσέβεια μόνη παρὰ πάντων φυλάττηται* (cf. W *ut — in Christo religio sola apud omnes seruetur*). — 114, 9 legitur in A: *testificati sunt, qui praesentes fuerunt ex Alexandria de eodem loco, eo quod nihil tale esset factum*; Coustantius posuit *et Mareote et aliis locis pro de eodem loco*, cum Theodoretus legat: *ἐμαρτύρησαν μὲν αὐτοῖς οἱ παραγενόμενοι ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτου καὶ τῶν λοιπῶν τόπων, ὅτι μηδὲν τούτων πέπρακται* (*qui de Alexandriae et Mareotae locis ipsis uenerunt* W). — cf. porro 107, 5 *licet etiam* A cum *tamen ex his* W (*ὁμῶς καὶ*) et 124, 9 *apostoli cuius est praeceptum* cum *apostolica etenim est praeceptio* W (*ἀποστολικὸν γὰρ ἐστὶ παράγγελμα* Theod).

Quodsi quaeritur, quo sermone ipsi patres synodi Sardicensis suam epistulam scripserint, non facile est responsum. fratres Ballerini in editione Leonis Magni III p. XXXI optime demonstrarunt synodum canones duplici originali exemplo redegisse, graeco nimirum pro patribus graecis et pro latinis episcopis latino; cui opinioni assentitur etiam Carolus Hefele¹. idem dicendum esse opinamur de eiusdem concilii synodica ad uniuersas ecclesias missa. nusquam enim in textu latino inueniuntur signa uel uestigia translationis, immo is textus plane speciem praebet exemplaris originalis.

7. Epistula synodi Sardicensis Occidentaliū ad Iulium papam = Ser. B II 2.

Latine tradita est epistula haec nonnullis etiam collectionibus canonum, quas aptissime in classes uarias disposuit Fr. Maassen². codices, quibus in textu recensendo usi sumus, sunt hi:

a) Collectio S a n b l a s i a n a (= II):

¹ *Conciliengeschichte* I 2 556 sq.   ² *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts* I (1870) 64.

α) Cod. S a n b l a s i a n u s S. P a u l i Carinthiae XXV a/7 (= B¹), fol. 154, saec. VII, scriptus in Gallia characteribus uncialibus. continet collectionem conciliorum quandam ortam in Italia et affinem ei, quae dicitur collectio codicis Uaticani. pertinebat liber olim ad monasterium Augiae maioris, ut elucet ex subscriptione in f. 9 adiecta: *lib' mon' augie maioris*. traditur epistula f. 141^v—143^r. contuli ipse.

β) Cod. P a r i s i n u s 3836 (Colb. 784) (= B²), fol. 104, saec. VIII. epistulam, quae habetur f. 91^v—93^r, contuli ipse.

γ) Cod. C o l o n i e n s i s CCXIII App. V (Darmst. 2336) (= B³), fol. 143, s. VIII (s. VII Wattenbach), scriptus litteris hibernicis. epistulam traditam f. 141^r—143^r contuli ipse.

δ) Cod. L u c a n u s 490 (ol. 89) (= B⁴) saec. VIII, scriptus magna ex parte litteris uncialibus. inuenitur epistula f. 267^r sqq. contulit canonicus Petrus Guidi, praesul bibliothecae Lucanae.

In codice Parisino 4279 (Colb. 2489) (= B⁵) saec. IX epistula ipsa desideratur, subscriptiones seruatae sunt (cf. infra p. XLVI).

b) Collectio codicis D i e s s e n :

Cod. M o n a c e n s i s lat. 5508 (Diessen 8) (= M), fol. 213, saec. IX. epistula, quae habetur f. 125^v—126^v, descripta est ex exemplari aliquo collectionis Sanblasianae eiusque textus maxime affinis est ei, qui continetur in cod. B¹. contuli ipse.

c) Collectio H a d r i a n a A u c t a :

Cod. M o n a c e n s i s 14008 (Ratisb. S. Emmer. A 8) (= H¹), fol. 259, saec. IX/X. epistula traditur f. 167^v—168^v. contuli ipse.

Ceteri libri, qui continent hanc collectionem, sc. cod. Uallicellianus A. 5 saec. IX/X, cod. Uercellensis LXXVI saec. X, cod. Uaticanus 1353 saec. XII, solam inscriptionem epistulae referunt.

d) Collectio D i o n y s i a n a A u c t a :

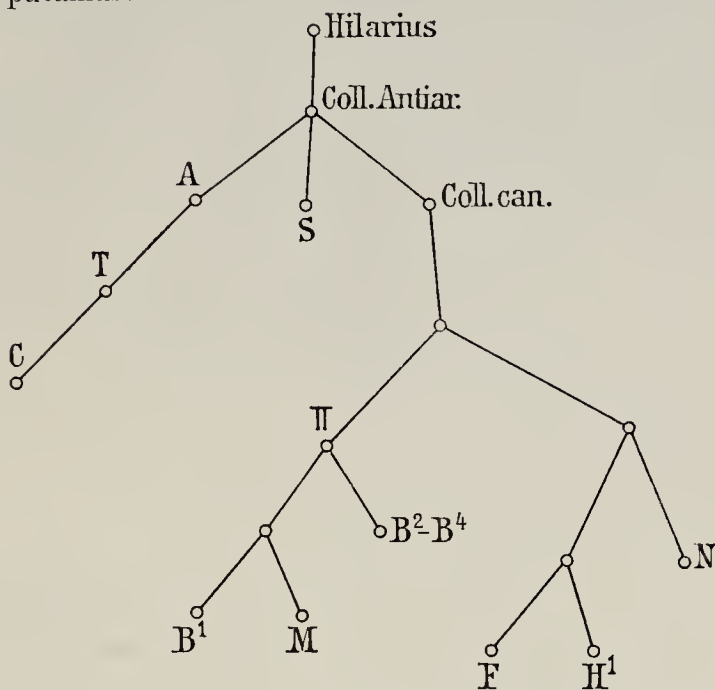
Cod. U a t i c a n u s 5845 (= F), fol. 327, saec. X, scriptus litteris beneuentanis exornatis ornamentis francicis. quaedam manus saec. XI uariis locis correcturas fecit. contuli secundum tabulas photographicas.

e) Collectio codicis S. M a u r i :

Cod. P a r i s i n u s 1451 (= N), fol. 107, saec. VIII. epistula traditur f. 38^r—39^r. contuli ipse.

Ex his collectionibus Sanblasiana orta est saec. VI in Italia, collectio cod. S. Mauri in Gallia eodem saeculo, collectio Dionysiana Aucta in Italia saec. VI, collectio cod. Diessen saec. VII in Italia (?),

collectio Hadriana Aucta in Italia saec. IX. textus autem epistulae Sardicensis, qui in his uariis collectionibus traditus est, redit ad unum idemque exemplar *Collectaneorum*, quod quidem paucis differebat ab archetypo codicis A et iam ipsum continebat menda illarum collectionum. ex ipsis codicibus enumeratis M ualde similis est B¹, H¹ paucis discrepat a II et M, sed compluribus conuenit cum N et praesertim cum F. consideratis iis, quae uberius de affinitate librorum in *Studien III* 105 disseruimus, hoc stemma delineari posse putamus:

De codice, quo usus est Baronius ad a. 347 n. XXII ad recensendam epistolam Sardicensem, cf. *Studien I* 25 sq.

8. Nomina haereticorum = Ser. B II 3.

Tradita sunt nomina iisdem codicibus collectionum canonum, quae continent epistolam Sardicensem ad Iulium missam. etiam Sozomenus hist. eccl. III 12 enumerat quidem nomina, sed uidetur ea desumpsisse ex epistula synodica generali (cf. Athan. apol. c. Arian. 48, infra p. 119, 22 sqq.).

9. Subscriptiones synodi Sardicensis Occidentalium = Ser. B II 4.

Hae subscriptiones continentur iis collectionibus conciliorum,

quae canonum Sardicensium eam recensionem, quam dicit Fr. Maassen quartam¹, tradunt. sunt autem collectiones hae: Sanblasiana, cod. Uaticani, cod. Iustelli, cod. Parisini, cod. Diessen. nomina inserta sunt etiam in exemplaribus non paucis collectionis, quae uocatur Hadriana. supra iam uidimus in nonnullis illarum collectionum inesse etiam epistulam synodi ad Iulium Romae episcopum directam; sed in iis nomina episcoporum non sequuntur, ut in *Collectaneis*, ipsam hanc epistulam ad Iulium missam, sed canones, qui finiuntur uerbis: *omnis synodus dixit: uniuersa, quae constituta sunt, catholica ecclesia in uniuerso orbe diffusa custodiet.*

Ad textum recensendum collati sunt codices hi (cf. p. XLIII):

a) Collectio *S a n b l a s i a n a* (= II) in codicibus B¹ (f. 64^r—65^r), B² (f. 42^r—43^r), B³ (f. 69^r—69^v), B⁵ (qui subscriptiones solas sine epistula continet f. 68^r—69^v). in B⁴ nomina tradita non sunt.

b) Collectio codicis *U a t i c a n i* (= Φ):

a) Cod. *B a r b e r i n i a n u s* 679 (XIV 52, ol. 2888) (= V¹), fol. 298, saec. IX/X, scriptus ex parte litteris uncialibus. f. 75^v—76^v.

β) Cod. *U a t i c a n u s* 1342 (= V²), fol. 213, saec. IX/X, scriptus litteris uncialibus. f. 62^v—63^r.

c) Collectio codicis *I u s t e l l i*:

Cod. *B o d l e i a n u s e* Museo 101 (= J) saec. VII. f. 27^v—28^v.

d) Collectio codicis *D i e s s e n*:

Cod. *M o n a c e n s i s* 5508 (= M) saec. IX. f. 15^r—15^v.

e) Collectio codicis *P a r i s i n i*:

Cod. *P a r i s i n u s* 3858 C (Colb. 1108) (= P), fol. 87, saec. XIII. P tradit nomina episcoporum ex parte tantum f. 59^v, sed omittit plerumque nomen prouinciae et mutauit saepius formas nominum sedium episcopalium.

f) Coll. *D i o n y s i o - H a d r i a n a* (= Δ):

a) Cod. *P a r i s i n u s* 8921 (suppl. lat. 331) (= D¹), fol. 140, saec. VIII. f. 34^v—35^v.

β) Cod. *P a r i s i n u s* 11710 (Sangerm. 367) (= D²) saec. IX. f. 53^v—54^r.

γ) Cod. *P a r i s i n u s* 3840 (Faurianus) (= D³), fol. 152, saec. IX. f. 45^v—46^r.

δ) Cod. *P a r i s i n u s* 11711 (Sangerm. 365) (= D⁴) saec. IX. f. 34^r—34^v.

¹ *Geschichte der Quellen* etc. I 52.

ε) Cod. Monacensis 6355 (Fris. 155) (= D⁵), fol. 270, saec. IX/X. f. 77^v—78^v.

ζ) Cod. Monacensis 6242 (Fris. 42) (= D⁶), fol. 291 + 20, saec. X. f. 90^r—91^r.

η) Cod. Monacensis 5258 (Chiems. 8) (= D⁷), fol. 166, saec. X. f. 79^v—80^v.

θ) Cod. Lucanus 125 (= D⁸) saec. X. f. 52^r—52^v¹.

g) Coll. Hadriana Aucta:

α) Cod. Monacensis 14008 (= H¹) saec. IX/X. f. 58^r—58^v.

β) Cod. Uallicellianus A 5 (= H²), fol. 339, saec. IX/X. f. 81^r—81^v.

γ) Cod. Uercellensis LXXVI (= H³) saec. X. f. 63^v—64^r.

δ) Cod. Uaticanus 1353 (= H⁴), chartaceus, saec. XV. f. 62^v—63^r. cod. H⁴ descriptus est ex codice uetusto archiui cathedralis Bergamensis a. 1461 (cf. *Studien I* 30).

h) Collectio Dionysiana Aucta:

Cod. Ambrosianus S. 33 sup. (= R), fol. 322, saec. X—XII. initium tabellae subscriptionum traditur f. 52 (saec. X).

Ex his codicibus inspexi ipse B¹—B⁴ M P D¹—D⁷ H¹, contuli secundum tabulas photographicas V¹ V² H² H⁴. J contulit C. Walker, D⁸ Petrus Guidi, praefectus bibliothecae Lucanae, H³ Romualdus Pasté, Uercellensis bibliothecae praesul alter, R Georgius Fell S. I.

Nomina episcoporum illis collectionibus canonum tradita sunt deprompta ex aliquo exemplari *Collectaneorum* et quidem ea forma et eo ordine, quem exhibent familiae *IMJΦ* (= α); nam hae tradunt nomina eodem fere ordine atque cod. A et in nominum formis minus discrepant a cod. A quam reliquae familiae *ΔHR* (= β) et P. P non enumerat nisi 16 nomina et addit: *et cēti nūo q̄draginta quinque*, ita ut in archetypo huius quoque codicis P 61 nomina, inter quae procul dubio etiam *Deas a Pofoebus* commemorabatur, exstitisse uideantur (cf. p. XLVIII). R autem tria tantum nomina praebet additis uerbis, quae pariter in ceteris libris canonum inueniuntur: *et subscripserunt oēs ep̄i diuersarum prouinciarum uel ciuitatum*. causa autem mutationis ordinis in β factae est haec: in archetypo *Collectaneorum*, ad quem redeunt et A et omnes codices canonum, nomina tradita erant scriptura continua, quem ordinem secutus est etiam libra-

¹ Nomina, prout habentur in cod. Petropolitano F. V. II N. 12 (ol. Sangerman. 937) saec. IX f. 71^v sqq., edidit nuper A. Staerk, *Les manuscrits latins conservés à la bibl. impér. de S. Petersbourg I* (1910) 64 sq.

rius codicis A et scriba exemplaris collectionis canonum, ex quo ortae sunt familiae *IIIMJΦ*. scriba autem exemplaris, ad quod familiae librorum canonum alterius generis i. e. Δ et H redeunt — quod exemplar ex sua parte ortum ducit ab aliquo exemplari typi α — mutauit seriem nominum eo, quod nomina scriptura continua tradita in duobus ordinibus posuit, ita ut primum episcopum sequeretur episcopus n. 32 memoratus, sicut melius patebit ex tabella infra adiuncta. in qua tabella ordinem codicis A signauimus numeris ordinariis, ordinem familiarum *IIIMJΦ* numeris uncis rotundis inclusis, denique ordinem familiarum Δ H numeris circumsaepthis uncis angulatis.

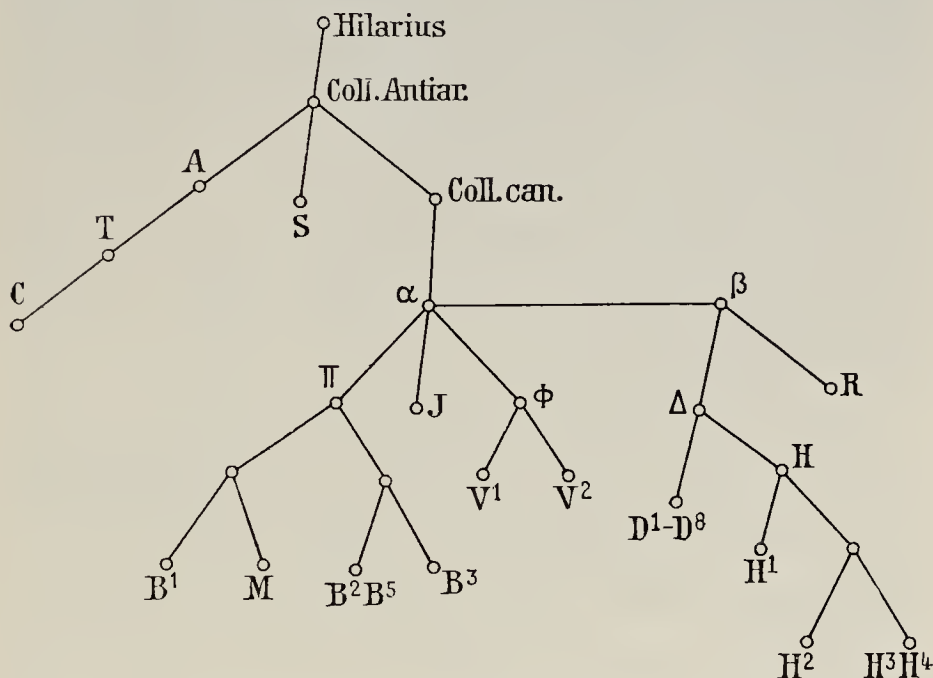
1 (1) [1].	2 (2) [32]	33 (34) [18].	34 (35) [48]
3 (6) [2].	4 (7) [34]	35 (36) [19].	36 (37) [49]
5 (8) [5].	6 (9) [35]	37 (38) [20].	38 (39) [50]
7 (10) [6].	8 (11) [36]	39 (40) [21].	40 (41) [51]
9 (12) [7].	10 (13) [37]	41 (42) [22].	42 (43) [52]
11 (14) [8].	12 (15) [38]	43 (44) [23].	44 (45) [53]
13 (16) [9].	14 (3) [2]	(46) [24]	
15 (4) [3].	16 (17) [39]	45 (5) [33].	46 (47) [54]
17 (18) [10].	18 (19) [40]	47 (48) [25].	48 (49) [55]
19 (20) [11].	20 (21) [41]	49 (50) [26].	50 (51) [56]
21 (22) [12].	22 (23) [42]	51 (52) [27].	52 (53) [57]
23 (24) [13].	24 (25) [43]	53 (54) [28].	54 (55) [58]
25 (26) [14].	26 (27) [44]	55 (56) [29].	56 (57) [59]
27 (28) [15].	28 (29) [45]	57 (58) [30].	58 (59) [60]
29 (30) [16].	30 (31) [46]	59 (60) [31].	60 (61) [61]
31 (32) [17].	32 (33) [47]		

Duae aliae discrepantiae inter cod. A et libros canonum exortae consistunt in eo, quod primus redactor collectionum canonum, qui album subscriptionum ex aliquo exemplari *Collectaneorum* sumpsit, episcopos *Uincentium* Capuae, *Ianuarium* Beneuenti, *Calepodium* Campaniae, qui in cod. A sub n. 14. 15. 45 habentur, statim post *Osiu*m Cordobensem et *Annianum* Castalonensem enumerauit eisque titulum *legatorum sanctae ecclesiae Romanae* dedit et quod nomen episcopi, qui in cod. A dicitur *coeras ab acaia de asapofoebus* (n. 43), in duo diuersa nomina episcoporum dinisum est, scilicet in *Chocras ab Achaia* et *Deas a Pofoebus*. mutatio, quae in singulis libris canonum facta est ex transpositis nominibus *Uincentii*, *Ianuarii*, *Calepodii*, illustratur optime his numeris:

1 (1) [1]. . . . . 2 (2) [32]
 14 (3) [2]. . . 15 (4) [3] . . 45 (5) [33].

In locum autem numeri 45 (cod. A), qui in libris canonum initio albi subscriptionum positus erat, successit ille *Deas a Pofoebus* per errorem introductus i. e. n. (46) [24].

De singulorum codicum natura atque affinitate plura habes in *Studien II* 13 sq. id unum hic monemus nos nunc cod. V¹ (= V² in *Studien II*) ascribere saeculo VIII et ideo anteponeere illum codicem codici V² (= V¹ in *Studien II*), qui pertinet ad saec. IX/X. ex iis, quae in *Studien II* 12 sqq. de affinitate codicum diximus, efficitur hoc stemma:

Multa episcoporum eorumque sedium nomina seruata sunt etiam in subscriptionibus, quae in cod. Ueronensi LX (58) (= W, cf. p. XL) duabus epistulis a synodo Sardicensi et ab Athanasio ad ecclesias Mareotae missis (n. XX f. 103^r et n. XXI f. 104^r—105^r) adiunctae sunt. nomina sunt ex parte quidem ualde corrupta, attamen non raro nobis suppeditant subsidia ad sananda menda ceterorum codicum; qua de causa nomina adiunximus tamquam testimonia textui editionis et quidem notauimus epistolam priorem siglo *W I*, epistolam alteram siglo *W II*. ceteroquin remitti-

mus lectorem ad *Studien II* 50 sqq., ubi nomina denuo edidimus atque de iis plura disputauimus. repraesentarunt illas litteras cum subscriptionibus. Sc. Maffei (*Istoria teologica delle dottrine e delle opinioni corse ne' cinque primi secoli*, Trento [1742] 259 sqq.) et fratres Ballerini (*Leonis Magni Opera III* 608 sqq.). nomina subscriptionum meo rogatu denuo contulit Antonius Spagnolo.

Græcæ tradita sunt nomina episcoporum, qui in synodo Sardicensi aut ipsi adfuerunt aut postea decretis subscriptione adhaeserunt, apud Athanasium apol. c. Arianos 50, qui nomina eorum, qui ipsi Sardicam uenerant, initio sui albi dat; quæ nomina nos in *Studien II* 58 sq. secundum codd. p (f. 246^v) et s (f. 379^v) repraesentauimus. cum nomina graeca ad textum latinum recensendum saepius aliquantum conferant, ea tamquam testimonia eiusdem aetatis cum nominibus codicis W textui *Collectaneorum* subiunximus.

10 et 11. Epistulae Valentis et Ursacii ad Iulium et Athanasium = Ser. B II 6. 8.

Utraque epistula latine scripta erat. Athanasius autem litteras in sermonem graecum transtulit secundum exemplaria sibi missa a Paulino episcopo Treuirorum (Athanas. apol. c. Arian. 58, hist. Arianorum 26). inueniuntur epistulae apud Athanas. apol. c. Arian. 58 (in cod. p f. 253^r—254^r, in cod. s f. 383^r—383^v), Sozom. hist. eccl. III 23 sq., Niceph. Call. hist. eccl. IX 27.

12. S y m b o l u m N i c a e n u m = Ser. B II 10.

De uariis formis symboli cf. *Studien I* 29 et 95 sq., ubi ostendimus textum *Collectaneorum* maxime concordare cum textu Luciferi Calaritani, *De non parcendis in deum delinquentibus* 18 (CSEL XIV 247 sq.). cum textus uetustiores traditi sint nimis multi, eos in nostra editione addere supersedimus, addentes tamen lectiones uariantes maioris momenti.

13. Epistulae Liberii *Quamuis sub, Nolo te, Inter haec*¹, *Pro deifico, Quia scio, Non doceo* et textus narratiui = Ser. B VII 1—11.

Continentur hae litterae ex parte genuinae, ex parte dubiae duabus collectionibus canonum, quae dicuntur Dionysiana Aucta

¹ Aliqui uiri docti putarunt illas duas litteras ad Caecilianum et Osium missas, quarum tantum partes sub n. 4 et 6 traditae sunt, in ipso opere Hilariano integras exstitisse. sed recte monuit iam I. Chapman (*Rev. Bénéd.* XXVII [1910] 32) Hilarium ipsum ex illis epistulis non excerpisse nisi ea, quae conferrent ad demonstrandum id, quod sibi proposuerat, scilicet Liberium ante suum exsilium omnibus conatibus aduersariorum firmiter restitisse.

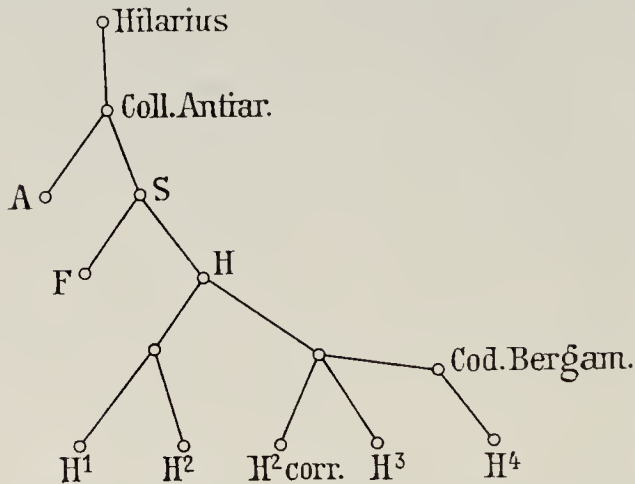
et Hadriana Aucta (cf. supra p. XLIV). usi sumus ad textum restituendum his libris: F (f. 187^r—189^v), H¹ (f. 165^r—167^v), H² (f. 229^r—231^v), H³ (f. 194^r—196^r), H⁴ (f. 179^r—181^r). H¹ contuli ipse, codicum FH²H⁴ tabulae photographicae mihi praesto erant, H³ contulit Aloisius Sincero, praefectus bibliothecae Uercellensis.

De horum codicum indole, affinitate, orthographia uberius exposuimus in *Studien III* 106 sqq. nonnulla ibidem de affinitate dicta hic repetere liceat, ut melius textus restitutus intellegatur. ex libris manu scriptis collectionis Hadrianae Auctae accuratius quam ceteri tradit textum cod. H¹, cui proxime accedit H². H³ autem et H⁴, qui eidem familiae ascribendi sunt, haud paucis differunt a codicibus H¹ et H²; quae differentiae ad manum correctricem alicuius librarii referendae sunt. secundum exemplar aliquod huius familiae, ad quam pertinent H³ et H⁴, etiam cod. H² a manu prima et altera saec. X correctus est. mutationes arbitrariae maiores inueniuntur in H³ H⁴ et in cod. H² correcto hae: pro uerbis *amoto Athanasio a communionem omnium nostrum, cuius nec epistolia a me suscipienda* (p. 168, 16—169, 1) scribitur *amoto Athanasio, super quo statuta omnium uestrum a me cum sede apostolica suscipienda*; pro uerbis *uniuersa in irritum deduxit scribens praeuaricatoribus* (p. 168, 1) legitur *uniuersa in irritum deduxit; nam tribulationum tedio fatigatus scribit praeuaricatoribus*; uerbis *qui in sanctum Athanasium orthodoxum episcopum iniuste tulere sententiam* (p. 168, 2) additur *ut exilio absolueretur et hereticae prauitati accomodaret assensum*. porro legunt H²m² H³ H⁴ 167, 15 *delator existere* pro *delator*, 169, 12 *contradicens huic* pro *contradixi*, 169, 12 *hanc itaque* pro *itaque* etc.

Cod. F quidem ualde similis est codd. H¹ et H², sed correcturas nonnullas continet factas a manu saeculi XI, quae concordant cum lectionibus codicis S a Coustantio nobis traditis. quod factum explicari non posse uidetur, nisi quod Fm² correcturas illas adiecit secundum exemplar *Collectaneorum* ualde affine codici S. correcturae autem sunt hae: 170, 16 *cognoscat itaque prudentia uestra Athanasium, qui Alexandrinae ecclesiae episcopus fuit, (a me esse damnatum add. S¹ Fm²) priusquam ad comitatum sancti imperatoris (secundum eras. F, om. S¹) litteras Orientalium (add. destinarem S¹ Fm²) episcoporum; 171, 13 imperatoris] add. fidei S¹ Fm²; 171, 13 eunuco] add. direxi S¹ Fm².*

Textum librorum canonum textui codicis S magis similem esse quam textui codicis A ostendunt exempla haec: 165, 18 *cruentos*

gladios S¹FH *fructus gladio* A; 166, 16 *cecilianum* A *aelianum* S¹
helianum FH; 170, 9 *iunior* A *iuniores*, quibus credidit S¹FH. libros
manu scriptos, quibus usus est Baronius ad textum epistularum
Liberii recensendum (ad a. 353 n. XIX, ad a. 355 n. XXXV, ad a.
357 n. XLI) esse cod. Uaticanum 1353, cod. Uercellensem LXXVI,
cod. Uallicellianum A. 5 demonstraui iam in *Studien I* 30—32.
addimus stemma codicum, quo eorum affinitas melius cognoscatur.

4. Nunc de editionibus *Collectaneorum* pauca adiciamus. editio princeps a Petro Pithoeo usque ad finem fere perducta in lucem prolata est anno 1598 cura Nicolai Fabri secundum cod. T et huius apographon C. titulus fuit: *B. Hilarii Pictauiensis prouinciae Aquitaniae episcopi ex Opere Historico Fragmenta nunquam antea edita. Ex bibliotheca Pet. Pithoei I. C. Eiusdem Pet. Pithoei uita. Parisiis MDXCVIII.* haec autem editio eodem anno bis uulgata est: *Apud Ambrosium Drouart, sub scuto Solari uia Iacobaea. Cum priuilegio Regis* et: *Apud Robertum Niuelle, uia Iacobaea, ad insigne Columnarum. Cum priuilegio Regis.* quoniam autem *Summa priuilegii Regis* Ambrosio Drouart data est, editio apud eum uulgata uideatur esse originaria. ceterum textum ex eadem officina typographica prodiisse et tantum apud diuersos bibliopolas prostitisse putamus; in duabus enim illis editionibus textus plane est idem et paginae iisdem uocabulis uel uocabulorum partibus incipiunt et desinunt.

¹ Tertiam eiusdem anni editionem nuper commemorauit A. Iülicher (*Theologische Literaturzeitung* XXXIX [1914] 109): *Apud Adrianum Perier, uia Iacobaea, ex officina Plantiniana.*

inspeximus utramque editionem, priorem in bibliotheca uniuersitatis Bonnensis, alteram in bibliotheca Parisiensi et in bibliotheca uniuersitatis Monacensis¹. textus editionis principis est multis locis corruptus, cum haud pauca menda codicibus tradita non correctae, alia ex mala lectione addita sint. textus editus a Fabro insertus est etiam editioni Hilarii operum, quam Iohannes Gillot altera uice Parisiis anno 1605 uulgauit (p. 398—460). denuo atque iterum idem textus prodiit in editionibus Gillotii, quae Coloniae Agrippinae anno 1617 (p. 126—144), Parisiis annis 1631 et 1652 (p. 429—490) in lucem prolatae sunt. textum primum uere purgatum atque emendatum edidit anno 1693 Petrus Coustant e congregatione S. Mauri in editione Operum S. Hilarii (col. 1279—1364), cui titulus: *S. Hilarii Pictauorum episcopi Opera ad manu scriptos codices gallicanos, romanos, belgicos necnon ad ueteres editiones castigata; aliquot aucta opusculis, praeuiis in locos difficiles disputationibus, praefationibus, admonitionibus, notis, noua S. Confessoris uita etc.* ad textum castigandum usus est Coustantius praeter cod. T et C cum lectionibus uariantibus codicis S a Sirmondo collectis tum ad complurium documentorum emendationem textibus, qui dicuntur paralleli, siue latinis siue graecis. textus a Coustantio emendatus transiit uel solus uel simul cum notis etiam in editiones posterioris aetatis. qua de causa hae editiones a nobis plane neglegi possunt. sunt autem hae: editio Ueronensis anno 1730 a Scipione Maffei parata (uol. II p. 617—710), editio Ueneta anno 1749 sq. apud Iacobum Capellati secundum editionem Ueronensem adornata (uol. II 483—544) et editio Wirceburgensis, quae cura Francisci Oberthür a. 1785 prodiit (tom. II 44—133). Patrologia Mignii deprompsit textum ex editione Ueronensi.

Editiones, quae documenta atque acta, quae extra nostram collectionem uel apud alios ueteres scriptores ecclesiasticos uel in uariis collectionibus canonum tradita sunt, continent, omnes fere commemorauimus in *Studien I* 33—36 et magna ex parte etiam in hac ipsa editione. sed quoniam pauci tantum editores textum aut coniecturis emendarunt aut secundum nouos libros manu scriptos castigarunt, in apparatu critico plurimos plane negleximus. inter paucos autem editores, qui textum reuera aliquatenus emendarunt, praestant Baronius (*Annales ecclesiastici*, ed. Coloniae Agrippinae 1609) et Hardouinus (*Conciliorum Collectio*, Parisiis, 1715 sqq.). quare horum correcturas uel coniecturas saepius in apparatu critico attulimus.

5. De fontibus atque ortu *Collectaneorum* non una fuit sententia editorum atque auctorum. conspectum totius historiae controuersiae dat Max. Schiktanz, *Die Hilarius-Fragmente* 125—133; auctores recentiores u. *Studien I* 113. quid nosmet ipsi de hac quaestione sentiamus, exposuimus in *Studien I* 113 sqq. hic grauissima quaeque repctentes praenittimus testimonia, quae ueteres de opere historico Hilariano nobis reliquerunt.

Ac primum quidem Hieronymus (de uiris inlustr. 100) indicauit opus quoddam Hilarii: *Liber aduersum Ualentem et Ursacium historiam Ariminensis et Seleuciensis synodi continens*. etsi adnotatiunculis, quas Hieronymus de titulis et inscriptionibus librorum in suo catalogo conguessit, plena fides non semper habenda est, tamen hoc in aperto esse uidetur Hieronymum nouisse librum Hilarianum conscriptum aduersum Ualentem et Ursacium, in quo agebatur etiam de historia synodorum Ariminensis et Seleuciensis. de fatiis autem eiusdem, ut uidetur, libri Rufinus¹ haec copiose enarrat: *Hilarius Pictauiensis episcopus confessor fidei catholicae fuit; hic cum ad emendationem eorum, qui Ariminensi perfidiae subscripserant, libellum instructionis plenissimae conscripsisset cumque libellus ipse — in manus inimicorum ipso ignorante uenisset, ita ab eis corruptus est illo sancto uiro nihil penitus sentiente, ut postea, cum ad concilium episcoporum secundum ea, quae se in libello ipsius nouerant corrupisse, haeticum eum inimici arguere coepissent et ipse libelli sui fidem pro sui defensione flagitaret, de domo sua prolatus libellus talis inuentus sit, quem ipse non agnosceret, faceret tamen eum excommunicatum de concilii conuentione discedere*. addit Rufinus Hilario adhuc uiuo fraudem postea detectam esse. Hieronymus² quidem in Rufinum aduersarium uehementer increpauit, quod Hilarium a synodo aliqua excommunicatum criminatus esset, et ex eo quaesiuit, in qua urbe fuisset synodus, qui episcopi, qui eo anno consules fuissent, quis imperator hanc synodum iussisset congregari, ob quam causam congregata esset. ex doctoris tamen uerbis elucet eum non uoluisse negare exstitisse librum Hilarianum, sed potius affirmasse; nam dicitur ab eo iste liber '*liber illius*', non autem '*aliquis liber illius*': *non ei sufficit Graecos et antiquos calumniari —, uenit ad Latinos, et primum ponit Hilarium confessorem, quod post Ariminensem synodum liber illius falsatus ab haeticis sit*. Sulpicius Seuerus denique in *Chronico*

¹ *De adulteratione librorum Origenis (epist. ad Macarium)* PG XVII 628 M.

² *Apologia aduersus libros Rufini* II 19.

(II 45) circa annum 403 scripto loquitur *de tribus libellis publice datis*, quibus *audientiam regis pōpōcit* Hilarius. Sulpicium autem, cum haec scriberet, significasse aliquod opus Hilarianum, ad quod pertinebant ex nostrorum *Collectaneorum* Serie A fragmentum I et ex Serie B fragmentum II et pariter *Appendix ad Collectanea* (cf. infra p. LXII) apparet ex aliquibus locis, quorum fons haec ipsa fragmenta erant¹.

His praemissis ipsam quaestionem de fontibus et ortu *Collectaneorum* aggrediamur².

1. Ac primum quidem constat Seriei B fragmenta I et II partes esse operis cuiusdam Hilariani, quod scriptum est a. 356 post synodum Biterrensem et quo Hilarius se ipsum atque negotium Athanasii publice defendebat³. in codicibus tota Series B tribuitur Hilario cum inscriptione tum subscriptione, de quibus infra sub n. 3 uberius disputabimus. Hilarianam originem demonstrat porro ipsum argumentum illorum fragmentorum. primo fragmento, quod ut prooemium alicuius operis facile agnoscitur, exhibentur cogitationes, quibus Hilarius affectus esse putandus est, antequam a. 356 exsilium in eum decretum est. communionem cum Saturnino episcopo Arelatensi, uno ex praecipuis aduersariis, respuit Hilarius: *nomini dei ac domini Iesu Christi adhaereo iniquorum societatem — respuens* (p. 100, 8 sq.); anno autem 360 dicit in *Libro c. Constantium* 2 hanc communionem se iam ante plures annos rupisse. damnationem Athanasii, quam eius aduersarii in synodo Mediolanensi anno 355 pronuntiauerant, commemorat Hilarius ut recens factam: *(si modo) iudicii corruptelam excusatione alieni arbitrii defenderem* (p. 100, 15); cf. et *'Athanasium quo iudicio damnastis?' dicetis nempe 'episcoporum'* (p. 141, 12 sq.). de suo autem ipsius exsilio Hilarius ne uerbum quidem dicit, cum eius mentionem faciat in omnibus ceteris libris, quos exsul scripsit, uelut de trin. X 4, de syn. 2, c. Const. 2. contra satis clare indicat se ipsum nondum esse missum in exsilium: *uersari in sermone hominum iam diu memini quosdam sacerdotum dei idcirco exulare, quod etc.* (p. 101, 14 sq.). uerbis autem (*opus temto*) *locorum, in quibus gesta res est nosque agimus, dispara-*

¹ Cf. *Studien I* 132. 136. ² cf. etiam A. Wilmart, *L'ad Constantium l. I de St. Hilaire de P. et les Fragments hist.* (*Rev. Bénéd.* XXIV [1907] 149—179. 291—317). ³ primus haec ostendit argumentis solidis Benedictus Marx, *Die Herkunft der Fragmente I und II und das sogenannte Opus historicum* (*Tübinger Quartalschrift* LXXXVIII [1906] 390 sqq.).

tione peregrinum (ib.5sq.) non significat — ut Marx opinatur — tantum oppida Galliae uelut Arelatum uel Biterras et Mediolanum, sed potius opponuntur Aegyptus et Oriens terris, in quibus ipse Hilarius agit, i. e. Galliis seu Occidenti. ea porro, quae in synodo Arelatensi a. 353 facta erant, dicit Hilarius *proxime gesta* (p. 102, 8) et ea, quae in concilio Mediolanensi a. 355 acciderant, dicit in *Appendice ad Collectanea*, quae primitus fragmentum II insequabatur (cf. infra p. LXII) *recens gesta: uenio nunc ad id, quod recens gestum est* (p. 186, 19). quodsi praeterea in memoriam reuocauerimus disceptationes synodi Mediolanensis ex parte in palatio imperatoris habitas esse — quod Athanasius in *Historia Arianorum* 31 narrat' — et officiales iussu imperatoris multis in oppidis episcopos coegisse ad subscribendum decretis synodi Mediolanensis, optime intellegemus haec quoque uerba fragmenti I Seriei B: *hocque, quo etiam in Romani imperii negotiis quies carpitur, rex angitur, palatium feruet, episcopi circumcursant, officiales magistri uolitant, aduersus apostolicos uiros officiorum omnium festinatione turbatur* (p. 101, 9—12). comperimus deinde ex *Libro c. Constantium* 2 Hilarium Biterris frustra ab aduersariis suis Saturnino, Ursacio et Ualente publicam disputationem petiuisse illosque eum loquentem mox interrupuisse: *qui postea per factionem eorum pseudoapostolorum ad Biterrensem synodum compulsus cognitionem demonstrandae huius haereseos obtuli: sed himentes publicae conscientiae audire ingesta a me noluerunt* (cf. de syn. 2: *post Biterrensis synodi professionem, in qua patronos huius haereseos — denuntiaueram*). quibus uerbis lumen affertur alicui loco fragmenti I Seriei B, ex quo uiri docti olim coniciebant opus Hilarianum conscriptum esse Constantinopoli a. 359 uel 360: p. 102, 1—7 *propensiore cura rem omnem hoc uolumine placuit exponere. raptim enim tunc* (cf. supra *ad Biterrensem synodum compulsus*) *haec per nos ingerebantur* (cf. supra *ingesta a me*), *corruptio euangeliorum, deprauatio fidei et simulata Christi nominis blasphema confessio. et necesse fuit in eo sermone* (cf. supra *cognitionem obtuli*) *omnia esse praepropera, inconposita, confusa, quia, quanto nos inpeniore cura audientiam quaereremus, tanto illi pertinaciore studio audientiae contraherent* (cf. supra *audire noluerunt*). haec igitur uerba non multo post synodum Biterrensem, in qua spes Hilarium tam infeliciter frustrata est, scripta sunt. quae uerba etiam hoc ostendunt Hilarium suo opere materias, quas in synodo Biterrensi in medium proferre statuerat, sed proponere prohibitus erat, in unum con-

gestas edidisse. opus hoc polemicum ante a. 357 compositum esse sequitur ex iis quoque, quae Hilarius de Paulino episcopo Treuirensi exsule dicit; is enim appellatur *frater et comminister meus* (p. 102, 9), cum anno 360 in *Libro c. Constantium* 11 eundem episcopum, qui in exsilio a. 357 e uiuis decessit, nuncupet *beatae passionis uirum*.

Documenta, quae in altero fragmento continentur, pertinent quidem ad tempora anno 356 multo superiora, sed optime tamen illustrant consilium, quod Hilarius in conscribendo opere secutus est, dico defensionem Athanasii et ceterorum propugnatorum symboli Nicaeni. talia autem documenta se libro suo inserturum esse Hilarius ipse prooemio indicauerat, cum diceret: *incipiam igitur ab his, quae proxime* (sc. in synodis Arelatensi et Mediolanensi) *gesta sunt* (p. 102, 8) et cum adderet se in his non sequi rerum ordinem, sed rationem ex praesentibus petitam, qua melius consequeretur id, quod spectaret. textus quoque narratiuus documentis fragmenti II adnexus indicat opus Hilarianum scriptum esse tempore, quo damnatione in Athanasium a synodo Arelatensi pronuntiata animi catholicorum adhuc maxime commouebantur et perturbabantur. uehementer enim increpat Hilarius episcopos, qui in illa synodo suum assensum dederant consiliis Ualentis, Ursacii, Saturnini: *respicite in caelum et astra, uos sacerdotes — Athanasium quo iudicio condemnastis?* (p. 141, 8 sqq.). praeterea opponit Hilarius condemnationem, quae facta est contra Photinum in synodo Mediolanensi a. 347, condemnationi, qua Athanasius in eadem urbe a. 355 damnatus est, ut patet ex his uerbis: *de Fotino — ad Orientales epistulae fiunt, non iniuria extorquendi, ut nunc agitur, ad sensum, sed instruendae uniuersorum scientiae consuetudine* (p. 147, 6—9).

Opus illud polemicum, cuius partes erant Seriei B fragmenta I et II, ab Hilario confectum est tempore, quod intercessit inter synodum Biterrensem et exsilium. hoc autem non statim post synodum in Hilarium decretum esse conperimus ex iis, quae ipse de calumniis synodi, quibus motus imperator eum exsilio affecit, in *Libro ad Constantium* dicit: *exulo autem non crimine, sed factione et falsis nuntiis synodi ad te imperatorem piuum, non ob aliquam criminum meorum conscientiam per impios homines delatus* (infra p. 198, 2 sqq.). ex itinerario autem Iuliani Caesaris conici potest decretum exsilii ante mensem Iunium factum esse¹. opus Hilarianum iam anno 357 (358) in Aquitania et Hispania notum fuisse testes sunt

¹ Cf. Tillemont, *Mémoires* VII (1700) 749.

Phoebadius Aginnensis et Gregorius Eliberitanus, qui illo opere in libris *Contra Arrianos* et *De fide* abunde usi sunt¹.

2. Ad opus illud polemicum anni 356 pertinebat procul dubio etiam fragmentum IV Seriei A, quod gesta synodi Sardicensis Orientalium continet et intime cohaeret cum fragmento II Seriei B.

3. Hieronymi et Rufini testimonia confirmantur inscriptione, quae praemittitur in codicibus Seriei B (u. p. 98 n. 3) et eiusdem Seriei fragmento VIII, scilicet textu narratiuo, qui epistulae legatorum Seleuciensium adnexus est. ex sermone autem uiuaci, quo auctor alloquitur episcopos synodi Ariminensis (*post synodum enim Seleuciensem Constantinopolim uenientes, quid est, quod statim dampnatis hereticis uos iungitis?* etc. p. 175, 17—19) perspicuum est Hilarium libellum conscripsisse his ipsis diebus, quibus asseclae diuersarum partium inter se de pace religiosa disputabant, et quidem eo consilio, ut moueret legatos Ariminenses ad consensum, quem dederant, retractandum. huius textus narratiui auctorem esse ipsum Hilarium Pictauiensem minime in dubium uocabit, qui illud fragmentum in collectione inueniri, quae Hilario et inscriptione et subscriptione (infra p. 177 n. 20) tribuitur et quae certo fragmenta operis Hilariani continet, deinde plane concordare cum stilo et sermone Hilarii, denique eius argumentum optime consentire cum iis, quae de rebus in Constantinopoli urbe illis diebus gestis historia enarrat, considerauerit. Hilarius enim post synodum Seleuciensem finitam Constantinopolim profectus est, ut legatos huius synodi deterreret, ne assentirent formulae Acacianae, quae Nicaeae in Thracia accepta et Arimini comprobata erat². nec dubium est, quin multum operae dederit, ut etiam legatos Ariminenses ab assensu dato reuocaret. sed operam frustra consumpsit Hilarius. non solum legati Ariminenses persistebant in suis decretis, sed etiam legati Seleucienses formulam illam Acacianam subscriptione acceperunt. quod cum factum sit ultimo die mensis decembris anni 359³, Hilarium ante hunc diem libellum suum iam edidisse manifestum est.

Quodsi inquirimus, quaenam ex reliquis fragmentis *Collectaneorum* ad hunc libellum pertinuerint, imprimis illa fragmenta Seriei B ei tribuenda sunt, quae — ut dicitur inscriptione — *ostendunt uel quomodo, quibusnam causis, quibus instantibus sub imperatore Constantio factum est Ariminense concilium* i. e. fragmenta III. VII.

¹ Cf. *Studien I* 120 sqq.   ² Sulpicius Seuerus chron. II 45.   ³ Sozom. hist. eccl. IV 23.

VIII, quae omnia constant et documentis et textibus narratiuis et ita partes operis alicuius polemici declarantur. cum fine et natura eiusdem operis concordant etiam Seriei A fragmenta V—IX, ex quibus fragmenta V et IX pariter complectuntur et documenta et textus narratiuos. quare etiam haec fragmenta quin partes operis Hilariani fuerint, non dubitamus. titulus, quo inscriptus erat hic libellus, traditus esse uidetur per Hieronymum, a quo dicitur *Liber aduersum Ualentem et Ursacium*. cum uero in inscriptione Seriei B, quae eam ut libellum de synodi Ariuinensi tractantem inducit, hic libellus ‘*liber secundus*’ nuncupetur et cum eadem Series simul fragmenta aliqua contineat, quae certo pertinebant ad opus Hilarii polemicum anno 356 scriptum, ualde uerisimile est cum libellum anni 356 tum libellum anni 359 eundem titulum *Aduersum Ualentem et Ursacium* habuisse eosque postea ut librum primum et secundum distinctos fuisse. subscriptionem autem, quae in codicibus post ultimum fragmentum Seriei B inuenitur, librario alicui uel potius redactori ipsi *Collectaneorum* attribuendam esse putamus.

4. Serie B tradita sunt aliqua fragmenta, quae ad librum alterum operis *Aduersum Ualentem et Ursacium* pertinere nequeunt eo, quod annis 362, 363, 366 exeunte uel 367 incunte scripta sunt i. e. fragmenta IV. V. VI. quoniam autem Hilarius non ante finem anni 367 e uiuis decessit (cf. *Studien I* 126), nihil obstat, quominus illa fragmenta ex libro tertio operis *Aduersum Ualentem et Ursacium* ipso anno 367 scripto et ab Hilario ipso aut breui post eius mortem edito exscripta esse arbitremur. nam eadem collectione continentur, qua cetera fragmenta ex illo opere desumpta, et a natura huius operis minime differunt, immo multum conferunt ad illustrandam historiam Arianorum. cum Seriei prioris fragmentum III cum alterius Seriei fragmentis V et VI intime cohaereat, id quoque ad librum tertium totius operis, quod Hieronymus *Aduersum Ualentem et Ursacium* nuncupauit, pertinuisse coniectamus.

5. Formam, quam nunc praebent *Collectanea*, casu ortam esse putamus, et quidem hac ratione. collector quidam anonymus, qui materias ad impugnandos Arianos uel ad eorum historiam componendam conegessit, *Libros tres aduersum Ualentem et Ursacium* excerpserit. quae excerpta librarius quidam, in cuius manus uenerant, eo ordine, quo ea repperit, descripsit. ad illa excerpta primitus etiam *Oratio synodi Sardicensis ad Constantium imperatorem* cum textu narratiuo Hilarii, quae duae partes cohaerentes uulgo dicuntur

Liber ad Constantium primus, pertinebant (cf. infra p. LXII). existimamus autem inscriptionem, quae alteri Seriei in codicibus praemittitur, folium unum implisse et hoc folium fortuito locum obtinuisse ante folia, quae complectebantur priora excerpta ex libro primo totius operis polemici desumpta. quoniam complures collectiones canonum, quae saeculo quinto compositae sunt, locos uel mendosos uel lacunosos aliquos eosdem continent atque *Collectanea*, haec saeculo IV exeunte uel saltem saeculo V ineunte exorta esse dicendum est. horum *Collectaneorum* aliquo exemplari usus esse uidetur Sulpicius Seuerus, cum conscriberet *Chronicon* circa a. 403. Italiam autem fuisse patriam istius collectoris anonymi indicant cum collectiones illae canonum in Italia exortae tum uetustissimus testis libri, qui dicitur *ad Constantium I*, scilicet cod. Uaticanus Basilicanus S. Petri D. 182 ineunte saeculo VI in Italia conscriptus.

6. Restat, ut pauca disseramus de nostra editionis ratione. ac primum quidem nobis utile uisum est immutatum retinere ordinem, quo *Collectanea* codice A tradita sunt. reliquimus igitur diuisionem in duas partes, quas, ut melior modus afferendi singulos locos praebatur, nuncupauimus Seriem A et Seriem B. deinde singulis fragmentis, quae ex Hilariano opere desumpta sunt et quodam unitatis uinculo cohaerere uidentur, praemisimus numeros romanos, horum autem fragmentorum singulis partibus numeros arabicos. in margine addidimus eos numeros romanos, qui in Coustantii editione fragmentis adiecti sunt. eiusdem editionis retinuimus, quantum fieri potuit, partitionem capitum; ubi autem ab hac diuisione recessimus, adiunximus numeros editionis Coustantii uncinis rotundis inclusos. ad dilucidiolem ipsorum capitum conspectum addidimus praeterea in margine numeros paragraphorum, in quas diuisimus singula capita. quod ad singulas subdivisiones utriusque Seriei *Collectaneorum* attinet, quae ipsis singulis documentis et textibus narratiuis efficiuntur, eae in codice A plerumque nouis inscriptionibus uel litteris maiusculis satis clare indicantur; aliquoties tamen per errorem librarii traduntur scriptione continua partes, quae ex natura sua separandae sunt, id quod in apparatu critico semper notauimus. ita in A scriptura continua coniuncti sunt numeri hi: Series A IV 1. 2. 3. V 1 et 2. 3 et 4. IX 1 et 2. Series B II 6 et 7. 10 et 11. III 1 et 2. VII 4. 5. 6. 8 et 9.

Inscriptiones et subscriptiones in A litteris maiusculis colore rubro exaratae sunt, litteris maiusculis siue rubro siue nigro atra-

mento scriptae sunt saepius etiam formulae salutandi et initia nonnullorum capitum. hac autem editione scripsimus litteris maiusculis solas inscriptiones et subscriptiones, reliqua litteris minusculis. si quis autem accuratius scire uelit, quae praeter inscriptiones et subscriptiones in A exarata sint litteris maiusculis, habeat ea hic omnia indicata:

p. 43, 3—5. 43, 6 (*Dilectissimis — episcopis*). 46, 8. 9. 11. 12. 47, 13. 14. 16—20 (*Incipit — patrem*). 48, 9—13 (*Incipit — Carthaginis episcopo*). 74, 3 (*Stephanus — Coelae*). 78, 8—10. 13—15 (*Beatissimo — et*). 85 nota 18. 85, 20—86, 1 (*Gesta — an[te]hac*). 87, 2—4 (*Incipit — Augusto*). 89, 2—5. 93, 16—19 (*Incipit — semper*). 94, 25. 26 (ab *EXPLICIT*). 95, 3—6 (*Incipit — catholicis*). 96, 16—18 (*Eusebio — episcoporum*). 98 nota 3 ex parte. 103, 3—5 (*Incipit — here[tici]*). 126, 5—7 (*Incipit — senti[mus]*). 131, 2. 11. 143, 4—8 (*Exemplum — quoniam*). 145, 5—11 (*Item — per*). 146, 2 (*Superioribus — oran[tibus]*). 150, 5—8. 155, 2—5 (*Incipit — per*). 7 (*Studens — lit[teras]*). 156, 12—14 (*Item — consistentibus*). 158, 2—3 (*Item — paternam*). 159, 4—8 (*Incipit — sol[licitudo]*). 160, 16—17 (*XV. — Ianuarias*). 20—21. 164, 14—16. 166, 15—16. 18. 167, 17—168, 3. 170, 11. 172, 15. 173, 11—15 (*et — uos*). 174, 3—4. 175, 6 (*His — commemora[tae]*). 177 nota 20. adde subscriptionem *EXPLICIT* p. 86, 27. 88, 20. 93, 15. 97, 13. 102, 26. 126, 3. 154, 25. 156, 9. 157, 22. 159, 2. 164, 11.

Iam p. XXXVII nos in apparatu critico lectiones uariantes cod. T apographi a Coustantio traditas neglegere diximus, nisi repraesentent coniecturas alicuius momenti uel menda correcta, et similiter nos uariantes lectiones codicis C tum solum indicare, cum correctiones haud leuidenses uel coniecturas haud spernendas offerat aut cum singillatim commonefacere cupiamus Fabrum uel Coustantium esse auctores correctionum. formula igitur ACm1 (u. g. 43, 20 *diuisio*, 44, 19 *quam*, 55, 4 *legis*) indicat correctionem factam esse a Cm2, formula AC (u. g. 44, 8 *dñm*, 45, 26 *permitteris*) docet priores editores mendam iam correxisse. ex simplici littera A mendis leuioribus addita (u. g. 43, 10 *sensum*, 44, 6 *ipsum*, 47, 4 *scriba*) concludi licet illa menda cuius perspicua correcta iam esse a scriba codicis C uel a primis editoribus. monuimus etiam iam supra p. LIII reliquorum editorum nos in apparatu mentionem non facere, nisi nouis coniecturis textum reuera emendauerint. interdum, etsi raro, adhibuimus — etiam in ceteris opusculis editis — maioris perspicuitatis causa apparatus, qui dicitur positius, praesertim cum qui editores lectionem in textum receptam probauerint, peculiariter significare uoluerimus. de ratione scribendi orthographica, quam in textu edendo secuti sumus, disseruimus p. XXVIII sqq.

II. B.

DE APPENDICE AD COLLECT. ANTIAR. PAR. (LIBER I AD CONSTANTIUM).

1. De huius libri natura et origine. — 2. De codicibus. — 3. De editionibus.

1. Usque ad ultimos annos libellus, qui uulgo dicitur '*Liber I ad Constantium*', epistula esse putabatur, quam Hilarius nomine synodi cuiusdam in Galliis habitae circa annum 355 ad Coustantium imperatorem dedisset. huic tamen sententiae olim, iam nonnullas difficultates obiectas esse animaduertit Coustantius in editionis praefatione; aliqui enim dubitarunt, an illi epistulae *Benignifica* aliunde adiuncta essent, quae inde a capite quinto superessent et quae neque cum superioribus neque inter se satis cohaerere uiderentur. mirum imprimis uideri, quod nusquam abhinc oratio conuerteretur ad imperatorem, rationem autem tractandi habere magnam affinitatem cum iis, quae in fragmentis Ariminensis concilii disserebantur. opinabantur deinde periisse nonnulla in epistula, quae litterae ipsae significarent. ita ex uerbis *moueret enim absolutionem eius* etc. (p. 186, 7), quae ad Athanasium referri deberent, manifestum fieri de hoc episcopo iam antea sermonem habitum esse. dicebant denique capite octauo memorari mentionem Nicaenae fidei iam factam, quamuis nullum in superioribus de ipsa uestigium occurreret. quae difficultates omnes dilucide solutae sunt thesi Andreae Wilmart¹, qui statuit libellum constare duabus partibus, epistula scilicet a synodo Occidentalium Sardicensi ad Constantium imperatorem missa et textu aliquo narratiuo, quae partes pertinuissent ad opus Hilarii polemicum anno 356 scriptum et locum obtinuissent post textum narratiuum nunc in *Collectaneis* Serie B II 11 traditum.

Rationes uero, quibus haec sententia probatur atque confirmatur, sumi possunt cum ex epistula et textu narratiuo ipsis tum ex testimoniis, quae eiusdem aetatis de epistula a synodo Sardicensi ad imperatores missa exstant, denique ex consensu, qui inter hanc epistulam et alias ab eadem synodo scriptas litteras adesse cognoscitur².

Epistulam autem *Benignifica* et textum narratiuum a fragmento II Seriei B, quocum primitus coniuncta erant, iam ante initium

¹ *L' ad Constantium l. I de St. Hilaire de P. et les Fragments hist.* (*Revue Bénéd.* XXIV [1907] 149—179. 291—317). ² cf. *Studien* I 144 sqq.

saeculi VI dissoluta esse ex eo liquet, quod uetustissimus codex, Uaticanus Basilicanus S. Petri D. 182 saec. VI in., illa tradit inscripta *lib. I. s̄ci hilari ad constantium imp̄* et quod eodem fere tempore i. e. ineunte saeculo VI Fulgentio Ferrando scribenti ad Pelagium et Anatolium epistulam noti erant '*Liber I*' et '*Liber II ad Constantium*'; dicit enim in hac epistula c. 2: *beati Hilarii in secundo libro, quem ad Constantium imperatorem scribit* (LXVII 922 M). neque in errore uersari putamus, si quis opinatur Sulpicium Seuerum, qui circa annum 403 mentionem facit de tribus libellis publice datis, quibus Hilarius audientiam regis poposcisset (chron. II 45), tribus his libellis significasse '*Librum I*' et '*Librum II ad Constantium*' et *Librum contra Constantium*. neque uero ulla dubitatio est, quin Sulpicius libri, qui dicitur '*I ad Constantium*', argumentum nouerit eoque usus sit in enarrandis actis synodi Mediolanensis anni 355 (cf. *Studien I* 136 sq.). Hieronymo autem, qui non multo post Hilarium floruit, anno 392 in manibus non erant nisi *eius et ad Constantium libellus, quem uiuenti Constantinopoli porrexerat, et alius in Constantium, quem post mortem eius scripsit* (de uiris inl. 100). quodsi concedimus Sulpicio Seuero epistulam *Benignifica* et textum narratiuum ut peculiarem libellum (*Liber I ad Constantium*) usui fuisse, ea inter annos 392 et 403 a *Collectaneis* casu uel aliquo errore separata esse dicere necesse est. Hilarius ipse epistulae Sardicensi titulum *Oratio synodi Sardicensis ad Constantium imperatorem* dedisse uidetur; ita enim ipse appellauit litteras synodicas in textu narratiuo, qui praecedebat epistulam. librarius autem quidam, cui notus erat liber Hilarii ad Constantium nissus quique in manibus habebat illam epistulam *Benignifica* simul cum textu adiuncto, quorum naturam ignorabat, illas quoque litteras synodicas putabat esse aliquam epistulam ad imperatorem directam ideoque huic epistulae et libro Hilariano reuera ad imperatorem misso falsos adiecit titulos '*Liber I*' et '*Liber II ad Constantium*'. quo errore fortasse effectum est, ut illa synodica epistula simul cum textu Hilariano eadem ratione atque genuinus liber Hilarii ad Constantium non paucis libris manu scriptis nobis traditus sit.

2. Codices, quibus '*Liber I ad Constantium*' continetur, non sunt pauci atque sunt fere iidem, quibus nobis transmissi sunt etiam '*Liber II ad Constantium*' et *Liber contra Constantium*. quo apparet hos tres libros unitatis quodam uinculo cohaerere fuisse opinionem communem. attamen *Liber c. Constantium* in quibusdam codicibus

etiam solus absque duobus aliis inuenitur, uelut in cod. Monacensi 6311 saec. X, cod. Turonensi 313 saec. X (—XIII), cod. Parisino 1687 saec. XI, cod. Basileensi O. II. 24 saec. XIII, cod. Uaticano 555 saec. XV (cf. *Studien I* 137 sq.). sed transeamus iam ad singulos codices enumerandos (cf. *Studien I* 138 sqq., *III* 3 sqq.).

1. Cod. Uaticanus Basilicannus S. Petri D. 182 (= B), fol. 311, saec. VI in scriptus est liber litteris partim semiuncialibus, partim uncialibus. libri duo ad Constantium exarati sunt characteribus uncialibus et quidem tribus diuersis manibus (cf. *Studien III* 3). ex subscriptione, quae f. 288^r litteris cursiuis addita est (*contuli in nomine dñi ihu xp̄i apud karalis constitutus anno quarto decimo transamundi regis*), statui potest librum in oppido Calari anno 509 uel 510 correctum esse; nam Transamundus rex Uandalorum regnauit ab anno 496 usque ad annum 523. Caralis autem, plerumque 'Calaris' appellata (sed cf. Sulp. Seuer. chron. II 39: *Lucifer a Carali*), fuit metropolis episcopalis Sardiniae, tunc temporis pertinens ad regnum Uandalorum Africanum. hoc in oppido uiuebant inter annos 508 et 523 exsules Fulgentius Ruspensis eiusque socii, ex quibus Fulgentium Ferrandum duorum Hilarii ad Constantium librorum mentionem facere supra diximus. eum autem notitiam hanc ex cod. B, forte in Sardinia ipsa scripto, hausisse ueri simile est. incipit uero 'Liber I ad Constantium' f. 288^r his uerbis: *INĀ EIUSDEM AD CONSTANTIUM | BENIGNIFICA* et finit f. 292^r ita: *de se loquitur ipsa | EXPL. LIB. I. SĀI. HILARI. AD CONSTANTIUM IMP.*

Correctus est liber a uariis manibus — quas ut singulas discernemus operam dedimus — et primum quidem a manu quadam eiusdem forte saeculi VI (= m 2), quae litteris maiusculis plures correcturas adiecit, deinde ab alia manu (= m 3), quae plerumque in margine paucas notas litteris cursiuis addidit, uelut p. 184 n. 6 *eusebiū caesariensem et eusebium nicomediensem arrianos affirmat* et p. 205 n. 13 *quia xp̄s d̄s ē*, deinde a duabus aliis manibus posterioribus, quarum altera (= m 4) nonnulla litteris semiuncialibus, altera (= m 5) complura litteris minusculis mutauit. inueniuntur praeterea aliquae correcturae, quae a quibus manibus factae sint uix cognosci potest ideoque in apparatu critico manui incertae (= m?) ascribuntur. de ratione scribendi orthographica codicis B complura exposuimus in *Studien III* 4. ubicumque fieri potuit, hanc rationem codicis B secuti sumus. cum autem B ubique fere utatur forma

heretic- (*heres-*), hanc formam cum maiore parte codicum etiam p. 183, 2 et p. 186, 12 pro *haeretic-* codicis B substituimus. recepimus porro uerborum compositorum formas assimilatas uel non assimilatas, sicuti cod. B eas exhibet. ex abbreviationibus prae aliis mentione magis dignae sunt hac: *ēps* = *episcopus*, *ēpsi* (= gen. sing.), *pr̄bb* = *presbyteros*, *d̄ne* (de imperatore usurpatum). ad textum restituendum usi sumus collatione accuratissime facta ab Henrico Sedlmayr et tabulis photographiis.

2. Cod. P a r i s i n u s Nouv. aeq. 1454 (= C), fol. 191, saec. X. pertinebat hic liber olim ad monasterium Cluniacense¹. traditus est ‘*Liber I ad Constantium*’ f. 170^v—172^r: *INCIPIT LIBER EIUSDEM AD CŌSTANTIŪ | Benignifica — de se loquitur ipsa sententia | EXPLICIT LIBER. I. SĪI HILARII AD | CONSTANTIUM IMP.* textus codicis C ualde similis est textui correcto codicis B, quod non explicatur nisi eo, quod aut cod. C descriptus est ex cod. B correcto aut cod. B correctus est secundum librum ualde affinem archetypo codicis C. ipse autem cod. C correctus est secundum aliquem librum pertinentem ad eam familiam, ex qua ortum ducit cod. G (u. infra n. 5). correxerunt codicem C manus duae eiusdem fere aetatis, altera atramento nigro simili originario, altera atramento paulo pallidiore. has duas manus distinguimus — ubi fieri potuit — signis *m2* et *m3*. de orthographia codicis C uide plura in *Studien III* 4 et 7. habet imprimis hoc peculiare, quod *c* ante *e* et *i* fere semper redditur per *t*, uelut in *artifitio*, *fatiant*, *iuiditi-*, *martion*, *patefatiam*, *profitientia*, *offitium*, *subitiant*, *su-spitio*. praesto mihi erant ad textum recensendum collatio a Floriano Weigel Uindobonensi suscepta et tabulae photographicae.

3. Cod. S a l i s b u r g e n s i s S. Petri a. XI. 2 (= J), p. 285, saec. XI/XII. librum iam saec. XII monasterii S. Petri fuisse patet ex inscriptione illius sacculi, quae habetur in pagina quadam libro praefixa: *ISTE liber pertinet ad sēm Petrum SALZBURCHII*. codex ipse summa diligentia exaratus nullam correcturam alius manus continet, saltem in ‘*Libris ad Constantium*’. cum compluribus locis eius lectiones differant a lectionibus ceterorum librorum et meliorem sensum praebere uideantur, putare quis possit illas lectiones originarias esse, sed melius consideranti patebit lectiones has ori-

¹ Cf. Delisle, *Inventaire des Mss de la bibl. Nat., Fonds de Cluni*, Paris 1884, 94 sqq.

ginem habere a scriba quodam erudito; cf. u. g. p. 182 n. 13 et p. 185 n. 2. cum praeterea codex noster, ceteroquin ualde affinis codicibus ELMOW, complures lectiones communes habeat cum libris gallicis C et G, librarium cod. J in scribendo plures codices in manibus habuisse conicere licet. codicem autem secundum aliquod exemplar ex Gallia oriundum confectum esse redundat non solum ex affinitate, quam habet cum illis codicibus C et G, sed etiam ex eo, quod archetypus codicis E in Gallia scripti (cf. infra n. 4) aut ipse cod. J aut exemplar huic cod. J ualde simile fuit et quod in fine cod. J manu saeculi XII addita est epistula ad *Ugo s̄ci Uictoris prior* his uerbis incipiens: *nup de parisius* (sic) *ueniens dns Arnolfus sagiensis archidiaconus*. scriptus est autem liber saeculo XI exeunte uel saeculo XII ineunte (cf. *Studien III* 7 sq.). habetur *Epistola s̄ci Hylarii epi transmissa ad Constantium* | *Benignifica* etc. p. 233—236. tabulas photographicas confecit Ios. Braun S. I. 4.

4. Cod. B e r n e n s i s 100 (= E), fol. 94, saec. XII. liber in Gallia exaratus continet epistolam synodicam et textum narratiuum inscriptione praefixa: *Epistola s̄ci Hylarii epi transmissa ad Constantium* f. 76^v—77^v. nonnullis lectionibus concordat E contra ceteros codices cum L et W; ita u. g. legunt ELW 182, 7 *regitis et pro regitis*, 182, 9 *diuersa pro diuulsa*, 185, 10 *causa sua pro sua causa*; cf. in *Libro ad Constantium*: 200, 15 *in demutatione pro de immutatione*, 205, 17 *habeam pro ab ea*. E et L etiam artius inter se cohaerere ostendunt haec exempla: 183, 7 *exerit pro erit*, 201, 19 *speculo pro septuplo*. iam supra sub n. 3 indicauimus codicem E compluribus locis a manu alia correctum esse secundum exemplar typi codicis J, cf. 182, 6. 185, 1. 2. 187, 13. contuli codicem ipse Monachii.

5. Cod. B u r d e g a l e n s i s 112 (B. Mariae Syluae Maioris) (= G), fol. 197, saec. XII. elegimus hunc codicem tamquam exemplar familiae codicum gallicorum, quibus praecipue usus est Coustantius. differunt autem hi codices nonnullis lectionibus a ceteris. ita u. g. legunt 181, 7 *Benefica* (non *Benigna*, ut putat Coustantius) pro *Benignifica*, 181, 12 *passiones pro persecutiones*; cf. in *Libro ad Constantium*: 199, 14 *ne quid maneret*, 201, 12 *morientes mori inuicem pro cum mordemus inuicem*; omittuntur praeterea in illis libris uerba 199, 17 *necessitatis tamquam*. secundum exemplar quoddam huius familiae gallicae etiam in cod. C complura correcta sunt. ita u. g. habent Cm2 et G in *Libro ad Constantium* recte 199, 6 *humanae infirmitatis modestia*, cum discrepent omnes reliqui libri; subter

uerba 199, 17 *necessitatis tamquam*, quae in G omittuntur, Cm2 lineam duxit. codicem G eundem esse, quem Coustantius dixit *cod. Mariae de Silua Maiore*, apparet cum ex inscriptione codicis G (*B. Mariae Syluae Maioris*) tum ex lectione aliqua singulari, quam Coustantius ex illo codice adnotat et quam inuenimus in nostro cod. G: *curam in absolutionem sancti Athanasii quoque illi uiri* (pro *Athanasii sancti illi uiri*) *receperint* 184, 15. habetur in G *Tractatus (B. Hylarii) ad eundem Constantium | Benefica* f. 19 sq. de orthographia et de abbreviationibus codicis G cf. *Studien III* 9 sq. imagines photographicas suppeditauit G. Guizard.

6. Cod. M o n a c e n s i s 169 (Lib. H. Schedelii) (= M), fol. 107, saec. XII. inuenitur *Ep̄ta S̄ci Hylarii ep̄i transmissa ad Constantinū* (sic) *Augustum* f. 102^v—103^v. contuli ipse.

7. Cod. M o n a c e n s i s 21528 (Weißenstef. 28) (= O), fol. 121, saec. XII. traditur *Ep̄ta S. Hylarii trāsm̄issa ad Constantinū* f. 114^r—115^v. codices M et O magnam inter se affinitatem habent; praebent u. g. 183, 4 *ministeriorum* pro *mysteriorum*, 198, 1 *commune* pro *communione*; omittunt ambo 187, 3 *illic* et *decem*, 200, 4 *ut uolumus, aut ita, ut*. contuli ipse.

8. Cod. U i n d o b o n e n s i s 684 (= W), fol. 144, saec. XII. traditur *Ep. S. Hylarii ep. transmissa ad Constantium | Benignifica* f. 121^r—122^r. codicem W affinem esse codici E iam supra dictum est sub n. 4. contuli ipse Monachii.

9. Cod. Z w e t t l e n s i s 33 (= L), fol. 243, saec. XII. de quo codice cf. *Xenia Bernardina* II 1 (1891) 315 et *Studien I* 140. epistula et textus narratiuus habentur sine titulo f. 237^v—239^r. inspexi codicem Monachii.

Indicamus praeterea aliquos alios codices, qui continent '*Librum I ad Constantium*', et addimus, quantum fieri potest, titulum, quem habet liber in singulis codicibus, et locum, quo traditur: cod. C a n t a b r i g i e n s i s (Corpus Christi College) 345 saec. XII; cf. H. Schenkl, *Bibl. patr. lat. brit.* n. 4932. — cod. C h e l t e n h a m 23027 saec. XII; cf. Schenkl n. 2092. — cod. D u a c e n s i s 220 (Abbaye d' Anchin) saec. XII; habetur *Tractatus ad Constantium Augustum* f. 130 sq. — cod. T r e e n s i s 242 (Clairvaux F. 37) saec. XII; epistula *Benefica* inuenitur sub n. 4. — cod. R e m e n s i s 371 (Saint Denis) saec. XIII. *Tractatus S. Hylarii ad Constantium Augustum | Benefica* habetur f. 176 sqq. — cod. R e m e n s i s 372 (Saint-Thierry 22) saec. XIII. inuenitur *Tractatus S.*

Hylarii ad Constantium imp. | *Benefica* f. 183^v sqq. — cod. Uindobonensis 730 (Theol. 140) saec. XIII. habetur *Ep. S. Hylarii transmissa ad Constantinum* | *Benignifica* f. 105^v—107^r. — cod. Uindobonensis 1067 (Uniu. 82) saec. XIII. inuenitur *Ep. S. Hylarii transmissa ad Constantinum* f. 24^r—25^v. — cod. Uindocinensis 189 (ol. S. Michaelis in periculo maris) saec. XIII. epistula *Benefica* habetur f. 52^v sqq. — ex libris etiam recentioribus nobis noti sunt: cod. Parisinus 1699 (ol. S. Amandi, postea Tellerianus) saec. XIV. — cod. Basileensis A. V. 18 saec. XV. — cod. Mellicensis 156 saec. XV. — cod. Monacensis 11408 (Poll. 108) saec. XV. — cod. Vaticanus Urbinas 37 (ol. 90) saec. XV.

Constantius in editionis usum contulit octo codices, quos appellat *Uatic. bas.*, *Theoderic.*, *Remig.*, *Michaelin.*, *Sorbon.*, *Carnut.*, *Silu.*, *Elnon.* (1402). ex quibus recognosci possunt hi: *Uatic. bas.* = cod. Basilicanus S. Petri D. 182 saec. VI, *Theoderic.* = cod. Remensis 372 saec. XIII, *Remig.* = cod. Remensis 371 saec. XIII, *Michaelin.* = cod. Uindocinensis 189 saec. XIII, *Silu.* = cod. Burdegalensis 112 saec. XII, *Elnon.* = cod. Parisinus 1699 saec. XIV. codices *Sorbonensis* et *Carnutensis* (= T) secundum ea, quae de illis dicit Constantius, pertinebant ad saec. XIV. Constantii autem codices gallici fuere membra unius eiusdemque familiae; omnes enim initio epistulae *Benigna* pro *Benignifica* et nonnullas alias lectiones singulares pari modo praebebant; cf. supra sub n. 5.

3. Ut refert Robertus Fortunatus Maclouiensis in editione Badii, quae prodiit Parisiis anno 1510 (*Opera complura S. Hylarii episcopi hac serie coimpressa*, enumerantur deinde singula opera), libri ad Constantium et contra Constantium primum in licem prodierunt cura G. Cribelli (sc. Mediolani 1489) eiusque textus in illam editionem Badii est receptus. qui textus inuenitur uix mutatus uel emendatus etiam in editione Erasmi (*Diui Hylarii Pictauiorum episcopi Lucubrationes* [Basileae anno 1523] I 274—277). haec editio Erasmi denuo prodiit Basileae anno 1535 (I 273—275). Erasmi *Lucubrationes* recognouit atque emendauit Martinus Lypsius editione, quam uulgauit Basileae anno 1550, sed paucis tantum differt huius nouae editionis textus a textu Erasmi. neque multum emendatus est textus in editione Iohannis Gillot (*D. Hylarii Pictau. ep., quotquot extant Opera* etc. [Parisiis anno 1572] p. 118—119). quae editio Gillotii postea recusa est Parisiis anno 1605 (p. 302—306) paulum emen-

data et praesertim *Fragmentorum, ex opere historico* accessione locupletata. tertio atque iterum typis mandata est Coloniae Agrippinae anno 1617 (p. 98 sq.) et Parisiis annis 1631 et 1652 (p. 337—341). Baronius uulgauit epistulam *Benignifica* et textum narratiuum ad a. 355 n. LXXII sqq. textum uere emendatiorem curauit Constantius in magna editione anni 1693 (col. 1217—1224). qui textus receptus est etiam in editiones posteriores Ueronensem (a. 1730, p. 535—540), Uenetam II (a. 1750, p. 422—427), Wirceburgensem II (a. 1785, p. 1—6), Miguianam (X 557—564).

III.

DE LIBRO AD CONSTANTIUM (LIBER II AD CONSTANTIUM).

Liber hic ab editoribus generatim uocatur *Sancti Hilarii ad Constantium Augustum liber secundus, quem et Constantinopoli eidem ipsi tradidit*. uerba autem *liber secundus* per errorem alicuius librarii fortasse iam saeculo IV exeunte introducta esse, certe autem saec. V in libris usitata fuisse supra p. LXIII uidimus. primum nobis occurrunt illa uerba *secundus liber* in Fulgentii Ferrandi epistula ad Pelagium et Anatolium missa: *beati Hilarii in secundo libro, quem ad Constantium imperatorem scribit* (cf. supra p. LXIII). ab Hieronymo autem dicitur liber ille *Ad Constantium libellus, quem uiuenti Constantinopoli porrexerat* (de uiris inl. 100). quibus uerbis clare efficitur Hieronymo, cum illa scriberet, nostrum librum ante mentem uersatum esse. Hilarium uero librum imperatori Constantino poli anno 359 exeunte dedisse concludimus ex uerbis Sulpicii Seueri dicentis: *ubi (sc. Hilarius) extremum fidei periculum animaduertit Occidentalibus deceptis Orientales per scelus uinci, — audientiam regis poposcit, ut de fide coram aduersariis disceptaret* (chron. II 45). cum autem Occidentales decepti sint conuentu, qui habitus est mense decembri ineunte Nicaeae Thraciae, Orientales uero formulae Nicaenae subscriberent ultimo die decembris¹, libellus ille Hilarianus scriptus est ipso decembri medio uel exeunte. quod confirmatur iis, quae ex ipsa epistula comperimus (cf. *Studien III* 12 sq.).

De huius libri codicibus et editionibus cf. supra p. LXIII sqq.

¹ Sozom. hist. eccl. IV 23.

IV.

DE HYMNIS.

1. De hymnis codicis Aretini. — 2. De hymno dubio *Hymnum dicat*.

1. Hilarium *Librum hymnorum* composuisse testatur Hieronymus¹ et confirmat Isidorus Hispalensis († 636) dicens eum hymnorum carmine floruisse primum². uidetur autem Hilarius *Librum hymnorum* confecisse, postquam reuertit ex exsilio. in Oriente enim hymni liturgici maxime colebantur et Ariani talibus cantibus utebantur ad mentes hominum sibi conciliandas. Hilarius igitur exsul, quam uim cantus liturgici in animos fidelium exercerent, procul dubio haud semel expertus est. putamus igitur eum iam tum animum induxisse in sua quoque patria hymnos in liturgiam ecclesiasticam introducere. eius autem populares nouo usui difficultates non paucas obstruxisse indicat idem Hieronymus, cum dicit: *Hilarius — in hymnorum carmine Gallos indociles uocat*³. quodsi genus sermonis hymnorum Hilarii genuinorum temperatum atque siccum, nonnumquam sublime atque reconditum consideramus, facile intellegimus Gallis permagnam et arduum fuisse hymnos Hilarianos et cogitatione comprehendere et memoria tenere⁴. hymnos Hilarii etiam in Hispania in usu fuisse comperimus ex actis synodi quartae Toletanae anni 633. cum enim nonnulli nimii in defendendis ueteribus traditionibus sacrae scripturae hymnos et carmina in liturgia non admitterent, ceteros autem hymnos omnes ex officiis ecclesiasticis expellerent, illa synodus laudauit hymnos Hilarianos hisce uerbis: *nonnulli hymni humano studio in laudem dei atque apostolorum et martyrum triumphos compositi esse noscuntur sicut hi, quos beatissimi doctores Hilarius atque Ambrosius ediderunt*⁵.

Idem cod. Aretinus VI 3, quo nobis traditi sunt *Tractatus mysteriorum* Hilarii, continet etiam tres hymnos uel potius eorum fragmenta, quae sequuntur subscriptionem *Tractatum* inscripta: *Incipiunt hymni eiusdem* (i. e. Hilarii). praemittuntur autem primo hymno tamquam praefatiuncula duo uersus senarii iambici, qui in cod. A stropham quattuor uersuum conficiunt. ipse primus hymnus conscriptus est in folio 14^r bipartitis uersibus in antica parte 25 + 25, in auersa autem parte 33 + 33. unaquaeque autem stropha

¹ *De uiris inl.* 100.

² *De officiis ecclesiasticis* I 6 (LXXXIII 473 M).

³ *In epist. ad Galatas* lib. II. Praef. (XXVI 355 M).

⁴ cf. Uiet. Buzna, *De*

hymnis S. Hilarii (1911) 18.

⁵ Mansi X 622.

hymni metro aselepiadeo compositi in codice dissoluta est in sex lineas, quarum prima et quarta constant glyconeis, altera uero simul cum tertia et quinta cum sexta comprehendunt uersus aselepiadeos. deest in codice finis hymni, qui periit cum foliis quatuor internis quaternionis, cuius folia primum et octauum pari modo exciderunt (cf. p. XIX), ita ut praeter folium secundum nihil nisi septimum huius quaternionis folium exstet. quoniam hymnus primus est abecedarius, numerum uersuum perditorum facile definire possumus; pleno enim hymno abecedario desunt 13 uersus. deinde folium nunc quintum decimum continet hymnum alterum abecedarium senariis iambicis compositum, cuius initium complectens 10 uersus periit, et tertium hymnum *Adae carnis* senariis trochaicis confectum, cuius pars ultima incertae magnitudinis deperdita est. uterque autem hymnus in codice pariter ac primus dissolutus est in uersus curtos. si talem dissolutionem uersuum supponamus etiam in hymnis cum foliis quaternionis nunc truncati deperditis, hunc quaternionem integrum mille circiter uersus curtos complexum esse intellegemus. an quaternionem quartum integri codicis adhuc alius quaternio uersus Hilarianos continens secutus sit, plane nescimus. quodsi perpendimus hymnos Ambrosii genuinos uix quingentos uersus curtos complecti, librum hymnorum Hilarii haud ita paruum fuisse facile admitemus.

Librum hymnorum Hilario certo tribuendum esse nemo fuit post Adolphum Ebert¹, qui serio negaret. originem enim Hilarianam complura argumenta confirmant atque euincunt. testimonio ipsius libri Aretini addendum est testimonium Petri diaconi sine dubio codicem A integrum simul cum subscriptione in manibus habentis, qui Desiderium abbatem Casinensem *Hilarium mysteriorum et hymnorum* describendum curasse confirmat². cum porro Hieronymus in enumerandis operibus Hilarii intime conectat *librum hymnorum et mysteriorum alium*³ in errore eum non uersari putamus, qui Hieronymo duos libros in uno corpore sociatos in manibus fuisse existimauerit. originem Hilarianam quam maxime comprobari etiam stilo, sermone, cogitationibus ipsorum hymnorum fusius ostendimus in *Studien III* 88—90⁴.

¹ *Allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters* etc. I² 142 sq.; cf. *Studien III* 87.   ² cf. supra p. IX.   ³ *De uiris inlustr.* 100.   ⁴ cf. Mason in *The Journal of Theol. Studies* V (1904) 414 sqq.; Meyer l. c. 402 sqq.

De ratione orthographica codicis A addimus pauca, quae complement ea, quae iam supra disseruimus p. VII:

Ponitur *e* pro *ae*: I 39 *nate*, II 22 *seuus*, II 35 *prestat*, II 42 *mee*, III 12 *optime*, III 17 *querit*, III 13. 19. 23 *predic.* — *e* pro *e*: I 12 *sēe*, I 53 *felix*, I 54 *quē*, III 7 *saniē*. — *e* pro *oe*: III 13 *cētus*. — *h* falso additur in II 16 *hictus*, II 35 *perhenne*, II 43 *perhennēs*. — *p* deest inter *m* et *t* in II 23 *peremtā*. — aliquoties etiam litterae confunduntur; scribitur u. g. *a* pro *e*: II 13 *carnis*. — *e* pro *i*: II 22 *tremet*, II 32 *suscepit*. — *m* pro *n*: I 72 *carmenque*. — *t* pro *c*: III 17 *et quis*. — abbreviatioes sunt eadem atque in *Tractatibus mysteriorum*; addimus *noīs* = *nominis*, *pat̄* = *pater*, *pop̄ls* = *populus*.

De metris hymnorum optime disseruit G. Meyer l. c. 404 sqq. 414 sqq., 418 sqq. cf. etiam *Studien III* 84 sqq. nonnullas peculiaritates metricas maioris momenti adnotauimus in apparatu critico.

Hymni Aretini compluries typis impressi sunt. ac primum quidem Gamurrini a. 1887 eos uulgauit in *Biblioteca dell' Accademia storico-giuridica IV* (28—30). nonnulli huius primae editionis errores emendati sunt a Guidone Dreves, qui usus est noua collatione ab I. Gamurrini sibi missa et bis textum edidit (*Zeitschrift für kath. Theologie XII* [1888] 358—368 et *Analecta hymnica L* [1907] 3—9). textum emendatiorem curauit etiam A. I. Mason usus noua collatione ab A. S. Walpole facta in *The Journal of Theological Studies V* (1904) 636. optime meritis est de textu recensendo G. Meyer, qui multum de tribus hymnis disseruit in *Nachrichten von der k. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philos.-hist. Klasse* 1909, 373—433. textum Meyeri paucis mutatum receperunt etiam I. Lietzmann, *Lateinische altkirchliche Poesie* (1910) 3—7 et U. Buzna l. c. 38 sqq. tabulas photographicas hymnorum mihi suppeditauit Gamurrini.

2. Hymnus *Hymnum dicat* a non paucis uiris doctis Hilario Pietauensi tribuitur. rationes autem, quae hanc opinionem suadent, etsi non plane comprobant, exposuimus in *Studien III* 75 sqq. hic liceat codices enumerare, qui hymnum continent¹.

1. Cod. Taurinensis F. IV. 1 (= T), saec. VII, litteris hibernicis scriptus². extremitates foliorum, quibus traditur hymnus

¹ Cf. etiam *Studien III* 68 sqq.   ² cf. G. Meyer, *Das Turiner Bruchstück der ältesten irischen Liturgie* in *Nachrichten von der k. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Klasse* 1903, 163—214.

(f. 3—5), temporum iniuria multum corrosae uel abscissae sunt. textum hymni in T traditum accurate repraesentat G. Meyer, qui ipse contulit codicem et textum postea opera uirorum doctorum Carfa et Frati denuo conferendum curauit, l. c. p. 189—196, unde etiam nos lectiones uariantes desumpsimus.

2. Cod. A m b r o s i a n u s C. 5 inf. (= A), fol. 36, saec. VII, litteris hibernicis exaratus (Antiphonarium Benchorensis)¹. hymnus (*Ymnum S. Hilarii de Christo*) inuenitur f. 3^r—4^v; non paucae particulae foliorum nunc deperditae sunt. tabulas photographicas totius codicis praebet Warren IV.

3. Cod. S a n g a l l e n s i s 2 (= S), pag. 568, saec. VIII. codex exaratus est diuersis manibus; hymnum, qui habetur p. 558—561, conscripsit Winitharius monachus Sangallensis. contuli ipse.

4. Cod. G o t h a n u s I. 75 (= G), saec. VIII. hymni nostri conseruati sunt tantum uersus 1—5 priores in f. 23^r. lectiones uariantes suppeditaui Clemens Blume S. I.

5. Cod. C a n t a b r i g i e n s i s LI. I. 10 (= C), saec. IX in². cod. C constat tribus disparibus libris, saec. XVIII in unum uolumen conglutinatis. hymnus noster (*Ymnum super euangelium Christi*) exstat in secunda parte i. e. in libro, qui dicitur *Aedelualdi episcopi Etoceti* (Lichfield), f. 84^r—85^v. textum accuratissime transcriptum inuenies in editione Kuypersiana, ex qua lectiones uariantes sumpsimus.

6. Cod. S a n g a l l e n s i s 577 (= L), pag. 754, saec. IX/X. hymnus traditur p. 158—161. inspexi codicem ipse.

7. Cod. D u b l i n e n s i s Collegii Trinitatis E. 4. 2 (= D), fol. 34, saec. XI. hic liber continet complures hymnos et orationes sermone latino uel hibernico scriptas. textum hymni recensitum praecipue secundum codices D et F (u. n. 9) praebent Bernard et Atkinson (*The Irish Liber hymnorum I* [1898] 36—42); priorem partem hymni in D f. 7^r—8^r traditi exhibet etiam imago photographica I illius operis uolumini alteri addita.

¹ Cf. F. E. Warren, *The antiphonary of Bangor* = *Henry Bradshaw Society* IV (1893) et X (1895) et G. Meyer l. c. 167—171. ² cf. A. B. Kuypers, *The Prayer Book of Aedeluald the Bishop*, Cambridge 1902, IX sq.

8. Cod. Dublinensis Conuentus Franciscanorum (= F), fol. 23, saec. XI ex. uel saec. XII in. qui liber codici D ualde affinis est, eum autem ex D descriptum esse negandum est.

9. Cod. Parisinus 9488 (= P), saec. XI¹. constat nonnullis fragmentis liturgicis scriptura hibernica exaratis, quae de inuolucris librorum soluta anno 1817 in unum uolumen coniuncta sunt. hymnus noster habetur f. 75 sq. uariantes lectiones plurimas collegit H. M. Bannister l. c. p. 423 sq. praeterea mihi praesto erant imagines photographicae.

10. Cod. Bruxellensis 3132 (207—8) (= X), fol. 271, saec. XIII (Passionale)². hymnus insequitur in X epistulam ad Abram, quam praecedit uita Hilarii. codicem contulit Hippolytus Delehaye S. I.

11. Cassander, qui primus hymnum edidit, usus est codice, qui hodie desideratur³. de quo codice ipse in *Epistula introductoria ad Hymnos ecclesiasticos*, scripta Coloniae Agrippinae postridie Kal. Mart. 1556, haec iberius enarrat: *cum superiori aestate in Flandria commorantes in uetustissimum uolumen incidimus, quod praeter regulam beati Benedicti et epistolas aliquot Theodemaris abbatis monasterii S. Benedicti in Casino monte ad explicationem regulae pertinentes etiam libellum hymnorum continebat: ex quo non solum aliquos ex uulgatis nostris hymnis recognouimus, uerum etiam nonnullos hymnos uulgo ignotos, sed tamen uenustate et uetustate iis, qui extant, pares adiecitimus*⁴. Cassandri igitur lectiones propter huius libri, si Cassandro fides habenda est, uetustatem non spernendas esse putauimus.

Hi libri manu scripti differunt inter se non paucis lectionibus, ita ut affinitas proxima minime statui possit, nisi excipias codices L et X, quorum posteriorem ex priore fluxisse pro certo habemus. praeterea id affirmare licet magis inter se affines esse T et A, T et P, D et F et complura menda, quae omnibus libris communia sunt, iam in archetypo eorum, id est in aliquo codice ante saec. VIII uel VII scripto, fuisse. ad quae menda pertinent u. g. uerba immutata u. 58 *ianuis clausis* pro *clausis ianuis*, uersus 25—26, 67—72 interpolati, forte u. 37 *negandum* (ita codd. praeter *negatum* S *necandum* D F). de editoribus hymni u. *Studien III* 72, de forma metrica ib. 72 sqq.

¹ Cf. H. M. Bannister, *Liturgical Fragments in The Journal of Theological Studies* IX (1908) 398—411. 422—424. ² cf. *Catalogue des Mss de la Bibliothèque Royale de Belgique* V 60—73. ³ *Opera, quae reperiri potuerunt omnia* (1616) p. 188. ⁴ l. c. 149.

V.

FRAGMENTA MINORA.

1. Ex *Libro contra Constantium*. — 2. Ex *Tractatibus in Iob*. — 3. Ex *Commentario in Matthaeum*. — 4. De *Expositione epistolae ad Timotheum*. — 5. Ex opere incerto.

1. In opere, quod inscribi solet *Conflictus Arnobii catholici et Serapionis* (LIII 239 M), commemorantur aliqua uerba Hilarii, quae Coelestinus I in concilio anno 430 Romae habito laudasse dicitur (inc.: *Filius dei, factus homo*; expl.: *quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris*). hoc autem fragmentum a Coelestino hisce uerbis Hilario ascribitur: *Hilarius quoque uir acris ingenii scribens ad Constantium imperatorem — inquit. in Studien I 138 iam monimus inscriptionem libri Hilariani contra Constantium in codicibus non uniformem esse, cum liber dicatur modo ad Constantium (Constantinum), modo in Constantium, modo contra Constantium; ad Constantium imperatorem dicitur liber (uel 'epistula') in codd. Turonensi 313 saec. X, Monacensi 6311 saec. X, Parisino Nouv. acq. 1454 saec. X (in subscriptione), Salisburgensi S. Petri a. XI. 2 saec. XI/XII etc. unde concludere licet etiam uerba illa a Coelestino laudata deprompta esse ex *Libro c. Constantium* idque eo magis, quod ex capite 27 huius libri effici uidetur ei nonnulla documenta, saltem fidem Nicaenam seu expositionem huius fidei, inserta fuisse. tali autem expositioni illa uerba plane congruunt, quae etiam ipsa ab Hilarii ingenio non aliena esse facile quis intelleget, si ea comparauerit cum Hilario de trin. IX 5 et in ps. 143, 7¹.*

Codices, quorum lectiones uariantes in textu recensendo adhibui, sunt hi: cod. *Barberinianus* 505 (= B) saec. IX; cod. *Parisinus* 12269 (= P) saec. IX; cod. *Augustanus* 13 (= A) saec. IX; cod. *Uaticanus* Reg. 238 (= R) saec. IX/X; cod. *Abrincensis* 72 (= F) saec. XI/XII; cod. *Carnotensis* 88 (= C) saec. XII; cod. *Sarisburiensis* 61 (= S) saec. XII. imagines photographicas codicum B et R suppeditauit Fr. Ehrle S. I., lectiones uariantes ceterorum codicum Ioh. Scharnagl.

2. Hilarium Pictauiensem scripsisse *Tractatus in Iob* testatur Hieronymus (de uiris inl. 100) addens eum hos *Tractatus* de graeco Origenis ad sensum transtulisse. deinde in *Apologia aduersus libros Rufini* I 2 (XXIII 399 M) laudat Hilarium ut exemplar interpretis

¹ De fragmento cf. etiam A. Wilmart in *Revue Bénéd.* XXIV (1907) 149.

dicens eum quadraginta ferme milia uersuum Origenis in Iob et psalmos transtulisse. idem Hieronymus in epistula (57) ad Pamachium (CSEL LIV 512) illos *Tractatus in Iob* uocat *Homilias in Iob*. an Licinianus, episcopus Carthagini Nouae, qui circa finem saeculi VI homilias Hilarii ut *libellos sex sancti Hilarii episcopi Pictauiensis, quos de graeco Origenis in latinum uertit*, commemorat¹, illas genuinas homilias in manibus habuerit, non liquet; uidetur potius deceptus esse adulterinis homiliis, de quibus u. *Studien III* 96.

Duo illa priora fragmenta, quae repraesentamus infra p. 229 sq., excerpta esse ex genuinis *Tractatibus in Iob* testatur Augustinus in *Libris c. Iulianum* II 8 (27) et in *Libro de natura et gratia* 62 (72); prius enim fragmentum dicit desumptum esse ex *quadam homilia Hilarii de libro sancti Iob* (cf. infra p. 229, 4), alterum uero, quod idem manifesto ex tractatu quodam in Iob scripto deriuatum est, diserte tribuit Hilario (cf. infra p. 230 n. 14). in duobus autem illis fragmentis nihil inuenitur, quod cum sermone et stilo Hilarii non concordet. immo sententia illa prioris fragmenti de *generositate primae creationis in Adae offensa amissa et rursus obtenta* saepius apud eum inuenitur, uelut in *Commentario in Matth.* 8, 5. 10, 4 etc. de codicibus a nobis adhibitis cf. infra p. 229.

Tertium quoque fragmentum, quod infra p. 231 damus et quod actis (cap. 10) synodi quartae Toletanae anni 633 traditum est, ex *Tractatibus in Iob* excerptum esse iam suspicatus est Coustantius nixus Ambrosio (?) de sacr. V 25, qui simili ratione atque Hilarius locum Lucae (11, 3) coniungit cum sacrificio sancti Iob: *qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere. quomodo Iob sanctus pro filiis suis offerebat quotidie sacrificium* etc.

Acta synodi Toletanae tradita sunt aliquibus collectionibus canonum, quas uocant Hispanam, collectionem cod. Nouariensis, collectionem cod. S. Amandi². ad textum recensendum collati sunt libri hi: ex collectione Hispana cod. Uindobonensis 411 (= U) saec. X (f. 118^v); cod. Escorialensis d. I. 1 (= E¹) saec. X ex. (f. 142^v); cod. Escorialensis d. I. 2 (= E²) saec. X (f. 154); cod. Vaticanus Palatinus 575 (= R) saec. X (f. 17^r); cod. Matritensis P. 21 (ol. Toletanus) (= M) saec. X/XI (f. 147); ex collectione codicis S. Amandi cod. Parisinus 3846 (ol. S. Amandi) (= P) saec. IX (f. 203^v); cod. Parisinus 1455

¹ M LXXII 692.   ² cf. Fr. Maassen, *Geschichte der Quellen* etc. I 667 sqq. 717 sqq.

(= N) saec. X (f. 139^v sq.). collationem cod. V suppeditaui H. M. Bannister, cod. W Zach. Garcia Villada S. I., cod. E et S. Guil. Antolin, praefectus bibliothecae Escorialensis, cod. M Marc. Menendez y Pelayo, tunc praepositus bibliothecae Matritensis, cod. P et N P. Rousselot.

3. Tria illa fragmenta Hilariana, quae Cassianus in opere *Contra Nestorium* VII 24 (CSEL XVII 383, 1—8) tradidit, sunt excerpta ex *Prooemio expositionis euangelii secundum Matthaeum* nunc perditio. pertinent igitur ad *Commentarium in Matthaeum*. eorum autem textum pariter atque textum fragmentorum sub n. 1 laudatorum repraesentamus etiam in nostra editione p. 232 secuti hac in re exemplum Petri Coustantii.

4. Fragmentum de *Expositione epistolae ad Timotheum* (infra p. 233) Hilarii nomine traditum laudatur in canone tertio decimo synodi Hispalensis II, quae die 13 nouembris anno 619 praesidente Isidoro episcopo Hispalensi habita est. illud autem fragmentum Hilarii nostri esse recte iudicat Coustantius dicens neminem ambigere, qui in ipsius lectione prorsus peregrinus non sit aut etiam qui cum illis uerbis alia ipsius uerba de trin. X 66 comparauerit. Hilarium uero epistulas Paulinas exposuisse aut de eis homilias conscripsisse confirmant uaria testimonia, de quibus u. *Studien III* 93 sq. fragmentum iisdem codicibus traditum est atque fragmentum *Tractatum in Iob* tertium et quidem in U f. 200^v, in E¹ f. 209^v, in E² f. 225^v, in R f. 157^v, in M f. 243, in P f. 252^v, in N f. 182^v sq.

5. In *Libris contra Iulianum* I 3 (9) laudat Augustinus uerba aliqua Hilarii, quae unde desumpserit, non indicat praemisso tantum hoc elogio auctoris: *ecclesiae catholicae aduersus hereticos acerrimum defensorem uenerandum quis ignoret Hilarium episcopum Gallum? qui cum de Christi carne ageret, attende quid dixerit*. Hilarium autem Pictauiensem ab Augustino celebrari patet ex eo, quod simul commemorantur eiusdem Hilarii uerba ex *Tractatibus super psalmos* exscripta. iuuat praeterca conferre illud fragmentum cum Hilario de trin. X 25. idem fragmentum designat Augustinus etiam in *Libris contra Iulianum* I 7 (32) et II 4 (8) (cf. p. 234 n. 1). uerbis autem Augustini *qui cum de Christi carne ageret* non librum aliquem indicari, cui titulus *De carne Christi* fuerit, sed lectorem tantum admoneri Hilario eo loco de carnis Christi praerogatiua esse sermonem animaduertit recte Coustantius. libris manu scriptis usi sumus iisdem atque in fragmento *Tractatum in Iob* primo.

VI.

SPURIA.

1. De *Epistula ad Abram filiam.* — 2. De hymno *Lucis largitor.* — 3. De hymno *Ad caeli clara.*

1. *Incipit epistula sancti Hilarii episcopi ad filiam suam Abram* uel similiter inscripta continetur in multis codicibus uitarum Sanctorum epistula quaedam *Accepi*, quam Hilarium episcopum exsulem ad Abram suam filiam scripsisse plerique putant. adnexa est haec epistula saepissime uitae Hilarii a Fortunato compositae. aliqui autem codices, uelut cod. Parisinus Nouv. acq. 1455 saec. XI, cod. Parisinus 2403 saec. XII, cod. Guelferbytanus 2934 saec. XIII/XIV, cod. Parisinus 2565 saec. XIV tradunt epistulam sine uita. inuenimus epistulam etiam in quibusdam libris opera Hilariana continentibus. ad textum restituendum collati sunt libri hi (cf. *Studien III* 42 sqq.):

1. Cod. S a n g a l l e n s i s 567 (= A), pag. 200, saec. VIII/IX¹. epistula sequitur uitam Hilarii p. 128—133: *INCIBIT EPLA S̄CI HILARII EP̄I. AD FILIAM SUAM ABRAM.*

2. Cod. S a n g a l l e n s i s 577 (= B), pag. 754, saec. IX/X. epistula habetur p. 155 sqq. post uitam Hilarii eodem titulo inscripta atque in cod. A. in Fortunati editione p. VIII statuerat Krusch librarium cod. B uitam Hilarii ex A descripsisse. idem dicendum est de epistula *Accepi.* ac primum quidem omittit B uerba, quae in A totam unam lineam explent: 239, 16 *non usu atteritur, non sorde afficitur, non ui scinditur.* habentur deinde in A et B (sicuti etiam in cod. C apographo codicis B) aliquae lectiones uariantes, quae in aliis libris non inueniuntur, uelut 237, 4. 238, 13. 239, 4. 240, 5. 9. 241, 7. 10. 11. 242, 14. 243, 12. interpunctio denique est fere eadem in utroque codice. ex eo autem, quod correcturae codicis A in B iam in ipsum textum receptae sunt, conficitur codicem B ex cod. A descriptum esse, postquam hic correctus erat.

3. Cod. B r u x e l l e n s i s 3183 (7666—71) (= C), fol. 149, saec. X². traditur epistula f. 112—114 post uitam Hilarii: *Epistola beati Ilarii quam misit Abrae filiae suae.* sicut uita Hilarii (cf. Krusch l. c.), ita etiam epistula *Accepi* descripta est ex cod. B.

¹ Cf. B. Krusch M G h, Auct. ant. IV 2 p. VII sq.   ² cf. Krusch M G h, Script. rer. Merou. I 464—466; *Catalogus codicum hagiogr. lat. bibliothecae reg. Bruzellensis* II 124—126.

4. Cod. R o t o m a g e n s i s 758 (Jumièges) (= D), fol. 65, saec. X. *Epistola sancti Hilarii episcopi ad filiam suam Abram* traditur f. 62 sq. de orthographia huius codicis u. *Studien III* 43.

5. Cod. C a s i n e n s i s 139 (= E¹), pag. 732, saec. XI¹. *Epistola sancti Ylarii ad Apram filiam suam ab exilio destinata* sequitur uitam Hilarii p. 713.

6. Cod. C a s i n e n s i s 144 (= E²), pag. 552, saec. XI. traditur *Epistola sancti Hilarii ad Apram filiam suam ab exilio destinata* (sic) p. 360.

7. Cod. C a s i n e n s i s 145 (= E³), pag. 553, saec. XI. epistula habetur p. 226 post uitam Hilarii pari modo inscripta atque in E². codd. E¹ E² E³ intime inter se cohaerent et ad eundem archetypum proxime referendi sunt; lectiones eorum concordantes signamus littera E.

8. Cod. U a l l i c e l l i a n u s Tom. V (= Φ), fol. 236, saec. XI². epistula exhibetur f. 98 sq.: *Item epla sc̄i hilarii*. lectiones autem codicis Φ , qui multa menda et correcturas arbitrarias continet, non nisi caute adhibendas esse monemus.

9. Cod. U a t i c a n u s Ottobonianus 120 (ol. P. Petauii) (= F), fol. 202, saec. XI ex³. epistula traditur f. 81^v—82^v.

10. Cod. S a l i s b u r g e n s i s S. Petri a. XI. 2 (= J) saec. XI/XII (cf. supra p. LXV). epistula habetur p. 280—282: *Epla hyllarii epi ad filiam suam afram*.

11. Cod. B r u x e l l e n s i s 3223 (9290, S. Laurentii in Leodio) (= G) fol. 183, saec. XII⁴. *Epistola sancti Hilarii ad filiam suam Apram* repraesentatur post uitam Hilarii f. 43 sq.

12. Cod. E i n s i d l e n s i s 249 (= H), pag. 476, saec. XII. *Epistola beati Hilarii episcopi ad filiam suam Apram* traditur p. 119—204.

13. Cod. M o n a c e n s i s 2555 (Ald. 25) (= M), fol. 105, saec. XII. epistula inuenitur f. 61^v.

14. Cod. M o n a c e n s i s 17137 (Scheftlarn. 137) (= N), fol. 191, saec. XII. epistula sequitur uitam Hilarii f. 42^v—43^r.

15. Cod. M o n a c e n s i s 21528 (Weihestef. 28) (= O), fol. 121, saec. XII (Opera Hilarii). epistula habetur sine titulo f. 2^v—3^v;

¹ Cf. de codicibus Casinensibus *Bibliotheca Casin.* III (1887) 253 sqq. 282 sqq. 287 sqq. ² cf. A. Poncelet, *Catalogus codicum hagiogr. lat. bibliothecarum Romanarum* (1909) 306 sqq. ³ cf. Poncelet l. c. 415 sqq. ⁴ cf. *Catal. codicum hagiogr. lat. biblioth. reg. Bruxellensis* II 282—309.

sed in indice f. 1^v indicatur his uerbis: *Item epistola s. hylarii ad karissimam filiam afram.*

16. Cod. Uaticanus 1193 (= U), fol. 178, saec. XII¹. epistula, cuius tantum prior pars conseruata est, sequitur post uitam Hilarii f. 6: *Ep̄ta hylarii ad apram filiam suam.*

17. Cod. Uindobonensis 684 (= W), fol. 144, saec. XII (Opera Hilarii). epistula traditur f. 1^v—2^v: *Epistola Hylarii episcopi ad filiam suam Abram.*

18. Cod. Zwetlensis 33 (= L), fol. 243, saec. XII (Opera Hilarii f. 122—242^v). *Epistola Hylarii ad filiam suam Afram* habetur f. 122^v—123^v.

Ex his libris contuli ipse ABMNOWL, imagines photographicas adhibui codicum Φ FJHU (imagines codd. J et H suppeditauit Ios. Braun S. I.), codicem C contulit Hipp. Delehaye S. I., cod. D Henr. Loriquet, praefectus bibliothecae Rotomagensis, codd. E¹E²E³ Br. Albers O. S. B., cod. G Hénr. Brewer S. I. de aliis libris manu scriptis, qui continent epistulam *Accepi*, u. *Studien III* 45 sq.; de codicibus, quibus Coustantius usus est, cf. ib. 46; de formis nominis filiae Hilarii, quae in codicibus occurrunt, u. ib. 46 sq.

Supra iam diximus codicem B descriptum esse ex cod. A, C ex B et E¹E²E³ ad eundem archetypum referri nosque signasse lectiones concordantes codicum ABC littera α et lectiones concordantes codicum Casinensium littera E. haec familia E habet praeterea affinitatem peculiarem cum libris italicis Φ et U, ita ut, quamuis inter se non paulum differant, tamen ad communem archetypum redeant. ita legunt E Φ U 237, 5 *in praesentiarum* (*impraesentiarum* E) pro *praesentia eorum*, 239, 7 *liquidat* (*liquidatur* U) pro *liuidatur*, 239, 1 omittunt uerba *uti et hac margarita ornari*, 239, 16 omittunt uerba *non sorde inficitur, non ui scinditur*. ex altera autem parte Φ et U non paucis differunt ab E, cum iisdem inter se conueniant, ita ut Φ et U artius inter se cohaerere uideantur. α et D haud raro quidem discrepant, aliis tamen lectionibus contra ceteros codices concordant; legunt exempli causa 239, 6 *nigrescebunt* (*nicriscebunt* D), ubi FGM μ habent *nigrescent* et EH Φ U *nigrescunt*; legunt recte 241, 3 *serio habitu*, cum alii codices habeant *serico habitu*; contra falso legunt cum Φ 241, 6 *puram ipsa* (*ipsā $\alpha\Phi$*) pro

¹ Cf. Poncelet l. c. 653 sqq.

purpura ipsa. codices porro JLNOW pertinent ad eandem familiam, quam signauimus littera μ . codicem J in ipsa Gallia uel secundum archetypum gallicum scriptum esse iam supra p. LXVI indicauimus. huic codici J ualde affinis est cod. L. codices autem NOW, inter quos maxime concordant O et W, uidentur esse exarati secundum exemplar typi J. M multas quidem lectiones communes habet cum familia μ (cf. 237, 8. 239, 7. 16. 240, 11. 241, 4 etc.), sed cum M et μ aliis lectionibus differant, librarium codicis M etiam alia exemplaria epistulae in manibus habuisse manifestum est. notandum denique est codices F et G artius inter se cohaerere; neque uero uidetur cod. G ex uetustiore cod. F descriptus esse, cum codices ambo compluribus lectionibus discrepent; cf. 238, 10 *inter haec*] G *in terram* F (*in terra* E Φ), 238, 12 *gemescens*] *gemiscens* F *ingemiscens* G cum HM, 239, 5 *spartum erat*] *parte humerat* F *spartum erat* G, 242, 10 *facias*] F *afficias* G.

Omnibus lectionibus uariantibus consideratis textum epistulae melius prae ceteris seruatum esse putamus in α DFGH; quare hi libri in recensendo nouo textu magis consulendi sunt. quoniam autem familia α iis locis, quibus a cunctis ceteris codicibus ex uariis regionibus oriundis discrepat, lectiones arbitrarias exhibere uidetur, has lectiones sperni posse censemus (cf. supra p. LXXVIII). stemma codicum delineatum exhibuimus in *Studien III* 49.

Uulgata est epistula in his editionibus operum Hilarii: in Parisiensi anni 1510 p. XCVII sq., in editionibus Erasmi I (Basileae 1523) 322—325, I (1535) 320—322, Lypsi (Basileae 1550) 337 sq., Gillotii (in Praefatione, Parisiis 1572, Coloniae Agrippinae 1617, Parisiis 1605, 1652), Coustantii (Parisiis 1693) 1209—1212, Scipionis Maffei II (Ueronae 1730) 525—528, Uenetae II (1750) 412—415, Wireceburgensis IV (1788) 3—7, Mignianae X 549—552. in editione principe Parisiensi anni 1510 epistula uulgata est, ut indicat in Praefatione Robertus Fortunatus Maclouiensis, a Guilelmo Paruo secundum codicem monasterii Dibionensis S. Benigni. reliqui editores ante Coustantium receperunt hunc textum nihil fere immutantes, Coustantii autem textum suum fecerunt editores posteriores.

Primus, qui epistulam ad Abram scriptam pro a d u l t e r i n a habebat, fuit Erasmus; in sua enim editione uocat eam *merum nugamentum hominis otiose indocti*. Gillotius autem epistulam a Fortunato confictam esse putabat; enarrat enim Fortunatus in uita S. Hilarii a se composita illam epistulam manu propria Hilarii sub-

scriptam sua aetate Pictavis pro munere conseruari¹. at Fortunato, qui epistolae se non auctorem, sed testem faciat, fidem non detrectandam esse censet cum aliis Coustantius addens longe minus ueritati consentaneum esse eum, cum genuinam Hilarii epistolam prae manibus haberet, ea suppressa adulterinam supposuisse; nihil autem in illa epistula aduerti pio ac prudente indignum parente, qui carissimam filiam simul et puellam tenerrimam uerbis ad ipsius captum accommodatis a saeculi uanitate auocet, ut eam caelesti sponso bonisque melioribus praeparet.

Rationes autem a Coustantio allatae nobis persuadere nequeunt, immo cum Huberto Reinkens² aliisque litteras illas genuinas esse negamus. ac primum quidem stilus epistolae totus discrepat a stilo Hilariano. sermo enim epistolae rudis idemque puerilis est, sententiis inanibus et ieiunus. saepe eadem sententiae et uerba redeunt; sit unum tantum exemplum: *hanc uestem* 238, 10. 14. 239, 13, *hac ueste* 239, 1, *uestem hanc* 239, 2, *hanc primum uestem* 239, 3, *haec uestis* 239, 15, *uestis haec* 239, 15. sententiae deinde saepe sine ullis coniunctionibus conectuntur; cf. u. g. 237, 4. 238, 8. 240, 11. 243, 3. minime porro ueri simile est Abram filiam — si re uera Hilarius ante episcopatum matrimonio iunctus fuit — eo tempore, quo pater epistolam complures iam annos in exilio degens (c. a. 359) scripsisse fingitur, tam tenera aetate fuisse, ut supponitur in epistula. ex summa autem, quam Fortunatus l. c. ex epistula illa Pictauiensi exprimit — si eius uerbis fides habenda est —, hanc epistolam aliam fuisse suspicamur quam quae nobis tradita est; dicit enim Fortunatus Hilarium indicasse filiae se talem ei sponsum prouidisse, *cuius nobilitas caelos ascenderet, pulchritudo rosarum et lilii comparationem praecederet, oculi gemmarum lumina luminarent, uestis candorem niuis opprimeret, ornamenta inaestimabili fulgore uernarent, diuitiae intra se regna concluderent, sapientia incomprehensibilis emineret, dulcedo faui mella postponeret, pudicitia incontaminata persisteret, odor suauitate flagraret, thesauri sine defecatione constarent.* propterea monere se Abram, ut nulli se coniungeret, sed ut patrem et sponsum pariter uenturum exspectaret. hoc igitur argumentum epistolae Hilarianae Pictavis conseruatae, quod Fortunatus nobis reliquit — siue illa epistula fuit genuina siue non fuit — auctori cuidam ansam praebuisse uidetur ad epistolam *Accepi*

¹ c. 6 M G h, Auct. antiq. IV 2 p. 3.   ² *Hilarius von Poitiers* 227—233.

componendam et Hilario attribuendam. nec tamen multum contradicere uelimus, si quis putet Fortunatum in describenda epistula Hilariana ipsas spurias litteras *Accepi* prae manibus habuisse et ita ipsum deceptum esse.

2. In epistula ad Abram spuria Hilarius promiserat se hymnum matutinum pariterque serotinum ipsi missurum esse (cf. infra p. 243, 15). epistulae igitur illi adulterinae re uera duo tales hymni adnexi fuisse uidentur. hos autem hymnos ex suo pristino loco mox excidisse inde concludere licet, quod desunt in uetustissimis libris, qui tradunt epistulam *Accepi*, sc. in cod. Sangallensi 567 saec. VIII/IX et in cod. Rotomagensi 758 saec. X; desiderantur hymni etiam in compluribus libris saec. XI, uelut in codicibus Rotomagensi 1400, Casinensibus 139. 144. 145, Spinaliensi 67, Montepessulano (Ecole de Médecine) 48; pariter desunt in multis libris aetatis posterioris.

Sed iam a saeculo XI inuenimus cum ipsa epistula coniunctum hymnum quendam matutinum *Lucis largitor*, uelut in codicibus Trecensi 1171 et Salisburgensi S. Petri a. XI. 2 atque in plurimis libris saeculorum XII et insequentium. aliquoties autem in eius locum alius hymnus suppositus est, ut in cod. Sangallensi 577 saec. IX/X et in cod. Bruxellensi 3132 (206—8) saec. XII hymnus *Hymnum dicat turba fratrum*, in cod. Trecensi 852 saec. XII/XIII et in cod. Parisino 2565 saec. XIV hymnus *Iubilus rhythmicus de nomine Iesu 'Dulcis Ihesu memoria'*, in cod. Trecensi 2269 saec. XII *Ymnus de paradiso 'Ciues celestis patriae regi regum concinentes'*. nomine ipsius Hilarii inscriptus habetur hymnus *Lucis largitor* primum in cod. Leidensi 100 saec. X/XI, qui tradit eum inscriptum *Hymnus de sancto Hylario*.

Hymnum autem hunc minime Hilario ascribi posse, sed saeculo V cum aliis quibusdam hymnis in usum liturgicum compositum esse uberrime et diserte ostendit Cl. Blume¹. codices, quos adhibuimus in textu recensendo, enumeratos habes infra p. 245. addimus id tantum hymnum in cod. A postea manu quadam saec. X exeuntis uel XI ineuntis simul cum alio hymno adiectum esse praefixa inscriptione *Hymni de pio Hilario pontifice* et similiter in cod. N postea manu saec. XI adiunctum esse sine titulo. ex libris manu scriptis contuli ipse JEM¹M²M³M⁴UL, uariantes lectiones codicum A et

¹ *Der Cursus S. Benedicti Nursini und die liturgischen Hymnen des 6. bis 9. Jahrhunderts in ihrer Beziehung zu den Sonntags- und Ferialhymnen unseres Breviers* (1908) 83 sqq.

T suppeditaui Cl. Blume, cod. D H. Loriguet, cod. B H. Brewer. alios codices u. *Studien III* 58, editores u. apud U. Chevalier, *Repertorium hymnologicum II* (1897) n. 10701; quibus addendus est Cl. Blume (*Analecta hymnica LI* 9).

3. Hymnum *Ad caeli clara* esse hymnum serotinum, de quo est sermo in epistula *Accepi*, arbitratus est Coustantius, quoniam hymnus in cod. Vaticano Ottoboniano 757 saec. XIV una cum hymno *Lucis largitor* tradatur. Hilario diserte ascribitur hymnus in cod. Salisburgensi S. Petri a. XI. 2 saec. XI/XII et in cod. Bernensi 100 saec. XII hisce uerbis: *Uersus sancti Hylarii episcopi, almi confessoris, quos composuit in nouissimis diebus suis flendo atque fideliter penitendo peccata sua.*

Hunc autem hymnum non esse serotinum illum hymnum, quem Hilarius suae ad Abram epistulae addidisse fertur — supposito hoc facto, non concessio — conficitur non solum eo, quod hymnus in paucis tantum recentioribus libris Hilario tribuitur et omnino deest in plerisque codicibus illam epistolam continentibus, sed etiam, quod hymnus auctoris innumera uitae suae peccata confitentis minime conueniens erat filiae adolescentulae stilusque et sermo leuis hymni differt multum a sermone graui Hilariano et quod eius strophae sapphicae formatae sunt secundum accentum uocabulorum, non secundum quantitatem, ut Hilarii hymni genuini. hymnum autem non ante finem saec. IV compositum esse patere putamus ex n. 66, quo *redemptor mundi* dicitur *aequalis patri sanctoque spiritui*. G. Drevés¹, nixus imprimis similitudine, quae intercedit inter stropham 14 hymni praesentis et stropham 2 hymni Paulini Aquileiensis, cui titulus *In resurrectione domini*², secutus est opinionem Madrisii, qui etiam nostrum hymnum huic poetae attribuit³. quae similitudo etsi illam opinionem probabilem reddit, tamen etiam eo explicari potest, quod auctor alter alterum illis uersibus imitatus est. textui recensendo inseruierunt codices hi:

1. Cod. Caroliruhanus 36 (Augiensis CXCIV) (= C), fol. 47, saec. IX in⁴. in quo libro continentur *Tres libri soliloquiorum Augustini* et nonnulli hymni. hymnus *Ad caeli clara* est inscriptus: *De lamentatione cuiusdam* f. 46^v.

Analecta hymnica L 148—151. ² apud Drevés l. c. I. n. 4; cf. *Studien III* 63. ³ *Paulini Opera* CIC 501 M. ⁴ cf. A. Holder, *Die Handschriften der Hof- und Landbibliothek in Karlsruhe* V (1906) 438—444.

2. Cod. Bernensis 455 (= B), fol. 44, saec. X (Carmina). hymnus, cuius prima stropha neumatibus exornata est, traditur f. 41: *Uersus de penitentia*.

3. Cod. Monacensis 27305 (S. Mariae et Corbiniani Frising.) (= M), pag. 261, saec. X (Uaria)¹. hymnus traditur p. 233—235.

4. Cod. Parisinus 1154 (Martialis Lemouicensis) (= P), fol. 145, saec. X (Uaria). hymnus traditur f. 99^v: *Uersus confessionis de luctu poenitentiae*.

5. Cod. Claromontanus 240 (189) (= T), fol. 253, saec. X/XI (Glossarium). hymnus habetur f. 117.

6. Cod. Salisburgensis S. Petri a. XI. 2 (= J), cf. supra p. LXV. hymnus inuenitur p. 277 sq. de inscriptione cf. supra p. LXXXIV.

7. Cod. Bernensis 100 (= O), fol. 94, saec. XII (Opera Hilarii, cf. supra p. LXVI); hymnus habetur ultimo folio, cf. supra p. LXXXIV.

Pitra edidit in *Analectis sacris* V (1888) 138 sq. hymnum secundum ccd. Vaticanum Ottobonianum 757 saec. XIV, in quo hymnus insequitur hymnum *Lucis largitor* f. 142^v, et secundum cod. Mellicensem XII. 6 p. 277. talem autem codicem in monasterio Mellicensi non exstare litteris nobiscum communicauit Benedictus Hammerl O. S. B., bibliothecae praefectus. quare suspicatus sum illum codicem Mellicensem cardinalis Pitrae esse eundem atque codicem Salisburgensem, id quod confirmatur consensu paginae indicatae et concordantia lectionum uariantium codicis Pitrae et codicis J.

Ex illis libris contuli ipse BMPJO (P et J secundum imagines photographicas), lectiones codicum C et T desumpsi ex editione Ernesti Dümmler.

Ut pauca de affinitate codicum addamus, codices J et O ex eodem archetypo deriuatos esse arbitramur; non paucas enim lectiones communes habent: praemittitur eadem inscriptio, legitur 3 *depressus* pro *depressos*, 14 *uenis* pro *Uenus*, 30 *succenso* pro *succensam*, 41 *me modo* pro *modo me* etc. cum iisdem libris concordant compluribus lectionibus M uel T: 15 *lita*] *lata* MJO, 27 *in sitim*] *in siti* MJO, 34 *cursim*] *cursu* TJO, 50 *quodpiam*] *copia* MTJO, 62 *erui*] *eruere* MJO, monemus denique etiam cod. P saepius conue-

¹ Cf. Rudhart in *Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte* VII (1858) 441—481. ² cf. E. Dümmler in *Neues Archiv* IV (1879) 114—117.

nire cum (M)TJO uel JO, ut elucet ex his exemplis: 15 *mortiferi*] *mortifera* PTJO, 26 *pestiferi*] *pestifera* PTJO, 77 *meis de*] *de meis* PTJO, 88 *fauce*] *aure* PJO, 89 *zelum pro Christi*] *zeloque Christi* MPTJO.

De editoribus hymni u. *Studien III* 62. de aliis hymnis, quos quidam uiri docti Hilario per errorem attribuerunt, u. ib. p. 55 sqq. 63 sqq. disseruimus porro ib. p. 94 sqq. de quibusdam aliis opusculis Hilario falso ascriptis, uelut de commentariis exegeticis, homiliis, sermonibus, epistulis, uariis fragmentis.

Superest, ut gratias agamus maximas omnibus, qui ad hanc editionem praeparandam et adornandam auxilium praebuerunt uel de ea quocumque modo meriti sunt, et imprimis quidem praefectis bibliothecarum, qui summa liberalitate nobis libros manu scriptos in usum tradiderunt uel Monachium transmiserunt aut ipsi collationes mea causa fecerunt, deinde omnibus amicis, qui humanissime collationes codicum susceperunt. peculiare uero gratias debeo Augusto Engelbrecht Uindobonensi, qui non solum singulari cura atque diligentia plagulas singulas perlegit atque correxit, sed etiam summa humanitate atque beneuolentia litteris mecum communicauit, quae minus probaret et quae probabiliora uel certa sibi uiderentur. quodsi igitur textus opusculorum editorum melior atque accuratior euasit, eius emendationem haud minima ex parte uiro illi clarissimo tribuendam esse animo gratissimo libenter confiteor.

U a l k e n b u r g i i Hollandiae mense Martio a. 1916

Alfredus Feder S. I.

PRAEFATIONIS INDICULUS.

	pag.
I. De <i>Tractatibus mysteriorum</i>	V—XIX
1. De codice Aretino	VI—IX
2. De excerptis Petri diaconi et alio fragmento tradito ab auctore quodam s. XI/XII	IX—XII
3. De editione principe et uirorum doctorum notis criticis	XII
4. De titulo et dispositione <i>Tractatum</i>	XII—XV
5. De partibus <i>Tractatum</i> deperditis	XV—XIX.
II A. De <i>Collectaneis Antiarianis Parisinis</i>	XX—LXI
1. De titulo et dispositione	XX—XXV
2. De codicibus totius collectionis	XXV—XXXVIII
3. De textibus parallelis	XXXVIII—LII
4. De editionibus	LII—LIII
5. De fontibus collectionis eiusque redactore	LIV—LX
6. De huius editionis natura	LX—LXI
II B. De <i>Appenaice ad Coll. Antiar. Par. (Liber I ad Constantium)</i>	LXII—LXIX
1. De huius libri natura et origine	LXII—LXIII
2. De codicibus	LXIII—LXVIII
3. De editionibus	LXVIII—LXIX
III. De <i>Libro ad Constantium (Liber II ad Constantium)</i>	LXIX
IV. De Hymnis	LXX—LXXIV
1. De hymnis codicis Aretini	LXX—LXXII
2. De hymno dubio <i>Hymnum dicat</i>	LXXII—LXXIV
V. Fragmenta minora	LXXV—LXXVII
1. Ex <i>Libro contra Constantium</i>	LXXV
2. Ex <i>Tractatibus in Iob</i>	LXXV—LXXVII
3. Ex <i>Commenta. io in Matthaeum</i>	LXXVII
4. De <i>Expositione epistulae ad Timotheum</i>	LXXVII
5. Ex opere incerto	LXXVII
VI. Spuria	LXXVIII—LXXXVI
1. De <i>Epistula ad Abram filiam</i>	LXXVIII—LXXXIII
2. De hymno <i>Lucis largitor</i>	LXXXIII—LXXXIV
3. De hymno <i>Ad caeli clara</i>	LXXXIV—LXXXVI

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Locis laudatis adde:

- Pag.* 4, 11 (cf. *Onomast. sacra*) 200, 13 etc.
5, 16 cf. *Eph.* 1, 23 *et* cf. *Ioh.* 19, 34
6, 2 cf. *I Cor.* 15, 47
7, 19 cf. *Eph.* 1, 23
9, 8 (cf. *Onomast. sacra*) 177, 67 etc.
28, 15 cf. *Ioh.* 6, 32
37, 27 cf. *Phil.* 3, 5
162, 26 cf. *II Petr.* 2, 21
164, 7 cf. *Ioh.* 14, 26

In textu:

- 4, 10 *ge pyrra pro gepyrra scribendum*
10, 19 *etiamsi pro etiam si coniungendum*
50, 25 *nec non pro necnon distinguendum*
56, 14 *etiamsi pro etiam si coniungendum*
65, 18 *comma post Oriente delendum*
97, 18 *τινὰ pro τινά scribendum*
130, 6 *comma post cognoscant delendum*
143, 3 *adde in mg. ut notam editoris: Epistula*
Ualentis et Ursacii ad Iulium (c. 347)

In apparatu critico:

- 30, 6 *est) In pro est, In legendum*
156, 12 *LIBERI A delendum*

I.
TRACTATUS MYSTERIORUM.

INDEX NOTARUM.

- A* = cod. Aretinus VI 3 s. XI.
B = cod. Casinensis 257 anni 1137 excerpta continens; cf. Praef. I 2.
Gam = editio princeps a I. F. Gamurrini curata, Romae 1887.
Pit = coniecturae I. B. Pitrae (Analecta sacra V [1888] 144—145).
Lin = coniecturae H. Lindemann (Des h. Hilarius von P. lib. mysteri-
orum [1905] 100—119).
Eng = coniecturae Augusti Engelbrecht per litteras mecum communi-
catae.
a. c. (p. c.) = ante (post) correctionem ipsius manus primae.
fort. = coniecturae editoris dubitanter prolatae.
Studien I, II, III = Feder, Studien zu Hilarius von Poitiers I, II, III
(Sitzungsberichte der K. Akad. der Wissensch. in Wien, phil.-
hist. Kl., CLXII 4 [1910], CLXVI 5 [1911], CLXIX 5 [1912]).
asteriscis (*) in textu positus indicantur lacunae, in apparatu uero critico
positis litterae erasae.
uncinulis $\lfloor$ $\rfloor$ litterae in *A* nunc cum membrana corrosae uel abscissae
includuntur.
puncta (...) significat litteras uel abscissas uel euanidas.

S. HILARII EPISCOPI TRACTATUS MYSTERIORUM.

LIBER PRIMUS.

1. Multiplex * * * * *

5 * * * * *
* * * * *

f. 1^r | ipsas illas intellegamus in gestis. illis autem satis est et
aliquam inanis similitudinis speciem coaptasse, cum comparatio
et implenda penitus de consequentibus sit et ex solido de praesen-
10 tibus expetenda. omne autem opus, quod sacris uoluminibus con- 2
tinetur, aduentum domini nostri Iesu Christi, quo missus a patre
ex uirgine per spiritum homo natus est, et dictis nuntiat et factis
exprimit et confirmat exemplis. namque hic per omne constituti 3
huius saeculi tempus ueris atque absolutis praefigurationibus in
15 patriarchis ecclesiam aut generat aut abluit aut sanctificat aut
eligit aut discernit aut redimit: somno Adae, Noe diluuiio, bene-
dictione Melchisedech, Abrahae iustificatione, ortu Ysahac, Iacob
seruitute. per omne denique tempus uniuersa propheta, sacramenti 4
molitio, cognitioni adsumendae ab eo carnis indulta est. et quia
20 hoc libello uisum est ostendere omnem in singulis quibusque et

1 *Scriptoris nomen et operis titulus exstat in subscriptione cod. A ; cf. infra p. 38 et Praef. I 4*   3 *uerba liber primus explicite leguntur in A f. 11^r ; u. infra p. 30 et Praef. I 4*   4 *initium operis in A, quod folium primum deperditum est. desideratur; uox initialis Multiplex conseruata est in catalogo manu scripto bibliothecae Cusinensis, nunc cod. Uaticano lat. 3961, qui a. 1532 ad Clementem VI^m papam missus est (Studien III 17); sententiam sic fere expleas: Multiplex est scripturarum interpretatio; sequebantur deinde uerba de aliorum interpretum opinionibus ab Hilario dissidentibus et pronomina l. 7 ipsas illas ad uocem species uel simile quid referenda esse uidentur (cf. Praef. I 5)*   7—8 *in duabus prioribus lineis litterae quaedam non nisi difficillime leguntur*   11 *qui Gam Lin quem Pit*   16 *eligit Lin elicit A Gam edocet Pit*   redimit.; Somno *A redimit. Somno Gam*   19 *molitione uel meditatione Pit*   20 *omne Lin, prophetiam uel similem uocem addendam esse con. Gam*

uiris et temporibus et rebus aduentus sui et praedicationis et passionis et resurrectionis et nostrae congregationis tamquam [in] imaginem in speculo praeferri, non transcursim memorabo aliqua, sed suis quibusque temporibus uniuersa tractabo ab Adam, ex quo humani generis scientia permittitur, inchoaturus, ut, quod 5 in domino con-summaturum est, iam ab initio mundi in plurimis prae-figuratum esse noscatur.

DE ADAM.

2. Adam ipso nomine natiuitatem domini praeformat; nam secundum linguam Hebraicam 'Adam', quod Graece 'gepyrra', id 10 Latine 'terra flammea' est et scriptura humani corporis carnem 'terram' solita est nuncupare. quae per spiritum in domino nata de uirgine, in nouam et alienam a se speciem mutata, conformis effecta est gloriae spiritali [est] secundum apostolum: s e c u n d u s 15 homo de caelo et Adam caelestis, quia Adam terrestris imago est futuri. tuto ergo auctore tanto etiam Adae nomen non sine aliqua futuri meditatione suscipimus.

3. Sequitur, quod obsopito Adam ex latere eius atque osse Eua|gignitur. quo euigilato prophetia quoque talis consequitur: *f. 1^v* hoc nunc os de ossibus meis et caro de carne 20 mea. haec uocabitur mulier, quia de uiro suo sumpta est, et erunt duo in carne una. hic nihil mihi laboris est; apostolus enim, cum huius ipsius prophetiae meminisset, ait: hoc mysterium magnum est, 25 ego autem dico in Christo et in ecclesia. sed Adae os tantum detractum legimus; et quomodo dicitur 'caro de carne mea'? referri quidem ad praesentium gestorum fidem res ista poterit, ut, quia os, quod ex latere eius in muliebri corpore

11 cf. Onomast. sacra, ed. de Lagarde² 2, 17 13 cf. Phil. 3, 21 14 cf. I Cor. 15, 47 15 cf. Rom. 5, 14 18 cf. Gen. 2, 21 sq. 20 Gen. 2, 23 sq. 24 Eph. 5, 32

3 *pr.* in *del.* *Gam* 8 de adam *in mg.* *A* 9—14 Adam (enim)—apostolum *traditur etiam in B* 12 nuncupari *AB* spiritum] *add.* sanctum *B* 14 *alt.* est *del.* *Gam* 15 quia *Eng* qui *A Gam* qui = quo *Lin* cuius *Pit* 21 quia *Gam* qua *A* 22 *er* *A* eritis *Gam* 24 ait *Eng* ita *A Gam* 28 ista] ita *Gam Lin* ut *del.* *Lin*

per eum, qui omnia potest, deum carne uestitum sit, quia os ex carne detractum [est] et rursum carne indutum in corpus extiterit, ut os ex osse, ita etiam caro sit ex carne. sed dominus in euangelis, cum repudio dando a Iudaeis temptatus esset, per se potius
 5 quam per Adam hoc ita dictum fuisse demonstrat dicens: non legistis, quia, qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit et dixit: propter hoc dimittet homo patrem et matrem et erunt duo in carne una? hoc enim post id, quod dictum est caro
 10 de carne mea, sequitur. ergo rem, quae in Adam perficiebatur, 3 consecuta est prophetia. cum enim haec dominus, qui fecit masculum et feminam, dixerit, quod ex osse eius os et ex carne ipsius caro [est], locutus ipse per Adam id, quod totum in ipso Adam erat [factum, nec detraxit fidem rebus et praeformari
 15 ex se id, [quod] in altero gerebatur, ostendit. cum enim uerbum 4 factum, sit caro et ecclesia membrum sit Christi, quae ex latere eius et per aquam nata et uiuificata per sanguinem sit, rursum caro, in qua uerbum ante saecula manens, quod est filius dei, natum sit, per sacramentum maneat in nobis, absolute docuit in Adam atque
 20 Eua suam et ecclesiae speciem contineri, quam post mortis suae somnum sanctificatam esse carnis suae communionem significet. loquitur quoque idem per apostolum: quoniam Adam 5 non peccauit, sed mulier peccans trans-
 f. 2^r gressione] fuit. saluabitur autem propter fili-
 25 orum procreationem, si tamen in, fide manse-

5 Matth. 19, 4   9 Gen. 2, 23   12 cf. Gen. 2, 23. Eph. 5, 30   15 cf. Ioh. 1, 14   22 I Tim. 2, 14 sq.

1 dominum *Gam* carnem *A* sit] est *Gam Lin* uerba quia os per epanalepsim (cf. p. 4, 28) hic repetuntur 2 est del. *Lin Eng* extiterit. ut os. ex osse. ita *A* exstiterit, ut, ut os ex osse, ita *Lin* 4 repudio] *praem.* de *Pit Lin* 10 mea. Sequitur ergo *A* perficiebatur] praeficiebatur *Gam* praefigurabatur *Lin* 13 caro... (est *suppl. Fed*)] locutus *A* 14 praeformatum ex se *Gam* praeformatum esse *Lin* 16 membra (ortum ex membrū) *A Gam, corr. Eng* 17 rursum = autem rursu (ultima littera fere deleta est) *A* rursumque *Gam* 18 quā *A* 20 eam *A* post om. *Gam* 21 somno (uiuificatam), sanctificatam *Gam* 24 pp̄t *A* per *Pit Lin* 25 pcreation... (perierunt c. 12 litterae; si tamen in *add. Gam*) fidē *A*; cf. Ambrosiaster in I Tim. 2, 14—15 et Studien III 129

rint. ecclesia igitur ex publicanis et peccatoribus et gentibus est; solo suo secundo et caelesti Adam non peccante ipsa peccatrix per
 6 generationem filiorum in fide manentium erit salua. ceterum intel-
 legi ita non conuenit, quod mulier non sit a peccato suo redempta
 per dominum, et superflue baptizabitur, si magis merito partus 5
 sit liberanda. sed ne per ipsam quidem filiorum generationem erit
 tuta, cum salua non sit, nisi, qui geniti sunt, fideles perstiterint.
 et nescio, qua aequum sit alieno aut peccato reum effici aut merito
 innocentem.

4. Sed tuto spiritalibus spiritalia comparantes ita sentiemus 10
 maxime apostolum gesta magni in Adam atque Eua mysterii
 referre se iam ad Christum atque ecclesiam praedicantem. et haec
 quidem ita nos conuenit ab eo spiritaliter dicta existimare, ut non
 minus ad praesentem doctrinam et ad eorum, quos monebat, insti-
 2 tutionem sermo referendus sit. namque multiplicem misericordiam 15
 dei in ea, quae ad Corinthios prima est, in sanctificandis
 per coniugia fidelium infidelibus praedicans hic quoque per pro-
 creationem credentium tamen filiorum istiusmodi sanctificationem
 docuit largiendam, ut, quemadmodum unius fidelis societas prodesset
 per coniugium infideli, ita fidelium procreatio infidelibus subueniret. 20

5. Contuendum etiam illud est in Adae somno atque Euae
 corporatione occulti in Christo et in ecclesia mysterii sacramentum;
 2 in eo enim corporeae resurrectionis fides et ratio continetur. nam-
 que in creatione mulieris non iam limus adprehenditur neque terra
 in formam describitur neque dei inspiratione in animam uiuentem 25
 materies inanimis commouetur, sed ossi caro adcrescit et carni per-
 perfectio corporis datur et perfectionem corporis uigor spiritalis in-
 3 sequitur. hunc resurrectionis ordinem per Ezechielem deus locutus

10 cf. I Cor. 2, 13   16 cf. I Cor. 7, 14   25 cf. Gen. 2, 7   28 cf. Ezech.
 37, 8—10

2 caeleste *A*   3 fidem *A*   4 ita] iam *Gam*   8 qua aequum *Lin* que
 cum *A* quae . . . . cum *Gam* quae causa, cum sit aliena, aut peccato ream effi-
 ciat aut etc. *Pit*   11 apostolo gestam]agni *A*   euam *A*   12 referre se iam *Fed*
 (cf. *infra* p. 8, 25: sacrificium Abel i a m) referres eam *A* referre ea *Gam* referenda
Pit Lin   14 et] quam *Lin*   16 est]add. epistula *Lin*   23—28 namque—inse-
 quitur traditur etiam in *B*   24 abprehenditur *B*   26 inanimis *Pit Lin*
 in animis *A Gam* inanis *B*   os si *A*

est docens in his, quae gerenda erant, uirtutis suae potestatem.
 1. 2^v illic|enim omnia concu_rrrunt: caro adest, spiritus aduolat, deo
 ex operibus |suis nullum| deperit, cui ad efficientiam corporis
 sui ea, quae non erant, adfuerunt. est autem sacramentum 4
 5 hoc secundum apostolum absconsum a saeculis in deo:
 esse gentes coheredes et concorporales et
 conparticipes pollicitationis eius in Christo,
 qui potens sit secundum eundem apostolum conforme efficere
 corpus humilitatis nostrae corpori gloriae
 10 suae. agnoscit ergo post somnum passionis suae caelesti Adam 5
 resurgente ecclesia suum os, suam carnem non iam ex limo creatam
 neque ex inspiratione uegetatam, sed ad crescentem ossi et in corpus
 ex corpore spiritu aduolante perfectam. qui enim in Christo sunt,
 secundum Christum resurgent, in quo iam uniuersae carnis con-
 15 summata est resurrectio, ipso illo in carne nostra cum dei, in
 qua ante saecula genitus a patre est, uirtute nascente. et 6
 quia Iudaeus et Graecus, barbarus et Scyta, seruus et
 liber, masculus et femina, omnes in Christo unum sunt, cum
 caro recognita ex carne sit et ecclesia Christi corpus sit et mysterium,
 20 quod in Adam atque Eua est, in Christum et in ecclesiam prae-
 dicetur, perfectum iam sub Adam atque Eua in exordio saeculi est,
 quicquid in consummationem temporum per Christum ecclesiae
 praeparatur.

DE CAIN ET ABEL.

25 6. Sequuntur primam Christi et ecclesiae praefigurationem
 gesta Cayn et Abel, duum in se populorum praeformantium diuer-

4 cf. Col. 1, 26 et Eph. 3, 9   6 Eph. 3, 6   8 Phil. 3, 21   13 cf.
 I Thess. 4, 16   17 cf. Gal. 3, 28 et Col. 3, 11

2 illic | . . . . . rrunt *A*; *perierunt circiter 12 litt.*, *Gam adhuc legere potuit!*
 illic enim omnia concurrunt   3 ex operibus | . . . . . deperit (*perierunt litt.*
circiter 9) *A* ex op. (suis nullum) deperit uel ex op. (nil enī) deperit *Fed* ex
 op. . . . i . . . a deperit *Gam* (*qui add.*: ‚suis‘ uix legitur et de u. sequenti
 litterae incertissimae tantum supersunt) ex op. suis amouente quod deperit
Pit ex op. suis enim n̄ deperit *Lin* cui (*litt.* cu ualde extenuatae sunt) *A*, om. *Gam*
Pit Lin   5 ab scō sū *A* domino *Gam*   6 concorporales *Lin* corporales *A*
 9 corporis *Gam*   10—16 agnoscit—nascente *traditur etiam in B*   cęlestis *AB*
 12 uegetatas *B*   13 spiritu] Christi *B*   14 est consummata *B*   16 na-
 scens *B*   17 schyta *A*   19 *alt.* et *del. Lin*   20 quam *A*   praedicatur *Gam*
 21 eam *A*   24 de cain et abel *in mg. A*

sitatem ipsisque et nominibus et officiis mores et studia utriusque
 2 signantium. Cayn enim erat terram colens et Abel oues pascens. ex
 fructibus autem suis unusquisque mysterii deo munus exhibuit;
 sed inspiciuntur munera Abel, Cayn autem non uidentur. uerum et
 dies indiscretus sacrificii et locus est et deo omnia contuenti quo- 5
 modo aut hoc in conspectu est aut illum extra conspectum? sed
 per hanc significantiam docetur dei conspectum placitarum rerum
 esse indicium et, cum omnia subiecta ei sint, contuitionem tamen
 3 eius in ea adire, quae digna sunt. uerum nihil ante de moribus
 Cayn erat dictum, ut eius hostia displiceret. sed in his, quae con- 10
 secuta sunt, dei prouidentia intellegitur sacrificia eius | nou reci- / 3^r
 pientis, qui grassaturus esset in fratrem. futuri enim apud deum
 cognitio fides facti est; nam, qui peremturus erat, tamquam iam
 4 peremisset, dei conspectione non dignus est. in cultura uero terrae
 significatio operum carnalium continetur et omnis fructus carnis 15
 in uitiiis est, quae abhorrente deo conspectum a se eius apellunt.
 non respicitur ergo ad hostiam, quae ex operationibus terrae est.
 et solae in adipibus placent ouium primitiae, interni uidelicet fructus
 et ipsius conscientiae nostrae sacrificia delectant, quaeque in pri-
 mitiis ouium placencia conspectum in se diuinae uoluntatis inuitant. 20
 5 cum enim primitiae Christus sit, primogenitus
 creaturae, primogenitus ex mortuis, princeps
 etiam sacerdotum, ut sit in omnibus ipse primatum
 tenens, ipse etiam ouis et secundum corpoream natiuitatem
 unus ex ouibus, sacrificium Abel iam sub sacramento ecclesiae 25
 probabile est, quae deinceps esset ex primitiis ouium sancti cor-

2 cf. Gen. 4, 2—5   8 cf. I Cor. 15, 27   21 I Cor. 15, 23.   Col. 1, 15. 18
 24 cf. Ioh. 1, 29

2 significantium *Lin*   3 sui *AmI*   6 de forma illum u. *Zingerle in
 Wiener Studien XI (1889) 318*   7 significationem *Gam*   8 iudicium *A*   ei
 omnia subiecta sint (*mI del. ei et pos. ei s.l. ante sint*) *A*   contuitionem *Eng*
(cf. supra 5: contuenti et Hilar. in ps. 118 Kaph 2 et 3 p. 451 sq.: contuitionis,
*contuitio) constitutionem *A Gam* conspectionem *Lin, qui reicit ad locum infra 14:*
 dei conspectione non dignus   11 sacrificium *Lin, sed u. supra 4: munera;*
cf. Jülicher in Theol. Literaturzeitung XVII (1906) 632   12—14 futuri—dignus
 est traditur etiam in *B*   13 iam om. *B*   14 peremisset *B* peremisset *A Gam*
 dignus non *B*   16 abhorrentes *A Gam, corr. Lin*   appellunt *A**

poris hostiam praebitura. invidet itaque placito displicens et 6
 contra dei edictum, ut quiesceret, admonentis probabilis ab im-
 probabili interficitur. reus ad confessionis paenitentiam interrogatur,
 sed ad incrementum criminis negat; desperans resurrectionem dis-
 5 soluendum se morte existimat, sed g e m e n s e t t r e m e n s
 ad iudicium ultionis septemplex reseruatur et ab omni terra san-
 guinem fratris excipiente maledicitur. interpretatio autem nominis 7
 Cayn 'risus' est, Abel autem 'fletus'.

7. Numquid non ea, quae superiora sunt, consummantur in
 10 populis? oblatio iunioris est placita, Indeus invidet Christiano, ad
 caedem eius frustra a prophetis monitus exarsit. ueniam ne per 2
 ipsam quidem confessionem paenitentiae consecratur, sed audax
 deo commissum scelus abnegat. desperans resurrectionis gloriam
 subiectusque capta Hierusalem dominantium potestati g e m e n s
 15 e t t r e m e n s ultionis iudicio reseruatur, per ipsas interpreta-
 tiones nominum discretus a sanctis domino dicente: uae his,
 qui ridunt, quia flebunt! et: beati lugentes,
 quia consolabuntur! atque ut omnia dominus doceret 3
 f. 3^v praefigurationi | utriusque populi conuenire, dixit: ideo ecce
 20 ego mitto ad uos prophetas et sapientes et
 scribas et ex illis occidetis in synagogis et
 persequemini eos de ciuitate in ciuitatem,
 ut ueniat super uos omnis sanguis iustus, qui
 effusus est super terram a sanguine Abel
 25 iusti usque ad sanguinem Zachariae filii
 Barrachihel, quem occidistis inter templum et
 altare. * * * * Abel itaque sanguis ab eo exquiritur, qui secundum 4
 Cayn praefigurationem iustos est persecutus et maledictus a terra

1 cf. Gen. 4, 8—14   5. 14 Gen. 4, 14   6 cf. Gen. 4, 15   8 Abel] cf.
 Onom. s. 2, 18   16 Luc. 6, 25   17 Matth. 5, 5   19 Matth. 23, 34 sq.

6 sigill. in mg. Am4   10 inuidit Eng   11 exardescit Lin   15 ulti-
 onis iudicio Gam ultioni iudicii A; cf. supra 6: ad iudicium ultionis   ipsas inter-
 pretationes Fed ipsas interpretationis A ipsam interpretationem Gam   17 de
 forma ridunt apud Hilarium u. Studien III 131   21 occidetis] add. et cruci-
 figetis et ex illis flagellabitis Lin   22 persequemini Lin persequimini A Gam
 26 Barrachihel Gam Barachiel Lin   27 post textum s. scripturae in A exstat
 lacuna 14 fere litt.   28 caym Am1

est, quae aperiens os suum sanguinem fratris excepit. in corpore enim Christi, in quo et apostoli et ecclesia est, omnium sanguinem uniuersa eorum caro et posteritas suseepit proclamantibus ipsis: sanguis eius super nos et super filios nostros.

8. Rerum itaque in Cayn gestarum praefigurationem effectorum 5 fides est consecuta nee secerni possunt a praeformationis exemplo, 2 in quos eiusdem reatus est ultio consecuta. uerum etiam in eo, quod dictum est: nonne si reete offeras, reete autem non diuidas, peccasti? praeter rei praesentis effectum futuri quoque species continetur; deo enim non placent 10 3 nisi eommunia et participata et amicata. promissa ergo dei expectans populus per legem, etiamsi eum praeceptorum obseruantia recte deo offerat, tamen, nisi hanc ipsam dei legem, quae umbra est futurorum, eum gentium congregatione communicet, peccauit. 4 recte ergo non diuidens crimine detenebitur. Cayn namque inui- 15 dens fratri non participauerat sibi conspectae a deo hostiae gratiam et peccator, quia non reete diuideret, constitutus est. quo exemplo probatas deo fidelium ex gentibus hostias nisi, qui sub lege sunt, diuidant, etiam si lege recte utantur, in crimine sunt.

DE LAMECH.

20

9 Sed ne in Lamech quidem extra futuri speciem res geruntur. hic refertur fuisse duarum uxoribus maritus, quarum nominibus etiam tertiae mulieris, ab eius tamen coniugio liberae, nomen adiectum est atque etiam idem Lamech scribitur ista dixisse: dixit autem Lamech mulieribus suis Adae 25 et Sellae: audite uocem meam, mulieres Lamech, intuemini uerba mea, quoniam uirum occidi in uulnere mihi et iuuenem in liuore meo,

4 Matth. 27, 25   8 Gen. 4, 7   13 cf. Hebr. 10, 1   25 Gen. 4, 23 sq.

2 enī s. l. A   5 effectorum] A Gam Jülicher (*Theol. Literaturzeitung XVII [1906] 632*) effectarum Lin effectuum Fed 7 quas Lin 9 autem (= aū, in scriptura beneuentana a et t saepe confunduntur) Fed tu A tamen (= tñ) Eng 11 amicata Pit Lin amicta A Gam 13 hac (n s. l. m2) A 14 peccabit Lin; cf. supra 9: peccasti et Jülicher l. c. 16 c̄specta | ea dō A 20 de lamech in mg. A 28 libore A

f. 4^r quoniam septies uindicatum est de Cayn, de
 Lamech autem septuagies septies. et quis hic 2
 est illo iusto Abel iustior, cuius tanto nunc maiore poena mors
 uindicanda sit? nomen perempti tacetur, uulnus non ad peremptum,
 5 sed ad peremptorem refertur et lior caedentis potius docetur esse,
 non caesi. interfectio iuuenis uxoribus nuntiatur; eum trium mu- 3
 lierum nomina contineantur, tantum ad duas sermo est. prophetat
 impius et ultra Cayn poenam ultionem commissae a se caedis
 accumulatur.

10 10. Haec non transeursim audienda sunt, sed in his futurorum
 figuratio scrutanda est. Lamech principis sacerdotum habet speciem, 2
 qui consentientibus sibi Iudaeis et gentibus eruci dominum sub-
 figit; nam ex atrio principis sacerdotum ad Herodem idem dominus
 ductus est plebe credentium a secleris communionem secreta et
 15 ideireo duabus tamquam sociis sibi et uxoribus eadem iuuenis
 gloriatur. et quia nullus de eo sensus est poenae, in se et uulnera et 3
 liorem iniuriae et caedis exceperit. instinctu etiam prophético est
 locutus; nam et tum princeps sacerdotum nesciens prophetauit,
 sicut in euangelii scriptum est: unus autem ex his
 20 Cayphas nomine, eum esset summus sacerdos
 anni illius, dixit eis: uos nescitis nihil nec
 percipitis, quia expedit nobis, ut unus homo
 moriatur pro plebe et non uniuersa gens
 pereat. hoc autem a se non dixit, sed cum
 25 esset summus sacerdos anni illius, prophe-
 tauit. concurrunt ergo omnia sibi personis, rebus, effectu et
 gestorum fides speciem complectitur futurorum. numerus quoque 4
 in Cayn et Lamech poenae non sine aliqua significatione perscri-
 bitur. cum enim secundum prophetas septemplex poena in iniustos
 30 sit constituta, Petrus, super quem ecclesiam tamquam uiuo fun-

19 Ioh. 11, 49—51 30 cf. Matth. 16, 18. Origen. in Exod. homil. V 4

3 tanto *om. Gam* munc *A* maiore poena *Lin* merore pena *A* moerore
 poenae *Gam* 4 uindicanda *Lin* uincenda *A Gam* ulciscenda *Eng*; cf. *Gen.*
4, 24: uindicatum est 5 libor *A* 8 cayn *A* commissam ea se *A*
 11—16 principis—gloriatur *traditur etiam in B* 11 princeps *AB* 13 sacer-
 dotum *Fed* sacerdotis *AB Gam* idem dominus *om. B* 15 sibi et] scilicet *Lin*
 cedere *B* 16 pene *A* 17 liborem *A* 24 a s. l. *Am²* 26 effectu *Gam*
 adfectu *A* 28 pene *A* 30 ecclesia—aedificabatur *Pit*

clamento (dominus) aedificabat, an peccanti in se secundum legem septies sit remissurus, interrogat; cui dominus, ut septuagies septies indulgeret, respondit per hanc significantiam docens ipsam illis, qui credituri essent, | passionis suae poenam remittendam, / . 4^v cum, in quantum uindicta eius multiplicata esset, in tantum rursus 5 uenia abundaret.

11. Seth deinde nascitur et in perempti Abel locum semen in eo aliud excitatur Eua ita dicente: excitauit mihi deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. 2 interpretatio autem Seth nominis est 'fundamentum fidei'. et cum 10 Abel iustus et cum in locum iusti Seth genitus sit, reseruata semper a deo sanctorum generatio et per successiones renouata intellegitur fidelibus in Petro fundamentis fidem ecclesia sustentatura.

DE NOE.

12. Quae erga Noe gesta sunt, negari non possunt plena esse 15 et uirtutibus dei (et) exemplis futurorum. nam in quantumlibet aut hebes ingenium sit aut auersa a ueri intellegentia uoluntas, at tamen illic dicta gesta que sunt, quae etiam inuitis sensum ueritatis eliciant. atque, ut in singulis rerum effectibus uirtus prophetica intellegatur, quid cui rei sit comparandum, breuiter 20 edendum est. Noe euim, quem ex uirgine domiuus adsumpsit, hominem praefigurat atque, ut id ipsum ex scripturae ipsius uerbis cognitum fiat, cuiusmodi de eo prophetia Lamech patris eius fuerit, noscendum est: et Lamech genuit filium et uocauit nomen eius Noe dicens: hic requiescere 25 faciet nos ab operibus nostris et a tristitiis manuum nostrarum et a terra, cui maledixit

1 cf. Matth. 18, 21 sq. 8 Gen. 4, 25 10 cf. Onom. s. 10, 12 24 Gen. 5, 28 sq. 25 cf. Origen. in Gen. homil. II 3

1 dominus *suppl. Fed* 3 significationem *Gam* 4 illis *Pit illā A Gam* illam iis *Lin* 5 uindictam *A* 7 huius capituli *11 non exstat proprius titulus in A* et *Eng* sed *Pit Lin Seth A Gam* eo] *sc. Seth* ita *Eng* ait *A Gam* 8 dicens *Gam* 13 ecclesiae *falso in A legit et edidit Gam* 16 et *add. Gam* in quantumlibet *Gam* in quantum licet *Lin* 17 heues *A* 18 at *Lin* et *A Gam* sed *Eng* 20 cuique *Lin* 22 scriptura *A a. c.* 23 huiusmodi *Lin* fuerit *om. Lin* 24 noscenda *Lin*

dominus deus. sed haec, ut arbitror, in eum Noe, de quo 3
 sermo est, ad perfectum conuenire non possunt. quam enim requiem
 humano generi adtulit uel a quibus fecit operibus desisti? quin
 etiam sub eo uniuersitas hominum deletur, diluuium infunditur; terra
 5 conspectui eius uiri redditur, in grauioribus etiam postea uirtu-
 tibus uiuitur. et ubi requies per Noe erit reddita? in eo autem, qui
 f. 5^r facturus sit requiem, potestas est designata faciendi. | porro autem 4
 nec naturae hominis conuenit nec scriptum legitur nec re ipsa
 intellegitur Noe horum aliquid fecisse, sed plera, quae Noe erant
 10 propria, scriptura planissime edidit: cum deo probabilis est, cum
 iustus inuenitur, cum arcam facere iubetur, cum in eam ingreditur,
 cum coruum emittit, cum columbam et recipit et remittit, cum
 egreditur ex arca, cum uineam plantat, cum ex fructu eius ebrius nu-
 datur, cum a Cham inridetur, cum a Sem et Iafeth contegitur,
 15 cum in unum maledictionem et in duos benedictionis ordinem
 modumque constituit. haec, ab eo ut sunt gesta, intellegenda sunt.

13. Sed magnum in his futuri sacramentum continetur ac de
 singulis suo loco tractabimus, tum cum oporteat sibi inuicem res
 personasque conferre. erit ergo huic Noe dominus noster, qui 2
 20 uerbum caro factum est, comparatus, qui et ait in
 euangeliiis: uenite ad me omnes, qui laboratis et
 onerati estis, et ego uos reficiam. tollite
 iugum meum super uos et discite, quia mitis
 sum et humilis corde, et inuenietis requiem
 25 animabus uestris. iugum enim meum suaue
 est et onus meum leue est. facit ergo requiescere et 3

10 cf. Gen. 6, 8 sqq.

12 cf. Gen. 8, 6. 8—10. 18

13 cf. Gen. 9, 20—27

19 cf. Origen. in Gen. homil. II 3

20 Ioh. 1, 14

21 Matth. 11, 28—30

1 sed *Lin* et *A Gam* 5 uiri *Eng* ui *A Pit*, om. *Gam*, *Lin* transpon. ui
 post diluuium redditur] rapitur *Pit* eripitur *Gam* uirtutibus *Lin* uirtus
 (rtus alio atramento, sed eadem manu) *A* uicibus *Gam* uirtutibus = *signis*
terribilibus; cf. *Hilar. in ps. 65, 10 p. 254*; *in ps. 134, 19 p. 705*; cf. etiam
Origen. in Gen. homil. II 3: uel quomodo ablatum est maledictum terrae, quod
 dederat dominus, ubi potius iracundia diuina maior ostenditur? 6 per om.
Gam 9 plera *Fed* pleraque *Lin* plane *A Gam* plana *Eng* 10 propria. scriptura
Eng plenissime *Pit*; cf. *Hilar. de syn. 9*: planissime omnia edita 12 emittit]
praem. s. l. et, sed postea del. A columbam] *suppl.* et emittit *Lin* 13 ex | ex
 fructu *A* plantauit *Gam* 20 comparandus *Lin*

animabus requiem impertit et ob imminens iudicium in doctrinae
et ecclesiae suae arcam filios et genitos et nuncupatos recondit et
spiritum sanctum tribuit et moritur et inridetur et resurgit et
humano generi recte perperamue gestorum poenam sanctifica-
4 tionemque constituit. et in eo quidem, cum arcam ingredi aut 5
egredi ex ea Noe iubetur, ratio ecclesiae sanctificationis est con-
tuenda. scriptum enim est: introibis autem in arcam
tu et filii tui et uxor tua et uxores filiorum
tuorum; et rursum: dixit dominus deus ad Noe
dicens: exi de arca tu et uxor tua et filii tui 10
5 et uxores filiorum tuorum. sexum arcam ingredien-
tium inuicem sociat, uirorum ad uirum, mulierum ad feminam, f. 5^r
continentes scilicet ecclesiam introituros oportere esse significans,
sui postea unumquemque coniugii copiam recepturum * * * * *
* * * * * 15
cum ter est emissa.

14. Et sequens quidem emissio non incertum est quid praefi-
guret. cum oliuae namque fructuosis foliis reuertitur, non iam manu
2 recipienda, sed reuolans. impletum autem istud est, cum accepto
sancto spiritu septuaginta discipuli ad praedicandum euangelium 20
emissi cum gloria subditorum sibi immundorum spirituum reuer-
tuntur, fructum misericordiae dei, qui significatus in oliua est,
sancto spiritu reportante et quia discedentibus his postea a domino
3 nullam etiam requiem esset habiturus. cum fructu tamen ad Noe
columba reuolauit significans per id in reditu secundo et subiectis 25
daemoniis sancti spiritus fructum et discedentibus a domino disci-
pulis consistendi adhuc re⟨quiem nullam⟩. tertia uero emissio

1 cf. Origen. in Gen. homil. II 5   3 cf. Ioh. 20, 22   7 Gen. 7, 1. 7
9 Gen. 8, 15 sq.   11 cf. Origen. in Gen. (PG XII 106 M)   17 cf. Gen. 8, 11.
cf. Hilar. in ps. 146, 12   19 cf. Luc. 10, 1   21 cf. Luc. 10, 17

2 filios B (*Studien III 24*), Pit felices A Gam fideles Lin   9 ds s. l. A
14—15 interpretatio typica emiss.onis corui et primae emissionis columbae excidit
in A   16 emissa sc. columba, columba add. Gam   18 olibę A   21 im mun-
dorum A   22 significatur Lin est del. Lin   23 et quia] qui Lin   27 requiem
nullam Lin re sequente 5 litt. spatia A reseruare locum Pit; cf. Hilar. in ps. 146, 12
p. 852: ipse (coruus) columba postea non reperta requie reuertente non
rediit et paulo post de peccatore, cuius typus sil coruus: cum nullam aliam
praeterquam ecclesiae requiem habeat in saeculo

atque euolatio habitationem eius, quae in credente est, praeformat spiritu sancto emisso in aeternum <in> fidelium animis permanente.

15. Iam uero de fructu plantatae uineae ebrietas passionis est
 5 species. uineam enim ex Egypto transtulit et plantauit dominus, et rursum: uinea domini Sabaoth domus Israhel est. ex operibus enim translati et plantati populi sui passionis est causa. quam Noe ebrietatem si forte quis non pertinere [se] ad speciem dominicae mortis existimabit, de consequentibus arguetur, quam-
 10 quam potatus in euangelis calix mortem passionis ostendat. tres 2 autem filii cum essent, nuditas patris ridetur ab uno et rursum contegitur a duobus; sed cum duo unianimiter texerint, maledicto tertio in duobus tamen operis unius diuersa benedictio est. sub 3
 his autem tribus filiis uniuersitas hominum monstratur, id est sub
 15 lege uiuentium et sub gratia iustificatorum et gentium. ex quibus gentes mortem | domini et nudum dei corpus irridunt, in duobus cod. B autem contegentibus nuditatem lex et gratia continetur.

16. Quia autem Iaphet in domibus Sem collocatur, figuram gentium ostendit, quae ad fidem inductae sunt; Sem uero Israhel
 20 litici populi personam gerit. * * * * *

<DE ABRAHAM>.

17. * * * * *
 25 Sarra etiam ecclesiam signat, Agar synagogam * * * * *

2 cf. Ioh. 14, 16   4 cf. Gen. 9, 20 sq.   5 cf. Ps. 79, 9   6 Esai. 5, 7
 10 cf. Matth. 20, 22   11 cf. Gen. 9, 19 sqq.   18 cf. Gen. 9, 27   25 cf. Gen. 16, 1 sqq.

1 credente *Lin* credentes *AGam*   2 *alt.* in *add. Lin*   4—7 Iam—
 Israhel est *traditur etiam in B*   6 uinea *B* uineam *AGam*   8 se *del.*
Gam   9 existimabit *Lin* existimauit *AGam* existimarit *Eng* quamquam]
 cum *Lin*   12 uni *amī ter A*   13—16 sub tribus Noe filiis—mortem *traditur*
etiam in B   15 uiuentium *om. B*   iustificatorum et gentium *om. B*
 16 gentes] gentium *Gam*   16—17 domini—continetur *habetur tantum in B* dei
Fed deo *B* *de forma* irridunt *u. Studien III 131* duabus *B*   18—16, 15 Quia
 autem—centesima oue *traditur tantum in B*, et quidem omnia uidentur esse
deprompta ex A fere ad uerbum; cf. Studien III 26 sq.

2 semen autem uocatum in Ysaac Christum esse monstrat; in quo etiam praefiguratio passionis est edita, cum a patre ad hostiam uocatur, cum ligna sacrificii suscipit, cum ad consummationem hostiae aries assistit. * * * * *

18. In littera Abrae addita unus est numerus, in ea, 5
 quae Sarrae accedit, centum habentur et saluator relictis
 nonaginta nouem in montibus abiit unam,
 2 quae errauerat, quaerere. ergo unus numerus
 in littera Abrae additur. unus est enim dominus Iesus
 Christus, natus ex uirgine, et ab illo uno omnia crimina credentium 10
 mundata sunt. et quod per se explendum erat in Abraam, prae-
 figurat: ille per adiectionem unius pater gentium nuncupatur, ipse
 per assumptionem unius pater et redemptor gentium constituitur
 reddita Sarrae, id est ecclesiae primitiuae caelestis Ierusalem,
 centesima oue. * * * * * 15
 * * * * *

Fragmentum
 traditum ab
 auctore
 quodam
 s. XI/XII.

18* Sicut pater ille familias in euangelio trino aduentu in-
 fructuosam ficulneam uisitauit, sic sancta mater ecclesia saluatoris
 aduentum annuo recursum per trium septimanarum secretum spatium

1 cf. Gen. 21, 12   5 cf. Gen. 17, 5. 15   6 cf. Hilar. in Matth. 18, 6.
 Origen. in Gen. homil. II 5. VII 3   Matth. 18, 12   12 cf. Gen. 17, 4   14 cf.
 Hebr. 12, 23. 22   17 cf. Luc. 13, 6 sq. et Matth. 21, 33 sq.   18 cf. Tit. 2, 13

1 semen *Wilmart* (*Rev. Bénéd. XXVII [1910] 14*) Sem B   3 ligna
Wilmart lingua B   suscipit *Eng* suscepit B   5 littera] *sc. a = I* (Abram—
 Abraam)   ea] *sc. r = 100* (Sara—Sarrah)   6 accedit *Wilmart* accedit B
 7 *noli addere* ouibus cum *Wilmart*; cf. *Matth. 18, 12*   15 centesimam ouem B

M = cod. Monacensis 14477 s. XII.

N = cod. Monacensis 27300 s. XII.

F = cod. Frisingensis deperditi uariantes apud Pez.

P = cod. Parisinus 2265 s. XIV.

Pez = B. Pez (Thesaurus Anecd. IV p. II [1723] 51).

Hittorp = M. Hittorp (De diuinis cath. ecclesiae officiis etc. [1568] 425).

Wilmart = *Revue Bénédicte*. XXVII (1910) 500 sq.

17 *Fragmentum traditum est in tractatu alicuius monachi germanici s. XI/XII, qui a multis Bernoni Augiensi ascribitur et cui titulus Ratio generalis de initio aduentus domini secundum auctoritatem Hilarii episcopi, et in alio (eiusdem Bernonis?) tractatu, qui inscribitur Libellus de quibusdam rebus ad missae officium pertinentibus; cf. Studien III 27. 141 et Praef. I 2. inducitur fragmentum ab auctore his uerbis: est autem et alia eiusdem negotii ratio haudquaquam uilipendenda,*

sibi indicauit. uenit enim filius hominis quaerere et saluum facere, quod perierat. uenit ante legem, quia per naturalem intellectum, quid unicuique agendum quidue sequendum sit, innotuit. uenit sub lege, quia patriarcharum exemplis et prophetarum praeconiis semini Abrahae legalia confirmauit decreta. uenit tertio post legem per gratiam ad uocationem gentium, ut a solis ortu usque ad occasum laudare discerent pueri nomen domini, quos usque ad finem mundi ad suae maiestatis cultum exhortari non desinit. * * * * *

10 (DE YSAHAC).

19. * * * * *
 Rebecca duplicem habet figuram coniugii et partus et in coniugio ecclesiae typum praefert: camelos, id est gentes Christo subditas, potat; fidei auditum per inanes docet; armillas manuum ostendit 15 boni operis ornatus; de nuptiis interrogata consociandorum Christo more respondet, ut ad uisum perueniat; de domo patris egreditur ostendens, quia, nisi renuntiauerit quis uitii et concupiscentiis, Christi seruus esse non poterit; duas gentes duos populos signat.
 * * * * *

1 Luc. 19, 10 2—6 cf. Gregor. M. hom. in euang. XXXI 3 7 cf. Ps. 112, 1—3
 12 cf. Gen. 24, 19 sqq. 13 cf. Hilar. in ps. 54, 5 17 cf. Luc. 14, 33

qua (quo *Hittorp*) gloriosus ecclesiae auctor et (auctor et *om. P*) Hilarius (hylarius *MN* hylarius sic *P*) in libro utitur officiorum (*MN* *Pez* utitur in libro officiorum *P* in libro officiorum utitur *Hittorp*): Sicut, inquit, pater etc. pater familias ille *Wilmart* ille *om. MPez* ewangelio *M* 19 aduentum *om. Hittorp* aduentu *N* anno (u s. o m2) *N* septimanarum (-narum *in ras.*) *M* hebdomadarum *P* spatium] *FP Hittorp Wilmart* spacium *N* spacia (sp *in ras.*) *MPez*

1 sibi] sese *coni. W. C. Bishop (Journ. of Theol. Studies X [1909] 128)* indicauit *Eng* incitauit *MNP edd.* 3 quod *N* sequendum quidue agendum *NP Hittorp Wilmart* 4 sit] esset *P* intonuit *P* patricharum *M* 5 semini *om. P* *Pez* sequimini (qui *exp.*) *M* abrahe *M* 6 ad] ac *Mercati (Journ. of Theol. Studies VIII [1907] 430)* aduocationem *N* 7 discernent *MF* 8 quos *Hittorp Wilmart* quo *MNPPezMercati* magestatis (i s. g) *N* 9 non desinit exhortari *P* *add. MNF*: haec sunt quae apud gallos positus ex libro officiorum sancti hylarii non inutiliter mihi (michi *M*) corrasit 12—18 Rebecca—siguat *non habetur nisi in B* 16 respondet *Eng* respondit *B Wilmart* 18 duas gentes] *sc. Chananaeos (Gen. 24, 3) et incolas Mesopotamiae (Gen. 24, 10)* duos populos] *sc. Iudaeos et Christianos*

〈DE IACOB〉.

20. * * * * *

cod. A | proprietatem nominis huius scriptura interpretante. et dixit 7. 6^r
 Esau ad Iacob: da mihi gustare de coctura 〈rufa〉
 haec, quia deficio. propter hoc appellatum est 5
 2 nomen eius Edom. primitiua deinde sua ob cibum uendit
 dicens: ecce ego morior, et quo mihi hos pri-
 matus? in primatibus autem haec apud ueteres erat dignitas,
 ut domus paternae hereditatem primogenitus optineret fratri-
 3 bus, qui deinceps essent, ei subditis. ergo cum in corpore uiuen- 10
 tibus primitiuorum dignitas de uita sit, quam sub praefiguratione
 populi infidelis Esau ob carnalia desideria uendebat, non utique
 de praesenti primitiuorum honore desperat dicens: ecce ego
 morior, et quo mihi hos primatus? — nam ante
 mortem primatus ille, qui hominum est, percipiebatur —, sed quia, 15
 formam populi in se gerens, primitiuus ipse per legem — prior enim
 hic populus in dei hereditatem fuerat electus — de spe resurrectionis
 et gloriae dei excidit, desideriiis corporis occupatus suum honorem
 desperasse se proferebat, quem primogenitum conuenerat sperare
 post mortem. 20

21. Desperante itaque Esau de primitiis suis cetera et secun-
 dum facti fidem et secundum praefigurationis uirtutem geruntur.
 2 Ysahac itaque cum esset hebetibus oculis, secundum consuetudinem
 monet Esau, uti sibi ex uenatione cibum praeparet et ante tempus
 suae mortis benedicatur ab eo. idque Rebecca cum comperisset, 25
 Iacob adhortatur, escas patri de haedis duobus citus praeparet et
 Esau stola induatur; manus eius, quia leuis sit, atque ceruicem
 3 illigatis sibi haedorum pellibus mentiatur. quibus gestis benedictio-

4 Gen. 25, 30   7 Gen. 25, 32   13 Gen. 25, 32   23 cf. Gen. 27, 1—26

4 rufa *add. Eng propter sequens nomen Edom*   7 hos] hi *Lin*; cf. *infra* 14
 9 domus *Fed* domu (*aulea* domū?) *A* domum *Gam* dominatus *Lin*   hereditatē
AmI hereditatis *AmA* *Gam*   fratribus] *praem.* praef. *P'i* de *Lin*   10 subditis *Eng*
 subditi *A* *Gam*   14 hos] hi *Lin*   16 primitib; *A*   17 hereditate *A*, *corr.* *Lin*
 19 proferebat *Lin* proferat *A* *Gam*   23 habetib; *A* hebetus *Gam*   24 monet
Lin monetē *A* monente *Gam*   26 escas] *praem.* ut *Lin*   patris *Gam*   27 leuis
Eng lenis *A* *Gam*   lenes *Lin* (lenis *Uulg.* Gen. 27, 11, sed leuis *Hieronym.* *quaest.*
hebr. in Gen. [*de Lagarde* 43, 8])   sint *Lin*   ceruix eius *Lin*   28 illicatis (c *del.*
et ga s. l.) *A*   mentiuntur *Lin*

nem, quae Esau erat parata, praeripuit. dehinc benedicatur talibus
 uerbis: ecce odor filii mei sicut odor agri pleni,
 quem benedixit dominus. et det tibi dominus
 a rore caeli desusum et ab ubertate terrae
 5 abundantiam frumenti et uini. et seruiant tibi
 gentes et adorabunt te principes et esto do-
 minus fratris tui et adorabunt te filii patris
 tui; et qui maledixerit te, maledictus erit,
 et qui benedixerit te, benedictus erit.

10 22. Geritur quidem res secundum praesentem in Esau et Iacob
 effectum, sed spiritualis praeformatio ordinem suum optinet.
 1. 6^v uendiderat per desideria corporis primatus suos senior futurorum
 honorem ob luxum praesentium desperans eosque contra iacturam
 praesentium iunior coemit. numquid non corporaliter gestis spiri- 2
 15 tualiter gerenda succedunt? qui infideles sunt, omne bonum in
 uoluptate positum existimant et anterior populus honorem
 resurrectionis per desideria carnis amisit; credentes autem
 renuntiant praesentibus gaudiis omnem in futurorum spem suam
 locantes et ob eam animo et corpore continentes praeripiunt
 20 destinata seniori. nam Iacob Esau stola induitur, quae pro im- 3
 mortalitatis ueste commemorari solet etiam in euangelio, ubi
 stolam primam iunior frater et idem accepti patrimonii decoctor
 accepit. et quia ex peccatis esset in nitorem innocentiae trans-
 ferendus, ideo Iacob haedorum pellibus tegitur, re quidem ipsa
 25 fratris speciem imitaturus. sed quia ex peccatore esset dignitatem
 occupatae benedictionis habiturus, in pellibus emortuarum pe-
 cedorum formam peccatoris adsumit.

23. Ipsa autem benedictionis ratio uerborumque uirtus nihil
 illic secundum gesta praesentia intelligendum esse demonstrat.
 30 benedicatur enim Iacob, ut de rore caeli et ubertate terrae abundet 2
 uino et tritico. contra uero famem periclitatus est et ex Egypto

2 Gen. 27, 27—29 12 cf. Hilar. in ps. 118 Zade 7 21 cf. Luc.
 15, 12. 22 31 cf. Gen. 42, 1 sq.

4 desusum (r s. alt. s m3) A 5 seruiant Gam 10 geritur] cernitur Gam
 11 spūalis A 13 eosque Lin eo usque A Gam 14 spūaliter A 18 in futu-
 rorum se. gaudiis in] add. spe Gam specie Pil futurum Eng 22 frater
 (induit). Et Gam 25 ex peccato re A 26 e mortuarum A 29 intelli-
 genda Lin 30 habundet A 31 fame Pil

3 frumenta emit. in seruitutem ei gentes subiciuntur; quin potius
 in ius Pharaonis ipse cum omni sua familia se dedit. adorandus a
 principibus dicitur, sed magis dominante Laban seruitutem multi
 temporis pertulit. dominus fratri suo constituitur; at quid fratrem
 4 suum tamquam dominum adorauit? ergo quia scriptura mendacio 5
 non periclitatur, licet in Iacob haec dicta sint, in populum tamen,
 quem praeformabat, et significantur et aguntur. haec enim omnia
 secundum prophetica et euangelica promissa fidelibus reseruantur,
 quippe mundum et angelos iudicaturis et in regni caelestis con-
 sortium destinatis.

10

24. Denique ipsud illud benedictionis exordium non res prae-
 sentes, sed futuras perfectasque complectitur. ait enim: ecce
 odor filii mei tamquam odor agri pleni, quem
 2 benedixit deus. odor spiritus est praescientia, ager | plenus f. 7^r
 perfectio fructuum est. et ager, sicut euangelia docent, pro 15
 saeculo nuncupatur; benedictum autem saeculum non utique, quod
 dissoluetur et non erit, sed quod aeternum et perfectis fructibus
 3 plenum est, significari existimandum est. ergo cum idem sit odor
 Iacob, qui agri pleni est, odor autem secundum naturam rerum
 praescientia sit spiritus, cum, quid unaquaeque res sit, ex odora- 20
 tione sentitur, hanc odorari se, id est praescire spiritu, benedictio-
 nem populi iunioris Ysahac significat atque aeterni saeculi futu-
 ram utroque illo, id est et saeculo et qui eo sit usus, aeterno.

25. Atque ut abundantem dei misericordiam in praeformandis
 sub praesentibus futurorum effectibus cerneremus, omnia ita dili- 25
 genter edita atque scripta sunt, ut et in rem gestam et in spem
 2 futuram unus atque idem historiae ordo concurreret. benedicturus
 enim Ysahac Iacob pro Esau sollicitus est, ne quoquo genere fallatur;
 Esau enim se Iacob esse dicebat. caecus ergo Ysahac cum esset,

1 cf. Gen. c. 47   3 cf. Gen. 29, 20   9 cf. I Cor. 6, 2sq.   cf. II Petr. 1, 4
 12 Gen. 27, 27   14 cf. Hilar. in ps. 121, 12   15 cf. Matth. 13, 38

4 at *Lin* an *A*   5 mendacium *Lin*   11 de forma ipsud apud *Hilariū* u.
Zingerle, Studien zu Hilarius Psalmencommentar (1885) 28   14 est *Pit* et *A Gam*
 presentia *A*   20 presentia (ci s. en) *A*   una quaq; re *A*, corr. *Lin*   22 significat
 atque *Eng* significat qua *Lin* significat. que *A* significat; quae *Gam*   futura
 est *Gam*   24 abundantem *A*   27 hystorie *A*   28 quo *Lin*

dicebat: accede ad me et pertentabo te, fili, si tu
 es filius meus Esau aut non. et quamquam ille esset 3
 et Esau [esset] stola indutus et eius speciem pellium adsumptione
 mentitus, tamen non sine suspitione contractatus a caeco est. ait
 5 enim, cum palparet eum: uox quidem uox Iacob,
 manus autem manus sunt Esau. ergo per haec
 sollicitus in Esau Ysahac docetur affectus. quo postea reuertente 4
 ex agro atque uenatu et se patri tamquam primogenitum, ut benedi-
 dic(at sibi), ingerente et praereptione benedictionis comperta Ysahac
 10 non commouetur; quin potius in benedictionis ipsius confirma-
 tione persistit dicens: si dominum illum feci tuum
 et omnes fratres eius feci illi seruos, fru-
 mento et uino confirmaui eum, tibi autem quid
 faciam, fili? quin potius fletu et lacrimis, ut se benediceret, 5
 15 deprecanti ita ait: ecce ab ubertate terrae erit
 habitatio tua et a rore caeli desusum et in
 gladio tuo uiues et fratri tuo seruias. erit
 autem, cum deposueris iugum ipsius a collo
 tuo.

20 26. Unde igitur haec conuersio uoluntatis est? et cur dissentit
 a se hominis affectus, nisi quod sermo scripturae et ad rerum
 efficientiam et ad spei expectationem temperatur? sollicitudinem
 f.7^v interrogantis | de affectu patrio habuit, demutationem benedictionis
 de spiritali scientia abnegauit. illic rem naturae egit, hic praefor- 2
 25 mationis ordinem tenuit; illic pater in primogeniti sanctificatione
 sollicitus est, hic in benedictione populi iunioris prophetae spiritu
 perseuerat. et rem gestam historia loquitur et spem praefiguratam 3
 suus ordo non deserit. sed ne in eo quidem prophetica ratio cessauit;
 quin peccator et prior populus benedictionem populi iunioris posset
 30 sperare, si crederet. omnibus enim patet aditus ad salutem et iter 4

1 Gen. 27, 21   5 Gen. 27, 22   11 Gen. 27, 37   15 Gen. 27, 39 sq.

1 si tu si tu (*duae priores uoces eras.*) A   3 esset *del. Lin* 8 et] *add.*
 offerens *Gam* ut benedicatur (benedicat sibi *uel se Fed*) ingerente *Lin* ut benedi-
 dic ***** (*c. 6 litterae eras.*) in gentem A ut benedicat in gentem *Gam* ut
 benedicatur gerente *Pit*; *cf. infra 14*: ut se benediceret (*Uulg. Gen. 28, 38*:
 mihi—benedicas) et *Hilar. in ps. 118 Samech 6 p. 491, 3*: his—se ingerentibus
 16 desusum (*r s. alt. s m3*) A   20 dissentita se A   27 hystoria A

uitae non molestiis suis, quae utique nullae sunt, sed arbitrii nostri iure difficile est. ad consequendam enim dei misericordiam humanae uoluntatis est mora, quod ex hoc ipso, quia de Esau est, sermone fit cognitum. benedici enim se poposcerat, sed pater spiritali motu instinctus eum et sacculo reliquit et gladio permisit et seruituti 5
 5 fratris addixit. sed ne haec in perpetuum et sine reditu paenitentiae decreta existimarentur, benedictionem, quam postulabat, in id distulit, cum iugum eius dominaturi fratris deposuisset a collo suo. sui ergo relinquitur iuris iugum deponere, quia unicuique ad fidem ius propriae uoluntatis est liberum benedictione tum digno, cum 10
 se in fidei libertatem ex inreligiositatis seruitute transtulerit.

DE MOYSE.

27. Editio rerum in Moyse gestarum coeptae quoque iam ab Adam praefigurationis ordinem tenuit. et dignum hoc misericordia dei, ut omnium patriarcharum suorum gesta in aliquantum per- 15
 fectionem eorum, quae in domino nostro consummanda erant, 2
 imitarentur. ea enim, quae in uno illo et per unum illum expleta sunt, per species et tempora et generationes praeformantur ex aliquo. neque enim tot saeculorum imitatio consequi potuit id, quod in uno illo est ueritatis, sed tamen nihil ita in singulis uel per singulos 26
 gestum est, ut non ea, quae deinceps aut per eum aut in eo consummata sunt, prope ipsam gestorum praesentium imitationem loquerentur.

28. Moyses etenim natus eo tempore, quo omnes masculini sexus editos Pharaon necari praeceperat, per lignum aquae innataus 25 f. 8r
 2 dux populo reseruatur. odium et metus regis numquid non par atque idem tempore eo, quo dominus noster secundum hominem est natus, exarsit in eundem nobis hominem, quem adsumpsit per sacramentum ligni atque aquae in se, ac sibi ad caelestem gloriam 3
 3 deputatum et regem gentium constitutum? hunc deinde abluenda 30

24 cf. Ex. 1, 15—2, 10   30 cf. Ps. 2, 6—8

3 quia] qui *Gam* sermo ne *A*   4 spiritalis (s *alt. exp.*) *A*   motus in-
 stinctu *Pit*   5 reliquit *Lin* relinquit *A*   6 imp petuum *A*   16 consumanda *A*
 23 loquentur *A*   24 est enim *Gam*   28 eundem *Gam* eodem *A*   30 deputatum
Gam demutato *A*   deputato *Pit*   in regem *Pit*   constitutum *Gam* con-
 stituto *A Pit*

fluio Pharaonis filia suscepit Moysen. soror cum adesset, nutricem ex Hebreis optulit. matrem deinde exhibuit, alendum illa suscepit et Pharao filiae retulit, quae receptum adsumpsit in filium.

29. Iunge personas, compara effectus, gesta intuere, inuenies
 5 in praesentium imitatione consequentium ueritatem. sub Moysi enim sorore lex usque ad sacramentum ligni atque aquae Christum prosecuta est. in Pharaonis uero filia gentium forma est, quae, 2 quamuis secundum historiae fidem paruolum uiderit, tamen effectu ipso uirtutem prophetiae retinuit. lex enim ecclesiae tamquam
 10 Pharaonis filiae synagogam et nutriculum et matrem infantis exhibuit ac sic spiritalis ordo conseruatus in gestis est. ab hac enim lege id docente nutriri secundum carnem Christum conuenit, ab illa oportuit adoptari. magnus factus Moyses detentos in seruitio fratres 3 requirit. deinde dominantem et iniuriam uni eorum inferentem
 15 Aegyptium prosternit ac postea ab eo ipso, quem de Aegypto erat ultus, arguitur. nonne Christus consummatae et perfectae aetatis cum esset, populum suum, qui secundum carnem ei fratres sunt, uisitat? uenit enim ad oues perditas domus Israhel. nonne dominantem eorum diabolum prostrauit et uicit? nemo 4
 20 enim uasa fortis diripiet, nisi prius fortem alligauerit. nonne ab his ipsis, quibus et de diabolo ultionem et de seruitio libertatem reddebat, arguitur? ita consummationem in deo gratiae consequitur ea, quae in latore legis imitatio est.

30. Rubus in conspectu Moysi conflagrat nec tamen uritur:
 25 ecclesia uidelicet ex peccatorum persecutionum et temptationum flammis succenditur apostolo dicente: angustiam sustinentes, inopiam tolerantis, sed non abrelin-
 f. 8^v quimur. deicimur, sed non perimus, semper passiones Iesu in corpore circumferentes,
 30 ut et uita Iesu Christi in corpore nostro

13 cf. Ex. 2, 11—14   18 Matth. 15, 24   19 cf. Matth. 12, 24   20 cf. Matth. 12, 29   24 cf. Ex. 3, 2   26 II Cor. 4, 8—10

2 ebreis *A*   3 Pharao = *genet.*   quae *Lin* quem *A Gam*   4 effectus *Ganc*
 affectus *A*   5 Moysi *Lin* moyse *A* Moysis *Gam*   8 hystorie *A*   11 id] et *Lin*
 13 seruitio *Lin* seruitium *A Gam*   21 his s. l. *A*   24 rebus (rubus *in mg. m3*) *A*
 conflagrant *A*

2 manifestetur. ita omnium iniquitatum in nos incendia
desaeuiunt nec amburunt.

31. Ponitur deinde signum fidei uirga in serpentem demutata
et abolita serpens rursus in uirgam. sed demutatio ista ad fidei
2 confirmationem est, non ad naturae conuersionem. et quia in 5
uirga potestas est regni et in serpente diaboli nuncupatio est, cre-
dere in eum ammonemur, qui ex deo saeculorum Beelzebul
existimatus est, deinde ex Beelzebul dicto atque existimato per
resurrectionis demutationem deus saeculorum, id quod erat, agnitus
3 est. cuius rei fidem sequens signum specie imitationis expleuit et 10
spei satisfaciens et tempori. nam cum insinuata manus candorem
niuis accepit, in sinu paterno quiescentes nos, id est Abrahae et
Ysahac et Iacob, illuminandos esse significat natura corporis
4 nostri in speciem gloriae atque honoris absorta. cum autem rursus
ad id, quod fuerat, manus insinuata reuocatur, id, quod in signo 15
fuerat praeformatum, nondum esse docetur in tempore. cum uero
signo tertio aqua ex fluuio sumpta et in terram fusa sit sanguis,
sacramenti ratio miscetur his, siquidem qui per aquam abluti in
cognitionem sint sanguinis transituri.

32. Magnum est in his, quae sub patriarchis gesta sunt, ita rerum 20
effectum contineri, ut nihil sibi in his, quae postea in domino expleta
sunt, nec loco nec tempore nec ratione dissideat. in eo enim abso-
luta ueritatis speciem imitatio praemissa consequitur et tamquam
2 imago eius formae, cuius est aemula, comparatur. gesta namque
sibi ipsa quidem ueritas est — secundum enim corporales efficientias 25
agebatur —, sed ipsa illa humanorum actuum ueritas diuinae erat
operationis imitatio et hoc ad ueram spei nostrae ac fidei erudi-
tionem ita fiebat, cum nihil in dei rebus repperiretur, quod non
tamquam praemeditatum antea in ipsis hominum et aetatibus et

3 cf. Ex. 4, 2—4   7 cf. Matth. 10, 25   9 cf. I Tim. 1, 17   11 cf. Ex.
4, 6 sq.   12 cf. Matth. 8, 11   13 cf. I Cor. 15, 54   17 cf. Ex. 4, 9

3 demutata *rep. in mg. Am4*   4 abolitus *Pit*   uirgam *ex uicem A* uirga
Gam   7 eum *Fed eo A Gam*   9 resurrectionis demutationem *rep. in mg. Am4*
12 accipit *Lin*   14 speciei *A*   *formam* absorta *u. etiam apud Hilar. in*
ps. 138, 19 p. 758, 6 et 139, 11 p. 784, 16   rursus *Lin* sursum *A Gam*   15 re-
uocetur *Gam*   21 effectum *Gam* effectarum *A*   24 eius *Gam* cuius *A, del. Lin*
26 illa *s. l. A*

moribus et effectibus cerneretur, quamquam enim omni superiore 3
sermone ostensum sit usque ad egressum populi ex Egypto Moysi
gesta cum gestis aut in domino aut per dominum conuenire, tamen
7.9^r etiam nunc | corporeae ueritati imitatio spiritalis adnectitur.

5 33. In deserto enim populus sitiit, aqua amara est, murmur in
ducem est, lignum ostenditur tinctuque eius aqua dulcis efficitur
et in eo et iustificatio et iudicia et temptatio decernitur. atque 2
exinde ad duodecim fontes aquarum et septuaginta arbores pal-
marum uenitur et apud aquas considitur. auertant licet mentes
10 studia obnitentium et infidelium error inoboedientiae obice sensum
intellegentiae suae obseret, non tamen tanti operis poterunt ignorare
uirtutem. quid enim in se momenti lignum habebat quam effi- 3
cacia in se materies inanimis continebat, ut amaritudinem aboleret,
ut dulcedinem gigneret, ut naturam et inueheret et auferret, dum
15 id, quod triste abhorrebat, dulce sentitur? et quia in eo, quod ad 4
praesens gerebatur, efficientia est uirtutis dei in aliud naturam ex
altero transferentis, tamen non eguisse ligni officio existimandus est,
ut demutationem aquis non nisi eius intercessionem praestaret.

34. Uerum quia omnia deus poterat, arcanum operationis suae
20 in tempora reseruatam molitur in praesens. populo namque in
deserto moranti aqua inutilis erat et quidem populos pro aquis
saepe nuncupatos repperimus, cum dicitur: uiderunt te
aqua e, deus, et timuerunt, et rursum: omnes
aqua e, plaudite manibus. ergo siue ipsae per na- 2
25 turam suam aquae amarae siue omnis populus in deserto manens
et nondum promissionis terram adepturus per murmurationem,
quae ex contumacia gignitur, amarus ligni sacramento dulcis effi-
citur. et non solum ab eo, quod erat, deficit, sed in melius et ultra
usum necessarium mutatur; non enim solum amara esse desiit,

5 cf. Ex. 15, 23—27   9 cf. Cicero de oratore III 18   22 Ps. 76, 17
23 cf. Ps. 46, 2 et Ps. 97, 8

4 ueritati *Pit Lin* ueritatis *A Gam*   5 initio huius capituli nonnullae uoces
in *A* non nisi difficulter leguntur   enī (litt. fere cūauerunt) *A* autem *Gam*
sitiit *Lin*   sitiit aqua: amara est *Gam*   10 heiror *A*   sensum *Gam* sensu *A*
sensus *Lin*   13 inanimis *Pit* in amīs *A*   auoleret *A a. c.*   15 aborrebat *A*
17 existimandus *Lin* existimandum *A Gam*   19 archanum *A*   23 de forma
loci s. scripturae u. Studien III 130   24 plaudete *A*

3 sed dulcis est reddita. lignum ergo et in praesentem aquam operatur et in populis sub aquae nomine nuncupatis sacramento uirtutis suae utile est.

35. In hoc ligno apud eundem Moysen uita omnium pendet, cum dicit: uidebitis uitam uestram pendente[m] 5 in conspectu oculorum uestrorum nocte et die et timebitis et non credetis uitae uestrae. hoc in panem apud Hieremiam incitur ita: super me cogitauerunt cogitationem dicentes: uenite, inciamus lignum in panem eius. ex hac materie 10 f.9^v uirga est magos uincens, Pharaonem terrens, Aegyptum conterens, mare diuidens, pelagum refundens, fontem eliciens, amaritudinem adimens, dulcedinem tribuens; huius enim sacramento mitificantur infidelium corda et ex peccatorum atque impietatis amaritudine 15 in fidei dulcedinem transferuntur. ac ne non omnia sacramenti latentis effectibus conuenirent illis, quae tunc gerebantur, scriptura subiecit dicens: ibi posuit deus iustificationes et iudicia et ibi temptauit eum. 'ibi' cum dicitur, non loci significatio est, sed facti. non enim in loco illo ulla dispositiones iustificationum et iudiciorum et temptationum extare inuenimus. 20

36. Contra uero in ligni sacramento, in quo dominus pependit, in quo secum omnia, quae humani generis saluti aduersabantur, adfixit, et iustificatio est, quia iustus ex fide est, et iudicia sunt, quia, qui non credit, iam iudicatus est, et temptatio est, quia per scandalum crucis salus est; crux enim pereun- 25 tibus stultitia, uirtus autem dei in salutem credentibus. itaque cum opprobrium crucis temptatio est fidei, cum infidelitas causa iudicii, cum fides iustificationis est merces, merito sacramento ligni aquam ex amaritudine in dulcedinem transferentis et iustificatio et iudicia et temptatio continetur. 30

5 Deut. 28, 66 8 Hier. 11, 19 17 Ex. 15, 25 21 cf. Col. 2, 14 23 cf. Rom. 1, 17 24 Ioh. 3, 18 25 cf. Gal. 5, 11 cf. I Cor. 1, 18. Rom. 1, 16

4—5 In hoc—pendentem *traditur etiam in B, de loco s. scripturae u. Studien III 123* 5 pendente[m] *ald.* in ligno *B* 10 panem *Lin pane A Gam* 12 *pllagū A a.c.* 14 et (*t corr. ex x*) *ex A etiam Gam* 21 sacramento] *add. non, sed postea del. A* 28 marito *A*

37. Et uenerunt in Elym et erant ibi duodecim fontes aquarum et septuaginta arbores palmarum. consederunt autem ibi ad aquas. consummatur ergo in rebus gerendis dispositio spiritalis; nam ex
 5 Merra, loco amaritudinis, in Elym, ubi XII fontes aquarum et septuaginta arbores palmarum erant, uenitur. post cognitionem
 2 sacramenti ligni, apostolicae uidelicet euangelicae praedicationis, sedes expetitur septuaginta praedicatoribus pro tempore inumbrantibus et duodecim apostolis in aeternum fluentibus et, quia
 10 septuaginta praedicatores euangelii electi infideles postea reperti sunt, cum tamen fructum fidei subiectis sibi immundis spiritibus rettulissent, apostolis in fidei praedicatione durantibus, facta licet septuaginta arborum cum duodecim fontibus mentione,
 1. 10^r secundum tamen scripturae fidem in sola aquarum | sede requiescitur.

15 38. Iam uero in coturnicum carnibus et mannae cibo quanta et quam absoluta rei spiritalis est ratio! populus, qui ex Egypto fuerat eductus, aduersus duces murmurat; carnes, quibus in Egypto uti solebat, desiderat. grex coturnicum uespere aduolans castra operit; earum carnibus populus alitur. matutino manna inuenitur.
 2 sine discrimine aetatis aut sexus unicuique idem mensurae modus decernitur: plus colligens non abundat, minus recondens non eget. in his, quae ultra necessitatem erant, uermis eferbuit. et quod de manna in campo relecta erat reliquum, sole incalescente contabit. die sexto duplum reconditur nec corrumpitur, die septimo manna
 3 25 abstinetur, quibusdam tamen in cassum expectantibus. ad postremum gomor singulis destinatum uase aureo reconditum futurae generationi in testimonium reseruatur.

39. Atque etiam illud contuendum est, quod manna in temptationem datur: per eius obseruantiam unusquisque, an praeceptis
 30 dei sit idoneus, probaturus. ita enim scriptum est: dixit dominus ad Moysen: ecce ego pluam uobis panes

1 Ex. 15, 27   5 cf. Ex. 15, 23   8 cf. Luc. 10, 1, 17   10 Ioh. 6, 67
 15 cf. Ex. c. 16   30 Ex. 16, 4

4 consummatur *A*   10 in fideles *Pil*   13 mentio *A*   15 coturni cum *A*
 16 re *A*   19 eorum *Gam*   matutino] maturius *Gam*   21 habundat *A*
 23 relecta *Lin* relecta *A Gam*; cf. Ex. 16, 20 sq. et infra p. 28, 25: collecta
 24 sexto *Fed* sexta *A*   29 unusquisque—probaturus *Eng pro nom. absol. habet*

de caelo et exiet populus et colliget unius
 diei in diem, ut temptem eos, si ingredietur
 2 in legem meamannon. de carnibus uero ita dictum est:
 ad uesperam editis carnem et mane replemini
 pane. comestio ad uesperum in carne, expletio autem mane 5
 3 significatur in manna. ergo quod ad carnem pertinet, illud est,
 quod populus in deserto manens desiderio consuetudinis detinetur;
 nam carnes Aegypti desiderat. assumit ad uesperum, infidelis
 scilicet deo et promissorum eius impatiens usque ad consumma-
 tionem saeculi, quae significatur in uespere, desideriis mundi, qui 10
 4 sub Aegypto frequenter significatus sit. denique semel tantum
 hanc carnem populus habuit, ut data non ad usum necessarium,
 sed ad praefigurationis significantiam doceretur. in manna uero
 temptatio est; temptatur enim per eam populus, utrum oboediens
 deo futurus sit, id est utrum uerum de caelo panem digni erunt 15
 sumere, et temptationis huius ratio de consequentibus expetenda est.

40. Mane inuenitur; hoc enim in resurrectione domini caelestis
 cibi tempus est. idem uniuersae aetati et sexui praestituitur; secun-
 dum naturam humanam | contrarium — quando enim tantundem cibi *f. 10^v*
 paruolo et uiro necessarium est? —, sed secundum spiritalem prae- 20
 formationem aptissimum est aequaliter uniuersis caelesti cibo
 impertiendo, ad uirtutem partibus indiscreto — sacramentum enim
 scientibus loquimur — non abundante quoquam de maioribus neque
 indigente de minimis, aequaliter scilicet omnibus ex eo, quod dis-
 2 cretum partibus sumebatur, expletis. in his autem, quae collecta 25
 ultra mensuram sunt et in mane exuberauerunt, quod et uermis
 et putor est, non ambiguum est eis, qui ultra caeleste munus et
 doctrinam spiritalem non necessaria congregauerint, esse ea et

4 Ex. 16, 12   17 cf. Marc. 16, 2. 6   23 cf. Rom. 7, 1

4 comeditis *Uulgata*, sed cf. *Studien III 122 sq.*   9 patiens *Gam*   10 desi-
 deriis] *praem.* detinetur *Lin*   desideriis mundi *i. e. propter desideria m.*   quem
Pit   11 significatus sit *Eng* significaturus sit *A Gam Pit* significatur *Lin*
 13 ad praefigurationem significandam *Lin*   significationem *Gam*   16 temp-
 tatione *A*   19 *litt. nim tant in A sunt euanidae, Gam adhuc legere potuit*: quando
 enim tantundem   22 indiscreto *sc. cibo, qui quoad uirtutem partibus non erat*
discretus   indiscretis *Lin*   23 habundante *A*   24 discretum] indiscretis *Lin*
 25 patribus *A*   27 eis *Lin* eos *A Gam*   caelestē unus *A*

sensu faetida, id est a ueritate corrupta, et daemoniorum uitiiis eferuescentia, scilicet uermibus inquieta, sole incalescente, id est Christo, qui sol iustitiae est, ad iudicium reuertente quondam soluenda de liquido.

- 5 41. In duplici autem die sexto ob septimi requiem mannae congregatione spiritalium operum accumulata praeparatio admonetur praeparatis bonis tum, cum requies adsit, usuris. denique quod de
10 sexto die superest, non corrumpitur, cum, quod extra mensuram ceterorum dierum sit, faeteat. ita et his, quae extra praescriptum 2
sint, praesumpta corruptio est. in hoc igitur aetatis nostrae tem-
pore operandum est, quo uti possimus in requie. tempus autem
huius sexti millesimi anni est, quod sub numero diei sexti signi-
ficatur propheta dicente: quia anni mille in con-
s p e c t u d o m i n i t a m q u a m d i e s u n a. alitur ergo po- 3
15 pulus die septimo, id est requie domini, cibus pridie conditis et his,
quae praeparauerat, utitur non reperturus septimo, quo ali possit,
multis in campum prodeuntibus et nihil repperientibus, conclusis
scilicet temporibus saeculorum nihil aliud in usum requiei nostrae,
quam quod ante a nobis sit praeparatum et conditum, reperturi.
- 20 42. Reseruari deinde uase aureo in progenies futuras gomor
mannae in conspectu domini iubetur. sed ubi tandem hoc uas est et
ubi est manna, quae condita est post frequentes populi captiuitates?
post gemina excidia urbis et templi non extat, quod repositum est.
et quid? ergo ignorasse deum manna non posse in progeniem reser- 2
25 uari existimamus? non utique ipsa futura hominum consilia pro-
f. 11^r uidens ignorasse credendus est, | sed per speciem aurei uasis et
mannae in conspectu dei conditae et in futuras generationes reser-
uatae pretiosum eum et aeternum futurum, qui acceptam corpore

3 cf. Mal. 4, 2 13 Ps. 89, 4

2 et feruescentia *A*; cf. supra p. 27, 22: eferbuit in calescente *A* id est
Gam idē *A* 3 quodā *A* 5 congregationē *A*, corr. *Lin* 8 sup ** (*litt. una*
uel duae eras.) est *A* 9 praescriptum *Lin* pscriptum *A* 15 septima *A*, corr.
Fed; cf. paulo post; septimo 16 prepauerat (ra s. l.) *A* repturus *A* 17 cam-
pum *Lin* campo *A* *Gam* 19 ante a *Lin* antea *A* *Gam* 21 mannae *Pit*
magne *A* *Gam* iubetur *Lin* iubemur *A* *Gam* 24 reseruare *Gam* 26 cre-
dendum *Gam* 27 conspectu (*litterae cons uix legi possunt*) *A*

suo tanquam uase aureo mannam reseruaturus esset, ostendit deo suscepti huius a nobis spiritalis cibi incontaminatam custodiam contuente.

LIBER SECUNDUS.

DE OSEE.

5

1. Et in libro prophetarum ad Osee et alius domini sermo legitur: uade, accipe tibi uxorem fornicationis, quoniam fornicando fornicabitur terra a domino. et post multa, quae media sunt plena maledictionis in eam, et post partum Israhel et Non-dilectae et Non-populi-mei haec 10 cognoscuntur: disponam autem illis ea die testamentum cum bestiis agri et uolatilibus caeli et serpentibus terrae et arcum et frameam et bellum conteram de terra et conlocabo te in spe <et sponsabo te mihi> ipsi in aeternum. 15 sponsabo te mihi in iustitia et fide et cognosces dominum. et erit in illa die, dicit dominus: exaudiam caelo et caelum <exaudiet> terrae et terra exaudiet frumentum et uinum et oleum eaque audiet Israhel. et seminabo 20 eam mihi super terram et diligam Non-dilectam et dicam Non-populo-meo: Populus- 3 meus tu. et quantum arbitror, nullus cunctandi locus est, quin praefiguratam hic ecclesiae praefigurationem iutellegamus, cum quando apostolus id, quod superius de huius fornicariae filiis ad 25

7 Os. 1, 2   11 Os. 2, 18—24

4 Explic. liber p̄m; Incip S̄ds. de osee A; *in̄itium libri secundi deesse uidetur, cf. Praef. 15*   6 Et (t fere exstinctum est, In A prophetiarum Lin osee A alius Fed aliis A Gam   8 qm̄ A quam Gam   10 ih̄l A; cf. Praef. I 1   11—20 de loco Osee u. Studien III 125   11 testamentum] praem. in Gam   15 et sponsabo te mihi om. A per haplographiam, add. Eng; cf. LXX: καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμavτῶ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμavτῶ   17 dicit s. l. A   18 exaudiens caelo caelum et terrae terra Lin ex sequentibus infra p. 31, 23   exaudiet suppl. Fed; cf. LXX: καὶ αὐτὸς ὁ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῆ γῆ   20 audiet] exaudiet Gam   24 cum quando pleonastice dictum pro cum uel quando

Osee erat dictum, referendum esse ad fidelium populum existi-
mauerit dicens ad Corinthios: uocauit nos non tan-
tum ex Iudeis, sed etiam ex nationibus,
sicut et in Osee dicit: uocabo eum, qui Non-
5 populus-meus, Populus-meus et Non-dilectam
Dilectam. et erit in loco, quocumque uoca-
buntur Non-populus-meus, illic uocabuntur
filii dei uiui.

2. Quod igitur in propheta corporaliter gerebatur, id est
10 coniugium atque generatio — nam ex fornicaria tres geniti sunt, quo-
rum primus ex praecepto dei Israhel nuncupatus est, sequens nata
Dilecta dicta est, tertius Non-populus-meus uocitatus —, id per deum
ad spiritalem intellegentiam et confirmatur et geritur. hanc enim for- 2
nicariam iunctam prophetae sponsam sibi dominus in iustitia et fide
15 effecit testamentum disponens cum bestiis agri, id est cum homi-
nibus iure saeculi inmanibus, et cum uolatilibus caeli, scilicet
. 11^r sub inanitate mundi huius et uacuitate uiuentibus, et cum serpen-
tibus terrae, nempe uenenato animo atque fallente in corpore con-
stitutis, arcum in serpentibus, frameam in uolatilibus, bellum
20 contriturus in bestiis, ex genere telorum et animantium nominibus
diuersos humanae mentis instinctus edomiturus in pace, bella
bestiarum, iacula uolantium, uenena serpentium.

3. Exaudiens quoque caelo caelum et terrae terra signi-
ficat in eo, qui audiat et qui audiatur, diuersitatem in numero,
25 id ipsum tamen, quod audiat audiaturque, esse demonstrans,
cum caelo caelum exaudiat et terrae terra, significatio uero et
diuinitatis in caelo et corporalitatis in terra. et quia dominus
ex deo homo natus est (et) nos ex homine sumus conformes
deo futuri, idcirco caelo caelum et terrae audiet terra. in 2
30 frumento uero et uino et oleo, quod audiet, cum utique his insen-

2 Rom. 9, 24. 26   23 cf. Os. 2, 21   29 cf. Os. 2, 21

2 dicentis *A*   corinthios *A*   5 populum meum *Lin*   6 quocumque
uocabuntur] cf. LXX (cod. FG): οὗ ἄν κληθήσονται; cf. etiam Studien III 127
uocabantur *Lin*   9 igitur *Eng* dicitur *A Gam*   id est *Gam* idē *A*   12 Dilecta
dicta *Eng* dilecta dilecta *A Gam* Dilecta *Lin*   14 et s. l. *A*   15 effecit *Gam*
efficit *A*   disponens *A*   16 in manibus *A*   18 nempe *Gam* nāq; *A*   21 in
stinctu se domiturus *A*   27 terra sc. est   qa (ex ea) *A* etiam *Gam*   28 et
add. Fed   29 deo *Lin* di *A*   30 in sensibilibus *A*

sibilibus sensus audientiae nullus sit, tamen sub sacramento un-
 3 tionis et corporis se esse, qui in his sit auditurus, ostendit. per quae
 audiente Israhel desponsatam sibi in spem fornicariam seminavit
 praetermisso eo, qui nuncupatus est Israhel, ceteris honorem
 demutationis impertiens, ut, qui non populus suus erat, Populus- 5
 suus sit et, quae non erat dilecta, Dilecta sit.

4. Israhel namque in Abraham patre suo electus ex gentibus
 est, ut in Psalmis dictum est: domus Iacob de populo
 barbaro. sed peccatis immorans et uanis religionibus deditus
 et promissis dei infidelis promissorum effectus capere non meruit 10
 2 et prior electus in dei populum honorem electionis amisit. tacetur
 enim de Israhel prius ex fornicaria edito et omnis de postea genitis
 dei sermo est reiectis antea et ab affectu ac proprietate summotis
 natis ad non diligendum, genitis ad non utendum. sed primum
 fornicaria in sponsam deo fidei et iustitiae electa; dehinc qui non 15
 dilecti, qui non sui, qui de fornicariae partu, hi uiuentis dei
 3 filii nuncupantur. et hic quidem dei sermo, quo propheta
 uxorem accipere fornicariam iubetur, idcirco commemorandus fuit,
 ut, quia praeformari omnia per gesta ueteris testamenti eaque in
 domino et per dominum gerenda esse docemur, hoc ipso, quod pro- 20
 phetae fornicaria iungitur, intellegeremus ostendi gentilem igno- f. 12^r
 rantiam doctrinis prophetalibus copulari, ex quibus geniti ex non
 dilectis dilecti, ex non populo populus, ex fornicaria matre dei
 filii uocarentur.

DE HIESU NAUE.

25

5. Et hoc quidem quamuis utile fuerit ad cognoscendam spiri-
 talium gestorum significantiam tractasse, tamen hac uel maxime
 causa hic locus commemoratus a nobis est, ut, quia futurus nobis

8 Ps. 113, 1   16 Rom. 9, 26

3 fornicariam A   6 quae non erat, dilecta sit Gam   11 priore lectus A
 12 ex fornicario A   13 reiectis Gam relictis Lin   15 fornicaria Pit L'n forni-
 cariã A   16 uiuentis Lin uidentis A Gam; cf. graec.: θεοῦ ζῶντος   19 quia
 om. Gam Pit   eaque Gam eaque A ea, quae Lin   in dñm A a. c.   20 essent Lin
 doceremur Pit   docemur. Hoc Gam   21 intellegemus Gam intelligamus Lin
 25 u. infra notam ad p. 33, 7   26 ex hoc Gam   26—33, 5 et hoc quidem—
 sponsa rep. A, sed postea priores sententiae atramento rubro deletae sunt

de Raab sermo esset, per quem praeformari in ea ecclesiam ostenderemus, tuto comparationem hanc ecclesiae atque meretricis pro sensus nostri intelligentia poneremus, cum quando fornicaria prophetae iuncta ad ecclesiae praeformationem in spem aeternam
 5 iustitiae et fidei et cognitionis dei repperiretur esse desponsa. et in eo quidem, quod sub Hiesu omnia in ea gesta sunt, maxima uirtus est prophetiae. in Hiesu enim cognominato absoluta futuri sacramenti ratio moustrata est. namque post multum dei ad Moysen sermonem, cum dictum ei esset, ut omnia secundum speciem, quam in monte
 10 uidisset, faceret in terra, Hiesum, qui Auses antea uocitabatur, cognominauit ducem populo ad terram repromissionis pergenti futurum. ad speciem caelestis uisionis iussus Moyses uniuersa disponere illud duci futuro noueu adiecit, quod erat aeterno duci iam in caelestibus praeparatum.

15 6. Nam ut hic synagogae princeps, ita ille ecclesiae. ut (hic) dux promissae terrae optinendae, ita ille dux terrae hereditandae, de qua dominus ait: beati mites, quoniam ipsi hereditabunt terram. ut hic post Moysen, ita ille post
 20 legem. ut huic iterata cultello petrino circumcisio praecepta, ita a domino, qui et uerbum acutum est penetrans usque ad diuisionem animae et lapis angu-
 f. 12^v laris, circumcisio cordis spiritaliter innouata est. ut hic diuidens aquas, ita ille diuidens populos; ait enim: non ueni pacem mittere, sed diuisionem. ut hic lapides duodecim in
 25 testimonium aeternum et ex profundo in terram reserauit et ex terra in profundo collocauit, ita ille apostolicam doctrinam et ex synagoga protulit et in synagoga dereliquit etiam nunc ea, si nellet, usura, cum ad testimonium aeternum in duodecim lapidibus apostolica doctrina et prolata esset ex lege et tamen
 30 repperiretur in lege.

10 cf. Num. 13, 17, 27, 18 sqq. 17 Matth. 5, 4 19 cf. Ios. 5, 2 sqq.
 20 Hebr. 4, 12 21 cf. Eph. 2, 20 etc. 22 cf. Esai. 28, 16. Rom. 2, 29 cf. Ios. c. 3
 23 Matth. 10, 34. cf. Luc. 12, 51 24 cf. Ios. c. 4

1 quam *Lin* ea] eā *AmI* 6 iīm *A* 7 Hiesu] *add. in mg.* de iū
 naue *A* 13 adiecit] adlegit *Gam* 15 *alt.* hic *add. Lin* 16 optinendi *A*
 19 hic (u s. l.) *A* 22 spālīt *A* specialiter *Gam* 25 reseruauit *A Pit, corr. Gam*
 26 ex (x ex t) synagoga *A* 27 dereliquit (n s. q) *A* ea s. l. *A*

7. Diuisio autem ipsa aquarum quam euidentem quamque absolutam est, cum pars integra et plena constiterit, altera arefacto alueo in mare omnis effluerit media tamen arca domini cum sacerdotibus constituta! qua significatione intelligitur partem populi a cursu peccatorum et mortis suae in aduentu arcae dei, id est aduentu corporeo, destitutam cetera in mare, hoc est in damnationem saeculi huius et consortium, defluente.

8. Sub hoc igitur Hiesu quae a Raab et in Raab gesta sunt, contuendum est. exploratores namque duo ad speculandam terram et in Hiericho ciuitatem ad meretricis huius domum deuenterunt. hos suscipit et occultat; rege ab ea deditionem eorum postulante reuersos esse mentitur. deinde ipsis domi conditis ait scire se, quod omnia urbis eius ipsis dominus tradiderit deumque eorum esse susum in caelo et in terra deorsum. ut se atque omnem domum suam tempore capiendae urbis conseruent, precatur. exploratores pollicentur, quicquid intra domum eius repertum esset, incolume mansurum, sibi ipsum <reum> futurum, quisque domo esset egressus; esse autem signum pendens de fenestra restis coccineae constituunt remque omnem Hiesu nuntiant. ad urbem deinde acceditur. hanc sacerdotes cum arca domini sex diebus circumeunt, septimo autem die cum septies circumissent, tuba canente ciuitatis muri conciderunt et cunctis, qui in urbe erant, peremptis sola Raab ab Hiesu cum [cum] omni domo sua conseruatur.

9. Hic ordo rerum magnis spiritaliter gerendorum sacramentis conexus est. duos ab Hiesu missos terrae exploratores meretrix domi

1 cf. Ios. c. 3   9 cf. Ios. c. 2   14 Ios. 2, 11   17 cf. Ios. 2, 19
20 cf. Ios. c. 6

4 qua] ant *Gam Lin*, *plura periisse putat Lin*   6 destitutam *Lin* destitutam *A Gam*   damnatione *Gam*   8 a Raab *Lin* ara hâb* *A* sub Arahab *Gam*   9 contuenda *Lin*   est *om. Lin*   10 et] missi *Lin*   11 suscipit *A*, *corr. Lin*   14 susum *Fed* suum* *A*; *cf. infra p. 35, 2*; deus et in caelo susum   15 capienda (*alt. a exp. et e s. l. m2*) *A*   17 ipsi *Gam*   reum *s. l. Am2*; *cf. infra p. 35, 13*; sibi reus est constitutus   18 quisque (= *quisquis*) quisq; *A* quisquis *Gam*   19 uestis *Gam*   20 ih̄u (*post u sequitur litt. similis i, sed uidetur esse reliqua ex aliqua priore scriptura, quae in pluribus foliis conspicua est*) *A*   21 circum eunt *A*   23 *alt. cum del. Gam*   25 gerendarum *Gam*

suscepit: legem et prophetiam ad explorandam hominum fidem
missam peccatrix ecclesia recepit, per quam confitetur deus et
in caelo sursum et in terra deorsum. post spiri-
talem eius generationem natiuitatem contestatam corpoream didicit
13^r 5 enim in his: post hoc in terris uisus est et inter
homines conuersatus est. ab hisdem etiam signum 2
salutis accepit in coccino, colore scilicet pro dignitate regio et pro
corporatione sanguineo, quod utrumque in passione conuenit, cum
et tali habitu dominus indutus est et sanguis ei fluxit e latere. hoc 3
10 coccinum et Manasses accepit in signo, hoc sanguine et consignatae
in Aegypto domus tutae sunt et testamenti liber conspersus est
et sanctificatus est populus. quisque autem de familia extra domum
reperitus esset, sibi reus est constitutus docens eos, qui extra
ecclesiam fuissent, causam sibi mortis futuros.

15 10. Hiericho autem in huius mundi speciem posita sex diebus
circuitur, septimo ad uocem tubae concidit et domus Raab per
Hiesum integra reseruatur. sex milium enim annorum in sex diebus 2
tempus ostenditur, quo circa mundum est oberratum et quodam
generationum circulo circumcursatum, eodem ipso mundo ad tubae
20 uocem in tempore septimo millesimo resoluendo, sola ecclesia per
exploratorum susceptionem, per dei in corpore confessionem, per sig-
num coccini per Hiesum decretum, cum omni sua familia reseruanda.

11. Admonuimus frequenter eam lectioni diuinarum scriptu-
rarum diligentiam adhiberi oportere, quae sollicito examine et
25 iudicio non inani posset discernere, quando rerum gestarum com-
memoratio uel simpliciter esset intellegenda uel typice, ne intem-
peranter atque imperite utroque abusi utrumque inutile audien-

1 cf. Hebr. 11, 31   2 Ios. 2, 11   5 Bar. 3, 38   9 cf. Ioh. 19, 34
10 cf. Gen. 48, 14   11 cf. Ex. 12, 7   cf. Ex. 24, 7 sq.   12—14 cf. Origen.
in l. Jesu Naue homil. III 5

3 sursum *Gam*   7 coccineo *Gam*   regia *Lin*   8 sanguinea *Lin*   9 ei *Gam*
ej *A* eius *Lin*   12 quisq; *A* quisquis *Gam*   13 esset] est *Lin*   15 sex (*x mut.*
in d, sed in mg. iterum sex) *A*   16 et] sed *Lin*   18 circa] circulo *Pit*   et oberrat
Lin esse obseratum *Pit*   19 generationis *A p. c.*   circum cursatum *A* circum-
cursat *Lin*   20 septimi millesimi *Lin*   22 coccini, per Iesu *Eng*   ihm *A*
23 capitulis 11—15 totius operis perorationem contineri putat *Eng*   27 abusi
Fed aut si (*si, angustius scriptum, uidetur esse additum postea a ml*) *A* usi *Eng*
aut *Gam*, *Lin* supponit lacunam

tibus redderemus, si aut simplicium cognitio inani praefigurationum assertione corrumpetur aut uirtus praefigurationum sub simplicium opinione ignoraretur, quamquam ita se diuinae scripturae sermo habeat, ut, ut nihil illic inane nihilque extra causam alicuius necessitatis, nihil non sub discrimine consecrandae a nobis 5 intelligentiae editum repperiatur.

12. Namque dum creatio orbis refertur, deus cognoscitur in creando; dum Enoch translatus auditur posse effici, homo intellegitur aeternus; dum Loth perustis quinque ciuitatibus reseruatur, curam 10 deo esse innocentium discimus; dum contra edictum dei retro respiciens uxor eius in columnam salis demutatur, ad oboedientiam constitutionum dei exempli metu erudimur; dum peccata Amorreorum expectantur impleri, et misericordiam dei et iustitiam cognoscimus, cum et | expectatione eius desinendi nobis a peccatis *f. 13^v* tempus prorogetur et in consummationem scelerum ultio dilata 15 decernitur.

13. Iam uero generationum ordo, Abrahae electio, patriarcharum procreatio, populi seruitus, Egyptiorum clades, maris diuisio, mannae irroratio, legis constitutio, sacrificiorum distinctio, iudicum tempus, regnorum cognitio, populi in captiuitatem transmigratio, 20 sanctorum uisio, admonitio prophetarum in quantum ad cognitionem necessaria est! in omnibus enim memoratis superius deus 2 pater et deus filius et ex deo pater deus filius, deus et homo Iesus Christus, agnoscitur, dum in creatione mundi deus iubet et deus efficit, dum homo ad communis imaginis speciem formatur, dum 25 pluit sulphur et ignem dominus a domino — nam nec sibi quis iuberet, ut faceret, nec communionem suam ad alterum solus extenderet nec sibi daret atque a se unus acciperet —, dum homo ab Abraham uidetur et deus adoratur, dum in Iacob lueta ab homine deus

7 cf. Gen. 1, 1 sqq. 8 cf. Gen. 5, 24 9 cf. Gen. 19, 29 10 cf. Gen. 19, 26
12 cf. Gen. 15, 16 25 cf. Gen. 1, 26 sq. 26 cf. Gen. 19, 24 28 cf. Gen.
18, 2 sq. 29 cf. Gen. 32, 24

4 ut, ut] ut *Lin* 5 consecranda ea *A* 9 curam deo *Lin* coram deo *A*
coram deo (curam) *Gam* 10 innocetium *A a. c.* 15 prorogatur *Gam* 20 capti-
uitate *A Gam, corr. Lin* 24 in creatione *Fed* in creationē *A* in erectionem *Gam*
27 extenderet *Lin* ostenderet *A Gam; cf. Hilar. de trin. 114*: ut Sabellius patrem
extendat in filium

uidetur, dum hominem tenens benedici se a domino postulat, dum a Nabuchodónosor tribus tantum pueris in caminum missis similis dei filio quartus aspicitur, dum parit uirgo Emmanuhel eum, qui nobiscum deus est.

5 14. Haec ergo ab omnibus significata in uno illo cognita et expleta reseruari in memoriam scriptis et consignatis uoluminibus conuenit, ut posteritas successionum gestis temporis anterioris instructa et praesentia etiam in praeteritis contemplaretur et praeterita nunc quoque in praesentibus ueneraretur. namque eadem 2
 10 cum perfecta ueritatis cognitio est, si ueritas ex ratione intelligatur — omnia enim ad cognitionem nostram atque ad firmissimam iudicii nostri fidem scripta sunt —, neque haec, quae ex sententia dei in libros relata sunt, cognitione posteritatis eguerunt. sed cognitione 3
 15 scripturarum posteritas indigebat, ut ueritatem disceret, ut doctrinam nam ueritatis ex ratione susciperet, ut scientiam uitae tamquam ab ipsis cunis prouectam sequeretur, scilicet non ambigeret deum ex deo, cum dominus plueret a domino, non ignoraret deum unum innascibilem, cum deus iuberet, non nesciret deum unigenitum, cum deus faceret, non ambigeret, quod duo unum sint, cum unum 20
 communis imaginis in homine conderetur exemplum, non negaret. quod deus in hominem * * * * *

15. * * * * *

25 * * * * *

f. 14^r | patribus genitos. et promptum est audire Paulum gloriantem, quod ex Hebreis Israhelita sit de tribu Benjamin. ergo cum Heliae officium sit conuertere corda patrum ad filios,

1 cf. Gen. 32, 26   2 cf. Dan. 3, 92   3 cf. Esai. 7, 14   4 cf. Matth. 1, 23
 7 cf. I Cor. 10, 11   27 cf. Rom. 11, 1   28 cf. Mal. 4, 5—6. Luc. 1, 17

3 similis *Pit Lin* simili *A Gam* hemmanuhel *A* 9 eadem *del. Lin*
 eadem, cum *Gam* 10 ueritas] *praem.* eadem *Lin* 16 prouectam *Fed* prouecta
A Gam prouectam *Lin* non *s. l. Am?* 21 qd̄ *A* quando *Gam* lacunam indicauit
 (excidit in *A* minimum 1 folium; cf. *Praef. I 5*) 26 paulū glantē (*nonnullae*
litt. uix legi possunt) *A*

perfectae ei praedicationis mysterium reseruatur, ut ad eam fidem patres conuertat, quam iam eiusdem spiritus prophetiae confirmavit in filiis.

1 ei *Fed* ej *A* eius *Gam*; cf. *supra* p. 35, 9   misterium *A*   3 *add.* Finit tractat; mysteriorum *s̄* hylarii epi ab adā usq; ad noe. deinde abraę. ysaac. iacob. moysi. et oseę pphę. et helie *A*

II.
EXCERPTA EX OPERE HISTORICO
S. HILARII DEPERDITO,
LIBRIS TRIBUS, UT UIDEATUR, ADUERSUM UALENTEM
ET URSACIUM.

A. COLLECTANEA ANTIARIANA PARISINA
(FRAGMENTA HISTORICA).

B. APPENDIX AD COLLECTANEA ANTIARIANA PARISINA:
ORATIO SYNODI SARDICENSIS AD CONSTANTIUM IMPERATOREM
ET
TEXTUS NARRATIUS S. HILARII
(LIBER I AD CONSTANTIUM).

C. LIBRI TRES ADUERSUM UALENTEM ET URSACIUM
ex Collectaneis Antiarianis Parisinis et Appendice, libro I ad Constantium,
per coniecturam dispositi.

A.

COLLECTANEA ANTIARIANA PARISINA
(FRAGMENTA HISTORICA).

INDEX NOTARUM.

1. Ad totam collectionem pertinent:
  - A* = cod. Parisinus Armamentarii 483 s. IX.
  - S*¹ = lectiones uariantes e cod. Remensi S. Remigii deperdito (*S*), a Sirmondo collectae et a Coustantio traditae.
  - S*² = eadem lectiones uariantes ab Harduino traditae.
  - T* = cod. Pithoeanus ex *A* descriptus et nunc deperditus s. XV.
  - C* = cod. Parisinus 1700 ex *T* descriptus s. XVI.
  - Cm*² = cod. *C* a Nicolao Fabro correctus.
  - Fab* = editio Nic. Fabri, Parisiis 1598.
  - Cou* = editio Maurinorum (Petri Coustant), Parisiis 1693.
  - γ = Faber et Coustant consentientes.
  - crux (†) ante nomina propria significat nomina incerta.
  - notas alias u. p. 2.
2. Ad nonnulla documenta pertinent:
  - W* = cod. Ueronensis LX s. VII (collectio Theodosii diaconi).
  - Δ = collectio Dionysio-Hadriana:
    - D*¹ = cod. Parisinus 8921 s. VIII.
    - D*² = cod. Parisinus 11710 s. IX.
    - D*³ = cod. Parisinus 3840 s. IX.
    - D*⁴ = cod. Parisinus 11711 s. IX.
    - D*⁵ = cod. Monacensis 6355 s. IX/X.
    - D*⁶ = cod. Monacensis 6242 s. X.
    - D*⁷ = cod. Monacensis 5258 s. X.
    - D*⁸ = cod. Lucensis 125 s. X.
  - H* = collectio Hadriana aucta:
    - H*¹ = cod. Monacensis 14008 s. IX/X.
    - H*² = cod. Uallicellianus A. 5 s. IX/X.
    - H*³ = cod. Uercellensis LXXVI s. X.
    - H*⁴ = cod. Uaticanus 1353 s. XII.
  - II* = collectio Sanblasiana:
    - B*¹ = cod. Sanblasianus S. Pauli ap. Carinth. XXV a/7 s. VII.
    - B*² = cod. Parisinus 3836 s. VIII.
    - B*³ = cod. Coloniensis CCXIII, App. V, s. VIII.
    - B*⁴ = cod. Lucensis 490 s. VIII.
    - B*⁵ = cod. Parisinus 4279 s. IX.
  - Φ = collectio codicis Uaticani:
    - V*¹ = cod. Barberinianus 679 (ol. XIV 52) s. VIII.
    - V*² = cod. Uaticanus 1342 s. IX/X.
  - F* = cod. Uaticanus 5845 s. X (collectio Dionysiana aucta).
  - J* = cod. Bodleianus e Museo 101 s. VII (collectio cod. Iustelli).
  - M* = cod. Monacensis 5508 s. IX (collectio cod. Diessen).
  - N* = cod. Parisinus 1451 s. VIII (collectio cod. S. Mauri).
  - P* = cod. Parisinus 3858 C s. XIII (collectio cod. Parisini).
  - R* = cod. Ambrosianus S. 33 sup. s. X (collectio Dionysiana Bobiensis).
  - α = *IIIMJΦ* consentientes.
  - β = *ΔHR* consentientes.
3. Ad documenta e S. Athanasio desumpta pertinent:
  - p* = cod. Parisinus graec. 474 s. XI.
  - s* = cod. Basileensis Bibl. Uniuersit. graec. A. III. 4 s. XIV.
  - Mau* = ed. Maurinorum emendata, Patauis 1777.

SERIES A.

I.

f. 76^r INCIPIT FIDES CATHOLICA EXPOSITA APUD PARISEAM CIUITATEM AB EPISCOPIIS GALLICANIS AD ORIENTALES EPISCOPOS.

Epistula synodi Parisiensis (c. 360).
Cou XI 1—4

Dilectissimis et beatissimis consacerdotibus episcopis Orientalibus omnibus per diuersas prouincias in Christo manentibus Gallicani episcopi salutem.

1. Omni quidem uitae nostrae fideique sensu gratias deo patri
10 per dominum nostrum Iesum Christum confitemur, quod nos in lumine scientiae confessionis suae doctrinis et prophetiis et apostolicis conlocauit, ne saecularis imperitiae tenebris detenti iudicio saeculi teneremur, cum sola spes sit plenissima ad salutem deum patrem omnipotentem per unigenitum eius dominum Iesum
15 Christum in sancto spiritu confiteri. sed plane non minor cotidie 2 gratulationis nostrae causa cumulatur, quod liberans nos ab errore mundi nunc etiam inexpiabili hereticorum admisceri non patitur societati. ex litteris enim uestris, quas dilecto fratri et consacerdoti nostro Hilario credidistis, frandem diaboli et conspirantia aduersus
20 ecclesiam domini haeticorum ingenia cognouimus, ut diuisi in partibus Orientis atque Occidentis diuersis inuicem opinionibus
f. 76^v | falleremur. nam plures numero, qui aut Arimini aut Nicheae 3

1 SERIES A *praem. itemque numeros documentorum romanos arabicosque ceteros add. Fed, u. Praef. II A 1; de operis titulo Collectanea Antiariana Parisina, quem finxit Fed, u. ibidem* 3 *eliderunt epistulam secundum Fab uel Cou etiam Baronius ad a. 362 n. CCXXX sqq. et uariae Collectiones canonum, sc. Binius I 484, Sirmond (Concilia antiqua Galliae I, Paris. 1629, 16 sq. secundum Fab et S), Ed. regia III 215—218, Labbe-Cossart II 821 sq., Hardouin I 727—730, Coleti II 953 sq., Mansi III 357—359, Conciliorum Galliae Collectio I (Parisii 1789) 198 FARISEAM AS²Cm1 Parisiam Cm2 Fab (Praef.), Cou 9 sensum A 10 confitetur A, C a. c. 11 prophetiis] *add. et euangelicis Cou* 13 teneremus A 15 miror A, C a. c. m² 16 causā A nos] non A, C a. c. erre A, C a. c. 19 credidistis *Fed cred. (redituro) Eng creditur A, C a. c. direxistis C p. c., γ, fort. dedistis uel quae—creditae s̄* 20 diuisio ACm1 21 adque A 22 Nicheae *sc. Thraciae**

adfuerunt, sub auctoritate uestri nominis ad 'usiae' silentium sunt coacti. quod uerbum a uobis quondam contra Arriomanitarum heresim inuentum a nobis semper sancte fideliterque susceptum est.

2. Nam 'omousion' sermonem ad ueram et legitimam ex deo patre unigeniti dei natiuitatem sumus amplexi detestantes secundum 5 Sabellii blasphemias ipsam unionem neque aliquam partem patris esse filium intellegentes, sed ex toto atque perfecto innascibili deo totum atque perfectum unigenitum deum natum, 'unius' a nobis idcirco uel 'usiae' uel 'substantiae' cum deo patre confessum, ne creatura potius aut adoptio aut adpellatio uideretur et quia ex ipso 10 esset, ut ex patre filius, ut ex deo deus, ut ex uirtute uirtus, ut ex spiritu spiritus, ut lumen ex lumine, similitudinem quoque eius ad deum patrem non inuiti audientes — quippe cum imago inuisibilis dei sit —, sed eam solam similitudinem dignam ad patrem intellegentes, quae dei ueri sit ad deum uerum, ita ut 15 non unio diuinitatis, sed unitas intellegatur, quia unio sit singularis, unitas uero secundum natiuitatis ueritatem plenitudo nascentis sit, maxime <cum> dominus ipse Iesus Christus ad discipulos suos 2 sit professus dicens: ego et pater unum sumus. quo non solum caritatem, quae ad patrem est, sed et diuinitatem, quae dei 20 ex deo est, significat secundum illud: qui me uidit, uidit et patrem et: si mihi non uultis credere, uel operibus meis credite, quia pater in me et ego in patre.

3. Hanc igitur semper fidem tenentes et teuebimus detestantes quoque eos, qui dicunt: 'non erat ante quam uasceretur', non quod unigenitum deum innascibilem praedicemus, sed quod impium sit maxime deo temporum tempus aliquod anteferre, cum ipsud illud 'ante quam uasceretur, non fuit', sit 25

13 Col. 1, 15 19 Ioh. 10, 30 21 Ioh. 14, 9 22 Ioh. 10, 38 26. 29 cf. symb. Nicaenum

2 quondam *Cm2* quadam *ACm1* 4 *A* in *mg.*: CONTRA SABELLIANOS
6 ipsum *A* 7 adque *A* 8 adque *A* *dnm AC* 14 *A* in *mg.*: QUOMODO
SIT PATRI SIMILIS FILIUS 15 ueri dei *Cγ* 18 cum *add. Cm2* 19 quo] quam
ACm1 20 caritate *ACm1* et de diuinitate *ACm1* 23 me] est *add. C*
25 fidem semper *Cγ* 29 ipsum *γ* ipsi id *C* sit] sed *AC*

f. 77^r temporis. | sed et oboedientem quoque patri filium, etiam usque 2
 ad mortem crucis, secundum infirmitatem adsumpti hominis
 non negamus, cum ipse de ascensu suo ad caelos loquutus
 sit: si diligeretis me, gauderetis, quia uado
 5 ad patrem, quia pater maior me est, per cuius
 carnis susceptionem nos sibi fratres connuncupare dignatus est,
 cum in forma dei manens forma serui esse uoluisset.

4. Itaque, carissimi, cum ex litteris uestris in 'usiae' silentio
 fraudem se passam simplicitas nostra cognoscat, etiam pietatem
 10 eorum, qui de Arimino Constantinopolim reuerterunt, conuentos,
 sicut epistola uestra contenta testatur, neque eos ad tan-
 tarum blasphemiarum dampnationem potuisse compellere fidelis
 dominici nominis praedicator frater noster Hilarius nuntiauerit,
 nos quoque ab his omnibus, quae per ignorantiam perpere gesta
 15 sunt, referimus. Auxentium et Ursacium ac Valentem, Gaium, 2
 Megasium et Iustinum excommunicatos habemus secundum litteras
 uestras et certe, ut diximus, iuxta fratris nostri Hilarii professionem,
 qui se pacem cum his, qui horum sectarentur errores, [se] habiturum
 negauit. blasphemias quoque omnes, quas litteris uestris subiecistis, 3
 20 dampnamus maximeque eorum sacerdotes apostatas respuentes,
 qui in loca fratrum indignissime exulantium quorundam aut igno-
 ratione aut impietate sunt substituti, pollicentes hoc coram deo
 atque etiam confitentes, ut, quisque his, quae statuimus, intra
 Gallias putauerit renitendum, a communione ac sede sit sacerdotii
 25 abiciendus. neque enim, ut alia, aut occasionem praedicandi non
 dampnando permittens aut contra deum et Christi unigeniti dei
 maiestatem aliter, quam nos de 'omonsion' significatione sentimus,

1 cf. Phil. 2, 8   4 Ioh. 14, 28   7 cf. Phil. 2, 6 sq.

4 diligeritis *A*   7 *alt.* forma] formā *A*   uoluit *Cou*   9 etiam] et *S*²
 pietatem] impietatem *S*¹*S*² simplicitatem *Cm*¹   pietatem eorum = *episcopos eos*
 10 de *om.* *Cγ*   conuentos [*sc. esse*] conuento *Eng*   11 uestra *Cou* (*ex S*¹?)
 nostra *AT*   tantarum *S*¹*S*²*Cou* tantam rem *ATC*   12 potuisse *sc. se*   14 per
 ignorantia *A*   peperam *Cγ*   18 errores *C* errore *A*   se *del. γ*   19 subiecistis *γ*
 subiectis *A*, *Ca. c.* subicitis *Cp. c.*   20 sacerdoti *A*, *Ca. c.*   21 exulantium *A*
 quorum iam *A*, *Ca. c.*   23 adque *A*   quisque = *quisquis*   25 alias *γ*   prae-
 dicandi non dampnando] praedicandi anomoesion *susp. Cou*   26 permitteris *AC*

4 obnitens, dignus erit sanctitate sacerdotii nomine iudicandus. a quo iam Saturninum, qui statutis salubribus impiissime contradixit, secundum fratrum nostrorum geminas iam litteras excommunicatum ab omnibus Gallicanis episcopis caritas uestra cognoscat. quem et uetera — dissimulata, iam diu licet — crimina et certa edita epistolis suis nouae temeritatis inreligiositas indignum episcopi nomine esse fecerunt. 5

EXPLICIT FIDES CATHOLICA EXPOSITA APUD PARISEAM CIUITATEM AB EPISCOPIS GALLICANIS AD ORIENTALES EPISCOPOS.

Epistula
Eusebii ep.
Uercellensis
(c. 360).
Cou XI 5

II.

10

[Domino sanctissimo fratri Gregorio episcopo Eusebius in domino salutem. j. 78r

1. (5). Litteras sinceritatis tuae accepi, quibus, ut decet episcopum et dei sacerdotem, transgressori te Ossio didici restitisse et cadentibus plurimis Arimino in communicatione Valentis, Ursacii et ceterorum, quos ipsi agnito blasphemiae crimine ante damnauerunt, tuum adsensum denegasse, fidem scilicet seruans, quam patres Nicheani scripserunt. gratulamur tibi in hoc, gratulamur et nobis, quia hoc uiuis proposito et hac fide pollens nostri dignatus es meminisse. permanenti autem tibi in eadem confessione et nullam cum ypocritis retinenti societatem nostram tibi communicationem promitte. quibus potes tractatibus, quanto labore praeuales, transgressores obiurga, infideles increpa nihil metuens de regno saeculari, ut fecisti, quia potior est, qui in nobis est, quam qui in hoc mundo. 15 20

2 sqq. cf. Sulpic. Seuer. chron. II 45 14 cf. Libell. precum 34 (CSEL LIII 15)

1 sanctitatem A nominis γ 2 etiam γ contradicit γ 5 tam Eng certa] cetera Cm1 γ 6 aedita A ingignum A 8 FARISEAM AC 10 Edidit Baronius epistolam ad a. 357 n. XXXV. de uariis locis parallelis in epistula Eusebii in notu ad p. 47, 2 memorata u. Studien I 65 sq. 11 Eusebius ad Gregorium episcopum Span. praem. TC (quae uerba sumpta sunt ex subscriptione; u. infra p. 47, 13) Incipit epistola Eusebii ad Gregorium episcopum Spanensem praem. Cou EUSEVIUS A 1: decet] det et AC 14 plurimis cadentibus Cγ 15 Ursacii] praem. et γ 19 uiuis] cuius S¹ cuius Cm1 cum Cm2 usus uel pius susp. Cou hac C ac A 22 potes tractatibus S¹ Cou potest tractatibus A potes tractabis TC

2. Nos uero tui consacerdotes tertio laborantes exilio hoc dicimus, quod manifestum esse putauimus, quoniam omnis spes Arriomanitarum non in suo haud unito consensu, sed in protectione pendet regni saecularis, ignorantibus scripta, quia maledicti sunt, qui spem habent in hominem. nostrum autem adiutorium in nomine domini, qui fecit caelum et terram. in passionibus perdurare cupimus, ut, secundum quod dictum est, in regno glorificari possimus. dignare nobis scribere, quid malos corrigendo profeceris uel quantos fratres aut stantes agnoueris aut ipse monendo correxeris. salutant te omnes, qui mecum sunt, maxime Diaconus, simulque petunt, ut cunctos lateri tuo fideliter adhaerentes nostro digneris obsequio salutare. EXPLICIT EPISTULA EUSEBI AD GREGORIUM EPISCOPUM SPANENSEM.

15

III.

Symbolum
 Germinii
 ep. Sirmi-
 ensis (366).
 Cou XIII

INCIPIT EPISTULA GERMINI EPISCOPI ADUERSUS ARRIANOS,
f. 78^v <QUI> IAM SUBSCRIPSERANT IN CONCILIO ARIMINENSI SCIENTES, QUOD MALE FECERUNT.

Ego Germinius episcopus credo et profiteor esse unum uerum deum patrem, aeternum, omnipotentem. et Christum filium eius unicum et dominum deum nostrum, de uero deo patre uerum dei filium, ante omnia genitum, diuinitate, caritate, maiestate, uirtute, claritate, uita, sapientia, scientia patri per omnia similem utpote perfectum de perfecto genitum. susceptionem etiam hominis ex uirgine Maria, sicut prophetae futurum praedixerunt et euangelicae

2—4 cf. ep. Eusebii ad presbyteros et plebem Italiae (XII 950, 952 M)
 4 Hier. 17, 5 5 Ps. 123, 8 7 cf. Rom. 8, 17 11 sq. cf. ep. Eusebii (XII 954 M)

3 in suo haud unito *Fed* in sua (a ex o A) aut linito AC in <ui> sua aut unito *susp. Fab (Praef.), Eng* in suauis et unito Cou 4 scripta Cγ scriba A scribi Eng 9 profeceris C profeteris A quanto A, Ca. c. 10 stanter A 11 Diaconus Cγ, fort. diaconus uel diacones; cf. ep. Eusebii (XII 954 M); salutant uos fratres nostri, qui mecum sunt, presbyteri et diacones poetunt A 13 EUSEUI A SPANENS A 15 Edidit Baronius symbolum ad a. 359 n. XXIX; Hahn, *Symbole*³ § 192 16 EPIS A 17 QUI add. Cm2 Fab ARRIMINENSI A scientes γ SCIENS A 25 praedixerant Fab

atque apostolicae uoces completum docent, passionem quoque
 eius et mortem et resurrectionem et in caelis ascensionem sus-
 cipimus, credimus, profitemur et quod in fine mundi de caelis
 descensurus sit iudicare uiuos et mortuos et reddere unicuique
 4 secundum opera eius. et in spiritum sanctum, id est paraclitum, 5
 qui nobis a deo patre per filium datus est.

IV.

1.

Epistula
 syn. Sardi-
 oensis Ori-
 entalium
 (343/4).

Cou III
 Epist. ipsa.

INCIPIT DECRETUM SINODI ORIENTALIUM APUD SERDICIAM
 EPISCOPORUM A PARTE ARRIANORUM, QUOD MISERUNT AD 10
 AFRICAM.

Gregorio Alexandriae episcopo, Nicomediae episcopo, Cartha-
 ginis episcopo, Campania episcopo, Neapolis Campania episcopo,
 Ariminensi clero, Campania episcopo, Salonae Dalmatiae episcopo,
 Anfioni, Donato, Desiderio, Fortunato, Euthicio, Maximo, Sin- 15
 feronti et omnibus per orbem terrarum consacerdotibus nostris,
 presbiteris et diaconibus et omnibus, qui sub caelo sunt in ecclesia

1 adque A passionem Cm2 passionis ACm1 passiones γ 2 mortem Cm2
 mortis ACm1 ascensione A suscepimus AC 3 credimus] *add.* et C
 5 paraelytum A 6 Explicit *add.* Cγ 7 *Uerba epistulae, symboli* (p. 67), *sub-*
scriptionum (p. 74) in A *continua leguntur. edita est epistula secundum Fab uel Cou*
etiam a Baronio ad a. 347 n. LXXV sqq. et in uariis editionibus conciliorum, sc.
a Binio I 448 sqq., Labbe-Cossart II 699—710, Hardouin I 671—681, Coleti II
731—741, Mansi III 126—137 9 SERDICIAM] Serdicam Cou 10 EPIS-
 COPIS A QUE A 12 Cm2 *scribit in mg.:* Hic reponenda sunt episcoporum
 nomina, quae i habentur et legendum Amphioni Nic. Donato Carth. etc.; *etiam*
in sua editione Faber coniungit nomina episcoporum cum sedibus, u. g.: Anfioni Nico-
 mediae episcopo, Fortunato Neapolis Campania episcopo, Maximo Salonarum
 Dalmatiae episcopo etc.; *de singulis episcopis u. Studien II 109 sqq.; de ordine*
nominum u. ib. 113 12 carthagini A 13 neapoli cāpania A 14 Ariminensi
 clero Eng (u. *Studien II 113*) ariminiaceno (*forte ex arimiñ clero*) A arimi-
 naclino C Ariminiadeno γ Arimini Adeno (Athenio) Tillemont, *Mémoires VI*
(1704) 334 et Savio in Rivista di scienze storiche VII uol. I [1910] 25 camp A
 Salonae Fed salonas A Salonarum γ dalmatus A, *corr.* γ 15 Anfioni sc.
 Nicomediae ep. Donato sc. Carthaginis ep. Desiderio sc. Campania ep.
 Fortunato sc. Neapolis ep. Euthicio sc. Campania ep. Maximo sc. Salonae ep.
 Sinferonti Fed sinferonti ACγ 16 cum sacerdotibus A 17 que A

sancta catholica episcopi, qui a diuersis Orientalium prouinciis, id est ex prouincia Thebaida et ex prouincia Palestina, Arabia, Foenice, Syria, Mesopotamia, Cilicia, [Galatia], Isauria, Cappadocia, Galacia, Ponto, Bitinia, Pamphilia, Paflagonia, Caria, 5 Frigia, Pisidia et ex insulis Cieladon, Lidia, Asia, Europa, Hellesponto, Trachia, Emimonto ad ciuitatem Serdicam congregati concilium celebrauimus, in domino aeterna salus.

f. 79^r 1. Est quidem nobis omnibus indeficiens oratio, dilectissimi | fratres, primo, ut sancta domini et catholica ecclesia dissensionibus
16 omnibus et schismatibus carens unitatem spiritus et uinculum caritatis ubique conseruet per fidem rectam — et uitam immaculatam quoque tenere, amplecti, custodire, seruare omnibus inuocantibus dominum est quidem iustum, praecipue episcopis, qui ecclesiis sanctissimis praesumus —, secundum, ut ecclesiae regula sanctae
15 taque parentum traditio atque iudicia in perpetuum firma solidaque permaneant nec nouis emergentibus sectis traditionibusque peruersis, maxime in constituendis episcopis uel in exponendis, aliquando turbetur, quominus teneat euangelica atque sancta praecepta et quae sanctis et beatissimis apostolis iussa sunt et maioribus
20 nostris atque a nobis ipsis in hodiernum usque seruata sunt et seruantur.

2. Extitit namque temporibus nostris Marcellus quidam Galaciae, haereticorum omnium execrabilior pestis, quique sacrilega mente, ore profano perditoque argumento uelit Christi domini
25 regnum perpetuum, aeternum et sine tempore disterninare initium regnandi accepisse dominum dicens ante quadringentos annos finemque ei uenturam simul cum mundi occasu. etiam hoc asserere 2

1 sqq. nonnullos ab his testimoniis traditos indices prouinciarum u. Studien II 95 sq. a C ad A Orientalium] add. partium Cou 3 Foenice Fed (fort. Foenice) finicae A Galatia del. γ pisauria ATC cappadotia A 4 uitinia A peflagonia A 5 Cycladum Cy lidiae asiae europe hellespontu trachiae emimontu A (hi genetiui in exemplari graeco exstisise et inde per errorem in uersionem latinam recepti esse uidentur) 11 rectam] add. sed γ 16 nouis emergentibus con. Cou nobis semper gentibus (-ilibus Cm2) AC 17 depnendis Cm2 18 cominus A euangelica atque sancta Fed euangelica. quae sca A euangeliaque (euangelia atque C p. c.) sancta C euangelica sanctaque γ 20 atque] et quae γ 24 prophano A 25 disterninasse Fab A in mg. : Dogma MARCELLI HERETICI 27 occasum A

coepti temeritate conatur, quod in corporis conceptione tunc factus
 sit imago inuisibilis dei tuncque et panis et
 3 ianua et uita effectus. et quidem hoc non solum uerbis nec
 loquacitatis assertione confirmat, sed totum, quidquid fuerat sacrilega
 mente conceptum blasphemoque ore prolatum concupiscentia 5
 nitenti, libro blasphemis et execrationibus pleno indens etiam
 alia multo peiora in ipsum calumniam faciens scripturis diuinis cum
 sua interpretatione et scelerata mente, quae contra illis, ex suo
 pestifero sensu applicabat, quibus ex rebus aperte manifesteque
 4 constitit haereticus. quique assertiones suas quibusdam squaloribus 10
 miscens, nunc falsitatibus Sabelli, nunc malitiae Pauli Samosatensis,
 nunc blasphemis Montani, haereticorum omnium ducis, aperte
 permiscens unamque confusionem de supradictis | faciens ut im- f. 79^v
 prudens Galata in aliud euangelium declinauit, quod non est
 aliud secundum quod beatus apostolus Paulus tales condemnans 15
 ait: etsi angelus de caelo aliter annuntiauerit
 uobis, quam quod accepistis, anathema sit.

3. Magna autem fuit parentibus nostris atque maioribus sollici-
 tudo de supradicta praedicatione sacrilega. condicitur namque in
 Constantinopolim ciuitatem sub praesentia beatissimae memoriae 20
 2 Constantini imperatoris concilium episcoporum. ex multis Orientalium
 prouinciis aduenerunt, ut hominem malis rebus inbutum
 salubri consilio reformarent et ille ammonitione, sanctissima
 correptione, correptus a sacrilega praedicatione discederet. quique
 increpantes illum et exprobantes necnon etiam caritatis affectu 25

2 Col. 1, 15 cf. Ioh. 6, 35 sq. 3 cf. Ioh. 10, 7. 9 cf. Ioh. 1, 4 et saepius
 16 Gal. 1, 8. 9

1 coepti γ coepit AC 3 et quidem hoc Fed equidē hoc A eadem haec γ
 nec] ac Cou Hardouin nec = 'uel' post negationem 5 concupiscentia nitenti
 Fab Hardouin concupiscentiam intenti ATC cum licentia impudenti uel cum
 audacia ingenti susp. Cou 6 blasphemis A plenū A 7 multo Cou Hardouin
 multa AC in ipsum (sc. in Christum)] in ipso Cou Hardouin in ipsis Labbe
 diuinis scripturis $C\gamma$ 8 que A quae contra illis (= quae illis contra
 erant)] qua quae contra illas uel quae contraria illis susp. Cou 11 samu-
 ensis A Cm1 12 duci A aperte Cm2 a parte A Cm1 14 alium A
 15 apostolus om. γ 18 parentibus atque maioribus nostris γ 19 conditur AC
 21 episcoporum] add. qui Cm2 γ 24 correptione om. γ praedicatione
 sacrilega $C\gamma$ 25 etiam om. $C\gamma$

postulantes multo tempore nec quicquam proficiebant. namque 3
 post unam et secundam multasque correptiones cum nihil proficere
 potuissent — perdurabat enim et contradicebat rectae fidei et conten-
 tione maligna ecclesiae catholicae resistebat —, exinde illum omnes
 5 horrere ac uitare coeperunt. et uidentes, quoniam subuersus est
 et peccato et est a semet ipso damnatus, actis eum ecclesiasticis
 damnanerunt, ne ulterius oues Christi pestiferis contactibus malis
 macularet. tunc namque etiam eius aliquos prauissimos sensus
 contra fidem rectam ecclesiamque sanctissimam propter memoriam
 10 posterorum cautelamque suis sanctissimis scripturis in archiuo
 ecclesiae condiderunt. sed haec quidem secundum impietatem 4
 Marcelli haeretici prima fuerunt; peiora sunt deinde subsecuta. nam
 quis fidelium credat aut patiatur ea, quae ab ipso male gesta atque
 conscripta sunt quaeque digne anathematizata sunt iam cum ipso
 15 Marcello a parentibus nostris in Constantinopoli ciuitate? namque
 liber sententiarum extat in ipsum ab episcopis conscriptus, in quo
 libro etiam isti, qui nunc cum ipso sunt Marcello atque illi fauent,
 id est Protogenes Sardicae ciuitatis episcopus et Cyriacus a Naiso,
 in ipsum sententiam manu propria conscripserunt. quorum manus
 f. 80* 20 ualens testatur fidem sanctissimam | nullo genere mutandam nec
 ecclesiam sanctam praedicatione falsa subuertendam, ne hoc modo
 pestis ac lues animarum hominibus grauissima importetur Paulo
 dicente: siue nos siue angelus de caelo aliter
 annuntiauerit uobis, quam quod accepistis,
 25 anathema sit.

4. Uehementer autem ammirati sumus, quatenus eum, qui aliter, quam in uero est, audet euangelium praedicare, quidam,

23 Gal. 1, 9

4 et inde *C a. c.* 5 horrore *A* ceperunt *A* 6 *pr. et]* a *Cm2γ* peccato *γ*
 peccatis *Cm2* peccata *ACm1* 14 iam *Fed* nam *A*; *Cou* putat nonnulla esse addenda
 uel legendum esse; anathematizata sunt cum ipso Marcello *etc.*? 15 in con-
 stantinopolim ciuitatem *A* 18 sardice *A* Sardicae *Cou* Cyriacus a Naiso *Fed*
(u. Studien II 111; cf. p. 66, 9: Gaudentium autem ut inmemorem decessoris sui
Cyriaci et Ser. B II 4 n. 32: Gaudentius a Dacia de Naiso; Sozom. h. e. III 11:
τὸν δὲ Γαυδέντιον ὡς ἐναντία σπουδάσαντα Κυριακῶ, ὃν διεδέξατο) cyriacus-
 anais *A* siriacusanaais *TC* Siracusanus *γ*, sed *Cou* susp. Ariminensis 19 in ipsum
 sententiam *Cou Hardouin* in ipsa sententia *A* 20 Ualens *Cm1* ualide (*postea del.*)
Cm2 mutanda *A* 21 subuertenda *A* 22 pestes *A* omnibus *γ* 27 uiro *AC*

qui se ecclesiasticos esse uolunt, facile ad communionem recipiunt nec blasphemias eius, quae in ipsius libro signatae sunt, inquirentes nec illis, qui sollicite cuncta inuestigauerunt et inuenientes iuste
 2 damnanerunt, consensum accommodare uoluerunt. etenim Marcellus cum apud suos haereticus haberetur, peregrinationis auxilia requi- 5
 siuit, scilicet, ut et illos falleret, qui et ipsum et eius scripta pestifera ignorarent. sed quidquid apud illos agit, impia sua scripta sensusque profanos occultat falsa pro ueris opponens, quaestum sibi de simplicibus atque innocentibus fecit. quique sub praetexto ecclesia-
 10 sticae regulae multos ecclesiae pastores induxit eosque in suam redigens potestatem, Sabelli haeretici sectam inducens callida fraude decepit restaurans Pauli Samosatensis et artes et dolos. mixta enim est omnium haeticorum sectis Marcelli extranea
 3 traditio, sicut supra memoratum est. unde conuenerat omnes ecclesiae sanctae praepositos memores dictorum domini Christi dicentis: 15
 caue te uos a pseudopropheta, qui ueniunt ad uos in uestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces, a fructibus eorum cognoscetis eos nitare ab huiusmodi et horrere nec illis facile communicare, agnoscere illos ex actibus suis atque ex eorum scriptis 20
 4 sacrilegis praedamnare. nunc nero nehementer metuinus, ne nostris temporibus compleatur, quod scriptum est: cum dormiunt homines, uenit inimicus et sparsit zizania inter frumentum. cum enim non uigilant hi, quos uigilare oportet in custodia ecclesiae, falsa uera imitantia funditus, id quod 25
 rectum est, uertunt.

5. Quapropter nos, qui plene ex libro Marcelli eius sectam sceleraque cognouimus, | scripsimus uobis, dilectissimi fratres, ut *f. 80^v* neque Marcellum neque eos, qui illi iunguntur, ad communionem sanctae ecclesiae ammittatis memoresque sitis prophetae Dauid 30

16 Matth. 7, 15 sq.   22 Matth. 13, 25

1 secclesiasticos *A*   3 sollicite *Cou* solliciti *CFab* sollici *A*   7 agi *A*, *Ca. c.*
 9 praetextu *Cγ*   ecclesiastici *A a. c.*   10 seduxit *Cou*   12 famitensis *A Cm1*
 18 lupis *A*   19 horrore *A*   20 adque *A*   23 spargit *Cγ*   24 hi *Cγ* hii *A*
 25 uera *Eng* uerba *Aγ*; *cf. supra 8 et p. 60, 29*: pro ueris falsa fingentes   imi-
 tantia (ueritatem) *Cou* inmutantia *Cm2* mutantia *Fab*   26 euertunt *Cou*
 30 ammittatis *A*   memores quoque *Cγ*

dicentis: dixi eis, qui faciunt facinus: ne feceritis facinus, et delinquentibus: ne exaltaueritis cornum; nolite in altum tollere cornum uestrum, ne loquamini aduersus deum iniqua.
 5 et credite Salomoni dicenti: nolite transferre terminos aeternos, quos constituerunt patres uestri. quae cum ita sint, nolite supradicti Marcelli prauissimi 2
 sequi errores et ea, quae ab ipso iniusta praedicatione contra dominum Christum inuenta traditaque sunt, praedamnate, ne
 10 blasphemiis sceleribusque etiam ipsi participes sitis. sed propter compendium haec haec de Marcello.

6. Uerum de Athanasio quondam Alexandriae episcopo accipite, quae gesta sunt. accusatus est grauiter iuxta deum sacrilegus et iuxta misteria ecclesiae sanctae profanus. quique propriis manibus
 15 comminuit poculum deo et Christo dicatum ipsumque altare uenerandum confregit sedemque sacerdotalem subuertit ipse atque ipsam basilicam, dei domum, ecclesiam Christi, demolitus usque ad solum est. presbiterum uero ipsum, uirum grauem et iustum, nomine Scyram, tradidit custodiae militari. accusatus praeterea 2
 20 est de iniuriis, uiolentia, caede atque ipsa episcoporum internicione. quique etiam diebus sacratissimis paschae tyrannico more saeuens ducibus atque comitibus iunctus, quique propter ipsum aliquos in custodiam recludebant, aliquos uero uerberibus flagellisque uexabant, ceteros diuersis tormentis ad communionem eius sacri-
 25 legam adigebant — nec actus commissi umquam ab innocentibus fuerant —, sperans hoc modo suos suamque posse praeualere factionem, ut per duces et iudices perque carceres ipsos, uerbera diuersaque tormenta inuitos ad communionem suam cogeret, nolentes adigeret, repugnantes atque resistentes sibi tyrannico more terreret. erant
 30 quidem illi grauia et acerba ab accusatoribus obiecta.

1 Ps. 74, 5 sq. 5 Prou. 22, 28

3 cornu *Cγ* cornu *Cγ* 5 salomini *A* 9 praedamnare *A, Ca. c.*
 12 *A in mg.*: De scō athanasio falsa omnia dicitis 14 iusta *A* prophanus *A*
 17 domum *Cγ* donū *A* 18 praesbiterorum *A, Ca. c.* 19 Scyram *Fed*
Ischyram Cou narcem *A* narchen *C*; de forma Scyras *u. Studien II 79 sq.*
 20 uiolentiae *A* episcoporum *S²TCou* episcopū *A* episcopi *CFab*; *cf. p. 54, 20*:
 in episcoporum exitiis 22 iunctus *se. erat* 23 custodia *C Cou* 25 com-
 missa *A* 26 suamque *γ suā A* praeualere posse *γ* 27 ipsos] *add. et Cou*
 28 inuitos *A* 29 erant—obiecta *om. C* 30 illa *γ*

7. Nam propter haec necessario concilium apud Caesaream Palaestinam primo uidetur esse condictum et, cum minime ab ipso uel ab eius satellitibus ad supradictum concilium occurreretur, *f. 81^r* post alterum annum in Tyro propter eius facinora necessario iterum
 2 celebratur. aduenerunt episcopi de Machedonia et de Pannonia, 5 Bitynia et ex omnibus partibus Orientis imperatoris iussione constricti, quique actis Athanasi flagitia criminaque cognoscentes non passim nec temere accusatoribus credunt, sed suo de concilio inlustres et laudabiles episcopos eligunt atque in rem praesentem, ubi res gestae erant, de quibus arguebatur Athanasius, mittunt. 10 quique oculata fide cuncta aspicientes atque uera cognoscentes ad concilium redeunt eiusque crimina, quae ab accusatoribus
 3 obieiebantur, suo testimonio uera confirmant. unde (in) praesentem Athanasium dignam pro criminibus sententiam dicunt. propter quod de Tyro fugiens imperatorem appellat. audit etiam 15 imperator. quique interrogatione habita omnia eius flagitia recognoscens sua illum sententia in exilium deportauit. his ergo ita cedentibus rebus cum Athanasius damnatus digne in exilio haberetur ob meritum facinorum suorum sacrilegus in deum, in mysteria sacra profanus, in basilicae demolitione uiolentus, in episcoporum exitiis 20 innocentiumque fratrum persecutione horrendus, ab omnibus episcopis in reiciendis malis seruatur auctoritas legis, canon ecclesiae et apostolorum sancta traditio.

8. Sed dum Athanasius post damnationem suam reditum sibi de exilio compararet, de Gallia ad Alexandriam post plurimum 25 tempus aduenit. quique praeterita in nihilum ducens acrius in 2 nequitia praeualebat. nam comparatione sequentium leuia sunt, quae ab ipso prima commissa sunt. etenim per omnem uiam reditus sui ecclesias subuertebat, damnatos episcopos aliquos restaurabat,

1 consilium *AC syn. Caesarensis habita est a. 334 A in mg.*: Contra s. athanasium hereticorum concilia in caesarea palestina et in tyro facta palaestinam 3 ab eius *Fed abei (i postea add.) A* eius *om. Cγ* 4 *syn. Tyria habita est a. 335* 6 ex *om. Cγ* 11 occulta *ACmI ue**ra A* 12 *A in mg.*: Plane impiam (impicē *A*) sententiam dicunt 13 in *add. CmIγ* 15 de *om. γ* 17 cedentibus *C p. c.* credentibus *A, C a. c.* 19 sacrilegum *A* sacrilegium *CmI* 20 prophanus *A* demolitione basilicae *CCou* 21 persecutione *coni. Cou* persecutor *AFab* 22 canone *A* 24 sed dum *γ* sed cum *C p. c.* secundum *A, C a. c.* 29 ecclesias *Fed* ecclesiā *A* ecclesiam *Cγ*

aliquibus spem ad episcopatus reditum promittebat, aliquos ex infidelibus constituebat episcopos saluis et permanentibus integris sacerdotibus per pugnas et caedes gentilium, nihil respiciens *f. 31^v* leges, desperationi tribuens totum. unde per uim, per caedem, | per **3**
5 bellum Alexandrinorum basilicas depraedatur. constituto iam in eius loco ex iudicio concilii sancto et integro sacerdote [et] ut barbarus hostis, ut pestis sacrilega adductis gentilium populis dei templum incendit, altare comminuit et clam exul de ciuitate occulteque profugit.

10 9. Sed de Paulo Constantinopolitanae ciuitatis quondam episcopo post reditum exilii sui, si quis audierit, perhorrescet. * * * * fuere namque et in Anquira prouinciae Galatiae post reditum Marcelli haeretici domorum incendia et genera diuersa bellorum. nudi ab ipso ad forum trahebantur presbyteri et, quod **15** cum lacrimis luctuque dicendum est, consecratum domini corpus ad sacerdotum colla suspensum palam publiceque profanabat uirginesque sanctissimas deo Christoque dicatas publice in foro mediaque in ciuitate concurrentibus populis abstractis uestibus horrenda foeditate nudabat. sed (et) in ciuitate Gaza prouinciae **2**
20 Palaestinae post reditum suum Asclepas altare comminuit multasque seditones effecit. praeterea Adrianopoli Lucius post reditum suum sacrificium a sanctis et integris sacerdotibus confectum, si fas est dicere, canibus prociendum iubebat. igitur cum haec ita sint, numquidnam lupis tantis ac talibus oues Christi adhuc usque **25** credemus et membra Christi membra fornicatoriae faciemus? absit.

10. Nam postea Athanasius peragrans per diuersas partes orbis terrarum, scilicet seducens aliquos et per suam fallaciam adulationemque pestiferam decipiens innocentes episcopos, qui eius facinora ignorabant, uel Egyptios aliquos actus eius ignorantes

25 cf. I Cor. 6, 15

2 integris permanentibus *CCou* 4 legis *ACmI* desperatione *A, Ca. e.*
A in mg.: catholicos episcop̄ diuersarum ciuitatiū infamant 5 basilicas *Cγ*
uasilica A 6 locum *γ* concilii *sc. Antiocheni a. 341* sacerdote *sc. Gregorio*
et del. Cγ 7 hostis] *add. et CCou* 8 exul] *exiit CCou exit Fab* 9 profugit *Cγ*
10 de] *et ACmI* constantino politano *A* condā (o ex u) *A* 11 episcopus *A*
lacunam indicauit; desideratur enim narratio de Paulo 15 luctuquae *A* est *om.*
CCou 16 prophanabat *A* 18 media in *CCou* 19 et *add. Cou* Gaza *γ*
gaia A 25 credimus *ACγ, corr. Eng* 27 silicet *A* et *om. γ* adulationeque *A*
28 pestiferum *A* 29 eius actus *γ*

scripta a singulis emendicando ecclesias pacificas perturbabat aut ipse sibi nouas pro sua uoluntate fingebat. nihil tamen hoc ualere potuit ad iudicium iam dudum a sanctissimis et inlustribus episcopis consecratum. non enim commendatio eorum, qui nec in concilio iudices fuerunt nec concilii iudicium habuerunt aliquando nec praesentes, 5 cum supradictus Athanasius audiretur, fuisse noscuntur, aut ualere 2 illi potuit aut prode esse. denique cum sibi haec in cassum prouenisse cognosceret, ad Iulium Romam perrexit, sed et ad Italiae quosdam ipsius partis episcopos. quos seducens per | epistularum falsitatem / . 82^r ab hisdem perfacile in communione receptus est. exinde coepere 10 illi non tam pro ipso quam pro suis actibus laborare, quod illi pertemere credendo communicauerunt. etenim si fuerunt illae litterae aliquorum, non tamen eorum, qui aut iudices fuerant aut in concilio adsederant. quae quidem etiam si essent aliquorum, temere illi fidem pro se dicenti habere numquam deberent. 15

11. Sed et iudices, qui illum digne sententiauerunt, credere noluerunt (11) ideo, quia et alii quique in praeteritum pro suis facinoribus detecti sunt, nunc cum Marcello et Athanasio coniuncti sunt — dicimus autem Aselepan, qui ante decem et septem annos episcopatus honore discinctus est, deinde Paulum et Lucium et 20 quotquot talibus coniuncti sunt — circumeuntes simul exteras regiones persuadebant iudicibus non esse credendum illis, qui in eos digne sententiam protulerunt, ut hoc genere commercii sibi 2 quondam ad episcopatus reditum procurarent. nec in ipsis locis, in quibus peccauerant, nec in proximis uel ubi accusatores habebant, 25 se defendebant, sed iuxta peregrinos et longe a suis regionibus

2 fingebat *om. C* 7 prodesse *Cγ* cassum γ casum *AC* *A in mg.* : De sc̄o iulio qui n̄ consentit in damnatione athanasii 8 ad italiam *A* 9 quos γ quod *A* 10 iisdem *Cγ* deinde *Cγ* 12 communicauerant γ fuerant γ 13 eorum *sc. erant* 14 assederant γ obsederant *A* 15 pro uerbis pro se—sententiauerunt), quae in *A* totam unam lineam explent, tradit proferunt *C* dicentes *S¹S²Cou* 16 sed et = *sicut et; cf. supra 8* digne *om. Cγ* 17 noluerunt ideo *Eng* noluerunt *Ideo A* noluerunt. *Ideo Cou* (*a uoce Ideo noui capituli 11 initium sumens*) quique (= *ct ii, qui*) *Eng* qui quae *A* quique (quinque uel quoque *m2*) *C* quique qui *coni. Cou* pretorium *A, corr. Cou* praetorium *CFab* 18 nunc *sc. nunc autem* 19 dicimus *coni. Cou* decimus *ACFab* Aselepan *Fcd* (*cf. p. 61, 29*) Aselepam *Cou* aselepas *ACFab* qui *om. C Fab* 21 quodquot *A* 22 credunt *A* 23 commercium *A, C a. e.* 24 quondam *C* cundam *A* quendam γ 26 regionibus suis *Cγ*

positos, ignorantes gestorū fidem, iustam sententiam conabantur
 perfringere ad illos referentes actus suos, qui illos per omnia
 nesciebant. astute hoc faciunt. scientes enim de iudicibus, de 3
 accusatoribus, de testibus multos decessisse post tot tantasque
 5 sententias putauerunt aliud restaurare iudicium uolentes apud
 nos causam dicere, qui neque illos excusauimus neque iudicauimus.
 qui enim iudicauerunt, iam ad dominum perrexerunt.

12. Uoluerunt autem etiam Orientalibus episcopis et ueniunt
 pro iudicibus defensores, pro defensoribus rei, eo tempore cum
 10 eorum defensio non ualebat, maxime cum tunc defendi minime
 potuerunt, quando illos accusatores sui faciem ad faciem arguebant.
 nouam legem introducere putauerunt, ut Orientales episcopi ab 2
 Occidentalibus iudicarentur. et uolebant ecclesiae iudicium per
 eos posse constare, qui non tam illorum miserebantur, quam actibus
 15 suis. hoc itaque nefas quoniam numquam recepit ecclesiastica disci-
 plina, quaesumus, dilectissimi fratres, ut sceleratam perniciem
 f. 82^v conatusque mortiferos perditorum nobiscum etiam ipsi | damnetis.

13. Etenim adhuc cum esset episcopus Athanasius, Aselepan
 depositum sua sententia ipse damnauit. sed et Marcellus similiter
 20 illi numquam communicauit. Paulus uero Athanasi expositioni
 interfuit manuque propria sententiam scribens cum ceteris eum
 etiam ipse damnauit. et quamdiu quisque eorum episcopus fuit,
 sua iudicia confirmauit. sed cum diuersis ex causis diuersisque 2
 temporibus singuli eorum digne de ecclesia suis pro meritis pelleren-
 25 tur, maiorem concordiam una conspiratione fecerunt donantes
 sibi quisque delicta, quae, cum episcopi essent, pro auctoritate
 diuina damnarunt.

14. Namque quoniam Athanasius in Italiam et Galliam pergens
 sibi iudicium comparauit post mortem aliquorum accusatorum,
 30 testium iudiciumque et credidit posse se denuo tempore audiri, quo
 eius flagitia uetustate temporis obscurarentur — cui consensum com-

2 referenti A, C a. c. 7 perrexere Cγ 8 episcopis (sc. causam dicere; cf. supra 6)] *suppl.* id imponere Cou ut ueniant Cou 9 re+i A 11 faciem ad A facie ad Cm2 18 cum adhuc γ 20 depositioni Cm2 Cou; cf. p. 49, 17 exponendis 25 maiorum A, C a. c. 28 qm̄ A quando C p. c., Fab 29 morte A 30 iudiciumque Cγ iuditiuraque A eo A quod γ 31 uetustas γ obscurarentur Fed obscurarunt A, (-rant m2) C obscuraret γ

modantes non recte Iulius urbis Romae episcopus, Maximinus
 et Ossius ceterique complures ipsorum concilium apud Serdicam fieri
 ex imperatoris benignitate sumserunt —, occurrimus ad Serdicam
 2 litteris imperatoris conuenti. quo cum uenissemus, didicimus in
 media ecclesia Athanasium, Marcellum, omnes sceleratos concilii 5
 sententia pulsos et merito singulos pro suis facinoribus praedam-
 natos cum Ossio et Protogene sedere simul et disputare et — quod
 3 est deterius — diuina misteria celebrare. nec confundebatur Proto-
 genes Serdicae episcopus communicare Marcello haeretico, cuius
 et sectam et reprobum sensum in concilio quater sententiis episcopo- 10
 rum suscribens propria uoce ipse damnauerat. unde manifestum
 est, quia sese ipse sua sententia condemnauit, cum se illi communi-
 cando participem fecit.

15. Uerum nos tenentes ecclesiasticae regulae disciplinam et
 uolentes miseros in aliquantulum iuuare mandauimus illis, qui 15
 cum Protogene et Ossio fuerunt, ut de suo coetu damnatos exclu-
 derent neque peccatoribus communicarent; deinde una nobiscum
 audirent ea, quae a nostris patribus contra ipsos in praeteritum
 2 fuerant iudicata. nam liber Marcelli non expectabat accusationem
 — per se enim aperte haeticus nosebatur — et, ne falsis suggestio- 20
 nibus crederent, non eorum quisquam prauissimam mentem propter
 locum episcopatus obscurabat. at illi | contra haec resistebant — *f. 83^r*
 qua ratione, nescimus — nec se uoluerunt ab ipsorum communione
 discernere confirmantes Marcelli haeretici sectam et facinora Athanasi
 ceterorumque scelera fidei ecclesiasticae pacique praeponabant. 25

16. His itaque cognitis nos octoginta episcopi, qui propter
 pacem confirmandam ecclesiae ex diuersis longisque prouinciis cum
 ingenti exitu et labore ad Serdicam ueneramus, uidentes haec non
 sine lacrimis ferebamus. leue enim non erat, quod a se eos dimittere
 omnino negabant, quos patres nostri merito suis pro criminibus 30

1 maximus AC γ , corr. Fed; cf. *infra* p. 66, l. 30: Maximinum a Triueris
 A in mg.: Scs̄ iulius urbis rome eps̄ in serdicam synodum iussit fieri 4 co A
 7 protogenes A 8 celibrare A 9 sardices C Serdices γ 10 repro-
 brum A 15 iuuare sc. assclas Protogenis et Ossii iuuare Eng uiuere A
 remotos uiuere uel remouere Cou 18 patribus nostris C γ 19 fuerant Cm2 γ
 fecerant ACm1 21 non] cum uel nam Cou quisque susp. Cou 22 ob-
 scurabat Eng obscurant A occultaret uel occultabat Cou illi***A restite-
 rant A 27 longinquisque Cm2 γ 30 negabat A

ante danmarunt. his itaque communicare nefas duximus neque 2
 cum profanis uolumus saneta domini sacramenta miscere seruantes
 et tenentes ecclesiasticae (regulae) disciplinam. nam ut non
 supradictos Ossium a se Protogenemque dimitterent, conscientia
 5 forte mala, qua sibi eorum unusquisque metuebant, nudari ab
 aliquo, quae adpalam fieri magnopere pertimescebant. nec sic in
 eos audebat eorum aliquis sententiam dicere, ne et se ipse dammaret,
 quod illis contra interdictum communicassent, quibus communicare
 nullo genere oporteret.

10 17. Uerum nos iterum illos atque iterum rogabamus, ne firma
 solidaque concuterent, ne subuerterent legem nec iura diuina
 turbarent, ne cuncta confunderent atque traditionem ecclesiae ne
 quidem in modica parte frustrarent, sed nec nouam sectam inducerent
 aut Orientalibus episcopis conciliisque sanctissimis de Occidente 2
 15 uenientes aliqua in parte praeponerent. at illi contra despicientes 2
 haec nobis minabantur et sese Athanasium et ceteros sceleratos
 uindicaturos pollicebantur, quasi uero aliud facere aut dicere possent,
 qui sceleratos omnes ac perditos in suum consortium receperunt.
 praeterea ingenti hoc tumore proponunt audacia potius ac temeri-
 20 tate quam legitima ratione possessi. uidentes enim, quod hi, qui
 damnatos recipiunt, in offensam crimenque incurrunt ut uiolatores
 caelestium legum, tali auctoritate iudicium constituere conabantur,
 ut sese iudices iudicum dicere uellent atque eorum, qui iam cum
 f. 83^v deo sunt, | si fas est, sententiam refricare. nos uero rogabamus 3
 25 illos per plurimos dies, ut a sese damnatos abicerent et (se)
 ecclesiae sanctae coniungerent atque patribus uera dicentibus
 consensum accomodarent. sed illi se hoc facturos omnino negabant.

2 prophanis. A 3 tenentes] *add. regulam C γ regulae *add. Fed*; cf. p. 58, 14
 disciplinam *Fed* disciplinae AC γ nam *del. Eng* 4 conscientia A cum scientia
 Cm1; *uoces* conscientia forte *angustius scriptae sunt*; scriba uidetur prius lacunam
 reliquisse eamque postea expleuisse 5 mala (*sc. erat*)] *add. impediabatur Cm2*
 prohibebantur Cou qua Cou quā (*forte ex quō = quoniam Eng*) A sibi
 om. Cou metuebant *Eng* debaebant (*aebant in ras.*) A debebat C timebat
 susp. Cou ab aliquo quae *coni. Cou* aliquando quae *Eng* alico quā A
 a quoquam Cm2 6 ac palam Cm2 palam Cou sic γ sit A 7 eis A
 audebant A 8 quo ACm1 13 in S², om. AC γ parte *coni. Cou* pace A
 15 praeponerent γ proponerent A 16 et sese *Fed* esse se A et se γ
 17 possent Cou possunt A possint *Fab* 18 reciperent C *Fab* 19 ingenti *Fed*
 (*cf. p. 58, 28*) ingente AC γ 20 professi *Oberthür* hii C ii γ 23 iudicium C γ
 iudicium A 25 sese] se C γ se *add. γ**

falsa fingentes nec discordiam inter nos ex causa dei ortam, sed ex humana praesumptione narrabant. diuinis humana miscentes et 3 ecclesiasticis rebus priuatas adiungentes ciuitatis nobis concentum seditionemque conflarunt dicentes nos grauem schismate ciuitati 5 importasse iniuriam, nisi illis — quod nefas erat — communicaremus, et haec frequenter acclamabant. nos enim omnino illis communicare noluimus, nisi eos, quos damnauimus, proiecissent et dignum honorem concilio Orientis tribuerent.

20. Quae uero ipsi egerint uel quale concilium habuerint, hinc 10 addiscere poteritis. nam Protogenes, sicut supra diximus, apud acta anathematizans Marcellum et Paulum postea eos in communionem suscepit. Dionisium uero ab Elida prouinciae Acaiae, quem ipsi exposuerunt, in concilio habuerunt. simul secum et exponentes et expositi, iudices et rei [et] communicantes mysteria diuina pertractant. Bassum autem de Diocleciana ciuitate in flagitiis sceleribusque detectum et merito de Siria deportatum ordinauerunt 15 episcopum. quique apud ipsos sceleratius uiuens detectus et ab ipsis damnatus cum ipsis hodie uidetur esse coniunctus. Aetio (uero) Tessalonicensi Protogenes frequenter probra multa criminaque 20 obiecit, quod diceret illum concubas et habuisse et habere, cui communicare numquam uoluit. nunc uero in amicitiam receptus, quasi peiorum consortio expurgatus, apud ipsos habetur ut iustus. Asclepas autem cum ad Constantinopolim ciuitatem propter Paulum 3 uenisset, post immanitatem rerum atrocitatemque commisit, quae 25 media in ecclesia Constantinopolitana gesta sunt post mille homicidia, quae altaria ipsa humano sanguine coinquinauerunt, post interfectiones fratrum extinctionesque gentilium, hodieque cum Paulo, cuius causa haec gesta sunt, communicare non cessat, sed (et) illi, qui per Asclepan Paulo communicant accipientes ab 30 eodem scripta atque ad illum mittentes.

4 scihismati A   5 iniuria A   12 Elida *Fed* (*cf. Studien II 43*) elica
ATC Cou etica *S¹S²*   acaie A   14 et *del. Cγ*   communicante A   15 de
dioclecianam ciuitatem (*utrumque m del.*) A   18 Aethio *Cou* et. io A et quia
Io. *Fab* et quia Ioannes *Labbe*   uero *add. Fed*   19 tessalonicensis C *Thessaloni-*
censis *Fab Labbe*   protogenis *AS¹S²*, *corr. Cou* Protogeni C *Fab*   proba A
20 quod *γ* quo *AC*   concubinas *Cou*   22 habetur *γ* haberetur A   24 rerum]
eorum *Eng*   commisit] *praem.* quae *Eng*   25 iesta A   26 conguinauerunt A,
corr. C   28 cessat *γ* cessant *AC*   29 et *add. γ*   Asclepam *γ*

21. Ex hac igitur coagulatione atque ex perditorum congregatione quale potuerit celebrari concilium, in quo flagitia sua *f. 84^v* non tam puniebant, quam agnoscebant! (21) non enim secundum nos, qui ecclesiis sanctissimis praesedemus populisque rectores sumus, donantes et dimittentes, quae ab ipsis nec dimitti
 2 umquam possunt nec donari. quique etiam Marcello et Athanasio ceterisque sceleratis flagitia, blasphemia, quae nefas fuerat
 dimittere, condonarunt, cum scriptum sit: si peccauerit homo in hominem, orabunt pro eo ad dominum; si autem in deum peccauerit homo, 10
 quis orabit pro eo? nos autem talem consuetudinem non habemus nec ecclesia dei. sed
 3 nec haec docere aliquos patimur nec nouas traditiones inducere, ne proditores fidei traditoresque scripturarum diuinarum, quod nefas est, dicamur, ne a domino et ab hominibus condem- 15
 nemur.

22. Uerum illi supradicti etiam haec aduersus nos machinabantur. et quoniam sciebant nos non posse sibi scelestorum beneficio communicare, ex scriptis nos imperatorum terrere putabant, ut inuitos ad suam communionem traherent, et spectabant diuidi 20
 totius mundi profundam ecclesiae aeternamque pacem propter Athanasium et Marcellum, per quos nomen domini blasphematur
 2 in gentibus. quos oportebat, si in se aliquid timoris dei habuissent, ne turbor iste, qui per ipsos natus est, permaneret, a sua prauissima praesumptione uel sero discedere, ne ipsorum causa contra sese 25
 scinderetur ecclesia. aut si in his, qui pro ipsis certantur, metus dei esset, etiamsi nihil damnabile apud ipsos inueniretur, tamen uel quod propter ipsos unitas ecclesiae scinditur et propter insanam rabiem cupiditatemque honoris pax profunda subuertitur, exsecrari eos ac perhorrere deberent. 30

8 I Reg. 2, 25   10 I Cor. 11, 16   22 cf. Esai. 52, 5

1 hac γ ac A   2 celebrare AC   3 secundum] *add.* eos Cou   5 donantes] *praem.* sumus Cou   7 blasphemias Cou   fuerit Fab   11 orauit A   15 dicamur Cou dicere A, *fort.* quod nefas est dicere, a domino *etc.*   18 et γ ut A   19 terrae reputabant AC   20 inuitos A   spectabunt Fab   21 profundum C Fab
 22 per] propter C γ 23 si C sci A   24 turbo C γ 25 discederent AC, *corr.* γ
 26 ecclesiam A   hiis C iis γ certant C γ 27 nihil] *add.* esse γ 28 uel] *et Cou, om. C Fab*   insanam C insaniam (*all. i postea del.*) A   29 honorum C Cou

23. Cum ita res currere uideremus, ad suam patriam regredi
 nostrum unusquisque decreuit placuitque nobis de Serdica scribere
 et ea, quae gesta sunt, nuntiare nostramque sententiam declarare.
 nos enim Athanasium et Marcellum, qui in dominum impie blasphemantes
 5 mantes scelerati uixerunt, expositos olim atque damnatos non
 possumus iterum in episcopatus honore suscipere. quique crudeliter
 f. 85^r cifigentes iterum filium dei atque illum
 denuo publicantes acerbis ictibus confixerunt. alter enim
 ipsorum blasphemando in filium dei atque in eius regnum aeterna
 10 morte mortuus est semel; alter in corpus domini <et> misteria
 eius profano more atrociter peccans ceteraque flagitia inmaniter
 gerens episcoporum sententia eiectus est atque damnatus. quam
 3 ob rem, quoniam a parentum traditione discedere non possumus,
 quia nec talem auctoritatem sumpsit ecclesia nec talem potestatem
 15 a deo accepit, supradictos ad honorem dignitatemque ecclesiae nec
 ipsi suscipimus et suscipientes digne damnamus. sed nec alios, qui
 aut olim aut postea merito damnati sunt, in ecclesia recipimus
 adhaerentes legibus dei traditionibusque paternis atque ecclesiasticis
 disciplinis, credentes prophetae dicenti: noli transgredi
 20 terminos aeternos, quos posuerunt patres tui.
 quare nos numquam fixa solidaque concutimus, sed magis ea, quae
 sunt a parentibus constituta, seruamus.

24. Post multa igitur, dilectissimi fratres, haec uobis ex aperto
 mandamus, ne quis nestrum ab aliquo circumuentus aliquando
 25 communicet, id est Ossio, Protogeni, Athanasio, Marcello, Asclepae,
 Paulo, Iulio, sed nec cuiquam damnatorum de ecclesia sancta
 reiectis neque sociis ipsorum, qui illis siue per se siue per scripta
 communicant. quare uos nec ad illos scribere umquam debetis nec
 ab ipsis scripta suscipere. iam quod superest, oramus uos, dilectis-

6 Hebr. 6, 6   10 cf. Rom. 6, 10   19 Prou. 22, 28

2 unusquisque *Cou*   5 depositos *Cm2*; cf. p. 60, 12   6 honorem *Cγ*
 7 iterum] uerum *C Fab*   8 ictibus confixerunt *Cm2*   actibus conflixerunt *ACm1*
 9 regno *A*   10 et *add. Cou*   mysteriaque *Cp.e.*   11 prophano *A*   flagatia *A*
 12 adque *A*   15 at *A*   16 suscipimus *γ*   suscepimus *A*   19 noli *γ*   nolite *A*
 23 *A in mg.*: Iniuste calūnas catholicis ep̄s infertis id t̄ ossio protogines atanasio marcello ascleple (*alt. e ex o*) paulo iulio et caeteris   25 protoiene *A*
 asclepe *A*   26 nec *Cou* ne *A*   27 *fort.* reiecto   28 nec uos *γ*

simi fratres, ut unitati ecclesiae consulatis (et) paci perpetuae, sanctos episcopos eligatis, in quibus et fides integra et sancta sit uita, abhorrentes eos, qui pro criminibus suis ab episcopatus honore discincti sunt uoluntque iterum recipere locum, quem digne pro
 3 suis facinoribus amiserunt. magis magisque hos execramini, quos 5
 post facinus uidetis peiora committere nec dominum audiunt dicentem: p e c c a s t i, q u i e s c e. iuuenescunt enim et fortiores de sceleribus efficiuntur et, quanto plus in gurgitem uitiorum mergunt, tanto plus totum orbem subuertunt. seditionibus uacantes
 10 bella persecutionesque acerrimas sanctis ecclesiis |ingerunt et 10 f. 85^v
 tyrannico more populos dei in suum dominium captiuare contendunt.

25. Namque ex his rebus pessimos eorum conatus agnoscite, quando talem mundo tempestatis procellam induxerunt, qua Orientem prope totum Occidentemque turbarent, ut relinquentes singuli ecclesiasticas curas populosque dei deserentes atque ipsam euangelii 15
 doctrinam postponentes de longinquo adueniremus, [se] senes aetate graues, corpore debiles, aegritudine infirmes — trahebamurque per diuersa nostrosque aegrotantes in itineribus deserebamus propter
 20 perpaucos scelestos olim digne damnatos, primatus ecclesiae contra fas appetentes — geratque curam de nobis imperium atque 20
 religiosi imperatores, tribuni et duces dirissima re publica de episcoporum uita statuque exercerentur. sed nec populi silent. omnis etenim fraternitas omnibus in prouinciis suspensa ac sollicita expectat, in quem finem haec malorum procella succedit. cursusque
 2 ipse publicus attritus ad nihilum deducitur. et quid pluribus? 25
 ortus occasusque mundi propter unum uel duos paucosque scele-
 ratos impie sentientes et turpiter uiuentes funditus uertitur et dura saeuaque tempestate turbatur, in quibus nulla religionis semina resederunt. quae si habuissent, imitarentur prophetam

7 Eccli. 21, 1

1 haecclisiae *A* et *add.* γ pati *Am1* 5 magis *om.* *C γ* eos *C* execremini
Cp. c. 7 iuuenescunt *S¹S²* iubenescunt *A* iubere nesciunt *TC* inhibere nesciunt
Fab quiescere uel inhibere se uel se continere nesciunt *Cou* 9 totum *om.* *C γ*
 11 dei] domini γ 13 quando] quod *Oberthür* procelle *Am1* qua *Fed*
 quae *A* ut *C γ* , *fort.* quae—turbaret 16 se] scilicet *Cm2*, *del.* γ 17 infirmi *C γ*
 20 *fort.* gereretque 21 republica γ 22 statumque *A* 23 solida *ACm1*
 24 succedat *Cp. c.*, γ 29 seminare sederunt *A*

dicentem: tollite et mittite me in mare et tranquillabit mare a uobis, quoniam haec tempestas propter me facta est. sed ideo haec non imitantur, quia nec iustos sequuntur. ita autem scelerorum
5 omnium duces quaerunt ecclesiae principatum quasi aliquod tyrannidis regnum.

26. Nec hoc propter bonum quoque iustitiae inquirunt. non enim ecclesiis consulunt, qui leges iuraque diuina (ac) ceterorum decreta dissoluere perconantur. propterea hanc nouitatem moliebantur inducere, quam horret uetus consuetudo ecclesiae, ut, in concilio Orientales episcopi quidquid forte statuissent, ab episcopis Occidentalibus refricaretur, similiter et, quidquid Occidentalium partium episcopi, ab Orientalibus solueretur. sed hoc ex illo suo
j. 86^r prauissimo sensu tractabant. uerum | omnium conciliorum iuste 2
15 legitimeque actorum decreta firmanda maiorum nostrorum gesta consignant. nam in urbe Roma sub Nouato et Sabellio et Valentino haereticis factum concilium ab Orientalibus confirmatum est. et iterum in Oriente, sub Paulo a Samosatis quod statutum est, ab omnibus est signatum. ob quam rem hortamur uos, dilectissimi 3
20 fratres, considerantes ordinem ecclesiasticae disciplinae et paci totius orbis consulentes, corripatis eos, qui sceleratis communicant, et malos de ecclesiis radicitus amputetis, ut tempestate ruente ipsorum causa innatans Christus dominus omnibus imperet uentis procellisque maritimis discedere et tribuat ecclesiae sanctae pacem
25 perpetuam et quietam.

27. Nos uero nulli iniuriam fecimus, sed legis praecepta seruamus. nam iniuriati grauiter et male tractati sumus ab his, qui uolebant ecclesiae catholicae regulam sua prauitate turbare, sed ante oculos habentes timorem dei, iudicium Christi uerum et iustum considerantes nullius personam accepimus neque alicui pepercimus, quominus ecclesiasticam disciplinam seruaremus. unde Iulium urbis 2

1 Ion. 1, 12   23 cf. Matth. 8, 26 etc.   29 cf. Apoc. 16, 7. 19, 2

1 tranquillauit A   2 quō A quomodo C quando γ   5 aliquod C aliquo A
8 ac add. Eng et add. Cou   12 refricaretur γ refrigaretur A refrigaretur C   et
om. Cγ   15 actorum γ auctorum A   17 haeretis A   18 a Samosatis Fed
Samosatis S¹ Cou a somos ait A asonus ait TCm1 samosatensi Cm2   23 innatans γ innatam A   25 quietem Fab   26 facimus γ   27 iis γ   30 accipimus
A. C a. c.   31 A in mg.: uos magis dānati estis quā iulius uel ceteri catholici

Romae, Ossium et Protogenem et Gaudentium et Maximinum a
 Triueris damnauit omne concilium secundum antiquissimam legem
 ut auctores communionis Marcelli et Athanasi ceterorumque sce-
 leratorum, quique etiam homicidiis Pauli Constantinopolitani (et)
 3 cruentis actibus eius communicauerunt. Protogenem namque esse 5
 anathematizandum una cum Marcello subscribendo frequenter
 sententiae in ipsum uel in eius librum inlatae, quique etiam in
 Paulum Constantinopolitanum sententiam dederunt et illi postea
 4 communicauerunt. Gaudentium autem ut inmemorem decessoris 10
 sui Cyriaci suscribentis sententiis in sceleratos digne inlatis com- 10
 mixtumque criminibus Pauli, quem etiam impudenter defendebat.
 5 Iulium uero urbis Romae ut principem et ducem malorum, qui
 primus ianuam communionis sceleratis atque damnatis aperuit
 ceterisque aditum fecit ad soluenda iura | diuina defendebatque f. 86^v
 Athanasium praesumentem atque audaciter, hominem, cuius nec 15
 6 testes nouerat nec accusatores. sed Ossium propter supradictam
 causam et propter beatissimae memoriae Marcum, cui graues
 semper iniurias irrogauit, sed et quod malos omnes pro criminibus
 suis digne damnatos totis uiribus defendebat et quod conuixerit
 in Oriente cum sceleratis ac perditis. turpiter namque Paulino 20
 quondam episcopo Daciae indiuiduus amicus fuit, homini, qui
 primo maleficus fuerit accusatus et de ecclesia pulsus usque in
 hodiernum diem in apostasia permanens cum concubinis publice
 et meretricibus fornicetur, cuius maleficiorum libros Machedonius
 episcopus atque confessor a Mobso combussit. sed (et) Eu- 25
 stasio et Quimatio adhaerebat pessime et carus fuit, de quorum
 uita infami ac turpi dicendum nihil est; exitus enim illorum eos
 omnibus declarauit. his itaque ac talibus iunctus ab initio Ossius,
 sceleratos semper fouens, contra ecclesiam ueniebat et inimicis
 7 dei semper ferebat auxilium. Maximinum uero a Triueris, propter 30

4 et *add.* γ   6 anathematizantem A, (-zandum uel -zatum m2) C anathe-
 matizatum γ   7 sentiae A, *corr.* C   9 decessori A   10 cum mixtumque A
 15 audatiter A audacter Cou   19 quot A   20 ac C a A   22 maleficiis
 (-cus p. c.) C de maleficiis Cou   24 fornicetur A   25 Mobso (= Mopsuestia)]
 Mopso γ   et *add.* γ   26 Cimatio Cou   de γ ad A   27 uita infami ac C p. c.
 uitam infamias A, C a. c. uitae infamia γ   29 sceleratos C sceratos A sceleratis γ
 fauens γ   30 ausilium A   uero γ uerum AC   triberis A

quod collegas nostros episcopos, quos ad Gallias miseramus, noluerit suscipere et quoniam Paulo Constantinopolitano nefario homini ac perditio primus ipse communicauit et quod ipse tantae cladis causa fuit, ut Paulus ad Constantinopolim ciuitatem reuocatur, propter quem homicidia multa facta sunt. causa ergo homicidiorum tantorum ipse fuit, qui Paulum olim damnatum ad Constantinopolim reuocauit.

28. Propter has igitur causas iustum duxit concilium, ut Iulium urbis Romae et Ossium ceterosque supra memoratos discerneret atque damnaret. quae cum ita sint, custodire uos ab ipsis et abstinere debetis, dilectissimi fratres, nec eos aliquando ad communionem uestram ammittere, sed nec ipsorum litteras accipere nec ad illos litteras dominicas dare. et quoniam catholicam et apostolicam fidem uoluerunt infringere hi, qui cum Ossio erant, inducentes nouam sectam Iudeo couniti Marcelli, mixtam Sabellio et Paulo, iudaizantem, necessario ordinauimus catholicae ecclesiae fidem, quam negauerunt supradicti, qui cum Ossio sunt, et Marcelli haeretici induxerunt. consequens est, ut acceptis litteris nostris singulis consensum huic sententiae commodantes decreta nostra propria subscriptione signetis.

1 collegas *A* colligens (-egas *m*²) *C*   4 constantinupolim *A*   ciuitate *A*
 5 quam *C* quod γ igitur γ 6 constantinupoli *A*   10 adque *A*   12 admittere *C* γ 14 hi *Eng* hii *A* ii γ inducentesque γ 15 Iudeo] in deo *C a. c.*, *Fab*
iudaicae susp. Eng   couniti *Fed* croniti *AS¹CFab* uniti *Cou Eng* concreti *Hardouin*   mixtam *Fed* mixta *ACFab* iuxta *susp. Cou*   Sabellium et Paulum
iudaizantem susp. Cou   16 iudaizantem *Cou* iuda artem *AS* inde artem *Fab*
 inde autem *Hardouin*   17 Marcello *Cou in textu*   haeretici (*subaudi* fidem) *AC*
 haeresim *coni. Cou*   19 commodantens *A*

2.

Symbolum.

Est autem fides nostra talis:

21 *Auctores, qui ediderunt symbolum secundum Collect. Antiar., u. Studien I 33*

Fides secundum Orientis synodum.

Sancta synodus in Serdica congregata ex diuersis prouinciis Orientalium partium Thebaida, Aegypto, Palestina, Arabia, Phoenice, Syria Coele, Mesopotamia, Cilicia, Cappadocia, Ponto, Paphlagonia, Galatia, Bithynia, Hellesponto, Asia, Phrygiis duabus, Pisidia, Cycladum insularum, Pamphylia, Caria, Lydia, Europa,

Hilarius de synodis 34 (ed. Coustant) 3 sqq. eandem fere seriem prouinciarum u. apud Uigilium Taps. c. Eutych. 5 (LXII 136 M); uberiora u. Studien II 95 sqq.

Symbolum Sardicense exceptis paucis additis idem est atque Antiochenum IV a. 341, quod traditur graece apud Athanas. de syn. 25 (p = cod. Parisinus graec. 474 s. XI; s = cod. Basileensis graec. A. III. 4 s. XIV; Mav = ed. 1777, Socrat. hist. eccl. II 18 (ed. Hussey), Niceph. Call. hist. eccl. IX 10 (ed. Fronton du Duc 1630).

Sancta synodus congregata est Sardi- cae ex diuersis prouinciis de partibus Orientis, Thebaidis, Egypti, Palaestinae, Phoenices, Syriae Coeles, Mesopotamiae, Ciliciae, Cappadociae, Ponti, Paphlagoniae, Galatae, Phrygiae, Bithyniae, Elisponti, Asiae, Pisidiae, Insularum, Pamphyliae, Cariae, Lydiae, Europae, Thraciae,

2 Uersiolatina cod. Ueronensis LX (=W), de qua u. Studien I 21 et Praef. II A 3; editus est textus etiam a fratribus Ballerini in 'Leonis Magni opera omnia' III 615—616 3 ex ex et Wm2 5 coeles (irie add. m2) W 7 paphlagoniae W 8 elisponto W 10 came W

Σύνοδος, ἡ ἐν Σαρδικῇ συνηθροίσθη ἐξ ἐπαρχιῶν διαφόρων ἐκ τῶν τόπων τῆς Ἀνατολῆς, Θηβαΐδος, Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Φοινίκης, Συρίας Κοίλης, Μεσοποταμίας, Κιλικίας, Καππαδοκίας, Πόντου, Παφλαγονίας, Γαλατίας, Βιθυνίας, Ἑλλησπόντου, Ἀσίας, Πισιδίας, Φρυγίας, τῶν Νήσων, Παμφυλίας, Καρίας, Λυδίας,

11 Uersio syriaca symboli habetur in cod. Parisino syr. 62 (=r), ed. F. Schult- hess (Abhdl. d. kgl. Ges. d. Wiss. zu Göttingen 1908); cf. Studien I 22. ad commodiorem usum damus uersionem graecam

(29) Credimus (in) unum deum patrem omnipotentem, institutorem et creatorem omnium, ex quo omnis creatura in caelo et in terra nominatur. et in unum genitum filium eius dominum nostrum 2 Iesum Christum, qui ante aeuum ex patre generatus est, [et] ex deo

2 cf. Eph. 3, 15

1 in *add. Cou* 2 omnis creatura] *cf. omnia cod. W* 3 unum genitum *AC Fab unigenitum Cou* 4 et *del. Cou*

Thracia, Emimonto, Mysia, Pannoniis 5 Hemimonti, Pannoniae, Moesiae, Daciae, hanc exposuimus fidem.

Credimus in unum deum patrem omnipotentem, creatorem et factorem uniuersorum, ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur. 10 in terra nominantur. et in unicum 2 credimus et in unigenitum eius filium eius dominum nostrum Iesum Christum, qui ante omnia saecula ex patre genitus est, deum ex deo,

Hilar. de syn. 34

Cod. W 5 hemimontis *W*

15 *Εὐρώπης, Θράκης, Ἡμμόντου, Παννονίας, Μυοίας, Δακίας, τήνδε τὴν πίστιν ἔθηκαν.*

Ἡ ἔκθεοις τῆς πίστεως.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν 20 τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. καὶ εἰς τὸν 2 καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ 25 πατρὸς γεννηθέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ, πιστεύομεν εἰς ἓνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν ἀπάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. καὶ εἰς τὸν 2 υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' ὃν

Antioch. IV 21 πάντων] ὄντων *s* 22 οὐρανῶ *Nic* τὰ ἐπὶ τῆς γῆς *Antioch. V a. 345, quod accepit symbolum Sardicense, apud Athan. de syn. 26* 25 τῶν *om. p*

Cod. r 15 Ἡμμόντου *Schulthess* πόντου *r* 16 Μυοίας *Fed ἀμυοίας r* 23 accuratius τὸν μόνον

deus, ex luce lux, per quem facta sunt omnia, quae in caelis et quae in terra, uisibilia et inuisibilia, sermo qui sit et sapientia, uirtus et uita et lux uera, qui in nouissimis temporibus propter nos induerit hominem et natus sit de sancta uirgine Maria et crucifixus et mortuus et sepultus sit. tertia die surrexit a mortuis et 5 adsumptus in caelum sedet in dextera patris, uenturus in fine mundi

3 uirtus] *praem.* et *Cou* 4 uirgene *A* 5 surrexit *C Cou*

lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia, quae in caelis et quae in terra, uisibilia et inuisibilia: qui est uerbum et sapientia et uirtus et uita et lumen uerum, et qui in nouissimis diebus propter nos incarnatus est et natus ex sancta uirgine, qui crucifixus est et mortuus et sepultus. et surrexit ex mortuis tertia die et receptus in caelo est et sedet in

de lumine, per quem omnia et propter quem omnia facta sunt in caelo et in terra, uisibilia et inuisibilia, 10 uerbum, sapientia et potestas, lumen uerum sempiternum in omnibus, qui nouissimis temporibus propter nos homo factus est et creatus ex sancta uirgine, crucifixus et mortuus et 15 sepultus. et surrexit a mortuis tertio die, receptum in caelis, sedentem ad dexteram patris et

Hilar. de sym. 34

Cod. W 15 surrexit *W*

φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον 20 ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ ἐρχό-

καὶ δι' οὗ πάντα ἐγένετο ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, ὃς ἐστὶν λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ ζωὴ καὶ φῶς τὸ ἀληθινόν τὸ αἰδίον ἐν πᾶσιν, ὃς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνηνθρώπησε καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς παρθένου τῆς ἁγίας, ὃς ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε 25 καὶ ἐτάφη καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καὶ ἔστιν ἐρχόμενος ἐν συν-

Antioch. IV 20 *pr.* τὰ] *add.* τε
Socr Nic 22 ἐσχάτου *Nic* 26 *alt.* καὶ
om. Socr. 27 νεκρῶν] *praem.* τῶν
Antioch. V ἀνεληλυθότα εἰς τοὺς
οὐρανοὺς *Socr Nic* 28 καθεζομέ-
νου *s* 29 ἐκ δεξιῶν *Antioch. V*

Cod. r 22 *syriace* habentur *sententiae*
relatiuae, ubi textus graecus uiliter
participiis

iudicare uiuos et mortuos et reddere unicuique secundum opera sua, cuius regnum incessabile permánet in aeterna saecula. est enim sedens in dextera patris, non solum in isto saeculo, sed et in futuro. credimus in spiritum sanctum, hoc est in paraclitum, quem pro-
5 mittens apostolis post adsumtionem suam in caelum misit

2 incessabilis A 4 parachitum A promittens Cou mittens AC

dextera patris, uenturus iudicare uiuos et mortuos et reddere unicuique secundum opera eius, cuius regnum sine cessatione permanet in immensa saecula. sedet enim in dex-
3 tera patris non solum in hoc saeculo, sed et in futuro. credimus et in spiritum sanctum, hoc est paraclitum, quem promittens apostolis post reditum in caelos misit docere eos
15

Hilar. de syn. 34

uenientem in fine saeculi iudicare uiuos et mortuos et reddere unicuique secundum facta sua, cuius imperium sempiternum manebit in aeterna saecula, sedens semper ad dexteram patris, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro. credimus et
3 in unum spiritum sanctum dei, hoc est paracletum, quem pollicitus apostolis post in caelum ascensionem misit do-

Cod. W 6 finem W

μενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖ-
ναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦ-
ναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ
ἢ βασιλεία ἀκατάλυτος οὕσα διαμενεῖ
εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. ἔσται γὰρ
20 καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ
μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν
3 τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα,
τουτέστι τὸν παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγε-
ιλάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν
25 εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀπέστειλε
τελείᾳ τῶν αἰῶνων κρῖναι ζῶντας
καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ
κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἢ βασιλεία
ἄνευ συντελείας διαμένει εἰς αἰῶνας
20 ἄνευ τέλους. κάθηται γὰρ ἐκ δεξιῶν
τοῦ πατρὸς αἰεὶ οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι
τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.
πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
3 τοῦ θεοῦ, τουτέστι τὸν παράκλητον,
τοῦτον δὴ, ὃν, ὡς ἐπηγγέλλατο ὁ Χρι-
στός τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, μετὰ τὴν

*Antioch. IV 16 τῶν αἰῶνων Socr
Nic 19 ἀκατάλυτος] ἀκατάπαν-
οτος Socr Nic Antioch. V διαμένει
p s Mau Nic 20 καθέζεται γὰρ
Antioch. V 23 καὶ εἰς] praem.
πιστεύομεν Antioch. V τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον Socr Nic 26 οὐρανὸν Anti-
och. V αὐτοῦ om. Antioch. V*

Cod. r

docere illos et instruere de omnibus, per quem sanctificantur animae in ipsum fideliter credentes. credimus et in sanctam ecclesiam, in remissam peccatorum, in carnis resurrectionem, in uitam aeternam. illos uero, qui dicunt ex 'id, quod non fuit' filium aut ex alia substantia et non ex deo aut qui dicunt fuisse aliquando tempus uel saeculum, quando non fuit filius, haereticos damnat sancta et catholica ecclesia. similiter et illos, qui dicunt tres esse deos

1 docere *Cou* docens *AC* instruere *Cou* intruens *A* instruens *C*
 sanctificatur *A* 3 remissam *Eng* remissa *A* remissionem *Cγ* 4 filium] filius
 dei *γ* 5 qui *C* quid *A* 6 filios *A*

ac memorari omnia, per quem et sanctificantur sincere in eum creditum animae. eos autem, qui dicunt de non exstantibus esse filium dei uel ex alia substantia et non ex deo et quod erat aliquando tempus aut saeculum, quando non erat, alienos nouit sancta et catholica ecclesia. similiter et eos, qui dicunt tres esse deos uel

Hilar. de syn. 34

cere eos et monere omnia, per quem et sanctificantur et uiuunt religiosorum animae in eum credentes. dicentes autem ex nihilo esse filium uel ex alia substantia spiritum et non ex deo et 'erat aliquando tempus' nel 'saeculum', 'quando non erat', alienos nouit sancta et catholica ecclesia. similiter etiam dicentes tres esse deos uel

Cod. W 9 uiuunt *W* 10 seum *W*

διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνήσαι πάντα, δι' οὗ καὶ ἀγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἦν ποτε χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἢ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι

20 ἀνοδὸν αὐτοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐξ-
 απέστειλεν τοῦ διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνήσαι αὐτοὺς πάντα, δι' οὗ ἀγιαζονται καὶ ἀγιάζουσιν τὰς ψυχὰς τῶν ἀληθινῶν τῶν ἀληθῶς εἰς αὐτὸν πιστευόντων. τοὺς δὲ λέγοντας, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως τὸ πνεῦμα καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ἢ ὅτι ἦν ποτε χρόνος ἢ αἰὼν, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἢ ἀγία καὶ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Antioch. IV 17 αὐτοὺς *om. Soer Nic*
 20 οὐκόντων *p* 22 τοῦ *om. s Nic*
 καὶ ὅτι ἦν χρόνος ποτε (ποτε χρόνος *Nic*) *Antioch. V Nic* 23 ἢ αἰὼν,
 ὅτε μὴ *Antioch. V* 24 καθολικῇ]
add. καὶ ἀγία Antioch. V 25 sqq.
addidimus ex symbolo Antiocheno V a.
 345 (*Athan. de syn. 26*)

Cod. r 24 τὸ πνεῦμα] *syrr. habetur nota accus.*

aut Christum non esse deum aut ante aeuum non fuisse
Christum neque filium dei aut ipsum patrem et filium et
spiritum sanctum aut non natum filium aut non sententia
neque uoluntate deum patrem genuisse filium, hos omnes
5 anathematizat et execratur sancta et catholica ecclesia.

1 aeuum *Fed* ea unum *A* saecula *Cou* 2 ipsum *sc. esse*

Christum non esse deum et ante
saecula neque Christum neque filium
eum esse dei uel eum ipsum esse
patrem et filium et sanctum spiritum
uel innascibilem filium uel quod 10
neque consilio neque uoluntate pater
genuerit filium, anathematizat sancta
et catholica ecclesia.

Christum non esse deum siue spiritum
non esse dei uel ante saecula nec
Christum nec filium et nec spiritum
dei esse uel eundem patrem et filium
et spiritum sanctum uel non natum 10
filium uel natum spiritum aut 'uo-
luntate' uel 'arbitrio' 'pater genuit
filium', 'fecit' siue 'creauit' uel 'de-
monstrauit', sed 'secundum intellec-
15 tum omnia scientem, uerbum dei',
hos omnes anathematizat sancta
catholica ecclesia.

Hilar. de syn. 34

Cod. W 11 desideratur non ante uo-
luntate, sed cf. *cod. r* 13 demon-
strabit *W* 14 intellectum *rep. W*
15 omniam *W*

θεοὺς ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι θεὸν
ἢ πρὸ τῶν αἰώνων μήτε Χριστὸν μήτε 20
υἶὸν αὐτὸν εἶναι θεοῦ ἢ τὸν αὐτὸν
εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν ἢ ἅγιον πνεῦ-
μα ἢ ἀγέννητον υἱὸν ἢ ὅτι οὐ
βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησε ὁ
πατὴρ τὸν υἱόν, ἀναθεματίζει ἡ ἀγία
καὶ καθολικὴ ἐκκλησία.

τοὺς δὲ λέγοντας, ὅτι τρεῖς εἰσι θεοὶ
ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἔστι θεὸς ἢ ὅτι
τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστι θεοῦ ἢ ὅτι πρὸ
αἰώνων οὐδὲ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ υἱὸς
οὐδὲ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἔστιν ἢ ὅτι
ὁ αὐτὸς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ ἀγέννητον τὸν
25 υἱὸν ἢ γεννητὸν τὸ πνεῦμα ἢ ὅτι
βουλῆ ἢ θελήματι ὁ πατὴρ ἐγέννησε
τὸν υἱόν ἢ ὅτι ἐποίησεν ἢ ὅτι ἔκτισεν
ἢ ὅτι προεχείρισεν ἢ ὅτι γνώμη
γένονεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὅς πάντα
30 οἶδε ὁμοῦ ὄν τῷ πατρί, καὶ τούτους
πάντας ἀναθεματίζει ἡ ἀγία καθολικὴ
ἐκκλησία.

Antioch. V 25 καὶ *om. p*

Cod. r 23 ὁ αὐτὸς] *syr. habetur nota
accus.*

3.

[Opto uos in domino bene ualere].

- (1) Stephanus episcopus Antiochiaë prouinciae Siriaë Coelae, opto *f.* 87^v uos in domino bene ualere.
- (2) Olympius episcopus Doliceus, opto uos in domino bene ualere. 5
- (3) Gerontius episcopus Raphaniaë (<opto uos in domino bene ualere).
- (4) Menofantus episcopus ab Epheso, opto uos in domino bene ualere.
- (5) Paulus episcopus, opto uos in domino bene ualere.
- (6) Eulalius episcopus ab Amasias, opto uos in domino bene ualere.
- (7) Machedonius episcopus a Mopsuestia, opto uos in domino bene 10 ualere.
- (8) Thelafius episcopus a Calchedonia, opto uos in domino bene ualere.
- (9) Acacius episcopus a Caesarea, opto uos in domino bene ualere.
- (10) Theodorus episcopus ab Heraclia, opto uos in domino bene 15 ualere.
- (11) Quintianus episcopus a Gaza, opto uos in domino bene ualere.
- (12) Marcus episcopus ab Aretusa, opto uos in domino bene ualere.

2 *Formula opto uos etc. hoc loco in A per errorem posita est; uidetur librarius notam marginalem, quae in archetypo ad l. 6, ubi post Gerontii episcopi nomen salutandi formula omissa erat, pertinebat, falso loco inseruisse; in sequentibus subscriptionibus uoces episcopus et domino semper ita abbreviatae sunt: epis̄, dñ̄o; de singulis nominibus et episcoporum et sedium episcopalium u. Studien II 70—92; ibidem p. 92 sq. u. de numero episcoporum et p. 94—97 de prouinciis, ex quibus episcopi conuenerant. ex editoribus praeter Fabrum et Coustantium collati sunt imprimis editores collectionum canonum, sc. Binius I 452, Ed. regia III 99 sq., Labbe-Cossart II 710—712, Hardouin I 681—684, Coleti II 742 sq., Mansi III 138 sq. et praeter hos Baronius ad a. 347 n. XCV et Le Quien, Oriens christianus (Parisiis 1740), quorum coniecturas al. cuius momenti inseruimus apparatusi critico 3 lectoris commoditati consulentes singulis episcoporum nominibus numeros continuos uncis rotundis inclusos addidimus* sirae A Coelae Eng Coeles Cou cett. edd. cylae A 6 Raphaniae Hardouin Coleti Le Quien II 921 lamphaniae ACγ 6—7 n. 3 et 4 in A. coniuncti sunt sub una formula opto uos etc. de formula post Gerontii nomen omissa et l. 2 falso addita cf. rotam ad l. 2 9 ab Amasias (Helenoponti)] Fed ab amatias (ex genet. Ἀμασίας) A ab Amantia (Epiri nouae) Cy Hardouin Le Quien II 250 Mansi 10 Mopsuestia S² Cou Le Quien II 889 ab marguetias A 12 Calchedonia (fort. Calchida) = Chalcis (Chalcida, Calcida) ad Belum Syriae; cf. Studien II 72 sq. 14 cæssarea A 15 Heraclia C heradia A 17 Gaza Cou Hardouin Coleti Le Quien III 605 taxae A Taxe C Fab 18 aretus ACm I

- (13) Cyrotus episcopus a Roso, opto uos in domino bene ualere.
 (14) Eugeneus episcopus a Lysinia, opto uos in domino bene ualere.
 (15) Antonius episcopus a Zeumate, opto uos in domino bene ualere.
 (16) Antonius episcopus a Docimio, opto uos in domino bene ualere.
 5 (17) Dianius episcopus a Caesarea, opto uos in domino bene ualere.
 (18) Uitalis episcopus a Tyro, opto uos in domino bene ualere.
 (19) Eudoxius episcopus a Germanicia, opto uos in domino bene ualere.
 (20) Dionisius episcopus ab Alexandria prouinciae (Ciliciae), opto uos in domino bene ualere.
 10 (21) Machedonius episcopus a Biritto, opto uos in domino bene ualere.
 (22) Eusebius episcopus ab Dorilaio, opto uos in domino bene ualere.
 (23) Basilius episcopus ab Anquira, opto uos in domino bene ualere.
 (24) Prohaeresius episcopus a Sinopa, opto uos in domino bene ualere.
 15 (25) Eustatius episcopus ab Epiphania, opto uos in domino bene ualere.
 (26) Pancratius episcopus a Parnaso, opto uos in domino bene ualere.
 (27) Eusebius episcopus a Pergamo, opto uos in domino bene ualere.
 20 (28) Sabinauus episcopus a † Chadimena, opto uos in domino bene ualere.
 (29) Bitinicus episcopus a Zelon, opto uos in domino bene ualere.
 f. 38r (30) | Dominius episcopus a † Polidiane, opto uos in domino bene ualere.
 25

1 Roso *Hardouin* roeo *ACγ* Rhodo (*Ciliciae*) *Coleti Mansi* 2 Eugeneus *Le Quien I 1029* Lysinia *Le Quien I 1029* Lysicia *A Larissa Hardouin Coleti Mansi* 4 Docimio *Fed* docimo *ACγ* 5 Dianius *Hardouin* (cf. *Διάνιος* in *Basil. M. ep. 51* [PG XXXII 389 M]) Dianaeus *Cou dion A* 7 Eudoxius *Cou Hardouin* eudosius *A* Germanicia *Cou Hardouin* germaniae *A Germania C Fab* 9 Ciliciae *add. Fed; cf. Studien II 75* 11 Biritto (*Βηριτου*) *Fed uirito AS²Cou Beryto Cm² Hardouin Coleti Mansi* 12 euseuius *A* ab Dorilaio *Fed* ab dorlaui *A* ab Dorylaeo *Hardouin* a Dorlani *γ* 15 eustacius *A* 17 Parnaso *Cou Hardouin* pernaso *AC Fab* 19 euseuius *A* 21 Chadimena (*Phrygiae*) *Fed* (cf. *Studien II 77 sq.*) chatimera *AC Fab Binius Ed. regia Baronius Labbe* Cathimera *Cou Immeria (Osrhoenes) Hardouin* 23 a Zelon *ex genet. Ζηλών* 24 Polidiane (*Phocnices*) *Fed* (cf. *Georg. Cypr. 982 ἡ πόμνη Πολιτιανή* sub *ἐπαρχία Φοινίκης Παραλίης* et *Studien II 78*) palladianu *A Palladiano Cγ cett. edd.*

- (31) Pison episcopus a Trocnada, opto nos in domino bene ualere.
 (32) Cartherius episcopus ab Aspona, opto uos in domino bene ualere.
 (33) Filetus episcopus a Iuliopoli, opto uos in domino bene ualere.
 (34) Squirius episcopus a Mareota, opto uos in domino bene ualere.
 (35) Filetus episcopus a Cratia, opto uos in domino bene ualere. 5
 (36) Timasarens episcopus, opto uos in domino bene ualere.
 (37) Eusebius episcopus a Magnesia, opto uos in domino bene ualere.
 (38) Quirius episcopus a Filadelfia, opto uos in domino bene ualere.
 (39) Pison episcopus ab Adanis, opto uos in domino bene ualere.
 (40) Thimotheus episcopus, opto uos in domino bene ualere. 10
 (41) Eudemon episcopus a Thaneos, opto uos in domino bene ualere.
 (42) Callnicus episcopus a Pelusio, opto uos in domino bene ualere.
 (43) Eusebius episcopus a Pergamo, opto uos in domino bene ualere.
 (44) Leucadas episcopus ab Ilio, opto uos in domino bene ualere.
 (45) Niconius episcopus a Troados, opto uos in domino bene ualere. 15
 (46) Adamantius episcopus a Cio, opto uos in domino bene ualere.
 (47) Edesius episcopus a Coo, opto uos in domino bene ualere.
 (48) Theodulus episcopus a Neocaesarea, opto uos in domino bene ualere.
 (49) Sion episcopus, opto uos in domino bene ualere. 20

1 Pison γ pyson A Trocnada (*Galatiac*) Fed (cf. *Basiliius Notit.* 277 ὁ Τροκνάδων et *Studien II* 79) troada ACγ (sed cf. *infra n.* 45 Niconius ep. a Troados) Tenedo *Hardouin Coleti Mansi* 3 ab Heliopoli *Hardouin Coleti Mansi* 4 Squirius Fed (cf. *in Studien II* 79—81 *uarias formas Ἰσχυρῶς, Ἰσχυρίων*, Scyrus, Seyras, Squiras) quirius A, sed Quirius *deriuatur a Κύριος et est nomen diuersum; cf. infra n.* 38 Quirius ep. a Filadelfia Mareota γ mareota A 7 euseuius AS² Magnesia *Hardouin Mansi* magnenia AS² Magnienia *Cou* 8 Cyriacus *Le Quien I* 868 9 ab Adanis uel a Varnis *Cou* a uanis A a Batnis *Hardouin Coleti Mansi* 11 a Thaneos *ex genet. Τάβεως (Aegypti, cf. Εὐδαίμων ἐν Τάβει in Breviario Melitiano PG XXV 376 M et Studien II* 82) 12 Callnicus *Hardouin* callenicus ACγ Pelusio *Fab Hardouin* pelusio AC 13 euseuius A; *cum occurrat iam n.* 27 Eusebius ep. a Pergamo, *idem episcopus hoc loco repetitur uel Pergamum in n.* 43 *intellegendum est oppidum Thraciae; cf. Studien II* 83 a Pergamo C a pergamum (*forte ex genet. Περγάμου*) A 14 Leucadius *Le Quien I* 775 15 Niconius *Le Quien I* 777 noconius ACγ a Troados] a troadas (*ex genet. Τροφάδος*) ATC a Troade *Cou Hardouin Mansi* 17 eddesius A 18 Theodulus *Hardouin* theodolus ACγ Neocaesarea *Binius et plerique edd.* neocaesarioso ATC

- (50) Theogenes episcopus a Licia, opto uos in domino bene ualere.
 (51) Florentius episcopus ab Ancyra, opto uos in domino bene ualere.
 (52) Isaac episcopus a Leto, opto uos in domino bene ualere.
 5 (53) Eudemon episcopus, suscripsi pro ipso, opto uos in domino bene ualere.
 (54) Agapius episcopus a Theno, opto uos in domino bene ualere.
 (55) Bassus episcopus a Carpatho, opto uos in domino bene ualere.
 10 (56) Nareissus episcopus ab Irenopoli, opto uos in domino bene ualere.
 (57) Ambraeus episcopus a Mileto, opto uos in domino bene ualere.
 (58) Lueius episcopus ab Antinoo, opto uos in domino bene ualere.
 (59) Nomnius episcopus a Laudocia, opto uos in domino bene ualere.
 f. 88^v 15 (60) Pantagatus episcopus ab Attalias, opto uos in domino bene ualere.
 (61) Flaeus episcopus ab Ieropoli, opto uos in domino bene ualere.
 (62) Sisinnius episcopus a Perge, opto uos in domino bene ualere.
 (63) Diogenes episcopus, opto uos in domino bene ualere.
 20 (64) Creseonius episcopus, opto uos in domino bene ualere.
 (65) Nestorius episcopus, opto uos in domino bene ualere.
 (66) Ammonius episcopus, opto uos in domino bene ualere.
 (67) Eugenius episcopus, opto uos in domino bene ualere.

1 Licia (*Pisidiae*) *Fed* lizia ACγ Bizya *Hardouin Coleti Byzia Mansi*
 2 Ancyra *Hardouin Le Quien I 799* ancara AS²Cγ Ancyra = Ancyra
Ferrea (Lydiae); cf. Studien II 85 4 Leto Cou lueto A; cf. Ἰσαὰκ ἐν
Ἀητοῦς in Breuiario Melitiano (PG XXV 376 M). Letus fuit oppidum Aegypti
mediae; cf. Studien II 85 sq. 5 suscripso A, Eudemon forte subscripsit pro
 Isaac absente 7 Theno (*insula Cycladum*) *Fed* (cf. *Studien II 86 sq.*) then-
 co AS² therinco S¹ Theriaco C Therico *Fab* Therito *Hardouin Coleti Mansi*
 8 Carpatho (*insula Cycladum*) *Hardouin Coleti Mansi car A; syllabae* -pathae
 (-patae) forte exciderunt propter sequens opto; cf. *Studien II 87 sq.* 10 Irenopoli
 uel Neronopoli Cou anapoli A Amphipoli *Le Quien II 83* 12 Ambraeus
Le Quien I 919 embracius ACγ *cell. edd.* a Mileto S²Cou *Hardouin*
ami lecto (i del.) A ab Lecto TmIC ab Nilecto Tm2 13 ab Antinoo *Hardouin*
Coleti Mansi ab babtino ACγ; cf. Λούκιος ἐν Ἀντινόου in *Breuiario Meli-*
tiano (PG XXV 376 M) 15 ab Attalias] a gallias (*ex genet. Ἀτταλίας*) A ab
 Attalia *Hardouin Coleti Mansi* a Gallia Binius *Ed. regia* a Gallatia Cou 18 Sisinnius
 Cou sysimius A 22 Ammonius *Fed* emmonius ACν

- (68) Antonius episcopus a Bosra, opto uos in domino bene ualere.
 (69) Demofilus episcopus a Beroe, opto uos in domino bene ualere.
 (70) Euticius episcopus a Filippopoli, opto uos in domino bene ualere.
 (71) Seuerus episcopus a Gabula, opto uos in domino bene ualere.
 (72) Thimotheus episcopus ab Ancialo, opto uos in domino bene ualere. 5
 (73) Ualens episcopus a Mursa, opto uos in domino bene ualere.

EXPLICIT DECRETUM SYNODI ORIENTALIUM APUD SERDICAM
 EPISCOPORUM A PARTE ARRIANORUM, QUOD MISERUNT AD
 AFRICAM. 10

1 Bosra (= *Bostra Arabiae*) *Fed* gusra *AT* Gusia *Cy* 2 Demofilus γ
 demofilus *AC* 4 Gabula (*Syriae*) *Fed* cabula *AC* *edd.* Gabala *Le Quien*
II 797 5 Ancialo (*Rhodopes*) *Fed* (*cf.* *Ancialis in Itin. Antonini* 229, 2) An-
 chialo *Hardouin* ancylo *A* ancylo *S²C* anquilo *Fab* Anchilo *Cou* 9 quod *Cy*
 QUEM *A*

Epistula syn.
 Ariminensis
 et gesta Ni-
 caena (359).

V.

1.

Cou VIII Beatissimo et gloriosissimo Augusto Constantio synodus Ari-
 Epist. ipsa. minensis.

1. Iubente deo et praecepto pietatis tuae credimus fuisse 15
 dispositum, ut ad Ariminensium locum ex diuersis prouinciis Occi-
 dentalium episcopi ueniremus, ut fides claresceret omnibus ec-

12 *Ediderunt epistulam secundum Fab uel Cou Hardouin I* 715—718,
Coleti II 905 sq., *Mansi III* 305—308 13 Sequitur epistola Ariminensis con-
 ciliij ad Constantium imperatorem, ubi episcopi praeuaricati sunt a fide uera
praem. Cy; C sumpsit uerbu ex subscriphone et ex titulo subsequentis documenti
august**o A 15 iubente *T Fab* et] *ex γ* praecepto] *patre coepto A, Ca.c.*
 17 ueneremus *A*

ΑΝΤΙΠΡΑΦΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΥΣΤΟΝ
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ.

1. Ἐκ τε τῆς τοῦ θεοῦ κελεύσεως καὶ τοῦ τῆς οἰκτρῆς εὐσεβείας προσιτάγματος 20
 τὰ πάλαι δογματίσθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. εἰς γὰρ Ἀρίμνησον ἐκ πασῶν
 τῶν πρὸς Δύσιν πόλεων εἰς τὸ αὐτὸ πάντες οἱ ἐπίσκοποι συνήλθομεν, ἵνα καὶ

18 *Graece traduntur haec litterae apud Athanas. de syn. 10* (*p = cod. Pari-*
sinus graec. 474 s. XI; s = cod. Basilcensis graec. A. III. 4 s. XIV; Mau

clesiis catholicis et haeretici noscerentur. dum enim omnes, qui recte sapimus, contractaremus, placuit fidem ab antiquitate perseuerantem, quam praedicauerunt prophetae, euangelia et apostoli per ipsum deum et dominum nostrum Iesum
 5 Christum, saluatorem imperii tui et largitorem salutis tuae, <ut>, quam semper obtinuimus, teneamus. nefas enim 2
 duximus sanctorum aliquid mutilare et eorum, qui in
 f. 89^r Nicheno tractatu consederant una cum gloriosae memoriae |

1 dum *Cy* diu *A*   2 fidem *Eng* quidem *A* quidem <ut fidem> *γ*; cf. *textum graecum et Cass*: statutam fidem antiquitus permanere   3 praedica-
 uerunt prophetae *Eng* perphetas *A* per prophetas *Cγ*   4 apostoli *Eng* apo-
 stolos *ACγ*   6 <ut>, quam *Eng* suscepimus quam uel susceptam *Cou* quam
del. Hardouin   7 scōrum *A* (sanctorum = sancitorum)   et sc. sancitorum

ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γνωρισθῆ καὶ οἱ τὰναντία φρονοῦντες
 10 ἔκδηλοι γένωνται. ὡς γὰρ ἐπὶ πλεῖστον διασκοποῦντες εὐρήκαμεν, ἀρεστὸν
 ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἐκ παλαιοῦ διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφητῆται καὶ
 τὰ εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 ἐκήρυξαν, τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ καὶ τῆς σῆς ῥώσεως
 15 προστάτου, ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν καὶ φυλάττοντες μέχρι
 τέλους διατηρήσωμεν. ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη τῶν ὀρθῶς καὶ 2
 δικαίως ὠρισμένων τι μεταλλάσσειν καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ
 ἐνδοξοτάτου Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐσκεμμένων ὧν ἡ

= ed. 1777), *Socrat. hist. eccl. II 37* (ed. Hussey), *Sozomen. hist. eccl. IV 18*
 (ed. Hussey), *Theodoret. hist. eccl. II 19* (ed. Parmentier), *Niceph. Call. hist.*
eccl. IX 40 (ed. Fronton du Duc). *damus textum secundum Athanasium; uer-*
sionem ex graeco latinam secundum Theodoretum praebet Cassiodorus hist. trip. V 21
(uariantes u. apud Parmentier) titulum om. *Soz* ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ
 συνόδου πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίνου *Socr* ἐπιστολὴ γραφεῖσα Κωνσταντίῳ
 βασιλεῖ παρὰ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ συναθροισθείσης συνόδου *Theod* ἐπιστολὴ τῆς ἐν
 Ἀριμίνῳ συνόδου Κωνσταντίῳ πεμφθεῖσα τῷ βασιλεῖ *Nic*   20 τὰ τε ἐκ τῆς
Soz τε *om.* *Theod* (rLv), *Cass* εὐλαβείας *s*   21 τὰ πάλαι *om.* *Soz* γε-
 νέσθαι *Soz* Ἀριμίνον *Mau*   22 εἰς] ἐπὶ *Soz* ταυτὸ *Nic* οἱ *om.* *Socr* *Nic*
     9 τὰναντία *p* τὰ ἐναντία *Soz*   10 ἄριστον *Theod* *Cass*   11 ἔκπαλαι
Socr *Theod* *Nic*   12 διὰ *om.* *Soz*   ἐὰν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου *Theod*
 13 φρουροῦ] ἐφόρου *Soz*   14 κατέχοντες *Theod*   φυλάττωμεν *Soz* καὶ
 φυλάττοντες *om.* *Soz*   15 διατηρῶμεν *Socr* *Nic* διατηροῦντες *Soz*   ἐφάνη
 καὶ ἀθέμιτον *Theod* (*A*) τῶν] τὸν *p*   16 τί *p* μεταλλάξαι *Theod*   17 ἐνδο-
 ξοτάτου σου πατρὸς καὶ βασιλέως Κωνσταντίνου *Socr* *Nic*

Constantino patre pietatis tuae; qui tractatus manifestatus est et insinuatus mentibus populorum et contra haeresim Arrianam tunc positus inuenitur, (at non solum ipsa, sed etiam reliquae) haereses inde sunt expugnatae. a quo si aliquid demtum fuerit, uenenis haereticorum aditus panditur. 5

2. Ideo Ursatius et Ualens in suspicionem eiusdem haereseos Arrianae uenerunt aliquando et suspensi erant a communione et rogauerunt ueniam, sicut eorum continent scripta, quam meruerant tunc temporis a concilio Mediolanensi assistentibus etiam legatis

2 arranam *Am1* 3 tunc] ita *susp. Cou* inuenitur—haereses] sed uniuersae haereses *susp. Eng* ut (at *Fed*) non solum ipsa, sed etiam reliquae *suppl. Ualesius in editione Socratis ex textu graeco* 4 sint *γ Ualesius* expurgatae *T Fab* 5 pandetur *Eng* 6 ideo *γ adeo A* 7 arrane *A* erant *γ* erunt *ACm1* fuerunt *Cm2* 8 quameruerant *A* quia meruerant *Cm1*

διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διήλθ' τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων 10 ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἣτις ἀντίπαλος μὴ καὶ ὀλετήρ τῆς Ἀρείου αἰρέσεως ὑπῆρξε, δι' ἣς οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἰρέσεις καθηρόθησαν, ἐν ἧ ὄντως καὶ τὸ προσθεῖναι τι σφαλερὸν καὶ τὸ ἀφελῆσθαι τι ἐπικίνδυνον ὑπάρχει ὡς, εἴπερ τι θάτερον γένοιτο, ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια τοῦ ποιεῖν, 15 ἄπερ βούλονται.

2. Ὁθεν Οὐροσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ ἔκπαλαι μέτοιχοί τε καὶ σύμφωνοι τοῦ Ἀρειανοῦ δόγματος ἦσαν καθεστηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν. ἣς ἵνα μετάσχωσιν, ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντες, μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν τυχεῖν, ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ, δι' ὧν ἀπάντων φειδῶ γεγένηται καὶ τῶν 20 ἐγκλημάτων συγγνώμη. ἦν δὲ ὁ καιρός, καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ οὐνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν πρε-

10 διδασκαλία] *add. τε Socr* διήλθεν τε *p* 11 μὴ] μένει *Soz* 12 αὐτῇ *Socr, Theod (rB³L), Nic* illa *Cass* αἰρέσεις] πᾶσαι *Soz* 13 *pr.* τὸ *om.* *Soz* ἀσφαλῆσθαι *p* *alt.* τι *om.* *Socr Theod Nic* 14 τι] καὶ *Socr Nic, om. Theod* θά*τερον *p* γένηται *Soz* ἄ*δεια *p* τοῦ *om.* *Socr Soz Nic* 15 βούλονται *Socr Nic* 16 ἐπειδὴ] *add. καὶ Nic* ἔκπαλαι *om. Theod* πάλαι *Soz* σύμφωνες *Socr Nic* σύμβουλοι *Soz* 17 Ἀρειανικοῦ *Socr, Theod (r* ἀρείου *z* ἀρριανοῦ *T)* Ἀρειανείου *Nic* Ἀρείου *Soz (B)* καὶ *om. Theod* 18 ἑαυτοῦς *Nic* 19 ὡς *om. Theod (praeter R et B³)* et rescripta eorum ita se habere testantur *Cass* ἀντίγραφα *Theod* rescripta *Cass* 20 ὑπὲρ *Nic* φειδῶ (*accentus ex parte eras.*) *p, s* 21 ὁ *om.* *Soz*

Romanae ecclesiae. Constantino praesente in hoc cum magno 2
 examine fuisset conscriptum, quod tenens baptizatus ad quietem
 dei commigravit, nefas putamus inde aliquid mutilare et tot
 sanctos et confessores et successores martirum ipsius tractatus
 5 conscriptores in aliquo remouere, cum et ipsi praeteritorum catholi-
 corum secundum scripturas cuncta seruarunt. (quorum fides) mansit
 usque in haec tempora, quibus pietas tua (a) deo patre per deum
 et dominum nostrum Iesum Christum regendi orbis accepit
 (facultatem). * * * * * 3

1 hoc sc. concilio Nicaeno; cf. p. 79, 8 3 militare *Fab* 5 conscribtores
 (*alt. o ex e*) *A* conscriptas res *Cm1* praeteritorum catholicae ecclesiae scrip-
 torum *susp. Cou* 6 scripturas *A* cunctas *CFab* seruauerunt *CFab* ser-
 uauerint *Cou* quorum fides *add. Cou* mansit usque *coni. Cou* mansisseque *A*
 7 a *add. Cm2* 9 facultatem *add. Fel* potestatem *add. Cou* 9—82, 1 *lacunam*
indicavi, cf. textum graecum; Ualesius ita suppleuit: uerum miseri homines et
infelici sensu praediti iterum ausu temerario se praecones impiae doctrinae re-
nuntiarunt et

10 σβυτέρων τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας — ἐγνωκότες δὲ ἅμα καὶ τὸν μετὰ τελευτὴν
 ἄξιον μνήμης Κωνσταντῖνον μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως τὴν συγγρα-
 φεῖσαν πίστιν ἐκτεθεικότα. ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς καὶ 2
 πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησέν, ἄτοπον εἶναι μετ' ἐκεῖνόν τι καινο-
 τομεῖν καὶ τοσοῦτους ἀγίους ὁμολογητάς, μάρτυρας, τοὺς καὶ τοῦδε τοῦ δόγμα-
 15 τος συγγραφεῖς τε καὶ εὐρετὰς ὑπεριδεῖν, οἴτινες κατὰ τὸν παλαιὸν τῆς ἐκκλη-
 σίας θεσμόν ἅπαντα φρονοῦντες διαμεμενῆκασιν. ὣν ὁ θεὸς τὴν πίστιν καὶ
 εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε διὰ τοῦ δεσπότου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ καὶ τὸ βασιλεύειν οὕτως ὑπῆρξεν ὡς καὶ
 τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. πάλιν γοῦν οἱ ἐλεεινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῶ 3
 20 φρονήματι ἀθεμίτῳ τολμήματι τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας ἐαν-
 τοὺς ἀνήγγειλαν καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύνταγμα. ὡς

10 τῶν *om. Nic* δὲ *om. Soz Nic* 12 ἐκτεθηκότες *p* 13 ἄτοπον
 ἐνομίσαμεν *Theod (H)* incongruum esse iudicamus *Cass* ἐκεῖνο (*v add.*) *s,*
Mau 14 μάρτυρας] *praem. καὶ Socr Soz Theod Nic* τοὺς] *add. δὲ Soz*
 τοῦδε *om. Soz Nic* 15 συγγραφέας *Soz Nic* ἐφευρετὰς *Theod (εὐεργέτας A)*
 παριδεῖν *Theod* despiciere *Cass* τῆς] *add. καθολικῆς Socr Soz* 16 θεσμόν]
add. τῆς καθολικῆς Nic ἅπαντες *Nic; cf. per omnia sapuisse Cass*
 17 μεταδέδωκε *Soz* καὶ διὰ *Theo: (praeter HT)* δεσπότου] κυρίου
Socr 18 οὕτως *om. Nic* 19 οἱ *om. Soz Nic* 20 τολμήματι] φρονήματι *p*
 κήρυκας] *add. τε Soz Nic* 21 πᾶν] *aid. τὸ τῆς Socr*

* * * * *. tunc etiam conabantur
 conuellere, quod fuerat positum ratione. et cum pietatis tuae litterae
 iusserunt tractari de fide, offerebatur nobis a supradictis turbatoribus
 ecclesiarum adsociato Germinio et Gaio nouum nescio quid conside-
 randum, (quod) multa peruersae doctrinae continebat. at uero cum 5
 uideretur displicere, quod offerebant publice in concilio, putauerunt
 aliter esse conscribendum. equidem haec breui tempore saepe mu-
 tasse manifestum est. et ne frequentius ecclesiae perturbentur,
 4 placuit statuta uetera rata et inmutabilia seruari. ad instru-

1 nunc *Ualesius* 2 et] etenim *Cou* 3 offerebantur *A* 4 considerandum *γ*
 consideratum *A* (quod) consideratum *Eng* 5 quod *add. Cγ, om. Eng* at uero
Cou adeo *AFab* 7 tempore] noli addere eos, cf. p. 86, 15 8 ecclesiae
 frequentius *Cγ* 9 statuta *Fed* istatuta *A* instituta *Cγ* rata et inmuta-
 bilia *Fed*. rata atque inuolabilia *Ualesius* rationabilia *AC* instruendam *Cm?*
 struendam *A*

γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, κακείνοι 10
 τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνον τὴν σκέψιν. ἐπειρῶντο γὰρ πανουργία τινὶ καὶ
 ταραχῇ προσφέροντες τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἐταιρίας τοὺς συναλι-
 σκομένους εὐρόντες Γερμίνιον, Αὐξέντιον καὶ Γάϊον, τοὺς τὴν ἔριον καὶ διχο-
 στασίαν ἐμποιοῦντας. ὧν ἡ διδασκαλία μία μὲν οὖσα πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν
 ὑπερβέβηκεν. ὡς δὲ συνείδον οὐχὶ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως ὄντας σὺτε 15
 ὁμογνωμονοῦντας, ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν
 μετήγαγον ἑαυτούς, ὡς δοκεῖν ἕτερόν τι γράφειν. ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς
 ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. ἵνα οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τὰ τῆς
 ἐκκλησίας περιπίπτῃ καὶ ταραχῇ καὶ θόρυβος καλωδοῦμενος ἅπαντα
 συγγῆ, βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι ὠρισμένα ἔννομα καὶ ἀμετακίνητα 20
 διαφυλάττειν, τοὺς δὲ προειρημένους τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχω-
 4 ρίσθαι. δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξοντας πρόσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπιεί-

10 *alt. τὸ om. s Theod* συνεκρότητο *s* συγκεκριτότητο *p* κακείνοι *p*
 12 προ*φέροντες *p* ἑτεροίας *Socr* τοὺς *om. Mau Theod* 13 Γερμίνιον
Mau Nic Γερμίνιον *Socr*, (*add. τινα καὶ*) *Theod* Germanium *Cass* ἔριον]
αἴρεσιν Theod Cass 14 μία μὲν οὖσα] διαμένουσα *Theod* (*ALT* μένουσα *r*)
 una quidem existens *Cass* μένουσα *Soz* (*H* μὴ μένουσα *B, u. Parmentier*) μὴ
 μένουσα *Nic* 15 τοιαύτης] αὐτῆς *Socr, Soz* (*B*), *Theod* (τοιαύτης *B*³), *Nic*
αἰρέσεως Soz Nic suae uoluntatis *Cass* οὐθ' *Soz Nic* 17 ἕτερον] *om. Theod*,
 aliud *Cass* *τι om. Socr* 18 ἵν' *Soz Theod Nic* μὴ οὖν *Socr* ἀεὶ *om. Soz*
Nic 19 κωλυδούμενος *Socr Soz* ἅπαντας *Soz, Theod* (*s*), *Nic* 20 συνέχη
Soz Nic διωρισμένα *s* ἔννομα] *om. Soz Nic* ἔμμονα *Socr* 21 φυλάττειν
Soz Nic τῆς] *practm.* ἀπὸ *Socr* 22 ἣν *p* ἀναδιδάξαντας *p a. e. s, Theod* (*Gz*)

endam igitur tuam elementiam (legatos nostros misimus, ut sententiam concilii per litteras nostras nuntiarent), quibus hoc ipsum solum mandauimus, ut non aliter legationem perferrent, quam (ut) statuta uetera permanerent firmissima, ut et sapientia tua cognosceret non hoc, quod promiserant supradicti Ualens, Ursacius, Germinius et Gaius, si (aliquid rectorum) sublatum fuisset, pacem posse compleri. magis enim turbatio cunctis regionibus et ecclesiae Romanae inmissa est.

7. 89^v 3. Ob quam rem tuam rogamus clementiam, ut placidis auribus et sereno uultu uniuersos legatos nostros et respicias et audias neue aliquid permittat elementia tua iniuria ueterum conuelli, sed manere ea, quae a maioribus nostris accepimus, quos fuisse et prudentes et sine spiritu sancto dei non egisse confidimus, quia ista

1—2 legatos—nuntiarent *add. Fed ex textu graeco; Ualesius suppleuerat:* legatos nostros direximus concilii sententiam per litteras nostras nuntiaturos 3 mandauimus *Ualesius* mandamus *ACγ* ut *add. Fed* 4 ut et *γ* utut *A* 5 hoc = *eo* post hoc *suppl.* quod a ueteribus statutum est *Cou* Ualens] *add.* et *Cγ* 6 aliquid rectorum *add. Fed* 8 est] erit *Eng* 9 rogamus *Cou* rogantes *ACFab* 10 sereni *A* ne uel *Fab* 11 aliquid *om.* *TC Fab* iniuriam *A* iura *Fab* uetera *Fab*

κειαν ἀπεστάλακαμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύ-
15 σοντίας· τοῖς δὲ πρέσβεσι πρό γε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα τὸ τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων καὶ δικαίων ὀρωμένους. οἱ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα, ὅτι οὐχ, ὥσπερ ἔφησαν Οὐροσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἔσται εἰρήνη, εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπειή. πῶς γὰρ εἰρήνην οἶόν τε ἄγειν τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις καὶ ταραχὴ ἐκ
20 τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι καὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γενήσεται.

3. Διὸ δὴ ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα προσηγήσιν ἀκοαῖς καὶ γαληναίῳ βλέμματι τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις ἀθρήσειας μήτε πρὸς ὕβριν τῶν τετελετηκότων καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψειας, ἀλλ' εἰσῆς ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὀρισθεῖσί τε καὶ νενομοθετημένοις. οὐδὲ ἅπαντα μετὰ
25 ἀγχινοῖας τε καὶ φρονήσεως καὶ πνεύματος ἀγίου πεποιηκέναι φήσασιν ἄν.

15 δέ] γε *Socr* 16 καὶ δικαίων] δικαίως *Soz Nic* ὀρισμένων *Soz Nic* 17 ὁσιότητα] ἀθεότητα *p m l* ὁσιότητα ἀναδιδάξουσιν *Theod* ἔφησεν *Theod* ait *Cass* τε *om.* *Mau Soz Nic* 18 εἰπέρ τι *p* 20 τῶν *om.* *Theod* γενήσεται *s* 21 δὴ] *add.* καὶ *Socr* γαληναίῳ *Soz Nic* γαληνῶ *Theod* (*r T* γαληνίῳ *zA^c*) 22 τοὺς ἡμετ. πρέσβεις] τὰ τῆς ἡμετέρας πρεσβείας *Socr* μηδὲ *Soz, Theod* (*r B³ v*), *Nic* 23 ἀλλὰ *Nic* εἰσῆσις *Theod* (*ANGLRT*) ἡμᾶς ἐμμένειν *Socr* 24 ὀρισθεῖσι *p* νενομοθετημένοις *p a. c.* ἅπαντας *Socr*

nouitate non solum fideles populi perturbati sunt, uerum etiam et infideles ad credulitatem uetantur accedere. oramus etiam, ut praecipias tot episcopos, qui Arimino detinentur, inter quos plurimi, qui aetate et paupertate defecti sunt, ad suam prouinciam remeare, ne destituti sine episcopis laborent populi ecclesiarum. hoc etiam frequentius postulamus, ut nihil innouetur, nihil minuatur, sed maneat incorrupta, quae patris sanctae pietatis tuae temporibus et tuis religionis sacculis permanserunt. nec iam nos fatigari aut conuelli a sedibus nostris tua sancta prudentia permittat, sed ut quieti (cum populis suis episcopi) uacent semper postulationibus, quas 10

1 et om. γ 3 plurimi] add. sunt Cou 5 sine] suis γ; cf. *textum graecum et Cass.*: ne desolatae sublatis principibus—ecclesiae 8 fatigare A 9 ut om. Cou 10 cum populis suis episcopi add. Cou ex *textu graeco*

τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύουσιν ἀπιστίαν ἐμποιοῦσι, τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν ὀμότητα. ἵκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελεύσης τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς διατριβοντας, οὗς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπονον καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεία ἀνακομιδὴν ὀφείδαν ποιήσασθαι, ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ἐπισκόπων ἀφωρισμένων αἱ ἐκκλησίαι διαμένωσιν. ἔτι δὲ πρὸς ἅπασιν καὶ τοῦτο δεόμεθα, ἵνα μηδὲν μῆτε ἐλλείπη τῶν προὔπαρξάντων μῆτε πλεονάζει, ἀλλὰ πάντα ἄρρηκτα διαμείνῃ ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα, μῆτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν καὶ τῶν οἰκείων παροικήσεων ἀλλοτρίους ἐπιτρέψαι γίνεσθαι· ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι σὺν τοῖς ἰδίαις λαοῖς μετ' εὐφροσύνης εἰς εὐχὰς τε καὶ λατρείας σχολὴν ἄγοιεν, ἵκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας 15

11 πιστεύουσιν Soz Nic ἐνεποίει Soz ἐποίει Nic 12 ἀπιστήσασιν Soer credentibus quidem incredulitatem inferunt, non credentibus uero credulitatem (P edd. crudelitatem L) Cass; Parmentier, qui supponit *textum Hilarij esse uersionem ex graeco, putat uocem ὀμότητα ab interprete graeco male usurpari pro σκληροκαρδίαν uel σκληρότητα* (cf. Marc. 16, 14, Rom. 2, 5) eique in *textu archetypi latini respondisse uocem duritiam; melius Ualesius ad Soer. II 37: 'Graecus interpres pro credulitatem legit crudelitatem'; Epiphanius autem mutauit iterum sensum* ἔτι om. Theod τὸς om. Mau Theod ἐπισκόπους om. Theod 13 ταῖς om. Soz Theod Nic 15 ἀφωρισμένων p ἀφῆρημένων Soer (M, om. cett. cod.), Theod 16 μηδὲν] om. Soer μηδὲ Mau μῆτε om. Nic ἐλλείπη] add. τι Soer Theod Nic 17 πλεονάζει Soer Soz Theod Nic διαμένῃ Soer Soc Nic διαμένοι Theod 19 τῶν οἰκείων] ἐκτὸς τῶν ἰδίων Soer τῶν ἰδίων Soz, Theod (τῶν οἰκείων B³ T) παροικίων Soer Theod ἀλλοτρίους om. Soer 20 γένεσθαι Soer Soz Theod Nic τῶ ἰδίῳ λαῶ Soz Theod Nic 21 εἰς εὐωχίας Soz Nic εὐχαῖς Theod λατρείας Theod ἄγοιεν] ἄγειν p βασιλείας] add. τε Theod σωτηρίας καὶ βασιλείας Soer Soz Nic

habent semper et pro salute tua et pro regno tuo et pro pace,
quam tibi diuinitas meritis tuis profundam et perpetuam
largiatur. legati autem nostri et suscriptiones et nomina episco- 3
porum uel legatorum perferent, sicut idem alia scriptura instruit
5 tuam sanctam religiosamque prudentiam.

2 meritis] *praem.* pro γ 4 iidem *Ualesius* scriptura = *libellus*; cf.
Studien I 75 instruent *Ualesius* 5 in *A* falso sequens textus narratiuus cum
epistula coniunctus est, cf. notam ad l. 18

καὶ σωτηρίας καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θεϊότης σοι εἰς τὸ διηγεκὲς χαριεῖται. οἱ δὲ 3
ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς τε ὑπογραφὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προσηγορίας
κομίζουσιν, οἷτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν
δοσιότητα.

6 εἰς τὸ διηγεκὲς σοι *Theod* 7 τε *om. Socr Soz Theod* 8 γξαμμάτων
Soz Nic δοσιότητα ἀναδιδάξουσιν *Theod* 9 δοσιότητα] θειότητα *Socr Soz*
θειότητα *Nic*

10

2.

Textus narra-
tius.

(4) Cum hac epistula integrae fidei suscribentes episcopi catho-
lici miserunt decem legatos ad imperatorem. nihilominus et pars
haereticorum misit ex suo corpore decem legatos, qui, ubi uenerunt
ad imperatorem, suscepti sunt, ita ut legati catholicorum non
15 susciperentur; atque longa dilatione fatigati et minis imperatoris
perterriti damnauerunt integram fidem, quam antea defendebant,
et susceperunt perfidiam, quam ante damnauerunt. haec ita esse
ex subiectis inuenies.

3.

Gesta Ni-
caena.

20 GESTA, UBI PRAEUARICATI SUNT EPISCOPI LEGATI A FIDE
UERA, INCIPIUNT.

Eusebio et Ypatio coūss VI. Idus Octobris.

f. 90^r 1 (5). [Cum consedissent episcopi mansionis Nicheae, quae

11 haec *A* 16 damnauerint γ 17 susceperint γ hoc γ 18 EX-
PLICIT (*add. epistola C*) AD CONSTANTIUM ĪMP *add. AC* 19 *Ediderunt gesta*
secundum Fab uel Cou Baronius ad a. 359 n. XXXIII, Binius I 479, Ed. regia
III 199, Labbe-Cossart II 802 sq., Hardouin I 719 sq., Coleti II 913 sq., Mansi
314 sq. 21 INCIPIT *A* 22 euseuio *A* 23 episc *A* mansioni *susp. Cou*
Nicheae i. e. Thraciae] Nicaeae *Cou*

antehac Ustodizo uocabatur, in prouincia Tracia, Restutus, Gregorius, Honoratus, Arthemius, Yginus, Iustinus, Priscus, Primus, Taurinus, Lucius, Mustacius, Urbanus, Honoratus, Solutor, 2 Restutus episcopus Carthaginis dixit: 'Scit prudentia uestra, con- 5 sacerdotēs sanctissimi, quod, cum Arimino de fide tractatus habe- retur, contentio sic discidium fecerat, ut de sacerdotibus dei diabolo inmittente discordia fieret, atque exinde factum fuerat, ut in fratres nostros ego Restutus et pars episcoporum, quae sequebatur, Ur- sacium, Ualentem, Germinium et Gaium quasi in auctores mali intellectus sententiam promeremus, id est, ut a nostra com- 10 munionē segregarentur.

2 (6). Sed quia in cominus positi uniuersa tractauimus et uniuersa discussimus inuenimusque, quod nulli displicere debeat, id est fidem in his catholicam iuxta professionem suam, cui et nos subscripsimus omnes, ueque umquam haereticos fuisse et ideo, 15 quia pacis concordia apud deum res est maxima, placuit, ut communi consensu nostro omnia, quae apud Ariminum tractata sunt, in irritum deducantur et communiō eorum deo fauente integra conueniret nec quisquam in discidio remaneat, quod eos aut 20 maculare possit aut debeat. et ideo, ut dixi, quia praesentes sumus, unusquisque debet dicere, an rectum sit, quod prosecutus sum, et manu sua suscribere'. ab uniuersis episcōpis dictum est 'placet' et suscripserunt.

Textus narra-
tius.

4.

(7). Quae sit autem fidei confessio, cui postea subscripserunt, 25 quam etiam Ualens secum in Ariminum pertulit, ex infra scripto recognosces. EXPLICIT.

1 Restitutus γ 2 Athenius $T\gamma$ Athemius C 4 Restitutus γ char-
thaginis A . 5 quod γ quae A Arimino *Eng* (*cf. p. 84, 3*) ariminū A Arimini
 $Cm2$ apud Ariminum γ 6 inmittente diabolo γ 7 fuerit γ 8 Restitutus γ
9 autores A 15 unquam $C\gamma$ numquam A 16 communi γ communia A
19 neque C Cou discidio Fed discidium A dissidium Fab dissidio Cou 20 aut
 $Cm2\gamma$ ut A praesentis A 21 rectum *coni. Cou* dictum A 24 *textus nar-*
ratiuus in A falso cum documento praecedente scriptura continua coniunctus est
26 pertulit A scripto recognosces (*-is C Fab*) C γ scribore cognoscis A

VI.

INCIPIIT EXEMPLUM FIDEI EPISTULAE MISSAE AD CON-
STANTIUM IMPERATOREM A PERFIDIS EPISCOPIS.

Epistula syn.
Ariminensis
(Arianorum)
ad Constantium
(359).

Cou IX

f. 90^v | Domino merito gloriosissimo ac uictoriosissimo Augusto Constantio
5 synodus Ariminensis Orientalibus consentiens [id est Migdonius,
Megasius, Ualens, Epictetus et ceteri, qui haeresi consenserunt].

1. Inlustrati pietatis tuae scriptis maximas deo rettulimus
et referimus gratias, quod nos beaueris intimans nobis illa,
quae cum discursione pietatis tuae facere deberemus, ne quis
10 'usiae' uel 'omousii' nomina ecclesiae dei ignota aliquando
nominet, quod scandalum inter fratres facere solet. plurimum gra-
tulati sumus, quia id, quod tenebamus, recognouimus. o nos beatos, 2
quibus occurrit tanta felicitas, ut cognitione tuae pietatis ceteri,
qui haec nomina pro deo et dei filio adsumere solent, modum acce-
15 perint reuicti! nos igitur reddentes obsequium clementiae tuae, quod
coram ueritatis status eluxit, quae, quia nesciat uinci, et obtinuit
uictoriam, ut indignum deo nomen, quod nusquam in legibus
sanctis scriptum est, iam a nullo dicatur.

2. Unde oramus pietatem tuam, quoniam in eo loco, ubi syn-
20 odus gesta est, unde responsum per nostros legatos dedimus, adhuc
detinemur, iubeat nos, qui integram cum Orientalibus doctrinam
retinemus, iam ad nostras plebes dimitti, ut ex hac parte appareant
amatores ueritatis, qui deo non mutant nomen, nec cum eis, qui
peruersa doctrina infecti sunt, diutius nos, qui ueritatem
25 catholicam tenemus, detineamur. unde impense oramus, domine, pie-
tatem tuam ante deum patrem et dominum Iesum Christum deum

1 Ediderunt epistolam secundum Fab uel Cou Baronius ad a. 359 n.
XXXIV sq., Binius I 480, Ed. regia III 200 sq., Labbe-Cossart II 803 sq., Har-
doun I 719—722, Coleti II 914—916, Mansi III 315 sq. 4 ac om. Cy
AUGS A 5 synodus A 5—6 uoces id—consenserunt addita esse uidentur ab
auctore textus narratiui; cf. Studien I 77 migdonius A, sed infra p. 174, 5
dicitur magdonius 6 epitectus A 10 nomina C nomen AS² 13 fileci-
tas A ceteri Cou ceteris A 15 reddentes per anacoluthon pro reddimus
16 eduxit C quae quia uel quae quoniam (ex quō) Fed quaeque A quae quod γ,
fort. quaeque nesciuit 19 uby A synodus A 20 didimus A 21 cum]
in γ 22 retinemus Cm²γ detinemus A detinemus Cm1 25 impensi A

et dei filium, facias nos, qui suscripsimus sanae doctrinae recedentes ab 'usiai' nomine te imperante, <et> iubeas nos ad nostras plebes dimitti, ut laetetur ecclesia, quae immutare nomina dei et filii eius non ammittit in totum, imperio tuae uirtutis et gloriae, cui tantum diuinitas contulit, ut apparente dictionis sacrilegio iam 'usiai' 5 et 'omousii' nomina recedant, quae in diuinis scripturis de deo et dei filio non inueniuntur scripta.

3. Subueni, pie imperator, dei summi cultoribus, subueni eis, qui per Christum dei filium deum patrem omnipotentem orant; *f. 91^r* subueni eis, qui iudicio tuo deuotas offerunt aures, qui nesciunt colere 10 nisi deum patrem per dominum nostrum Iesum Christum gloriae eius filium. et praecipe, domine imperator, ad nostras nos plebes remeare datis litteris ad u. c. praefectum praetorii Taurum, quia et nos in praedicatione nominis dei Orientalibus et tuae dispositioni 2 plenum reddimus obsequium. in hac re, in qua semper tenuimus, 15 iam ad nostras plebes redire debemus. de hac autem re ad coepiscopos nostros Orientales litteras dedimus, ut sciant hoc semper tenuisse et in fide catholica cum ipsis permanere. diuina pietas gloriosissimum te semper et ubique per omnia faciat uindicem, domine piissime imperator. EXPLICIT. 20

11 cf. Hebr. 1, 3

2 nomine *C* nomen *A* et *suppl. Cou* iubeas *A p. c.* iube *A a. c.* 4 admittit *Cm2γ* 5 apparente dictionis sacrilegio *Eng* apparet dictionis sacrilegis *A* abolitis (*uel* ablegatis) dictionibus sacrilegis *Cou*, *fort.* apertis dictionibus sacrilegis 10 deuotos *T* aures] omnes *T* 12 praecipe *Cou* praecipue *A* 13 *uc AS¹S²* hunc *TC* perfectum *T* 15 reddimus *Cou* in hac re *S², Cp. c.* inhaere *A* inhere *T, Ca. c.* 16 hac] ac *A* archiepiscopos *TCFab* episcopos *Cou* 17 semper] *suppl.* nos *Cou*, *cf. p. 82, 7* 18 diuina *S²Cou* diuini *A* dei uiui *Eng* domini *CFab* 19 te gloriosissimum *C Cou* uindicem] uictorem *susp. Cou*

VII.

INCIPIIT EPISTULA LEGATORUM MISSA AD CONSTANTIUM IMPE-
RATOREM A LIBERIO EPISCOPO URBIS ROMAE PER LUCIFERUM
EPISCOPUM.

Epistula
Liberii ad
Constantium
(353/4).
Cou V

5 Gloriosissimo Constantio Augusto Liberius episcopus.

1. Obsecro, tranquillissime imperator, ut mihi benignas aures
clementia tua tribuat, quo possit mansuetudini tuae mentis meae
propositum apparere. de Christiano enim imperatore et sanctae
10 memoriae filio Constantini hoc ipsud sine cunctatione mereor im-
petrare; sed in eo me laborare intellego, quia repetita satisfactione
placabilem etiam circa reos animum tuum in gratiam meam reuo-
care non possum. sermo enim pietatis tuae iam dudum ad populum 2
missus me quidem, quem patienter omnia ferre necesse est, plurimum
lacerat, sed animum tuum, qui lenitati semper uacat, qui numquam,
15 ut scriptum est, in occasum diei iracundiam seruat, retinere circa
me indignationem miraculo mihi est. ego enim, religiosissime im-
perator, tecum ueram pacem requiro, quae non sit uerbis composita
interna dispositione fallaciae, sed praeceptis euangeliorum rationa-
biliter confirmata. non Athanasi tantum negotium, sed multa 3
j. 91^v 20 alia in medium uenerunt, propter quae concilium fieri mansue-

15 cf. Eph. 4, 26

U = cod. Uaticanus Regin. 133 s. IX.

G = cod. Parisinus S. Genouefae 1351 s. XV.

Til = ed. I. Tili, Parisiis 1568.

Bar = ed. Baronii ad a. 354 n. II sqq. (secundum *Til*).

Lat = coniecturae Latini Latini in eius 'Bibliotheca'
(Romae 1727) 157 sqq.

Har = ed. Hartel 1886 (CSEL XIV).

1 *Epistula inuenitur etiam in U et G, apud Tiliu et Hartel, qui paucis
exceptis lectiones cod. U secuti sunt, in appendice ad opera Luciferi Caloritani;
de reliquis editoribus u. Studien I 33 2—4 om. UG 3 LIUERIO A 5 li-
uerius A 6 opto UG 7 quo] quos G possim UG mansuetudinis A
mansuetudinis U 8 aperire UG etenim UG 9 ipsum UG merear Har
10 quia] qui UG repetit a G 11 reos UGm2 eos ACm1 13 omnia pati-
enter G fer |. e U 14 semper uacat] . . . . . U uabat A 15 retine U
16 est mihi G 17 ueruis A 19 conformata susp. Lat athanasii UG
20 uenerant U quae om. G*

tudinem tuam fueram deprecatus, ut, ante omnia — quod specialiter optat mentis tuae erga deum sincera deuotio — cum fidei causa, in qua prima nobis spes est ad deum, diligenter fuisset tractata, negotia eorum, qui nostram circa deum obseruantiam mirari debent, possent finiri. et dignum fuerat dei cultore, dignum imperio tuo, quod 5 Christi pietate regitur et augetur, specialiter hoc ipsum pro reuerentia sanctae religionis, cui prudenter intentus es, clementiam tuam nobis ad haec inpetranda praestare.

2. Sed multi ecclesiae membra lacerare festinant, qui confixerunt me litteras subpressisse, ne crimina eius, quem dice- 10 bantur condemnasse, apud omnes paterent, quasi illas litteras episcoporum Orientalium et Aegyptiorum, quibus in omnibus eadem (in) 2 Athanasium crimina continebantur. at satis omnibus clarum est nec quisquam negat nos Orientalium litteras intimasse, legisse ecclesiae, legisse concilio atque haec etiam Orientalibus respondisse. quis 15 fidem et sententiam non commodauimus nostram, quod eodem tempore octoginta episcoporum Aegyptiorum de Athanasio sententia repugnabat, quam similiter recitauimus atque insinuauimus episcopis Italis. unde contra diuinam legem uisum est etiam, cum 3 episcoporum numerus pro Athanasio maior existeret, in parte 20 aliqua commodare consensum. haec scripta, si deo fidem debet Eusebius, qui missus fuerat, festinans ad Africam nobis reliquit. quae tamen postea omnia scripta, ne ad inpetrandum forte concilium deessent, Uincentius, qui cum ceteris missus fuerat, Arelatum pertulit. 25

3. Uidet igitur prudentia tua nihil in animum meum introisse, quod deo seruiantibus non dignum fuerat cogitare. testis autem

3 fuisse *A* negotia *Har* (cf. p. 89, 19 Athanasi negotium) ne *ACm1* nec *UGCm2* *Til Bar* technae uel tunc uel dehinc sc. eorum causae susp. *Cou* 4 obseruantia *A* 5 cultori *A* 6 regetur *A* 9 confixerunt *UGC* confixerunt *A* 11 quasi (= scilicet) *ATCm1Har* quas *UGCm2* per *Lat* quas illas litteras? episcoporum *Cou* 12 alt. in] *UGCm2*, om. *A* 13 at] ad *U* ut *ACm1* 14 legisse] legis *G* 15 atque *A* adque ad *UG* quis (= quibus *Lat Har*) *G* qui *AU, C p. e.*, *Til Bar* cui *C a. e.*, *Fab* quia iis susp. *Cou* 16 sententiam *UG Cou* scientiam *ATCFab* eo *Fab* 17 LXXV *UG Til Har* septuaginta quinque *Bar* sententiam *A* 18 episcopi tales *ACm1* 21 consensum] co . . . *U* 22 eusebius *G* euseuius *A* theosebius *UCm2* 22—24 festinans—fuerat rep. *U* 23 quae tamen] q . . . *U* 24 ceteris] add. legatus *UG* 25—27 Arelatum—dignum om. *G* pertulit *A* peruenit *Bar* 26 in om. *U* 27 testi *A*

- mihi est deus, testis est tota eum suis membris eeclesia me fide et metu in deum meum cuneta mundana, ita ut euangelica et apostolica ratio praecepit, calcare atque calcasse. non furore temerario, *f. 92^r* sed constituto | atque obseruato iure diuino atque in alio ministerio 5 eeclesiasticus uiuens nihil per iactantiam, nihil per gloriae cupiditatem, quod ad legem pertinebat, impleui. ad istud officium 2 — testis est mihi deus meus — inuitus accessi; in quo eupio quidem sine offensa dei, quamdiu in saeculo fuero, permanere. et numquam mea statuta, sed apostolica ut essent semper firmata et 10 eustodita, perfei. seutus morem ordinemque maiorum nihil addi episcopatu urbis Romae, nihil minui passus sum. et illam fidem seruans, quae per successionem tantorum episcoporum cucurrit, ex quibus plures martyres extiterunt, inlibatam eustodiri semper exopto.
- 15 4. Denique iam me aperire causam pietati tuae sollicitudo eeclesiastica atque ipsa deuotio persuadet. significant Orientales paci se nostrae uelle coniungi. quae est pax, clementissime imperator, eum sint ex partibus ipsis quattuor episcopi Demofilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, eum apud 20 Mediolanium Arri hereticam sententiam noluisse damnare, de conuilio animis iratis exierunt? horum si fas est sententiis, quale sit aut quid periculi habeat, commodare consensum, aequitas et clementia tua poterit aestimare. non est nouum, quod nunc subtiliter 2 et sub occasione nominis Athanasi adtestantur. manent litterae 25 Alexandri episcopi olim ad Siluestrum sanctae memoriae destinatae, quibus significauit ante ordinationem Athanasi undecim tam pres-

24 cf. epist. Liberii *Me frater* (VIII 1350 M)

1 est (esto *Ua. c.*) mihi *UG* 2 metum *ACm1* meum] me *UG*
 3 praecipit *G Bar Har* adque *A* 4 *pr.* atque] adque *A* ministerio]
 mysterio *A, Ca. c.* 5 eeclesiasticus *UGCm2 Til Bar* eeclesiastico *Cou Har*
 eeclesiasticis *A* cupiditate *A* 6 *alt.* ad] *praem.* atque *UG* et *Cm2γ*
 10 addidi *UG* 11 sum *om. G* 12 seruens *A* succurrit *A, Ca. c.* 15 me
 aperire] perire mea *U* aperire meam *Lat Har* 16 ipsam *G* significans ori-
 entale *A* 17 paci se] pacis et *U* paci *γ* 19 macedonius *A* 20 Medio-
 lanum *Til Barγ* Arrii *Har* arii *UGγ* here . . . m *U* sententiam haeticam *Cγ*
 uoluissent *UTil* damnari *susp. Har* 21 iratis . . . mis *U* 22 quid periculi
 habeat] qd (i s. q) . . . . . *U* quales sint aut quidquid habeant *susp. Har*
 commodare] . . . re *U* 23 stimare *U* nunc] nō *U* 24 adtentatur *Cm2γ*
 adtemptatur *UG* 26 significauit *Cou* significant *AUG Til Har* athanasii *UG*

byteros quam etiam diacones, quod Arri heresem sequerentur, ecclesia eiecisse. ex quibus nunc quidam extra ecclesiam catholicam foris positi dicuntur sibi conciliabula inuenisse, quibus adseueratur etiam Georgius in Alexandria per litteras communicare. quae ergo potest pax esse, tranquillissime imperator, si exhibitis 5 episcopi, ut nunc per Italiam factum est, cogantur talium sententiis obedire?

5. Accipe aliud, quia tranquillitas tua patienter admittit. manent legatorum litterae, qui ad clementiam tuam fuerant destinati, quae nuper uenerunt. quibus significant | propter turbationem 10 f. 92^v quidem omnium ecclesiarum se quidem ante succumbere sententiis Orientalium uoluisse, proposuisse tamen conditionem, ut, si idem Arrii haeresem condemnassent, hoc genere inclinati eorum sententiis 2 obedirent. placitum, ut ipsi significant, scriptura teste firmatur, itur in concilium, accipiunt cum deliberatione responsa Arri 15 doctrinam se damnare non posse, Athanasium, (quod solum exigebant, communionem esse priuandum). hinc iam clementia tua hoc quoque consideret, recte catholicae religionis iure seruato an hominis causa debeat diligenter excussequae tractari.

6. Unde iterum atque iterum mansuetudinem tuam et animum 20 tuum deo deuotum rogamus per eius uirtutem, qui se, in defensione tua quantus sit, uniuersis mortalibus adprobauit, ut habens ante oculos eius beneficia, qui imperium tuum in omnibus regit, haec in coetu episcoporum diligenter facias omni cum consideratione tractari, ut pacatis per te deo fauente temporibus, tranquillitate 25

24 cf. epist. Liberii *Me frater* (VIII 1350 M)

1 diaconis *G* Arrii *Har arii UGγ* 2 ecclesia] ecclesiā *A*, praem.
 se *UG edd.* de *Cm2* 4 alexandriam *A* 5 pax potest *Cγ* exhibitis
 episcopi *Cm2γ Har* exhibitis (exibitis *A*) episcopis *ATCm1* exhibiti ep̄i *UG*
 9 quae *G* destinatae *G* 10 turbaetionem *U* turbatione *A* 12 conditione *A*
 iidem *γ* 13 arii *UGγ* haeresim *A* heresem *U*; cf. supra l. 1 se (essent *Har*)
 inclinati (inclinando *Cm2*) eorum s. oboedire *UGCm2* 15 consilium *UG* Arrii
Har arii UGγ 16—17 quod—priuandum] *UGCm2*, om. *ACm1* 17 com-
 munionē *U* 19 excussoque *A* 20 adque *A* mansuaet . . . | tuum *U* et]
 om. *U* atque *γ* 21 deuotum] deditum *UG* rogo *UG* uirtute . . . | in *U*
 22 sit *γ Har* sis *AUTilBar* ad . . . . | habens *U* 23 tuum . . . . | regit *U*
 24 facit . . . . | sideratione *U* facito *Lat Har* 25 tractari] testari *UGTil*
 fauen . . . . | tranquillitate *U*

tua consentiente, sic omnia. discutiantur, ut, quae iudicio
sacerdotum dei confirmata constiterunt omnes in expositionem
fidei, quae inter tantos episcopos apud Nicheam praesente sanctae
memoriae patre tuo. confirmata est, uniuersos consensisse, cum
5 exemplo possint in posterum custodiri, ut ipse saluator, qui desuper
mentis tuae propositum intuetur, in tanta rerum expeditione lae-
tetur causam fidei et pacis etiam rei publicae necessitatibus non
inmerito praeposuisse. ad exorandum igitur mansuetudinem tuam, 2
ut beniuolo animo allegationes nostras audire digneris, fratrem et
10 coepiscopum meum sanctum uirum Luciferum cum Pancracio pres-
bytero et Hilario diacono placuit proficisci. quos credimus de
clementia tua ad pacem omnium ecclesiarum catholicarum non
difficiliter posse concilium impetrare. dei omnipotentis clementia
te nobis custodiat, clementissime (ac religiosissime) Auguste.
15 EXPLICIT.

VIII.

INCIPIT EXEMPLUM EPISTULAE CONSTANTII IMPERATORIS AD
EPISCOPOS ITALOS, QUI IN ARIMINENSI CONCILIO CONUENERUNT.

Epistula Con-
stantii ad
syn. Arimi-
nensem
(359).

f. 93^r Victor Constantius Maximus triumphator semper Augustus Cou VII 1—2
20 episcopis.

1. Continent priora statuta, uenerabiles, sanctimoniam legis
rebus ecclesiasticis niti. satis superque perspeximus litteris ad
nostram prudentiam datis isdem oportere operam dare, cum pro-
fecto et episcoporum id officio congruat et salus omnium longe la-

1 discutiantur *Cm2γ* discutientur *A* disc . . . . *U* quae] *add.* fuerint *UG*
2 confirmata] *add.* cum *UG* plerique *edd.* constiterunt *Eng* consistenterunt *A* con-
stiterint *Cm2* constituerint *UG* *Til* constiterit *Bar* *Cou* *Har* expositione *UG*
3 nitiam *U* *Niciam* *Har* 5 posint *A* possent *UG* 6 laetetur] *add.* te *UG*
8 proposuisse *ACm1* *A* in *mg.*: Lucifer ep̄s paneracius pr̄b hilarius dīc legaci
directi sunt 10 prancatio *UG* compresbitero meo *U* 11 hilario *A*
quod *G* 12 catholicorum *A* 13 consilium *UG* 14 te nobis] tenebis *A*
ac religiosissime] *UG* *Cm2* *edd.*, *om.* *ACm1* 16 *Edd* derunt epistulam secundum
Fab uel *Cou* *Baronius* ad a. 359 n. *XII* *Binarius* I 477, *Ed. regia* III 190 sq.,
Labbe-Cossart II 793 sq., *Hardouin* I 71, sq., *Coleti* II 896 sq., *Mansi* III 297
17 CONSTANTINI *ACm1* 18 ARIMINENSIA conuenerant *TC* *Cou* 19 con-
stantinus *ACm1* 20 episcopus *A* 21 statuta *Fed* istatuta *A* instituta *Cγ*
22 ecclesiastici *A* perspeximus *A* 23 nostram *Cγ* uestram *AS*² iisdem *γ*
com *A* profeto *A*

teque populorum hoc fundamine roboretur. sed res admonuit statuta rursus existere. non enim aliquis definita geminari superfluum iudicabit, cum crebra consueuerit admonitio augere cumulum diligentiae. his ita se habentibus de fide atque unitate tractari debere cognoscat sinceritas uestra et operam dari, ut ecclesiasticis rebus ordo competens praebatur. discurret namque cunctorum prosperitas ubique populorum et concordia fida seruabitur, cum penitus amputatis de huiusmodi quaestionibus cunctis sectanda commouerit.

2. Res ista non debet intentionem animi longius propagare; non enim de Orientalibus episcopis in concilio uestro patitur ratio aliquid definiri. proinde super his tantum, quae ad uos pertinere cognoscit grauitas uestra, tractare debebitis et completis celeriter uniuersis consentiente consensu decem mittere ad comitatum meum, ut prudentiae uestrae prioribus litteris intimauius. praedicti enim poterunt omnibus, quae eisdem Orientales proposuerint, respondere uel tractare de fide, ut exitu competenti omnis quaestio terminetur et ambiguitas sopiatur. quae cum ita sint, aduersus Orientales nihil statuere uos oportet. aut si aliquid uolueritis contra eosdem praedictis absentibus definire, id quod fuerit usurpatum, inrito euanesceat effectum. non enim ullas uires habere poterit definitio, cui nostra statuta testantur iam nunc robor et copiam denegari. quae cum ita sint, moderatione religionis uenerabiles antistitibus consentanea debetis ueneranda perficere, ut id, quod religio postulat, explicetur et, quod audiri prohibet ratio, nullus usurpet. diuinitas uos seruet per multos annos, parentes. | EXPLICIT. DATUM V. KAL. IUNIAS EUSEBIO ET YPATIO CONSS.

1 statuta *Fed* istatuta *A* instituta *Cγ* 2 non enim] noenim *A* geminari] examinari *susp. Cou* 3 iudicabit *Cγ* iudicauit *A* crebra *S¹S² Cou* creba (*a eras.*) *A* rebus *C Fab* 5 dare *Cou* 6 discurret *γ* discurrit *A* 7 seruauitur *A* 8 de *Fed* de rebus *Cou*, ne *AT* nec *Fab* de huiusmodi *idem quod* de talibus rebus cunctis *Cγ* cuncti *A* sectanda *Cou* sectando *A* commouerit (*sc. sinceritas uestra*)] commonuerit *Cou* 9 ista *γ* ita *A* debet] *add.* ita *γ* longius *om. C Fab* 10 aliquid *A* 11 uos] hos *ACmI* 12 debetis *Cou* 19 praedictis *Cγ* praeditis *A* fuerit (*t eras.*) *A* 20 euanesceat *γ* euanesceat *A* effectū *A* ullas *ex illas CmI* illa *Cm2γ* 21 robor *Cm2γ* copiam *Cou* cupiā *A* 22 uenerabilibus *γ* 24 audere *susp. Cou* ratio] *C in mg., om. Cou* 25 parentur *A* DATUM V (*sic, non VI*) KAL (*K ex R*) *etc. A* datum VI. kal. C K. (= *carissimū*) datum VI. kal. *γ*

IX.

1.

Ex actis
syn. Arimi-
nensis (359).Cou VII
3—4Definitio
homousi-
anorum.

INCIPIT DEFINITIO HABITA AB OMNIBUS CATHOLICIS EPISCOPIS,
PRIUSQUAM PER TERRENAM POTESTATEM TERRITI HERETI-
5 CORUM CONSORTIO SOCIARENTUR IN CONCILIO ARIMINENSI.

(3) Sic credimus placere omnibus posse catholicis a symbolo
accepto recedere nos non oportere, quod in collatione apud omnes
integrum recognouimus, nec a fide recessuros, quam per prophetas
a deo patre per Christum dominum nostrum docente spiritu
10 sancto et in euangeliis et in apostolis omnibus suscepimus, et per
traditionem patrum secundum successionem apostolorum usque
ad tractatum apud Nicheam habitum contra heresim, quae tunc
temporis exurrexerat, posita nunc usque permanet. quibus om- 2
nibus nec addendum aliquid credimus nec minui posse manifestum

2 *Ediderunt definitionem secundum Fab uel Cou Baronius ad a. 359 n. XVI sq., Binius I 478, Ed. regia III 192, Labbe-Cossart II 795, Hardouin I 711 sq., Coleti II 897 sq., Mansi III 298 sq.* 3 DEFINITIO] *add. catholica γ*
4 TERRAENAM A 7 nos recedere Cγ 10 *tert. et*] *ut ACmIγ* 11 *traditione A*
13 *positā ACmI positum γ*

15

INCIPIT PRAEFATIO.

Placitum est in concilio habito, in quo credimus posse placere omnibus
catholicis, [ut] a symbolo accepto recedi omnino non debere, quod in conlatione
apud omnes integrum recognouimus, nec a fide nos recessuros, quam per pro-
phetas a domino deo patre per Christum dominum nostrum docente spiritu
20 sancto in euangelio et apostolis omnibus suscepimus per traditionem patrum
secundum successionem apostolorum, quae apud Niciam tractata [sunt]
contra hereses, quae eo tempore surrexerunt, proposita est (et) nunc usque per-
manet. quibus a nobis omnibus nec addendum aliquid credimus nec minuere
posse manifestum est. placuit ergo nihil nouum fieri, 'substantiae' quoque, quod 2

J = Cod. Bodleianus e Mus. 101 s. VII (f. 62^v).

Ius = G. Voellus et H. Iustellus, Biblioth. iuris can. I (1661) 304.

17 *ut*] *J Ius, del. Eng* symbolo *Fed* sinodo *J Ius* 18 *quam Fed* quae
J Ius 19 *nostrum*] *n̄ J, om. Ius* 21 *successionem Fed* *traditionem J* sunt
del. Fed (in) *tractatu contra—proposita nunc Eng* 22 *proposita Fed* *praepo-*
situm J Ius et *add. Fed* 24 *nihī J* fieri nouum *Ius* *substantia J*
quoque *om. Ius*

est. placet ergo nihil nouum fieri, 'substantiae' quoque nomen et rem, a multis sanctis scripturis insinuatam mentibus nostris, optinere debere sui firmitatem. quam rem cum suo nomine ecclesia catholica cum doctrina deifica semper confiteri et profiteri consuevit.

5

2 insinuatam γ

Graeci dicunt 'usiam', nomen quidem in multis sanctis scripturis insinuatam mentibus nostris obtinere sui debere (firmitatem) * * * * *

6 scribitur J 7 firmitatem add. Fed

Textus narratiuus,

2.

Huic definitioni omnes in unum catholici conspirantes subscripserunt. (4) eodem in concilio postquam statutum est nihil debere paternam minui traditionem, etiam, qui contra hanc ueniebant, omnium in unum conspirantium spiritali uoce sunt damnati. cuius tractatus hoc est exemplum.

Damnatio haereticorum.

3.

15

EUSEBIO ET YPATIO CONS. XII. KAL. AUGUST.

Cum apud locum Ariminensem episcoporum synodus fuisset collecta et tractatum fuisset de fide et sedisset animo, quid agi deberet, Grecianus episcopus a Calle dixit: | 'Quantum decuit, fratres carissimi, catholica synodus patientiam habuit e piam ecclesia totiens (se) 20 f. 94r

9 In A textus narratiuus falso scriptura continua cum Definitione conuinctus est 15 Ediderunt damnationem secundum Fab uel Cou Baronijs ad a. 359 n. XVII Hardouin I 711—714, Coleti II 898 sq., Mansi III 299 16 EUSEBIO A 18 collecta Cγ collectus A 20 decuit (προσήκον) Cou dicunt ATC Fab 21 piam] add. se Cou pia—totiens exhibuit (se. patientiam) Eng ecclesia Cou ecclesiam AC Fab se add. Fed

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.

Ἔως προσήκον ἦν καὶ δυνατόν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ἡ καθολικὴ σύνοδος καὶ ἡ ἀγία ἐκκλησία τῇ ἰδίᾳ ὑπομονῇ καὶ ἀνεξικακίᾳ ἠνεργεῖν οὐκ ἀγεννῶς

22 Textus graecus traditur apud Athanas. de syn. 11 (p = cod. Parisinus graecus 474 s. XI; s = cod. Basileensis graec. A. III. 4 s. XIV; Mau = ed. 1777 24 ἀγενῶς s

exhibuit iuxta Ursacium et Valentem, Germinium, Gaium, qui
 totiens mutando, quod erediderant, omnes ecelesias turbauerunt
 et nune conantur heretieum animum suum inserere animis Christi-
 anis. subuertere enim uolunt traetatum habitum apud Nieheam,
 5 qui positus est contra Arrianam heresim et ceteras. adtulerunt
 nobis praeterea conscriptam fidem a se, quam recipere nos non
 licebat. iam quidem heretici antehae nobis pronuntiati sunt et 2
 multis diebus est conprobatum. quos et ad nostram communionem
 non admisimus uoce nostra damnantes eos praesentes. nune iterum
 10 quid uobis placet, iterum dicite, ut singulorum suscriptione fir-
 metur. uniuersi episeopi dixerunt: 'Placet, ut heretici suprascripti
 damnentur, quo possit ecelesia fide inconcussa, quae uere catho-
 lica est, in paece perpetua permanere'. EXPLICIT.

1 iuxta] erga *Cou*   6 a se fidem *Cy*   7 ante ac *A*   pronuntiati *Cy*
 pronuntiate *A*   11 suprascripti] $\overline{ss}$ *AC*

Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλην καὶ Γάϊον καὶ Γερμίνιον καὶ Ἀδξέντιον· οἵτινες ἄλλοτε
 15 ἄλλα φρονοῦντες πάσας τὰς ἐκκλησίας συνετάραξαν, οἱ καὶ νῦν ἐπιχειρῆσαι
 τετολμήκασιν τὸν αἵρετικὸν λογισμὸν τῇ τῶν ὀρθοδόξων πίστει συνάγειν καὶ
 διαλύσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἣτις ἀντίμαχος ὑπάρχει τῇ τῶν Ἀρριανῶν
 αἵρέσει, ἔξωθεν ἰδίαν τινὰ καὶ ἀλλοτριωτάτην τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας
 συγγραφείσαν πίστιν προσφέροντες, ἦντινα ἡμᾶς δέξασθαι ἀθέμιτον ἡγησά-
 20 μεθα. ἔκπαλαι γὰρ οὔτοι αἵρετικοὶ ὄντες καὶ τάναντία φρονοῦντες καὶ 2
 νῦν ἀπεδείχθησαν. οὐδὲ πρὸς τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν συνελθεῖν οὐκ ἐπιτρέπομεν
 τῇ ἰδίᾳ φωνῇ παρόντας αὐτοὺς κατακρίνοντας καὶ καθαιροῦντες. νῦν τοίνυν,
 ὅπερ δοκεῖ, ἀποφήσασθε, ἵνα ἐνὸς ἐκάστου ἢ γινῶσις ἐκ τῆς ὑπογραφῆς εἶη
 βέβαιος. ὁμοθυμαδὸν οἱ ἐπίσκοποι φάσκομεν· 'Οἱ προειρημένοι ἐχθροὶ καθαι-
 25 ρεθῶσιν, ἵνα ἡ καθολικὴ πίστις ἐν εἰρήρῃ διαμείνῃ'.

14 γερμίνιον *ps*   17 σύνοδον *p a. c.*   20 τάναντία *p*   21 ἐπιτρέπο*μεν *p*
 22 κατακρίνοντας *Mau* κατακρίναντες *ps*

SERIES B.

I.

Praefatio.

Cou I

1. Sancto spiritu plenus Paulus apostolus ad Corinthios ita loquitur: manet autem fides, spes, caritas. magnum consummandae ueritatis sacramentum ita triplici humani sensu affecti- 5
one complectitur. reliquarum autem rerum siue officia siue dona, in quibus nunc pro parte uersamur, abolenda significat, cum aduentu domini nostri Iesu Christi caelestis concilii perfectio inueniatur. corruptione enim nostra in aeternitatis gloriam transformata hoc, quod nunc esse aliquid creditur, non erit, quando tribui coeperit, 10
2 quod, cum est, semper aeternum est. uerum fidei, spei, caritatis hoc meritum est, ut mortis debito corporibus dissolutis semper maneant nec umquam desinant et, cum omnia in homine | pro parte sint, / 94^v
haec tamen sola perfecta sint. nam siue prophetiae abolebuntur siue linguae cessabunt siue scientia 15
destruetur, tria illa superiora perfectionem inmutabilem consequuntur et nihil aut extrinsecus mutuabuntur aut ultra, quam optinent, uberius adquirent. cum enim prophetias et linguas et scientiam ueritas absoluta depellit, fidem, spem, caritatem, capessendae aeternitatis traduces et patronós, ipsa, sicuti erunt, aeternitas ad- 20

4 I Cor. 13, 13   7 cf. I Cor. 13, 10   14 I Cor. 13, 8

1 SERIES B] cf. p. 43, 1 not.   3 praem. titulum INCIPIT LIBER SECONDUS (S̄CI C p. c. SANCTI Fab, C add. s̄ci. sic in Indice in mg.; uoces Liber s̄ci hilarii pictauiensis episcopi reuera habentur in indice cod. A; Cou praem.: FRAGMENTA EX LIBRO SANCTI) HILARII PICTAUIENSIS PROUINCIAE AQUITANIAE, IN QUO SUNT OMNIA, QUAE (quaeue C) OSTENDUNT (qua ratione add. Fed in Studien I 127, quando add. Savio in Punti controversi della questione del papa Liberio [1911] 91) UEL QUOMODO, QUIBUSNAM (QUIBUSDAM A) CAUSIS, quibus instantibus sub imperatore constantio factum est arimineuse concilium contra formellam nicheni (nechenū A) tractatus, qua uniuersae hereses compressae (compressae con. Cou conpraehensae AC, u. Studien I 128) erant, sci hilari (s. hil. om. Cm1γ) ATCγ; de origine huius tituli u. Studien I 128   4 manent Cm2   charitas magnum cons. uer. sacramentum. ita Fab   consummande A 5 ita] quo Cm2   triplicem Fab   affectione Cou affectionē A affectionem C Fab   6 completitur A   9 corruptionē A   nostram A   10 aliquid esse C Cou   11 uerum γ utrū A   charitatis C caritas A   12 debito] merito Cm1 13 pro γ prae A   14 prophetiae C propheta A   17 mutabuntur γ   18 obtinent γ optinunt A obtinuit TC   19 capessenda A   20 traduces et Cm2 traduceret ACm1   sicuti ipsa Cγ

prehendet. et singularum quidem rerum idem beatus apostolus 3
merita exigui honoris sui (ui) distinxit, ut intellegi promptum esset
ceteris profectu augmenti caelestis abolendis non exiguo honoris
sui fructu tria haec sola esse, quae maneat quidem.

5 2. Igitur deus iustitiae praemiis muneratur creditus ab igno-
rante, quod deus sit. atque ob id Abraham fides prima iustificat
et Cananae filiam silentio dominum temptantis matris fides saluat
et credentibus in nomine eius potestas in Iohanne tribuitur, ut ex
deo nati sint. magnum est fidei meritum et perfecta credentibus
10 deo beatitudo, per quam genitis in corpore, (in) iniquitate, in aegri-
tudine et iustitia et sanitas et ortus ex deo est. spes uero amoeni- 2
tatem uitae mundialis et bona saeculi quiescentis in his, quae a deo dis-
posita confidit, exsuperat praesentium damno futurorum lucra mer-
ritura; quam dominus tali praemio muneratur: omnis, qui re-
15 liquerit domum uel fratres uel sorores aut
matrem aut filios aut agrum propter nomen
meum, centuplum accipiet et uitam aeter-
nam possidebit. egregia uirtutum dei testis fiducia expecta-
tionis suae, praesentia quaeque ut nulla et incerta despiciens, futura
20 uero ut aeterna et praesentia adprehendens! sed quamquam man- 3
surae fidei, spei, caritati parem gloriam idem apostolus tribuat et
aequaliter inniolabiles eas esse significet, caritatem tamen prae-
stare ceteris superioribus indicat. per hanc enim quodam uinculo
deo suscepti amoris adnectimur fitque indiuidua ab eo uoluntas
25 nostra semel nomini eius caritate pietatis infusa, a qua non gladius,
f. 95^r non | fames, non nuditas separabit, per quam ira, aemulatio, am-

5 cf. Hebr. 11, 6 6 cf. Rom. 4, 3. 9 7 cf. Matth. 9, 20—22. 15, 22—28
8 cf. Ioh. 1, 12 14 Matth. 19, 29 21 cf. I Cor. 13, 13 25 cf. Rom. 8, 35

1 apostulus A 2 merita] *add.* ratione *Cou* ui *add.* *Eng* 3 profectu
S¹*Cou* profecia A prophetia *TCFab* augmenti *Cγ* 4 fructū A esse *γ*
esset A essent C quidem] quandoquidem *Cm2* eadem *susp.* *Cou* 5 praeuius
numeratur S¹*Cou* primus numeratur *C a. c., Fab* creditus C credimus A 6 adq.
obit A 7 Chananaeae *γ* temptantis *Cm2* temptante A fidesaluat A
10 corporis *Cm2* *alt.* in *praem.* *Cou* 11 sanctitas *Cm1* hortus A 12 mundi-
alis *γ* mundi aliis C mundialis A bona *γ* bonā A quiescens *con.* *Cou*
disposita A 14 praemi*o A 16 matrem *Cγ* matres A filius A
17 centuplum *Cγ* 18 possidebit A 19 quequae A 20 sed *γ* et A
21 caritatis A tribuet *ACm1* 22 caritate A 23 indicat C *Cou* iudicat *AFab*
26 separauit A *Cm1*

bitio, iniquitas, luxus, cupiditas conprimuntur. atque idcirco, cum maneat fides, spes, caritas, maior horum est caritas, per quam admixtos insecabili in dei nomine affectu nulla uis saecularium motuum aut dissoluit aut diuidit.

3. Et huic tantae, tam graui apostolicae auctoritati ego quoque 5
inter ceteros, si quid mihi post eos loci est, testimonium reddo per
hanc caritatem repositam nobis ante tempora saecularia in caeli
2 spem adsumtis. et nomini dei ac domini Iesu Christi adhaereo
iniquorum societatem et infidelium consortium respuens, cum quo
florere bonis saeculi, otio domestico frui, commodis omnibus redun- 10
dare, familiaritate regia gloriari et esse falso episcopi nomine, sin-
gulis uniuersisque et publice et priuatim in ecclesiae dominatu grauem
effici par ut ceteris potestas dabatur, si modo ueritatem euangelicam
falsitate corrumperem, conscientiae reatum blandimento ignoran-
tiae consolarer, iudicii corruptelam excusatione alieni arbitrii de- 15
fenderem, hereseos piaculo non fide mea, quae utique esset ob-
noxia, sed simplicitate ignorantium non tenerer, probitatem sub diffi-
cultate publicae intellegentiae mentirer. haec enim (in) simplicitate
3 cordis per fidem et spem Christi caritas manens non tulit. et
cum ab apostolo accepissem: non enim accepimus 20
spiritum formidinis, et cum de domino dicente didi-
cissemus: omnis, qui confitebitur me coram
[eum] hominibus, et ego confitebor eum co-
ram patre meo, qui est in caelis, et per eundem
dictum esset: beati, qui persecutionem pati- 25
untur propter iustitiam, quoniam ipsorum
est regnum caelorum; beati estis, cum uos
maledicent et persequentur et dicent omne
malum aduersum uos propter iustitiam; gau-
dete et exultate, quoniam merces uestra co- 30

2 cf. I Cor. 13, 13   20 cf. Rom. 8, 15. II Tim. 1, 7   22 Matth. 10, 32
25 Matth. 5, 10—12

3 motū A   5 auctoritatis A   7 caelis ACm1   8 adsumsit ACm1
10 bonis saeculi *coni. Cou* nobis saeculi ACm1 nobis in saeculo Cm2   14 falsitatem A
16 fidē meā ACm1   esset γ esse A   17 difficultatē ACm1   18 in *add. Cou*
simplicitate *Cou* simplicitatē ATC   21 cum de domino *Cou* com dño de A
de *om. C*   23 cum *del. Cy*   28 persequentur C persecuntur A

p i o s a e s t i n c a e l o , n o n p o t u i p r a e f e r r e a m b i t i o s a m i n r e a t u s
s i l e n t i o c o n s c i e n t i a m i n i u r i o s a e p r o d e i c o n f e s s i o n e t o l e r a n t i a e .

4. P r o f e r r e i g i t u r i n c o n s c i e n t i a m p u b l i c a m o p u s t e m t o g r a u e
e t m u l t i p l e x , d i a b o l i c a f r a u d e p e r p l e x u m , h e r e t i c o r u m p a r t e s u b t i l e ,
7. 95^v 5 d i s s i m u l a t i o n e m u l t o r u m a c m e t u p r a e i u d i c a t u m , l o c o r u m , i n q u i -
b u s g e s t a r e s e s t n o s q u e a g i m u s , d i s p a r a t i o n e p e r e g r i n u m , t e m p o r e
a n t i q u u m , s i l e n t i o n o u u m , p r i d e m s i m u l a t a r e r u m p a c e p r a e t e r i t u m ,
p r o x i m e i m p i a f a l l a c i s s i m o r u m h o m i n u m c a l l i d i t a t e r e n o u a t u m
h o c q u e , q u o e t i a m i n R o m a n i i m p e r i i n e g o t i i s q u i e s c a r p i t u r , r e x
10 a n g i t u r , p a l a t i u m f e r u e t , e p i s c o p i c i r c u m c u r s a n t , o f f i c i a l e s m a g i s t r i
u o l i t a n t , a d u e r s u s a p o s t o l i c o s u i r o s o f f i c i o r u m o m n i u m f e s t i n a t i o n e
t u r b a t u r . i t a u b i q u e a g i t u r , t r e p i d a t u r , i n s t a t u r , u t p l a n e i n i q u i -
t a t e m h u i u s a d s e r t i o n i s o p t i n e n d i l a b o r e t c u r a p r o d i d e r i t . e n i m u e r o 2
u e r s a r i i n s e r m o n e h o m i n u m i a m d i u m e m i n i q u o s d a m s a c e r d o t u m
15 d e i i d e i r c o e x u l a r e , q u o d i n A t h a n a s i u m s e n t e n t i a m n o n f e r u n t ,
e t h i c e r r o r p r o p e o m n i u m m e n t e s o c c u p a u i t , u t s u b n o m i n e e i u s
n o n s a t i s u n i c u i q u e e o r u m d i g n a m c a u s a m s u s c e p t i e x i l i i a r b i -
t r e n t u r .

5. P r a e t e r m i t t o a u t e m , l i c e t p o t i s s i m a r e g i s i t d e f e r e n d a
20 r e u e r e n t i a — q u i a e n i m a d e o r e g n u m e s t — , n o n t a m e n a e q u a n i -
m i t e r i u d i c i u m e i u s e p i s c o p a l i b u s a r b i t r i i s a d m i t t i , q u i a C a e s a r i s
C a e s a r i , d e o a u t e m r e d d e n d a , q u a e d e i s u n t . t a c e o i m p e r a t o r i s
s u b l a t a c a u s a e c o g n i t i o n e i u d i c i u m , n o n q u e r o r e x t o r q u e r i d e
a b s e n t e s e n t e n t i a m , q u a m u i s a p o s t o l o d i c e n t e : u b i f i d e s e s t ,
25 i b i e t l i b e r t a s e s t p a t i i s t u d s i m p l i c i t a s s a c e r d o t a -
l i s n o n d e b e a t ; s e d h a e c , n o n q u i a c o n t e m n e n d a s u n t , u e r u m
q u i a h i s g r a u i o r a s i n t s u b i e c t a , p r a e t e r e o . q u a m q u a m e n i m 2
e x h i s , q u i b u s q u e i n t e r r i s g e s t a s i n t , c o g n o s c i p o t u e r i t l o n g e

3 sq. cf. Phoebad. c. Arrianos 1   21 cf. Luc. 20, 25   24 cf. II Cor. 3, 17

1 p e r f e r r e *Fab*   a m b i t i o s a m *Cou* a m b i c i o s a *ATC* a m b i t i o s o *Fab*   r e a t u
CFab   5 m e t u m *ACmI*   6 d i s p a r a t i o n e *Cm2* d e s p e r a t i o n e *ACmIy*   8 c a l l i -
d a t a t e *A*   9 h o c q u e , q u o γ h o c q u o d q u i *ACmI* h o c q u o *uel* h o c q u i a *Cm2*
(r e n o u a t u m .) h o c q u o q u e *Eng*   11 o m n i u m γ n o m i n ū *A*   13 l a b o r e *ACmI*
19 *A in mg.*: I d ō s a c e r d o t e s d i e x u l a u a n t q d̄ s c m̄ a t h a s i ū n o l e u a n t d a m n a r e
r e f e r e n d a γ 20 e i *A*   24 s e n t e n t i a *ACmI*   28 e x h i s q u i b u s q u e *Cou* (*sed*
susp. e x h i s , q u a e q u i b u s q u e) e x h i s q u i b u s u e *AC* e x a l i q u i b u s q u a e *Duchesne et*
Wilmart (*Rev. Bénéd. XXV [1908] 228*)   q u i b u s q u e = *quibuscunque*   i n t e r r i s]
B i t e r r i s *Duchesne et Wilmart l. c.*

aliud agi, quam existimabatur, tamen propensiore cura rem omnem hoc uolumine placuit exponere. raptim enim tunc haec per nos ingerebantur, corruptio euangeliorum, deprauatio fidei et simulata
 3 Christi nominis blasphema confessio. et necesse fuit in eo sermone omnia esse praepropera, inconposita, confusa, quia, quanto nos
 5 in pensiore cura audientiam quaereremus, tanto illi pertinaciore studio audientiae contrairent.

6. Incipiam igitur ab his, quae proxime gesta sunt, id est ex eo tempore, quo primum in Arelatensi oppido frater et comminister
 - | meus Paulinus, ecclesiae Triuerorum episcopus, eorum se perditioni 10 *f. 96^r*
 simulationique non miscuit. et qualis fuit illa sententia, exponam, a qua referens uoluntatem indignus ecclesiae ab episcopis, dignus
 2 exilio a rege est iudicatus. atque hoc ita fieri non rerum ordo, sed ratio ex praesentibus petita demonstrat, ut ex his primum confessio
 potius fidei quam fauor in hominem intellegatur, ex quibus in eum, 15
 qui adsensus his non est, coepit iniuria.

7. Atque hoc etiam non inutiliter admonebo, ut ad omne hoc uolumen diligens intentio adhibeatur. omnia enim sunt et separanda temporibus et distinguenda iudiciis et secernenda personis
 et uerborum diiudicanda uirtutibus, ne forte tot epistulis, tot 20
 2 synodis tunc frequenter ingestis pernicioso ante finem fastidio expleatur. agitur autem in his, quae cognitio dei expetenda sit, quae spes aeternitatis, in quo perfecta ueritas statu haereat. et cum tam grauis rei negotium tractetur, oportet et unumquemque his modo
 curam cognoscendis rebus inpendere, ut iudicio deinceps proprio 25
 consistens opinionem non sequatur alienam. EXPLICIT.

2—7 cf. Hilar. c. Constant. 2   3 sq. cf. cp. synodi Sardicensis *Benignifica* 3 (infra p. 183, 10. 11. 15)

1 curarem *ACm1*   2 raptim *Cm2* raptum *A*   5 quia γ quae *A*   6 in pensiore cura γ in pensiores curae *A*   pertinaciores *A, Ca.c.*   8 ex om. *Cy*
 9 quo γ quod *A*   10 Treuirorum γ *A in mg.*: Incipio narrare quae iesta sunt de sco paulino epo
 11 illi *Fab*   ecclesia *Eng*   15 fauor in hominem *Cou* pauor in homine *ACFab*   hominem *sc. Athanasium*   16 coepit iniuria *Fed*
 coepit iniuriā *A* cepit iniuriam *S¹Cy*   19 distinguenda *A*   21 ingestis *Eng*
 (cf. l. 3) ingentis *A* iniectis *Cy*   22 expectanda *Fab*   25 cognoscendis *Cy* cognoscentis *A*

II.

1.

Fragmentum
apologeticum
defendens
Athanasium.INCIPIIT EXEMPLUM EPISTULAE SYNODI SARDICENSIS AD
UNIUIERSAS ECCLESIAS.

Cœu II

Epist. syn.
Sardicensis
Occiden-
taliū
(343/4).

5 1. Multa quidem et frequenter ausi sunt Arriani heretici aduersus seruos dei, qui fidem rectam et catholicam custodiunt. adul-

2 *Ediderunt epistolam secundum textum Coll. Antiar. Par. Labbe-Cossart II 679—684, Hardouin I 661—667, Coleti II 711—716, Mansi III 69—74; de reliquis editoribus u. Praef. II A 4 et Studien I 33* 6 adulteri | nā A

Sancta synodus secundum dei gratiam aput Sardicam collecta ex Roma, Hispaniis, Galliis, Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Pannonia, Moesia, Dacia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epiro,
10 Thracia, Europe, Palestina, Arabia, ubique episcopis conministris catholicae et apostolicae ecclesiae, dilectissimis fratribus.

1. Multa quidem et saepius ausi sunt Arriani aduersus seruos dei fidem seruantes rectam. adulterinam enim submittentes doctrinam orthodoxos perse-

W = cod. Ueronensis LX s. VII.

Bal = ed. Ballerini (S. Leonis Opera III 598 sqq.).

7 *Textus cod. W translatus est ex textu graeco (cf. Praef. II A 3 et Studien I 21), qui differebat quidem a textibus Athanasii et Theodoretii, sed textui Theodoretii ualde similis erat* sardacam W *de prouinciis, ex quibus episcopi conuenerant, u. Studien II 64 sqq.* 8 italię W *campanię W* calabrię W 9 epero W 10 Europe *falso pro Rodope (cf. Bal et Studien II 66 sqq.)* arbia W *ubique] praem. uniuersis Bal, sed cf. textum graec.* 12 multam W

15 Ἡ ἀγία σύνοδος ἡ κατὰ θεοῦ χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ οὐλλειτουργοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

1. Πολλὰ μὲν καὶ πολλάκις ἐτόλμησαν οἱ Ἀρειομανῖται κατὰ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τῶν τὴν πίστιν φυλαττόντων τὴν ὀρθήν. νόθον γὰρ ὑπο-

14 *Epistula traditur graece ab Athanas. apol. c. Arian. 44—49 (p = cod. Parisinus graecus 474 s. XI; s = cod. Basileensis graecus A. III. 4 s. XIV; Mau = ed. a. 1777) et a Theodoro hist. eccl. II 8 (ed. Parmentier); argumentum narrat Sozom. hist. eccl. III 12; uersio latina Theodoretii habetur apud Cassiodor. hist. trip. IV 24 (uariantes apud Parmentier). repraesentamus textum graecum secundum Athanasium* συναχθεῖσα ἐν σαρδικῇ s *συναχθεῖσα] add. ἀπὸ τε Ῥώμης καὶ Σπανίων καὶ Γαλλίων, Ἰταλίας, Καμπανίας, Καλαβρίας, Ἀφρικῆς, Σαρδανίας, Παννονίας, Μυοίας, Δακίας, Λαοδανίας, ἄλλης*

terinam <namque> doctrinam inserentes orthodoxos persecui
 tentauerunt. in tantum autem nunc exsurrexerunt contra
 fidem, <ut> non religiosam pietatem id clementissimorum impera-
 2 torum lateret. denique gratia dei iuuante etiam ipsi clemen- 5
 tissimi imperatores congregauerunt ex diuersis prouinciis et ciui-
 tatibus ipsam synodum sanctam in Serdicensium ciuitatem <et>
 fieri permiserunt, ut omnis quidem dissensio amputaretur, iniqua
 autem doctrina penitus expulsa pietas sola, quae est in Christo
 hominibus, custodiretur. uenerunt enim ab Oriente episcopi

1 namque *add. Cm2γ* enim *add. Eng; cf. infra W et textum graecum* ordo-
 xos *A* 3 ut *add. Cm2γ* id] *Fed* in *A*, *om. γ* 4 latere *A Cm1* gratia dei
 iuuante (adiuuante *γ*) *Cm2γ* gratiam adiubentes *A* 6 sanctam] *add. et Cm2γ*
 ciuitate *Cm2γ* et *add. Eng* 7 iniqua *Cm2* inquā *A* 9 hominibus *A Fab* ab
 omnibus *Cm2 Cou*

qui temptauerunt. in tantum enim insurrexerunt aduersus fidem, ut etiam 10
 2 bonitatem piissimorum imperatorum non lateat. igitur gratia dei subueniente
 ipsi piissimi imperatores congregauerunt nos ex diuersis prouinciis et ciuitatibus
 et sanctam hanc synodum apud Sardicam fieri permiserunt, ut omnis discordia
 pertollatur, tota uero mala fide expulsa in Christo religio sola apud omnes seruetur.

12 ex *Bal* exaud *W* 14 pertollator *W* religioso sola *W*

βάλλοντες διδασκαλίαν τοὺς ὀρθοδόξους ἐλαύνειν ἐπειράθησαν. τοσοῦτον 15
 δὲ λοιπὸν κατεπανέστησαν κατὰ τῆς πίστεως, ὥς μὴδὲ τὴν εὐσέβειαν τῶν εὐλαβε-
 2 στάτων βασιλέων λαθεῖν. τοιγαροῦν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ συνεργούσης καὶ αὐτοὶ
 οἱ εὐσεβέστατοι βασιλεῖς συνήγαγον ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων
 καὶ τὴν ἁγίαν ταύτην σύνοδον ἐν τῇ Σερδῶν πόλει γενέσθαι δεδώκασιν, ἵνα
 πᾶσα μὲν διχόνοια περαιορηθῇ, πάσης δὲ κακοπιστίας ἐξελαθείσης ἢ εἰς 20
 Χριστὸν εὐσέβεια μόνη παρὰ πάντων φυλάττηται. ἦλθον γὰρ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς

Δακίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἀχαΐας, Ἡπειρώων, Θράκης, Ῥοδόπης,
Ἀσίας, Καρίας, Βιθυνίας, Ἑλλησπόντου, Φρυγίας, Πισιδίας, Καππαδοκίας,
Πόντου, Κιλικίας, Φρυγίας ἄλλης, Παμφυλίας, Λυδίας, νήσων Κυκλάδων,
Αἰγύπτου, Θηβαΐδος, Λιβύης, Γαλατίας, Παλαιστίνης, Ἀραβίας *Theod* παντα-
 χοῦ *Theod* 15 καθολικῆς] *add.* καὶ ἀποστολικῆς *Theod* 17 ἀρειομανίται *p*
 οἱ Ἄρ. ἐτόλμησαν *Theod (A), Cass* 18 νόθην *s*

16 μὴ δέ *p* εὐσέβειαν] ἀκοὴν *Theod* auditus *Cass* εὐλαβεστάτων]
 εὐσεβεστάτων *p* θεοφιλεστάτων *Theod* 18 εὐσεβέστατοι] θεοφιλέστατοι
Theod (A) 19 Σερδῶν *Mau* ἐπὶ τὴν Σερδέων (σερδικησίων *B* Sardicensium
Cass) πόλιν *Theod* 20 ἐξελασθείσης (σ *prius est postea eras.*) *p* εἰς] *add.* τὸν
Theod 21 παρὰ πᾶσι *Theod* apud omnes *Cass* καὶ οἱ *om. Theod Cass*

cohortatione excitati piissimorum imperatorum maxime propter
f. 96^v id, quod frequenter | in murmuratiōe fuit, id est <de> dilectissimis
 fratribus nostris et coepiscopis Athanasio, episcopo Alexandriae,
 et Marcello, episcopo Ancyro-Galatiae. arbitramur autem
 5 etiam ad uos ipsos peruenisse eorum calumnias et aures uestras
 temptasse eos commouere non dubitamus, ut aduersum
 innocentes quidem, quae dicunt, credatis, sceleratae autem
 heresis suae suspicionem tegant. sed non diutius haec illis
 facere permissum est; est enim gubernator ecclesiarum dominus,
 10 qui pro ecclesiis et pro omnibus nobis mortem sustinuit et

2 de *add. Cm2* 4 aencyrogalatiae (Ἀγκυρογαλατίας) *A* Ancyrae Galatiae
Cm2 arbitramur *A* 6 dubitamus *Cm2* dubitauimus *Aγ* dubitabimus *Cm1*
 8 heresis *Fed* hereses *A* haereses *γ*

uenerunt enim et de Oriente episcopi cohortati et ipsi a religiosissimis impera-
 toribus praecipue ob ea, quae rumigerabantur frequenter <de> dilectissimis
 fratribus nostris et conministris Athanasio, episcopo Alexandriae, et Marcello,
 episcopo Ancyrae Galatiae, et Aselepa. forte enim ad uos peruenerunt de his
 15 accusationes, forte et uestras aures temptauerunt mouere, ut ea, quae aduersum
 innocentes dicunt maledici, credantur ac suae molestissimae heresis suspicionem
 abscondant. sed non diu haec perpetrare permissi sunt; est enim, qui praestat
 patrocinium ecclesiis dominus, qui pro his et nobis omnibus mortem sustinuit

12 de *add. Bal* 14 Aselepa *Bal* *apa W* peruenere *Bal* 16 credantur
Bal creantur *W* ac *Fed* haec *W* et *Bal* molestissimae] scelestissimae *coni.*
Bal suspicionem *Bal*

Ἐφ᾽ ἧς ἐπίσκοποι προτραπέντες καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων,
 20 μάλιστα δι' ἅπερ ἐθρόλουν πολλάκις περὶ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν
 καὶ συλλειτουργῶν Ἀθανασίου, ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Μαρκέλλου,
 ἐπισκόπου τῆς Ἀγκυρογαλατίας. ἴσως γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς ἔφθασαν
 αὐτῶν αἱ διαβολαὶ καὶ ἴσως καὶ τὰς ὑμετέρας ἀκοὰς ἐπεχείρησαν
 παρασαλεῦσαι, ἵνα κατὰ μὲν τῶν ἀθῶων, ἃ λέγουσι, πιστεύσητε, τὴν δὲ
 25 τῆς μοχθηρᾶς αὐτῶν αἰρέσεως ὑπόνοιαν ἐπικρύψωσιν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολὺ ταῦτα
 ποιεῖν συνεχωρήθησαν. ἔστι γὰρ ὁ προϊστάμενος τῶν ἐκκλησιῶν κύριος, ὁ ὑπὲρ

19 εἰώας *ps* 20 ὅπερ *Theod* ἐθρόλουν *Mau* 21 Ἀθανασίου] *add.*
 τοῦ *Theod* Μαρκέλλου] *add.* τοῦ *Theod* 22 Ἀγκυρογαλατίας] *add.* καὶ
 Ἀσκληπιᾶ τοῦ Γάζης *Theod* ὑμᾶς] *add.* αὐτοὺς *Theod Cass* 23 αὐτῶν
om. Theod Cass διαβολ. . . *s pr.* καὶ *om. p* καὶ ἴσως] ὡς *Theod* ἡμετέρας
Theod Cass 24 πιστεύηται *p* πιστεύηται *Theod* 25 οὐκ (οὐ ἰn ras.) *p*

propter eas ecclesias ascensum in caelos omnibus nobis tribuit.

2. Olim quidem scribentibus Eusebio, Mari, Theodoro, Diognito, Ursatio et Ualente Iulio consacerdoti nostro, Romanae ecclesiae episcopo, aduersum praedictos coepiscopos nostros — dicimus autem Athanasium et Marellum — scripserunt et ex aliis locis 5
(episcopi), ut (testificarentur innocentiam Athanasii co)episcopi nostri; quae autem ab Eusebio facta sunt, nihil aliud quam falsitatis

1 nobis] bonis *Cm1* 2 eusebio *A* Mari *Fcd* mario *Aγ* theodoro (*pr. o ex u, tert. o in ras.*) *A* Diognitus = *Theognitus* (*infra p. 111, 6*), *Theogenes* (*W*), *Θεογόσιος* (*Athan. et Theod.*), *Θεόγιος* (*Socr. h. e. I 8*); *fuit episcopus Nicaeae Bithyniae* *Theognio Cm2* 5 scripserunt et *Eng* et *scr. Cou* ut *scr. A* 6 (episcopi, contestantem (uel ut (contestarentur) *Cou*, ut (testificarentur) *Fcd*) innocentiam Athanasii co)episcopi *Cou* ut episcopi *AC*

et propter eas ascensum ad caelos nobis omnibus dedit.

2. Olim itaque scribentibus Eusebio, Mari, Theodoro, Theogene, Ursatio, Ualente, Minophanto et Stephano Iulio consacerdoti, Romanae ecclesiae episcopo, aduersum praedictos conministros nostros, hoc est Athanasium episcopum Alexandriae et Marcellum episcopum Ancyrae Galatiae nec non etiam Asclepam episcopum Gazae, scripserunt et de aliis partibus episcopi adhibentes quidem testimonium sinceritati conministri nostri Athanasii, facta autem Eusebii et

8 propter eas *Bal* propterea *W*; *cf. Theod* 9 olim *Bal ol W* Mari—Theogene (*cf. p. 111, 15*)] *maritheo dorotheo W* 10 *minophanto ex Μηροφάντω* consacerdoti *W* *romana W* 11 *ho Wm1* 13 *adibentes W*

τούτων καὶ πάντων ἡμῶν θάνατον ὑπομείνας καὶ δι' ἐαυτοῦ τὴν εἰς οὐρανὸν 15
ἄνοδον πᾶσιν ἡμῖν δεδωκώς.

2. Πάλαι μὲν οὖν γραφάντων τῶν περὶ Εὐσέβιον Ἰουλίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν, τῷ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ, κατὰ τῶν προειρημένων συλλειτουργῶν ἡμῶν — λέγομεν δὴ Ἀθανασίου καὶ Μαρκέλλου καὶ Ἀσκληπᾶ — ἔγραψαν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων μερῶν ἐπίσκοποι, μαρτυροῦντες μὲν τῇ καθα- 20
ρότητι τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, τὰ δὲ παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον

15 πάντων] *praem. ὑπὲρ Theod* δι' αὐτὰς *Theod* propter eas *Cass* δι' αὐτῶν *coni. Jülicher apud Parmentier* οὐρανὸς *Theod Cass* 17 ἔγραψαν οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Μάριν καὶ Θεόδωρον καὶ Θεογόσιον καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα καὶ Μηροφάντον καὶ Στέφανον Ἰουλίῳ *etc. Theod* 18 τῷ *om. Theod* 19 Ἀθανασίου] *add. τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Theod* Μαρκέλλου] *add. τοῦ ἐπισκόπου Ἀγκυρογαλατίας Theod* Ἀσκληπᾶ] *add. τοῦ Γάζης Theod* 20 ἔγραψαν] *add. δὲ Theod* τῇ] *praem. ἐπὶ Theod*

et mendacii fuisse plena. nam etsi ex eo, quod uocati sunt a Iulio 2
episcopo, carissimo fratre nostro, noluerunt, claruit noluisse eos
uenire ex ipsis litteris, quibus eorum mendacia detecta sunt;
uenissent enim, si habuissent fiduciam eorum, quae gesserunt
5 aduersus eopiscopos nostros, licet etiam ex his, quae fecerunt
in isto sancto et magno concilio, manifestiora falsitatis suae com-
menta prodiderunt. uenerunt enim et ad Sardieensium ciuitatem 3
et uidentes Athanasium et Marellum, Aselepium et alios
timuerunt uenire ad iudicium. et non semel neque iterum, sed

1 et mendaciū et mendaciis *C* emendatiis *A* plena] plenā *A*, *add.* affir-
mantes *Cm2* etsi γ si *A* ex *del.* *Eng* quod *Cm2* quo *ACm1γ* 2 noluerunt,
claruit *Eng* noluerunt (uenire), claruit *Fed* claruit noluerunt *A* claruit *Cγ* 3 ue-
nisse *Cγ* litteris *A* 5 licet] tamen *Cou* his] ipsis γ 8 Aselepam *Cγ*

10 eius sociorum nihil aliud nisi mendaciis et calumniis plena. et licet ex eo, quod 2
uocati sunt a dilecto nostro et [ad] consacerdote Iulio, noluerunt occurrere et ex
his, quae scripta sunt ab eodem Iulio, manifestata sit ipsorum calumnia — ueni-
sissent enim, si confidissent operibus suis et factis aduersus fratres nostros et con-
ministros —, tamen ex his, quae fecerunt in hac sancta et magna synodo, mani-
15 festiorem suam factionem demonstrauerunt. occurrentes etenim apud Sardicam 3
ac uidentes fratres nostros Athanasium, Marcellum et Aselepium timuerunt ad
iudicium uenire et non solum semel et bis, sed saepius uocati non responderunt

10 mendaciis *Bal* mendacium *W* plenam *W* 11 delicto *W* ad *del.* *Bal*
noluerint *Bal* 12 his *Bal* is *W* manifestata *Bal* manifestat *W*, *fort.* mani-
festa 14 manifestiore *W* 17 solum *om.* *Bal*

γερόμενα μηδὲν ἕτερον ἢ ψεύδη καὶ συκοφαντίας εἶναι μεστά. καὶ εἰ καὶ τὰ μά- 2
λιστα ἐκ τοῦ κληθέντος αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ
20 Ἰουλίου μὴ ἀπαντῆσαι καὶ ἐκ τῶν γραφέντων παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰουλίου
φανερὰ τούτων ἡ συκοφαντία πέφηεν — ἦλθον γὰρ ἄν, εἴπερ ἐθάρρουν οἷς
ἔπραξαν καὶ πεποιήκασιν κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν —, ὅμως καὶ ἐξ
ῶν πεποιήκασιν ἐν ταύτῃ τῇ ἀγία καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, φανερωτέραν τὴν
ἐαυτῶν συσκευὴν ἀπέδειξαν. ἀπαντήσαντες γὰρ εἰς τὴν Σερδῶν πόλιν, ἰδόντες 3
25 τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον καὶ Ἀσκληπῆν καὶ τοὺς
ἄλλους, ἐφοβήθησαν εἰς κρίσιν ἐλθεῖν. καὶ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ

18 μηδὲν] οὐδὲν *Theod* μεστά (σ *in ras.*) *p* *alt.* καὶ *om.* *Theod*
19 ἡμῶν *om.* *Theod Cass* 20 μὴ — Ἰουλίου *om.* *s* αὐτοῦ] *add.* ἐπισκόπου
Theod 23 ἀγία καὶ μεγάλῃ (*ia* καὶ *μ in ras.*) *p* 24 σερδῶν *p* Σαρδέων (*σαρδι-*
κησίων B) *Theod Sardicensium Cass*

frequenter uocati contempserunt inuitationem synodi omnium nostrorum, qui conuenimus episcopi, et maxime uenerabilis senectae Ossium, qui et propter aetatem et confessionem et tanti temporis probatam fidem, qui tantum laborem id aetatis pro ecclesiae utilitate sustinuit, ut omni reuerentia dignissimus habeatur. expectantibus omnibus et cohortantibus eos uenire ad iudicium, ut omnia, quae de consacerdotibus nostris uel dixerunt uel scripserunt, praesentes possent conuincere, uocati non uenerunt, sicut praediximus, ostendentes etiam ex his falsitatem suam et non solum commentatitiam fraudem aut exquisitam uersutiam, quam fecerunt prodentes per

2 nostrum *susp. Cou* *A in mg.: ossius ep̄s p̄fuit synhodo serdicensi*
 4 qui] *A Fab Hardoun, del. Eng qua conu. Cou, sed uidetur potius constructio mutari uel lege: qua—sustinuit, (meretur), ut* 5 *utilitati A ut deleri uult Cou* 7 *nostris] suppl. absentibus Cou; cf. infra W et textum graecum* 10 *et om. γ* 11 *prodentes Cp.c. prudentes A*

uocationibus, uidelicet episcopis conuentis et praecipue bonae senectutis Osio, qui propter tempus et confessionem et tantum laborem [ex] omni reuerentia dignus uidetur, et expectantibus et adhortantibus eos ingredi, quo ea, quae de absentibus conministris rumigerarunt et scripserunt, haec praesentes conuincant. sed uocati non uenerunt, sicut diximus, sed monstrantes ex hoc calumniam suam et non solum insidias et factiones fecerunt clamantes per excusati-

12 conuentis *Fed conuentibus W Bal conuenientibus Eng congregatis Cass*
 13 *tantum Bal tanum W ex del. Bal omni Bal omnem W* 14 *ador-*
tantibus rep. W quo] q WmI 15 *rumigerarunt Fed rumigerunt W*

καὶ πολλάκις κληθέντες οὐκ ἐπήκουσαν ταῖς κλήσεσι καίτοι πάντων ἡμῶν συνελθόντων ἐπισκόπων καὶ μάλιστα τοῦ εὐγρηγοτάτου Ὁσίου τοῦ καὶ διὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ὁμολογίαν καὶ διὰ τὸ τοσοῦτον κάματον ὑπομεμενημένοι πάσης αἰδοῦς ἀξίου τυγχάνοντος, ἀναμενόντων καὶ προτρεπομένων αὐτοὺς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κρίσιν, ἣν ἄπερ ἀπόντων τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐθρόλλησαν καὶ ἔγραψαν κατ' αὐτῶν, ταῦτα παρόντες ἐλέγξει δυνηθῶσιν. ἀλλ' οὐκ ἦλθον κληθέντες, καθάπερ προείπομεν, δεικνύντες καὶ ἐκ τούτων τὴν συκοφαντίαν ἐαντῶν καὶ μονονουχί τὴν ἐπιβουλήν καὶ συσκευήν, ἣν πεποιήκασι βοῶντες διὰ τῆς παρα-

18 *οὐχ ὑπήκουσαν Theod ἡμῶν] τῶν Theod* 19 *pr. καὶ om. Theod* 20 *τὴν] praem. διὰ Theod* 21 *πάσης τιμῆς τε καὶ αἰδοῦς τυγχάνοντος ἀξίου Theod omni honore dignus apparuit Cass* 22 *ἵνα Theod ἡμῶν om. Theod ἐθρόλλησαν Mau* 23 *παρόντων Theod (r2T παρόντες BA); cf. ut—praesentes ostenderent Cass* 24 *καθὼς Theod αὐτῶν Theod* 25 *συσκευήν] praem. τὴν Theod*

excusationem. qui enim habent fiduciam probare ea, quae
absentes dicunt, haec praesentes parati sunt conuincere. sed quia
uenire non ausi sunt, arbitramur de cetero neminem ignorare,
etiamsi illi iterum malitiam suam exercere uoluerint nihil suffi-
cientes probare aduersus consacerdotes nostros, quos incusant
quidem absentes, praesentes autem fugiunt.

3. Fugierunt enim, dilectissimi fratres, non solum propter hos,
quos falso adpetiuerunt, uerum etiam hos, qui etiam ex diuersis
locis conuenerunt, ut eosdem multis criminibus arguerent. ferrum
enim et uincula proferebant de exilio reuertentes niri; et rursum

2 haec *Cou* hoc *ACFab* 3 nominem *A* *A in mg.*: multas psecutiones
ptulisse epos catholicos uel sem athanasiū ab arrianus (*sic*) refert 4 uoluerunt
CmIγ 5 nostro *A* 7 fugerunt *Cγ*, *forma* fugierunt *habetur etiam infra in W*
et apud Cass (u. g. in codd. Monac. 8376. 14374. 18466) 8 hos] *praem.* propter
Cou alt. etiam del. γ

onem. qui enim confidunt suis dictis, hi et ad id in praesentia esse potuerunt.
quia igitur non occurrerunt, aestimamus iam nullum ignorare, etsi iterum ibi
uoluerint astute agere, quoniam nihil habentes aduersus conministros nostros
arguere hos accusant absentes, praesentes uero subterfugiunt.

3. Fugierunt enim, dilectissimi fratres, non solum propter calumniam,
quam illis ingerebant, sed etiam propter eos, qui diuersis criminibus ipsos
appetebant, quos uidebant occurrisse. uincula enim et catenae proferebantur
ab hominibus de exilio reuersis et ab his, qui adhuc tenebantur in exilio. uene-

11 hi *Fed* hii *W ii Bal* id] ea probanda *Bal* poterunt *Eng* 12 aesti-
mamus *Bal* extimamus *W* ibi] illi *Bal*; *cf. infra Theod et Cass* 14 hoc *Bal*
15 fugerunt *Bal* 17 *Fatenae W* 18 abhuc *W*

τήσεως. οἱ γὰρ θαρροῦντες, οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ εἰς πρόσωπον συστήναι
δύνανται. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπήνησαν, νομίζομεν λοιπὸν μηδένα ἀγνοεῖν, κἂν
ἐκεῖνοι πάλιν κακοῦργεῖν ἐθέλωσιν, ὅτι μηδὲν ἔχοντες κατὰ τῶν συλλειτουρ-
γῶν ἡμῶν ἐλέγξαι τούτους μὲν διαβάλλουσιν ἀπόντας, παρόντας δὲ φεύγουσιν.

3. Ἐφυγον γάρ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, οὐ μόνον διὰ τὴν τούτων συκοφαν-
τίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς ἐπὶ διαφόροις ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς ἐθεώρουν ἀπαντή-
σαντας. δεσμὰ γὰρ ἦν καὶ σίδηρα προφερόμενα, ἀπ' ἐξοριστίας ἐπανελθόντες

21 ἐκεῖνοι] ἐκεῖ *Theod (BGF)* illic *Cass* ἐθελήσωσιν *Theod* 22 διαφεύ-
γουσιν *Theod* 23 κατὰ τούτων *Theod* aduersus istos *Cass* 24 διαφόροις
(οἱ ex ου) s ἐγκαλοῦντας] *praem.* ἐγκλήμασιν *Theod* 25 ἀπ'] *praem.* καὶ
Theod ἐξορίας *Theod*

ab his, qui adhuc in exilio detinentur, missi ad fines et proximi, amici
 et fratres querellas uel eorum, qui supersunt, detulerunt uel eorum,
 qui in ipsis exiliis decesserunt, indignam iniuriam prosecuti sunt.
 2 et, quod est maximum, episcopi aderant, quorum alter ferrum et
 catenas praeferebat, quas per eos ceruicibus suis portauerat, alteri 5
 ex eorum insimulatione mortem sibi intentam testificabantur. in
 tantum enim desperationis eruperunt, ut etiam episcopos inter-
 fecissent quidem, nisi fugissent ipsorum cruentas manus. decessit
 enim coepiscopus noster beatissimus Theodulus fugiens ipsorum
 infestationem; iussus est enim ex ipsorum insimulatione mori. 10

2 qui asupersunt *A* detulerunt *A* 5 catenas *A* ceruicibus *A* alii *Cou*
 6 intentam *C* intemtam *A* intentatam *Cou* 7 episcopos] *suppl.* interficere tenta-
 rent et *Cou ex textu graeco* 9 coepiscopus *A* Theodulus *Cou* theodosus *AS*¹
 Theodorus *TCFab* Theodulus fuit episcopus Traianopolis; cf. *Studien II* 121

2 runt enim ministri, parentes et amici mortuorum propter ipsos. et, quod maius
 est, aderant episcopi et quidam ferrum et catenas offerebant, quas propter
 ipsos portauerant. alii ex ipsorum insimulationibus mortem contestati sunt. in
 tantam enim pernenerant inmanitatem, ut etiam auderent episcopos uelle inter-
 ficere, et interfecissent, nisi effugissent manus eorum. surrexit itaque con- 15
 minister noster beatus Theodulus fugiens eorum insimulationes; insus enim
 fuerat ex eorum insimulatione interire. et alii gladioꝝ uulnera demonstnan-

12 quidem *Bal* 13 potanerant *W* portauerunt *Bal* insimulatione *Bal*
 14 tanta *W* 15 surrexit (*ἀνέστη*)] decessit *Bal* 16 theodulus *W* 17 simu-
 latione *Bal in textu* demonstrabant *Bal*

ἄνθρωποι καὶ παρὰ τῶν ἔτι κατεχομένων εἰς ἐξοριστίαν ἐλθόντες ἦσαν συλλει-
 2 τουργοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι δὲ τῶν δι' αὐτῶν ἀποθανόντων παρεγένοντο. καὶ
 τὸ μέγιστον, ἐπίσκοποι παρήσαν, ὧν ὁ μὲν τὰ σίδηρα καὶ τὰς ἀλύσεις προ- 20
 ἔφερον, ἃς δι' αὐτοὺς ἐφόρεσεν, οἱ δὲ τὸν ἐκ τῆς διαβολῆς αὐτῶν θάνατον ἐμαρ-
 τύραντο. εἰς τοσοῦτον γὰρ ἔφθασαν ἀπονοίας, ὡς καὶ ἐπισκόπους ἐπιχειρεῖν ἀνε-
 λεῖν. καὶ ἀνείλον ἄν, εἰ μὴ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτῶν. ἀπέθανεν οὖν ὁ συλλει-
 τουργὸς ἡμῶν ὁ μακαρίτης Θεόδουλος, φεύγων αὐτῶν τὴν διαβολήν. κεκέλευστο
 γὰρ ἐκ διαβολῆς αὐτῶν ἀποθανεῖν. ἄλλοι δὲ πληγὰς ξιφῶν ἐπεδείκνυντο, ἄλλοι 25

18 ἐν ἐξορίαις ἐλθόντες ἦσαν *Theod* συλλειτουργοί· *Theod*; sed cf. *W*
 19 δὲ *om.* *Theod* (**A) αὐτοὺς *Theod* 20 ἐπίσκοποι *rep. s* ἀλύσεις]
 κατήρας *Theod* περιέφερον *s* 21 ἃ *Theod* (ἄσ z *T*) 22 ἐπίσκοπον *Theod*
Cass 23 ἐξέφυγε *Theod Cass* ἀπέθανεν] *om. s* ἀνέστη *Theod* uenit *Cass*;
 sed cf. *Hilar.* beatissimus et l. 24 μακαρίτης γοῦν *Theod* ὁ οὖν *s* 25 ξιφῶν
 πληγὰς *Theod*

alii autem gladiatorum signa, plagas et cicatrices ostendebant, alii se fame ab ipsis exercuiatos querebantur. et haec non inno- 3
biles testificabantur uiri, sed de ecclesiis omnibus electi, propter
quas hic conuenerunt, res gestas edocebant, milites armatos,
5 populos cum fustibus, iudicum minas, falsarum litterarum sub-
positiones — lectae sunt enim litterae factae a Theognito, falsae
aduersum coepiscopos nostros Athanasium et Marcellum, ut et
imperator aduersus ipsos conuinceretur, et haec conuincebant hi,
qui tunc ipsius Theogniti diacones fuerunt —, ad haec uirginum
10 nudationes, incendia ecclesiarum, carceres aduersus ministros dei:
haec omnia propter iniquam atque execrabilem heresim Arrio-

4 hic c. *Fed* huc c. *Cou* hi c. *AFab* hii c. *C* 5 subpositiones *AS¹Cou*
suspiciones *TCFab* 8 hi *Fed* hii *A ii γ* 11 haec] *praem.* et *Cou*

tes, nonnulli famem sustinuisse ab ipsis implorabant. et haec no(n inn)nobiles 3
homines testabantur, sed ecclesiae omnes erant, pro quibus occurrentes et alle-
gantes docebant milites cum gladiis, populos cum fustibus, iudicum minas,
15 falsarum litterarum submissiones — nam lectae sunt litterae Theogenis ad-
uersus conministros nostros Athanasium, Marcellum et Asclepam, ut etiam im-
peratores mouerentur contra ipsos, et haec comprobauerunt, qui tunc fuerunt
diacones Theogenis —, iam et uirginum nudationem, ecclesiarum incendia,
carcerem aduersus conministros: et haec omnia ob aliam nullam causam
20 nisi ob inmemorabilem haeresim Arrianorum. excusantes enim horum ordi-

12 no(n inn)nobiles *Eng* nobiles *WBal* 13 omnes] *add.* testes *Bal* ali-
gantes *W* 14 populus *W* 18 theogenio *W* iam *Eng* nam *WBal* *fort.*
nudationes (*cf. p. 122, 11*) 20 excussantes *W* recusantes *Bal*

δὲ λιμὸν ὑπομεμενημένοι παρ' αὐτῶν ἀπωδύροντο. καὶ ταῦτα οὐχ οἱ τυχόντες 3
ἐμαρτύρον ἀνθρώποι, ἀλλ' ἐκκλησίαι ὅλαι ἦσαν, ὑπὲρ ὧν οἱ ἀπαντήσαντες
καὶ πρεσβεύοντες ἐδίδασκον στρατιώτας ξιφῆρεις, ὄχλους μετὰ ῥοπάλων,
δικαστῶν ἀπειλᾶς, πλαστῶν γραμμᾶτων ὑποβολᾶς — ἀνεγνώσθη γὰρ
25 γράμματα τῶν περὶ Θεόγνιον πλαττομένων κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν
Ἀθανασίου καὶ Μαρκέλλου καὶ Ἀσκληπᾶ, ἵνα καὶ βασιλέας κατ' αὐτῶν
κινήσωσι, καὶ ταῦτα ἤλεγξαν οἱ γενόμενοι τότε διάκονοι Θεογνίου — πρὸς
τούτων παρθένων γυμνώσεις, ἐμπρησμονὸς ἐκκλησιῶν, φυλακὰς κατὰ τῶν
συλλειτουργῶν καὶ ταῦτα πάντα δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν

21 ἀποδύροντο *p* ἀπωδύραντο *Theod* (r z) 25 θεογόγιον *Theod* (θεόγιον
LT) *Theognii Cass* (*LP*) πλαττομένων *om. Theod* τῶν***(συλλειτουργῶν
in mg.) s 26 βασιλέα *Theod* (n) 27 διογιῶν *p* θεογογιῶν *Theod* *Theognii*
Cass (*LP*) πρὸς τούτοις *Theod*

manitarum. qui enim communioni | eorum renuntiabant, neces- *f. 97^v*
sitationem patiebantur ista tolerare.

4. Haec igitur considerantes in angusto se teneri peruidebant.
erubescences quidem confiteri ea, quae commiserunt, eo quod de
cetero non possent ea diutius occultare, uenerunt tandem in Sardi- 5
censi ciuitate, ut propter praesentiam suspicionem quasi mali
actus uiderentur excludere. uidentes enim eos, qui a se fuerant
2 falsis obpressi testimoniis, eos etiam, quos uehementissime
obpugnarunt, ex alia parte accusatores, conscientiae etiam suorum
criminum proditores prae oculis habentes suis uenire uocati 10

1 necessitate patiebantur (cogebantur *susp. Cou*) *Cy*, sed *cf. textum graecum*
3 praeuidebant *Cm2Fab* 4 eo quod] coque *Ca.c.* 7 auctus *ACm1* enim
eos] episcopos *CFab* 8 quos *Cou* post *ACFab*; *cf. textum graecum*

nationem et communionem necessario haec sustinebant.

4. Haec itaque considerantes perducti sunt ad suae uoluntatis interitum.
erubescabant enim sua confiteri delicta et, quoniam omnibus patefacta celari non
poterant, Sardicam peruenerunt, quo per suum aduentum sinceritatis opinionem
2 adquirebant. uisis itaque his, quibus calumnias ingerebant, et a se afflictis, accusa- 15
toribus, testibus ante oculos inspectis uocati uenire non poterant, conministris uide-

12 uoluptatis *W* 15 et *om. Bal* a se afflictis *Bal* a (d s. a *m2*) semflicti
(*m corr. in in?*) *W* 16 inspecti *Wm1*

τῶν Ἀρειομανιτῶν. οἱ γὰρ παραιτούμενοι τὴν πρὸς τούτους κοινωνίαν
ἀνάγκην εἶχον πειρασθῆναι τούτων.

4. Ταῦτα τοίνυν συνορῶντες εἰς στενὸν εἶχον τὰ τῆς προαιρέσεως. ἡσχύνοντο
μὲν γὰρ ὁμολογεῖν, ἃ δεδράκασι, διὰ δὲ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν ἔτι ταῦτα 20
κρύπτεσθαι ἀπήντησαν εἰς τὴν Σερδῶν πόλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀφιξεῶς ὑπόνοιαν
2 ὡς μὴ πλημμελήσαντες δόξωιν ἀποφέρεσθαι. ἰδόντες δὲ τοὺς παρ' αὐτῶν
συκοφαντηθέντας καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν παθόντας, τοὺς κατηγοροῦς, τοὺς
ἐλέγχους πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες ἐλθεῖν οὐκ ἐβούλοντο κληθέντες, καίτοι τῶν

17 προ στούτους *p* κοινωνίαν] *praem. χειροτονίαν καὶ Theod (z T),*
Cass; *cf. 123, 18* 18 πειρᾶσθαι *p* πυρᾶσθαι *Mau* πειραθῆναι *Theod* 19 αἰ-
σχυνόμενοι *Theod* 20 μὲν *om. Theod* ὁμολογεῖν *om. Theod* δὲ *om. Theod*
λοιπὸν *om. Theod* ἔτι *om. s* 21 σερδῶν *p* Σαρδέων (σαρδικησίων *B*) *Theod*
Sardicensium Cass 22 δὲ] οὖν *Theod* 23 τοὺς τε κατηγοροῦς καὶ τοὺς ἐλέγ-
χοῦς *Theod (T)* accusatores et increpationes et *Cass (LP)* 24 ἔχοντες] βλέ-
ποντες *Theod (Bsz)* εἰσελθεῖν *Theod Cass* οὐκ ἐδύνατο *Theod (ANGL)* οὐκ
ἠδύνατο *BSFT)* nequiuert *Cass*

non potuerunt, maxime consacerdotum nostrorum Athanasi, Marcelli et Asclepi conscientia perturbati, qui et inplorabant iudicium (et) prouocabant accusatores, ut eos non solum conuincerent de his, quae aduersum sese falsa confinxerant, uerum
 5 etiam, quae aduersum ecclesias impia ac nefaria commiserant, edocerent. uerum illi tanto timore comprehensi sunt, ut fugam facerent
 3 et per eandem fugam falsitatem suam detegerent ac nudarent.

5. Tametsi non solum ex prioribus, sed etiam ex istis malitia eorum et falsitas ostenditur, ut nec ex ista fuga occasionem aliquam

2 Asclepae *C p. c.* 3 et *add. Cou* 4 iis *CCou* confixerant *A* 5 ecclesias] *add.* ipsorum *Cou* commiserant γ commiserunt *AC* edocerent *ACmI* 6 timore] tempore *CmI* terrore *Cm2\gamma*, *add.* conscientiae *Cou* 7 eandem] illam *C\gamma* 8 tametsi γ tamen si *AC* *A in mg.*: de falsis criminibus sc̄i athanasi 9 ostenderetur *C\gamma* ut] *praem.* tamen *Cou* ex ista *Cou Harduin* existimata *ACFab*, *fort.* ex ista sua

10 licet nostris Athanasio, Marcello et Asclepa multa usis confidentia, inplorantibus et urgentibus adque prouocantibus et pollicentibus quoque non solum eorum arguere calumniam, sed insuper demonstrare, quae deliquerint in ecclesiis ipsorum. illi autem tanto timore percussi sunt conscientiae, ut etiam uerterentur in
 3 fugam ac per eam suam calumniã demonstrarent et delicta faterentur.

15 5. Et licet ex hoc, quod noluerint, et non solum ex prioribus, sed etiam ex praesentibus ipsorum uersutia conprobata est, tamen, ne ex fuga quandam

10 confitentia *W* 11 pollicentibus *WmI* 12 deliquerint *Bal* reliquerint *W* 13 conscientiae *om.* *Bal* 16 uersutia *Bal* uersatio *W* ne *om.* *Bal in textu*

συλλειπουργῶν ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Μαρκέλλου καὶ Ἀσκληπᾶ πολλῇ τῇ παρρησίᾳ χρωμένων, ἀποδυρομένων καὶ ἐπικειμένων καὶ προκαλονμένων αὐτοὺς καὶ ἐπαγγελλομένων μὴ μόνον ἐλέγχειν τὴν συκοφαντίαν, ἀλλὰ καὶ
 20 δεικνύναι, ὅσα κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἐπλημμέλησαν. οἱ δὲ τοσοῦτῃ
 3 φόβῳ τοῦ συνειδότος κατεσχέθησαν, ὡς φυγεῖν αὐτοὺς καὶ διὰ τῆς φυγῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν ἐλέγξαι καί, ἅπερ ἐκουῶνῃσαν, διὰ τὸν δρασμὸν ὁμολογήσαι.

5. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν οὐ μόνον ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ
 25 τούτων αὐτῶν ἡ κακοτροπία δείκνυται καὶ συκοφαντία, ὅμως, ἵνα μηδὲ ἐκ τῆς

18 χρωμένων] *add.* καὶ *Theod* ἀποδυρωμένων *p* 20 δεικνύναι *s* ἐπλημμέλησαν *edd.* *Theod* ἐκουῶνῃσαν *ps* 21 φεύγειν *p* 22 αὐτῶν] ἐαντῶν *p s m2* τῶν δρασμῶν *Theod* 24 τὰ (*accentus eras.*) *p* τοίνυν *om.* *Theod* 25 αὐτῶν *om.* *Theod* ἡ κακοτροπία καὶ ἡ συκοφαντία αὐτῶν δείκνυται *Theod* μὴ δὲ *p*

alterius malae artis inuenire possint, probauimus secundum ueritatem et rationem ea, quae ab illis commissa sunt, inquiri oportuisse et inuenimus eos etiam de his fuisse mendaces et nihil aliud quam inpugnationem aduersus consacerdotes nostros exercuisse. quem enim dicebant ab Athanasio interfectum fuisse nomine Arsenium, habetur in numero uiuorum; unde ex hoc etiam cetera, quae ab ipsis iactabantur, patuit esse plena mendacii et falsitatis. 5
 2 quia autem de calice fracto quaedam loquebantur a Machario presbitero Athanasi, testificati sunt, qui praesentes fuerunt ex Alexandria de eodem loco, eo quod nihil tale esset factum. sed 10

1 possunt *C* possent γ ueritatis rationem *susp. Cou* 5 asseniū *A*
 8 quia *Eng* qui *AC* quod γ tamquam fracto loquebantur *susp. Cou* quedam *A*
 aliqua *Fab*; fort. quodam 9 sunt *om. Cy* 10 fort. de *(Mar)*eo(tae) loco, eo uel et
 de eodem loco *(Mar)*eo(tae) et Mareote et aliis locis *Cou* eo *sc. loco*

occasionem alterius malitiae ualeant inuenire, cogitauimus secundum ueritatis rationem ab his commissa uentilare. quo facto reperimus eos et ex actitatis calumniatores et nihil aliud nisi conministris nostris insidias praeparasse. quem enim dicebant ab Athanasio interfectum Arsenium, uiuit et moratur inter uiuos. ex quo apparet etiam illa, quae de aliis uerbosabantur, ficta fuisse. 15
 2 quoniam uero de calice fracto a Macario Athanasii presbytero mentionem fecerunt, adhibuerunt testimonium hi, qui de Alexandriae et Mareotae locis ipsis uenerunt, nihil tale esse commissum. etiam episcopi scribentes de Aegypto ad

15 ficta *Bal* facta *W* 16 calicem *W* macaris *W* anathasii *W* 17 ii *Bal*

φυγῆς πρόφασιν τινα ἐτέρας κακουργίας πορίσασθαι δυνηθῶσιν, ἐοκεψάμεθα κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τὰ παρ' ἐκείνων δραματουργηθέντα ἐξετάσαι. 20
 καὶ τοῦτο προθέμενοι εὐρομεν αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν προχθέντων σνοκοφάντας καὶ μηδὲν ἕτερον ἢ ἐπιβουλήν κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν πεποιχότας. ὃν γὰρ ἔλεγον παρὰ Ἀθανασίου πεφονεῦσθαι Ἀρσένιον, οὗτος ζῆ καὶ ἐν τοῖς ζῶοιν ἐξετάζεται. ἀπὸ δὲ τούτου καὶ τὰ περὶ τῶν ἄλλων θρυληθέντα παρ' 25
 2 αὐτῶν φαίνεται πλάσματα. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ποτηρίου ἐθρύλλουν ὡς κλαοθέντος παρὰ Μακαρίου τοῦ πρεοβυτέρου Ἀθανασίου, ἐμαρτύρησαν μὲν οἱ παραγενόμενοι ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτου καὶ τῶν (λοιπῶν) τόπων, ὅτι μηδὲν τούτων πέπρακται. καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲ γράφοντες οἱ ἀπὸ

21 εὐρήκαμεν *Theod* *alt. καὶ om. Theod* 24 θρυλληθέντα *s m2 Mau*
 25 ἐθρύλλουν *s m2 Mau* 26 θλαοτέντοο *s* 27 μὲν] *add. αὐτοῖς Theod*
 τῶν λοιπῶν τόπων *Mau Theod (A τῶν λοιπῶν B τῶν τόπων r2 τῶν ἄλλων*
 τόπων *T)*, *om. Cass τῶν τόπων ps* 28 γράφαντες *Theod*

et episcopi scribentes ex Aegypto ad Iulium consacerdotem nostrum
 abunde adseuerarunt nec suspicionem huiusmodi ibidem fuisse.
 dicunt autem acta etiam se habere aduersus ipsum. quae habent
 98^r autem, absente parte altera constat fuisse confecta. simul tamen
 5 <in> ipsis actis gentiles et <cathecumeni interrogati sunt, ex qui-
 bus> cathecumenus interrogatus dicebat intus se fuisse, quando
 superuentum fecit Macharius, et alius interrogatus dicebat
 famosissimum illum Scyrum infirmantem in cella iacuisse, ut ex
 hoc appareat ex toto mysterium non fuisse celebratum, eo quod
 10 catecumeni intus fuerint, <Scyrus autem non intus fuerit>),

1 *litteras Aegyptiorum u. apud Athanas. apol. c. Arian. 3—19* 2 *ibidem*
Cm2 idem ACm1 3 *autem γ tantū A tamen Eng* 5 *in ipsis actis Cm2 Cou*
ipsi satis A catechumenus (cathecumeni *Fed*) interrogati sunt, ex quibus *add.*
Cm2 interrogabantur gentiles et catechumeni, ex quibus *susp. Cou* 7 *et alius*
om. γ 8 *cella Fed (cf. cella in W, κελλίω in textu graeco et cellula apud Cass; cf.*
etiam Athanas. apol. c. Arian. 37) ecclesia (ex ecclā pro cella?) A, Cγ 10 *Scyrus—*
fuerit add. Fed (cf. W et textum graecum) Ischyras non adfuerit add. Hardouin

consacerdotem nostrum Iulium sufficienter firmauerunt ne suspicionem quidem
 talem fuisse. deinde acta, quae dicebant se aduersus habere, constitit ex una
 parte confecta et in ipsis gestis gentiles et catichumeni interrogati sunt. ex
 quibus unus catichumenus interrogatus dicebat se intus fuisse, quando Macarius
 15 ad locum superuenit, et alius interrogatus aiebat Ischyram aegrotum in cella
 iacuisse, quem dicunt, ut ex hoc appareat nihil de mysteriis fuisse celebratum
 ex eo, quod catechumeni intus consistebant, et Ischyram non adfuisse, sed
 11 *suspicionem Bal* 14 *unus Bal unum W* 15 *ischiram W, sed cf.*
l. 17 et p. 116, 12.16 17 *eo Bal o W* *escyram W*

τῆς Αἰγύπτου πρὸς Ἰούλιον τὸν οὐλλειτουργὸν ἡμῶν ἰκανῶς διεβεβαιοῦντο
μηδὲ ὑπόνοιαν ὄλωσ τοιαύτην ἐκεῖ γεγενῆσθαι. ἄλλως τε ἂ λέγουσιν ὑπομνή-
 20 *ματα ἔχειν κατ' αὐτοῦ, κατὰ μονομέρειαν οὐνέστηκε γεγενῆσθαι. καὶ ὁμως καὶ*
ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τούτοις ἐθνικοὶ καὶ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο. ἐξ ὧν εἰς
κατηχούμενος ἐρωτώμενος ἔφρασκεν ἔνδον εἶναι, ὅτε ὁ Μακάριος ἐπέστη
τῷ τόπῳ, καὶ ἕτερος ἐρωτώμενος ἔλεγε τὸν θρυλούμενον παρ' αὐτῶν
 25 *Ἰοχύραν νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἐν κελλίῳ, ὡς ἀπὸ τούτου φαῖνεσθαι,*
μηδ' ὄλωσ γεγενῆσθαι τι τῶν μυσηρίων διὰ τὸ τοὺς κατηχουμένους ἔνδον
εἶναι καὶ τὸν Ἰοχύραν μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ νοσοῦντα κατακεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ 3

19 *ἐκεῖ om. Theod* ἂ *om. Theod Cass* 20 *αὐτοῦ] add. ἂ Theod Cass*
μονομερίαν p *συνέστη p, Theod (B οὐνέβη r2TA) probatum est Cass* 22 *ὁ om.*
p Theod 23 *θρυλλούμενον Mau* 24 *τότε om. Theod* 25 *μηδὸλωσ s Mau*
τῶν] add. ὄλων Theod Cass 26 *tert. καὶ om. Theod (praeter B)*

3 sed male habens iacuerit. nam et ipse totius malitiae Scyrus com-
mentator exussisse Athanasium quendam de diuinis scripturis
librum dicebat. ad hoc conuictus confiteri coepit infirmatum se
fuisse, quando Macharius praesens fuit, ut etiam ex hoc falsum
4 testem illum esse appareret. denique falsitatis praemium eidem 5
Scyro honorem episcopatus dederunt, homini, qui neque presbiter
quidem fuit. uenientes enim duo presbiteri nunc ad concilium,
qui eo temporis cum Melitio fuerant, postmodum ab Alexandro
episcopo Alexandriae beatae memoriae uiro suscepti sunt, nunc cum
Athanasio agunt, testati sunt nusquam omnino istum Meliti fuisse 10
presbiterum neque omnino habuisse eundem Melitium in eodem

1 habens iacuerit *Fed* habens iacuerint *A* habentes iacuerint *Cγ* 2 exu-
sisse *A* quendam *γ* quaedam *A* 3 conuictus *A* 4 ex hoc etiam *γ*
8 melio *A* 9 beato *A* 10 melliti *A* 11 eundem] eum *Cγ* mellitium *A*

3 aegrotum fuisse. nam et ipse pessimus Ischyrae, qui mentitus est dicendo
Athanasium ussisse quosdam diuinos codices, et in hoc suum mendacium
demonstrauit. nam confessus est illo tempore, quo Macarius aduenerat, se
4 aegrotasse et iacuisse, ut etiam ex hoc calumniator demonstraretur. unde ob 15
hanc calumniam ipsi Ischyrae mercedem dederunt episcopi nomen, qui nec
presbyter est. occurrentes enim duo presbyteri, qui condam cum Melitio fue-
runt, postmodum autem a beato Alexandro tunc episcopo Alexandriae sus-
cepti et nunc cum Athanasio constituti, testimonium praebuerunt hunc num-

12 hischyrs *W* 13 anathasium *W* ussisse *Bal* iussisse *W* quosdam *W*
mendatio *W* 16 hischyre *W* 18 alexandre *W* 19 anathasio *W*

αὐτὸς ὁ παμπόνηρος Ἰσχύρας ψευδόμενος ἐπὶ τῶν εἰρηκέναι κεκαυκέναι τὸν 20
Ἀθανασίον τινα τῶν θείων βιβλίων καὶ διελεγχθεὶς ὠμολόγησε κατ'ἐκεῖνο
καιροῦ νοσεῖν, ὅτε Μακάριος παρήν, καὶ κατακείσθαι, ὡς καὶ ἐκ τούτου
4 συκοφάντην αὐτὸν εἶναι. ἀμέλει τῆς συκοφαντίας ταύτης μισθὸν αὐτῷ τῷ
Ἰσχύρα δεδώκασιν ἐπισκοπῆς ὄνομα, τῷ μηδὲ πρεσβύτερω τυγχάνοντι.
ἀπαντήσαντες γὰρ δύο πρεσβύτεροι οὖν Μελιτίῳ ποτὲ γενόμενοι, ὕστερον δὲ 25
ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας
δεχθέντες καὶ νῦν οὖν Ἀθανασίῳ ὄντες, ἐμαρτύρησαν μηδεπώποτε τοῦτον

21 διελεγχθεὶς *Valois* διηλέχθαι *ps Mau* διαφεύσασθαι *Theod* (ψεύσασθαι *B*
διελεγχθεὶς ψευδόμενος *coni. Parmentier et reicit ad Athan. ap. c. Arrian. 28:*
κατηγορήσας γὰρ ὡς βιβλίων κεκαυμένων—ἠλέγχθη—ψευδόμενος) 23 εἶναι]
δείκνυσθαι *Theod* αὐτῷ *om. Theod(BArz), Cass* 24 ἐπισκόπου *Theod* μὴ
δὲ *p* 26 ὑπὸ] *παρὰ Theod(A)* μακαρίου *Theod* 27 προσδεχθέντες *Theod(A)*
καὶ νῦν] οἱ καὶ *Theod (codd.) et Cass* μηδὲ πώποτε *Theod*

loco apud Mareotem ecclesiam nec ministrum. quem tamen nunc uelut episcopum illum secum adduxerunt, qui ante nec presbiter fuit, ut nomine episcopatus uideantur falsitatem suam tegere apud audientes.

- 5 6. Lectus est autem et liber, quem conscripsit frater et coepiscopus noster Marcellus, et inuenta est Eusebi et, qui cum ipso fuerant, exquisita malitia. quae enim ut proponens Marcellus posuit, haec eadem quasi iam conprobans proferret, adsimilarunt. lecta sunt ergo, quae sequebantur, lecta etiam, quae anteposita erant
10 quaestioni, et recta fides eius inuenta est; neque enim a sancta

2 nec *Cm2γ* nunc *A* 5 autem est *Cγ* 6 ipso *S¹S²Cou* ipso (o ex u) *A* istis *CFab A in mg.*: de falsis criminibus que marcello e. o intētabant heretisi (*sic*) 8 adsimilarunt *Cγ*

quam Melitii fuisse presbyterum et omnino non habuisse Melitium apud Mareotam ecclesiam uel ministrum. et tamen eum, qui nec esset presbyter, nunc pro episcopo prodixerunt, ut hoc nomine obstupesciant audientes eorum calumnias.

- 15 6. Lectus est autem liber conministri nostri Marcelli et inuenta est Eusebii commentatio. quae enim proposita quaestione Marcellus dicebat, haec tamquam ab ipso confessa fingeant. lecta sunt igitur et haec et sequentia et praeterita quaestionum et recta fides uiri reperta est; neque enim a sancta

12 nec esset *Bal* necesse *W* 16 commentatio *Bal* commendatio *W*
17 sequentia *W*

- πρεσβύτερον Μελίτιον γεγενῆσθαι μηδὲ ὅλως ἐσχλημένοι Μελίτιον εἰς τὸν
20 Μαρεώτην ἐκκλησίαν ἢ λειτουργόν. καὶ ὅμως τὸν μηδὲ πρεσβύτερον τυγχάνοντα νῦν ὡς ἐπίσκοπον ἤγαγον, ἵνα τῷ ὀνόματι τούτῳ δόξῃσι τῇ συνοφαντία καταπλήττειν τοὺς ἀκούοντας.

6. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ συλλειτουργοῦ Μαρκέλλου καὶ εὐρέθη τῶν περὶ Εὐσέβιον ἢ κακοτεχνία. ἃ γὰρ ὡς ζητῶν ὁ Μάρκελλος
25 εἶρηκε, ταῦτα ὡς ὁμολογούμενα διαβεβλήκασιν. ἀνεγνώσθη γοῦν τὰ ἐξῆς καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν τῶν ζητημάτων καὶ ὀρθὴ ἢ πίστις τοῦ ἀνδρὸς εὐρέθη. οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς

19 μὴ δὲ *p* μηδ' *Theod* ὅλως *Theod (BrFT ὁμοσ AL)* penitus *Cass*
20 μὴ δὲ *p* 21 ὡς *om. Theod (AL)* προήγαγον *Theod (ArzT)* prodixerunt *Cass* δόξῃσι] *praem., sed postea exp. ἀγάγωσι s ἐπὶ τῇ συνοφαντία Theod (BrFT ἐπὶ τῆς συνοφαντίας AL)* in suis calumniis *Cass* 22 καταπλήττειν *Theod (A πλήττειν B ἐπιπλήττειν rzT)* terrere *Cass* 23 συλλει.] *add. ἡμῶν Theod* 25 ὁμολογημένα *Theod* οὐδ' *Theod (Az), add. ταῦτα καὶ Theod Cass*
26 τοῦ *om. s Mau*

uirgine Maria, sicut ipsi confingebant, initium dabat deo uerbo
neque finem habere regnum eius, (sed) sine principio ac sine fine
2 esse conscripsit. sed Asclepius coepiscopus noster acta protulit,
quae confecta sunt apud Anthiociam praesentibus aduersariis et
Eusebio ex Caesarea et ex sententiis iudicantium episcoporum 5
ostendit se esse inreprehensibilem. f. 98^v

7. Merito ergo acciti frequenter non ausi sunt uenire, merito
fugerunt conscientiae suae impulsu praecipitati. fuga enim
falsitates suas confirmauerunt et credi ea fecerunt, quae prae-
2 sentes accusatores eorum dixerunt et ostenderunt. quid igitur? 10

1 confingebant *C* configebant *A* dabat *Cou Hardouin* dabatur *ACFab*
2 sed *add. Fed* sed regnum eius *suppl. Cou Hardouin* 3 asclepas *Cm2* quoepi-
scopus *A* 5 iudicantium (iudicantium *Eng*) episcoporum *Cou Hardouin* iudi-
catum episcopum *A* 6 ostendit se *Cou* ostendisse *A* 8 fugerunt *Cm2γ; cf.*
supra p. 109, 7 9 falsitatis *A*

Maria, sicut ipsi firmarunt, initium dedit uerbo dei nec finem ei in regno,
2 sed imperium sine initio et fine saluatoris esse conscripsit. Asclepas etiam con-
minister protulit gesta apud Antiochiam confecta praesentibus accusatoribus
et Eusebio de Caesarea et ex sententiis iudicantium episcoporum ostendit se
esse innocentem. 15

7. Merito igitur, fratres dilectissimi, frequenter uocati non responderunt,
merito fugerunt. conscientia enim coacti per fugam suas calumnias firmauerunt
et credi ista fecerunt, quae praesentes accusatores dicebant ac demonstrabant.

14 iudicantium *Eng* iudicandum *W* iudicantium *Bal* 18 credi ista *Fed*
credi ea *Bal* credidisse *W* credi in se *Eng*

ἀγίας Μαρίας, ὡς αὐτοὶ διεβεβαίωσαντο, ἀρχὴν ἐδίδου τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ
οὔτε τέλος ἔχει τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἄναρχον καὶ 20
2 ἀτελεύτητον εἶναι τὴν τούτου ἔγραψεν. καὶ Ἀσκληπᾶς δὲ ὁ συλλειτουργὸς προ-
ήνεγκεν ὑπομνήματα γενόμενα ἐν Ἀντιοχείᾳ παρόντων τῶν κατηγορῶν καὶ
Εὐσεβίου τοῦ ἀπὸ Καισαρείας. καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν δικασάντων ἐπι-
σκόπων ἔδειξεν ἑαυτὸν ἀθῶν εἶναι.

7. Εἰκότως οὖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καλούμενοι πολλάκις οὐχ ὑπήκουσαν, 25
εἰκότως ἔφυγον. ὑπὸ γὰρ τοῦ συνειδότης ἐλανόμενοι φυγῇ τὰς συκοφαντίας
ἑαυτῶν ἐβεβαίωσαν καὶ πιστευθῆναι κατ'αὐτῶν πεποιθήσασιν, ἃ παρόντες οἱ
2 κατηγοροῦντες ἔλεγον καὶ ἐπεδείκνυν. ἐπεὶ τοίνυν πρὸς τούτοις πᾶσι καὶ

21 ἀτελεύτητον] ἀκατάπανστον *Theod* προσήνεγκεν *Theod* (προήνεγκεν *N*)
obtulit *Cass* 22 γεγενημένα *Theod* παρόντων] *add.* καὶ *Theod* (*A*) 25 ἀδελφοὶ
ἀγαπητοὶ *Theod* οὐχ ὑπακούουσιν *Theod* obedire noluerunt *Cass* 27 ἅπερ
Theod 28 ἐπεδείκνυντο *Theod* ἐπεὶ] ἔτι *Theod* *Cass*

supra haec omnia etiam olim depositos atque eiectos ecclesia propter heresim Arrii non solum susceperunt, sed etiam in maiorem pro-
 uexerunt gradum, diacones quidem in presbyterium, de presbyteris
 autem in episcopatum propter nihil aliud, nisi ut impiam doctrinam
 5 dilatare ac disseminare possent et piam corrumperent fidem. sunt 3
 autem istorum post Eusebios duos auctores etiam Theodorus ab
 Heraclia, Narcissus a Neroniade de Cilicia, Stephanus ex Antiochia,
 Georgius (ex) Laodocia — licet timens non adfuerit de Oriente —,
 Acacius ex Caesarea Palaestinae, Menofantus ex Epheso Asiae,
 10 Ursacius a Singiduno Maesiae, Ualens ex Myrsa Pannoniae. etenim

5—10 cf. ep. synodi Sardicensis *Benignifica* 5 (infra p. 184, 5—8)

3 presbiteris *A* presbyterio γ 6 euseuio *A* Eusebium (Eusebios *susp.*
Cou) γ duo *Fab* thedorus *A* 7 nerodiade *A* Ciliciae *Cou* stephanū *A*
 8 gorgius *A* ex *add. Cou* Laodicia γ 9 palestina *A* et Epheso *A* 10 Mursa *C* γ

qui itaque super his omnibus etiam depositos et eiectos ab ecclesia Arrianos 2
 non solum susceperunt, sed etiam ad maiorem gradum perduxerunt, diaconum
 quidem in presbyteratum, ex presbyteratu uero in episcopum ob nullam
 aliam causam, nisi ut impietatem spargant et latitent, piam uero fidem cor-
 15 rumpant. sunt autem post Eusebium et eius socios nunc primates Theodorus 3
 de Eraclea, Narcissus a Maronia Ciliciae, Stephanus Antiochiae, Acacius
 Cessareae Palaestinae, Narcissus Maroniae, Minophantus Ephesi Asiae, Ur-

11 quid itaque? *Bal* 13 presbyteratum *Fed* presbyterarum *W* presby-
 terum *Bal*; cf. *supra* in *A* presbyterium et *infra* *προεσβυτέριον* presbiterato *W*
 presbytero *Bal* 14 dilatent *Bal* 15 socios *Eng* socius *W* socium *Bal* 16 nar-
 cissus *W* Maronia *Eng* (cf. l. 17 et p. 123, 12) marona *W* Neroniade *Bal* 17 nar-
 cissus marmie (*repetitur falso* *Narc. Mar.*) *W* Georgius Laodiciae *Bal* Mino-
 phantus ex *Μηρόφαντος*

τοὺς πάλαι καθαιρεθέντας καὶ ἐκβληθέντας διὰ τὴν Ἀρειοῦ αἵρεσιν οὐ μόνον
 ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ εἰς μείζονα βαθμὸν προήγαγον, διακόνους μὲν εἰς προ-
 20 εσβυτέριον, ἀπὸ δὲ προεσβυτέρων εἰς ἐπισκόπους, δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ ἵνα τὴν ἀσέ-
 βειαν διασπείρωι καὶ πλατῶναι δυναθῶσι καὶ τὴν εὐσεβῆ διαφθείρωσι πίστιν.
 εἰσὶ δὲ τούτων μετὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον νῦν ἑξαρχοὶ Θεόδωρος ὁ ἀπὸ Ἡρα- 3
 κλείας, Νάρκισσος ὁ ἀπὸ Νερωριάδος τῆς Κιλικίας, Στέφανος ὁ ἀπὸ Ἀντι-
 οχείας, Γεώργιος ὁ ἀπὸ Λαοδικείας, Ἀκάκιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Πα-
 25 λαιστίνης, Μηρόφαντος ἀπὸ Ἐφέσου τῆς Ἀσίας, Οὐρσάκιος ὁ ἀπὸ

18 καθαιρεθέντας] *ita etiam* *Soz III 12, 4* κατηγορηθέντας *Theod Cass*
 19 προεσβυτέρ*ιον ρ 20 ἐπισκοπήν *Theod* 21 πλατῶναι ρ εὐσεβεῖ ρ
 22 μετὰ τούτων τοὺς ρ *m1* post nomina propria *om.* ὁ *Theod*

praedicti etiam, qui ab Oriente secum uenerunt, non permiserunt
 sanctum concilium intrare neque omnino in ecclesiam dei sanctam
 4 accedere. uenientes etenim Serdicam per singula loca synodos
 faciebant inter se et pactiones cum interminationibus, ut omnino
 uenientes Serdicam ad iudicium non accederent neque in unum cum 5
 sancta synodo conuenirent. et ad id solum uenerunt (in) coetum, (ut
 manifestarent) praesentiam suam, atque statim fugerunt. haec enim

1 etiam] *suppl.* iis *Cou Hardouin* 2 ecclesia *A* 3 Sardicam *Cou* syno-
 dus *A* 5 cō scō *A* 6 uenerunt (in) coetum, (ut) *uel* uen. eo, ut *Fed* uen. coe-
 tum *A* uen., coetu ut *Eng* 7 (praesentarent) ((manifestarent) *Fed*) pr. suam
 atque *Eng* pr. suam qui *A* stat imfugerunt *A* sed id solum, ut cum uenissent,
 et dicis causa praesentiam suam ostendissent, statim fugerent *susp. Vou*

sacius Singiduni Moesiae, Ualens Mursae Pannoniae. qui illos, cum quibus de
 Oriente uenerunt, neque aput Asiam in concilio uenire nec ad ecclesiam dei
 4 penitus accedere permittebant. etiam Sardicam uenientes per singula quaeque 10
 loca conuentus inter se faciebant et cum interminationibus posuerunt pactiones
 sibi, ut, cum Sardicam uenissent, omnino non ingrederentur in iudicio nec
 cum sancta synodo conuenirent, sed tantum uenientes imaginarie aduentum
 suum demonstrarent ac uelociter fugerent. haec autem scire potuimus a con-

8 Singiduni *M. Fed* Singiduno *M. Bal* singidu nomoesiae *W* morsa *W*
 que *W* 9 aput Asiam in concilio] in sanctum concilium *coni. Bal; interpre*
latinus legisse uidetur εἰς τὴν ἀσίαν σύνοδον *loco* εἰς τὴν ἀρίαν σύνοδον 10 sar-
 dica *W* 11 possuerunt *WmI* 12 sardica *W* iudicium *Bal* 14 fugerent
Bal fugerunt *W*

Σιγγιδόνου τῆς Μυσίας, Οὐάλης ἀπὸ Μουρσῶν τῆς Παννονίας. καὶ γὰρ οὐ- 15
 τοι τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐλθόντας ἀπὸ τῆς Ἐώας οὐκ ἐπέτρεπον οὔτε εἰς τὴν ἀρίαν
 4 σύνοδον εἰσελθεῖν οὔτε ὅλως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ παραβάλλειν. καὶ
 ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὴν Σαρδικὴν κατὰ τόπους συνόδους ἐποιοῦντο πρὸς ἑαυτοῦς
 καὶ συνθήκας μετὰ ἀπειλῶν, ὥστε ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν Σαρδικὴν μηδὲ
 ὅλως εἰς τὴν κρίσιν ἐλθεῖν μηδ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθεῖν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ, ἀλλὰ 20
 μόνον ἐλθόντας καὶ ἀφοσιώσει τὴν ἐπιδημίαν ἑαυτῶν ἐπιδειξάμενους ταχέως
 φυγεῖν. ταῦτα γὰρ γῶναι δεδυνήμεθα παρὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Μακα-

15 Σιγγιδόνου *Theod* Μυρσοῦ *Theod* 16 τοῖς σὺν αὐτοῖς ἐλθοῦσιν
Theod ἑώας *ps* 17 συνελθεῖν *Theod(A)* παραβαλεῖν συνεχώρησαν (συνε-
 χωρήθησαν *B*) *Theod* 18 σερδικὴν *p* πρὸς] καθ' *p* 19 σερδικὴν *p* μηδὲ
 ὅλωσ (*accentus s. ε et spiritus s. o eras.*) *p* μηδ' ὅλωσ *Theod* 20 μὴ δὲ *p* μήτε
Theod ἀγίᾳ] *add.* καὶ μεγάλῃ *Theod, om. Cass* 21 καὶ] *add.* ἐπὶ *Theod (A)*
 ἀποδημίαν *p* ἑαυτῶν ἐπιδημίαν *Theod*

scire potuimus a consacerdotibus nostris, Ario scilicet ex Palestina (ac) Stefano de Arabia, qui cum ipsis uenerunt quidem, sed et ab eorum perfidia recesserunt. hi enim uenientes in sanctam synodum uiolentiam quidem, quam passi fuerant, conquerebantur, nihil autem ab
 5 ipsis recte agi adserebant adserentes etiam hoc, quod essent ibi plurimi rectae fidei, qui prohibebantur ab ipsis uenire propositis ad nos interminationibus. hac igitur causa in uno loco omnes manere sategerunt et nec parum temporis [neque] habere eos liberam facultatem permiserunt.

10 8. Quia ergo non oportuit conticescere nec inultas retinere

1 scilicet *Cy* se *A* de forma Ario u. *Studien* II 39 palesna *A* ac *add.* *Fed* 2 Stephano *Cy*, sed *Cou* manuult Asterio; cf. *Studien* II 40 3 hi γ hii *A* 5 adserentes] adicientes *susp.* *Cou* 6 ad nos propositis γ 7 hac *Cy* ac *A* 8 neque] neq. *A* nec *Ca. c.*, *Fab*, *del.* *C p. c.*, *Cou*, *fort.* quidem 10 conticescere γ inulta *Cy* retinere *AFab* sinere uel permittere *susp.* *Cou*, *fort.* relinquere (cf. *W*)

ministris nostris Macario Palestinae et Asterio de Arabia, qui cum ipsis uenerunt -et ab eadem incredulitate recesserunt. isti enim ad sanctam synodum uenientes uiolentiam, (quam) passi sunt, cum lacrimis exposuerunt. nihil autem rectum aput eos fieri dicebant. etiam hoc addebant esse quosdam rectae fidei
 15 et interminationibus adque accusationibus prohiberi (ire) ad nos. hac de causa in una domo conmanere studuerunt nullo momento eos separari permittentes.

8. Quoniam igitur non oportebat tacere et inultas eorum relinquere calum-

11 Macario] Ario *susp.* *Bal* arauia *Wm1* araetia *Wm2* 13 quam *add.* *Bal* 14 rectae] recta *W* 15 prohiberi *Bal* prohibere *W* ire *add.* *Eng* nos] *add.* uenire *Bal* cause *W* 17 inultas *coni.* *Bal* inocultas *W*

ρίου ἀπὸ Παλαιστίνης καὶ Ἀστερίου ἀπὸ Ἀραβίας, τῶν ἐλθόντων σὺν αὐτοῖς καὶ ἀναχωροῦντων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν. οὗτοι γὰρ ἐλθόντες εἰς τὴν ἀγίαν
 20 οὐνοδοὺν τὴν μὲν βίαν, ἦν ἔπαθον, ἀπωδύροντο, οὐδὲν δὲ παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν ἔλεγον πράττεσθαι προοιτιθέντες καὶ τοῦτο, ὡς ἄρα εἶεν ἐκεῖ πολλοὶ τῆς ὀρθῆς ἀντιποιοῦμενοι δόξης καὶ κωλυόμενοι παρ' αὐτῶν ἐλθεῖν ἐνταῦθα διὰ τὸ ἀπειλεῖν καὶ ἐπαγγέλλεσθαι κατὰ τῶν βουλομένων ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῶν. τοῦτου γοῦν ἔνεκα καὶ ἐν ἐνὶ οἴκῳ πάντα μείναι ἐσπούδασαν μηδὲ τὸ
 25 βραχύτατον ἰδιάξειν αὐτοὺς ἐπιτρέψαντες.

8. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔδει παρασιωπῆσαι οὐδὲ ἀνεκδιηγῆτους εἶσαι τὰς

20 ἦν *p* ἀποδύραντο *p* ἀπωδύροντο *Theod* (*r* ἀπωδύραντο *BzT*) 21 ἐκεῖ πολλοὶ *om.* *Theod* 22 ἐξ αὐτῶν *Theod* διὰ] *praem.* καὶ *Theod* 23 ἐπαγγέλλεσθαι] ἐντέλλεσθαι *Theod* 24 πάντες *Theod* *Cass* ἔσπευσαν *Theod* (*B*) 25 αὐτοῖς *Theod* 26 ἀνεκδιγήτους *Theod* (*NS*) sine uindicta *Cass* εἶσαι *p*

falsitates, uincola, homicidia, pugnas, falsas epistulas, uerberationes, nudationes | uirginum, exilia, euerisiones ecclesiarum, incendia, *f. 99^r* translationes de ecclesia (minori) ad maiores et ante omnia contra rectam fidem insurgentes Arrianae heresis doctrinas, [ex] hac ex causa carissimos quidem fratres et coepiscopos nostros Athanasium 5 Alexandriae et Marcellum Ancyro-Galatiae et Asclepium Gazae et eos, qui cum ipsis erant ministrantes deo, innocentes et puros pronuntiauius scribentes ad unamquamque eorum prouinciam, ut cognoscerent singularum ecclesiarum plebes sacerdotis sui integritatem et habere se episcopum suum, illos autem, qui se eorum ecclesiis 10

1 falsitatis *A* 2 incendia *om. C F a b* 3 minori *add. Fed; cf. W et textum graecum* 4 doctrinas] *γ arrianam doctrinā A pr. ex del. Fed ex hac Cy* 6 acyrogalatiae *A Gazae Cm2 gaiiae A* 7 pronuntiauius *E γg pronunciamus A γ* 9 singulas *Cm1 sacerdotes A*

nias, uincola, homicidia, plagas, falsas epistolas, muletationes, uirginum nudationes, exilia, ecclesiarum destructiones, incendia, translationes de minimis ad maiores ciuitates et ante omnia insurgentem per ipsos aduersus rectam fidem maledicam Arrianorum heresim, hac de causa dilectissimos fratres nostros et consacerdotes Athanasium, Alexandriae episcopum, et Marcellum Ancyrae 15 Galatiae et Asclepam Gazae et eos, qui cum ipsis ministrant domino, innocentes et sinceros esse pronuntiamus scribentes ad singulorum prouincias, ut cuiusque cognoscant ecclesiae populi sui episcopi sinceritatem et hunc habere

14 eresim *W* 16 nistrant *Wm1* 17 scribentes ad sing. prou. *om. Bal*

συκοφαντίας, τὰ δεσμά, τοὺς φόνους, τὰς πληγὰς, τὰς περὶ τῶν πλαστῶν ἐπιστολῶν συσκευάς, τὰς αἰκίας, τὰς γυμνώσεις τῶν παρθένων, τὰς ἐξοριστίας, 20 τὰς καταλύσεις τῶν ἐκκλησιῶν, τοὺς ἐμπρησμούς, τὰς μεταθέσεις ἀπὸ μικρῶν πόλεων εἰς μείζονας παροικίας, καὶ πρό γε πάντων τὴν κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐπαναστάσαν δυσώνυμον Ἀρειανὴν αἴρεσιν δι' αὐτῶν, τοῦτου ἕνεκεν τοὺς μὲν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον καὶ Ἀσκληπῆν καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς συλλειτουργοῦντας τῷ κυρίῳ ἀθῶνους καὶ 25 καθαροὺς εἶναι ἀπεφηνάμεθα γράφαντες καὶ εἰς τὴν ἐκάστου παροικίαν, ὥστε γινώσκειν ἐκάστης ἐκκλησίας τοὺς λαοὺς τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου τὴν καθαρότητα καὶ τοῦτον μὲν ἔχειν ἐπίσκοπον καὶ προσδοκᾶν, τοὺς δὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας

20 συσκευάς *om. ps ἐξορίας Theod* 23 ἐπαναστάσαν *γ, praem. νῦν Theod* τούτου] *add. γοῦν Theod* 24 Ἀθανάσιον] *add. τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον Theod Μάρκελλον] add. τὸν τῆς Ἀγκυρογαλατίας Theod* 25 Ἀσκληπῆν] *add. τὸν Γάζης Theod σὺν αὐτοῖς om. Theod (BrFT), Cass κυρίῳ] χῶ Theod (BrzT), Cass* 27 γινώσκειν *Theod*

inmerserunt luporum more, id est Gregorium in Alexandria, Basilium in Ancyra et Quincianum in Gaza neque nomen habere episcopi neque communionis omnino eorum habere participatum neque suscipere ab aliquo eorum litteras neque ad eos scribere. illos autem, 2
5 hoc est Theodorum, Narcissum, Acacium, Stefanum, Ursatium, et Ualentem, Menofantum et Georgium — etsi timens, ut dictum est, non adfuit, sed tamen quia a beatae memoriae Alexandro epi-

1 cf. Act. 20, 29. Matth. 7, 15

1 more γ ore A uasilium A 4 aliquo $C\gamma$ aliquem A 5 achaicum A, C a. c. 7 adfuit] *add.* de Oriente Cou a beatae $C\gamma$ ab aetate A

episcopum (et) expectare, adgressos uero ecclesiarum ipsorum iudicium luporum Georgium Alexandriae et Basilium (Ancyrae et) Quincianum Gazae nec episcopos
10 nominari nec Christianos penitus appellari nec aliquam cum his habere communionem uel eorum litteras suscipere uel ad ipsos scribere. Theodorum Heracleatum Europae cum suis, [de] Maroniae Ciliciae et Caessareae Palaestinae Narcissum et Acacium, Stephanum Antioicensem, Ursacium Singidunensem Moesiae et Ualentem Mursensem Pannoniae, Minophantum Ephesium, Georgium Laudiciae — licet timens non adfuerit de Oriente, tamen eo, quod a beato Ale-

8 et *add.* Bal ecclesiarum ipsorum iudicium] ecclesias ipsorum more *coni.* Bal; *interpres confudit acc.* δίκην et *adu.* δίκην *c. gen.* = more 9 Ancyrae et *add.* Eng et *add.* Bal 12 de *del.* Fed maronię W (*cf.* p. 119, 16) Neroniade Bal caessareę W narcissimum W acatium W 14 panonie W Minophantum *ex Μηρόφαντον* laudecie W

αὐτῶν ἐπελθόντας δίκην λόκων Γρηγόριον τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Βασίλειον τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ καὶ Κυντιανὸν τὸν ἐν Γάζῃ, τοὺτους μὴδὲ ἐπισκόπους ὀνομάζειν μὴδὲ ὄλως κοινωνίαν τιὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν μὴδὲ δέχεσθαι τινα παρὰ τούτων γράμματα μὴδὲ γράφειν πρὸς αὐτούς. τοὺς δὲ γε περὶ Θεόδωρον 2
20 καὶ Νάρκισσον καὶ Ἀκάκιον καὶ Στέφανον καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα καὶ Μηρόφαντον καὶ Γεώργιον — εἰ καὶ φοβηθεῖς μὴ παρεγένετο ἀπὸ τῆς Ἑώρας,

16 ἐπανελθόντας Theod (BA) Γρηγόριον *in m.* p 17 Κυντιανὸν Theod Quintianum Cass μὴ δὲ p ὀνομάζειν] *add.* μὴδὲ Χριστιανούς Theod 18 *alt.* μὴδὲ] μὴ δὲ p 19 αὐτῶν Theod μὴ δὲ p μήτε Theod γε *om.* Theod Θεόδωρον] *add.* τὸν ἀπὸ Ἡρακλείας τῆς Ἑδρώπης Theod 20 Νάρκισσον] *add.* τὸν ἀπὸ Νερωριάδος τῆς Κιλικίας Theod Ἀκάκιον] *add.* τὸν ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Theod Στέφανον] *add.* ἀπὸ Ἀντιοχείας Theod Οὐρσάκιον] οὐσάκιον s, *add.* ἀπὸ Σιγγιδοῦνον τῆς Μυσίας Theod Οὐάλεντα] *add.* τὸν ἀπὸ Μυρσῶν τῆς Παννονίας Theod 21 Μηρόφαντον] *add.* τὸν ἀπὸ Ἐφέσου Theod Γεώργιον] *add.* τὸν ἀπὸ Λαοδικείας Theod φοβηθέντες μὴ παρεγένοντο Theod (BrzT) metuentes non uenerint Cass Ἑώρας ps

scopo quondam Alexandriae deiectus est et quod sit tam illè quam etiam ceteri, qui comprehensi sunt, furoris Arriani et propter obiecta crimina —, hos omnes aequali sorte deiecit sancta synodus de episcopatus gradu et iudicauimus non solum illos episcopos non esse, sed neque communionem quidem cum fidelibus habere; separantes enim filium et alienantes uerbum a patre separari ab ecclesia catholica oportet et alienos esse a nomine Christiano. sint igitur nobis anathema, eo quod ausi sunt adulterare uerbum ueritatis, apostoli cuius est praeceptum: si quis uobis euangeli-

8 cf. II Cor. 2, 17. 4, 2 9 Gal. 1, 9

1 quam γ qui A 2 sunt om. Fab 5 cummunionem A 8 uobis Cγ, sed cf. Theod 9 cuius] enim Cou

xandro episcopo Alexandriae depositus sit, propter se ac suos collegas Arrianos et ob eis inlata crimina — omnes sancta synodus deposuit episcopatu et statuimus non solum eos episcopos non esse, sed nec communionem cum fidelibus mereri; separantes enim filium a substantia patris ac de aequalitate alienantes uerbum a patre segregari oportet catholica ecclesia et alienari nomine Christianorum. sint igitur omnibus uobis anathema, propter quod negotiati sunt uerbum ueritatis; apostolica etenim est praeceptio: si quis uobis

10 depositum W colegas W 11 eis Bal eos W omnes Bal omni W 12 episcopos Bal episcopum W 13 a substantia Bal ad substantiam W ac Bal hac W aequalitate Bal et qualitate W 14 oportet] add. a Bal alienari] add. a Bal nomine Bal nomina W 15 nathema Wa.c.

ὁμως διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου καθηρῆσθαι αὐτὸν καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ τούτους τῆς Ἀρείου μανίας καὶ διὰ τὰ ἐπενεχθέντα αὐτοῖς ἐγκλήματα — τούτους παμψηφὶ καθείλεν ἡ ἁγία σύνοδος ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς. καὶ ἐκρίναμεν μὴ μόνον αὐτοὺς ἐπισκόπους μὴ εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ κοινωνίας μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοὺς καταξιοῦσθαι. τοὺς γὰρ χωρίζοντας τὸν υἱὸν καὶ ἀπαλλοτριούντας τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς χωρίζεσθαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προσήκει καὶ ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ Χριστιανῶν ὀνόματος. ἔστωσαν τοίνυν ὑμῖν ἀνάθεμα διὰ τὸ κεκατηλευκέναι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

17 μακαρίτου Theod Ἀλεξάνδρου] add. τοῦ γενομένου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Theod καθηρῆσθαι p καθαιρεθῆναι s αὐτὸν] αὐτοῦ Theod (A^cBrzT), Cass διὰ τὸ καὶ τούτους σὺν αὐτῷ (αὐτοῖς A^crLT) τῆς Ἀρείου μανίας εἶναι Theod 19 παμψηφεί Theod 20 μὴ δὲ p 21 γὰρ] δὲ s χωρίζοντας] add. τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ θεότητος Theod Cass τὸν υἱὸν om. Theod (BrFT), Cass 22 χωρίζεσθαι] add. ἀπὸ Theod 23 χριστιανοῦ Theod (Brz), Cass 24 ὑμῖν] καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσιν Theod κεκατηλευκέναι] add. αὐτοὺς Theod

zauerit praeter quam quod accepistis, an-
 thema sit. his neminem communicare denuntiamus; nulla enim
 communicatio luci ad tenebras. hos omnes longe facite; nulla
 enim participatio Christo ad Belial. obseruate, carissimi, ut
 5 neque scribatis ad eos neque eorum accipiatis litteras. curate 4
 autem etiam uos, dilectissimi fratres et consacerdotes, quasi
 f. 99^v praesentes spiritu | huic interfueritis synodo, omnia, quae a nobis
 instituta sunt, confirmare per litteras uestras, ut ab omnibus

2 cf. II Cor. 6, 14   3 cf. II Cor. 6, 15   7 cf. I Cor. 5, 3. Col. 2, 5

2 denuntiate *Cou* 3 hos omnes *Cm²Cou* horum (hos *Fab*) homines *ACmIFab*
 6 uos *om. γ* 7 praesentes *γ* praesente *A* 8 instituta *Cγ* instatuta *A*, fort. statuta

annuntiauerit praeterquam quae accepistis, sit ana-
 10 thema. nullum his communicare praecipite; nulla enim communio tenebris
 cum luce. longe omnes facite; nec enim est aliqua conuentio Christo cum
 Beliar. et obseruate, fratres dilecti, eorum litteras suscipere uel his scribere.
 studete etiam uos, fratres dilecti et conministri, spiritu praesentes in synodo 4
 15 nostra consentire et pronuntiare per scriptiones uestras, quo apud omnes ubique
 conministros nostros seruetur adsensus.

9 anuntiauerit *W* quod *Bal* acceptis *W* 12 Beliar *Eng* beliab (forte
 ex BELLAR) *W*, fort. Belial dilectissimi *Bal* his *Fed* hiis *W* iis *Bal* 13 studete
Bal studere *W* 14 per scriptiones *Bal* praescriptiones *W* per suscriptiones *Er^g*

ἀποστολικὸν ἐστὶ τὸ παράγγελμα· εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται
 παρ' ἃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. τοῦτοις μηδένα κοινωνεῖν παραγ-
 γείλατε· οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος. τούτους πάντας μακρὰν
 ποιεῖτε· οὐδεμία γὰρ συμφωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ. καὶ φυλάξασθε, ἀγαπητοί,
 20 μήτε γράφειν πρὸς αὐτοὺς μήτε γράμματα παρ' αὐτῶν δέχεσθαι. σπουδάσατε δὲ 4
 μᾶλλον καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί, ὡς τῷ πνεύματι παρόντες τῇ
 συνόδῳ ἡμῶν συνεπιψηφίσασθαι δι' ὑπογραφῆς ὑμετέρας ὑπὲρ τοῦ παρὰ
 πάντων τῶν πανταχοῦ συλλειτουργῶν τὴν ὁμοφωνίαν διασώζεσθαι. ἡ θεία
 πρόνοια καθωσιωμένους ὑμᾶς καὶ εὐθυμοῦντας διαφυλάττοι, ἀγαπητοὶ
 25 ἀδελφοί. Ὅσιος ἐπίσκοπος ὑπέγραψα καὶ οὕτω πάντες.

16 ἀποστολικὸν] *add. γὰρ Theod* τὸ *om. p Theod* 17 τούτων *p Theod* (s)
 πάντων *Theod* (BT), *Cass* 19 ἀγαπητοὶ] *praem. ἀδελφοὶ Theod Cass*
 21 μᾶλλον *om. Theod* ἀδελφοὶ] *praem. ἀγαπητοὶ Theod* παρόντες] *s*
 22 συνεπιψηφίσασθαι *p* συναινέσαι καὶ ψηφίσασθαι *Theod* 23 ἀπανταχοῦ *Theod*
 (AT) συλλειτουργῶν] *add. ἡμῶν Theod* τὴν *om. Theod* ἡ θεία *etc. om.*
Theod 24 καθωσιωμένους *ps* 25 οὕτως *s*

episcopis idem sentire atque unam esse omnium uoluntatem ex litterarum consensione sit manifestum. optamus, fratres, uos in domino bene ualere. EXPLICIT.

1 adque A

2.

Epistula syn.
Sardicensis
ad Iulium
(343/4).

INCIPIT EXEMPLUM EPISTULAE FACTAE AD IULIUM URBIS 5
ROMAE EPISCOPI, IULIO EPISCOPO A SYNODO DIRECTAE.

1 (9). Quod semper credidimus, etiam nunc sentimus; experi-
entia enim probat et confirmat, quae quique auditione audiuit.
uerum est enim, quod beatissimus magister gentium Paulus apo-
stolus de se locutus est: <quia experimentum quaeri- 10
tis eius, qui in me loquitur Christus>, quam-
quam utique, quia in ipso dominus Christus habitauit, dubitari non
possit spiritum per animam eius locutum et organum corporis per-
2 sonasse. et tu itaque, dilectissime frater, corpore separatus mente
concordi ac uoluntate adfuisti et honesta fuit et necessaria excusatio 15
absentiae, ne aut lupi scismatici furtum facerent et raperent per

9 cf. II Tim. 1, 11 10 II Cor. 13, 3 14 cf. I Cor. 5, 3. Col. 2, 5

4 Epistula tradita est etiam in nonnullis, quos p. 42 indicauimus, libris
manu scriptis acta conciliorum continentibus, sc. in codd. B¹—B⁴ (= Π), M
N H¹ F, de quibus uberiora u. Praef. II A 3 et Studien I 23 sqq., II 12 sqq.,
III 103 sqq.; ediderunt epistulam Baronius (= Bar) ad a. 347 n. XXIII sq.
'ex collectionis Crescentianae codice Cassinate peruetusto' (= K; cf. Praef. II A 3),
Binius I 443, Ed. regia III 41—43, Labbe-Cossart II 660—662, Hardouin I
653 sq., Coustant Epp. Pontif. 395—398, Coleti II 690 sq., Mansi III 40 sq.
5 exemplar Π MNFH¹ EPISTULAE] add. synodi (sinodi B² synodis B⁴) sardicensis
(sardicensis B³ erdicensis B⁴) Π MNFH¹ 6 episcopo Fa. c. epō N IULIO—
DIRECTAE om. Π MNFH¹ DIRECTA ACγ expl de fide catholica add. B¹
7 credimus B¹ B³ MN nunc om. F Bar sentimus] add. ut Bar 3 enim om.
F Bar quisque Cγ Bar 9 apostulus B¹ apastolus B⁴ 10 textum s. scripturae
(de cuius forma u. Studien III 137) om. A Π MNFH¹, add. Bar (ex K ?) et Cou
secundum Uulg. : an experimentum etc. 12 ipsos H¹ dubitare Π MNFH¹
13 spiritum] add. sanctum γ animum Π MNFH¹ Bar eius] etiam Bar
personasset FH¹ 14 et tu] sic Bar 15 concordi ac Cm2γ concordia
A Π MNFH¹ Bar uoluntati H¹ affuisti FH¹ pr. et] sed Bar excusatione F
16 aut] ut FH¹, om. Bar furtum—insidias om. Π MNFH¹ K

insidias aut canes heretici rabido furore exciti insani oblatrarent
aut certe serpens diabolus blasphemiorum uenenum effunderet.
hoc enim optimum et ualde congruentissimum esse uidebitur, si
ad caput, id est ad Petri apostoli sedem, de singulis quibusque
5 prouinciis domini referant sacerdotes.

2 (10). Quoniam ergo uniuersa, quae gesta sunt, quae acta,
quae constituta, et chartae continent et uiuae uoces carissimorum
fratrum et conpresbyterorum nostrorum Arcydami et Filoxeni et
carissimi filii nostri Leonis diaconi uerissime et fideliter exponere
10 poterunt, paene superuacuum uidetur eadem his inferre litteris.
patuit apud omnes, qui conuenerunt ex partibus Orientis, qui se 2
appellant episcopos — quamquam sint ex his certi auctores,
quorum sacrilegas mentes Arriana heresis pestifero tinxit ueneno —
diu tergiuersatos propter diffidentiam ad iudicium uenire noluisse
15 tuamque et nostram reprehendere communionem, quae nullam
habebat culpam, quia non solum octoginta episcopis testantibus
de innocentia Athanasi pariter credimus, sed et conuenti per
presbyteros tuos et per epistolam ad synodum, quae futura erat

1 cf. ep. synod. Sardicensis *Benignifica* 5 (infra p. 184, 9) et ep. eiusdem
syn. ad ecclesiam Alexandrin. apud Athanas. apol. c. Arian. 38

1 aut] *om.* B²B⁴ ut H¹ rapido B¹MH¹ rauido A excitati ΠΜΝFH¹
Bar 2 diabolus B¹B³M diabolus B² blasphemiorum B²B³B⁴NF blasphemiarum
Bar uenenum B² effunderit B³ 3 obtinuum B⁴ 4 capud AB²F
alt. ad *om.* B⁴ 5 dño FH¹ refferant B³ 6 qm ANFH¹ quō B²M iesta A
sunt] *add.* et B³ 7 carthe A uocis B¹B²M karissimorum B⁴MH¹
8 fratrum B³ nostrorum *om.* B⁴ arcidami N archydami M Cou archi-
dami B³FH¹Cm² filioseni AT 9 karissimi B⁴MH¹ A *in mg.*: Legati
romanū arcydamus p̄t filiosenū p̄t leo diaconus synodo serdicensi affuerunt
fili AB¹F nostri *om.* H¹ uirissime B¹M 10 potuerunt ATCN, pene B¹
poene H¹ uideatur ΠΜΝFH¹ γ Bar hiis B³ inferris F inferri Bar
inserere γ litteris] *add.* quae B¹B³MF Bar que B²B⁴H¹ qua N 11 patuerunt
B³ Bar aput B¹B³B⁴ omne H¹ 12 episcopus A a. c. sint s. l. B¹
13 pestiuerfero B³ tinxit AMFH¹ uenino B² 14 differentiam ΠΜΝFH¹
15 reprehendere B² reprehendisse Bar Cou cumunionem A munionem M
16 LXXX ΠΜΝFH¹ 17 athanasii FH¹ athanassi B³ credidimus γ Bar
conuerti B¹B⁴MN conuesti B² per] *om.* FH¹ pro B³m1 18 ad synodum]
et synodo A et synodum TCM1 a synodo (sinodo B²) B¹B²B⁴MNCm² Fab
synodum *sc. Romae habitam a. 341* quae—Roma] qua eorum . . . K

in urbe Roma, uenire noluerunt et satis erat iniquum illis contemnentibus, tot sacerdotibus testimonium perhibentibus Marcello et Athanasio denegare societatem.

3 (11). Tria fuerunt, quae tractanda erant. nam et ipsi religiosissimi imperatores permiserunt, ut de integro uniuersa discussa 5 disputarentur et ante omnia de sancta fide et de integritate ueritatis, quam uiolauerunt. secunda de personis, quos dicebant esse deiectos de iniquo iudicio, ut, si potuissent probare, iusta fieret 2 confirmatio. tertia uero quaestio, quae uere quaestio appellanda est, quod graues et acerbas iniurias, intolerabiles etiam et nefarias 10 contumelias ecclesiis fecissent, cum raperent episcopos, presbiteros, diacones et omnes clericos in exilium mitterent, ad deserta loca transducerent, fame, siti, nuditate et omni egestate necarent, alios clausos carcere et squalore et putore conficerent, nonnullos ferreis uinculis, ita ut ceruices eis 15 artissimis circulis strangularentur. denique ex ipsis quidam uincti in eadem iniusta defecerunt poena, quorum ambigi 3 non potest martyrio gloriosam mortem extitisse. adhuc

10 sq. cf. ep. syn. Sardicensis *Benignijica* 1 (infra p. 181, 11 sq.)

1 et om. *ΠΜΝFH*¹ *Bar* contemnentibus] confitentibus *Bar* 2 tot om. *Bar* 3 athanassio *B*³ 4 trea *ΠΜ* quae—nam] quanta . . . *K* relegiosissimi *B*⁴ relegiosissime *B*² relegiosissimi *B*³ relegiosissimi (mi *add. m*²) *B*¹ 5 permissurunt *B*³ pmiserunt *B*⁴ de integra *N* dent (i s. en) egro *H*¹ uniuerso *B*² 6 de sanctae fidei *FH*¹ *Bar* fidei *B*³ et de om. *ΠΜΝFH*¹ 7 de] *B*¹*m*²*M*, om. *cett.* quas *Bar Cou* dicabant *B*² 8 deiectas *Cou* delectas *Bar* ut *Cm*² *Fab* uel *ΑΠΜΝFH*¹ *Bar Cou* fieri *B*¹*M* 9 quaestio uere *B*³ 10 iniurias *Cγ* *Bar* iniuriis *ΑΠΜΝFH*¹ intollerabiles *B*³ intolerabilis *B*² 11 contumelias *B*³ praesbiteros *A* praesbyteros (presbyteros *B*⁴ praesby *B*³) *Π* pr̄bos *M* p̄bos *H*¹ p̄bos *F* 12 diaconos *B*¹ *Bar* diacōs *H*¹ diac *B*³*M* clericos om. *B*³ exilio *N* 13 decerta *B*⁴ trasducerent *B*¹*B*⁴ traducerent *N*, et *add. Bar Cou* fame] *add. et B*¹*MFm*¹ omnia aegestate *B*³ 14 negarent *AB*¹*MN* alios—conficerent om. *ΠΜΝFH*¹ *Bar* 15 nonnullo *B*¹*B*⁴*MN* uinculi *B*² uinculis ferreis *B*³ uinculis *sc.* conficerent] *suppl.* stringerent *Cou* ut ceruices] acer uices *F* 16 artissimis *γ* artissimis *CBar* partissimis *AB*¹*MNFH*¹ paruissimis *B*²*B*³ fartiissimis *B*⁴ strangularentur *FH*¹*γ* strangularentur *B*², om. *Bar* 17 cuncti *B*¹*B*⁴*MN* iniuste *FH*¹ *Bar* deferunt *B*¹*M* ambigi *B*⁴ 18 morte *N* extetisse *B*² extitississe *F*

quoque audent quosdam retinere nec ulla causa fuit criminis, nisi quod repugnarent et clamarent, quod execerarentur Arrianam et Eusebianam heresim et nollent habere cum talibus communionem, qui autem saeculo seruire maluerunt, prodesse. et
 5 qui ante fuerant deiecti, non solum recepti sunt, sed etiam ad clericalem dignitatem promoti et acceperunt praemium falsitatis.

4 (12). Quid autem de impiis et de imperitis adolescentibus Ursacio et Ualente statutum sit, accipe, beatissime frater, quia manifestum erat eos non cessare adulterinae doctrinae letalia
 10 semina spargere et quod Ualens relicta ecclesia ecclesiam aliam inuadere uoluisset. eo tempore, quo seditionem commouit, unus ex fratribus nostris, | qui fugere non potuit, Uiator obrutus et conculcatus in eadem Aquiliensium ciuitate tertia die defecit. causa utique mortis fuit Ualens, qui per-
 15 turbauit, qui sollicitauit. sed ea, quae beatissimis Augustis 2

7 sq. cf. ep. synod. Alexandrinae (339) apud Athanas. apol. c. Arian. 13; ep. synodi Sardicensis *Benignifica* 5 (infra p. 184, 7); ep. synodi eiusdem ad ecclesiam Alexandrin. et ep. ad episcopos Aegypti etc. apud Athanas. l. c. 37. 41 9 cf. ep. synodi *Benignifica* 2 (infra p. 182, 5 sq.); ep. synodi encycl. 7 (supra p. 119, 4 sq.)

1 causa ulla *F Bar* criminis *om. H¹* crimi nisi *B³* 2 execerarentur *F* exsacerarentur *N* egsarentur *B²* 3 heuseuiā *A* ensebiam (eusebium *B³*) *II, MN* heresem *B¹B²NFH¹* nolent *A* nolunt *N* 4 qui autem (= *iis autem, qui*) *Cm² Fab* qui autem (aū *F*) in *B¹B⁴MNFH¹* qui aut in *AS²TCm¹* quia ut in *B²B³* *iis autem, qui Bar Cou* saeculo seruire] secum sentire *Bar Cou* malluerunt *B³M* maluerint *susp. Eng* noluerunt *Fab* prodesse (*sc. nollent*)] prodesse *B¹* prod. eē *M* prodisse *B³* et—deiecti *om. Bar* 5 fuerunt *B³* deiecta *Fa. c.* clericā *A* 6 acciperunt *B¹B³* 7 quid] qui *N* adulescentibus *B²B⁴N* adulescentibus *F, om. Bar* 8 ursatio *M, (in mg.) B³* uolente *B³* ualentes tum *N* statutum *AB¹* sit] fuit *Bar* frafrater *B³m¹* frater. quia *γBar* 9 eum *II MNFH¹* hos *γ* non cessare] concessare *II MNFH¹* leta**lia *A* laetalia *B³* in Italia *Bar* 10 relecta *B¹B²* ecclesiam *om. II MNFH¹* 11 uoluisset. eo (uoluisset eo *B¹*) *codd.* uoluisset, et eo *Bar Cou* quod *B²N* seditione *H¹* commouet *B¹* 12 fugire *B¹MN* Uictor *susp. Bar* 13 conculcatus *Fa. c.* aquileiensem *B¹MBar Cou* aquilegensium *B⁴N* ciuitatem *AIIMNF* die tertia *γ* 14 fecit *N* causam *Bar* fuit] *om. II MNFH¹* praebuit *Bar* perturbabit *B¹B²* pertubabit *F* 15 beamis agustis *N*

significauimus, cum legeritis, facile peruidebitis nihil nos praetermississe, quantum ratio patiebatur. et ne molesta esset longa narratio, quae fecissent et quae commisissent, insinuauimus.

5 (13). Tua autem excellens prudentia disponere debet, ut per tua scripta in Sicilia, in Sardinia, in Italia [sunt] fratres nostri, quae acta sunt et quae definita, cognoscant, et ne ignorantibus eorum accipiant litteras communicatorias, id est epistolia, quos iusta sententia degradauit. perseuerent autem Marcellus et Athanasius et Asclepius in nostra communione, quia obesse eis non poterat iniquum iudicium, fuga et tergiuersatio eorum, qui ad iudicium omnium episcoporum, qui conuenimus, uenire noluerunt. cetera, sicuti superius commemorauimus, plena relatio fratrum, quos sincera caritas tua misit, unanimitatem tuam perdocebunt. eorum autem nomina, qui pro facinoribus suis deiecti sunt, subicere curauimus, ut sciret eximia grauitas tua, qui essent communione priuati. uti ante praelocuti sumus, omnes fratres et coepiscopos nostros litteris tuis admonere digneris, ne epistolia, id est litteras communicatorias eorum, accipiant.

1 significabimus $B^1 B^2 M$ 2 praeter misisse F praetermississe AB^2 praetermisisse (si s. l. m2) B^3 nemo lesta F 3 pr. quae] qui γ et quae commisissent $om. NFH^1 Bar$ comississent A commississent B^3 insinuabimus F insinuamus N 4 tua] tu $AB^2 F$ dispone $B^1 m1 B^4$ disponi M debes FH^1 5 scribita B^1 qui in Sicilia, (et B^3) qui in Sardinia $II MNFH^1 \gamma Bar$ qui in Italia Cou sunt $del. Eng$ 6 definita $B^3 M$ 7 id est ep. $om. Bar$ epistolia γ epistola A epistulas TC episcopalia S^1 , (episcopalis B^3 epalia B^4) $II, MNFH^1 Cm2$ 8 quos extra episcopatum synodi sententia declarauit Bar iuxta B^2 degradauit M degradauit A perseuerant B^3 perseuerans N 9 pr. et $om. II MNFH^1$ nostrae A communionem B^1 obesse $H^1 Fm1$ 10 fuga] $praem.$ et $Cm2 II MNFH^1$ ex (de Bar) fuga et tergiuersatione $susp. Bar Cou$ 11 iudicium] $add. consci B^3$ episcoporum] peccatorum $B^2 B^3$ quo uenimus Bar 12 cetera—commemorauimus $om. II MNFH^1$ plenare relatio A 13 misit B^3 unanimitatem B^3 humanitatem $susp. Bar$ perdocebunt ($constructio \kappa\alpha\tau\alpha \sigma\acute{o}\nu\epsilon\sigma\omega$) perdocebit γ 14 autem $om. N$ suis $om. B^2 N \gamma$ 15 communioni $B^1 M$ commonione B^3 pribati H^1 16 ut B^2 ante] te N 17 epistolias B^3 epistolas $TCm1 Bar$ epistola F id est litteras] inde allatas Bar communicatoris N 18 *eorum M

3.

Nomina haereticorum.

ITEM NOMINA HERETICORUM.

- (14) (1) Ursacius a Singiduno.
 (2) Ualens a Mirsa.
 (3) Narcissus ab Irenopoli.
 (4) Stefanus ab Anthiocia.
 (5) Acacius a Caesarea.
 (6) Menofantus ab Efeso.
 (7) Georgius a Laudocia.

10

4.

Sub-
scriptiones.ITEM NOMINA EPISCOPORUM INFRA,
qui in synodo fuerunt et suscripserunt idem (in) iudicio.

2 Nomina tradita sunt in iisdem libris manu scriptis atque epistula praecedens ad Iulium et quidem scriptura continua; ordo autem nominum in $\Pi MNFH^1$ est hic: 5. 1. 6. 2. 7. 3. 4. B^3 tradit nomina plane commixta et corrupta. ad commodiorem usum lectoris singulis hic haereticorum et paulo infra episcoporum nominibus numeros continuos uncis rotundis inclusos addidimus. haereticorum B^4 hereticorum B^3 3 ursacius B^3 SIGIDUNO A singiduo (singuiduone B^3) Π , $MNFH^1$ Syngidone Bar 4 myrsa $B^1 B^2 MNFH^1$ Mursa $C\gamma$; de formis Mirsa et Myrsa u. *Studien II* 7 5 Irenopoli Fed ieropoli A hieropoli $\Pi MNFH^1$ Neropoli Bar 6 sthefanus $B^2 B^4$ stephanus $MNFH^1$ anthiotia A antiochia $B^3 H^1$ anthiochia F 7 acatius A cesarea MFH^1 cessaria B^3 caesariae B^2 8 menofantis B^2 nemofantus $B^1 M$ mofantus B^3 effesso B^3 effeso N epheso FH^1 9 laodocia $B^1 M$ laodocia $B^2 B^3 B^4 H^1$ laoditia N laocidia F 10 *Subscriptiones desumptae ex Coll. Antiar. Par. conseruatae sunt etiam in aliquibus collectionibus canonum et quidem in $\Pi MJ\Phi\Delta H$ et ex parte in R (= cod. Ambrosianus S. 33 sup. s. X) et P (= cod. Parisinus 3858 C s. XIII). de relationibus librorum manu scriptorum et de ordine uario, quo in diuersis collectionibus nomina traduntur, u. Praef. II A 3 et *Studien II* 12 sqq. episcoporum omnium nomina, qui synodo adfuerunt aut postea suscripserunt, reliquit nobis graece Athanas. in apol. c. Arian. 50 (p = cod. Parisinus graec. 474 s. XI; s = cod. Basileensis graec. A. III. 4 s. XIV). praeterea non pauca nomina episcoporum et sedium inueniuntur in duabus epistulis a synodo et ab Athanasio ad ecclesias Mareotae directis et latine traditis in cod. Ueronensi LX s. VII, cuius duo subscriptionum alba significamus siglis WI et WII . apparatus critico praemisimus tres columnas, quarum prima continet numeros concordantes cod. A (+ C) et familiarum codicum canonicorum, id est $\alpha = \Pi MJ\Phi$, $\beta = \Delta HR$, P ; in altera columna scripsimus nomina ab Athanasio tradita (u. *Studien II* 58 sq.) cum numeris correlatiuis uncinis rotundis inclusis; tertia columna praebet eadem nomina (u. *Studien II* 50 sq.) eodem*

- (15) (1) Ossius ab Spania Cordobensi.
 (2) Annianus ab Spaniis de Castolona.
 (3) Florentius ab Spaniis de Emerita.
 (4) Domitianus ab Spaniis de Asturica.
 (5) Castus ab Spaniis de Caesarea Augusta.

5

$AC = 1-5$ $a = 1. 2. 6-8$ β (*om. R praeler 1 = 1*) = 1. 32. 3.
 34. 5 $P = 1. 2. 3. 5. 4$

1 (1) Ὀσσιος ἀπὸ Σπανίας 2 (51) Ἀννιανός 3 (13) Φλωρέντιος
 4 (18 uel 48) Δομιτιανός 5 (47) Κάστος

1 (WI 1) osius 2 (WII 23) ammiianus de castello pannoniae
 3 (WII 22) florentius de merie pannoniae 4 (WII 49) dometius de acaria
 constantias 5 (WII 27) castus de augusto caesareae

*modo ex cod. W. apparatus ipsi critico inseruimus coniecturas alicuius momenti etiam editorum collectionum canonum et quidem Cochlaei K III—K IIII, Crabbe I² (1551) 333—335, Bini I 439, Ed. regia III 40 sq., Labbe-Cossart II 662—664, Hardouin I 651 et 655 sq., Coleti II 687 sq. et 691 sq., Mansi III 38 sq. et 42, praeterea LeQuien, Oriens christianus (Parisiis 1740), Ballerini, S. Leonis Magni Opera III (1757) XLII—XLIX. de singulis nominibus episcoporum et sedium episcopalium u. Studien II 26 sqq.; de numero episcoporum et de prouinciis, ex quibus conuenerant, u. ib. 60 sq., 64 sqq. 11 Et subscripserunt, qui conuenerant $\alpha\Delta H$ (Incipit subscriptio [suprascriptio D^8] episcoporum *add. ΔH*) subscripserunt autem omnes episcopi sic: ego ille episcopus illius ciuitatis et prouinciae illius ita credo, sicut scriptum est supra R et subscripserunt episcopi romane ecclesie legati P 12 iidem $C\text{Cou}$ in *add. $C\text{Cou}$**

1 *A tradit nomina textu continuo, Cou sumit a uoce Ossius initium noui capituli 15* ossius A (*sic semper*), S^2 osius (hosius M) $\alpha, \beta P$ $a H$ ad D^1 hispania D^8 , (*hi s. l.*) B^5 ispania P cordubensis (cordobensis $B^2 B^5$ cortubensis MJ) α , (cordobensis D^8 cordubensi $H^1 H^2$ cordubē H^4) β , P legatis sanctae ecclesiae romane *add. D^8* 2 anianus $B^2 V^2 D^1 D^2 D^3 P$ annianus AJ annianus D^8 amanus B^5 ab Spaniis *om. P* ; P *om. nomen prouinciae etiam postea excepto n. 7* ab] de V^1 spania (*hi s. l. B^5 sp̄ J*) α , (spaniē D^1 asia D^2) β castalona αP cassalona (casalona H moconis D^2) β 3 florentibus A Florentinus $C\gamma$ florennus S^2 ab] de V^1 spanis (spaniis H^2) H hispaniis B^5 spadoniis B^2 , (spadonis D^8) Δ spadonis B^3 de] ab P merita β emeritam Φ 4 domicianus $D^1 D^2 D^8 H^1 H^2 H^3$ dominianū $A a. c.$ dominianus *Ap.c.*, S^2 domacianus B^5 hispanius B^5 sp̄ J spadoniis $B^2 \Delta$ spadonis B^3 astorica B^3 austurica $D^4 D^6 D^8$ auxtorica D^1 absturica B^1 abstorica ($- \bar{a} V^1$) Φ 5 eustus (custos $H^2 H^3 H^4$ iustus D^8) β spanis $B^3 D^8 H^1 H^3 H^4$ spañ J hispaniis B^5 de *om. P* cesaraugusta P caesara A caesarea $B^2 M D^2 D^4 H^1 H^3$ cessarea B^3 caesaria J cesaria $D^1 D^8 V^1$ cessaria B^5 agusta $B^3 B^5$ agūs Φ , *om. D^1*

- (6) Praetextatus ab Spaniis de Barcilona.
 (7) Maximus a Tuscia de Luca.
 (8) Bassus a Machedonia de Diocleccianopoli.
 (9) Porfirius a Machedonia de Philippis.
 (10) | Marcellus de Ancyra Galatiae.
 (11) Euterius a Tracia de Gannos.
 (12) Asclepius a Palestina de Gaza.
 (13) Museus a Tessalia de Thebis.

$AC = 6-13$ $a = 9-16$. $\beta = 35. 6. 36. 7. 37. 8. 38. 9$.   *om. P*
praeter 6. 7 = 10

6 (7) Πραιτέξτατος   7 (64) Μάξιμος   8 (14) Βάσσος   9 (23) Πορ-
 φύριος   10 (42) Μαρκελλίνος   11 (33) Εὐθέριος   12 (62) Ἀσκληπιός
 13 (53) Μουσαῖος

6 (*WII* 25) praetextatus de narcidono pann̄   7 *om.*   8 (*WI* 17) bassus
 9 (*WI* 11, *WII* 8) porphyrius   10 (*WII* 6) marcellus   11 *om.*   12 (*WII* 10)
 asclepius   13 *om.*

1 pretextatus $V^1 D^1 H^1 P$ prexextatus D^8 spanis $B^3 H^3$ span J hispaniis B^5
 de Barcilona *om.* B^5 , *sei u. n. 7*   barcinola D^1 barchinola D^2 barcellona D
 baccillona (*r s. c pr.*) H^1 bacillona $H^2 H^3 H^4$ 2 *om. J*   maxus $B^1 M \Phi P$
 attuscia D^2 tuscia augusta D^1 uscua L^8 de luca *om.* (de barcilona [*u.*
n. 6] B^5) $\alpha, \beta P$ 3 H^1 ponit *n. 10 ante n. 8. $H^2 H^3 H^4$ *iungunt n. 10 et 8:* marcellus
 a macedonia diocletianopol (diocletianeapolitanus H^2)   passus D^8 a] de A
 macedonia (machedonia $B^3 M$) α $D^6 D^8$ mecodonia H^1 de *om.* H^1 dio-
 cletianopoli (diocletianopolim B^2 diocletianopolitanus [-*no V^2*] Φ deocletiano J
 dediocletuanopolim B^5 diacletianopo. clianopolim B^3 philippis $B^1 M$. *sed u. n. 9*) α
 diocletianeapolim (dioclitianeapolim $D^2 D^5$ dieletianepol L^8 diocletianeapolitanus
 H^1) β 4 *om. B^1 M*   porfyrius $B^2 D^8 H^2$ porphirius $V^2 D^3$ porfurius J
 macedonia $\alpha D^1 D^2 D^3 D^4 L^6 H^1$ macedia $H^3 H^4$ philippis (philipis B^3) α , $\Delta H^2 H^4$
 5 marcellinus H^1 macercellus B^3 Marcellus] *add.* a macedonia AC , (mache-
 donia $B^3 M$) α, H^1 a machedonia (macedonia $D^6 D$) Δ ancyragalatia A
 anchira (anchyra V^1 anchra J) α anquiria (angyra D^8 antiquira D^2) Δ
 Galatiae *om.* $\alpha \beta$ 6 eutherius $\alpha \beta$ Tracia *Fed* procia ATC , (progia $B^2 B^5$) α ,
 (protia $D^8 H^4$) β, γ *Hardouin Coletti Mansi* ciui. Prochitae (*Pandatoriae ins.*)
Crabbe Binius   Gannos *Fed* (*cf. Studien II 30 sq. et infra n. 25:* de Tenedos)
 caindos A Caindo $C\gamma$ candos (candus V^2 gandus V^1) α , (candus D^2) β *plerique*
eld.   7 Asclepas Cm^2 ascepius H^4 8 Musaeus *Ballerini* mostus A moysiis
 S^1 Cou moystus (moytus B^3 moestus Φ) α , (moistus $D^2 H^4$ zoistus D^8) β Moyscus
Crable Binius Moscus *Fab Hardouin Coletti* Moschus *Labbe Le Quien II 121 Mansi*
 a Tess.] attessalia V^2 atthessalia V^1 thessalia ξ^1 , (tessalia B^3) II , JH thesalia.
 $MD^2 D^8$ tessalonica A theuis A , (teuis V^2 theuis B^3 thedis M) α tebis (thebis
 $D^2 H$ tebiis L^8) β*

- (14) Uincentius a Campania de Capua.
 (15) Ianuarius a Campania de Beneuento.
 (16) Protogenes a Dacia de Serdica.
 (17) Dioscorus de Terasia.
 (18) Himeneus a Tessalia de Ypata.
 (19) Lucius a Tracia de Cainopoli.
 (20) Lucius ab Italia de Uerona.
 (21) Euagrius a Machedonia de Eraclia Linci.

5

AC = 14—21 α = 3. 4. 17—22 β (om. *R praeter* 14 = 2) = 3. 4.
 39. 10. 40. 11. 41. 12 om. *P praeter* 14 = 7. 15 = 8. 20. = 11

14 (15) Βικέντιος 15 (26) Ἰανουάριος (ἰαννουάριος ps) 16 (3) Πρωτο-
 γένης Σερδικῆς 17 (24) Διόσκορος 18 (57) Ὑμέναιος 19 (59) Λούκιος
 20 (9) Λούκιλλος 21 (10) Εὐγένιος

14 (WII 23) uincentius 15 (WII 24) ianuarius de beneuento 16 (WII 1)
 protogenes 17 (WI 18) dioscuru (s *add. m*2) 18 (WII 26) hypeneus de
 hypato thessaliae 19 (WII 17) lucius 20 (WII 30) lucius de uerona
 21 (WII 31) eugenius de heclealychynis

1 uicentius $B^3 R$ uincentium B^5 a campania om. $\alpha\beta$ Capua] *add.* legatus
 sanctae ecclesiae (MARIE D^1) romanae (romē M) $\alpha\beta$ 2 om. B^5 , (excepto D^8) A, H
 a campania om. αD^8 ueneuento B^2 neuento B^3 Beneuento] *add.* legatus sanctae
 (s. J) ecclesiae romanae (romae M ss J) α, β 3 protogenis $B^3 B^5$, (protagenis
 V^2) Φ , (protegenis D^1 prothogenis D^2) β proteginis M a Dacia S^1 ab acacia A
 ab acaia (achaia M atata V^2) α ab achaia (achaigia D^1) β sardica $H^1 H^2 H^4$ sertica
 $B^5 D^1$ serdia D^2 serica B^3 4 dyoscorus $V^1 D^1$ dyoserus D^8 Terasia *Fed* Therasiae
Crabbe Binius Le Quien I 941 tracia A , (tratia B^5) $\Pi J \Phi$ thracia (tracia D^8 thra-
 cia H^1 tratia D^1 trotia D^2) β, M 5 hymeneus (himeneus $B^3 V^2$ himenius B^5) α
 ymeneus (ymineus $D^3 D^6$ omenius L^8) β himonius A hymenius S^1 ad B^5
 thessalia (thessalia $MV^1 D^8 H^1$ thessalonia D^3) $\alpha\beta$ Hypata *Labbe Hardouin*
Ballerini Mansi oparata AC pearata S^1 pharata α , (farata H) β 6 om. B^5 ;
 B^8 om. *nomina episcoporum a n. 19 usque ad n. 40* a] de D^1 thracia (thrachia
 de tratia D^1 thracia $H^1 H^3$ tracia D^8) β tracia (o s. ac) B^1 traochia M Caino-
 poli (= *Hadrianopoli*, cf. *Studien II 32 sq.*) Caynopoli C cainopolim (cainopōl J
 caimopolim B^3) α , (cainopoli $H^2 H^3 H^4$ cainnopolim D^2 camolim D^1 diainopōl D^8) β
Hadrianopoli Ed. regia Labbe Le Quien I 1172 Ballerini Nicopoli Hardouin Mansi
 7 item lucius (lucidus D^3) β hitalia V^2 de] a P berona (uerona $D^2 H^1$
 berina D^6) β uerano M 8 om. D^8 euagius $B^5 m1$ machedonia (machedonia
 $B^3 M$) α , $D^1 D^3 D^6 H$ de om. H Eraclia Linci *Fed* (cf. *Studien II 33*) Heraclea
Laoci Ballerini eraclialineo A heraclianopolim (heraclianp J herachianopolim B^5
agrianopolim M) α eraclianopolim (om. D^1 , sed u. n. 23 heraclianopolim $D^4 D^6$
 heraclianopolitanus H) β

5

- (22) Iulius ab Acaia de Tebe eptapilos.
 (23) Zosimus a Macedonia de Lignido.
 (24) Athenodorus ab Achaia de Elatea.
 (25) Diodorus ab Asia de Tenedos.
 (26) Alexander a Thessalia de Larissa.
 (27) Aethius a Machedonia de Tessalonica.
 (28) Uitalis a Dacia Ripensi de Aquis.

$A = 22-28$ $C = 23. 22. 24-28$ $a = 23-29$ β (*om. K*) = 42.

13. 43. 14. 44. 15. 45 *om. P*

22 (37) Ἰουλιανός 23 (25 uel 27 uel 75) Ζώσιμος 24 (35) Ἀθηνόδωρος
 25 (31) Διόδωρος 26 (28 uel 66) Ἀλέξανδρος 27 (40) Ἀέτιος 28 (11) Βιτάλιος
 22 (WII 29) iulianus de thebisepta polis 23 (WII 32) zosimus de lychnis
 24 (WI 12, WII 2) athenodorus 25 *om.* 26 (WI 21?) alexander 27 (WI 8)
 aetius 28 (WI 24) uitalis

1 iulios *A a. c.* acatia *A* acacia (acatia B^5 achacia V^2 achagia *M* hacacia V^1 acaia B^3) α , (agathia D^2 achatia D^8 achaia D^3 acias *H*) β Tebe eptapilos *Fed* (*cf. Apuleius metamorph. IV 9: Thebas heptapylos et Studien II 34*) Thebe eptapyleos *Cou Hardouin Coleti Mansi* Thebeeptapoleos *Ed. regia Labbe* tebeptetafileos (*forte ex genet. Θήβης ἑπταπόλεως*) *A* thebēpse (theb episc B^2 chebepts B^3 theeps Φ ligmedon [*u. n. 23*] B^5) α thebessem (thebessen D^2 thebessem D^4 teussesem *H*) β 2 diosimus *A* zomus H^1 Dionisius γ *alii edd.* Macedonia *Labbe Hardouin Mansi Farlati, Illyricum sacrum VIII 158* achaia *A* acaia (achaia *M* agaia Φ acacia B^1) α acacia (acatia $D^2 D^5 D^8$ achacia D^3 acia D^4 dacia $H^1 H^2 H^3$ datia H^4 , *om. D*) β Lignido *coni. Hardouin Coleti Mansi* Lychnido *Ed. regia Ballerini* lignedon *A* ligmedon (*om. B*, *sed u. n. 22*) α , (ligmedone *H* ligiodemis D^2 limedon D^8 eracheanopolim [*u. n. 21*] D^1) β 3 athenothorus *M* adthenodorus D^2 anthenodorus D^4 anthenodorus D^1 thenodorus D^8 atemodorus B^5 acaia (agaia Φ acacia B^1 achacia *M*) α acacia (agatia D^2 achia D^3 achatia D^8) Δ dacia (datia H^4) *H* Elatea *Le Quien II 205 (sed cf. ib. II 207: Athenodorus de Plataea) Plataea Crabbe Bivius Ballerini* blatea *A* blaterna (blattena *M*) α , (blathena D^8 bletana H^1) β 4 dyodorus $H^1 H^2 H^3$ diothorus *M* ab acacia de ligmedon (*u. n. 23*) ab acia D^1 ab asilia D^8 thenedos (*Fenedos* Φ) α , (tenedos D^1 thenodos D^4 thenodus D^8 nethis *H*) β 5 a] de D^8 , *om. D* thesalia MV^1 thesulia D^2 thesilia D^6 thasalia D^8 , *om. D* lurissa $B^2 B^5$ clarissa (clorissa D^8) β 6 aetius (etius $B^1 M$) α , (aecius $D^1 D^8$ letius D^8) β macedonia $ΠJΦD^1 D^6$ macedonica $H^1 H^2$ thessalonica (tessalonica $B^5 m1 JV^1$) α , (thesalonica $D^1 D^2$ tesalonica D^4 thesa $\bar{d}$ o D^8 thess $\bar{h}$ H^1 thessa $\bar{h}$ $H^2 H^3$) β 7 a Dacia Ripensi] a dacia (datia B^5) α , (datia H^4) *H* ad (ab D^3) achia (achaia $D^1 D^6 D^8$) Δ Aquis] aquis ripensi (ripensis B^3) $ΠMJV^1$ aquis ripensis (repensis D^3 rapiensis H^1 rapiens $\bar{h}$ H^2 rapiens $H^3 H^4$ macarcae [*u. n. 30*] D^8) β a D. de Aq.] ad aqua de aq: ripensi V^2

- (29) Paregorius a Dardania de Scupis.
 (30) Trifon ab Acaia de † Macaria.
 (31) Athanasius ab Alexandria.
 (32) Gaudentius a Dacia de Naiso.
 (33) Ionas a Machedonia de Particopoli. 5
 (34) Alypius ab Acaia de Megara.
 (35) Machedonius a Dardania de Ulpianis.
 (36) Caluus a Dacia Ripensi de Castramartis.

AC = 29—36   α = 30—37   β (om. R) = 16. 46. 17. 47. 18. 48.

19. 49 om. P

29 (55) Παρηγόριος 30 (65) Τρύφων 31 om. 32 (4) Γαυδέντιος
 33 (39) Ἴωνᾶς 34 (38) Ἀλύπιος 35 (5) Μακεδόσιος 36 (19) Χαλβίς
 29 (WII 36) paregorius capinus 30 (WII 31) trypho de magara
 31 (WI 2) athanasius 32 (WII 21) gaudentius naisitan 33 (WI 5) ionas
 34 (WI 13) alysius 35 (WII 39) macedonius lypianensis 36 (WII 37) galoes
 castromartis

1 paragorius A, (paracorius [paracoriu MmI] MV¹) α parigorius (pori-
 gorius D² parrigorius D³ pargorius D⁵ prigorius D⁸) β ab arдания (pr. i del.) D²
 de Sc.] discupis D² a descopis Φ scipis J 2 trifon D² arifon D⁸ agaia Φ
 achia (achaia D⁸) Δ acacia B³H Tr. ab Ac.] trifona. bacia J Macaria Fed
 macarce AB¹MΦ Cochlaeus Labbe macarcae J macarce (macarce D⁸H masarce D²
 marcharce D⁴ naiso [u. n. 32] D¹) β macarce B³B⁵ macarcae B² maccare S¹
 Marciarce CCou Macroce Fab Macroce Hardouin Coleti Marathone Crabbe
 Binius Ed. regia Le Quien II 204 3 atanasius B⁵, a tha add. D¹ ab
 Alex.] alexandriae αβ 4 gaudetius H³ a Dacia] ab acaia A ad (ab
 D²D⁷D⁸ ac D³) achia (achia D⁵D⁷ asia D²) Δ ab acia B³ ad acta M agatia H⁴
 naisso H¹ naison D³ nasio D⁸ natso M macari (u. n. 34) H²H⁴ mari H³ bacharce
 (u. n. 30) D¹ 5 ionan A Jonam C iunas D¹ zonas D⁸ thonas M iohanas H³H⁴
 Joannes Le Quien II 75 machedonia (madonia B³) II, JΦD¹D³D⁶D⁸H partico-
 polim (parhticopolim D² particop H¹ particopl H²H⁴ partiopl H³ parte cop L⁸) β
 Parthenopoli Binius Ed. regia Cou 6 om. H²H³H⁴, sed u. n. 32 alipius Φ
 aolipius (alipius H¹ aolypius D⁸ oylipius D⁸) β achia (achaia D³D⁸D⁸) Δ
 tacia B⁵ acacia H¹ acta M Megara Ballerini Megaris Cochlaeus Hardouin
 Le Quien II 205 Mansi magari ACγ, (macari MmI magri B²B⁵) α, (macari H¹
 machari D⁸) β 7 macedonius α D¹D³D⁸D⁸H a Dardania] ab arдания A
 a dardaniae B³ 8 caluius α, (saluius D⁸) β Caius TC a Dacia] ad (ab D³)
 achia (achaia D³D⁸D⁸) Δ a dacacia (dacatia H³H⁴) H a dacta JM ripensi]
 om. H⁴ repensi B⁵ aripensis D⁸ castra martis αβ martis de castra D¹ castra
 artis M

- (37) Fortunatianus ab Italia de Aquileia.
 (38) Plutarcus ab Acaia de Patras.
 (39) Eliodorus a Nicopoli.
 (40) Euterius a Pannoniis.
 (41) Arius a Palestina.
 (42) Asterius ab Arabia.
 (43) Socras ab Acaia de † Asopofoebiis.
 (44) Stercorius ab Apulia de Canusio.

$A = 37-44$ $C = 37, 40, 38, 41, 39, 42-44$ $a = 38-43$.
 $44 + 45, 46.$ β (*om. R*) = 20, 50, 21, 51, 22, 52, 23 + 53, 24   *om. P praeter*
 $37 = 12$

37 (49) Φορτουνάτιος (φορτουρνάτιος s)   38 (56) Πλούταρχος   39 (52)
 ‘Ηλιόδωρος   40 (33) Εὐθέριος   41 (61) Ἄρειος   42 (54) Ἀστέριος
 43 (30) Σωκράτης   44 (16) Στερκόριος

37 *om.*   38 (*WI* 22) plutarchus   39 (*WII* 14) liodorus   40 *om.*
 41 (*WI* 10) arrius   42 (*WI* 16) asterius   43 *om.*   44 (*WII* 33) (stercorius a)
 sunosio apuliae

1 fortunacianus B^5 fortunatius $V^1 D^1$ fortunianus D^8 fortunatus $D^3 D^5 D^6 D^7$
 $H^2 H^3 H^4 P$ furtunatus D^2 ab Italia de *om.* $\alpha\beta$ de] ab P aquileiensis
 (aquilegensis B^1 aquiligensis M) α aquilegensis (aquiligensi D^2) β 2 plotar-
 cius Aa protarcus Δ ad D^1 acacia A achaia (achia $D^1 D^2$) β de] a
 de D^2 patres M 3 heliodorus $IIJV^1 \beta$ helioporos D^4 telrodorus D^8 a] de β
 nicopolim (nicopoli J) α , (negopolim D^2 nicopoli $H^2 H^4$) β 4 eutarius A
 eutherius (etherius B^5) α , (euterius D^1) β Euterius *fuit forte episcopus Sirmii*
(cf. Stu ien II 39) panoniis A pannonis B^3 ppanoniis (*pr. p del.*) D^5
 5 prius D^8 Arius *uocatur Macarius in epistula synodi Sardicensis Occiden-*
talium apud Athanas. apol. c. Arian. 48 (Μακάριος ἀπὸ Παλαιστίνης) et in
cod. W (Macario Palestinae); cf. supra p. 120, 22 et p. 121, 11 6 asturius A ,
 (austurius Φ) α , (austurius H^4 austusius D^2 astusius D^4 sturius D^8) β
 Asterius *fuit episcopus Petrarum* ab] de (di Φ) α, β arrabia A arbia
 $B^1 M \Phi$ 7 Socras *Eng (cf. Berliner Griech. Urkunden II [1898] n. 408:*
Ἀσρόηλιος Σωκράης et Stulien II 40) Socrates *Ballerini* cocras A chocras
 (cocras $B^5 V^1$ chogras $B^1 M$ thocras B^3) α , (choras D^2 thoras D^3) β achaia M ,
 (acaia D^2 achia D^4 achicia D^8 achaiacha $H^1 H^2$ achiacha $H^3 H^4$) β Asopofoebiis
Fed (cf. Stu ien II 40 sq.) asapofoebus A asapofoebiis S^1 Asapofebiiis $CFab$
plerique eld. Asopoli *Ballerini* de As.] deas a pofocbus (deas a pofoedus B^5
 de asabofebus M deas aspofoebus J) α deas (leas D^8) a pofibus (a pofiliis $II^3 H^4$
 polfillius D^8) β 8 *om. J* atercorius D^8 ab Apulia *om.* $\alpha\beta$ canusia β can-
 nusio M

- (45) Calepodius a Campania (de Neapoli).
 (46) Ireneus ab Acaia de Sciro.
 (47) Martyrius ab Acaia de Naupacto.
 (48) Dionisius ab Acaia de Elida.
 (49) Seuerus ab Italia de Rauennensi.
 (50) Ursacius ab Italia de Brixia.
 (51) Protasius ab Italia de Mediolano.
 (52) Marcus a Sauia de Siscia.
 (53) Uerissimus a Gallia de Lugduno.

5

AC = 45—53 α = 5. 47—54 β (om. *Rpraeter* 45 = 3) = 33. 54. 25. 55.
 26. 56. 27. 57. 28 om. *P praeter* 45 = 9. 49 = 13. 50 = 14. 51 = 15. 53 = 16
 45 (12) Καλεπόδιος 46 (36) Εἰρηναῖος 47 (32) Μαρτύριος 48 (63)
 Διονύσιος 49 (6) Σευήρος 50 (8) Οὐράκιος 51 (21) Προτάσιος
 52 (50) Μάρκος 53 (80) Βηρόσιμος

45 (*WI* 20) calapodius 46 (*WII* 38) ireneus syconeus 47 (*WII* 40) martyrius naupactis 48 (*WI* 6) dionysius 49 (*WI* 25) seuerus 50 (*WII* 43) ursacius brixensis 51 (*WII* 52) protasius mediolanensis 52 (*WII* 53) marcus siscensis sauiae 53 (*WII* 42) broseus ludonensis galliae

1 calipodius α , (calypodius D^8H caliopidius D^1) β a Campania om. $\alpha\beta$ de neapoli *P*, om. *A* neapolitanus legatus (leg. om. V^1) sanctae (s. om. *J*) ecclesiae romanae (romē M ss *J*) $\alpha\beta$ D^8 enumerat bis episcopum, sc. sub n. 4 et 33, sub n. 4 sine uerbis legatus etc. 2 Ireneus] ita supra *W* ierenius *A*, (iereneus B^5 gerenius Φ) α hierenius (herenius D^2 hirenius *H* perunius D^8) β acaia *M*, (achagia D^1D^4 achia D^2) β Scyro *Le Quien II* 232 *Ballerini* scoro V^2 secoro *AIMJV*¹, (socorō D^1H^1 sechrō D^2 helida [u. n. 48] D^8) β 3 martirius $B^5V^2D^1H^4$ achaia (acaia D^8 achia D^2D^4) β Naupacto *Ballerini* (cf. *W*) neapoli *AM* plerique *edd.* neapolim $\alpha\Delta$ neapoł *H* Megapoli *Le Quien II* 187 4 om. D^8 dyonisius (dionisius $B^1B^3\Phi$ dyonius *J a. c.*) α acaia *M*, (achia D^2 achigia D^1 achagia D^4) β acaida *A* elyda (eyliđu B^5 lida Φ) α helida (elidos D^1 heda H^1H^2 geda H^3H^4) β ; cf. *supra* p. 61, 12 5 seuerius D^1 ab Italia om. $\alpha\beta$ de] a *P*, om. $\alpha\beta$ rauennensis (rauenensis B^2 rabennensis JV^2 rauanensis B^5 rafenensis B^3) α , (rauenensis D^3H^3 reuenensis D^1D^3) β rauenna *P* 6 ursatius $B^2D^1D^5H^4P$ uersatius D^2 orsacius Φ ursicinus D^3 madersatius D^8 ithalia D^8 hitalia V^2 hytalia V^1 de] a *P* brixia *P* bryxa V^1 prixa H^1 7 portasius AB^1mI prothasius H^4 de] a *P* ab Italia om. $\alpha\beta$ de Mediolano] mediolanensis (medilanesis V^2mI) α, β 8 marcius *M* a Sauia *Ballerini* ab asia $A\alpha\beta$ a dacia S^1 fissia *A* scissia S^1 sistia D^2 9 uirissimus D^3 uerissemus B^5 gerissimus D^8 a] om. V^1 ad (d del.) V^2 galia D^1H^3 de] a *P* lugdono $B^3, B^5 a. c., D^4D^5D^6$ luduno *A* lodudo $V^2 a. c.$ lodino $V^2 p. c.$ ludono V^1 *add.* et ceteri numero quadraginta quinque *P*

- (54) Ualens a Dacia Ripensi de Isco.
 (55) Palladius a Machedonia de Dio.
 (56) Geroncius a Machedonia de Bereu.
 (57) Alexander ab Acaia de Ciparissia.
 3 (58) [59]. Euticius ab Acaia [Ticius ab Asia] de Motonis.
 (60) Alexander ab Acaia de † Coronis.
 Episcopi omnes numero sexaginta et unus.

$AC = 54-60$ (60 *om. C*) $\alpha = 55-61$ β (*om. R*) = 58. 29. 59. 30.
 60. 31. 61 *om. P*

54 (45) *Οὐάλης* 55 (17) *Παλλάδιος* 56 (20) *Γερόντιος* 57 (28 *uel* 66)
Ἀλέξανδρος 58 [59] (29) *Εὐτύχιος* 60 (28 *uel* 66) *Ἀλέξανδρος*

54 (*WI* 9, *WII* 18) ualens 55 (*WII* 41) palladius de diu 56 (*WI* 14,
WII 7) gerontius 57 (*WII* 45) alexander gyparensis 58 [59] (*WII* 46)
 eutychius de mothona 60 *om.*

1 a datia H^3 addacia H^4 ab (de B^1) acia AB^1 ab (ad $D^1D^2D^4D^5$) achia
 (achaia D^3D^8) Δ de acta M ripense A , (ripensi B^1 ripensis B^2B^5) α , (ripense
 $D^5D^8D^7$ repēse H^4 pense D^3) β de Isco *Farlati, Illyricum sacrum VII 612*
 de scio A *Cou Hardouin Coleti* de Cio C , de sciopolitanus (sciopollitanus B^5
 sciopolitano V^2 sciopoll J) α de scitopolitanus (scitoponitanus D^1 scipolitanus D^2
 scitopot D^8 sciop H) β Scythopolitanus *Cochlaeus Crabbe alii* 2 pallidius D^1
 palladdiensis (*pr. d del.*) B^5 ad (*d del.*) V^2 macedonia αD^6D^8H
 Dio *Cou Hardouin* diu $Aa\beta$ 3 gerontius (geroncius B^5 erontius V^2 hyerontius
 V^1) α , β a] de B^1M macedonia $B^2B^3B^5MJ\Phi D^1D^4H$ Bereu *Fed* (*cf.*
Iordamis Getic. 288 [MGH, Auct. ant. V 1, 132, 9] Bereu et Studien II 47)
 Beroae *Crabbe* Beroea *Le Quien II 71* breui A , (*om. B^1M, sed. u. n. 57*) α
 brebi (brebis D^3 breuia D^8 bebri H) β 4 alexandrus D^4 Alexander de breui
 (*u. n. 56*) B^1M achaia (achia D^3 acha H) β acia $B^1M\Phi$ Ciparissia *Fed*
 Cyparissa *Ballerini* ceparisma A ceparisina S^1 ceporisma (ceporissima B^5M) α ,
 (*om. D^2, sed u. n. 59* cepolisma D^8) β Morenis $C\gamma$; *cf. n. 60* 5 euthicius (euty-
 cius V^1) α , $D^2D^3m2D^6$ eutychius D^5D^7 eutycius D^8 eutichius (euchyus H^2) H ab
 Acaia Ticius *om. B^1M* achaia β Acaia] *add. de moremis H* (*u. n. 60*) Ticius
 ab Asia *del. Eng* thicius (tycius V^1) α tychius (tycius D^1 thitius D^2
 thichius D^3 tichius D^4H^4 thycius D^8) β ab asia *om. D^2* motonis (motenis B^5
 montonis J) α , (motanis H^1 montanis H^2 mōtanis H^4 moritanis H^3 ciporisma D^2 ,
sed u. n. 57) β montonis $AC\gamma$ Methona *Le Quien II 230 Ballerini* Methonis
Hardouin Coleti Mansi 6 *om. C\gamma, sed cf. n. 57* achaia β Coronis *Fed* (*cf.*
Studien II 48 sq.) Corone *Le Quien I 1196* moremis A (moromis V^2 meromis V^1) α ,
 (*om. H, sed u. n. 58* morenis D^4) β Moreniis *Cochlaeus* Morenis *Hardouin Coleti*
 Maroneae *Crabbe Binius* Messene *Le Quien II 196* 7 sexaginta et unum (*forte*
ex ILX) A unum et (unus de *Cou*) sexaginta C *Cou LXI* $\bar{\epsilon}\pi\bar{\iota}$ *in mg. A* et ceteri
 (ceteri *om. R*) subscripserunt (omnes episcopi diuersarum prouinciarum uel ciui-
 tatum *add. \beta*) $\alpha\beta$, NUM CXXI *add. D^8*

Textus narra-
tius.

5.

1 (16). Res, quantum arbitror, sermonis alterius interpretatione
non indiget. nam omnia ita edita sunt et expressa, ut in lucem
cognitionis elata sint. testes ex Aegypto compositi, Athanasius ipse
praesens, falsorum iudicum nocturna et turpis per conscientiam 5
fuga, tantorum scelerum grauis et subiecta uniuersorum oculis in-
uidia. adde originem causae, ex qua in Athanasium occasio est
quaesita sententiae. reus presbyteri sui impetu disturbati altaris *f. 101^v*
in ipso sacrificiorum tempore, ubi Seyras presbyter adsistebat,
arguitur. Seyras presbyter negatur et criminis falsitas cum auctore 10
damnatur. porro autem sacrificii opus sine presbytero esse non
potuit. cum in hominem quaestio est, ipse facti tam grauis nullus
est locus, apud Mareotem ecclesia nulla est. numquid potius ipsa
soli religio defecit aut aliquo, ut adsolet, hiatu locus uiolati sacri-
ficii desedit? Seyras de diacono episcopus adseritur ordinatus, ut 15
de contumelia in presbytero perpessa mentientis episcopi maior
auctoritas sit. sed locus ecclesiae si fuit, et est; si non est, nec fuit.
3 et quid ambiguum est hos potius falsorum criminum iudices adse-
ruisse factum esse, quod esse patuit infectum, aut eos, qui postea
iudicarunt, constitutum esse non fuisse, quod si fuit, non potest 20
non fuisse?

2 (17). Si quis igitur est humanis institutis ad usum communis
intellegentiae eruditus, si quis prudentiae praeceptis in uiam con-
sectandae ueritatis insistit, animum intendat et, quid in huius-
cemodi negotiis tenere se arbitrii uelit, expendat. taceo interim 25
2 de iudiciorum auctoribus. existant haec duo iudicata: unum,
quod crimen adfirmet, criminis locum nuncupet, perpessae iniuriae

2 arbitror *A* interpretaationē *A* 5 iudicum *Cγ* iudicium *A* 6 fugat *A*
graues *A* 7 *A* in *mg.*: que fuit accusatio sc̄i athanasi at de origine *C Fab*
9 Seyras *Fed* (*cf. infra l. 10 et 15, p. 141, 21 et 24 et Studiën II 80*) Schyras
Cm2 Scyrus γ syrus *A* presb | *A* 10 Schyras *Cm2* Scyrus γ 12 graues *A*
13 ecclesiā *A* 15 Schyras *Cm2* Scyrus γ 17 *pr. si om. Fab* 18 indices γ
19 patuit *coni. Cou* potuit *A* eos *sc. adseruisse* 20 indicarunt γ constitutos
non fuisse *Cγ, sed Cou coni.*: ut eos, qui postea indicarunt, conspicuum est
mentitos non fuisse esse] est *S¹* fuit *C* fui *A* 22 communis *Cou* com-
munionis *A* 23 eruditus *Cγ* eruditus *A* 25 tacio *A* ratio interim de iudici-
orum auctoribus existat. Haec *Cγ* 26 indicata γ 27 nuncupet *coni. Cou* non-
cupet *A* non occupet *C Fab* perpessae iniuriae *Fed* (*cf. l. 16*) perpessa iniuriae *A*
perpessa iniuria *C* perpeusum iniuriam *susp. Cou*

hominem designet, aliud uero, quod crimen, locum, hominem neget. quaero, in quam te sententiam concedere aequum uidebitur. certe, opinor, quisquam ab utroque consultus et positus in medio utriusque sententiae ita loquetur: 'si crimen est, docendum est; si
5 locus est, demonstrandus est; si homo, contuendus est'. at uero cum et facti fides et loci religio et iniuriae homo nullus est, uesanum existimabitur rebus iudicem non extantibus iudicare.

3 (18). Respicite in caelum et astra, uos sacerdotes, et in cum, qui ex nihilo fecit illa, cum libertate fidei et spei, quam accepistis,
10 intendite recordantes talem uobis futuri in uos iudicii formam esse propositam: quo iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis. haec quaerenti mihi respondete: 'Athanasium quo iudicio damnastis?' dicetis nempe: 'episcoporum' et haec confessionis uestrae crit uenia. 'secuti', inquit, 'sumus sanctam
15 iudiciorum sub episcopali communione reuerentiam'. sed ignorasse uos negabitis Athanasio, cuius damnationem a uobis Ualens, Ursacius, Saturninus exegerunt, ab Ossio, Maximino, Iulio redditam communionem? non facio comparationem; rogo, quae uestra de crimine Athanasii sententia fuit. presbyter 3
20 eius Macharius inruisse in ecclesiam Mareotiden dicitur, Scyram presbyterum perturbasse et salutis nostrae sacramenta proiecisse. ad huius rei testes cathecuminum et gentilem interrogatos. uerum postea a sanctis nescitis iudicatum Mareothae ecclesiam nullam esse, Scyram uero presbyterum non
25 fuisse? quid est, quod secuti estis? falsis episcopis auctoritatem datis, ueris negatis; quae sunt, non esse decernitis, iudicatis

8 cf. II Mach. 7, 28

9 cf. Gal. 5, 13 et Rom. 8, 15

11 Matth. 7, 2

1 aliud *A* 2 concidere *A* aequum *Cm2* haecū *A* 3 opinior *A*
4 loquetur *Cγ* loquitur *A* 5 ad *A* 10 *A* in *mg.*: sententia sua sēs hilarius sc̄m
athanasium mirabiliter purgat forma *A* 11 propositam *γ* praepositam *A*
quo *Fed* quod *A* quod quo *Cm2* ut, quo *γ* iudicabitur *Eng* iudicatur *A*
iudicetur *γ* 12 querenti *A* quo *Cγ* quod *A* 14 inquit *A* inquietis *coni.*
Cou 15 reuerentia *A* 16 negauit *A* Athanasio *Cm2* athanasium *A*
17 exegerunt *Fed* exegit *A* exigunt *Cγ* 19 uestra *om. γ* sententiā *A*, *praem.*
uestra *γ* 21 Schyram *Cm2* Scyrum *γ* 23 sanctis] *add.* episcopis *Eng* Mareothae *Fed* mareothen *A* apud Mareotem *Cou* 24 Schyram *Cm2* Scyrum *γ*
26 ueris uel uestris *Fed* uetris *A* aliis nero *Cγ* negatisque *A* negatis? quae *Cou*
qui sunt atque non esse *C a. c.* quae sunt ac si non essent uel atque *C p. c.* quae
sunt (perinde) atque non essent *Cou* iudicatis *γ* iudicate *AC*

autem illa, quae non sunt. sed ut subiectioni huic credideritis, credo, carcer exegit, custos institit, tortor incubuit, gladius pependit, ignis ambussit. in non extantibus iudicandis episcopalem apud uos auctoritatem improbitas optinuit, in ueritate optinenda sanctitas fidem perdidit. o ueros Christi discipulos! o dignos successores 5 Petri atque Pauli! o pios ecclesiae patres! o ambitiosos inter deum plebemque legatos, ueritatem uos Christi falsitati hominum uendisse! satisfecimus igitur primae propositioni, qua spondimus Athanasium reum teneri nullius eorum, quae obiecta sunt, criminum posse. superest, ut, quid de Marcello et Fotino gestum sit, paucis- 10 simis dicam.

4 (19). Fotinus Syrmienensis episcopus fuit a Marcello imbutus; nam et diaconus sub eo aliquandiu fuit. hic corruptis innocentiae moribus ac disciplinis turbare euangelicam ueritatem persistebat nouis praedicationibus. et hoc ita saepe est, ut, cum incrementa 15 uitiorum detrimenta in amore dei fecerint, uesanum deprauatae scientiae studium increseat. igitur ad tollendum ex episcopatu Fotinum, qui ante biennium iam in Mediolanensi synodo erat hereticus damnatus, ex plurimis prouinciis congregantur sacerdotes, hoc magis solliciti atque anxii turbari rursum misericordie omnia, 20 quod iam pridem plures episcopos reos uel falsorum in Athanasio iudiciorum uel communionis heresis Arrianae ab ecclesia fuerat necesse resecari. quam oportunitatem nacti Ursacius et Ualens Romanae plebis episcopum adeunt, recipi se in ecclesiam depre- 25 cantur et in communionem per ueniam admitti rogant. Iulius ex consilio ueniam, quam orabant, impertit, ut cum lucro catholicae ecclesiae uires quoque detraheret Arrianis, cum eos, qui unitatem ante turbauerunt, consilii huius et audaciae paenitentes in communionem catholicam per ueniam reconciliatae pacismitteret. (20) et quia 30 non est nisi de ueritate confessio, nisi de uitio paenitentia, nisi uenia de admissis, Ualens et Ursacius admittendi, ut orabant,

1 sunt? sed *Cou* subiectioni *A* suggestioni *susp.* *Cou* 3 ambussit *A* iudicandis *Fed* iudicandi *ACγ* 5 finem *ACm1* perdidit? o *Cou* 8 fini propositionis *Cm2 Fab* 9 obiecta sunt *Eng* obiectas *A* obiectans *Cm1* obiectant *Cm2* obiectatis *γ* 12 *A in mg.*: de fotino (*sic*) eretico syrmienensis *AC* (*cf. Studien II 6 sq.*) Sirmiensis *γ* 15 nouis *Cm2γ* nobis *A* sepae *A* 16 amoris *ACm1* fecerunt *Cγ* 17 tollendō *A* episcopatus *A* 20 ansii *A* arrianae *A* 22 fuerat *Cγ* fuerunt *A* 23 resecare *Cγ* 24 recipi se *Cγ* recepisse *A* 26 orabant *γ* orabat *A* 31 penitentiam *A* 32 ueniam *A*

in communionem de Athanasii innocentia, de iudicii falsitate, de Arrianae heresis piaculo talibus litteris ante profitentur.

1 innocenciā A falsitatem A

6.

EXEMPLUM EPISTULAE, QUAM POST RENUNTIATIONEM ORIENTALIUM ATHANASIIUM REUM NON ESSE IN URBE ROMA OLOGRAFA MANU UALENS PERSCRIPSIT ET URSACIUS SUBSCRIPSIT.

Domino beatissimo papae Iulio Ualens et Ursacius.

Quoniam constat nos antehac multa grauia de nomine Athanasii episcopi litteris nostris insinuasse atque litteris sanctitatis tuae conuenti eius rei, de qua significauimus non praestitisse rationem, profitemur apud sanctitatem tuam praesentibus cunctis presbyteris fratribus nostris omnia, quae antehac ad aures nostras peruenerunt de nomine praedicti, falsa nobis esse insi-

3 *Ediderunt epistolam secundum Fab uel Cou Labbe-Cossart II 723, Hardouin I 691, Coustant, Epp. Pontif. 403—406, Coleti II 768 sq., Mansi III 167 sq.* 4 RENUNTIATIONE A 6 PERSCRIB.SIT A 7 Ursacius] *add.* S. Cy 10 praestitisse γ praestitit se A 11 cunctis praesentibus Cy 13 uestras (ὕμῶν) Cou falsa] *add.* a TC Cou, qui reicit ad initium epistolae

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΙΟΥΛΙΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ΟΥΡΣΑΚΙΟΥ ΚΑΙ ΟΥΑΛΕΝΤΟΣ.

15

Κυρίῳ μακαριωτάτῳ πάπῳ Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης.

Ἐπειδὴ συνέστηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου πολλά τε καὶ δεινὰ περὶ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου διὰ γραμμάτων ὑποβεβληκῆναι γράμμασί τε τῆς σῆς χρηστότητος μεθοδευθέντες τοῦ πράγματος χάριν, περὶ οὗ ἐδηλώσαμεν, οὐκ ἠδυνήθημεν λόγον ἀποδοῦναι, ὁμολογοῦμεν παρὰ τῆ σῆς χρηστότητι παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων, οὗ πάντα τὰ πρὸ τούτου ἐλθόντα εἰς ἀκοάς ὑμῶν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου ψευδῆ

14 *Epistula haec, sicut infra sequens, ab auctoribus ipsis latine scripta (Athanas. apol. c. Arian. 58; hist. Arian. 26) in linguam graecam uersa est ab Athanasio secundum exemplar a Paulino episcopo Treuerensi ei missum. traditur ab Athanas. apol. c. Arian. 58 (p = cod. Parisinus graec. 474 s. XI; s = cod. Basileensis graec. A. III. 4 s. XIV; Mau = ed. 1777); habetur etiam apud Sozomen. hist. eccl. III 23 (ed. Hussey) et Nicephor. hist. eccl. IX 27 (ed. Fronton du Duc); datus textum secundum Athanasium titulum om. Soz Nic 16 Κυρίῳ] praem. τῷ Soz Οὐρσάκιος Nic 17 συνέστηκεν Soz (codd.), Nic πολλά τε πρὸ τούτου Soz Nic 18 γραμμάτων] *add.* ἡμῶν Soz Nic τε om. Soz Nic 20 λόγον rep. s 22 ἀκοάς] praem. τὰς Soz Nic*

nuata atque omnibus uiribus carere atque ideo nos libentissime amplecti communionem praedicti Athanasii, maxime cum sanctitas tua pro insita sibi beniuolentia errori nostro ueniam fuerit dare dignata. profitemur etiam, quod, si aliquando nos Orientales uoluerint uel idem Athanasius malo animo ad causam uocare, citra 5
 2 conscientiam tuam non adfuturos. hereticum uero Arrium, sed et satellites eius, qui dicunt: 'erat tempus, quando non erat filius', et qui dicunt ex nihilo filium, et qui negant dei filium ante saecula fuisse, sicut per priorem libellum nostrum, quem apud Mediolanum porreximus, et nunc et semper ana- 10
 thematizasse hac manu nostra, qua scripsimus, profitemur. et iterum dicimus heresim Arrianam, ut superius diximus, et eius auctores in perpetuum damnasse. | *et manu Ursaci: Ego Ursatius j. 103'*
 episcopus huic professioni nostrae subscripsi.

7 cf. symbolum Nicaenum

4 quod (= ὅτι) per *anacoluthon explicandum est* 8 negant] *add. deum Cou*
 11 hac γ ac A *uerba epistulae et textus narratiui sequentis in A continua leguntur*

καὶ πλαστιά ἐστι πάση τε δυνάμει ἀλλότρια αὐτοῦ τυγχάνει. διὰ τε τοῦτο ἡ- 15
 δέως ἀντιποιούμεθα τῆς κοινωνίας τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου, μάλιστα ὅτι ἡ θεοσέβειά σου κατὰ τὴν ἔμφυτον ἐαυτῆς καλοκαγαθίαν τῇ πλάνῃ ἡμῶν κατηξίωσε ουγγνώμην δοῦναι. ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι, ἂν ποτε ἡμᾶς οἱ Ἀνατολικοὶ θελήσωσιν ἢ καὶ αὐτὸς Ἀθανάσιος κακοτρόπως περὶ τούτου εἰς κρίσιν καλέσαι, μὴ ἀπέρχεσθαι παρὰ 20
 2 γνώμην τῆς σῆς διαθέσεως. τὸν δὲ αἰρετικὸν Ἀρειὸν καὶ τοὺς ὑπερασπιζοντας αὐτοῦ τοὺς λέγοντας· ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός· καὶ, ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ υἱός ἐστι, καὶ τοὺς ἀρνούμενους τὸν Χριστὸν θεὸν εἶναι θεοῦ υἱὸν πρὸ αἰώνων, καθὼς καὶ ἐν τῷ προτέρῳ λιβέλλῳ ἐαυτῶν ἐν τῇ Μεδιολάνῳ ἐπιδεδόκαμεν, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ἀναθεματίζομεν. ταῦτα δὲ τῇ χειρὶ ἐαυτῶν 25
 γράψαντες ὁμολογοῦμεν πάλιν, ὅτι τὴν Ἀρειανὴν αἴρεσιν, καθὰ προείπομεν, καὶ τοὺς ταύτης ἀνθέντας κατεκρίναμεν εἰς τὸν αἰῶνα. ἐγὼ Οὐρσάκιος τῇ ὁμολογίᾳ μου ταύτῃ παρὼν ὑπέγραψα. ὁμοίως καὶ Οὐάλης.

15 πᾶσι Nic *all. τε] τοι Soz Nic* 17 ἐαυτῆς] αὐτοῦ s αὐτῆς Soz Nic
 18 κατηξίωσαι p *συγγνώμην κατηξίωσε Soz Nic* δὲ om. Soz Nic 19 ἐὰν Soz Nic ποτέ p 20 Ἀθανάσιος] Εὐσέβιος *cdd. ante Montfaucon* 23 υἱός] Χριστὸς Nic *θεοῦ υἱὸν] καὶ υἱὸν θεοῦ Soz Nic* 24 Μεδιολάνων Nic Soz
 25 καὶ ἀεὶ om. Nic αὐτῶν Soz Nic 26 Ἀρειανικὴν Soz Nic 27 ταύτας p
 28 ὁμοίως] ὡσαύτως δὲ Soz Nic

7.

Textus narra-
tius.

Haec epistula post biennium missa est, quam heresis Fotini a Romanis damnata est.

8.

Epistula
Ualentis et
Ursacii ad
Athanasium
(c. 347).

5 ITEM EXEMPLUM ALTERIUS EPISTULAE VALENTIS ET URSACI, QUAM POST ALIQUANTUM TEMPORIS AB AQUILEIA, POSTEA QUAM HANC SUPERIOREM ROMA EMISERANT, AD ATHANASIAM MISERUNT EPISCOPUM.

Domino fratri Athanasio Ursacius et Ualens.

10 Dedit se occasio fratris et compresbiteri nostri Moyssetis uenientis ad tuam dilectionem, frater carissime, per quem tibi salutem largissimam dicimus ex Aquileiensium ciuitate, et optamus, ut incolomis litteras nostras recenseas. dederis enim fiduciam, si tu quoque in rescribendo uicem nobis rependas. sane scito habere 2
15 nos tecum pacem et communionem ecclesiasticam his litteris scito. diuina pietas te custodiat, frater.

2 *misa ex mis AmI* 4 *Secundum textum Coll. Antiar. Par. ediderunt epistulam etiam Labbe-Cossart II 724, Coleti II 769, Mansi III 168* 6 *postquam C Cou* 7 *Roma miserant S¹ romae miserant AT Romae miserant γ* 8 *EPISCOPUM Fed EPISCOPIS A episcopos C et episcopos γ* 10 *fratres A o fratres CmI consacerdotes C a. c. uenientes A* 11 *quā A* 12 *ciuitatē A* 13 *fiducia A* 14 *sane A* *scito del. γ* 15 *locum tecum et communionem γ*

Κυρίω ἀδελφῶ Ἀθανασίω ἐπισκόπῳ Οὐροράκιος καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι.

Ἀφορμὴν εὐρόντες διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν Μουσαίου ἐρχομένοι πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην, ἀδελφὲ ἀγαπητέ, δι' αὐτοῦ σε καὶ πάντῃ 20 προσαγορευόμεν ἀπὸ τῆς Ἀκυλίας καὶ εὐχόμεθα ὑγιαίνοντά σε τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγῶναι. δώσεις γὰρ καὶ ἡμῖν θαρρεῖν, ἐὰν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποδῶς. γίνωκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν μετὰ σοῦ καὶ κωνίαν ἔχειν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τούτου γνώρισμα ἢ διὰ τούτων τῶν γραμμάτων προσηγορία. ἢ θεία πρόνοιά σε διαφυλάττοι, κύριε, ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

17 *Epistula haec traditur ab Athanas. apol. c. Arian. 58, a Sozomen. hist. eccl. III 24, a Nicephor. hist. eccl. IX 27* 19 *διὰ τούτου Soz διὰ τοῦτο Nic* 20 *Ἀκυλίας Soz Nic* *σε ὑγιαίνοντα Soz Nic* 21 *pr. καὶ om. Soz Nic* 22 *ἀποδῶς ps* *ἀποδῶς ἡμῖν τὴν ἀμοιβὴν Soz Nic* *ἔχειν om. Soz Nic* 23 *τούτων Soz Nic* 24 *ἢ θεία etc. om. Soz Nic*

Textus narra-
tius.

9.

1. Superioribus igitur litteris datis uenia indulgetur orantibus, reditus ad catholicam fidem cum communione donatur, maxime cum Sardicensis synodi ueritatem ipsae orantium ueniam litterae continerent. (21) uerum inter haec Syrmium conuenitur. Fotinus 5 hereticus deprehensus, olim reus pronuntiatus et a communione iam pridem unitatis abscisus, ne tum quidem per factionem 2 populi potuit ammoueri. * * * * * sed idem Athanasius Marcellum, qui post recitationem libri, quem scriptum ediderat — nam hunc nos quoque habemus — sententia synodi Sardicensis 10 episcopatus erat redditus, ubi quaedam alia noua miscere sensit et ambiguis praedicationibus eius, in quam Fotinus erupit, doctrinae uiam quaerere, a communione sua separat anteriore tempore, quam Fotinus arguitur, praeuentam iudicio meditationem corruptae uoluntatis ostendens et non ex libri editione condem- 15 nans. sed quia promptum est ex bono malum effici, praebuit non illis, quae in Marcellum gesta antea fuerant, sed his, quae in Fotinum gerenda erant, auctoritatem.

2 (22). Illud autem | esse cognitum cunctis oportet nullam / .103^v umquam aduersus Marcellum praeter eam, quae Sardicensibus est 20 dissoluta sententiis, deinceps synodum fuisse contractam neque tum, cum de Fotino decretum ab Occidentalibus est et ad Orientales relatum, aliquod in eum expressum fuisse iudicium, sed homines mente callidos, ingenio subtiles, malitia pertinaces, occasionem reuoluendi eius, quod Athanasii absolute est dissolutum, quae- 25 sisse iudicii et rescribentes de Fotino Marcelli mentionem uelut institutionum talium magistri addidisse, ut emortuam de Athanasio ipso iam tempore quaestionem et ueritatis iudicio consepultam rursus in publicam recordationem causae nouitas excitaret et subrepens

18—147, 19 cf. Sulpic. Seuer. chron. II 37

2 ueniam A 4 litte A 5 inter Cγ iter A Sirmium γ 6 comprehensus γ 7 abscisus Cγ ne] nec Cγ 8 admoueri *Fab* amoueri *Cou uidetur excidisse descriptio symboli Sirmiensis atque initium refutationis eiusdem* 9 quem] que A 10 sententiā A 11 erant A A in mg.: scs athanasius postea quā cognō marcellū preuē sentire, a communione separet 13 sua communione Cγ 16 proptum A efficere *Com* 21 dissolutē A 22 tunc (tum *Fed*) cum de *S¹Cou* huc unde (*uidetur ortum ex tū cum de*) AC 23 re latum A est relatum γ 24 supstiles A 26 uelud A 27 emortuam *Fed* emortura A mortuam Cγ 28 rursus *om.* γ 29 subripens A

per Fotini damnationem Marcelli nomen inueheret. extat autem 2
 in superioris epistulae corpore Marcellum ab Arrianis occasione
 libri, quem de subiectione domini Christi ediderat, una cum Atha-
 nasio fuisse damnatum. docetur etiam recitatione eiusdem libri
 5 innocentem deprehendi. falsitatem quoque iudicii Arriani extantis
 adhuc libri fides arguit. de Fotino autem tantum, sicuti mos
 poscebat, ad Orientales epistulae fiunt non iniuria extorquendi, ut
 nunc agitur, adsensum, sed instruendae uniuersorum scientiae
 consuetudine.

10 3 (23). Sed cur abnegatae Marcello communionis Athanasius re-
 us esserescribitur? numquid propter libri uitium Marcellus abstentus
 est? testes ipsi sunt ex institutis eius Fotinum peruersitatis istius
 initia sumsisse. nam negata sibi ab Athanasio communi-
 onione ingressu sese ecclesiae Marcellus abstinuit. ita communi-
 15 onio cum eo inita fidem de subiectione (et) traditione regni docet, negata
 rursum prauitatem doctrinae alterius ostendit. ac sic utrumque 2
 uiri istius iudicium caret culpa, cum in data communionem synodi
 sit secutus adsensum, in abnegata uero ipso se Marcello abdicante
 solo sine ulla synodi auctoritate. uerum omnis ista alterius causae
 20 et doloris est quaestio. et quamquam conceptis iam diu in Atha-
 nasium odiis suis satisfiat, in maiorem tamen sceleris gradum mo-
 litio tanta procedit.

f. 104^r 25 4 (24). Nam tertius mihi locus praestat, ut fidem, quam epi-
 stulae primordio condiderunt, fraudulentam, hereticam et uerbis
 blandientibus ueneno interiore suffusam esse demonstrarem. | profi- 2
 temur enim ita: unum quidem ingenitum esse deum patrem et
 unum unicum eius filium, deum ex deo, lumen ex lumine, primo-
 genitum omnis creaturae, et tertium addentes spiritum sanctum pa-
 ractetum, ut, cum securitas legentium uel indoctorum simplicitas

19 sq. cf. Phoebad. c. Arrianos 8

1 damnatione A 5 deprehendit ACm1 6 arguit Cm2γ arguit A
 tantum om. C 11 propter Cm2γ praeter A 13 ingressu sese Cγ ingressus
 esse A 15 inita Cou in ista A fide A (rectam) fidem con. Cou et add.
 Cm2Cou 16 prauitate A 17 culpā A synodi sc. Sardicensis 18 ad-
 sensu A in abnegata uero sc. caret culpa 19 ulla γ nulla A 23 praestat A
 restat Eng A in mg.: fides arrianorum

tam mollibus fuerit intercepta principiis uno eodemque subscripti-
 onis elicita ad sensu in Fotini animaduersionem, in Athanasii
 3 reatum, in damnationem fidei catholicae transeat. et spero, quod
 non exiguam partem cognitionis istius synodus Serdicensis adtulerit,
 5 ubi insectatione Arrianorum omnia in Athanasium crimina conficta
 esse monstrantur et uis adhibita plebi dei, ut in pestiferam letalis
 doctrinae coniuentiam transirent. rem tamen omnem, quia causa
 postulat, breuiter dicam.

5 (25). Cura et negotium apostolicis uiris [constanti] semper
 fuit constanti et publica perfectae fidei praedicatione conatus omnes 10
 oblatrantis heresis comprimere et exposita euangeliorum ueritate
 peruersitatem doctrinae errantis extinguere, (ne) audientium mentes
 quadam labe contaminans contagione uitii adhaerentis inficeret.
 2 itaque diligenter epistulis uariis, quae de deo patre opinio, quae de
 dei filio cognitio, quae in spiritu sancto sanctificatio oporteret esse, 15
 frequenter copioseque complexi sunt, ut cognitus fieret de deo patre
 filius deus et in deo filio deus pater et in deo patre filius deus.
 ac sic secundum ipsius definitionem dicentis: ego et pater
 unum sumus et rursum: sicut pater, tu in me et
 ego in te continetur fides nostra in patris et filii nominibus per- 20
 3 sonisque deus unus. neque enim uel inuidia Iudeorum uel odium
 gentilium uel furor hereticorum aliis potius aduersus nos causis est
 excitatus, quam quod aeternitatem, uirtutem, nomen filii confitemur
 in patre. hereticorum autem peruersitas de fide impia semper

5—8 cf. Hilar. infra p. 186, 1 sq. 12 sq. cf. Gregor. Eliberit. de fide 3
 18 Ioh. 10, 30 19 Ioh. 17, 21 20 sq. cf. Gregor. Eliberit. de fide 7

2 animaduersione A 4 exiguam A istius sc. negotii Athanasii
 synodus Cou synodi A adtulerit A 5 crimina A 6 pestiferam A
 7 coniuentiam Cm2Cou conibentiam A cohibentiam Cm1 9 constanti del. Cm2γ
 10 perfectae γ perfecta A omnes γ omnis A 12 ne add. Cm2γ 13 qua-
 dam Cγ quandam A contagione Marx (Tübing. Theol. Quartalschr. LXXXVIII
 [1906] 391) contagio Ca. c. contagium A, Cp. c., γ adhaerentis γ adhaerente
 Cm2 adherentes A inficeret Cou Marx infligerent A infligeret Cm2γ; cf.
 Gregorium Eliber. de fide 3: audientium sensus quadam labe contaminans con-
 tagione uitii adhaerentis inficit et Hilar. in ps. 1, 10 p. 26: quia con-
 tagione—inficiat 15 oportere A 16 sunt] suppl. adeo Cou de deo patre
 fieret Cγ 17 filio] suppl. esset Cou 23 aeternita F A aeternitatis γ uirtute
 Fab 24 fidei A

exorta est. nam dum occupati uitii et ab innocentiae operibus auersi inutilium se quaestionum difficultatibus implicant, improbabiles effecti uita, uoluntate, iudicio, placere expetunt nouitate doctrinae, postquam ueritatis scientiam perdiderunt.

5 6 (26). Cum igitur patribus nostris cognitum fuisset et Arrios
f. 104^v duos profanissimae fidei praedicatores extitisse seque longius non
 iam opinio, sed iudicium labis istius tetendisset, ex omnibus orbis
 partibus in unum aduolant Nicheamque concurrunt, ut exposita
 fide populis et in luce intellegentiae cognitionis diuinae itinere di-
 10 recto intra ipsos auctores suos emergentis mali seminaria necarentur.
 tradebant autem Arrii talia: 'patrem deum instituendi orbis causa 2
 genuisse filium et pro potestate sui ex nihilo in substantiam nouam
 atque alteram deum nouum alterumque fecisse', profani in patrem
 ex nihilo opinantes aliquid ei simile potuisse generari, blasphemi
 15 in Christum infinitatis eum paternae generositate expoliantes, ut,
 cum didicissent ex persona patris: non est deus alius
 praeter me et a filio: ego in patre et pater in me,
 et: ego et pater unum sumus, sanctae in utroque uni-
 tatis uinculum abrumperent non extantis creationis substantiae
 20 dantes dei filio domino nostro Iesu Christo initium de tempore,
 ortum de nihilo, nomen ex altero.

7 (27). Itaque comprimendi mali istius causa trecenti uel eo
 amplius episcopi apud Nicheam congregantur. in omnes Arrianos
 adsensu omnium damnatio heretica decernitur et euolutis euan-

5—13 cf. Sulpic. Seu. chron. II 35 7 sq. cf. Phoebad. c. Arrianos 6
 11 sq. cf. ib. 22 16 Esai. 45, 18 17 Ioh. 14, 11 18 Ioh. 10, 30 18 sq.
 cf. Phoebad. c. Arrianos 18 19—21 cf. Gregor. Eliber. de fide 1 22 sqq. cf.
 Phoebad. c. Arrianos 6

2 auersi *Cm2* auersis *A* aduersis *Cm1* 3 uitam *ACm1* uoluntatem *ACm1*
 5 de duobus *Arriis* u. *Studien I 95* 6 se quae *A* *A* in *mq.*: perfidia et con-
 fessum hereticorum 7 labes *A* istius *Cγ* stius *A* 10 necarentur *Cm2γ*
 negarentur *A* 11 arri *A* 12 in] *Cou* ex *A* nouam *A* ex substantia noua
 atque altera *CFab* 14 blasphemii *A* 15 Christum *Cou* xpo *AC* 19 abrum-
 perent *Fed* abrumperunt *A* abruperunt *CFab* abruperint *Cou* non extanti
 creationis (s *postea del.*) substantiae *C* non extantis creationis substantiam uel
 de non exstanti creationis substantia *C_u* non exstantis creatione substantiae
Wilmart (Rev. Bénéd. XXIV [1907] 304) 21 hortum *A* nomen *Marx l. c.*
Wilmart l. c. (cf. Gregor. Eliber. de fide 1: nomen ex altero) non *A* aut *susp. Cou*
 24 adsensum *A*

gelicis atque apostolicis doctrinis perfectum unitatis catholicae lumen effertur. quid igitur fuerit expressum, fides ipsa, ut est exposita, commendat.

Symbolum
Nicaenum
(325).

10.

INCIPIT FIDES APUD NICHEAM CONSCRIPTA A CCCXVIII EPI- 5
SCOPIIS CONTRA OMNES HERESES.

Credimus in unum deum, patrem omnipotentem, uisibilium
2 et inuisibilium factorem. et in unum dominum Iesum Christum
filium dei, natum de patre, hoc est de substantia patris, deum de
deo, lumen de lumine, deum uerum de deo uero, natum, non factum, 10
unius substantiae cum patre, quod Graeci dicunt 'omousion', per
quem omnia facta sunt, siue quae in caelo siue quae in terra, qui
propter nos homines et propter nostram salutem descendit, incar-
natus est, homo factus est, passus est et resurrexit tertia die,
3 ascendit in caelos, uenturus iudicare uiuos et mortuos. et in spiri- 15
tum sanctum. eos autem, qui dicunt: 'erat, quando non erat'
| et 'priusquam nasceretur, non erat' et quia 'ex nullis extantibus f. 105r
factus est', quod Graeci 'ex ue onton' dicunt, uel alia substantia
dicentes 'mutabilem et conuertibilem filium dei', hos anathe-
matizat catholica et apostolica ecclesia. 20

4 *Textus noster symboli praecipue conferendus est cum textibus, qui inueniuntur apud Hilar. de syn. 84, Gregor. Eliber. de fide orthodoxa (XX 31 M), Lucif. Calarit. de non parcendo 18. u. praeterea Studien I 95 sq.*
5 CONSCRIPTAM A 6 OMS|NES A 7 unum om. Greg. uisibilium] praem. omni-
um γ Hil Greg 8 in om. Greg. dominum] add. nostrum Hil Greg 9 dei] add.
unigenitum Cm2γ pr. de] ex Hil patre] add. unicum Greg unigenitum Hil
10 tert. de] ex Hil pr. de] ex Hil alt. de] ex Hil 11 greci A graece Hil
dicunt] dunt A 12 pr. siue om. Hil alt. siue quae] et Hil terra] add. sunt Luc
13 propter—et om. Hil homines] omnes A incarnatus] praem. et Greg
14 homo] praem. et Greg Hil passus] praem. et Hil et om. Greg Luc
15 ascendit] praem. et Hil pr. in] ad Greg caelum Luc inde uenturus
est Greg alt. et] praem. credimus Luc alt. in om. Greg 17 antequam Hil
quia—dicentes om. Greg quia ex nullis] quod de non Hil 18 quod—dicunt
om. Luc Hil greci A ex ue onton Fed exucuton AS¹ ἐξ οὐκ ὄντων Cm2Cou
alia] praem. ex Hil Luc substantia] add. siue essentia Cou aut essentia Hil
19 conuertibilem et demutabilem Hil et] uel Greg filium] praem. esse Greg
filium dei] deum Hil 20 et apostolica om. Hil add. amen Greg

11.

Textus narra-
tius.

1 (28). Fides fidei comparata falsitatem intentionis exponit.
nam quae apud Nicheam ordinata est, plena atque perfecta est et
omnibus undique, quibus inreperere heretici solent, aditibus obseratis
5 inuiolabili inter patrem et filium aeternae unitatis soliditate connec-
titur; haec uero simplicitate blanditur primum adserens nos ita
credere, quod absit a quoquam. ceterum Occidentalium fides euan- 2
gelicis instituta doctrinis patrem in filio, filium confitetur in patre,
patrem ingenitum, filium substantia aeternitatis aeternum, id est
10 ut patrem semper, ita et filium semper in patre et natum de deo
deum esse, non conceptum, scilicet in eo semper, de quo est.

2 (29). At uero haec perfidia, non fides, 'deum ex deo' dicens
et 'primogenitum' commendans et trinitatis nomen instituens uirus
suum sub modestia religiosae moderationis obscurat dicens 'deum
15 ex deo', 'lumen ex lumine', ut per occasionem confessionis istius
ex deo ac lumine deus ac lumen factus a deo, non genitus de deo,
id est non de substantia paternae aeternitatis, extiterit ac sic con-
tumelia patris uilescat et filius, si deus ortus ex nihilo est, in 'primo-
geniti' uero confessione ordinem quendam ab eius ortu creandis
20 mundi rebus assignent, ut, quia mundus ex tempore est, tamen,
licet mundo prior sit, Christus ex tempore sit et non aeternitas
in eo <ante> tempora, sed ordo in tempore sit creatis ac per hoc
aliquid, quod ante eum sit, relinquatur, qui esse coepit ex tempore,

3 sq. cf. Gregor. Eliber. de fide 1 7—11 cf. ib. 4 12 cf. Phoebad. c. Arri-
anos 3 13 sq. cf. ib. 1 13—18 cf. Gregor. Eliber. de fide 3 19 sq. cf. ib. 2

1 *Verba symboli et textus narratiui in A continua leguntur* 2 intentionis *coni.*
Cou mentionis *AS¹T* inuentionis *Fab* 4 obseratis *Cγ* obserantis *A* 8 patre]
patrem *A* 10 patre] patrem *A* 11 non conceptum. scilicet *A* non conceptum
scilicet *γ* scilicet] *add.* et *Cγ* est] *add.* esse *γ* 12 ad *A* *A* in *mg.*:
perfidia hereticorum patefacit 14 moderationis] uenerationis *Phoebad. c.*
Arrian. 1 (uirus sub modestia religiosae uenerationis occultum) obscurat
Fed obscurat *A*, *C a. c.* occultat *C p. c.*, *γ* 15 occasione *A* 16 deus] *dm̄ A*
genitus *Cγ* gignitus *A* 18 hortus *A* 19 creandis *Marx (Tübing. Theol.*
Quartalschr. LXXXVIII [1906] 391) creantis *A* creatis *susp. Cou*; cf. *Gregor.*
Eliber. de fide 2; nec non et primogenitus totius creaturae, quasi in ordine factorum
primogenitus habeatur, ut ex eo sericm quandam ereandis mundi rebus assi-
gnent 22 in eo <ante> tempora *Fed* in eo tempore *A Fab* in eo *Eng* ante tempora
susp. Cou creatis *coni. Cou* creati *A*

⟨et⟩ dissoluatur in Christo omne, quod deus est, cum in eo non extantis aliquando Mariae ortus a tempore sit.

3 (30). Quin etiam homines spe omni bona uacui ad occasionem tanti periculi auctoritatem apostolicam pertendunt, quia de eo dictum sit 'primogenitus omnis creaturae', sed subtrahentes antecedentem consequentemque sententiam aptam doctrinis suis sub apostoli nomine perstruunt facultatem. nam talis est ordo dictorum: qui est imago dei inuisibilis, primogenitus *f.105^v* omnis creaturae, quia in ipso constituta sunt omnia in caelis et in terra, uisibilia et 10 inuisibilia siue troni siue dominationes siue principatus siue potestates; omnia per ipsum et in ipso condita sunt et ipse est ante 2 omnes. 'imago' ergo 'dei inuisibilis' ex nihilo, credo, est et coepit a tempore! aut quia 'primogenitus omnis creaturae' est ordo 15 quidam in eo conexae ⟨et⟩ congenitae creationis exprimitur! sed non sequitur 'primogenitum omnis creaturae': 'quia in ipso constituta sunt omnia in caelis et in terra', id est in ipso uniuersorum elementorum uisibilium et inuisibilium condita et constituta materia est et ideo 'omnia per ipsum et in ipso'? ideo 20 'primogenitus omnis creaturae', quia in eodem iam a principio omnium, quae effecturus erat, omnia generationum initia constituerunt. atque ita non in ordine creaturarum, quae in ordine constitutae sunt, primus in numero est, sed ipse 'imago dei inuisibilis', manens per uirtutem efficiendi semper in ipso, se primo- 25 genitum habuerit eorum, quae per ipsum in caelo et in terra uisibilia et inuisibilia crearentur extantia.

1 sq. cf. Phoebad. c. Arrianos 9 8 Col. 1, 15 sq. 21 sq. cf. Phoebad. c. Arrianos 21

1 et *add. Cou* 3 hominis *A* 4 praetendunt *Cm2 Fab* 6 aptam *coni. Cou* aptant *A* 7 facultatem] falsitatem *Cm2γ* 14 credo (*ironice dictum*)] *A* ordo *Cγ* 16 et *add. Fed* in eo genitae uel congenitae *Cou* incogta *A* incognita *T*, (-ae *m2*) *C* creati nis *A a. c. m2* 17 creaturae: quia *Eng* creaturae? quia *Cou* 20 ipso] ipsū *A* ipso? ideo *Fed* ipso: ideo *Cou* 22 quae *Cou* qui *ACFab* constituerunt *Cp. c.*, *Cou* constituer *A* constituerunt *T, Ca. c.* constituerat *Fab* constituerunt. atque *γ* constituer atque *A* 23 non ita *γ* 24 constituta *A* sed *sc. quia* 25 se *γ* sed *A* 26 ipsum *Cγ* ipso *A*

4 (31). Quin etiam haud dissimilis in trinitatis nuncupatione falsitatis eorum contextus est. ubi enim diuersis substantiis filium a patre impio et maledico ore disciderint et in separatis duobus assistat auctoritas, tertia dinumeratur in spiritu, ut, cum sint pater
5 in filio et filius in patre et spiritus sanctus accipiat ex utroque, in eo, quod spiritus exprimitur sanctae huius (trinitatis) inuolabilis unitas, heretica parte parturiat trinitas pronuntiata discidium.

5 (32). Sed diligens Nicheni tractatus perfectusque sermo artissimo ueritatis praescripto omnia hereticorum ingenia conclusit ita
10 ponens: credimus in unum deum patrem et in unum filium eius Iesum Christum. 'unum' ambo et uterque 'unum': et in personali nomine patris et in filii 'unum', quia unus est de utroque. 'deum uerum de deo uero' docet et uirtutem et nuncupationem pari in utroque ueritate
15 communem neque aliud in alio opinandum, cum deus de deo et uerus de uero sit uterque unum. cum uero sit in utroque (unum),² 'natum uero, non factum' ad proprietatem ortus et originis refert, quia fieri ex nullo subiaceat, nasci autem de patre proprium neque alia nascentibus quam originis suae forma uel uirtus est.
106^r 20 quod autem fit, ex opere existit, ut fiat. atque ita non factura in eo coepit ex nihilo, sed est natiuitas (a) parente. 'unius' autem³
'cum patre substantiae', quod Graeci dicunt 'omousion', ita est: aeternitas sola sui similis est et, quod est semper, in deo est. ne qua igitur labes in dominum Iesum Christum hereticae
25 prauitatis incideret, idcirco in eo essentiae ueritas explicatur. essentia enim ex eo, quod semper est, nuncupatur. quae quia

15 sq. cf. Gregor. Eliber. de fide 7 26—154, 3 cf. Phoebad. c. Arrian. 7

1 aut *ACm1* 2 con contextus *A* diuersis] *praem.* a *Cγ* 3 disciderint *Cou* (cf. *infra l.* 7 discidium) discederent *ATCm1* discinderint *Cm2* distenderent *Fab alt.* et] ut *Cou* 4 ut *Cou* et *AS¹* cum *om.* *CFab* sit *Cγ* 5 utraque *A* 6 trinitatis *add.* *Cou* 7 pronuntiata *coni.* *Cou* pronuntiat *ACγ* dissidium *Cou* 9 pscripto *A* inclusit *Fab* 12 filii *Eng* filiū *ACγ* 13 est] *add.* deus *Eng Cou ita coni.*: et (in patrem unum, quia unus) personali nomine patris. et in filium unum, quia unus est (de uno) (uel quia unus est (personali nomine filii)) (et in deum unum, quia unus est) de utroque; *ad se. isum* cf. *supra c.* 25: fides nostra haec est: in patris et filii nominibus personisque deus unus 14 pari *Cou* patri *ACFab* 15 cūmune *A* 16 *alt.* unum *suppl.* *Cou* 21 cepit *A* a] *S¹* *Cou, om.* *A* autem] et eiusdem *S¹* 22 cum patre *Cou* compare *AS¹TCFab* greci *A* *δμοούσιον* *Cou* 26 nuncupatur *Cm2γ* noncupatum *A*

extrinsecus opis ad continendam se numquam egerit, et 'substantia' dicitur, quod intra se id, quod semper est, et in aeternitatis suae uirtute subsistat. ac sic, quod ait: ego et pater unum sumus, et: qui me uidit, uidit et patrem, et rursum: ego in patre et pater in me, 5 et illud: ego de patre exiui aequalis in utroque, id est in deo, qui innascibilis est, et in deo, (qui genitus est,) una atque 4 eadem in utroque substantia aeternitatis expletur. quod autem 'descendit', 'incarnatus est', 'homo factus est' et 'resurrexit tertia die', 'ascendit in caelos, uenturus iudicare uiuos et mortuos', sacra- 10 menta salutis nostrae in his continentur. sed idcirco 'inmutabilis' et 'inconuertibilis' filius dei, ut in adsumptione hominis corruptioni potius gloriam intulerit, quam labem aeternitati. anathema autem in eos, qui 'ex nihilo factum' dicunt, quod 'ex uero ontone' Graeci dicunt, et qui dicunt: 'erat, quando non erat', et: 'prius- 15 quam nasceretur, non erat', damnationem in Christo uiolatae aeternitatis, id est deitatis paternae, sub maledictione designant.

6 (33). Huius igitur intimandae cunctis fidei Athanasius, in Nichea synodo diaconus, deinceps Alexandriae episcopus, uehemens auctor extiterat et Arrianam pestem in tota Aegypto ueri tenax 20 uicerat atque ob id coniuratis in eum testimoniis falsitas est minimum comparata. res postea fidelibus iudicum disiudicata sententiis. sed multum ad cognitionem proficiet, si, quae post absoluti- onem Athanasi ad Constantium imperatorem synodi Sardicensis oratio fuerit, cognoscatur. EXPLICIT. 25

3 Ioh. 10, 30   4 Ioh. 14, 9   5 Ioh. 14, 11   6 Ioh. 16, 28   12 sq. cf. Gregor. Eliber. de fide 8

3 uirtutem *ACm1*   4 me] *add. est γ*   6 aequalis *γ* aequali *A*   7 qui genitus est *suppl. Cou*   adque *A*   10 uenturos *A*   12 in assumptione *C* ad insumptione *A*   corruptione *A*   13 intulerit *Cm2* intulerunt *A*   14 ex uero ontone *Fed* ex uero ontone *A εξ ουκ οντων Cou*   greci *A*   17 deitate *A*   designat *Cou*   19 diaconū *A*   20 arrianam *A*   21 adque *A*   22 iudicum *γ* iudiciū *A*   diiudicata *Cou*   iudicata *C Fab*   24 Sardicensis synodi *γ*   haec ad constantium imperatorem synodi Sardicensis oratio nobis tradita est sub falso titulo 'S. Hilarii liber I ad Constantium imperatorem'; *repraesentauimus textum in appendice ad Collectanea Antiariana Parisina infra p. 181 sqq.*

III.

1.

INCIPIT EXEMPLUM EPISTULAE LIBERI EPISCOPI URBIS ROMAE
AD ORIENTALES EPISCOPOS.Epist.
Liberii dubia
et textus
narratiuus.

Cou IV

Epist. ipsa
(357).

108^v 5 | Dilectissimis fratribus et coepiscopis nostris uniuersis per Orientem
constitutis Liberius episcopus urbis Romae aeternam salutem.

Studens paci et concordiae ecclesiarum, posteaquam litteras
caritatis uestrae de nomine Athanasi et ceterorum factas ad nomen
Iulii bonae memoriae episcopi accepi, secutus traditionem maiorum
10 presbyteros urbis Romae Lucium, Paulum et Helianum e latere
meo ad Alexandriam ad supradictum Athanasium direxi, ut ad urbem
Romam ueniret, ut in praesenti id, quod de ecclesiae disciplina
extitit, in eum statuaretur. litteras etiam ad eundem per supradictos 2
presbyteros dedi, quibus continebatur, quod, si non ueniret, sciret
15 se alienum esse ab ecclesiae Romanae communiōe. reuersi igitur
presbyteri nuntiauerunt eum uenire noluisse. secutus denique 3
litteras caritatis uestrae, quas de nomine supradicti Athanasii ad
nos dedistis, sciatis his litteris, quas ad unanimitatem uestram
20 catholicae pacem habere, supradictum autem Athanasium alienum
esse a communiōe mea siue ecclesiae Romanae et a consortio
litterarum et ecclesiasticarum.

2.

Textus narra-
tius.

25 Quid in his litteris non sanctitatis, quid non ex metu dei eue-
niens est? sed Potamius et Epictetus, dum damnare urbis Romae
episcopum gaudent, sicut in Ariminensi synodo continetur, audire

2 Ediderunt epistolam Baronius ad a. 352 n. XII, Binius I 466, Ed. regia
III 140 sq., Labbe-Cossart II 752, Coleti II 807, Mansi III 208 3 LIURI A
EPISCOPI] EPIST A 6 urbis Romae episcopus γ 9 maiorum Cy maiorem A
12 uenisset A, Ca. c. de del. γ disciplinam A 13 exigit Cm2 Fab
14 p̄res | A ueniret Cy uenisset A 18 uestram conī. Cou nostram ACFab
19 dedi om. C Fab 21 alt. a om. Cy 22 et del. Cm2γ 23 Uerba epistolae et
textus narratiui in A continua leguntur 25 A in mg.: de potamio et epiteto
epitectus A 26 sicut—continetur glossema esse susp. Schiktanz (Die Hilarius-
Fragmente 85) alii arriminensis A audere haec potuerunt susp. Cou; cf.
Hilar. c. Constantium 2: audire haec noluerunt

haec noluerunt. quin etiam Fortunatianus episcopus epistulam
 2 eandem rursus diuersis episcopis mittens nihil profecit. ut autem
 in negata Athanasio communione sibi potius esset onerosus rem-
 que omnem sibi periculi faceret, dummodo nihil Sardicensi synodo,
 quod Athanasius absolutus et Arriani damnati fuerant, decerperet, 5
 litterae ex Aegypto omni atque Alexandria missae admonebant;
 quoniam, quales ad Iulium pridem (de) reddenda exulanti Athanasio
 communione erant scriptae, tales nunc, ut de subiectis intelle-
 getur, ad Liberium datae sunt de tuenda. EXPLICIT.

Epistulae
 duae de
 episcopis
 lapsis.

IV.

10

1.

Cou XII | ITEM EXEMPLUM EPISTULAE LIBERI EPISCOPI URBIS ROMAE /, 1077
 Epist. Liberii ad episcopos Italiae (362/3). FACTAE AD CATOLICOS EPISCOPOS ITALIAE.

Liberius episcopis catholicis per Italiam consistentibus in domino
 aeternam salutem.

15

1. Imperitiae culpam oblitterat respiscens. hoc autem et de
 scripturis sanctis aduertere est: pietatem ad omnia utilem esse le-
 gimus, cui cedit corporalis exercitatio, quamuis et ipsa utilitatis
 retineat fructus. quam sectandam nobis etiam ratio temporis prae-
 2 sentis exposcit. non enim, si aliquis forte, qui hoc studii gerunt 20
 ratione prouisa destruere impudenter saeuiori censura, hoc aesti-
 mauerit et nouare, quod iam ex apostolica auctoritate munitum

17 cf. I Tim. 4, 8

3 communionem A esse onerosus Fed (cf. Studien I 98) esse honerosius A
 essent onerosi γ 4 periculo Chapman (Rev. Bénéd. XXVII [1910] 29) face-
 rent Cγ 5 quod] qua C Cou decerperet Fed decerperent ACγ 6 omni atque
 Cou omnia quae A Alexandria] praem. ab Cou 7 quoniam Cou quam ATC
 Fab qualis A de add. γ exulanti Cou exultante ATC 8 talis A intelli-
 getur γ intellexeretur AC 11 Ediderunt epistulam Baronius ad a. 362 n.
 CLXXVIII, Btinius I 466 sq., Ed. regia III 144 sq., Labbe-Cossart II 754 sq.,
 Coustant, Epp. Pontif. 448—450, Coleti II 809 sq., Mansi III 210 sq.
 12 ITEM] Incipit Cγ LIBERI A 13 FACTA A 16 im periciae A oblitterat
 Cm2γ oblitteratę (-re mut. mI) A oblitteratae CmI 17 aduertere Cγ aduerte A
 utile A 18 utilitas A, Ca. c. 20 aliqui γ forte] add. sunt Cou qui sc. eorum
 qui 21 ratione] praem. rem Cou prouisa Fed prouissam A prouissam Cγ
 estimauerit A aestimauerint Fab existimauerint Cou 22 nouare Cou in textu
 nonare A non a re C Fab exauctorare con. Cou

est de pietate, cum dictum est nōn esse parcendum his, qui apud Ariminum ignorantes egerunt, quibus nescire illicitum fuit captum erroris incidere, idcirco seueritas repudianda est. sed mihi [cui] 3 conuenit omnia moderate perpendere, maxime cum et Aegyptii 5 omnes et Achiui hac usi sententia receperint multos parcendum quidem his, de quibus supra tractauimus, auctores uero esse damnandos, qui obliqua et maligna subtilitate caliginis offenderunt innocentium sensus, per quas uelamen obducerent ueritati, tenebras lucem et lucem tenebras uindicantes.

10 2. Igitur si quis ignorationis captum resipiscens sermonis nostri aduocatione lenissima illud uirus in se pestiferum Arriani dogmatis subdolum ac latebrosum fuerat expertus, reparatus exhauriat, condempnet uehementiusque in auctores eius insaeuiat, quos in se uiolentos expertus est totumque se fidei apostolicae et catholicae 15 usque ad Nichenae synodi conuentum de integro mancipet; per quam professionem, etiamsi quibusdam leue et remissum uidetur, recuperet id, quod per astutiam recitatis amiserat. uerum si ali- 2
f. 107^v quis tam stolidae mentis, quod haud credo, fuerit inuentus, qui non solum nolit conuerti antidotum recipiens sanitatis, (uerum) 20 uenenum uirusque noxius sese uindicare crediderit, et ratione uincetur et auctori perfidiae perditae deputatus ecclesiae catholicae spiritali uigore plectetur. EXPLICIT.

8 cf. Esai. 5, 20 17 sqq. cf. ep. Liberii ad Macedonianos apud Socr. h. e. IV 12

1 cum dictum est] contententes *Cou* parcendum *Cγ* parcerdum *A*
 2 Ariminum *Cou* arriaminum *A* 3 erroris *Cou* errori *A* seueritas *Cou*
 ueritas *A* repudianda *Fed* repidienda *A* repedanda *CFab* rependenda *Cou*
 cui *del. Eng* 5 aciui *A* hac usi *Eng* accussi *A* accusati *C* hanc adunati *Cou*
 sententiam *Cγ* multos] *om. Cou* multis *CFab* parcendum] *praem.* uisum
 est *Cou* 7 caliginis *Eng* caligines *A* et caligines *C* et caligine *γ* 8 quae *Cγ*
 9 uindicantes] uenditantes *γ* 10 nostrae aduocationis *A* 11 benissima *T*
 breuissima *Fab* arriane *A* 12 latebrosum] tenebrosum *CFab* exhauriat *A*
 14 uiolentos *Cp. c.* uiolentus *A, Ca. c.* 16 lene *Eng* 17 retitatis *A* 18 haud
Cp. c. aut *A, Ca. c.* 19 nolit *γ* nolet *A* nollet *Cp. c.* nole *Ca. c.* recipien-
 sanitatis *A* uerum (etiam) *add. Cou* 20 noxius] potius *coni. Cou* se *Cou*
 uindicare] *praem.* posse *Cou* 21 auctori *γ*, (*sel Cou coni.* auctoribus) auctoris *A*
 perditae *Cγ* perditae *A* spiritalis *ACmI*

Epist. episcoporum Italiae (363).

2.

ITEM EXEMPLUM EPISTULAE EPISCOPORUM ITALIAE.

Dilectissimis fratribus per Inlyricum fidem paternam retinentibus
episcopi Italiae in domino aeternam salutem.

1 (3). Diuini muneris gratia est, ut secundum apostolum omnes 5
unum sapere, omnes unum confiteri coeperimus. et quantum ad
Italiam quidem pertinet, olim fidei paternae, hoc est apud Nicheam
scriptae, se reddi it fraudem, quam passa est apud Ariminum, reco-
gnoscens. Inlyricum etiam deum clementi nutu respexisse gaudemus et
consortio infidelitatis, quo grauabatur, abiecto ea, quae sunt rectae 10
2 sententiae, probare coepisse gratulamur. nostram igitur, dilectis-
simi fratres, unam eandemque accipite firmam suscriptione senten-
tiam. Nicheni tractatus aduersus Arrium Sabelliumque, cuius
Fotinus partiaria hereditate damnatur, decreta seruamus. Ariminensis
concilii statuta quorundam tergiuersatione corrupta consensu 15
omnium prouinciarum iure rescindimus. quorum etiam exemplaria
transmittenda censuimus, ut nec in fide retinenda nec in confutando
3 Ariminensi concilio aliqua uideretur esse dissensio. quicumque
ergo nostrae unanimatis optat habere consortium, quicumque in-
diuiduam pacem nobiscum habere desiderat, quae sunt nostrae senten- 20
tiae, conprobare festinet et fidei nobis memoratae subscriptionem
et rescissionem Ariminensis concilii sine ambiguitate mittendo. id
certe petimus, quod cum plurium | harum prouinciarum porri- f. 108^r
gimus ipsi consensu. auctores autem heresis Arrianae uel Aecianae
Valentem et Ursatium ceterosque eorundem consortes non nunc 25

5 cf. Phil. 2, 2. 3, 16

1 *Ediderunt epistulam secundum Fab uel Cou Baronius ad a. 365 n. XXVI sq., Binius I 487, Ed. regia III 230 sq., Labbe-Cossart II 835 sq., Hardouin I 745 sq., Coleti II 981, Mansi III 391 sq.* 5 est om. Cγ 6 ceperimus A 7 ithaliam A olim] cum Cγ 8 scribte A 9 inlyricom A gaudeamus ACm1 11 nostra A 12 eademque A suscriptionem A 14 seruamus γ seruemus A arriminensis A 16 rescindimus Cp. c., γ inscindimus A, Ca. c.; cf. infra l. 22 rescissionem quarum A 17 transmittendo A confutando γ futando A 18 dissensio Cm2 condescensio T condissensio (con- in A uidetur pertinere ad futando et per errorem locum mutasse) A, Cm1γ 19 ergo] igitur Cγ 20 nobis. comhabere A 21 fidei] add. a Cou 23 cum plurium Fed cum plurimum A complurium γ porregimus A 24 consensum A

et quod manifestari apud Inlyricum coeperunt, sed olim condemnatos esse manifestum est. EXPLICIT.

V.

Epistula Ualentis et Ursacii ad Germinium (366).

Cou XIV

5 INCIPIT EXEMPLUM EPISTULAE UALENTIS, URSACII ET ALIORUM
AD GERMINIUM.

Domino religiosissimo fratri Germinio Ualens, Ursatius, Gaius et Paulus.

1. Cum de spe et salute sollicitudo incumbit, magis laudandi esse debent, qui solliciti sunt, quam reprehensionem aliquam sustinere; salus autem ac spes principaliter in fide catholica consistit. et ideo, quamuis conuentione a dominis nostris fratribus et coepiscopis nostris Ualente et Paulo admonitus nolueris ad id, quod rumor iactitat de te, respondere, domine religiosissime, tamen, quia litteris tuis testificatus es te in eadem caritate perseuerare et paratum esse inlibatam dilectionem habere erga nos ostendere, propterea in unum apud Singidunum congregati iterum his commonefacimus sanctitatem tuam, ut omni occasione ambagum exclusa digneris rursus rescribere nobis. [si] a fide catholica, quae Arimini a sancto concilio exposita confirmataque est, cui etiam uniuersi Orientis episcopi consenserunt, — sicuti iam professus es — te non recessurum apertius quaeritur significes. est autem hoc, sicut in ea cautum est: 3 'similem dicimus filium patri secundum scripturas', non 'secundum substantiam' aut 'per omnia', sed absolute. si enim haec expositio inmutata fuerit, manifeste quondam Basili per fida adsertio, propter

1 et *AS²Cm1* est *Cm2* esse γ condemnatos esse *Cou* condemnasse *A*
3 *Ediderunt epistolam secundum Fab uel Cou Baronius ad a. 366 n. XXVI, Binius I 488 sq., Ed. regia III 235 sq., Labbe-Cossart II 840 sq., Hardouin I 747 sq., Coleti II 988 sq., Mansi III 399 sq. 7 Paulus] add. S. *Cy* 11 conuentione (cf. *infra* p. 160, 12) *Cm2y* contentione *A* ad omnes nostros fratres et coepiscopos nostros *TCFab* 12 admonitus nolueris (cf. p. 160, 12: licet nolueris, sicut—admonitus) *Cm2* admonita (add. sanctitas tua *Cou*) noluerit *Ay* 13 latitat *Fab* 14 es te] est *A* 15 os ostendere *A* 16 singidinum *A* communae facimus *A* 17 ambagum *Fed* ambague *A* ambageue *Eng* ambigui *Cy* 18 si del. *Eng* arrimini *A* 20 recessurum γ recusurum *A* 21 *A* in *mg.*: p̄fida hereticorum 23 sed] uel *Cm2* seu *Fab* (in *Praef.*) 24 quondam *Cm2* quoniam *ACm1* uasilii *A**

quam synodus facta est, quae etiam merito damnata est, reparabitur.

2. Dignare igitur hoc, quod quaeritur, euidenter litteris tuis declarare non dixisse aut dicere uel dicturum: 'similem esse | per *f. 103^v* omnia filium patri excepta innatiuitate', ne, quod perlatores litterarum Iouianus diaconus et Martirius subdiaconus uerbo deprecationis suae ante praedictos dominos meos fratres et coepiscopos nostros Ualentem et Paulum adserebant, magis credibile esse uideatur, quia 'per omnia similem esse filium patri' profitearis. si enim sic te, sicut optauimus, sentire scriptis tuis manifestaueris, querella pro iniuria a quibusdam clericis tuis Palladio et Gaio fratribus et coepiscopis nostris facta, licet nolueris, sicut prima conuentione admonitus es, inquirere, ad existimationem tuam non pertinet, illis scilicet praestantibus pro sua temeritate rationem. haec per Secundianum presbyterum, Pullentium lectorem et Candidianum exorcistam transmisiimus caritati tuae, XV. Kalendas Ianuarias, Gratiano nobilissimo et Dagalaifo consulibus, exemplum penes nos retinentes.

VI.

INCIPIT RESCRIPTUM GERMINI AD RUFIANUM, PALLADIUM ET CETEROS.

Dominis fratribus religiosissimis Rufiano, Palladio, Seuerino, Nichae, Heliodoro, Romulo, Muciano et Stercorio Germinius in domino salutem.

1. Uitalis u. e. militantis in officio sublimis praefecturae relatione conperimus desiderare sanctitatem uestram significari uobis

1 quae] qua γ 3 quaeritur *Cp. c.* queretur *A* 5 excepti *Am1* nec *A* 9 simile *A* 11 quaerella *A* querelam γ 12 factam γ 13 exquirere *Cm2\gamma* exquire *Cm1* extimationem *C* aestimationem γ non *om. C\gamma* 14 pertinet γ pertinent *AS¹S²C* illi *AS¹S², Ca. c.* ratione *A* 16 *kL A* 17 nobilissimo] *add. P. \gamma* galaifo *ACm1* 19 *Ediderunt epistulam secundum Fab uel Cou Baronius ad a. 357 n. XXVII sqq., ad a. 366 n. XXVII, Binius I 489, Ed. regia III 236—238, Labbe-Cossart II 841 sq., Hardown I 747—750, Coleti II 989—992, Mansi III 400—402, Burn, Niceta of Remesiana (1905) 138 sqq.* 20 AD RUFIANUM PALLADIUM ET CETEROS. INCIPIT RESCRIPTUM GERMINI *A*, *transp. C\gamma* 23 niche *A* 25 *uc AS¹S²* nunc *TCFab* 26 significare *ACm1*

Epistula
Germinii ad
Rufianum
etc. (366).
Cou XV

aperte, quid est, quod de fide nostra Ualenti, Ursatio, Gaio et Paulo displiceat. necessarium duxi his litteris patefaciendum sanctitati uestrae et id, quod et in uobis ipsis ab initio esse confido, dicere. nos hoc, quod et a patribus traditum accepimus et diuinis ² scripturis, quod semel didicimus, et cotidie docemus, Christum dei filium dominum nostrum per omnia patri similem excepta innatiuitate, deum de deo, lumen de lumine, uirtutem de uirtute, integrum de integro, perfectum de perfecto, ante saecula et ante uniuersa, quae intellegi uel dici possunt, genitum, cuius natiuitatem | nemo scit nisi ¹⁰ solus pater ipso filio asserente: quia nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, et cui uoluerit filius reuelare. per quem ³ facta sunt omnia, sine quo factum est nihil secundum diuinas uoces ipsius saluatoris nostri filii dicentis: pater meus usque ¹⁵ modo operatur et ego operor; et iterum: quaecumque enim pater facit, haec et filius similiter facit; et iterum: ego et pater unum sumus; et iterum: qui me uidit, <uidit> et patrem; et iterum: quomodo pater uitam habet in semet ipso, ita ²⁰ dedit et filio uitam habere in semet ipso; et iterum: sicut pater suscitatur mortuos et uiuificat, ita et filius, quos uult, uiuificat; et iterum: credite in deum et in me credite; et iterum: neque enim pater iudicat quemquam, sed ²⁵ omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. et ⁴ iterum cui pater dixit: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram? nec dixit 'ad imaginem tuam' uel 'ad imaginem meam', ne aliquam dissimilitudinem <in> filii sui diuinitate demonstraret, sed propterea coniunxit 'ad imaginem et similitudinem nostram', ut filium suum sibi

10 Matth. 11, 27   12 cf. Ioh. 1, 3   14 Ioh. 5, 17   15 Ioh. 5, 19
 17 Ioh. 10, 30   18 Ioh. 14, 9   19 Ioh. 5, 26   21 Ioh. 5, 21   23 Ioh. 14, 1
 24 Ioh. 5, 22 sq.   27 Gen. 1, 26

3 *alt. et om. Cγ* uobis *γ* nobis *AS*² 4 accepimus, et diuinis scripturis
 quod *Aγ*, *corr. Fed* 16 similiter filius *Cγ* 20 haberet *A* 23 *pr. credite*] *creditis γ* 25 omne] omnem *A* 30 in *add. γ* diuinitatem *A*

similem per omnia deum manifestaret. iterum euangelista: uidi-
 mus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a
 patre, plenum gratia et ueritate. et apostolus ad
 Corinthios: in quibus deus huius saeculi excae-
 cavit mentes infidelium, ut non refulgerent 5
 inluminacione euangelii gloriae Christi, quae
 est imago dei. et iterum idem apostolus: et transtu-
 lit nos in regno filii caritatis suae, in quo
 habemus redemptionem, remissionem pecca-
 torum, qui est imago dei inuisibilis, primo- 10
 5 genitus omnis creaturae. et iterum idem apostolus: hoc
 enim sentite in uobis, quod et in Christo Iesu.
 qui cum in forma dei esset, non rapinam arbi-
 tratus est esse se aequalem deo, sed semet ip-
 sum exinaniuit formam serui accipiens, in 15
 similitudine hominum factus. quis non intelle-
 gat, quia, quemadmodum secundum serui formam uera fuit caro
 nostra in Christo, ita et in dei forma uera sit diuinitas patris in
 filio? et iterum: uidete, ne quis uos seducat per
 philosophiam et inanem fallaciam secundum 20
 traditionem hominum, secundum elementa
 huius mundi, | et non secundum Christum, *f. 109^v*
 quia in ipso habitat omnis plenitudo diuini-
 6 tatis corporaliter. si ergo omnis plenitudo diuinitatis
 inhabitet in Christo, iam non ex parte similes et ex parte dissimiles, 25
 sicut nunc asserunt, qui propter contentionem suae libidinis re-
 trorsum abeuntes semet ipsos a nobis auerterunt.

2. Nam quod putant se pro magno de scripturis diuinis proferre,
 ut dicant Christum 'facturam' et 'creaturam', e contrario nos se-

1 Ioh. 1, 14   4 II Cor. 4, 4   7 Col. 1, 13—15   11 Phil. 2, 5—7
 19 Col. 2, 8 sq.   26 cf. II Petr. 2, 21

5 refulgerent γ refulgeret *A*; *de forma* refulgerent inluminacione *u. Studien III 137 sq.*   9 redemptionem, remissionem *Fed (alios testes u. Studien III 138)*
 redemptione remissionem *A* redemptionem et rem. *C γ*   14 se esse *C γ*
 18 formā *A*   22 mundi] modi *A*   25 inhabitat γ *xpm A*   similes—dissimiles
 (*sc. pater et filius*)] similis—dissimilis *Cp.c., γ*   26 contentione *A*   28 diuinis
 scripturis γ 29 e] et *A*

- cundum scripturas dicimus et 'uiam' et 'ianuam' et 'lapidem offensionis' et 'petram scandali' et 'fundamentum' et 'brachium' et 'manum' et 'sapientiam' et 'uerbum' et 'agnum' et 'ouem' et 'pastorem' et 'sacerdotem' et 'uitem' et 'diem' et alia. sed ²
- 5 haec omnia sic intellegimus et dicimus, ut uirtutes et operationes filii dei intellegamus, non ut diuinam eius ex patre natiuitatem huiusmodi nominibus conparemus, quia ex nihilo omnia per filium facta sunt, filius autem non ex nihilo, sed ex deo patre est genitus.
- 10 3. Miror autem praedictum Ualentem aut oblitum esse aut certe subdole dissimulare, quid in praeteritum gestum definitumque sit. nam sub bonae memoriae Constantio imperatore, quando inter quosdam coeperat esse de fide dissensio, in conspectu eiusdem imperatoris, praesentibus Georgio episcopo Alexandrinorum ecclesiae,
- 15 (Pancratio episcopo) Pelusinorum, Basilio episcopo tunc Anquiritano, praesente etiam ipso Ualente et Ursatio et mea paruitate, post habitam usque in noctem de fide disputationem et ad certam regulam perductam Marcum ab omnibus nobis electum fidem dictasse, in qua fide sic conscriptum est: 'filium similem patri
- 20 per omnia, ut sanctae dicunt et docent scripturae', cuius integrae professioni omnes consensimus et manu nostra suscripsimus. si autem nunc aliquid illis spiritus huius mundi ² suggerit, ex aperto adhuc scire non possumus. nam ut nos professi sumus de scripturis 'per omnia similem filium patri excepta innatiuitate', exponant et illi de scripturis, quemadmodum parte sim
- 25 lis sit, parte dissimilis.

1 uiam] Ioh. 14, 6   ianuam] Ioh. 10, 7   lap. off.] Esai. 8, 14 etc.
 2 petram scand.] Esai. 8, 14. I Petr. 2, 8   fund.] I Cor. 3, 11   brachium] Esai. 51, 9. Luc. 1, 51. Ioh. 12, 38 etc.   3 manum] Ex. 13, 9 etc.   sapientiam] I Cor. 1, 24. 30   uerbum] Ioh. 1, 1. 14. Ap. 19, 13   agnum] Ioh. 1, 29 etc.
 ouem] Esai 53, 7. Act. 8, 32   4 pastorem] Ioh. 10, 11. 14   sacerdotem] Hebr. 5, 6 etc.   uitem] Ioh. 15, 1. 5   diem] I Thess. 5, 5

1 *pr. et om. Cou*   2 *petra A*   7 *nominibus Cγ nominemus A*   8 *pater A*
 15 *Pancratio add. Cou pr. episcopo add. Fed uasilio A*   16 *mea] in ea C Fab*
prauitate C Fab   17 *nocte A*   18 *iectum ACmI*   21 *consensimus omnes Cγ*
 22 *illisps A*   *illis om. Cγ*   26 *partem A*

4. Et ideo, fratres dilectissimi, hanc intrepidanter | et sine *f. 110^r*
 mora uestrae dilectionis ad conscientiam per Cyriacum officialem,
 cuius prima inuenta occasio est post Carinium diaconum, quem
 ad uos misi, professionem destinaui, ut per uestram quoque uigilan-
 tissimam deuotionem apud deum uniuersae fraternitati intimetur, ne
 2 quis fallacis diaboli laqueis ignorans implicetur. iam uestrae est unani-
 mitatis rescribere mihi, quid uobis spiritus sanctus suggerat. sane
 intimo caritati uestrae me huic epistulae, propterea quod manus
 dolerem, suscribere non potuisse, suscribendum autem mandasse
 fratribus et conpresbyteris nostris Innocentio, Octauiio et Catulo. 10
 EXPLICIT.

Epistulae
 Liberii et
 textus narra-
 tiuus.

VII.

1.

Cou VI.
 Textus narra-
 tiuus.

Liberius autem, antequam ad exilium iret, hanc uniformem
 epistulam confessoribus scripsit, id est Eusebio, Dionisio et Luci- 15
 fero in exilio constitutis.

2.

Epist. ad
 Eusebium,
 Dionysium,
 Luciferum
 (355).

1. Quamuis sub imagine pacis humani generis inimicus uehe-
 mentius in membra ecclesiae uideatur esse grassatus, uos tamen

7 cf. Ioh. 14, 26

1 hanc *Cp.c.* haec *A, Ca.c., γ* intrepidanter *A* 2 u^{ra} *A* 3 dia-
 conem *Cou* 4 destinaui *Cp.c., γ* destinauit *A* 5 intimetur *γ* intimentur *A*
 6 u^{ra} *A* 7 sanctus spiritus *γ* 9 dolerem *Cγ* dolere *A* potuisse *Cγ* potu-
 issem *A* 12 *Epistulae sequentes Liberii traditae sunt etiam aliquibus codicibus*
acta conciliorum continentibus, sc. in F, H¹—H⁴ (= H), quos indicauimus p. 42;
de quibus u. plura Praef. II A 3 et Studien I 29—32, III 106—108. edidit
epistulas Baronius (= Bar) ad a. 355 n. XXXV, ad a. 353 n. XIX, ad a. 357 n.
XLIII—XLV. uarias editiones collectionum canonum, quae epistulas ex Fabro
uel ex Baronio deprompserunt, u. Studien I 34. 14—16 INCIPIT EPISTOLA
 LIBERII EPISCOPI UNIFORMIS ANTEQUAM EXILIARETUR (EXSILIARETUR *H¹*
 EXHILARETUR *H⁴*) CONFESSORIBUS *etc. FH* Liberius episcopus dilectissimo
 fratri Lucifero *Ferrerius (Uita et res gestae S. Eusebii Uercellensis etc.², Romae*
1609; de Ferrerii editione u. Studien I 31) 14 autem *om. γ* 15 *ID H¹ ID E H⁴*
 Dionisio] *praem. ET FH* 18 umani *A* uehementer *Bar* 19 uidebatur
H³ H⁴ Bar crassatus *AH⁴*

acceptissimos deo sacerdotes egregia et singularis fides et hic probabiles deo ostendit et iam ad futuram gloriam martyres designauit. quo itaque praeconio laudis, qua uocis exultatione merita uirtutis uestrae praeferam, positus inter merorem absentiae uestrae et
 5 gaudium gloriae prorsus inuenire non possum, nisi quod scio hic me probabiliora uobis solatia exhibere, si credatis me in exilio simul uobiscum esse detrusum. denique me in ipsa adhuc expecta-
 2 tione pendentem, quod a consortio uestro durior necessitas interim detrahit, satis contristor. optaueram enim, fratres deuotissimi,
 10 prior pro omnibus uobis impendi, ut exemplum gloriae per me magis uestra dilectio consequeretur. sed fuerit haec palma meritorum uestrorum, ut priores de perseuerantia fidei ad confessionis in-
 lustrem gloriam ueniretis. quaeso igitur dilectionem uestram, ut
 3 me praesentem uobiscum [cum] esse credatis atque eo me affectu
 110^v 15 absentem non esse sentiat et intellegatis dolere me satis, | quod sim interim a uestro consortio disparatus. quantam denique gloriam fueritis consecuti, hinc magis scire potestis, quod, si qui in perse-
 cutione coronati sunt, solius persecutoris cruentos gladios sentire potuerunt, contra uos, deuoti per omnia dei milites, etiam falsos
 20 fratres inimicos experti uictoriam de perfidis pertulistis, quorum, quantumque in saeculo uiolentia increescere potuit, tanto sacer-

1 acceptissimos $H^1 H^2 m1$ acceptissimi $Fm2 H^3 Bar Cou$ acceptissim H^4 deo $AFer-$
 $reri$ us dño $H^2 m2$ domino $H^3 Bar Cou$ in domino H^4 dñi s.l. $Fm2$ hic $AFHFabBar$
 hinc Cou probabilis $AFH^1 H^2 m1$ 2 etiam $Ca.c., FH^4$ 3 quo] cum $FH^1 H^2 m1$
 qua] et $Fm2$ exultationis H^1 4 proferam $Bar Cou$ inter] in F et $om. H^1$
 5 prorsus] profusus FH^1 , (fu *eras. et r in ras. m2*) H^2 in (ut H^4) prorsus $H^3 H^4$
 uenire H^4 hic $AFabBar$ hinc $FHCou$ 6 pr. me] ne $Fm1 H^1 H^2 m1$ exi-
 lium *edd.* me simul uobiscum in exilio H me nobiscum simul in exilio F
 7 adhuc in ipsa γ adhuc] tunc H^4 9 distrahit $Bar Cou$ constristor $Aa.c.$
 constrictor $Fm1$ 10 pro $om. H^3 H^4$ p s.l. $H^2 m1$ 11 consequeretur H^2
 consequetur F 12 prioris A 13 ueneritis $FH^1 H^2 m1 \gamma$ uestram $om. H^4$
 14 presente H^1 *alt. cum del. C, om. FH* eo me $om. H^4$ effectu FH 15 senti-
 tiatis] credatis H^4 intellegatis A dolere me $Cm2$ dolere $Fm2 H^2$ dolorem A
 dolore $Fm1 H^1 H^3 H^4$ 16 separatus $FHBar$ quanta A quantum H^3 17 quod
 $om. H^3$ si $om. FHBar$ 18 persecutoris] persecutionis Bar cruentos gladios
 $S^3 FHBar Cou$ fructus gladio $AFab Ferreri$ 19 deuota H^4 milites] inlites H^4
 20 de perfidis uictoriam $C\gamma$ perfides A 21 quantumque $ATFH^4 Fab$
 quantumeumque $H^1 H^2 H^3$ quanto $BarCou$ uiolentiam in saeculo H^4 crescere
 $H^4 Bar$ tanto] *add. sanctis (sancti H^1) FHBar Cou* sacerdotis H^1

dotibus praemia laudis inueniuntur conferre. estote itaque de promissione caelesti securi.

2. Et quia proximiores estis deo effecti, uestris orationibus me uestrum consacerdotem famulum dei ad dominum subleuate, ut superuenientes impetus, qui de die in diem, cum annuntiantur, 5 grauiora uulnera infligunt, tolerabiliter ferre possim, ut inuiolata fide, saluo statu ecclesiae catholicae, parem uobis dignetur me 2 dominus efficere. et quia cupio, quae gesta sunt in ipsa congressione, fidelius scire, obsecro sanctitatem uestram, uniuersa fideliter litteris intimare dignemini, ut additamentum maius uel ipse animus, 10 qui diuersis rumoribus cruciatur, uel uires corporis ipsius, quae iam extenuatae sunt, de uestra cohortatione possint sentire. *et alia manu:* Deus uos incolumes custodiat, domini fratres.

Textus narra-
tius.

3.

Item Liberius, antequam iret in exilium, de Uincentio Capuensi 15 ad Caecilianum episcopum Spolitinum, scripsit:

Ex epist. ad
Caecilianum
(353/4).

4.

(3) Nolo te factum Uincentii ab intentu boni operis reuocet, frater carissime.

1 proemia H^2 2 caelestis AF , (caelesti H^1) H 4 subleuate H^1 subleuante (n *eras.*) A 5 ut] et A superuenientis AH^4 diem] die A annuntiant ATC *Fab* 6 uulnera] futura $ATCFab$ tollerabiliter (*pr. l eras.*) H^2, H^4 possum H^1 possimus H^2m2H^3Bar possumus H^4 7 fides FH^1 , (*s eras.*) H^2 parem] praemia H^3H^4Bar , *add. me FH^1H^2H^3* me *om. FH* dominus dignetur FH praemia dignetur nobis afferre *Bar* 8 et] FH , *om. A* congressione] congregatione FH 9 uestram] *add. ut Cou, sed cf. infra p. 169, 16* uniuers H^4 10 dignemine A addidamentum H^4 animus] *add. possit H^2m2H^3H^4* 11 diuersis rumoribus] in diuersarū moribus FH^1H^2m1 diuersis moribus $H^2m2H^3H^4$ diuersis morbis *Bar* cruciatur *om. FH* 12 cohortatione uestra γ uirae A exhortatione (-nē $Fm1H^1H^4$) FH possim FH 13 incolumes F incolumem H^1 domini fratres *om. FH* deus te incolumem custodiat, domine frater charissime : item ipse et mei memor esse digneris *Ferrerius* 15 antequam ad exilium ire (iret $H^2m2H^3H^4$) dixit FH de *om. FH* capuense AFH^1 16 ad] *praem. et FH* cecilianum A helianum FH Aelianum S^1 episcopum *om. FH* spolitanum F , (spoletanum H^4) H ; *formam Spolitinus u. etiam CIL XI P. 2, 701, nota 3* scripsit *om. FH* 17 n. 4, 5, 6 in A scriptura continua coniuncti sunt 18 nolite FH te *om. FH* uincenti FH intentu $C\gamma$ intentii A intento FH 19 fratres karissimi FH

5.

Textus narra-
tius.

Et ad Ossium de Uincenti ruina sic dicit:

6.

Ex epist. ad
Ossium
(353/4).

Inter haec, quia in nullo conscientiam tuam debeo praeterire, multi
5 ex Italia coepiscopi conuenerunt, qui mecum religiosissimum impe-
ratorem Constantium fuerant deprecati, ut iuberet, sicut ipsi
placuerat dudum, concilium ad Aquileiam congregari. Uincentium
Capuensem cum Marcello adaeque ex Campania episcopo lega-
tionem nostram suscepisse sanctitati tuae insinuo. de quo quia 2
10 multum sperabam, quod et causam optime retineret et iudex in
eadem causa cum sanctitate tua frequenter resedisset, credideram
integrum ius euangeliorum siue legationis posse seruari. non tantum
nihil impetrauit, sed etiam ipse in illam ductus est simulationem.
post cuius factum duplici merore affectus me moriendum magis
111' 15 pro deo decreui, ne uiderer nouissimus | delator aut sententiis
contra euangelium commodare consensum.

7.

Textus narra-
tius.

(4) Post haec omnia, quae uel gesserat uel promiserat Liberius

2 osium FH 2—4 sic dicit. Inter haec quia $AFmIH^1H^2m1Fab$ sic dicit inter
haec. quia $Fm2H^2m2H^3H^4$ sic dicit inter alia: quia $BarCou$ 4 praeteriret A
multi (m in ras. m2) F 5 episcopi $FHC\gamma$ peruenerunt H^4m1 religiosissi-
mum] religissimum H^4 gloriosissimum S^1FH^1 6 fuerat H^1 iuueret FH^1
7 ad Aquileiam $C\gamma$ adquileia A aquileia $FH^1H^2H^3$ acquilega H^4 Aquileiense Bar
8 adaeque F adaeque H^1 ad ea. H^3 ad ea quae H^4 atq. A aequae γ cāpanie A
9 quo quia] quo q (a s. q m2) F quo qui H^1H^2m1 quo cum $H^2m2H^3H^4$ quos (forte
ex quo q) A quo γ 10 sperarem (rem in ras. m2) H^2, H^3H^4 Bar pr. et] de AT
causa ATH^3H^4 retinet H^1 iudes A uidens T 11 causam H^1 cum sancti-
tatem tuam FH^1H^2m1 resedissee TC redisse H^1H^2m1 redis (r et d eras.) F
12 integram H^1 ius (eius H^3H^4) euangeliorum ATS^1FH dei euangelium Bar
 Cou siue = et siue (suae S^1) legationis ATS^1 suae (siue H^3) legationes (legati-
onis H^2 a. c.) FH sua legatione $BarCou$ seruare FH 13 ipse om. FH^1H^2m1
in illum (-am $H^2m2H^3H^4$) doctus est FH simulatione A 14 affectus moerore $C\gamma$
affectus (a in ras. m2) F effectus H^1 confectus (con in ras. m2) H^2, H^3H^4 Bar
me] om. FH mihi γ 15 delatur H^1 delator] add. existere $H^2m2H^3H^4$ Bar
aut] nam H^1H^2 nam uidetur H^3H^4 Bar aut in ras. $Fm2$ 16 commodasse $FHBar$
consensu A 18 promisserat A

missus in exilium, uniuersa in irritum deduxit scribens praeuaricatoribus Arrianis haereticis, qui in sanctum Athanasium orthodoxum episcopum iniuste tulere sententiam.

Epistulae
dubiae.

8.

Epist. ad
episcopos
Orientales
(357).

Dilectissimis fratribus presbiteris et coepiscopis Orientalibus Li- 5
berius salutem.

1 (5). Pro deifico timore sancta fides uestra deo cognita est
(et) hominibus bonae uoluntatis. sicut lex loquitur: i u s t a i u-
d i c a t e, filii hominum, ego Athanasium non defendi,
sed, quia susceperat illum bonae memoriae Iulius episcopus, de- 10
cessor meus, uerebar, ne forte in aliquo praeuaricator iudicaret.
2 at, ubi cognoui, quando deo placuit, iuste uos illum condemnasse,
mox consensum commodaui sententiis uestris. litteras adaeque
super nomine eius, id est de condemnatione ipsius, per fra-
trem nostrum Fortunatianum dedi preferendas ad impera- 15
torem Constantium. itaque amoto Athanasio a communione

8 cf. Luc. 2, 14 Ps. 57, 2

1 *pr.* in] ad *FH* uniuersam *H*¹ uniuersa***** (*eras. c. 9 litterae, forte -m uniuersā*) *H*² deduxit] *add. (in mg. m²) H², H³H⁴: nam tribulationum (-em H³m¹) tedio fatigatus (-tur H³) scribit (it in ras. m¹) H², H³H⁴ prauatoribus A 2 arrinis A haereticis Arrianis CCou in om. H³H⁴ hortodoxum A 3 iniustam S¹Cou in ius | tulere F tulere re (re *alt. del.*) H¹ sententiam] *add. istam FH¹H²m¹ ut exilio absolueretur et hereticae prauitati suum accomodaret (accomo- H²m²H⁴ accommo- H³) assensum add. (in mg.) H²m², H³H⁴ 4 Sequentes tres epistulae editae sunt etiam a Schiktanz (= Schi), Die Hilarius-Fragmente (1905) 159 sqq. et Chapman (= Cha) in Rev. Bénéd. XXVII (1910) 32—36 5 alia ae-
pistola *pracm. F* presbiteris] *om. FH Bar* prebiteris A 6 salutem *om. Cou* 7 fides] sedes *H*⁴ cognite *H*¹ cogita *H*³ est *om. FH*¹ 8 et *add. CFm²γ* 9 defendi *ATCFH*¹, *H*² a. c., *Fab Cha* defendo *H*² p. c., *H*³*H*⁴ *Bar Cou* 10 illum *rep. H*⁴ 11 in *ATCFab* ab *S¹FH Bar Cou* 12 ad *AH*³ condemnasse *F* condemnassē *H*³ 13 consensum] *add. meum H²m²H³H⁴ adaeque H² p. c. adaeq. A adaeque H³ ad ea quae H⁴ autem quas (quas *eras. et* que *in ras. m²) F, H¹, H² a. c. ad haecque Bar* atque *C* -que *S¹γ* 14 condemnatione *H¹H²H⁴* condēp natione *F* 15 imperatorē *F* imperatorem] *add. nostrum H²m²H³H⁴ 16 amoto (pr. o in ras. m¹) H² amato Fm¹H¹ abominato Fm² amodo H³H⁴ a om. H¹, (et *s.l.m²) F* 16—169, 1 a communione—a me] super quo statuta omnium uestrum a me cum sede apostolica (*in ras. m¹) H², H³H⁴ Bar*****

omnium nostrum, cuius nec epistulia a me suscipienda sunt, dico me pacem cum omnibus uobis et cum uniuersis episcopis Orientalibus seu per uniuersas prouincias pacem et unanimitatem habere.

2 (6). Nam ut uerius sciatis me ueram fidem per hanc epistulam
 5 meam proloqui, dominus et frater meus communis Demofilus quia dignatus est pro sua beniuolentia fidem uestram et catholicam exponere, quae Syrmio a pluribus fratribus et coepiscopis nostris tractata, exposita et suscepta est [*† haec est perfidia Arriana, hoc ego notauī, non apostata, Liberiorum sequentia*] ab omnibus, qui in
 10 praesenti fuerunt, hanc ego libenti animo suscepi [*† sanctus Hilarius illi anathema dicit: † anathema tibi a me dictum, Liberi, et sociis tuis*], in nullo contradixi, consensum accommodaui, hanc sequor, haec a me tenetur. [*iterum tibi anathema et tertio, praeuariator Liberi*]. sane petendum credidi sanctitatem uestram, quia
 15 iam peruidetis in omnibus me uobis consentaneum esse, dignemini communi consilio ac studio elaborare, quatenus de exilio

1 omnium—sunt *exp. Fm² et pos. s. l. illius, ita ut legatur*: abominato Athanasio et communione illius nec *Cy* ne *AFH¹* epistolia *S¹C* apostolica *FH¹* dico me] diconiae *H²H³* 2 pacem] pace *A, om. Ccu, eras. F* 3 unitatem *FH Bar* 4 ut] de *FmIH¹* ueram fidem *H²m²H³H⁴Bar* uera fide *AFH¹* *H²m¹γCha* ueram sedem *H⁴* per hanc (hac *H³*) epistulam meam *H²m²H³H⁴ Bar* pro hac epistola mea (epistolā ea *A*) *AFH¹H²m¹Cha* 5 meam] ea *Cy Schi* proloqui *H²H³ Bar* ploqui *H⁴* loqui *ACFH¹γ Cha, suppl.* quam proposuit *Cou* dominus] *add. meus H* frater] *uester H⁴* meus *del. H², om. H³H⁴* demofilus *A, (i alt. eras.) F* quia *Erg* qui *AFH Barγ* 6 uerā *A* uestram *T¹CFab* ueram *S¹FH Bar* expone *H³* 7 sirmio *H¹H²H³* syrmiū *A* Sirmium *CFab* firmiōa *H⁴* quo epis *H³* 8 tractata] *add. et FH* et] *atque (in ras. m1)* *H², H³H⁴* † *add. postea A; de anathematibus u. Studien I 123 sqq.* 8—10 haec—fuerunt *om. FH Bar* perfidie amianę *A* 9 apostata *A* 10 ergo *FH* suscipi *H¹H²m¹* 10—12 † sanctus—sociis tuis *om. FH* 10—11 sanctus—dicit *om. γ* 11 Liberi *Cm²γ* liberio *A* 12 in] *praem. et H²m²H³H⁴* contradicens (eius *in ras.*) *H², H³H⁴, add. huic H²m²H³H⁴* consensu *FmIH¹H²m¹* hanc] *add. itaque H²m²H³H⁴* 12—14 consensum—Liberi *om. Bar* 13 sequor] *add. et H²m²H³H⁴* iterum—Liberi *om. FH* 14 Liberi *Cy* liberio *A* petendam *FH¹H²H⁴γ* credidi *rep., sed post exp. H²* uestram quia iam per- *om. H⁴, sed habet lacunam c. 20 litt.* 15 iam peruidetis] semper (sem *in ras. H²m¹, eras. est iā*) uidetis *H², H³ Bar* dignamini *FH Bar* 16 laborare *Cy* exsilio (*s eras.*) *F, add. iam H²m²H³H⁴ Bar Cou*

dimittar et ad sedem, quae mihi diuinitus credita est, reuertar.

Textus narra-
tius.

9.

(7) Perfidiam autem apud Syrmium descriptam, quam dicit Liberius catholicam, a Demofilo sibi expositam, hi sunt, qui conscripserunt: Narcissus, Theodorus, Basilius, Eudoxius, Demofilus, 5 Cecropius, Siluanus, Ursacius, Ualens, Euagrius, | Hireneus, Exu- f. 111^v perantius, Terentianus, Bassus, Gaudentius, Macedonius, Marcus, Acacius, Iulius, Surinus, Simplicius et Iunior [*requirendum omnes haeretici*].

Epist. ad
Ursacium,
Valentem,
Germinium
(357).

10.

10

ITEM LIBERIUS DE EXILIO URSATIO, VALENTI ET GERMINIO.

1 (8). Quia scio uos filios pacis esse, diligere etiam concordiam et unanimitatem ecclesiae catholicae, idcirco non in aliqua necessitate impulsus — deo teste dico — sed pro bono pacis et concordiae, quae martyrio praeponitur, his litteris conuenio uos, domini fratres 15
2 carissimi. cognoscat itaque prudentia uestra Athanasium, qui Alexandrinae ecclesiae episcopus fuit, (a me esse damnatum), prius-

1 dimittar A didimittar H²H³ dimittat Fm1 diuinitus om. FH¹H²m1
2 n. 8 et 9 in A scriptura continua coniuuncti sunt 3 perfidiam] praem. † H²
syrmii*ū A sermium H 4 catholicam] add. fidem H²m2H³H⁴ demofilio A
hii AH¹ de singulis episcopis, qui Sirmii (a. 351) subscripserunt, u. Studien
II 101 sqq. 5 narchissus A narcissus franciscus H⁴ eudosius A demo-
philus H⁴ 6 cecorpius F, (cocorpius H⁴) H silbanus A ursatius H³ arsacius FH¹
hereneus FH¹H² ereneus H³ irenaeus S¹ Bar henerius H⁴ hyrenius Cγ exsupe-
rantius FH¹H² 7 Bassus] bustus Bar macedonius FHC machedonius A
Marcus FH Bar marthus ACγ martius S¹ 8 Acacius Fed acticus ACγ atticus
S¹FH Aetius susp. Bar serinus H⁴ Seuerinus susp. Bar et (ceteri add. S¹)
iuniores, quibus credidit S¹FH requirendum omnes haeretici (cf. Studien
I 169)] A omnes haeretici S¹ et alii Bar, om. FH 11 om. H⁴ LIBERI A
SCRIBIT URSATIO FH¹ SCRIBITUR SATIO H²H³ GEMINO FH¹H²H³, LIBERIUS
add. FH¹H²H³ 12 scio] si H⁴ filii H²H³H⁴ 13 unitatem F, (dignitatem
H⁴) H, Bar Cou in] ad H¹, (del. m2) F, om. H²H³H⁴γ 14 compulsus Bar Cou
teste deo Bar pro om. H³ concordioque H¹ 15 proponitur A, (p̄ ex
p̄ m2) F bis H⁴ conueni H³H⁴ fratres] mei Bar 16 itaque om. FH Bar
17 ecclesiae om. H³ a me esse damnatum (ēē dāpnatū Fm2) add. Fm2 Bar,
om. A ICH a me esse damnatum prius, quam ad comitatum sancti imperatoris
litteras Orientalium destinarem episcoporum et ab ecclesiae Romanae communione
esse separatam Cou, qui scribit in nota: ex ms. Sirm. utcumque restauratur hic locus

quam ad comitatum sancti imperatoris secundum litteras Orientalium
episcoporum (scriberem, quod) et ab ecclesiae Romanae communione
separatus est, sicuti teste est omne presbiterium ecclesiae Romanae.
sola haec causa fuit, ut tardius uiderer de nomine ipsius litteras ad
5 fratres et coepiscopos nostros Orientales dare, ut legati mei, quos
ab urbe Roma ad comitatum direxeram, seu episcopi, qui fuerant
deportati, et ipsi una cum his, si fieri posset, de exilio reuocarentur.

2 (9). Et hoc autem scire uos uolo, quod fratrem Fortuna-
tianum petii, ut [cum] litteras meas ad clementissimum imperatorem
10 (perferat, quas ad Orientales episcopos feci, ut scirent et ipsi una
secum Athanasii communione me esse separatum. quas credo quod
pietas ipsius pro bono pacis gratulanter accipiet, quarum exemplar
etiam Hilario imperatoris fideli eunuco direxi. peruideat caritas
uestra haec me benigno et innocenti animo gessisse. quapropter
15 his litteris meis conuenio uos et adiuro per deum omnipotentem
et Christum Iesum filium eius, deum et dominum nostrum, ut
dignemini ad clementissimum imperatorem) Constantium Au-

1 de comitatu H^4 imperatoris] *add.* peruenissem *Bar* secundum *eras.* F
2 episcoporum] *praem.* destinarem $S^1 Fm2$ scriberem, quia *Duchezne* (*Mélanges*
d'Archéologie et d'Histoire XXVIII [1908] 48), *unde Fed add.*: scriberem, quod
litteras—dirigerem *susp.* *Tillemont* (*Mémoires VI* [1704] 771) et] *praem.* a
mea *Tillemont* 2—3 communione—Romanae *om.* F 3 esse separatum *Bar*
testis (testes H^3) H *Bar* presbiterium $H^1 H^3$ p̄briūm H^4 Romanae ecclesiae γ
4 tardior H^4 5 legati ei A legati et TC 6 romana FH dixeram $ACm1 Fm1$
miseram H^4 7 unā $H^1 H^2$ possit AH^1 exsilio H^1 8 et *del.* $Fm2$ et hoc
rep. H^4 autem] etiam *Bar Cou* nolo *om.* $H^3 H^4$ 9 cum] $C\gamma$ cū A , *om.*
 $S^1 FHBar$ litteris meis C *p. e.*, γ clementissimum H^2 imperatorem *om.* H^3
10—17 perferat—imperatorem *om.* (*propter homoeoteleuton*) A , $C\gamma$; *omissa exsta-*
bant etiam in S^1 et *om.* S^1 11 communionem $H^1 H^3 H^4$ me *om.* H^1
12 accipiet $AS^1 Fm2$ accepit $Fm1 H$ 13 hilario S^1 , (*o in ras. m?*) F hilario H^1
philario $H^2 Cha$ philargio $H^3 H^4$ philargio *Bar* fideli S^1 , (*add. s. l. m?*) F , *om.*
 $H Bar Cha$ eunuco *Fel* (*formam eunuco u. etiam u. g. Rossi Inscr. Chr. I n. 1121*)
eunucho *Bar* cū (cum $H^2 H^3 H^4$) rogo ($Fm2$ *eras.* cū et *mut.* r in R , *ita ut legatur*:
Rogo peruideat) FH cubiculario *susp.* Cha direxi] S^1 , *om.* $Fm1 H$, *s. l. Fm2*
prodat *Bar* peruideat] *om.* *Bar* puidet (-eat $m?$) F prouidet H ; *cf. supra*
p. 169, 15 peruidetis 14 gessisse H^2 15 per *om.* $H^1 H^2 m1$ 16 Iesum Chri-
stum H^4 deum et dominum $S^1 H^4$ dominum et deum $FII^1 H^2 H^3$ et dominum *Bar*
nostrum] *add.* et spiritum sanctam $FH Bar$ 17 dignemini (*ig ex ed*) H^2

gustum pergere et petere, ut bono pacis et concordiae, in qua pietas
 eius semper exultat, me ad ecclesiam mihi diuinitus traditam
 iubeat reuerti, ut temporibus ipsius ecclesia Romana nullam susti-
 3 neat tribulationem. me autem cum omnibus uobis episcopis eccle-
 siae catholicae pacem habere his litteris meis aequo et simplici animo 5
 scire debetis, fratres carissimi. magnum solatium enim uobis in die
 retributionis acquiretis, si per uos pax ecclesiae Romanae fuerit
 4 reddita. scire autem per uos uolo etiam fratres et coepiscopos nostros
 Epictetum et Auxentium pacem me et communionem ecclesiasti- 10
 cam cum ipsis habere. quos credo gratanter haec suscepturos. qui-
 cumque autem a pace et concordia nostra, quae per orbem terrarum
 uolente deo firmata est, dissenserit, sciat se separatum esse a nostra
 11 communiōne. [*praeuaricatori anathema cum Arrianis a me dictum*].

11.

Epist. ad
 Uincēntium
 (357).

ITEM DE EXILIO UINCENTIO LIBERIUS.

15

1 (10). Non doceo, sed ammoneo sanctum animum tuum,
 frater carissime, eo quod conloquia mala mores bonos
 corrumpant. insidiae hominum malorum bene tibi cognitae
 sunt, unde ad hunc laborem perueni; et ora, ut det dominus *f. 112^r*

17 cf. I Cor. 15, 33

1 pergere et] pergeret *AS*¹ 2—3 *subter* me—iubeat *re lineam duxit* *H*²
 3 iuueat *FmIH*¹ Romana ecclesia γ Romana *om.* *H*³*H*⁴ 4 episcopis] *praem.*
 sedis apostolicae *H*⁴ 5 equo *H*³ 6 debetis] *delictis* *A* 6—7 magnum—retri-
 butionis *om.* *H*⁴, *sed relinquit lacunam unius et dimidiae fere lineae* magnum
 enim uobis (u *ex n F*) praemium (proemium *FH*²) *FH*¹*H*²*H*³ magnum enim (etiam
Bar) praemium uobis *S*¹*Bar* 7 tribulationis *S*¹*FH*¹ acquiretis *S*¹*Bar* *Cou*
 adquiretis *ATCH*⁴ acquiretis *H*¹*H*²*H*³ 8 reddi *H*³ aũ *eras. F* per uos
om. FH 9 epitectum *A* communiōne *H*³ 10 quos] quod *FH Bar* credo]
add. uoss. l. Fm2 haec suscepturos γ *exsuscepturos AC Cha* suscepturos *FH Bar*
 11 ad pacem *H*²*H*³*H*⁴ concordiam (-a *H*³) nostram *H*³*H*⁴ orbem] ordinem *H*
 12 uolente deo *om. FH Bar* sciat se] *sciasset A* reparatum *H*³ 13 cum]
*praem. una H*¹*H*²*H*³ *Bar Cou* 15 Liberius Uincēntio *C* γ uincēntio *H*⁴ 16 mo-
 neo *FH* tuum *om. FH*¹ 17 frater carissime] fr̄s *FH*¹, (*kī ex s m2*) *H*², *H*³ frater
*H*⁴ *Bar* moros *Aa.c.* bonos mores *FH* 18 corrumpunt *H*¹*H*⁴ γ insidiae] in
 diae *H*³ in die *H*⁴ malorum hominum *Bar* cognita *H*⁴ cogita *H*³ 19 ad
 hunc laborem] adhuc clamabo *H*³*H*⁴ perueniet horā (rogo *add. s. l. m2*) *F*, (hora
*H*²*m2H*³*H*⁴) *H* hdet (*d ex ?*) *H*⁴

tolerantiam. dilectissimus filius meus Urbicus diaconus, quem 2
uidebar habere solatium, a me per Uenerium agentem in rebus
sublatus est.

2 (11). Sanctitati (uero) tuae significandum credidi me de con-
5 tentione illa a nomine Athanasii recessisse et ad fratres et coepi-
scopos nostros Orientales litteras dedisse [et] desuper eius nomine.
unde, quia deo uolente et pax nobis ubique est, dignaberis conuenire
episcopos cunctos Campaniae et haec illis insinuare. ex ipsorum
numero una cum epistula uestra de unanimitate nostra et pace ad
10 clementissimum imperatorem scribite, de quo possim et ego de
tristitia liberari. *et manu ipsius*: Deus te incolorem custodiat, 2
frater. *item manu ipsius pagina perscripta*: Cum omnibus episcopis
Orientalibus pacem habemus et uobiscum. ego me ad deum absolui.
uos uideritis, si uolueritis me in exilio deficere, erit deus iudex inter
15 me et uos.

14 cf. I Reg. 24, 16

1 tollerantiam H^3H^4 2 solacium FH^1H^2 agente H^3H^4 in] et $Fm1H^1$,
(et *eras. et in in ras. m1*) H^2 3 est] et $Fm1H^1H^2m1$ est et ideo $H^2m2H^3H^4Bar$
4 uero] S^1Fm2 , *om. AH* credit in me H^1 5 a nomine] nominis H^2m2
 H^3H^4Bar q est p nomine $Fm2$ athasii H^3 6 et *del. Cou, om. FH* desuper]
(de *eras. m2*) F , (de *del. m2*) H^2 nomine eius $C\gamma$ 7 unde—uolente *om. Bar*
et] $C\gamma$ ex A , *om. FH* uobis $C\gamma Fm^1$, (u *eras. et n in ras.*) H^2 dignaueris
 $AFm1H^1$, $H^2a.c.$ dignamini $Fm2$ 8 omnes episcopos (epi *ex epōs Fm2*) cunctos
(cunctos *eras. Fm2, del. H^2m2*) FH^1H^2 omnes episcopos H^3H^4Bar ex] *praem.*
et $H^2m2H^3H^4Cou$ ex ipsorum numero *exp. Fm2* eorum Bar 9 uestra]
nostra (*ura s. l. add. m2*) H^4 unitate $H^3a.c.$, H^4 pacē A 10 clementissimum A
imperatorem] *add. nostrum H^2m2H^3H^4Bar* scribere $H^2m2H^3H^4BarCou$
pr. de om. FH Bar Cou 11 tristitia] *add. magna H^3H^4 Bar Cou* alia s. et
manu $Fm2$ ipsius *eras. Fm2* dominus Bar incolorem FH^1 incolorem H^3
12 domine, frater carissime $FH Bar$ pagina perscripta S^1 paginae perscripta
 $AC Cha$ paginae perscriptae $C\gamma$ pagina conscripta FH^1 , (in eadem *praem. m2*) H^2
in eadem pagina conscripta H^3H^4Bar 13 uobiscum. ego me $AFH^2H^3H^4 Fab$
Schi Cha uobiscum ego. me $Bar Cou$ uobiscum ego me H^1 ad deum *rep. H^4*
absolui $C\gamma Cha$ solui $AFHBar$ solui (absolui Fab). uos uideritis si—deficere,
erit (deficere erit H^1) FH^1H^2Fab absolui, uos uideritis: si—, erit *Cou, sine inter-*
punctione A 14 erit] *praem. et H^2m2H^3H^4* inter me] in te rine H^3 15 EX-
PLICIT PERFIDIA LIBERII MISERI *add. H*

VIII.

1.

Epist. lega-
torum syn.
Seleuciensis
(359) et
textus narra-
tius.

EXEMPLUM EPISTULAE ORIENTALIUM EPISCOPORUM, QUAM
REUERSIS AB ARIMINO LEGATIS DEDERUNT.

Cou X

Epist. ipsa.

Dilectissimis fratribus Ursatio, Ualenti, Magdonio, Megasio, Ger- 5
minio, Gaio, Iustino, Optato, Marciali et ceteris Ariminensis
synodi legatis Siluanus, Sofronius, Neo, Erodianus, Patritius, Hel-
pidius, Theophilus, Theodorus, Eumatius, Didimion, Ecdicius,
Arsenius, Passinicus, Ualentinus, Eucarpus, Leontius, Eortasius
et Macarius in domino salutem. 10

(1) Unitati nos et uerae paci studentes et ex synodi mandato heresi
renitentes manifesta fieri uobis ea, quae circa ecclesiam aguntur,
iustum putauimus, ne ignoratio uos socios tantae impietatis efficeret
[et], quamquam non nescire uos arbitremur non sine causa totius 15
synodi legatos, episcoporum scilicet numero fere multo amplius
centum, nunc usque ingressu huius ecclesiae nosmet ipsos abstinere.
2 ob quod instructos etiam uos esse uolumus, ne penitus dominans
iam intra ecclesiam heresis inualescat, quae dominum nostrum
Iesum Christum uere filium dei unigenitum, deum de deo, patri
similem ausa est denegare, ita (ut), quae praedicationes blasphemiae 20
de unigenito deo et sentiantur ab his et praedicentur, cognitum
haberetis. nam et piissimo imperatori Constantio hoc ipsum pro-
bauimus et anatematizari haec omnia commotus religiosissime
uoluit. dolus autem hic nunc praeparatur, ut Aetius auctor huius
haeresis ipse potius, quam haec impietatis dicta damnentur, magis 25
in hominem, quam in doctrinam sententia lata esse uideatur.

2 Edidit Baronius epistolam secundum Fab ad a. 359 n. XXX 3 EPĪSC A
4 ARRIMINŪ A 5 de singulis legatis synodorum Seleuciensis et Ariminensis u.
Studien I 103 sqq. magdonio A, sed cf. supra p. 87, 5 migdonius Germinio
om. Cγ 6 arriminensi A 8 theophilus A 9 passinicus S¹ passinnicus A
passunicus T 11 unitati nos Fed unitatēnon A unitati Cγ uere A mandati A
sinodi A, sed cf. l. 15 synodi 12 retinentes ACm1 ecclesia A 14 et del. Eng
nescire Cou cessire A cessare C causa om. Cγ non—legatos] nos, cum simus
totius synodi legati susp. Cou 15 legatos Fed legatis AC 16 ingressū A
ecclesia A 20 ita ut quae S¹Cou itaq. A ita quae T 21 et sentiantur S¹Cou
essentiant A essentialiter TCFab 22 aberetis A 23 commotus] conuictus Cm1
24 hic om. Cou nunc om. CFab etius A 25 impietatis] impie CFab
magisque γ 26 homine A

monemus ergo uos, fratres, ut haec diligenter retractetis detisque 3
 112^v | operam, ut catholica fides maneat. ceterum non ambigit caritas
 uestra uniuersa ita, ut geruntur, Occidentalibus esse ecclesiis nun-
 tianda. optamus uos, fratres, in domino bene ualere.

5

2.

Textus narra-
tius.

1 (2). His itaque sumptis, quibus et commemoratae superius
 blasphemiae subnexae erant, calumnia in eum, qui suscepit, in-
 tenditur. et tantus detectae fraudulentiae suae hypocritas furor
 subiit, ut periculum depositionis in eo constituerent. qui con-
 10 uictae conscientiae dolor est deterreri quemquam agnitione ueri-
 tatis! si liber iste Ualentis et Ursacii non est fidei uestrae, quid
 eius dampnationi non adquiescitis! anne non publico humani generis
 assensu inter omnes conuenit uenenum malum esse et caedem
 15 innocentis erimen esse et impietatem in dominum horrorem esse?
 sed quisque haec delata non dampnat, necesse est eorum se studii
 socium profiteatur, quia nemo est, qui non et, quae oderit, coarguat,
 et, quae non coarguit, probet. post synodum enim Seleuciensem Con- 2
 stantinopolim uenientes, quid est, quod statim dampnatis hereticis
 uos iungitis, non differtis in aliquo tempus adeundi neque de pru-
 20 dentis ratione consilii aliquam uobis moram ad percunctandum im-
 penditis? adeunt deinde uos non communicantes episcopis legati
 synodi Orientales, gesta omnia edocent, dominantem quoque
 haeresim demonstrant. nonne oportuisset uos saltem uel nunc
 25 adsistere et cunctarum disceptionum arbitros reseruari? sed 3
 nescio cuius uoluntatis uestrae conscientia recti iudicium non
 recepistis. uestris enim statim adgregamini et blasphemiarum ue-

2 fides catholica γ 7 subnexerant *ACmI* 8 tantis *ACmI* 9 in eum
 (uel in eo *Cou*) γ in eos *AC* 11 ualens *A* 12 anne non *Cou* adne non *A*
 at nonne *CFab* 13 ascensu *A* 15 quisque = *quisquis* sese γ studii
Cou studiis *A* 17 coarguit *C\gamma* quo arguit *A* seleociensem *Aa.c.* 19 di-
 fertis *A* neque γ aequae *A* aequae *C* 21 synodi legati *C\gamma* 22 dominantem]
 damnatam *Cp.c.*, γ ; cf. supra p. 174, 17 sq.: dominans iam intra ecclesiam heresis
 23 tunc *susp. Cou* absistere *coni. Cou* 24 disceptionum] d. tenorem *C*
 disceptationum tenorem γ arbitros *Fed* arbitror *AC* arbitrio γ 25 consci-
 entiam *ACmI*

strarum communionem initis. nec id saltem consilii sumitis, sin pudor aliquos fefellisset, Ariminensem synodum aestimari. dolum enim uestrum in non anathematizandis uestris statim prodidistis.

2 (3). Nam in conuentu multorum uos arguentium, cur 5 etiam non creaturam dei filium diceretis, respondistis sanctis Ariminensibus non Christum creaturam negatum fuisse, sed dissimilem ceteris creaturis, | quia in eo, quod dictum sit 'non esse creatum *f. 113^r* uelut ceteras facturas', non (dictum sit), quia creatio non sit, sed excipiat a ceteris, ut, licet omnino dissimilis ceteris sit, tamen 10 ut ipse aliud non sit, quasi uero ulla creatura aliis sit similis, ut angelus homini, homo aui, auis pecudi. haec si mentior, testes sunt, qui audierunt. quodsi et ipsi tacebunt, loquitur mecum defensus a uobis impiissime liber uester, in quo ut uitrum hyacinto, ita filius 2 patri et deo Christus alienus est. deinde, in quo audientes fefellistis, 15 ut 'non de nullis extantibus sit, sed ex deo', numquid, quia et hoc a uobis dictum sit, simulatio non patuit, cum ideo 'non de nullis extantibus, sed ex deo' secundum uestram professionem sit, quia eidem uoluntas ad id, quod subsistat, exordium fuerit? mentior plane, si non coniuentibus per conuentionem libelli sui Orientalibus 20 dampnastis eos, qui non de substantia habere eum id, quod natus 3 est, sed de uoluntate dixissent. 'aeternum' quoque 'cum patre' esse profitemini. uere sane dixeritis, si non reclamatum mihi esset, cur ante tempora aeterna de uero patre deo uerum unigenitum deum natum praedicassent, ut aeternitas ei cum patre angelorum 25 animarumque humanarum non iam anteriorum sit, sed futurorum. 'similem' quoque 'secundum scripturas' esse dixistis, quasi non secundum scripturas similis deo et homo sit et regno 4

28 cf. Matth. 13, 31 etc.

1 communionem initis γ communionem minuitis (iniustus *Cm2*) *ATC* consiliis suntis *TC* 2 extimari *C\gamma* *A* in *mg.*: pfidia synodi ariminensis 5 conuentum *A* 6 de *Aa.e.* esse dei filium non diceretis *su p.* *Cou* 8 dictum sit uel hoc *add.* *Fed* hoc dictum est *add.* *Cou* 10 omnino *C* non *A\gamma*, sed *Cou* uult tolli non 11 *pr.* ut] uel *Eng* 14 iacynto *A* 16 et quia γ 20 plane] sane *CCou* si non coniuentibus *Cou* si in conuentibus *A* si non in conuentibus *CFab* conuentione *A* 21 eum *om.* *C\gamma* 24 deo *Cou* $\bar{d}m$ *ATCFab* 25 praedicassent *Eng* praedicassetis *Cou* praedicassem *ATCFab* 26 anteriorum (u *ex?*) *A* 28 regnū *ACm1*

caelorum granum sinapi et fermentum et sagena. sed percurrere hypocrisis uestrae mendacia otiosum est; clamant enim aduersum uos impietatis uestrae opera.

3 (4). Seruus, ne dicam bonus, sed certe tolerabilis, contumeliam
 5 domini inuitus audit et, si liceat, ulciscitur; miles regis sui periculum
 etiam subiectu corporis sui et contemptu animae depellit; canes
 ipsi ad custodiam domus habiti, quodam sensu naturae intellegentes,
 oblatrant et, ubi quaedam eos aduentantium aura contigerit, totis ad
 suspicionem ipsam saltibus efferuntur. uos audistis Christum uerum
 10 dei filium et unigenitum deum negari: <negare> reputamini et quie-
 scitis. quid quieuisse dico? obnitimini reclamantibus et adgregamini
 obstrepentibus. parum istud est. ex biblioteca etiam uestra ad
 praedicationem impietatis arma sumuntur et bellum aduersus deum
 praesidiis uestris initur. ubi igitur uestra professio apud Nicheam 2
 15 Thraciae, qua dixistis omnes hereses dampnatas esse? in lumen
 falsitas uestra protracta est; professionis uestrae noctem sol iustitiae
 praedicatoribus suis prodidit. probatis enim haec et dampnatis et
 <ad> haereticos transitis. ita, quod antea ad fraudem hominum
 fefellistis, nunc ipsum ad professionem professi in deum Christum
 20 odii prodidistis.

1 cf. Matth. 13, 33. Luc. 13, 21   cf. Matth. 13, 47   16 cf. Mal. 4, 2

1 grano *A, Ca. c.*   sagena γ sagina *C p. c.*   saginam *A, Ca. c.*   5 licet *C Cou*
 6 subiectus *A, Ca. c.*   obiectu γ 7 sensum *A*   9 efferuntur *C p. c.*, γ effu-
 nertur *A*   effunerantur *Ca. c.*   10 negari: negare reputamini *uel* negari: non
 reluctamini *Cou*   negareputemini *A*   negare reputamini *S¹ (?) TC*   negari. profite-
 mini (*ex pfitemini*) *Eng*   11 agregamini *A*   12 uestro *A*   15 trachiae *A*
 qua *Cm2\gamma*   quod *A*   quo *Cm1*   in] *pracm.* et *C Fab* sed *Cou*   18 ad *add. C*
 19 ipsam *C\gamma*   20 EXPLICIT S̄CI HILARII EX OPERE HISTORICO *add. AC\gamma*

B.

APPENDIX AD COLLECTANEA ANTIARIANA PARISINA:
ORATIO SYNODI SARDICENSIS AD CONSTANTIIUM
IMPERATOREM
ET
TEXTUS NARRATIUS S. HILARII PICTAUIENSIS
(LIBER I AD CONSTANTIIUM).

INDEX NOTARUM.

- B* = cod. Uaticanus Basilicanus S. Petri D. 182 s. VI in.
C = cod. Parisinus Nouv. acq. 1454 s. XI.
J = cod. Salisburgensis S. Petri a. XI. 2 s. XI/XII.
E = cod. Bernensis 100 s. XII.
G = cod. Burdigalensis 112 s. XII.
L = cod. Zwettlensis 33 s. XII.
M = cod. Monacensis 169 s. XII.
O = cod. Monacensis 21528 s. XII.
W = cod. Uindobonensis 684 s. XII.
T = cod. Carnutensis s. XIII (?), lectiones uariantes apud Coustant.
 γ = *B* et *C* consentientes.
 π = *JELMOW* consentientes.
 λ = codices omnes consentientes.
Bad = ed. a Badio impressa, Parisiis 1510.
Era = ed. Erasmi, Basileae 1523.
Lyp = ed. Lypsi, Basileae 1550.
Gil = ed. Gillotii, Parisiis 1572.
Cou = ed. Coustantii, Parisiis 1693.
 Δ = *Bad Era Lyp Gil* consentientes.
 Θ = editores omnes consentientes.
m? = manus incerta.
a. r. (*p. r.*) = ante (post) rasuram.
notas alias u. p. 2.

ORATIO SYNODI SARDICENSIS AD CONSTANTIUM IMPERATOREM

ET

TEXTUS NARRATIUS S. HILARII.

5

(LIBER I AD CONSTANTIUM).

I.

Epistula
syn. Sardicensis
(343/4).

1. Benignifica natura tua, domine beatissime Auguste, cum benigna uoluntate concordat et, quoniam de fonte paternae pietatis tuae misericordia largiter profluit, quod rogamus, facile nos impetrare
10 posse confidimus. non solum uerbis, sed etiam lacrimis deprecamur, ne diutius catholicae ecclesiae grauissimis iniuriis afficiantur et intolerabiles sustineant persecutiones et contumelias et, quod est nefarium, a fratribus nostris. prouideat et decernat clementia tua, 2
ut omnes ubique iudices, quibus prouinciarum amministrationes
15 creditae sunt, ad quos sola cura et sollicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, a religiosa se obseruantia abstineant neque posthac praesumant atque usurpent et putent se causas cognoscere cleri-

11 sq. cf. ep. syn. Sardicensis ad Iulium 3 (supra p. 128, 10 sq.) 13—182, 2 cf. ep. syn. Sardicensis ad ecclesiam Alexandrinam apud Athanas. apol. c. Arian. 39

1 *Oratio seu potius epistula haec et textus sequens narratiuus proprium locum habebant in opere S. Hilarii anno 356 scripto et quidem post textum narratiuum editum supra in Coll. Antiar. Paris. Ser. B II 11 p. 154, 25* ORATIO—IMPERATOREM *Fed coll. supra p. 154, 24; cf. Wilmart (Rev. Bénédictine XXIV [1907] 198)* INĀ EIVSDEM AD CONSTANTIVM *B* INCIPIT LIBER EIVSDEM AD CŌSTANTIVĀ *C* epistola sancti hylarii episcopi transmissa ad Constantium (constantium augustum *M* constantinum *O*) *JEMOW* incipit tractatus eiusdem ad eundem constantium *G*, *titulus deest in L* 3 ET—HILARII *perspicuitatis causa add. Fed* 7 *benefica G et plures alii codd. gallici (non benigna, ut scribit Cou; cf. Studien I 139 sqq.) benigna susp. Wilmart (Rev. Bénéd. XXIV [1907] 161 sq.) augusthe C a. r.* 9 *miserecordiam C a. r.* 12 *persecutiones] passiones G pr. et] et** C* 14 *omnes] onis G, add. se ḡG, (postea eras.) E et L, (s. l. m2) W* 17 *praesument L*

corum et innocentes homines uariis afflictationibus, minis, uiolentia, terroribus frangere atque uexare.

2. Intellegit singularis et ammirabilis sapientia tua non decere, non oportere cogi et compelli inuitos et repugnantes, ut se his subiciant et addicant ui oppressi, qui non cessant adulterinae doctrinae 5 corrupta semina aspergere. iccirco laboratis et salutaribus consiliis rem publicam regitis, excubatis etiam et uigilatis, ut omnes, quibus imperatis, dulcissima libertate potiantur. non alia ratione, quae turbata sunt, componi, quae diuulsa sunt, coherceri possint, nisi unusquisque nulla seruitutis necessitate astrictus integrum habeat 10 uiuendi arbitrium. certe uox exclamantium a tua mansuetudine exaudiri debet: 'catholicus sum, nolo esse hereticus; Christianus sum, non Arrianus; et melius est mihi in hoc saeculo mori, quam alicuius priuati potentia dominante castam ueritatis uirginitatem corrumpere'. aequumque debet uideri sanctitati tuae, gloriosissime 15 Auguste, ut, qui timent dominum deum et diuinum iudicium, non polluantur aut contaminentur exsecrandis blasphemis, sed habeant potestatem, ut eos sequantur episcopos et praepositos, qui et inuiolata conseruant foedera caritatis et cupiunt perpetuam et sinceram habere pacem. nec fieri potest nec ratio patitur, ut repugnantia 20 congruant, dissimilia conglutinentur, uera et falsa misceantur, lux et tenebrae confundantur, dies quoque et nox habeant aliquam coniunctionem. si igitur, quod sine dubitatione et speramus et credimus, haec permouent non insitam, sed ingenitam tuam boni-

5 cf. ep. syn. Sardicensis encycl. 7 (supra p. 119, 4 sq.); ep. synodi eiusdem ad Iulium 4 (supra p. 129, 9 sq.) 8—11 cf. ep. synodi Sardicensis ad ecclesiam Alexandrinam apud Athanas. l. c. 39 22 cf. ep. synodi Sardicensis encycl. 8 (supra p. 125, 3)

1 innocenter *BCm1* afflictionibus *GM* 3 intellit *Ca. c. m2* 5 abdicant *G* adulterae *Ba. c. m2* 6 corrupte *Ma. c.* aspergere *Cm2Em1GLMO*
 asspergere *W* spargere *JEm2* idcirco *CJEMOW* 7 regitis] *add.* et (*postea del. E*) *ELW* excubatis *B, Ca. c. m2* excubabis *O* et *om. B, s. l. Cm2* iugulatis (*alt. u mut. in a*) *M* 9 diuulsa] diuersa *ELW* coherceri *Bm? L* cohaerere *Bm1* cohe*cere (-ri *m2*) *C* possunt *C p. c. m2, GπΘ* 10 astrictus (*ctus in ras.*) *O* 12 decet *A* 13 non] nolo esse *JEm2* et *exp. B* est *om. Cou*
 14 priuari *Ea. c. m2, L* 16 di et unum *Ba. c. m2* 19 conserbant *B* caritatis] ciuitatis *O* sincer *Ca. c. m2* 21 comisceantur (*cō del.*) *E* 22 habet (*n s. l. m2*) *B* 24 pmonent *M* non *om. J*

tatem, praecipe, ut non studium, non gratiam, non fauorem locorum rectores grauissimis hereticis praestent. permittat lenitas tua populis, quos uoluerint, quos putauerint, quos delegerint, audiant docentes et diuina mysteriorum sollempnia concelebrent, pro
5 incolumitate et beatitudine tua offerant preces.

3. Non quisquam peruersus aut inuidus maligna loquatur. nulla quidem suspicio erit non modo seditionis, non asperae obmurmurationis. quieta sunt omnia et uerecunda. et nunc, qui Arriana et pestifera contagione inquinati sunt, non cessant ore
10 impio et sacrilego animo euangeliorum sinceritatem corrumpere et rectam apostolorum regulam deprauare. diuinos prophetas non 2 intellegunt. callidi et astuti artificio quodam utuntur, ut inclusam perniciosam corruptelam exquisitorum uerborum uelamine contegant, non prius uenenatum uirus effundant, quam simplices et
15 innocentes sub praetextu nominis Christiani raptos atque inretitos, ne soli pereant, sed participes horrendi criminis sui, reos faciant.

4. Et hoc obsecramus pietatem tuam, ut eos, qui adhuc — egregii uidelicet sacerdotes, qui tanti nominis praepollent dignitate — aut in exilio aut in desertis locis tenentur, iubeas ad sedes
20 suas remeare, ut ubique grata libertas sit et iucunda laetitia.

5. Quis non uidet, quis non intellegit? post quadringentos fere annos, postquam dei unigenitus filius humano generi pereunti sub-

12—16 cf. Phoebad. c. Arrianos 15 17 sqq. cf. ep. synodi Sardicensis ad episcopos Aegypti etc. apud Athanas. l. c. 43

1 p̄cipi *M* 2 permitat *C* 3 populis] *add.* ut *Lyp Gil Cou* uoluerint
Era Lyp Gil Cou uolunt *λBad* 4 dicentes (o s. i) *L* mysterium (mi- m2) *C*
ministeriorum *MO* pro] *praem.* et *Lyp Gil Cou* 6 loquantur *M* loquantur
Wm1 7 exerit (ex *eras.*) *E, L* ē erit *MO*, († s.l.) *W* est *Cou* ex *B*, ut *falso putat*
alt. non] sed nec *Θ* 9 inquinate *Ca. c. m2* 10 euangelicorum *M* 11 p̄fetas
Ca. c. m2 12 ut] *B, eras. E, in mg. W, om. CJGMOΔ* 13 exquisitorum *γΔ*
exquisito *π* inquisitorum *GCou*; cf. *Phoebad. 15*: quid uenenatum uirus ex-
quisitorum uerborum uelamine tegitis? contegunt *Cm2JEm2GMOΔ*
14 non] *praem.* et *Cou* effundunt *Em2MO* meffundunt (m *eras.*) *J* infun-
dunt *Gil* 15 inretitos] inrectos *O, add.* inuoluant *Θ* 16 sed *om. TCou* orrendi
B, Ca. c. m2 18 egaegii (r s. a) *B* 20 iocunda *Gπ* 21 quadringentos
Ca. c. m3

uenire dignatus est, quasi ante non apostoli, non post eorum martyria
 et excessus fuerint Christiani, nouella nunc et teterrima lues non
 corrupti aeris, sed execrandorum blasphemiorum Arriana effusa
 est. ita illi, qui ante crediderunt, inanem spem immortalitatis
 2 habuerunt? nuper didicimus commenta haec fuisse inuenta et 5
 a duobus Eusebiis et a Narcisso et a Theodoro et ab Stefano et
 Acacio et Menofanto et imperitis atque improbis duobus adolescen-
 tibus Ursacio et Ualente. quorum epistolae proferuntur et idoneis
 testibus etiam conuincuntur, qui eos magis oblatrantes quam
 disputantes audierint. quibus qui communionem suam imprudenter 10
 et incaute commiscent, quia fient socii scelerum, participes cri-
 minum necesse est eos, qui iam in hoc saeculo abiecti sunt et ab-
 dicati, cum aduenerit dies iudicii, pati supplicia sempiterna.

Textus narra-
 tiuus.

II.

1 (6). Iam nemini dubium est, quod huiusmodi curam in 15
 absolutionem Athanasi sancti illi uiri receperint, ut post synodi
 sententias, quas pro sacerdotalis iudicii reuerentia fas fuerat sacer-
 dotali uel ecclesiastica conscientia contineri, scribi ad regem lega-
 2 tionemque instrui oportuerit. sed quid aliud his litteris quam

5—10 cf. ep. syn. Sardicensis encycl. 7 (supra p. 119, 5—10) 7 cf. ep.
 syn. Alexandrinae (339) apud Athanas. l. c. 13; ep. syn. Sardicensis ad eccle-
 siam Alexandrin. et ep. ad episcopos Aegypti etc. apud Athanas. l. c. 37. 41;
 ep. syn. Sardicensis ad Iulium 4 (supra p. 129, 7) 9 cf. ep. synodi eiusdem ad
 Iulium 3 (supra p. 129, 2) et ep. ad eccles. Alexandr. apud Athanas. l. c. 38

3 aeris]eris *O, om. M* blasphemiorum (i *eras. E*, i *exp. L*, blasfemiorum *G*) λ
 blasphemorum Θ at execr. . . . blasph. . . . in *mg. C* 5 et *eras. E, om. JMO*
 6 eusebiū caesariensem et enebium nicomediensem arrianos affirmat in *mg. Bm3*
 narciso *G* theodoto λ sthefano *B* stephano *CMO* stephō *G* 7 Acacio *Cou*
 achaico λλ menophanto (menofanto *J*) π 8 ursatio *CGπ* 9 conuincuntur *G*
 10 audierunt *LMO Cou* audiert *J* 11 fient] sunt *Cou* participem *C a. c. m2*
 12 est *om. L, sed ras. s. l.* eos, quia (ia *s. q E*) iam *JE* etiam eos, qui iam (iam
om. Gil) Θ, sed cum eis, qui iam *susp. Cou* in *s. l. E, om. L* abiecti sunt
rep. Cm1 13 uenerit (ad *s. l. m2*) *B* 14 epistula et textus narratiuus in λ
continua leguntur 15 quod *J, (in mg.) E, MO, om. γGLΘ* cuiusmodi Θ
 est, h. (cur) *Eng* cura *B, C a. c. m2* 16 athanasii *C p. c. m2, Gπ* scī atha-
 nasii *G* sancti *om. G* 18 conscienti *C a. c. m2* legationem quae (a *del.*) *B*
 19 oportuerit *C* aliut *B, C a. c. m2*

libertatem fidei a contagione Arriani nominis deprecantur orantque
uincula, carceres, tribunalia et omnem illum feralem habitum,
nouas etiam in reos quaestiones inhiberi? deus cognitionem sui docuit
potius quam exegit et operationum caelestium ammiratione prae-
5 ceptis suis concilians auctoritatem coactam confitendi se aspernatus
est uoluntatem. si ad fidem ueram istiusmodi uis adhiberetui, epi-
scopalis doctrina obuiam pergeret diceretque: 'deus uniuersitatis
est dominus, obsequio non eget necessario, non requirit coactam
confessionem; non fallendus est, sed promerendus; nostra potius,
10 non sua causa uenerandus est; non possum nisi uolentem recipere,
nisi orantem audire, nisi profitentem signare; simplicitate quae-
rendus est, confessione discendus est, caritate amandus est, timore
uenerandus est, uoluntatis probitate retinendus est'. at uero quid 3
istud est, quod sacerdotes timere deum uinculis coguntur, poenis
15 iubentur? sacerdotes carceribus continentur, plebs in custodia
catenati ordinis constricta disponitur, uirgines nudantur ad poenam
et sacrata deo corpora publico exposita conspectui ad fructum
spectaculi et quaestionis aptantur. cogunt nempe, non ut Christiani
omnes sint, sed ut Arriani, et confessam in deo fidem ad consortium
20 piaculi sui scelere compellunt. auctoritate etiam nominis sui in 4
errorem imperatorem transducunt rectum affirmantes, ut sub specie
timoris dei in hac peruersitate subditos sibi tradant. quaestiones
poscunt, iudiciorum subsidia desiderant, auctoritatem regiam

15—17 cf. ep. syn. Sardicensis enycl. 3 (supra p. 111, 9 sq.)

1 a contagione JEm^2 et contagionem $\gamma EmIGLMOW\Theta$ 2 omne (-ē Cm^2)
illud (illud $BCm1$ illud Cm^2 illū Cm^3) ferale (-ē Cm^2 -em G) λ habitum γ ,
(† officium s. l. m^2) E , $GLMOW$ Cou officium habitum († s. l.) J adytum s_1 sp .
 Era $LypGil$ 3 quaestionis B , $Ca. c. m^2$ 4 operationē B , $Ca. c. m^2$, G ad-
miratione Θ ammirationem γELW admirationem G administrationem JMO
preceptis suis (s. $fin. exp.$) W 5 sui MO auctoritate π 6 ius $JLMOW$
adhibetur B , $Ca. c. m^2$ 9 confessione B , $Ca. c. m^2$ 10 causa sua ELW
possum] pot̄ EL potest W uoluntatem $Ba. c. m^2$ 12 dicendus M 13 pro-
bitate (a s. e m^2) B ad B , $Ca. c. m^2$ 14 istud] stut B est $om. CG\pi$ cogunt
 $Ba. c. m^2$, (s. t $ras.$) W coguntur uinculis G 15 iubent B , $Ca. c. m^2$, (s. t
 $ras.$) W custodiam B , $Ca. r.$, π 16 catenati G 17 fructum] $add.$ tuum, sed
 $postea exp. B$ 18 expectaculi (exsp- C) $CEGLW$ questiones L , $Wp. c.$ 19 onis G .
arriani in $ras. W$ 20 scere (le s. l. m^2) C sceleris Δ 21 errore B herrorem G
ut sub specie in $ras. W$ species B , $Ca. r.$ 23 iudicium $Ba. c. m^2$

implorant. et nec sic peruersitatem sceleris sui erubescunt, (quod) extorquere coniuentiam plebium nec cogendi iure potuerunt.

2 (7). Haec si de ueteribus cartulis prolata aetatis nostrae tempus instruerent, ambigendum, ut opinor, tantis de rebus fuisset. et cum ab aliis quibusque pronuntiari posceretur reus, quaereretur 5 in fidem litterarum, in iudicium uitam, in accusatorum fidem, in ipsius quoque hominis mores atque actus. moueret enim absolutionem eius Arrianorum iuncta damnatio magnique periculi esset iudicium simul cum reatus et innocentiae non suscepta rursum inquisitione dissoluere totaque in patrocinium suum cum fidei 10 2 doctrina auctoritas sibi antiquitatis assisteret. at cum ipsi, qui tunc Arriani heretici damnati sunt, regnum exagitent, turbent omnia omnesque ex potestate et ambitione corrumpant, et Athanasius, si fuit, esse adhuc reus potest. testes loquantur, uideant iudices, fidei doctrina praeceptis euangelicis atque apostolicis 15 eluceat. quae obtusio intellegentiae est? quae cordis hebetudo? quae obliuio spei? qui amor scelerum? quod odium ueritatis? in damnatorum fauorem dei amorem transducunt.

3 (8). Uenio nunc ad id, quod recens gestum est, in quo se etiam professio sceleris [et] ex secreto artis suae dedignata est continere. 20 Eusebius Uercellensis episcopus est uir omni uita deo seruiens. hic

1 sq. cf. Hilar. in Coll. Antiar. Par. Ser. B II 9, 4 (supra p. 148, 6 sq.)
12 sq. cf. Gregor. Eliber. de fide 4 16 sq. cf. Phoebad. c. Arrianos 16
21—187, 19 cf. Sulpic. Seuer. chron. II 39

1 sic] *add.* quidem, *sed postea del.* E quod *add.* T, *om.* γΓπΘ 2 extorqueris O conibentiam B, C a. c. m2 conuenientiam G conuentiā E a. c., L a. c. m2
3 carthulis B 4 opino O tantis] *add.* malis, *sed postea del.* E 6 in fide λ iudicium JEm2 iudicium BEm1, (cū in ras. m2) G, LW iuditium C iudicii MO
uita γGLW uincta M 7 quoque *om.* LW 9 et] *mauult* tum Cou suscepta TΘ suspecta γΓπ 11 ad B, C a. c. m2 12 regnum *coni.* Wilmart (ex Gregorio Elib. de fide 4: qui etiam nunc ui ambitione et potentia regnum exagites ac turbes omnia; cf. *Rev. Bénéd.* XXIV [1907] 160) rem λΘ rem publicam (ex rem p̄) Erg turbant Bm2, C a. c. m2 14 athuc B 16 luceant LW obtusio Cou hebitudo Cm2JEGMOW habetudo B habitudo Cm1 17 qui amors|*celerum (e s. a m2) B quae mors scelerum CGπ 19 regens (c s. g) O quo se] quo L quos γG quo*W etiam B 20 scelerum̄is B et *del.* Θ ex (ex s. l. E) secreto JEMO Bad Era in secreto Lyp Gil Cou secreto B p. c. m2, CLWG creato B a. c. m2 dedignat* (s. ras. a m2) C 21 de eusebio in mg. C deseruiens G

post Arelatensem synodum, cum Paulinus episcopus tantis istorum
 sceleribus contraxisset, uenire Mediolanium praecipitur. collecta iam
 illic malignantium synagoga decem diebus ad ecclesiam est uetitus
 accedere, dum aduersus tam sanctum uirum malitia se peruersa
 5 consumit. soporatis deinde consiliis omnibus, ubi libitum est,
 aduocatur. adest una cum Romanis clericis et Lucifero Sardiniae
 episcopo. conuentus, ut in Athanasium subscriberet, ait: de sacerdotali 2
 fide prius oportere constare; compertos sibi quosdam ex his, qui
 adessent, heretica labe pollutos. expositam fidem apud Niceam,
 10 cuius superius meminimus, posuit in medio spondens omnia se,
 quae postularent, esse facturum, si fidei professionem scripsissent.
 Dionisius Mediolanensis episcopus cartam primus accepit. ubi
 profitenda scribere coepit, Ualens calamum et cartam e manibus
 eius uiolenter extorsit clamans non posse fieri, ut aliquid inde gere-
 15 retur. res post clamorem multum deducta in conscientiam plebis 3
 est, grauis omnium dolor ortus est, inpugnata est a sacerdotibus
 fides. uerentes igitur illi populi iudicium e dominico ad palatium
 transeunt. cuiusmodi sententiam in Eusebium longe, antequam
 ecclesiam ingrederentur, scripserint, de se loquitur ipsa sententia.

20 * * * * *

1 cum cum *B* pollinus *C a. c. m2* 2 contrairer *B a. c. m2* medio-
 lanum *JEGMOΘ* iam] tan *MO* 3 illic *om. MO* decem *om. MO* est ue-
 tatus ad ecclesiam accedere *LW* est uetitus ad eccl. accedere *E* ad eccl. ueta-
 tus (-tur *M*) accedere *MO* 4 malitia se *edd.* malitiose (maliciose *JGLW*) λ
 5 soporatis *GπΔ* sopporatis *Cm2* suppuratis *Bm2 Cm1Cou* suspiratis *Bm1* ubi
s. l. Em2 6 unam *C a. r.* 7 conuentus *Lyp Gil Cou* conuentis (-us *JEm2*) λ *Bad Era*
 anathanasium *O* subscriberent (-et *JEm2*) λ, *Bad Era* 8 oportere *C* debere
Cou constare] *add.* ait, *sed postea eras. M* pertos *M* quodam (s s. o) *B*
 9 apud *B* nicheam *B*, (h *del.*) *C* nyceam *L* 10 omnia spondens *G* se
om. G 11 fidei] *praem. de, sed postea del. et ras. . l. B, praem. pro CGπΔ*
 professione *C p. r., G* 12 dyonisius *BCm2LM* de dyonisio *in mg. C* epi-
 scopus *om. L* cartham *B* accepit primus π 13 pfitenda *JEm2* profitendo
CEm1GLMOW profiteri (ri *exp., ri s. l. et postea eras.*) *B, Θ* scribere *J*, (ere
in ras. m2) *E* scribendo γ*GLMOWΘ* cartham *B* 14 clamas (n *s. l.*) *C*
 15 conscientia *M* 16 exortus *E* 17 domicilio *J*, (cilio *in ras. m2*) *E, MO*
 18 eusebiom (u s. o) *J* 19 ingrederetur Θ · scripserunt *L* sententia] *om. B*
 EXPL̄ LIB. I. S̄CĪ HILARI. AD CONSTANTIVM IMP̄ *B* EXPLICIT LIBER. I. S̄CĪ HILA-
 RII AD CONSTANTIVM IMP̄ *C* explic̄ lib̄ sc̄i hylarii ep̄i ad constantiū impatorē *G*,
subscriptionem om. cett.

C.

LIBRI TRES ADUERSUM UALENTEM ET URSACIUM

ex Collectaneis Antiarianis Parisinis et Appendice (Libro I ad Constantium)
per coniecturam dispositi.

LIBER I

(scriptus a. 356).

Praefatio = Series B I (supra p. 98—102).

De synodo Arelatensi et de exsilio Paulini episcopi Treuirensis
(deest, cf. Studien I 83).

*****
Epistula synodi Sardicensis Orientalium cum symbolo et nomini-
bus episcoporum, qui subscripserunt (c. 9 est decurtatum; deest
narratio de Paulo episcopo Constantinopolitano, cf. Studien I 184) =
Ser. A IV (supra p. 48—78).

*****
Uaria ex actis synodi Sardicensis Occidentalium, duae epistulae
Ualentis et Ursacii, symbolum Nicaenum una cum textu nar-
ratiuo (n. 9 c. 1 est decurtatum; uidetur enim deesse symbolum Sirmiense
atque initium refutationis, cf. supra p. 146. praeterea excidit ante primam
epistulam synodi certe textus Hilarii, quo dispositionem textus narratiui
insequentis indicabat, cf. Studien I 97) = Ser. B II (supra p. 103—154).
Oratio synodi Sardicensis Occidentalium ad Constantium impe-
ratorem una cum textu narratiuo = Liber, qui uulgo dicitur I
ad Constantium imperatorem, 1—7 (supra p. 181—186).

De synodo Mediolanensi: textus narratiuus (decurtatus in fine, cf.
Studien I 149) = Liber, qui uulgo dicitur I ad Constantium, 8
(supra p. 186 sq.).

*****
*****

LIBER II

(scriptus hieme 359/360).

*****
*****

De Liberio episcopo Romano:

Epistula dubia Liberii ad Orientales episcopos *Studens paci* una
cum textu narratiuo (deest textus narratiuus epistulae praemissus,
cf. Studien I 167) = Series B III (supra p. 155 sq.).

Epistula Liberii ad Constantium imperatorem *Obsecro* =
Ser. A VII (supra p. 89—93).

* * * * *
Epistulae Liberii *Quamuis sub, Nolo te* (ex parte), *Inter haec*
(ex parte) et epistulae dubiae *Pro deifico, Quia scio, Non doceo*
una cum textu narratiuo = Ser. B VII (supra p. 164—173).

* * * * *
De synodis Ariminensi et Seleuciensi:

Epistula Constantii imperatoris ad episcopos synodi Arimi-
nensis = Ser. A VIII (supra p. 93 sq.).

* * * * *
Ex actis synodi Ariminensis: Definitio episcoporum homousi-
anorum, textus narratiuus, damnatio haereticorum = Ser.
A IX (supra p. 95—97).

* * * * *
Epistula synodi Ariminensis ad Constantium imperatorem et
gesta Nicaena una cum textu narratiuo (sequebatur forte sym-
bolum Nicaeae Thraciae propositum, cf. Studien I 76 sq.) = Ser. A V
supra p. 78—86).

* * * * *
Epistula episcoporum Arianorum, qui synodo Ariminensi inter-
erant, ad Constantium imperatorem = Ser. A VI (supra
p. 87 sq.).

* * * * *
Epistula legatorum synodi Seleuciensis ad legatos synodi
Ariminensis una cum textu narratiuo (ante epistolam exiit
textus narratiuus, qui '*librum Valentis et Ursacii*' interpretabatur, cf.
Studien I 111 sq.) = Ser. B VIII (supra p. 174—177).

* * * * *
* * * * *

LIBER III

(scriptus a. 367).

* * * * *
* * * * *
Epistula synodi Parisiensis ad episcopos Orientales = Ser. A I
(supra p. 43—46).

* * * * *

Epistula Eusebii episcopi Uercellensis ad Gregorium episcopum
Eliberitanum = Ser. A II (supra p. 46 sq.).

*****
Epistulae duae de reconciliandis episcopis lapsis = Ser. B IV
(supra p. 156—159).

*****
De Germinio episcopo Sirmiensi:

Ex epistula Germinii ad episcopos Arianos: symbolum Ger-
minii (excidit ipsa epistula, cf. Studien I 103) = Ser. A III (supra
p. 47 sq.).

*****
Epistula Ualentis, Ursacii, Gaii et Pauli ad Germinium =
Ser. B V (supra p. 159 sq.).

*****
Epistula Germinii ad Rufianum, Palladium et ceteros =
Ser. B VI (supra p. 160—164).

*****

III.

LIBER AD CONSTANTIIUM IMPERATOREM
(LIBER II AD CONSTANTIUM).

INDEX NOTARUM.

- B* = cod. Uaticanus Basilicanus S. Petri D. 182 s. VI in.
C = cod. Parisinus Nouv. acq. 1454 s. XI.
J = cod. Salisburgensis S. Petri a. XI. 2 s. XI/XII.
E = cod. Bernensis 100 s. XII.
G = cod. Burdigalensis 112 s. XII.
L = cod. Zwettlensis 33 s. XII.
M = cod. Monacensis 169 s. XII.
O = cod. Monacensis 21528 s. XII.
W = cod. Uindobonensis 684 s. XII.
T = cod. Carnutensis s. XIII (?), lectiones uariantes apud Coustant.
 γ = *B* et *C* consentientes.
 π = *JELMOW* consentientes.
 λ = codices omnes consentientes.
Bad = ed. a Badio impressa, Parisiis 1510.
Era = ed. Erasmi, Basileae 1523.
Lyp = ed. Lypsii, Basileae 1550.
Gil = ed. Gillotii, Parisiis 1572.
Cou = ed. Coustantii, Parisiis 1693.
 Δ = *Bad Era Lyp Gil* consentientes.
 Θ = editores omnes consentientes.
m? = manus incerta.
a. r. (*p. r.*) = ante (post) rasuram.
notas alias u. p. 2.

SANCTI HILARII
LIBER AD CONSTANTIUM IMPERATOREM,
QUEM ET CONSTANTINOPOLI IPSE TRADIDIT.
(LIBER II AD CONSTANTIUM).

5 1. Non sum nescius, piissime imperator, ea, quae de
nonnullis negotiis ad conscientiae publicae audientiam proferan-
tur, pro dignitate eorum, qui eloquuntur, uel graui existimari
solere uel leuia, dum distantis opinionis ambiguum sententiam
ad studium intellegentiae permouet hominis contentus aut gratia.
10 sed mihi apud te de diuina re pia dicturo nullus uulgatae con- 2
suetudinis metus est, quia, cum sis bonus ac religiosus, nec uitium
iudicii apud prudentes religionum, quid a quo audiat, sed an, quae
audiat, sint religiosa, diiudicet. et quia mihi a deo [de] praesentiae tuae
opportunitas praestita est, nec erga haec quidem conscientiae meae
15 cessauit officium, ut in eum, quem apud te habeo de religione ser-
monem, indignitas forte aliqua tecum loquentis offendant.

2. Episcopus ego sum in omnium Galliarum ecclesiarum atque

1 SANCTI—IMPERATOREM] *cf. notam ad p. 187, 19* INCIPIT (INCP. B)
LIBER (LIB. B) II. EIVSDEM AD EVNDEM (EVADEM Bm1) QUEM ET CONSTANTI-
NOPOLI (-NAPOLI Bm1 -NVPOLI Bm4) IPSE TRADIDIT BC incipit eiusdem epla
(epla s.l.m2) ad eundem quam et constantinopoli eidem ipse tradidit G liber
scds eiusdem ad eundem quem et constantinopoli (-im JOW) ipse (ipsi EW)
tradidit JEOW item liber eiusdem ad eundem M, *titulum om. L; cf. Hieron.*
de uiris inl. 100: 'ad Constantium' libellus, quem uiuenti Constantinopoli por-
rexerat 5 piisme B a.c.m4 ea] e Cm1, *del. Cm2, om. (s.l.Em2) Gπ de] praem.*
de plerisque B, (del. m3) C, a plerisque con. Cou 6 audientium LW pro-
feruntur JEm2 praeferantur γGL 7 qui] quae LW eloquantur Bm2 locun-
tur Em1L loquuntur W ea (s.l.Em2) locuntur (loquuntur O) JEm2MO existi-
mari C a.r. existimare Em1LMOW 8 distantis Eng distantibus Θ his tantis λ
opinionis B 9 permouet B promouet CGπΘ 10 aput B a.c.m2 nullus
metus est G 11 nec om. MO 12 aput B a.c.m2 a quo] aut quod B a.c.m?
13 a deo] ad eo O de *del. Cou* praesentia tua C p.r., GπΔ 14 opportu-
nita (s s. a) C 15 cessabit ELW in eum] meū G aput B a.c.m2 religi-
onē MO 16 digtas B a.c.m2 17 in omnium] hominum B a.c.m4 gallica-
rum J ecclesiarum s.l.Bm4 ecclesiis M

episcoporum communione, licet exilio, permanens et ecclesiae
 adhuc per presbyteros meos communionem distribuens. exulo autem
 non crimine, sed factione et falsis nuntiis synodi ad te imperatorem
 pium, non ob aliquam criminum meorum conscientiam per impios
 homines delatus. nec leuem habeo querellae meae testem dominum 5
 meum religiosum Caesarem tuum Iulianum, qui plus in exilio meo
 contumeliae a malis, quam ego iniuriae, pertulit; in promptu enim
 2 sunt pietatis uestrae litterae. falsa autem eorum omnia, qui in exi-
 lium meum procurauerunt, non in obscuro sunt. ipse quoque uel
 minister uel auctor gestorum omnium intra hanc urbem est. circum- 10
 uentum te Augustum inlusumque Caesarem tuum ea confidens
 conscientiae meae condicione patefaciam, ut, si indignum aliquid
 non modo episcopi sanctitate, sed etiam laici integritate gessisse
 docear, non iam sacerdotium per ueniam expectem, sed intra paeni-
 tentiam laici consenescam. 15

3. Haec autem nunc, dignantissime imperator, arbitrio tuo
 derelinquo, quatenus et quomodo me iubes loqui, et ea, quae ma-
 xime tecum in tempore hoc agenda sunt, prosequor. dabis quidem
 id in praesens instructionis ad causam, ut praesentem eum, cuius
 ministerio exulo, usque ad confessionem falsorum, quae gessit, ad- 20
 2 ducam. sed nihil de eo, nisi cum iusseris, loquar. nunc autem, quia
 mihi metus est de mundi periculo, de silentii mei reatu, de iudicio
 dei, cura autem est de spe, de uita, de immortalitate non tam mea,
 quam tua uniuersorumque. quae quia mihi eum plurimis communis

1 episcoporum (-is *s.l.m4*) B commune *MO* exilio] *praem.* in Θ et
s.l.Bm4 ecclesia *B a.c.m4* 2 athuc *B a.c.m2* adhuc licet *E* per *s.l.C*
prbb B presbyteros *W* 3 synodi (h *s.l.m4*) B te *s.l.Bm5* 4 aliqua *B, C*
a.c.m2 conscientia *B, C a.c.m2* 5 delatis *B* delatos *W a.c.* quaerelle *Bm1*
 quaerellae *Bm2* quaerelle *C* $\overline{dm}$ B 6 cesarem *CG\pi* tuum] tunc *B a.c.m5*
 7 in promptum *B* in prontu (- *eras.*) *C* 8 omnia eorum *M* qui] quae *Cou*
 in *eras.* *E, om. Cm1* 9 me *EmLLW* 11 augustum *s.l.Em2, om. LW* Au-
 gustum te *M* cesarem *CG\pi* confides *C a.c.m?* 12 dignum *B, C a.c.m3*
 aliquid *B a.c.m2* 14 doceam *B a.c.m4* uenia *B* exspectem *B p.c.m2, C p.c.*
 paenitentia *B* 16 dignatissime *E a.c.m2, L* dignitatissime *MO* 17 quatinus
CJMO 18 prosequor *MO* dabis Θ ab his λ 19 praesentem] praesente
B, C a.c.m2 20 ministerio *W* ex*ulo *C* 21 nihil] *exp. et n s.l.Cm2* nunc
 autem *sc. loquor* 23 dei] *s loquor add. s.l.Cm3* cur γ , *E a.c.m2, LMOW*
 sit *s. est Cm3* non] *praem. et O* 24 quae] *add. s loquor s.l. Cm3* quia
 que *J, (in ras. m2) E*

est, haec a me communis spei expectatio est.

4. Recognosce fidem, quam olim, optime ac religiosissime
 imperator, ab episcopis optas audire et non audis. dum enim, a
 quibus ea requiritur, sua scribunt et non deum praedicant, orbem
 5 aeternum erroris et redeuntis in se semper certaminis circumtulerunt.
 oportuerat humanae infirmitatis modestia omne cognitionis diuinae
 sacramentum illis tantum conscientiae suae finibus contineri, quibus
 credidit, neque post confessam et iuratum in baptismo fidem in
 nomine patris et filii et spiritus sancti quic-
 10 quam aliud uel ambigere uel innouare. sed quorundam aut prae- 2
 sumptio aut facultas aut error apostolicae doctrinae indemutabilem
 constitutionem partim fraudulenter confessa est et partim audacter
 egressa, dum in confessione patris et filii et spiritus sancti ueritatem
 naturalis significationis eludit, ne quid maneret in sensu, quod in
 15 regenerationis sacramento est confitendum. ob hoc penes quorundam
 conscientiam nec pater pater nec filius filius nec spiritus sanctus
 spiritus sanctus est. sub cuius necessitatis tamquam improbabilis 3
 occasione scribendae atque innouandae fidei exinde usus inoleuit.
 qui postquam noua potius coepit condere, quam accepta retinere,
 20 nec ueterata defendit nec innouata firmavit et facta est fides tem-
 porum potius quam euangeliorum, dum et secundum annos scribitur
 et secundum confessionem baptismi non tenetur. periculosum nobis

8 Matth. 28, 19

1 expectatio *B p.c.m2, C* 3 episcopo *B a.c.m5* optas (*op in ras. m2*) *C*
 et *s.l. Bm4* 4 suam (*sc. fidem*) *Eng* deum *Fed* dei 7 *Eng* <quae> dei <sunt> *Θ*
 6 oportuerat] *add. enim Θ* humanae (*-ne G* humanitate *Bad*) infirmitatis (*ac*
add. Bad) modestia *C p.c.m2, GΘ* humanitate infirmata (*infirmas B a.c. infir-*
mata B p.c. infirmitate JEm2 in- exp. O) molestia (*-am BCm1MO* modestia *Em2*)
B, C a.c.m2, π omnem *B, C p.r.* diuinae cognitionis *E* 7 tantum] tam *J*
S baptism *B a.c.m4* fidem] *add. et B p.c.m4, LW* 9 filii *B* spiritu *C a.c.*
 11 facultas *C p.c.m2, GπΘ* fatuitas *susp. Cou* inde mutabilem *O* in demutati-
 onē (*bilem s.l.*) *E* 12 *pr.* partim] partem *B a.c.m2, C a.c.m2* et *om. Cou*
alt. partim] partem *B* partē *C a.c.m2* 13 filii *B* spiritu *C a.c.* 14 ne
 quid *G* neque id (*alt. e eras. et id s.l.*) *C, πBad* neque ut *B* ne id *Era Lyp Gil Cou*
 manet *JEm2MO* sensum *B, C a.c.m2* quod] sed *G* 15 confidendum *MO*
 paenes *B* 16 pater nec (*nec del.*) pater *J* filius nec (*nec del.*) filius *J*
 17 *subter* necessitatis tamquam *lineam duxit Cm2, om. G* probabili (*im s.l.*) *B*
 18 occasionis *B, C a.c.m3* exinde *exp. Cm2* 19 nouam *B, C a.r.* 20 defendet
B, C a.c.m3 21 scribitur et] *Bm4 Cm1πA* describitur et *Cm2G Cou* scribitur *ae Bm1*

ammodum atque etiam miserabile est tot nunc fides existere, quot uoluntates, et tot nobis doctrinas esse, quot mores, et tot causas blasphemiarum pullulare, quot uitia sunt, dum aut ita fides scribuntur, ut uolumus, aut ita, ut nolumus, intelleguntur. et cum secundum unum deum et unum dominum et unum baptisma etiam fides una sit, excedimus ab ea fide, quae sola est. et dum plures, ad id coeperunt esse, ne ulla sit.

5. Conscii enim nobis inuicem sumus post Niceni conuentus synodum nihil aliud quam fidem scribi. dum in uerbis pugna est, dum de nouitatibus quaestio est, dum de ambiguis occasio est, dum de auctoribus querella est, dum de studiis certamen est, dum in consensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse coepit, prope iam nemo Christi est. incerto enim doctrinarum uento uagamur et aut, dum docemus, perturbamus aut, dum docemur, erramus. iam uero proximi anni fides quid iam de immutatione in se habet? prima, quae 'omousion' decernit taceri; sequens rursus, quae 'omousion' discernit et praedicat; tertia deinceps, quae 'usiam'

5 cf. Eph. 4, 5   9—12 cf. Fulgent. Ferrand. ad Pelagium et Anatolium
ep. VI (LXVII 922 M)   13 cf. I Cor. 1, 12   Eph. 4, 14

1 quod *B, C a.c.m2*   2 quod *B, C a.c.m2*   3 blasfemiarum *G* quod
B, C a.c.m2   4 ut uolumus, aut ita, ut *om. MO* nolumus] uolumus *A* cum
s.l.Em2   5 dominum] *add. per ditlographiam* et una fides *a, (om. J, exp. Em2) π*
et unā fidē *G*   6 excidimus *Lyp Gil* et *s.l.Bm4* plures (*sc. coeperunt esse*)
plus ei *B a.c.*, *add. fiunt Era Lyp Gil Cou* sint (*s.l.m2*) *C, G π*   7 ceperint *Em1L*
ne ulla] nulla *B a.c.m4*   8 simus *CJM, Wa.c.* si in *O* nicheni *B a.c.* nyce-
ni *Cm2LGπ*   9 synodum (*h s.l.m4*) *B*   10 nouitatibus] uoluntatibus (*noui s.l.*) *E*
alt. est s.l.Wm2   11 quaerella (*pr. l eras.*) *C*   12 consensu] *JELCou* (*cf. Fer-*
randus: dum de consensu difficultas est) consensu *γGMOW* concessu *Eng*
14 *pr. aut dum*] ut aut *B a.c.m2*   *alt. dum*] cum *L*   15 pximiani *G* in
demutatione *ELW*   16 habeat *G*   prima quae *Fed* primaque *LWm2* prima
namque *JE* primumque *γG* primum quae *Lyp Gil Cou* primum namque *MO*
primum *Wm1Era*   16 homousion (*lineam duxit s.l.m2*) *G, O* omausion (*a ex o*) *M,*
OMOYCION *add. in mg. C*   discernit *B a.c.m2*   rursusq. *B, C a.c.m3, G*
17 *pr. quae*] *q*(ae s.l.m2) C*   homousion (*lineam duxit s.l.m2*) *G, O* omoeusion *L,*
(*o s. eu m2*) *W*   e † omocousion adq. (*t s. d*) in †† | n omoeousion († *significat*
singulas litteras, quae legi nequeunt) *in mg. Bm4*   discerni *B* decernit (*is s. pr. e*) *J*
cerni *C a.c.m3*   et praedicat] praedidicat *B* praedicat *C a.c.m3*   tertia *π*
tertiam *γ* terciā *G* tertium *Θ*

simpliciter a patribus praesumptam per indulgentiam excusat; postremum quarta, quae non excusat, sed condemnat. et quo tandem ³ processum est? ut neque penes nos neque penes quemquam ante nos sanctum exinde aliquid atque inuiolabile perseueret. de similitudine autem dei filii ad deum patrem quodsi miserabilis nostri ⁵ temporis fides est, ne non aut ex toto aut tantum ex portione sit similis, egregii scilicet arbitri caelestium sacramentorum, conquisitores inuisibilium mysteriorum professionibus de fide dei calumniamur. annuas atque menstruas de deo fides decernimus, ⁴ ¹⁰ decretis paenitemur, paenitentes defendimus, defensos anathematizamus aut in nostris aliena aut in alienis nostra damnamus et, cum mordemus inuicem, iam absumpti sumus ab inuicem.

6. Fides deinde quaeritur, quasi fides nulla sit. fides scribenda est, quasi in corde non sit. regenerati per fidem nunc ad fidem doce- ¹⁵ mur, quasi regeneratio illa sine fide sit. Christum post baptisma discimus, quasi baptisma aliquod esse possit sine Christi fide. emendamus, quasi in spiritum sanctum peccasse sit uenia. sed impietatis ipsius hinc uel praecipue causa perpetua est, quod fidem apostolicam septuplo proferentes ipsi tamen fidem euangelicam nolumus ²⁰ confiteri, dum impietates nostras nobis in populis multiloquiis defendimus et magniloquentiae uanitate aures simplicium uerbis fallentibus inludimus, dum euitamus de domino Christo ea credere, quae de se

12 cf. Gal. 5, 15   17 cf. Matth. 12, 32

1 praesumpta *B, C a.c.m2* postremumque (que del.) *E* 2 quartamq. *C a.c.m3* quartam *BG* quartum Θ 3 est om. *B, C a.c.m2* paenes *B* paenes *B* 4 aliquot *B* aliquod *CJ* atque (in ras. et $\dagger$ eque s.l.) *E* 5 filii *B* quodsi (si postea exp. et del.) *B, Cou* quod *CG\pi\Delta* 6 fides temporis *G* est sc. quod metuimus non om. *LW* pr. aut rep. s. l. *L* tantum] $\tau\bar{m}$ *G* 7 arbitri *LMO* 9 annuas *B* 10 paenitemus *Cm2*, (us in ras.) *L, Lyp Era Gil Cou* 12 et cum mordemus inuicem] *J*, (cum mordemus in ras.) *Em2* et cum morientes mordemus inuicem *MO* et morientes (morientem *B a.c.m?*) mori inuicem γG et morientes (*E a.r.?*) inuicem mori *EmILW* et mordentes (nos add. *Cou*) inuicem *Lyp Gil Cou* absumpti π assumpti *C a.c.m2* assumpti *G* 13 quasi] quam *B a.c.m4* 14 est s.l. *Cm2* 15 dicimus *G* 17 in spiritu sancto *B, C a.c.m3* ipsius impietatis *G* 18 ipsius hinc] irae *B a.c.m4* 19 septulo *W* speculo (spec in ras. et $\dagger$ septuplo s.l.) *E, L* ipsis *M* 20 impietates *B a.c.m?* nobis] fort. nouis sc. multiloquiis 21 uanitatem *CMO* unitatem *B a.c.m4* simplicium *G\pi* 22 deuitamus *MO* alt. de s.l. *J*

docuit credenda, et per speciosum pacis nomen in unitatem perfidiae subrepiamus et sub reiciendis nouitatibus rursum ipsi nouis ad deum uocibus rebellamus et sub scripturarum uocabulo non scripta mentimur: uagi, prodigi, impij, dum et manentia demutamus et accepta perdimus et inreligiosa praesumimus. 5

7. Quod hieme undoso mari obseruari a nauigantibus maxime tutum est, ut naufragio desaeuiente in portum, ex quo soluerant, reuertantur, uel incautis adulescentibus conuenit, ut, cum in tuenda domo sua mores paternae obseruantiae transgressi profusa libertate sua usi sunt, iam sub ipso amittendi patrimonii metu solus illis ad 10 paternam consuetudinem necessarius et tutus recursus sit, ita inter haec fidei naufragia caelestis patrimonii iam paene profligata hereditate tutissimum nobis est primam et solam euangelicam fidem confessam in baptismo intellectamque retinere nec demutare, quod solum acceptum atque auditum habeo, bene credere, non ut 15 ea, quae synodo patrum nostrorum continentur, tamquam inreligiose et impie scripta damnanda sint, sed quia per temeritatem humanam usurpantur ad contradictionem, quod ob hoc sub nomine nouitatis euangelium negaretur, ut periculose tamquam sub emenda-
2 tione innouetur. quod emendatum est, semper proficit, ut, dum 20 omnis emendatio displicet, emendationem omnem emendatio consecuta condemnet, ac si iam, quidquid illud est, non emendatio aliqua sit emendationis, sed coeperit esse damnatio.

2 cf. I Tim. 6, 20   8 cf. Luc. 15, 13 sqq.

1 speciosum (u ex a) *J*   spacis *O*   2 subripimus λ *exceptis J et T*
reicien*dis (*eras. est s*) *C*   3 et *s.l.Bm4*   4 prodii *W* et] ad *MO* deputamus *LW*   6 undoso mari] unde sonari *M* unde somari *O*   7 desaeuiente] de se faciente *B, C a.c.m2*   portu *B, C a.c.m2*   ex] in *E a.c., LW*   8 induenda *LMOW*
9 domus a moris *B, C a.c.m3*   paterne *s.l.G* patriae *B a.c.m4*   obseruantia et (*alt. t del.*) *B*   transgressae *B a.c.m4*   profusae *B a.c.m4, E a.c.m2, add.*
in *Em2*   10 sua *s.l.Em2, om. LW*   usi] *praem. re s.l. J*   patrimonio *B a.c.m4*   11 sit *Lyp Gil Cor* est λ 12 iam *s.l.Bm1*   praeligata γG , ($\bar{p}$ libata) *E*) π 13 e*uangelicam *C*   14 in baptismo] inuictissimam (*ic del. el. bap s.l.m2*) *B* in baptisma *C a.c.m2, MO*   15 abeo *B*   16 synhodo *Bm4*
synodum *Bm1*   inreligiosae *B, C a.r.* religiose *MO*   17 $\bar{s}$ *G*   18 usurpatur *B a.c.m2*   contradictione *B*   quod *s.l.Bm5*   19 ut *om. GπΔ*   inpericulose *GπΔ*   21 *pr. emendatio om. MO*   22 quidquit *B a.c.m2*   quicquid *CG*, (quicquic) *O*) π illut *B*   23 emendationi *B*   sed] si *B*   ceperit *GJ*

8. In quantum ego nunc beatae religiosaeque uoluntatis uirum te, domine Constanti imperator, ammiror, fidem tantum secundum ca, quae scripta sunt, desiderantem — et merito plane ad illa ipsa unigeniti dei eloquia festinas, ut imperatoriae sollicitudinis capax
 5 pectus etiam diuinorum dictorum conscientia plenum sit; hoc qui repudiat, antichristus est et, qui simulat, anathema est —, sed unum hoc ego per hanc dignationis tuae sinceram audientiam rogo, ut praesente synodo, quae nunc de fide litigat, pauca me de scripturis euangelicis digneris audire et loquar tecum uerbis domini mei Iesu
 10 Christi, cuius uel exsul sum uel sacerdos. habent enim uasa testea non ignobiles thesauros et infirmiora corporum magis reuerenda sunt et apud nos modo deum indocti piscatores loquuti sunt. super humilem et trementem uerba sua secundum prophetam deus respicit. fidem, imperator, quaeris: audi eam, non de nouis cartulis,
 15 sed de dei libris. scito eam posse etiam in occidente donari, unde uenientes in regno dei cum Abraham et Isaac et Iacob recumbent. memento eam non in quaestione philosophiae esse, sed in euangelii doctrina. non tam mihi autem rogo audientiam, quam tibi atque ecclesiis dei. ego enim penes me habeo fidem, exteriore non egeo:
 20 quod accepi, teneo nec demuto, quod dei est.

10 cf. II Cor. 4, 7   13 cf. Esai. 66, 2   15 cf. Matth. 8, 11   20 cf. Apoc. 3, 11

1 In quantum = *quantumlibet* uirum MO uerum γ JEGLW uere Θ
 2 tantum Cou tantam λ tantam fidem π 3 *parentheses initium indicauit Eng* desiderantem. et CG π Bad Era Gil desiderantem et B desiderantem: et Lyp Cou ipsa illa Lm1 4 festinas] JEm2 festinans γ EmIGLMOW Δ quia festinans Cou 5 pectus] *add. id Bm2* 6 antechristus B *parentheses finem indicauit Eng* est. sed Θ unum] num Ba.c.m5 8 synodo (h s. n m4) B qui B, Ca.c.m3 9 Iesu om. B 10 habet Ca.c.m3 habent enim] habentem (enim *add. m4*) B 11 ignobile MO 12 et—sunt *rep., sed postea del. B* apud Ba.c.m2 loqui Cm1 allocuti Cm3G 13 dñs π deus respicit secundum prophetam MO 14 audi eam] audiam Ba.c.m? de s.l.Cm3 15 cito γ JLW eam ($\bar{a}$ in ras. E) posse etiam JEMO et posse etiam γ GLW et posse eam Cou 16 ysac Ca.c.m3 ysaac G π 17 in quaestionem B, Ca.r. quaestionem Cou philosophi $\bar{e}$ JEGLW philosophi MO in euangelii doctrinam B, Ca.r. euangelii doctrinam Cou 18 tam] $\bar{t}\bar{u}$ G autem] om. MO, hanc Gp.c.m2 19 paenes B exteriorem B, Ca.r. exterior MO non nego (e s. g m4) B

9. Sed memento tamen neminem hereticorum esse, qui se nunc non secundum scripturas praedicare ea, quibus blasphematur, hinc enim Marcellus 'uerbum dei' cum legit, nescit. hinc Fotinus 'hominem Iesum Christum' cum loquitur, ignorat. hinc et Sabellius, dum quod et ego et pater unum sumus non intellegit, sine deo patre et sine deo filio est. hinc et Montanus per insanas feminas suas 'paraclytum alium' defendit. hinc et Manicheus et Marcion legem odit, quia littera occidit et mundi princeps diabolus est. omnes scripturas sine scripturae sensu loquuntur et fidem sine fide praetendunt. scripturae enim non in legendo sunt, sed in intellegendo neque in praeuaricatione sunt, sed in caritate.

10. Audi, rogo, ea, quae de Christo sunt scripta, ne sub (eis) ea, quae non scripta sunt, praedicentur. summitte ad ea, quae de libris loquuturus sum, aures tuas. fidem tuam ad deum erigas. audi, quod proficit ad fidem, ad unitatem, ad aeternitatem. loquuturus tecum sum cum honore regni et fidei tuae omnia ad Orientis et Occidentis pacem proficientia, sub publica conscientia, sub synodo dissidenti, sub lite famosa.

11. Praemitto interim pignus futuri apud te sermonis mei. non aliqua ad scandalum neque, quae extra euangelium sunt, defendam; sed intelleges a me in sacramento 'soli dei ueri' et 'quem misit Iesum Christum', praedicari unum deum patrem, 'ex quo omnia',

3 cf. Apoc. 19, 13. Ioh. 1, 1   4 cf. I Tim. 2, 5   5 Ioh. 10, 30   7 cf. Ioh. 14, 16   8 11 Cor. 3, 6   cf. Ioh. 12, 31   21 cf. Ioh. 17, 3   22 cf. 1 Cor. 8, 6

1 ab (eras. C) hereticorum γ 3 enim om. π marce*llus W   cum uerbum dei π 5 pr. et om. J, exp. BEm2   intellegit B   6 est om. B, C a.c.m2
7 paraclitum B p.c.m4, CO   marchion (h del.) B   marcio L   martion CO
8 odiit B   quia] qua B   10 sunt s.l.Bm4   alt. in s.l. Cm3 J, om. O
12 subter sub hanc duxit Cm?, sub om. G   eis] add. Cou, om. λ ea] e C a.c.m3
14 sum] um C a.c.m2   15 quod s.l.Cm1   profici C a.c.m3   16 cum s.l.Bm4
17 proficientia] profutura Δ pr. sub] si Gm1   sub publica] supplica B, C a.c.m2   consciã G   synodo (h s.l.m4) B   19 praemitto Lyp Gil Cou praetermitto λ BadEra   aput Ba.c.m2   20 euangelium C a.c.m2
21 intellegens B   intellige*s C   ueri] uiui G   misit] add. in Bm1CGMO, Wa.r.   22 ihm s.l.Bm4   patrem deum G

et unum dominum Iesum Christum, 'per quem omnia', natum ex deo, qui est 'ante tempora aeterna' et erat 'in principio apud deum', deus 'uerbum', qui est imago dei inuisibilis, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, qui, cum in forma dei esset, humilians se salutis nostrae causa 'formam serui' ex conceptu spiritus sancti de uirgine accepit, factus oboediens usque ad mortem, mortem autem crucis et post resurrectionem mortis deinde 'in caelestibus' sedens adierit 'iudex uiuorum et mortuorum' et 'rex' omnium aeternorum 'saeculorum'. est enim 'unigenitus' deus et 'deus uerus' et 'deus magnus', 'super omnia deus' et omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus Christus in gloria dei patris est. haec ego 2 in spiritu sancto ita credidi, ut ultra hanc de domino Iesu Christo 15 fidem non possim doceri, non per haec adimens patrum fidei religionem, sed secundum regenerationis meae symbolum et doctrinae euangelicae scientiam ab ea iuxta ista non dissonans.

2 cf. II Tim. 1, 9   cf. Ioh. 1, 1   3 Col. 1, 15   Col. 2, 9   5 Phil. 2, 6
 cf. Phil. 2, 6 sq.   7 Phil. 2, 8   9 cf. Eph. 1, 20   Act. 10, 42   10 cf.
 Apoc. 15, 3   cf. Ioh. 1, 18   11 cf. I Ioh. 5, 20   cf. Ps. 76, 14 et
 Tit. 2, 13   cf. Rom. 9, 5   12 Phil. 2, 11

1 et unum dñm ihm xpm per quem omnia *om. B, sed. add. s.l.m4*   2 ante
 (an *in ras. m3*) *C*   aput *B a.c.m2*   3 dei *s.l.Cm1*   4 habitet *EW* ac coepit
C a.c.m3   11 *alt. et s.l.Bm4*   magnus] *add. et Cou*   12 et *s.l.Bm4*
 13 xps *eras. W, om. L*   est dei patris *Gπ*   quia xps ds ē *in mg. Bm3*   g *GL*
 15 religione *B, C a.c.m2*   16 sed *s.l.Cm2*   symbolum *CJMO*   17 ab ea]
 habeam *L* habeā *W *abea*E*   *EXPL. SCI HILARI EPSI ET CONF AD CONSTANTIV*
LIB. II. B EXPLICIT SCI HILARII EPI ET CFESSORIS AD CONSTANTIVM LIBER.
 II. *C* explicit liber II (scds *E*) sci (sci *om. EW*) hylarii ad constantium *JEW* epla
 lib. II s. hylarii ad constantinū *O* explicit *G, subscriptionem om. LM*

IV.
HYMNI.

INDEX NOTARUM

(ad hymnos ex 'Libro hymnorum').

A = cod. Aretinus VI 3 s. XI.

Gam = ed. I. F. Gamurrini (Biblioteca dell'Accademia storico-giuridica IV [1887] 28—30).

Dre = ed. G. M. Dreves (Analecta hymnica L [1907] 3—9).

Mas = ed. A. I. Mason (The Journal of Theological Studies V [1904] 414—418).

Mey = ed. Guil. Meyer (Nachrichten von der K. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Kl. 1909, 400—417).

notas alias u. p. 2.

A.
EX LIBRO HYMNORUM
SANCTI HILARII QUAE RESTANT.

Felix propheta Dauid primus organi
in carne Christum ymnis mundo nuntians.

I.

De Christo deo.

Ante saecula qui manes
semperque nate, semper ut est pater! —
namque te sine quomodo
dici, ni pater est, quod pater sit, potest? —

5

Bis nobis genite deus,
Christe! dum innato nasceris a deo
uel dum corporeum et deum
mundo te genuit uirgo puerpera:

10

Credens te populus rogat,
hymnorum resonas mitis ut audias
uoces, quas tibi concinit
aetas omnigena, sancte, gregis tui.

15

Dum te fida rogat, sibi
clemens ut maneat, plebs tui nominis
in te innascibilem deum
orat, quod maneat alter in altero.

1 cf. Hilar. in ps. 54, 2 etc.   3 sq. cf. Hilar. de trin. VII 31   16 cf. ib. VIII 4

Ad titulum cf. inscriptionem codicis A, quae insequitur subscriptionem supra p. 38 indicatam: Incipiunt hymni eiusdem (sequuntur prooemii instar duo uersus Felix—nuntians), et Hieron. de uiris inl. 100: liber hymnorum; numeros I. II. III pos. Fed. de forma metrica et de argumento hymnorum u. Mey l. c. et Studien III 82 sqq. 1 manes MasMey manens AGam Dre 2 uersus ex priore senarii iambici et posteriore Asclepiadei dodecasyllabi parte constat i. e. ut pater semper pater est 5 deus Christe Mey 6 cf. u. 2 lege Christe in nato A nascens Gam 10 resonas (= alternantibus choris)] Mey resonans AGam Dre Mas 12 sancte Dre Mas Mey sc̄e A sancti Gam 16 orat = adorat; cf. de syn. 65: oratus a me dominus

Extra quam capere potest
mens humana, manet filius in patre;
rursum, quem penes sit pater,
20 dignus, qui genitus est filius in deum.

Felix, qui potuit fide
res tantas penitus credulus assequi,
ut incorporeo ex deo
perfectus fuerit progenitus dei.

25 Grande loquimur et deum
uerum: ut genitor, quicquid inest sibi,
aeternae decus gloriae
totum in unigenam ediderit deum,

Hinc unus merito bonus
30 ipsum, quod deus est, extra inuidiam sui
gigni uellet in alterum
| transformans se, ut est, uiuam in imaginem. *f. 14^v*

Istis uera patet dei
uirtus: cum dederit omnia, non tamen
35 ipsis, quae dederit, caret
cuncta, quae sua sunt, cum dederit, habens.

Kara progenies dei,
connatum cui sit omne decus patris!
nil natae eguit dari,
40 sed natum simul est, quicquid erat dei.

24 cf. Hilar. de trin. II 22. III 4   30 cf. ib. III 3. IV 8. IX 31. X 19.
XI 4   32 cf. ib. II 8. VI 12   cf. ib. XI 5   36 cf. ib. III 4. VI 12   38 cf.
ib. V 11   39 cf. ib. II 25

20 *cf. u. 28. 31. 50* lege genitust; est genitus uel genitus't Mey 24 pro-
fectus fuerit primogenitus Gam dei] A Gam Dre Mas deus Mey 26 uerum:
ut Mey uerum, ut Gam uerum ut Dre 28 unigenitum Gam Dre, sed *cf. u. 44*
29 bonus ipsum Mas bonus, ipsum Gam Dre bonus, ipsum (= se) quod deus
[est] extra Mey, qui reicit ad u. 50 30 lege deust 31 in om. Gam 38 con-
natum Mey cognatum AGamDreMas; *cf. infra hymn. II 28 et de trin. V 11:*
natura auctoris in filii natiuitate connascitur 39 natae (*sc. progeniei*) Mas Mey
nate A nato Gam naturae Dre

Lumen fulsit a lumine
 deusque uerus substitit ex deo
 uero, non aliud habens
 ortus unigena, quam innascibilis pater.

45 Mirum hoc opus est dei,
 aeternus ut incorruptibilis deus,
 ortu qui careat, quia
 sit sempiterna uirtus, quod est deus,

50 Non natis, quibus est in bonis,
 ex sese placidus gigneret in deum;
 ac sic in unigena deo
 hoc ipsud ortu, quod genitum est, caret.

55 O felix duum unitas!
 alterque cum sit mixtus in altero,
 unum sic faciunt duo,
 sit in duobus cum, quod est in altero.

60 Paret sed genitus patri
 omnemque ad nutum attonitus manet;
 et scire non est arduum,
 quid uelit se sequi, <quem> penes est pater.

41 sq. cf. symbolum Nicaen. 43 cf. Hilar. de trin. III 4 49 cf. Hilar.
 de trin. III 3. IX 31. XI 4 59 cf. Hilar. in ps. 118 Lamed 13

42 cf. u. 2 subsistit Gam 44 ortu susp. Eng ortus quam unigena
 susp. propter metrum Mey unigena aequiualeat tribus syllabis: unig^ona
 45 hoc opus est dei Dre dei hoc opus est AGamMas dei hoc est opus Mey
 48 cf. u. 2 <id> quod susp. Mey deus, Non Dre deus. Non Gam 49 sc. non
 natis, in quibus est, bonis lege quibust in del. Ma Mey 50 se se
 Gam Mey, qui reicit ad u. 30 51 = dimeter iambicus; lege unig^ona in unigena]
 AGam Dre unigena in Mas Mey 52 cf. u. 2 54 cf. u. 2 alterque
 Mey alter que A alter qui GamMas alter quod Dre 55 duo rep. in mg. A
 56 = senar. cum in duobus sit Mey est quod Dre 57 patri
 sed genitus paret Gam Dre Mas 58 cf. u. 2 59 = dimeter iambicus
 60 se sequi, <quem> penes Dre se se qui penes AGamMas; cf. u. 19: quem
 penes sit

Quanta est genitus in bona!
 nam constitutus in cunctorum exordia
 condensque primum saecula
 aeternum in motum tempora protulit.

65   Rebus anterior deus
 cunctis — nam per eum omnia facta sunt —,
 esset cum nihilum modo,
 mundum corporeo condidit in statu.

70   Sed nos littera non sinit,
 per quam te genitum concinimus deum,
 gesta, quae tua sunt, loqui
 carnemque natum, iam qui eras deus.

75   Te cunctis dominum modis
 caelorum regem et caelestis gloriae,
 ut cuncta per te condita |

* * * * *

* * * * *

* * * * *

De resurrec-
 tione Christi.

II.

10

* * * * *

* * * * *

| Fefellit saeuam uerbum factum te caro
 dei que tota uiui in corpus irruis.

/ . 15^r

62 cf. Prou. 8, 22   66 cf. Ioh. 1, 3   72 cf. Ioh. 1, 14   11 cf. Ioh. 1, 14

61 quanta in est genitus bona *susp. Mey*   62 = *senar.*   exordia *Mas*
 63 = *dimeter iambicus*   condens, qui *Gam Dre Mas*   64 *cf. u. 2*   72 *cf. u. 2*
 carnemque uel carne inque *Mey* carmenque *A Gam Dre Mas*   qui iam eras deus
mauult Mey   74 = *senar.*   75 = *dimeter iambicus*   76 sqq. *hymnus cum*
sit abecedarius, desiderantur in A 17 uersus; Mey suppl. u. 76 ita: concinunt
angeli uel alio carmine concinemus   *Initium hymni II abecedarii in A non*
exstat   11 te (*sc. mortem*)] et *Gam Dre*

Gaudes, pendentem cernis ligno cum crucis,
tibique membra fixa clavis uindicas.

15 Hanc sumis ante pompam tanti proelii:
sputus, flagella, ictus, cassa harundinis.

Ibat triumpho morte absumpta, Mors, tua
deus inferno uinci regno nesciens.

20 Kandens frigescit stagnum pallidae Stygis
rigensque nescit Flegethon se feruere.

Lux orta uastae nocti splendet inferum;
tremet et alti custos saeuus Tartari.

Mors, te peremtam sentis lege cum tua,
deum cum cernis subdedisse te tibi.

25 Non est caducum corpus istud, quod tenes,
nullumque in illo ius habet corruptio.

Omnis te uincit carnis nostrae infirmitas;
natura carnis est connata cum deo.

30 Per hanc in altos scandam laeta cum meo
caelos resurgens glorioso corpore.

16 Hilar. in Matth. 33, 3   17 cf. I Cor. 15, 54   23 cf. Rom. 7, 6. 8, 2

13 gaudes *Gam Mey* gaudens *AMas* cernis *Dre Mas Mey* carnis *A* carnem
Gam; cf. *infra* u. 24 et 46 et *hymn. III* 19. 25   14 tibi quē (que *s.l.m2*) *A*
15 ante *i. e. ante mortem in cruce subitam* proelii *A* proelii: sputus *Dre* pre-
lii sputus *Mey*   16 hietus *A*   cassa] *A Gam Dre Mas* (cf. *Iulius Surinus* 2, 47
lignorum cassa et 52, 59 palearum cassa) quassae *Mey* (cf. *Matth.* 12, 20 arun-
dinem quassatam)   17 morte absumpta, Mors, tua *Mey* mortem sumpta mor-
tuo *A* morte sumpta uel absumpta a mortuo *Dre* morte sumpto a mortua *Mas*;
cf. u. 23 et 37   19 pallidae Stygis *Dre Mey* pallida ē iu gis *A* pallida *Gam*
20 Phlegeton *Dre*   21 nocti *Dre Mey* noctis *A Gam Mas*   splendet inferum;
Mey splendet, inferum *Gam Dre Mas*   22 tremet *Mas Mey* tremet *A Gam Dre*
23 cum] tū *s.l. A*   24 te (*s.l. A*) tibi (*sc. mortem morti*) *AMas Mey* se tibi
Gam   27 *sc. omnis nostrae carnis*

Quantis fidelis spebus Christum credidi,
in se qui natus me per carnem suscipit!

Renata sum — o uitae laetae exordia! —
nouisque uiuó Christiana legibus.

35 Sanctis perenne munus praestat hoc dei,
conformi secum uiuant post haec corpore.

Terror recedat mortis tandem, Mors, tuae;
sinu me laetam patriarcha suscipit.

40 Uiuam locata post haec in caelestibus,
dei sedere carnem certa a dexteris.

Xriste, reuersus caelos uictor in tuos
memento carnis, in qua natus es, meae.

Ymnos perennes | angelorum cum choris
in hoc resurgens laeta psallam corpore.

j. 15^v

45 Zelauit olim me in morte satanas:
regnantem cernat tecum totis saeculis.

De tentatio-
nibus Christi.

III.

Adae carnis gloriosa et caduci corporis
in caelesti rursus Adam concinamus proelia,
per quae primum satanas est Adam uictus in nouo.

33 cf. Ioh. 3, 3. 5. Hilar. in ps. 2, 41. 64, 15   36 cf. Phil. 3, 21   38 sq.
cf. Hilar. in ps. 120, 16   1 sqq. cf. Uenant. Fortunat. hymn. *Pange lingua*
MGh, Auct. ant. IV 1 p. 27   2 cf. Hilar. in ps. 122, 3

32 insequi A   suscipit Mas Mey suscepit A Gam Dre   33 sumo susp.
Mey   lætę ex læta A laeta Gam   nouis quae Gam   35 phenne A
36 corpore Gam corpora A   37 mortis] sortis Mas   38 lætam ex lectam A,
lætã add. in mg.   40 dextris A   43 phennes A   45 zelabit Mey   46 saec.]
add. FINIT Item alius A   1 cernis Gam cernuata Mas   gloriosa Mey gloriam A
Gam Dre gloria Mas, fort.: gloriosae sc. in paradisi gloria (Hilar. in Matth. 3, 5)
2 concinamus A, corr. Gam

5 Hostis fallax saeculorum et dirae mortis artifex
iam consiliis toto in orbe uiperinis consitis
ad salutem nil restare spei humanae existimat.

Gaudet aris, gaudet templis, gaudet sanie uictimae;
gaudet falsis, gaudet stupris, gaudet belli sanguine;
gaudet caeli conditorem ignorari gentibus.

10 Inter tanta dum exultat nostrae cladis funera,
deo audit in excelsis nuntiari gloriam
et in terra pacem hominum uoluntatis optimae.

15 Terret coetus angelorum laetus ista praedicans;
terret Christum terris natum nuntians pastoribus,
magnum populis hinc futurum desperatis gaudium.

Errat partes in diuersas tantis rebus anxius;
quaerit audax, ecquis hic sit tali dignus nuntio,
nihil ultra, quam commune est, terris ortum contuens.

20 Cernit tamen is, quod Iohannes in desertis praedicet
aquis mersans in Iordanis cunctis poenitentiam,
quam sequatur confessorum criminum remissio.

Inter turbas, quae frequentes mergebantur, accipit
uocem e caelo praedicantem: meus est hic filius;
hunc audite! hic dilectus, in quo mihi complacet.

4 cf. Hilar. in Matth. 3, 3   11 cf. Luc. 2, 14   14 cf. Luc. 2, 10
16 sq. cf. Hilar. in Matth. 3, 1. 4, 14   23 cf. II Petr. 1, 17. Matth. 17, 5.
3, 17. Luc. 9, 35

6 ad salutem nil *Mey* nihil (nil *Dre*) ad salutem *AGam Dre Mas* restare
Brandes (*Rhein. Mus. LXIV* 89) *Mey* prestare *AGam Dre Mas* spem
humanam *Dre*; cf. *Hilar. in Matth. 16, 5*: nihil spei tribuit ad salutem
7 sanie *A*   8 strupris *A*   9 ignorare *AmI*   gentibus] *praem. a Gam*
17 cf. u. 29   ecquis *Mey* et quis *AGam Dre Mas*   est terris, ortum *susp. Eng*
19 is, quod *susp. Mey* his quod *A* his (*sc. desertis*) quod *GamDreMas*   21 con-
fessorum *sensu passiuo*; cf. *Hilar. in ps. 76, 6 p. 273*: confessorum peccatorum
et in ps. 58, 4 p. 183: confessi peccati   22 frequenter *Gam Dre*   24 hanc (u
s.l.m2) *A*   hic] hinc *A*

25 Cernit hominem, cernit corpus, quod Adae perlexerat;
 nihil ultra uox honoris afferebat desuper;
 scit terrenam subiacere mortis legi originem.

Ad temptandum multas artes priscae fraudis commouet;
 quaerit audax tempus, quod sit * * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *

25 cf. Hilar. in Matth. 3, 1, 5   28 cf. ib. 3, 5

25 Adae, quod *Mey* perlexerat *Mey* perlex erat *AGam*; cf. *Hilar. in Matth. 3, 1 et 5*: Adam enim pellexerat — cibo Adam pellexerat — quem neque cibo pellexerat   28 fraudes *A*   29 qđ *A* quid *Gam Dre Mas*   sit] fraudi suae commodum *suppl. Mey*

B.

HYMNUS DUBIUS.

HYMNUS DE CHRISTO.

Hymnum dicat turba fratrum, hymnum cantus personet;
Christo regi concinentes laudem demus debitam.

T = cod. Taurinensis F. IV. 1 s. VII.

A = cod. Ambrosianus C. 5 inf. s. VII.

S = cod. Sangallensis 2 s. VIII.

G = cod. Gothanus I. 75 s. VIII.

C = cod. Cantabrigiensis Ll. I. 10 s. IX in.

L = cod. Sangallensis 577 s. IX/X.

D = cod. Dublinensis Coll. S. Trinitatis E. 4. 2 s. XI.

F = cod. Dublinensis Conuentus Franciscan. s. XI/XII.

P = cod. Parisinus 9488 s. XI.

X = cod. Bruxellensis 3132 (207—208) s. XIII.

Cas = ed. Cassander (Opera omnia, Parisiis 1616, 186—188).

Mey = ed. G. Meyer (Nachrichten von der K. Gesellschaft der
Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Kl. 1903,
189—196).

Blu = ed. Cl. Blume (Analecta hymnica LI [1908] 264 sq.).
notas alias u. p. 2.

1 sq. cf. Beda de re metrica 23

YMNUM SANCTI HILARI DE CHRISTO A YMNUS S̄CI HILARII EPI PICTAŪ L
ymnus editus a sancto elario pictau. episcopo *G* hymnus sancti hilarii quem
misit filiae suae *X* ymnum super euangelium christi *C*, *titulum om. TSDFP*; in
cod. Sangallensi 567 s. VIII scribitur post uitam Hilarii: incipit ymnum eiusdem
omni tempore: ymnum dicat turba fratrum, ymnum cantus personet; *sed*
hymnus ipse non exhibetur 1—4 desunt in P pr. hymnum] ymnum *ACDF*
himnum *S* ynum *T* fr. . . *A* *alt. hymnum]* ymnum *TACDF* himnum *S*
personat *C* person . . *A* 2 Christum regem *LX* rege *S* concinentes]
TGLDFX Beda Cas Mey (cf. u. 65. 69 concinamus) concinnantes CBlu concin-
nantes *S* concinnent . . (a s. e) *A* laudem—debitam] laud . . . . . *A* laudes
demus debitas (debita *S*) *SG Beda Cas*

Tu dei de corde uerbum, tu uia, tu ueritas,
lesse uirga tu uocaris, te leonem legimus.

5   Dextra patris, mons et agnus, angularis tu lapis,
sponsus idem uel columba, flamma, pastor, ianua.

In profetis inueniris nostro natus saeculo,
ante saecula tu fuisti factor primi saeculi.

10   Factor caeli, terrae factor, congregator tu maris
omniumque tu creator, quae pater nasci iubet.

Uirginis receptus membris Gabriellis nuntio
crescit alius prole sancta, nos monemur credere

Rem nouam nec ante uisam, uirginem puerperam.
tunc magi stellam secuti primi adorant paruulum,

3 cf. Ioh. 1, 1 etc.   cf. Ioh. 14, 6   4 cf. Esai. 11, 1   cf. Apoc. 5, 5
5 cf. Ex. 15, 6 etc.   cf. Esai. 2, 2   cf. Ioh. 1, 29 etc.   cf. Esai. 28, 16
6 cf. Ps. 18, 6. Matth. 25, 6 etc.   cf. Cant. 2, 10. 14. 5, 2. 6, 8.   cf. Ex. 13, 21
cf. Ioh. 10, 9. 11   9 cf. Beda de re metrica 23 et Rhabani (?) hymn. *Lumen
clarum* 7 (Poetae aevi Carol. II 246)   cf. Gen. 1, 9   11 cf. Luc. 1, 26 sqq.
14 cf. Matth. 2, 1 sqq.

3 tu d . . . d . co . de . . . bum *T* tu dei decor te uerbum *G* de—ueritas]
d . . . . tu . . . . *A* uerbo *S* 4 *totus uersus perit in A* ies . . . . . te *T*
leonum *T* legemus *T* 5—72 *desunt in G* 5—8 *in T non nisi haec seruata
sunt: . . . . | et agnus angula . . . . | ba flamma past . . . . | res nostro natus
. . . . | factor çel] primi seculi 5 dextera (e alt. eras.) C, D dxtra Pm1
6 spo . . . . columba P uel] el DF columna C 7 prophetis CLFX
inuenimus S inueneris La. c., C nrm natū saeculū S nostra P natos
(u s. o) L saecula P 8 secula (u exp.) L saecula (u ex parte eras.) C secula
SFX Cas sc̄la D tu . . . factor primi . . . . | P saeculi] saecula Ca. c.
9 factor çel] primi T caeli et terrae DF tere | tē T 10 *uersus est eras. in L*
o . . . umque P omniaque tu creasti S c . . ator P quae] quem X
pater] pateit Ta. c. paseit T p. c. 11 uirgenis S *irginis (u s. l.) L receptis S
gabrielis A gabriheli C gabrihele εL gabriele PX garaelis T nun] at T ncius
(u s. ne) S 12 . . escit A c*rescit L alius] albus D nos] . . . A mune-
mur T . . nemur A 13 rem—puerperam] . . . uisam . . . am A *em (r
s l.) L uissam F 14—16 *praeter ti in secuti omnia perierunt in A* stelam T
. . . am F paruolum S paruulum P*

15 Offerentes tus et aurum digna regi munera.
mox Herodi nuntiatum; inuidens potentiae

Tum iubet paruos necari, turbam fecit martyrum.
fertur infans occulendus, Nili flumen quo fluit.

20 Qui refertur post Herodem nutriendus Nazareth.
multa paruus, multa adultus signa fecit caelitus,

Quae latent et quae leguntur coram multis testibus,
praedicans caeleste regnum dicta factis adprobat.

Debiles facit uigere, caecos luce inluminat,
uerbis purgat leprae morbum, mortuos resuscitat.

25 [Unum quod deerat hydriis, mutari aquam iubet
nuptiis mero retentis propinando poculo].

16—19 cf. Matth. 2, 13 sqq. 23 cf. Luc. 7, 21 sq. 24 cf. Beda de arte
metrica 23 25 cf. Ioh. 2, 3 sqq.

15 offerantes *T* offerunt (*add. ei m2*) *C* thus *S*, (*h del.*) *L*, *FXCas*
et eras. C regis *S* munerae *C* 16 herode *C* herodes *LX* erodii *D* nuntiatum] nuntiato *T* nuntiat . . . *P*, *add. est C**X* inuidit *T* inuidus *LX* pot-
tenciã *L* potentiam *C* potentia *F* 17 tunc *SLPX* paruos (*o in ras. m2*) *C*
paruulos *PX* necare *LPXCas* negare *S* turba *S* martirum *TAD*
18 oculendus *T* oculendus *C a. c.*, *D* oculents (*u s. s*) *S* occidendus *Cas* nilo *S*
quod *TS* fluis *S* 19 reuertur *C* herode *S* erodem *D* nazareht *Lm1*
natzareth *C* 20 par . . . . . | feci . . . . . *P* multatultus *S* celidus *S*
21 ladent *T* lecuntur *P* 22 celestẽ *S* approbat *LDFX* aprobat *T* ad-
probatum *C* 23 fecit *ALXCas* uigere (*i in ras. m2*) *L* figere *C* firmos *S*
inluminat *LDFX* inlu . . . . . *T* inluminans *S* 24 uerbis purgat] . . . . . rgat *T*
uerbo *S* purgat (*rga in ras.*) *L* morbos *CLXBeda* mormum *T* resusci-
tat] . . . . . *T* resuscetat *S* rẽ | *P* 25—26 *uersus interpolatos esse putant Atkin-
son alii* 25 erat *C* hydriis] *SCas*, (*h eras.*) *L* hidriis *P* idriis *X* hidris *TF*
idris *AD* ydris *C a. c.* ydriis *C p. c.* mutari *Cas* motari *ADP* mutare *Cm2LX*
motare *SC* motuari *F* mutari—iubet] . . . . . *T* aqua *Cas* 26 nuptis
TACm1P mero redentis *S* mero reddentis *P* meroretantis (*a ex e*) *T* mero
(*e eras. L*) retinctis *LX* merore tentis *C* *Cas* retentis . . . . . o populo *A* prop-
pinando poculo] . . . . . *T* propinnando *DP* propinendum (*e eras. ei a in
ras.*) *C* propinato *Cas* puinato *S* populo *ASCLPX* *Cas* *Mey susp.*: Unum
quod deerat hydriis immutari aquam iubet Nuptiis mero retentis (errore tentis?)
propinando poculo

Pane quino, pisce bino quinque pascit milia
et refert fragmenta cenae ter quaternis corbibus;

30 Turba ex omni discumbente iugem laudem pertulit.
duodecim uiros probauit, per quos uita discitur.

Ex quis unus inuenitur, Christi Iudas traditor;
instruuntur missi ab Anna proditoris osculo.

Innocens captus tenetur nec repugnans ducitur,
sistitur, falsis grassatur offerendus Pontio.

35 Discutit obiecta praeses, nullum crimen inuenit.
sed cum turbae Iudaeorum pro salute Caesaris

Dicerent Christum necandum, turbis sanctus traditur,
impiis uerbis grauatur, sputa, flagra sustinet.

27 cf. Luc. 9, 13 sqq. loh. 6, 9 sqq. 28 cf. Hincmar. Rem. de una et non
trina deitate 12 30 cf. Luc. 6, 13 31 cf. Luc. 6, 16 32 cf. Matth. 26, 49.
Marc. 14, 45. Luc. 22, 47 33—42 cf. Matth. 26, 50 sqq. etc.

27 pane—milia] . . . . ce bino . . . . lia A pane c(?)ino T panes
quinos S pisces binos S pino P pauit S 28 totus uersus periit in A
reffert C refertur SB fefert D et relectis Cas fracmenta T fragmente S frag-
ment . P quaternis S caternis TDP coruibis DX curbibus T corbibis
(u s. l.) C coffinos S 29 ex] hec S onis S discumbentis S discumbenti
CCas iuge LX ptullit S 30 dudecim T XII in ras. X uir . . P
prouauit T adprobauit S prouit Pm1 31 ex quibus TASCLPX Cas in-
uenetur T Iuda TAmICPm1 traditur AS, Ca. c. m2 iudas xpo traditur S
32 instruentur TAm2 instruntur Am1Pm1 misi ACm1DFP misabnna T
. . na P anne S proditores (i s. e) T per proditoris osculum S 33 captos
(u s. o) S 34 falsis (= falsis testibus; cf. Matth. 26, 59 sq. Marc. 14, 56 sq.)
falsus S fals . . P crassatur S grasatur AFP grasator T grauatur LX, Cas
in mg. offerentes A poncio S 35—36 desunt in cod. A, qui add.
notam d̄s 35 discutit T obiecta T abiecta C obiecta . . . . . crimen P
prēsis TS cremen T, Ca. c., D 36 cum] clamat S turbe (e in ras.) C,
FLX turba TS Mey Blu tur . . . . . pro P iudaeorum CL cesaris CD
cessaris TSP 37 di . . . . . P negandum TACLXPCas negatum S tra-
ditor T 38 impis T, Ca. c., P grassatur CD Blu grasator T grasatur AFP
spota S fag |ra T

40 Scandere crucem iubetur innocens pro noxiis,
morte carnis, quam gerebat, mortem uincit omnium.

Tum deum clamore magno patrem pendens inuocat;
mors secuta membra Christi laxat stricta uincula.

Uela templi scissa pandunt, nox obscurat saeculum;
excitantur de sepulchris dudum clausa corpora.

45 Adfuit Ioseph beatus, corpus mirra perlitum
lintheo rudi ligatum cum dolore condidit.

Milites seruare corpus Annas princeps praecipit,
ut uideret, si probaret Christus, quod sponderat.

50 Angelum dei trementes ueste amictum candida,
quo candore claritatis uellus uicit sericum,

43 cf. Matth. 27, 51 sq. Marc. 15, 38. Luc. 23, 45 45 cf. Matth. 27,
57—59. Marc. 15, 43—46. Luc. 23, 50—53. Ioh. 19, 38—40 47 cf. Matth.
27, 66 49 cf. Matth. 28, 1 sqq. Marc. 16, 1 sqq. Luc. 24, 1 sqq.

39 . . . . . cem *P* ascendere *S* pro noxiis *A, C a: c., P* proxis *T*
40 morte] *eras. A* mortem *X, praem.* moritur *S* ierebat *S* cerebat *T . . . bat P*
nicit *TASLDFX* 41 tum—patrem] . . . . . trem *A* dum *TS . . . P* dñi
clamorē *S* inuocans *X* 42 mors] . . . . . *A* . ecuta *A* laxat stricta]
. . . . . *A* post u. 42 add. regna *XPC* uictor ingens. uastat infernalium *L*
43 uelum *S* . . . . . *P* scissa *TAD* scissum est *S* pendunt *TAP* pendent *Lm2X*
Cas Mey pendens *C* pendit *S* obscura *S* 44 excidentur *T* sepulchris *TD*
tudum *S* du . . . clau . . corpora *T* 45—46 om. *S* affuit *DFLX*
et fuit *T* mi . . . *T* myrra *Cas* myrrae *C* perlitum] . . . . . *T* 46 lintheo
CDF . . . teo *T* rude *C* rodi *T* condidit] . . . . . *T* 47 milites] . . . . . *T*
. . . lites *P* seruare (re *n. ras. m2*) *L* anna *TALPX* arua *C* princeps
praecipit] . . . . . *T* princeps om. *F* praecipit *SLm1D* 48 ut uideret]
. . . . . *T* uiderit *C* si ex se *L* probaret (ret *n. ras.*) *L* probarit *C* pro-
uar *T* quae *Cas* sponderat (*pr. o in ras. m2*) *C* sponderet *D* spon-
derat *S* sp . . . . . *T* 49—52 *Mey* habet hunc ordinem: 51. 52. 49. 50; sed cf.
Matth. 28, 2 sqq.: angelus enim domini—accedens reuoluit lapidem—prae timore
autem eius exterriti sunt custodes 49 angelum dei] . . . . . *T* . . . gelum *P*
angeli *C* trementes (s *n. ras. m2*) *L* timentis *S* trementes est nomina-
tius absolutus pro ablat. abs.; cf. u. 11 et u. 58: amicti *T, A a. c., C p. c.*
amicta *L a. c. m2, C a. c.* amicum *Pm1* 50 qua *C* qui (i *n. ras. m2*) *L, X* quae *Mey*
claritatus *T p. c.* uelus *T* uelud *C* uincit *TP* siricum *TAS, C a. c. m?, P*

Demouet saxum sepulchro, surgit Christus integer;
haec uidet Iudea mendax, haec negat, cum uiderit.

Feminae primum monentur saluatorem uiuere;
quas salutat ipse mestas, conplet tristes gaudio.

55   Seque a mortuis paterna suscitatum dextera
          tertia die redisse nuntiat apostolis.

Mox uidetur a beatis, quos probauit, fratribus;
quod redisset, ambigentes intrat clausis ianuis.

60   Dat docens praecepta legis, dat diuinum spiritum,
          spiritum dei perfectum, trinitatis uinculum.

Praecipit totum per orbem baptizari credulos
nomen patris inuocantes, confitentes filium.

Mystica fide reuelat tinctos sancto spiritu,
fonte tinctos, innouatos, filios factos dei.

55 cf. Matth. 28, 10. Marc. 16, 7. Act. 2. 32   57 cf. Luc. 24, 36 sqq.
Ioh. 20, 19 etc.   59 cf. Ioh. 20, 22   60 cf. Hincmar. Rem. de una et non trina
deitate 1   61 cf. Matth. 28, 19. Marc. 16, 15   62 cf. Ioh. 3, 5. Rom. 8, 14 etc.

51 demouit *ASCDF* demuit *T* . . mouit *P*   sepulcro *D* sepulcrum *T* se-
pulchri *S* surgens *TACDFP Mey* intiger *A, C a. c. m?*, *DFP*   52 uidet *Mey*
uidit *codd. et edd. celt.*   iudas (s ex parte eras.) *S*   mentax *D*   negauit *S*
uideret *TASLmIP* uiderat *F* uider . . *P*   53 . . . ine *P*   f . . . . . rimum *A*
monent . . *A* monenter *T* monentem *C* munentur *P*   saluatorem] . . . . . *A*
saluato rem *S*   54 totus uersus perit in *A*   qua *TC*   ipse] . . . . . *P*
mestas (a ex e) *T, SC*   conplens *S*   tristis *CLmI*   gaudium *L a. c.*
55 s . . . *P*   seque a mortuis] seque et suos stratus *S*   suscitatum *T* susce-
tatur *S* suscitauit *X*   56 reddisse *S* redise *D* rediisse *F* redisset *C*   nun-
cians *S* nuntians *C*   57 uidetur *T* audetur *C*   a beatis] habiatis *T*   pro-
brauit *T*   58 quos *SLX*   redisse *CLX*   ambigentem (tem in ras. m2) *C*
intret *TD*   causis (l s. ca) *T*   clausis ianuis *Cas Mey Blu* ianuis clausis *codd.*
59 dat, docens *Mey*, sed susp. edocens uel et docens   60 spiritum] sanctum *C*
61 praecepit *SCD* praecoepit *LmI*   todum *T*   toto p orbe *S*   baptizari
DFP baptizare *SLXCas* baptizare *C*   62—64 coniungit *Mey*   62 confiden-
tes *TS*   63 mistica *ALmI* mestica *T*   misticā fidem *S*   tincto *C* iuncto *S*
64 fonte cunctis innouatis filiis factis dei *S*   filios factos dei (s. uoces pos. mI
signa c a b) *L*

65 Ante lucem, turba fratrum, concinamus gloriam,
qua docemur nos futuros sempiterno saeculo.

[Galli cantus, galli plausus proximum sentit diem,
nos cantantes et precantes, quae futura, credimus.

70 Immensamque maiestatem concinamus iugiter,
ante lucem nuntiemus Christum regem saeculo,

Ante lucem decantantes Christo regi domino
et, qui in illum recte credunt, regnaturi cum eo.

Gloria patri ingenito, gloria unigenito
simul cum sancto spiritu in sempiterna saecula].

73 sq. cf. Hymnus *Mediae noctis tempus* (Anal. hymn. LI n. 1)

65 lucem *om. C* turb . . . . . | qua *P* fratrum] . . . . . *A* concinamus *F* concinnemus *TSLm1CDBlu* concinimus *Cas* concin . . . . . *A* gloriam] . . . . . *A* 66 omnia perierunt in *A* praeter 1 litt. s quia *S* docemus *S* . . . mur *P* futura *C* futuri *DF* futu . . . *T* se . . . . . no *T* sempiterna saecula *CDF* *Cas* semp . . . . . *P* 67—74 uersus interpolatos esse putat *Atkinson*, idem censet *Blu* de u. 71—74 67 plausus—diem] plau . . . . . se . . . . . em *T* sentet *A* sencio *S* 67—68 senti . . . . . *P* 68 noscententes *T a.c.* nos canentes *ASLX* nos cantemus *Cas* quae—credimus] . . . . . *T* 69 immensamque maiestatem *Mey* maiestatemque (magestatemque *Lm1* maiestatem *Lm2X*) immensam *codd. CasBlu* concinemus *DF* concinnemus *ASCLm1PBlu* concinimus *Cas* concinamus iugiter] . . . . . *T* uniter *A CasMey* giter *Pa.c.* 70 ante lucem] . . . . . ucem *T* nuntiamus *CF* christo regi saecula *LX* regem *om. S* seculi *S* saecu . . . *P* regem saeculo] . . . . . *T* 71 ante lucem] . . . . . *T* decantantes] . . . antantes *T* decantes *P* nunciemus *S* nuntiemus *ALX Cas* christum regem *AS Cas* domino] dominum *S* domini *Cas* saeculo *A* 72 et *om. ASLX* in illo *LX* in co illo *S* rectae *A* recti *TCLX* re . . . *P* regnaduri *T* eo] deo *F* 73—74 *om. S* 73 ingenito] genitori *LX* 74 simul] una *LFX, om. TCP* spiritu *om. P* in saecula saeculorum *C* amen *add. LX*

V.
FRAGMENTA MINORA.

EX LIBRO CONTRA CONSTANTIUM.

Hilarius quoque uir acris ingenii scribens ad Constantium imperatorem de incarnatione domini sic ait:

5 Filius, inquit, dei factus homo deus est.

Et praeosterans repetit:

Deus, filius hominis factus, est deus — homo enim factus est deus, non deus factus est homo — et filius hominis factus est filius dei. superauit enim magnitudo Christi domini paruitatem seruilis
10 formae, ita ut ipsa seruilis forma, quam adsumpsit, cessaret esse seruilis per eum dominum, qui eam adsumpsit. si enim, qui natura 2

9 cf. Hilar. in ps. 143, 7   cf. Phil. 2, 6 sq.

B = cod. Barberinianus 505 s. IX.

P = cod. Parisinus 12269 s. IX.

A = cod. Augustanus 13 s. IX.

R = cod. Uaticanus Reginensis 238 s. IX/X.

F = cod. Abrincensis 72 s. XI/XII.

C = cod. Carnotensis 88 s. XII.

S = cod. Sarisberiensis 61 s. XII.

Feu = ed. Feuarentii, ad calcem op. S. Irenaei, Coloniae 1596.

Cou = ed. Coustantii col. 1367.

1 *Duo illa fragmenta, quae ad libellum contra Constantium imperatorem pertinuisse uidentur, tradita sunt opere, quod inscribitur Conflictus Arnobii et Serapionis, II 13 (LIII 239 M); cf. Praef. V 1   3 hylarius S   ingeniiis (s ex parte eras.) R   ad] in Feu; de uariis titulis in, ad, contra Constantium u. Studien I 138   constancium S constantinum AR   imp̄ B   5 inquit] A inquit BR, (t s. d) P, om. Feu Cou autem FCS   factus] add. ē, sed postea eras. R   est om. Feu   6 repetit R   de praeosterato sermone in mg. B 7 Deus filius hominis factus est Cou   homo enim factus est deus] B et Pm3 in mg. hominis autem perfectus est deus FCS, om. B A Feu   8 et] sed susp. Cou 9 xpi B, om. cett. codd. Feu Cou   10 ipse FCS   forma seruilis FCS forma—esse om. FCS   11 eum] eundem C*

non sunt filii dei, per ipsum efficiuntur filii dei, quanto magis ipse, qui natura filius dei est, hunc, cum quo uoluntate sua alio uirginali conceptus et natus est, ita sublimauit in deum, ut in eius nomine omne genu flectatur, caelestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua 5 confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris.

1 cf. I Ioh. 3, 2   3 cf. Phil. 2, 9   Phil. 2, 10 sq.

1 sunt *om.* *Pm1ARFeu Cou, add. in mg. Pm3*   *pr. dei om. B*   *fili B*
 2 est *om. R*   3 nomine eius *Feu*   4 omne *om. FS*   flectetur *C, (a s. e) F*
chelestium R   et *om. B*   5—7 et omnis—patris *om. Feu*   5 linguae *R*
 6 confiteatur] *add. ei FCS*   Iesus *om. R*

B. .

Cou 1365 s qq.

EX TRACTATIBUS IN IOB.

I.

In quadam uero homilia de libro sancti Iob attende, quid dicat, quemadmodum ipsius diaboli aduersus nos indesinens bellum ex hoc fieri asserat, cum ea mala, quae in nobis sunt, excitat contra nos, quod in nostram fieri utilitatem uult docere, conuertente scilicet diuina misericordia malitiam diaboli ad purgationem nostram:

Tanta enim et tam admirabilis, *inquit*, in nos misericordiae dei bonitas est, ut, per quem in Adae offensa generositatem primae et beatae illius creationis amisimus, per eum rursus id, quod amisimus, obtinere mereamur. tunc enim diabolus inuidens nocuit, nunc autem, cum nocere nititur, uincitur. mouet enim per infirmitatem carnis nostrae omnia potestatis suae tela, cum ad lasciuiam accendit, cum ad ebrietatem illicit, cum ad odia stimulat, cum ad auaritiam prouocat, cum ad caedes instruit, cum ad maledicta exacerbat. sed 2

10 sq. cf. Hilar. in Matth. 8, 5. 10, 4 etc.

B = cod. Britannici Musei 23944 s. XI.

A = cod. Parisinus Armamentarii 477 s. XII.

C = cod. Bituricensis (ol. Casalinus) 83 s. XII.

F = cod. Aurelianusensis (ol. Floriacensis) 162 s. XI.

P = cod. Parisinus (ol. Bigotianus) 2101 s. XII.

T = cod. Trecensis (ol. Clareuallensis) 528 s. XII.

V = cod. Uaticanus 503 s. XII.

W = cod. Uindobonensis 1523 s. XIV.

U = cod. Uaticanus Urbin. 83 (ol. 125) s. XV.

Era = ed. Erasmi VII (Basileae 1556) 981.

Lou = ed. Louaniensis VII (Coloniae Agrippinae 1616) 341.

Mau = ed. Maurinorum X (Parisiis 1696) 543 sq.

1 *Tria sequentia fragmenta uidentur esse deprompta ex opere Hilarii deperdito, cui erat titulus Tractatus in Iob; cf. Praef. V 2 et Studien III 91 sq. primum fragmentum traditum est a S. Augustino in libro II contra Iulianum c. 8 (27) 4 omelia codd. Iob sancti A dicat sc. beatissimus Hilarius 5 aduersum C 7 in om. U fieri om. W 9 ammirabilis PT inquit om. CMau 10 offensam B 11 id om. AT 12 nocuit] uicit F, om. BW 15 illicit BP 16 cedet BAT scelus W*

cum per firmitatem animi horum omnium subrepentia incontinentia reprimuntur, emundamur a peccato per huius uictoriae gloriam; dictum enim ita est: aut quomodo se emundabit natus ex muliere? quia non extante hoste non erit bellum, cessante deinde bello uictoria deerit. collidentium autem aduersus nos uitiorum uictoria non adepta non erit emundatio ulla uitiorum, quia his insidiis corporis nostri pirata uicto conluctantium aduersus nos passionum concertatione purgamur. memores igitur, *inquit*, et conscii illa ipsa corpora nostra omnium uitiorum esse materiem, per quam polluti et sordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus, gaudeamus nobis esse hostem, in cuius concertatione quodam concertationis nostrae bello dimicemus.

3 Hiob 25, 4

1 anima *Fm1* animę *Fm2* subripentia *W* 4 exstante *W* 5 deinde] de *W* collidentium *P* aduersū *C* 7 pyrata *F* colluctantium *AC, Fp.c., TVWU* aduersū *BCFW* 8 concertationē *P* memores] *praem. an U* igitur] ergo *VU* *inquit om. Cou* 9 ipsa illa *BFW* nostra corpora *W* 10 per qua *AT* pro qua *CP Era Lou* 11 optinemus *BF* nobis] *praem. in U* concertatione *F* concertamine *U* certatione *ATV*

II.

Item quod eum dixisse commemorat:

Quas Iob litteras legerat, ut abstineret se ab omni re maligna? quia deum sola mente uitii non ammixa ueneratur, deum autem colere proprium iustitiae officium est.

Quid fecisset, Iob dicit, non quid in hoc saeculo perfecisset aut sine gratia saluatoris, quem etiam prophetauit, uel fecisset uel perfecisset.

15 cf. Hiob 1, 1

13 Fragmentum iruenitur apud S. Augustinum in libro de natura et gratia 62 (72); repraesentamus textum in editione Uindobonensi (CSEL LX 287, 20—288, 2) a C. Vrba et I. Zycha suppeditatum id unum addentes lectiones uarias, quae usque adhuc in ceteris Augustini uel Hilarii editionibus legebantur, uenerabatur et iustitiae proprium codicum auctoritate minime niti 14 eum sc. beatum Hilarium commemorat sc. Pelagius

III.

Sanctus Hilarius dicit:

Panem cotidianum da nobis hodie. quid enim
tam uult deus, quam ut cotidie Christus habitet in nobis, qui
5 est panis uitae et panis e caelo? et quia cotidiana oratio est,
cotidie quoque ut detur, oratur.

3 sqq. cf. Ambros. (?) de sacram. V 25   Luc. 11, 3   4 cf. Eph. 3, 17
5 cf. Ioh. 6, 35. 48   cf. Ioh. 6, 51. 59 etc.

P = cod. Parisinus 3846 s. IX.

U = cod. Uindobonensis 411 s. X.

*E*¹ = cod. Escorialensis d. I. 1 s. X ex.

*E*² = cod. Escorialensis d. I. 2 s. X.

R = cod. Palatinus 575 s. X.

N = cod. Parisinus 1455 s. X.

M = cod. Matritensis Bibl. Nat. P. 21 s. X/XI.

1 *Fragmentum seruatum est in actis synodi Toletanae IV (anni 633) cap. 10*
(Fr. A. Gonzalez, *Collectio canonum ecclesiae Hispanae, Matrili 1808, p. 370*)
2 larius *U*   3 cottidianum *U*   odie *PN*   4 uul *P*   cottidie *U*   5 e *U* de
PRN   quia] qui *U*   cottidiana *U*   6 cottidie *U*

Cou 1366

C.

EX COMMENTARIO IN MATTHAEUM.

Item eiusdem in prooemio expositionis euangelii secundum Matthaeum:

Erat namque primum necessarium nobis, ut unigenitus deus 5 nostri causa homo natus cognosceretur.

Item in consequentibus:

Ad id, quod deus erat, homo, id quod tum non erat, gigneretur.

Item in eodem:

Tertium deinceps illud congruum fuit, ut, quia deus homo 10 genitus in mundo et cetera.

A = cod. Parisinus Armamentarii 483 s. IX.

M = cod. Britannici Musei 16414 s. XI/XII.

p = cod. Parisinus 14860 s. XIII in.

Illa tria fragmenta pertinentia ad prooemium commentarii Hilariani in Matthaeum nunc deperditum tradit Cassianus in opere, qui inscribitur Contra Nestorium, VII 24. repraesentamus textum et lectiones uariantes secundum editionem Uindobonensem (CSEL XVII 383, 1—8) a M. Petschenig paratam 3 in eiusdem in M eiusdem sc. Hilarii p̄mio M proemio p euuangelii p 4 matheum A mathm p 11 tercio M congru|gruum p

D.

Cou 1366

DE EXPOSITIONE EPISTULAE AD TIMOTHEUM.

Sanctus igitur Hilarius in expositione epistolae ad Timotheum sic loquitur:

5 Nam et cum dicit scriptura: homo Christus et cum dicit:
Christus mortuus est et eum dicit: uerbum e a r o
factum est, non spoliandus est per fraudulentiam legentis
expositionibus suis sermo. namque ubi 'homo Christus' est, prae- 2
cedit: mediator dei atque hominum: ex deo homo,
10 utrumque unum et inter hominem et deum medius confessione in
se utriusque naturae. ubi 'Christus mortuus', subieitur: qui
resurrexit, qui est in dextera dei. in morte eius
earnis nostrae infirmitas est, in resurrectione uirtus eius, in con-
sensu dei dignitas.

5 I Tim. 2, 5   6 Rom. 8, 34   Ioh. 1, 14   7 sqq. cf. Hilar. de trin. X 66
9 I Tim. 2, 5   11 Rom. 8, 34

Codices u. p. 231.

Agu = I. Saenz de Aguirre, Collectio maxima conciliorum
omnium Hispaniae et noui orbis, Romae 1694.

Gon = Fr. A. Gonzalez, Collectio canonum ecclesiae Hi-
spanae, Matriti 1808.

1 *Fragmentum inuenitur in actis synodi Hispalensis II (anni 619) cap. 13*
(Gonzalez 651); *de ipso fragmento u. Praef. V 4 et Studien III 93 sq.*   3 ergo
E¹E²AguCou   hylarius *M* elarius *U*   expedicione *U* explicacione *Agu*
epistule *U*   thimotheum *PUM*   6 est *om.* *PE¹E²RMGon*   7 expoliandus
Gon spoliandus *P*   est spoliandus *Cou*   fraudulentia *R*   8 suis. sermo
PRM   nam *AguCou*   9 adque *PM* et *R*   ex deo—unum et] ut ex utroque,
deo et homine, unus subsistat; sitque *AguCou*   10 confessionem *M*   in se
utriusque] insecurisque *U*   11 se *om.* *PN*   ubi] *add.* uero *AguCou*   12 re-
surrexi *M*   13 uirtus eius] uirtutis eius potentia *M*   consensu *UNMGon*

Cou 1368

E.

EX OPERE INCERTO.

Ecclesiae catholicae aduersus hereticos acerrimum defensorem uenerandum quis ignoret Hilarium episcopum Gallum? qui cum de Christi carne ageret, attende quid dixerit:

Ergo cum missus est, *inquit*, in similitudine carnis peccati, non sicut carnem habuit, ita habuit et peccatum. sed quia ex peccato omnis caro est, a peccato scilicet Adam parente deducta, in similitudine peccati carnis est missus existente in eo non peccato, sed peccati carnis similitudine.

6 sqq. cf. Hilar. de trin. X 25   cf. Rom. 8, 3

1 *Fragmentum hoc operis Hilariani incerti (Commentarii in epistulas Paulinas?) asseruatum est in Augustini l. c. Iulianum I 3 (9). libros manu scriptos, quos adhibuimus, et editores (Era 940, Lou 327, Mau 501) u. supra p. 229. fragmentum cf. etiam cum August. l. c. I 7 (32): Sanctus Hilarius dicit ex peccato esse omnem carnem praeter illius, qui uenit in similitudine carnis peccati sine peccato. dicit sub peccati origine et sub peccati lege natum esse, cuius uox est: ego in iniquitatibus conceptus sum (Ps. 50, 7) et II 4 (8): Et ideo uenerandus Hilarius ex peccato esse omnem carnem non cunctatus est dicere. sed numquid ideo negauit ex deo? 3 haeticos edd. 4 ignorat Era Lou hylarium AU episcopum hylarium A 5 quid] que BW 6 commissus W similitudinem CVEra 8 omnis om. A, exp. T parentis V 9 similitudinem V carnis peccati FV existente P 10 carnis peccati F*

VI.
SPURIA.

A. EPISTULA AD ABRAM FILIAM.

B. HYMNI SPURII.

INDEX NOTARUM

(ad 'Epistulam ad Abram').

- A* = cod. Sangallensis 567 s. VIII/IX.
B = cod. Sangallensis 577 s. IX/X.
C = cod. Bruxellensis 3183 (7666—7671) s. X.
D = cod. Rotomagensis 758 s. X.
*E*¹ = cod. Casinensis 139 s. XI.
*E*² = cod. Casinensis 144 s. XI.
*E*³ = cod. Casinensis 145 s. XI.
E = *E*¹*E*²*E*³ consentientes.
F = cod. Uaticanus Ottobonianus 120 s. XI.
Φ = cod. Uallicellianus Tom. V s. XI.
J = cod. Salisburgensis S. Petri a. XI. 2 s. XI/XII.
G = cod. Bruxellensis 3223 (9290) s. XII.
H = cod. Einsidlensis 249 s. XII.
L = cod. Zwettlensis 33 s. XII.
M = cod. Monacensis 2555 s. XII.
N = cod. Monacensis 17137 s. XII.
O = cod. Monacensis 21528 s. XII.
U = cod. Uaticanus 1193 s. XII.
W = cod. Uindobonensis 684 s. XII.
α = *ABC* consentientes.
μ = *JLNOW* consentientes.
ε = codices omnes consentientes.
Bad = ed. a Badio impressa, Parisiis 1510.
Era = ed. Erasmi, Basileae 1523.
Lyp = ed. Lypsi, Basileae 1550.
Gil = ed. Gillotii, Parisiis 1572.
Cou = ed. Coustantii, Parisiis 1693.
Δ = *Bad Era Lyp Gil* consentientes.
Θ = editores omnes consentientes.
notas alias u. p. 2.

A.

EPISTULA AD ABRAM FILIAM.

Dilectissimae filiae Abrae Hilarius in domino salutem.

1. Accepi litteras tuas. intellego desiderantem te mei esse
 5 et certe ita habeo. sentio enim, quantum praesentia eorum,
 qui amantur, optabilis sit. et quia grauem tibi esse absentiam meam
 scirem, ne me forte impium esse erga te existimares, qui tam diu
 a te abessem, excusare tibi et profectionem meam et moras uolui,
 ut intellegeres me non impie tibi, sed utiliter deesse. namque 2
 10 cum te, filia, ut unicam, ita, quantum a me est, et unanimem
 habeam et uellem te pulcherrimam omnium et sanissimam ui-
 uere, (2) nuntiatum mihi est esse quendam iuuenem habentem

2 Incipit (*om. GH* incipit *A*) epistola sancti (sancti *om. JLV* beati *H*)
 hilarii (hylarii *FJLV*) episcopi (*om. G*) ad filiam suam abram (apram *GH* afram
JLV directam *F*) *ABDFJGHLW* incipit ep̄la beati ilarii ep̄i quam misit abrae filiae
 suae *C* item epistola sancti hylarii ad apram filiam suam ab exilio destinata
 (destinatam *E²E³*) *E* incipit ep̄la ipsius ad filiam suam abram *M* incipit ep̄la
 s. hilarii quam misit de exilio filiae suae abrae *N* item ep̄la s. hylarii ad karis-
 simam filiam affram *O* item ep̄la sancti hilarii Φ ep̄la hilarii ad apram filiam
 suam *U* 3 aprae *EF\Phi GHU* aprae *JLVm1* habet *H* affre *O* aprae filiae *FG*
 hylarius *E\Phi*, (hylarius *MNW*) μ , *U* salutem in domino *F* 4 accipe *D* tuas]
add. in quibus *Cou* intellegendo *H* te desiderantem *a* 5 certum *EF*
G\Theta certo *D\mu U* sentio—praesentia *om.* μ sentio enim quantum] quod *M*
 praesentia eorum] impraesentiarum *E* in praesentiarum ΦU eorum] horum
DFJGHNO rerum *LW*, *om.* *E\Phi U* 6 qui amantur] quia (qui *N*) amor μ qui
 amant tua *U* amatur *E\Phi* obtabilis Φ mutabilis μ tibi grauem *F* esse
 tibi *U* esse *om.* *M* absentiam *om.* *U* absentiam meam esse *G* 7 scio *FHM*
 scire *O* sentio *G* esse *om.* *F* existimaris *D* estimares Φ 8 a *om.* *MU*
 te *om.* *M* abessem a te Φ absens (absensus *L*) sum *M\mu* mores *A a. c.*
 9 ut non intellegeres me *G* intellegeris *D* 10 filiam *FGM\mu* ut filiam ΦU
 a] ad *ACE\Phi MU* in *H* et] ut *FGM\mu*, *om.* Δ unanimem] animam meam *G*
 11 *pr.* et *om.* Θ 12 nuntiatum] *add.* ergo *Gil Cou*; Θ *sumunt ab illa uoce nun-*
tiatum initium nouae sententiae, Cou insuper noui capituli est mihi *FGHM\mu*
 inarguitas et uestes inaestimabiles habentes *U*

margaritam et uestem inaestimabilis pretii, quam si quis ab eo posset mereri, super humanas diuitias et salutem et diues et saluus futurus esset. ad hunc ergo his auditis profectus sum.

2. Ad quem cum per multas et longas et difficiles uias uenisset, uidens eum statim procidi. adest enim tam pulcher iuuenis, 5 ut ante conspectum eius nemo audeat consistere. qui ubi procidisse 2 me uidit, interrogare me iussit, quid uellem et quid rogarem. et ego respondi audisse me de ueste sua et margarita et uenisse et, si eam mihi dignaretur praestare, esse mihi filiam, quam uehementer diligerem, cui hanc uestem atque margaritam quaererem. et inter 10 haec prostratus in faciem fleo plurimum et noctibus ac diebus gemescens rogo, uti audire dignaretur precem meam.

3. Post quae, quia bonus iuuenis et melius illo nihil est, ait mihi: 'nosti hanc uestem atque hanc margaritam, quam a me lacrimans rogas, uti eam filiae tuae concedam?' et ego respondi illi: 'domine, 15 auditu cognoui de ipsis et fide credidi et scio, quia optimae sunt et

1 margaritas *G* uestes *G* pretii *om. U* quē (a s. ē *m2*) *A* quem *DΦU* quae (quem *L*) *Mμ* quas *G* 2 possit *CFH* posset ab eo *M* inueniri *U* super] semper *Φ* et salutem *om. Φ* 3 futurus esset] fieret *Cou* hunc] hoc *μ* huc *C* ergo *om. HCou* profectu*s *A* 4 per *om. DLW* diffiles (ei s. l.) *C* uenisset *U* 5 procedi *A a. c. m2, D* est *GM* pulchrū *Φ* 6 ut] et *Φ* conspectu *Φ* consistere audeat *MμU* peisse (fi s. l.) *Φ* procedisse *A a. c. m2, D* me procidisse *EFcou* 7 **uidit (*forte eras. me*) *F* interrogari *DEFGΘ* uelim *A a. c. m2* 8 sua *om. G* sua et] *add. de ΦMμ alt. et] add. ideo Mμ Era Lyp Gil* ob id *HCou* uenisse] uenisset (e *add. m2*) *A, U* uenisse me *BCm2* uenisse me *Cm1, om. D* tert. et] ut *Am2BCLMW, om. DEΦU* 9 pr. mihi *om. FG* dignaretur mihi praestare *BCDΦHU* dignaretur praestare mihi *Mμ* esset filia mihi *C* filia *D* 10 inter haec] in terra (terram *FΔ*) *EFΦΔ* 11 haec] hanc *A a. c., D* in s. l. *Am2, om. DEFΦ* facie *EΦ* multum *Mμ* plurimum in faciem fleo *U* 12 gemescens *Am2Bm2 CFμΔ* gemens *EU* ingemiscens *GHM Cou* ut *ΦHWm1* uti aut *D* precem] uocem *Mμ* precēm eam *Φ* 13 post quae] post *U* sicque *a* bonus *om. G* iuuenis bonus *Φ* iuuenis] *add. est HMU, praem. est Cou* illo melius *U* melior *H* illo] eo *L* nullus *H* 14 nosti] nocte *D* atque] et *F alt.* hanc *om. FMμ* quae *G* quod *DEFLN* qs (s in ras. et a s. l. *m2*) *W* lacrimis *DEFGHμΘ* lacrimas *Φ* 15 rigas *Φ* ut *Φ* ea *G* eas *Wm2* etiam *Φ* et *om. U* respondeo *M* 16 de ipsis] de illis *ΦM, om. G* fide] fidem (in *exp.*) *A, praem. ipsa G* credidi] didici *Φ* optima *G*

salus uera est hac ueste uti et hac margarita ornari¹. et statim mini- 2
 stris suis praecepit, ut mihi et uestem hanc et margaritam ostend-
 erent. et confestim ita fit. hanc primum uestem uidi; uidi, filia, uidi,
 quod eloqui non possum. numquid non sericum secundum sub-
 5 tilitatem eius spartum erat? numquid candori eius niues com-
 paratae non nigrescebunt? numquid aurum iuxta fulgorem eius
 non liuidatur? ipsi enim multicolor et nihil prorsus comparatum
 ei poterat aequari. post quam uidi margaritam, qua uisa statim 3
 concidi; non enim potuerunt oculi mei sustinere tantum eius
 10 colorem. nam nec caeli nec lucis nec maris nec terrae specics
 pulchritudini eius poterat comparari.

4. Et cum prostratus iacerem, ait mihi quidam de assistentibus:
 ‘uideo te sollicitum et bonum patrem esse et hanc uestem atque hanc
 margaritam ad filiam tuam desiderare, sed, ut magis desideres, ostendo
 15 tibi, quid adhuc haec uestis atque margarita boni habeat. uestis 2
 haec numquam a tineis comeditur, non usu atteritur, non sordē infi-

1 *pr.* hac] huic *EΦU* uesti *ΦU* feste *C* uti et hac margarita ornari
om.EΦU 2 suis] eius *Φ* praecepit ministris suis *E* mihi et *om.U* *pr.* et
om.ΦMμU et uestem (*pr. t et u in ras.*) *C* 3 cum festim *D* hanc] ac *F*
 anno *Mμ* primo *FGHMμ* uestem primo *GBadGilCora* filiam *Φ* *tert.*
 uidi] *add.* et *HLW* 4 quod] quae *EΦHU* quo *D* eloqui] et eloqui *M* loqui
 (et loqui *LN*) *EΦHμU* non sericum—erat *om.U* *alt.* non] nam *a* non et *Mμ*
 sericum] siricum *D* secum *Φ*, *add.* in ea *H* 5 *pr.* eius *om.G* spartum erat]
 spartum erat *G* partum erat *Jm2O* partium erat *Φ* ex parie *Am1* est parthicum
Am2BC parte humerat *F* candor *DΦ* niue *Φ* 6 non *s. l.* *A* nigresce-
 bunt] *a* nicriscibunt *D* nigrescent *FGMμ* nigrescunt *EHΦU* nigrescebant *Θ*
 7 liuidat *ABDG* liquidat *EΦ* liquidatur *U* ipsa *GHΘ* ipsum *Am2BC* yris *E*
 multi colores eius *Mμ* prorsum *D* comparato *A a.c.m2* compatum *B a.c.m2*
 8 poterit *U* ei poterat comparatum aequari *Mμ* quam] quae *DFLMW*
 uideo *DFG*, *add.* et *FG* qua uisa] *om.EU* quā uisā *Φ* uisam *D* statim *om.F*
 9 concedi *A a.c.m2*, *D* sustinere oculi mei *G* eius *om. aM* tantum colorem
 sustinere *M* 10 fulgorem *U* species *om. Φ* 11 eius *om. μU* poterit *U*
 compari *D* comparari poterunt *M* erat comparare *μ* 12 stratus *D* 13 atque]
 et *G* *alt.* hanc *om. FMμU* 14—15 ad filiam—margarita *om. Φ* filiae
 tuae *GU* magis desideris *D* ostendam *G* 15 haec *om. L* ac *U* habet *Φ*
 16 a *om. DEFMμU* a tineis numquam *C* comeditur] consumitur *Mμ* non
 usu—scinditur (*explent unam lineam in A*) *om. BCU* *pr.* non] nec *Φ* ad-
 teritur *D* atteritur *H* non sordē—scinditur *om. EΦ*

citur, non ui scinditur, non damno amittitur, sed semper talis,
 qualis est, permanet. margarita uero haec uirtutis eius est, ut, si quis
 ea induitur, non aegrotet, non senescat, non moriatur. nihil omnino
 in se habet, quod sit obnoxium corpori, sed utentia ea nihil accidit, quod
 aut mortem afferat aut aetatem demutet aut impediatur sani- 5
 3 tatem'. quod ubi audiui, filia, exanimari magis desiderio margaritae
 et uestis istius coepi et, sicut prostratus iacebam, indeficienti fletu
 et intenta oratione iuuenem precari coepi dicens: 'domine sancte,
 miserere precii meae et miserere sollicitudini uitae meae; si enim
 hanc uestem mihi et margaritam non concedis, miser futurus sum: 10
 filiam meam uiuentem perditurus sum. ego propter hanc mar-
 garitam et uestem peregrinari uolo. scis, domine, quia tibi
 non mentior'.

5. Postquam uocem meam audiuit, iubet me leuare et ait mihi:
 'mouerunt me preces et lacrimae tuae et bene est, quod hoc credi- 15
 disti. et quia dixisti te pro hac margarita ipsam uitam tuam uelle
 impendere, non possum eam tibi negare, sed scire debes propositum

1 ui *om. Mμ* non damno amittitur (*amittitur D adimitur Mμ*) ante
 sorde inficitur (*afficitur Mμ DHMμ talis*] *add. manet M* 2 est, permanet]
 semper manet (*est s. l. Wm2*) $\Phi\mu$ est *M* margaritae *ABEFH Cou* haec] talis
Mm1 huius haec *EU* uirtutes *A a. c. m2* uirtus $\Phi HM\mu UCou$ eius *om. HM*
Cou est eius Φ qui *D* 3 eam *DEF\Phi GU Cou* induit *G* induerit *Cou*
 non aegrotet *om. Mμ* senescit *A p. c. m2, D p. c.* moritur *A a. c. m2* nihil
 in se omnino habet noxium *U* 4 habeat *A p. c. m2, BCE* quod sit *om. E\Phi*
 obnoxium (*idem quod noxium*)] in se obnoxium *E* noxium *UCcu* corpori *om. U*
 corporis *LOW* eam *CDμ* nil *Mμ* accidat *E* accidet Φ accedit *A a. c. m2, H*
 accedat *DG* 5 *pr.* aut *om. H* demutet] *FGMμ\Theta* immutet *H* commutet Φ
 diminuat *a* sanitati *DF\Phi GH* 6 filia audiui *F* audiuit Φ exanimare Φ
 examinari *D* magis] *add. coepi G* desiderio] *add. quā, sed postea del. A* 7 *pr.*
 et *om. C* istius] ipsius *C, om. H* coepi] caepi *E, om. G* iacebam prostratus *G*
 indeficiente *aJLMN* 8 orationem *D* caepi *E* sancte] *add. pater \Phi*
 9 memorare precis *a* uitae] *praem.* et *DFGH\Theta* ac *U* enim *om. Mμ* 10 et
 margaritam mihi *ELM* concedas Φ 11 filiamque *Cou* uiuentem]
 iuuenem *Mμ* sum *om. Cou* uestem et margaritam *Cou* 12 quia *om. Mμ,*
praem. scis *H* tibi *om. G* 14 leuare] surgere *G* 15 preces tuae et lacri-
 mae *U* bonum *G* hoc] in hoc $\Phi, om. FHMμ$ 16 quia *om. Mμ* propter
 (pro *D*) hanc margaritam *aD* hac] *add. ueste et E* tuam] meam *W a. c.*
 17 sed scire] scire tamen *H*

et uoluntatem meam. uestis, quam ego dedero, talis est, ut, si quis 2
 uoluerit ueste alia colorata et serica et aurata uti, hanc uestem meam
 capere non possit. sed illi dabo eam, quae contenta sit serio
 habitu et natiuis coloribus et insumptuoso textu uestiri, ita ut
 5 propter consuetudinem purpuram perangustam uestis habeat, non
 etiam purpura ipsa diffundatur in uestem. margarita uero, quam 3
 a me petis naturae eius est, ut habere eam nemo possit, qui mar-
 garitam alteram habuerit, quia aliae margaritae aut de terra aut de
 mari sunt, mea autem, ut ipse tu uides, speciosa et pretiosa est, in-
 10 comparabilis et caelestis est, non dignatur ibi esse, ubi aliae sunt.
 non enim rebus meis conuenit cum rebus hominis, quia, qui ueste mea
 et margarita utitur, in aeternum sanus est — non febre exardescit,
 non uulneri patet, non annis demutatur, non morte dissoluitur —, ae-

5 cf. Hieron. ep. XXII ad Eustochium 13

1 et s. l. A meam om. G uestem JO quis] qua puella H 2 alia
 ueste J uestem aliam coloratam DΦO, Wa. c. m2 colorata] decorata G
 pr. et] aut a, om. U sericam et auratam ΦO, Wa. c. m2 aurata uel serica U
 sirica D et aurata] deaurata H aurata* A aurati (a s. i) J hanc] ita in ras.
 Am2BC in DEHOU, eras. W, om. cett. Θ ueste mea DEH 3 accipere G quae]
 qui F ut a contentus F contempta Φ contenta sit] contempserat M con-
 temnat se E contempnit U sit] add. non FGH, (s. l. Wm2, om. L) μΘ serio] aD
 serico cett. Θ sericum habitum et ornatum U 4 pr. et] et a E²E³Φ sed FGHΘ
 et natiuis om. U innatiuis a alt. et] add. cum H insumptuose A a. c. m2
 sumptuoso EΦ sumptuosa Mμ sumptuosam U textu] testu D ueste Mμ, om. U
 uesti*ri A uestire DEJO uestire purpuram. natura istius margaritae quam U,
 reliqua epistulae desunt ita om. G ut s. l. C 5 purpuream H puram E
 et angustam E perangustas Fμ perangustiam Φ perangustias G uel angustas
 (pr. u in ras. m2) M uestes FMμ uestem EH non—uestem om. Mμ 6 purā
 ipsā aΦ puram ipsa D ipsa purpuream E diffunditur Φ defunditur A a. c. m2
 defundatur Ap. c. m2, BC in ueste FG margaritam CEΦ 7 natura EΦMμ
 eius] talis M est] praem. sic W eā s. l. Am2 eam habere a quis DΦ
 margaritas alteras Mμ 8 aliam Cou habeat a 9 mare D tu ipse HCou
 ipse om. Φ pretiosa] pulchra F est eras. A, om. BC 10 est om. FG non]
 nec Θ, add. ut, sed postea del. H dignabitur M dedignatur O digna D di-
 gnatur ibi esse] dignae ei sunt a 11 rebus meis conuenit] res meae conueniunt a
 cum] praem. uti F hominum M humanis G uestem meam et (aut Φ) marga-
 ritam aDΦO 12 erit μ exardescet Φ 13 uulnere DΦ uulnera patitur
 HMμ Cou dimutatur H aequalis] praem. semper E, add. est et E enim et H
 est semper et F et GM enim est semper et Cou ex codd.?

qualis, aeternus. ego tamen hanc uestem et hanc margaritam meam petenti tibi dabo, ut eam filiae tuae perferas. sed prius scire debes, quid uelit filia tua. si se huius uestis et margaritae meae dignam facit, id est, si uestes sericas et auratas et infectas habere noluerit, si omnem margaritam alteram odcrit, tunc 5 haec, quae me rogas, tibi praestabo.

6. Post quam uocem, filia, laetus exsurgo et secretum habens hanc ad te epistolam feci, rogans te per multas lacrimas meas, ut te huic uesti et margaritae reserues neque miserum senem tali damno tuo facias, si hanc uestem et hanc margaritam non habueris. 10 testor autem tibi, filia, deum caeli et terrae, quia nihil hac margarita atque hac ueste pretiosius est et tui iuris est, ut hanc habeas. 2 tu modo, quando tibi uestis alia offeratur uel infecta uel serica uel deaurata, dicito ei, qui tibi offert: 'ego uestem alteram exspecto, propter quam pater meus a me tam diu peregrinatur, quam 15 mihi quaerit, quam non possum habere, si hanc habuero. sufficit mihi lana. ouis meae, sufficit mihi color, quem natura attulit, sufficit mihi textus insumptuosus. ceterum uestem illam desidero, quae dicitur non absumi, non atteri, non scindi'.

11 cf. Hilar. de syn. 91 17 cf. Tertull. de cultu feminarum II 10

1 aeterna *H*, *add.* est *Hμ* ego] et *Mμ* *alt.* hanc *om.F* 2 meam *om.Mμ*
 3 uelit *Am2* uellet *Am1D* mea (tua *s. l. OmIWm2*) *OW* uesti *Φ* 4 meae]
add. uisibus *H* digna *D* faciat *DH Cou* fecit *C* faciat dignam *H* uestis *D*
*s*iricas *D* insectas *JNO* 5 si] *praem.* et *H* omnem *om.GMμ* alteram
 margaritam *FGMμ* odit *Φ* 6 hanc *H* quam *ΦH* me] *s. l. A, om. Φ*
 a me *H* 7 filie *DΦ* laetatus *F* letatus *D* surgo *H* et] *add.* ut *H*
 secretum] *add.* hoc *Cou* habens (*s in ras.*) *A* habeas *H* 8 epistola *D*
 epistolam ad te *JL alt.* te *om. EΦ* 9 te] tibi *D* huic *in ras.* *A* huius
 uestis *Φ* huius uestes et margaritas *D* serues *Φ* neque] namque *EΦ*
 misero *H* seni *H* semen *Mμ* tale damnum *aH* 10 tuo] tuum *Am1H* tuo
 te *Mμ* pati *Am2BC, om. G* facies *Φ* afficias *G alt.* hanc *om. F* 11 autem
om. F nihil] *add.* est *H* haec margarita atque *om. F* hac ueste atque hac
 margarita *Θ* hac margarita *rep., sed postea eras. A* 12 atque *om. α* tuis
 uiris *Φ* 13 quando] si (*s. l. Am1*) *α* si quando *HCou* cum *M* uestis tibi *Φ*
 offertur *EFM* offeretur *ΦG* affertur *μΔ* afferatur *Cou* insecta *JON* uel
 serica uel infecta *Cou tert.* uel] et *H* 14 qui] quia *Φ* affert *Mμ* 15 *alt.*
 quam] ille *α* 16 habuero hanc *L* hac *Φ* 17 quam *Φ* 18 tulit *Mμ*
 sumptuosus *Mμ* 19 adsumi *CΦ*

at uero, si tibi margarita offeratur aut suspendenda collo
aut digito coaptanda, dices ita: 'non mihi impedimento sint istae
inutiles et sordidae margaritae; expecto illam pulcherrimam et
pretiosissimam et utilissimam — credo patri meo, quia et ille ei, qui
5 spondit sibi, credidit —, propter quam mihi significauit se etiam
mori uelle. hanc exspecto, hanc desidero, quae mihi praestabit salu-
tem et aeternitatem'.

7. Ergo, filia, subueni sollicitudini meae et hanc epistolam meam
semper lege et huic te uesti et margaritae reserua. et ipsa tu mihi
10 nullum interrogans, qualibus potes, litteris rescribe, utrum te uesti
huic et margaritae reserues, ut sciam, quid iuueni illi respondeam,
et ut, si illam desideras, si expectas, laetus possim ad te reditum cog-
itare. cum autem mihi rescripseris, tunc tibi et ego, quis sit hic iu-
uenis et qualis sit et quid uelit et quid promittat et quid possit, indi-
15 cabo. interim tibi hymnum matutinum et serotinum misi, ut memor 2
mei semper esses. tu uero, si quid minus per aetatem hymnum et

3 cf. Hieron. ep. VII ad Laetam 5

1 at] ad te $M\mu$ tibi *om.* JN margarita] gemma (*s. l.* $Am2$) α
offertur G sufferatur Φ 2 captanda $M\mu$ coaptanda D coaptanda digito G
dicit $Am1$ dicito $Am2BC$ dicis D dicas Φ ita dices EH sit ista α 3 inutilis α
margarita et sordida $Am1$ et sordida margarita $Am2BC$ sordite D expecto]
praem. sed $EFGM\mu\Theta$ illam pret., pulch. et (*et om.* G) util. $FGM\mu\Theta$ *alt.* et
om. D 4 utilissimam FH ille ei] ipse illi M illi μ et ille et Φ qui] *add.*
hanc H 5 spondit (*pr. spo in ras. m2*) A spondidit D spondit Φ sibi]
sic (*ex si AB*) α se D ipse N et Φ , *om.* EF quem $E\Phi$ significauit mihi G
6 hunc $A a. c. m2$ hunc $A a. c. m2$ salutem aeternam $E\Phi$ 8 sollicitudinem
meam D meam *om.* E 9 te *om.* $DFGM\mu\Theta$ testi D reserua] serua Φ ,
praem. te $FGM\mu\Theta$ 9—11 et ipsa—reserues *om. propter homoeoteleuton* G
10 quibus M quibuslibet Cou qualibet E quomodolibet A qua D litteris
poteris $M\mu$ rescribe—margaritae *om.* Φ te *om.* $FGM\mu\Theta$ 11 reserues]
praem. te $FM\mu\Theta$ sciam] etiam D respondeam illi iuueni $M\mu$ 12 ut] *om.* ΦGN
tu M desideres α redesideras F expectet C possum $D\Phi GM\mu$ 13 mihi]
praem. tu G rescriberis O rescripserit C ego] *add.* indicabo et postea *rep.* α
qui EF hic *om.* $F\Phi M\mu$ 14 *alt.* et] uel α uellet Φ *tert.* et *om.* FG
promittat (*at in ras.*) B promittit $A\mu$ *quart.* et *om.* G possim $A a. c. m2$
15 hymnum (*h eras.*) A , EF ymnum *cell.* 16 semper *om.* H sis $FGM\mu Cou$
quid] quis Φ , *om.* $H Cou$ hymnum (*h eras.*) A , E hymno F ymno G ymnum *cell.*

epistolam intellegis, interroga matrem tuam, quae optat, ut te moribus suis genuerit deo. deus, qui te genuit, hic et in aeternum te custodiat, opto, filia desiderantissima. Amen.

1 epistola *FG* intellexeris *HCou* meam (tuam *s. l.*) *O* 2 genuit] *add. uł creavit s. l. M2* et hic et *E* 3 te *om. DFΦGMμ Cou* desiderantissima *Cou* Amen *om. Cou* explicit epistola *sc̄i hilarii ad filiam suam AB, om. cell.*

B.

HYMNI SPURII.

I.

LUCIS LARGITOR SPLENDIDE.

Lucis largitor splendide,
cuius sermonis lumine
post lapsa noctis tempora
dies refusus panditur,

Tu uerus mundi lūcifer,
non is, qui parui sideris
uenturae lucis nuntius
angusto fulget lumine,

2 cf. Ioh. 1, 9 etc.

A = cod. Leidensis 100 s. X.

N = cod. Parisinus Nouv. acq. 1455 s. XI.

D = cod. Rotomagensis 1381 s. XI.

T = cod. Trecensis 1171 s. XI.

J = cod. Salisburgensis S. Petri a. XI. 2 s. XI/XII.

B = cod. Bruxellensis 3223 s. XII.

E = cod. Einsidlensis 249 s. XII.

*M*¹ = cod. Monacensis 169 s. XII.

*M*² = cod. Monacensis 2555 s. XII.

*M*³ = cod. Monacensis 17137 s. XII.

*M*⁴ = cod. Monacensis 21528 s. XII.

M = *M*¹*M*²*M*³*M*⁴ consentientes.

U = cod. Uindobonensis 684 s. XII.

L = cod. Zwettlensis 33 s. XII.

Blu = ed. Blume (Analecta hymnica LI 9).

hymnus sancti hilarii episcopi *T* ymnus eiusdem *M*² hymnus de sancto
hilario *A* ymnus matutinalis ad sanctam ap̄ram *D* ymnus *JUL* hymnus *B*
ymnus ad eandem *E* ymnus uirginalis *M*³, *titulum om. M*¹*M*⁴ 1 splendide]
optime *JBMUL* 2 sermonis] sereno *Nm*²*T Blu* cuius sermo lumen est *B*
4 refusus *M*¹*M*⁴ 6 his *A* par insideris *M*⁴ 8 fulgens *T*

10 Sed toto sole clarior,
lux ipse totus et dies,
interna nostri pectoris
illuminans praecordia.

15 Adesto rerum conditor,
paternae lucis gloria,
cuius amota gratia
nostra pauescunt corpora.

20 Tuoque plena spiritu,
secum deum gestantia,
ne rapiantis perfidi
diris pateant fraudibus,

Ut inter actus saeculi,
uitae quos usus exigit,
omni carentes crimine
tuis uiuamus legibus.

25 Probrosas mentis castitas
carnis uincat libidines
sanctumque puri corporis
delubrum seruet spiritus.

30 Haec spes precantis animae,
haec sunt uotiuua munera,
ut matutina nobis sit
lux in noctis custodiam.

10 ipsa *ADE* ipse et *M*² 11 interni semper pectoris *TB* 14 glorie *M*¹
15 amata *M*² admota *TJM*¹*M*² admota ob *B* 16 patescunt *TB* pateant *D*
post u. 16 *add.* tuaque sancta dextera | tuere nos per saecula | post huius uitae
terminum | uitam perennem tribue *T* 17 tuoque] tu quoque] *E* quoque *M*³*UL*
spiritu plena *M*³ 19 ne] nil *AJMU* nihil *T* $\bar{n}$ *B* ad repentis *T* adrepentis *B*
pfici *E* 20 diris] duris *J a. e.* occultis *TB* 23 omnes *L* 24 legibus] laudi-
bus *UL* 25 probrosas *N a. e.* mentes *B* 29 hoc *M*¹*m*¹ 30 uotiuua] tua *TB*
31 sit *om. T* nobis duret in nocte custodia Amen *TB* 32 custodia *UL*

35 Gloria tibi domine,
gloria unigenito
cum spiritu paraclito
nunc et per omne saeculum. Amen.

II.

UERSUS DE PAENITENTIA.

Ad caeli clara non sum dignus sidera
leuare meos infelices oculos
grauis depressus peccatorum pondere,
parce, redemptor!

5 Bonum neglexi facere, quod debui,
probrosa gessi sine fine crimina,
scelus patraui nullo clausum termino,
subueni, Christe!

1—3 cf. Rhabani (?) hymn. *Deus orbis reparator* (Poetae aevi Carol. II 253)

33—36 *om. TBL* 34 *unigenito A* 36 *et nunc A*

C = cod. Caroliruhanus 36 s. IX in.

B = cod. Bernensis 455 s. X.

M = cod. Monacensis 27305 s. X.

P = cod. Parisinus 1154 s. X.

T = cod. Claromontanus 240 s. X/XI.

J = cod. Salisburgensis S. Petri a. XI. 2 s. XI/XII.

O = cod. Bernensis 100 s. XII.

Mon = ed. Mone (Lat. Hymnen des Mittelalters I 387—390).

Düm = ed. Dümmler (Poetae aevi Carolini I 147 sq.).

Dre = ed. Dreves (Analecta hymnica L 148—150).

Uersus de penitentia *BM* de lamentatione cuiusdam *C* uersus confessionis
de luctu poenitentiae *P* uersus sancti Hilarii (hylarii *O*) episcopi, almi confessoris,
quos composuit in nouissimis diebus suis flendo atque fideliter penitendo pec-
cata sua *JO*, *titulum om. T* 1 crara *Ca. c.* sydera *MPJO* 2 oculos *T*
3 depressos *PJO* pondera *B* 5 neclexi *T* 6 crimina *C* crimine *B*
7 nullum *B* clauso *MT* clausu *P* 8 subueni] succurre *T*

10 Cunctae, quae salso maris sunt in littore,
harenae mixtae purpuratis conculis,
non meis possunt coaequari uitis,
fateor, malis.

15 Doleo multis peccatorum iaculis
confossus arcu, quae Uenus libidinis
intorsit lita spicula mortiferi
fellis abunda.

20 Effudit demon de faretra flammeas
sagittas, meum super uulnus uulnera
infixit statim cupido turpissima
fronte rugosa.

Factus sum uilis cuncta super uilia,
uenit latenter gladio superbia,
cordis infixit mucronem sub medio
manu cruenta.

25 Genus serpentis adfuit inuidia
ueneni portans pocula pestiferi,
dedit in sitim, mortis auctor extitit
sordida lues.

25 cf. Gen. 3, 1

9 cuncta *T* salsi *M* mari *BTO* litore *CBMJO* 10 harenae *P*
arene *BMT* conculis *J* conchiliis *O* 11 coequare *M* coequare *P* quo-
aequare *T* 14 confusus *CB* confosso *M* arcu] arcus *O* rui *C* sarca *M*
q̄ *C* quem *B* quā *M* quo *Dre* Uenus] uenis *JO* uenenum *M* 15 litta *BP* lata
MJO licta *T* mortifera *PTJO* 16 habunda *MJO* abunde *T* ab unda *P*
17 demon] *T* demum *CBMPJO* pharetra *B* farethra *O* flameas *P*
18 sagittas *T* uulnere *CBPTJO* *Düm* 19 infixit *CBPTJO* *Düm* cordis in-
fixit mucrone sub medio *T*; cf. u. 23 20 manu cruenta *T*; cf. u. 24 rugosa
J a. c. 21 factis *C* cincta *C* uilia] *M Dre* ilia *CBPTJO* uilis, cuncta
super ilia uenit *Düm* 22 ueni *T* gladio] *O* gladium *CBPT* *Düm* gladius *M*
Mon Dre gladii *J* superbiae *BT Mon Düm Dre* 23 cordi *M* sub *om. O*
infixit statim cupido turpissima *T*; cf. u. 19 modio *Pm1* 24 fronte rugosa *T*;
cf. u. 20 25 affuit *CJO* 26 pestifera *PTJO* 27 in sitem *CPT* in siti
MJO Dre mortus *P* 28 sordita *B*

30   **H**orrida uultu faculam discordia
igne succensam deferens sulphureo
medio meo posuit sub pectore,
coxit amare.

35   **I**nter has quoque pennas gerens plumeas
inanis cursim transuolauit gloria,
quae me uentosa nitebatur subito
fraude perire.

40   **K**anendo uenit fistula ingluuies,
bona praesentis inrogabat temporis,
extendit uentrem, temulentum reddidit,
miscuit risus.

Lugere modo me permitte, domine,
mala, quae gessi reus ab infantia,
lacrimas mihi tua dona gratia
cordis ab imo.

45   **M**eis, ut puto, uitiiis tartarea
tormenta multis non ualent sufficere,
nisi succurrat, Christe, tua pietas
misero mihi.

50   **N**ullum peccatum super terrae faciem
potest aut scelus inueniri quodpiam,
a quorum non sim inquinatus fecibus,
infelix ego.

29 horrido *JO*   facula *BMPT*   30 succensa *BMT*   succenso *JO*   deffe-
rens *C*   sulfureo *T*   sulfureo *C*   31 mei *M*   33 plumbeas *BPTJ Düm*
34 inanes *B*   inanem *PO*   inani *J*   cursu *TJO Düm*   cursi *P*   transuolauit *B*
gloriam *P*   35 uentosam *P*   36 fraude deceptit *T*   fraude perdere *J*   perdere
fraude *O*   37 canendo *BJO*   festula *B*   ingluuia *JO*   ingluuias *P*
38 irrogabat *MPTO*   irrogauit *C*   39 uentre *B*   41 me modo *JO*   permittit *T*
43 donet *C*   latentia mihi tuae   dona gratiae *M*   44 immo *T*   45 meis
ut (ut *eras.*) ut *M*   uitis *B*   46 tormenta non ualent sufficere multis *O*
50 aut] a *C*   inuenire *PJ*   quidpiam *B*   copia (a *praem.*) *M, TJO*
51 facibus *T*

55   Ortus, occasus, aquilo, septentrio,
caelum terraque, mare, fontes, flumina,
montes et colles, campi, mixta rosulis
lilia, flete!

60   Plangite mecum, astra rutilantia,
mecum mugite, bestiae siluicolae,
dicite: 'tu es miser, qui sub impio
crimine gemis'.

              Quis me de manu Cocyti flammiumi
erui potest, nisi patris unica
proles, quae mundum pretioso sanguine
iure redemit?

65   Redemptor mundi, unica spes omnium,
aequalis patri sanctoque spiritui,
trinus et unus deus inuisibilis,
mihí succurre!

70   Si me subtili pensas sub libramine,
spes in me nulla remanet fiduciae,
sed rogo, tua me salua potentia,
filius dei.

75   Tolle peccatum, dilue facinora,
ablue sordes donoque carismatum
instaura meum clementer pectusculum
munere tuo.

53—55 cf. Paulin. Aquil. de resurrectione domini 2 (ed. Dümmler p. 137)

53 ortos *O a. c.*   septentrion *M* septemtrion *B*   54 terramque *BP*
55 montes *om. C*   quoque rosulis *C* rosolis *B* rosul *P* rosulo *T* rosula *JO*
57 rutilantia *C*   58 mugite mecum *T*   mugete *M*   siluicolae *C* siluiculae *B*
60 crimine *C*   geris *JO*   61 Cocyti] quo qui di *B* conciti *T*   flamiumi *TO*
62 eruere *MJO* trahere *susp. Dre*   63 proles *in ras. M* prolis *BP*   qui
CBPTJDüm   preciosi sanguinis *M*   65 hunica *P*   66 alius patris *B*
68 succurre *T*   69 pensas *T*   libramina *T*   71 sed rogatiua *C Mon*   saluet
CPTJO Düm   elementia *BTO*   73 delue *C*   74 donaque *CBJO*   karis-
matum *JO* charismata *C*   75 clementer *om. M*

80 Ueniam peto non meis de meritis
 fisus, sed tua certus de clementia,
 qui bona reis pietate solita
 gratis impendis.

Xriste, te semper recta fide labiis
 confessus corde credidi orthodoxo,
 hereticorum dogma nefas respui
 pectore puro.

85 Ynnum fideli modulando gutture,
 Arrium sperno, latrantem Sabellium,
 adsensi numquam grunnienti Simoni
 fauce susurra.

90 Zelum pro Christi sum zelatus nomine,
 me sancta mater lacte nam catholico
 tempus per omne nutriuit ecclesia
 ubere sacro.

95 Gloria sanctae trinitatis unice
 sit deo patri, genito, paraclito,
 laus mea sonet in ore per saecula
 domino semper.

89 cf. III Reg. 19, 10. 14

77 de meis *PTJO* 78 sed] de *B* de] *om. M* dae *T* sum *B* 79 reis]
 regis *B* solida *B* 80 inpendis *BTJ* 82 confessum *P* ore confesso (con-
 fessio *J*) credidi *JO* credidit *T* orthodoxa *T* 84 puro] toto *T* 85 gutture *T*
 guttore *C* 86 harrium *P* latrante *B* et latrantem *JO* 87 assensi *CTJO*
 grunnienti *B* grunnientem *M* symoni *PJO* simonii *B* Simoni—susurra]
 . . . . . *T* 88 fauce] aure *PJO* 89 zeloque christi *MPTJO* sum—nomine]
 . . . . . *T* zelatus sum *M* zelatus] relatus *C* renatus *susp. Mon, add. alt.*
 sum *J* 90 me] nam *C* sancte *P* scammi *B* mater sancta *T* mater
om. B namque *B* iam *O* me *C* catholico] . . . . . *T* 91 omnem *PT*
 ecclesae *P* 92 hubere *P* 93 trinitati *CM* unice *BPTJ* 94 paraclito
CJO 95 meo *C* meum *B* in ore per saecula] (seculum *C*) *CM Dre* in omne
 per secula *PJO* omnia per secula *T Dim* per sc̄m *B* 96 domini *CM dñm PJO*
 amen *add. BPJO*

INDICES¹.

I. INDEX LOCORUM.

Genes. 1, 1 sqq.	cf. 36, 7	Genes. 17, 4	cf. 16, 12
1, 9.	cf. 218, 9	17, 5.	cf. 16, 5
1, 26	161, 27	17, 15	cf. 16, 5
1, 26 sqq.	cf. 33, 25	18, 2 sqq.	cf. 36, 28
2, 7.	cf. 6, 25	19, 24	cf. 36, 26
2, 21 sqq.	cf. 4, 18	19, 26	cf. 36, 10
2, 23	5, 9. cf. 5, 12	19, 29	cf. 36, 9
2, 23 sqq.	4, 20	21, 12	cf. 16, 1
3, 1.	cf. 248, 25	24, 19 sqq.	cf. 17, 12
4, 2—5	cf. 8, 2	25, 30	18, 4
4, 7.	10, 8	25, 32	18, 7. 13
4, 8—14.	cf. 9, 1	27, 1—26.	cf. 18, 23
4, 14	9, 5. 14	27, 21	21, 1
4, 15	cf. 9, 6	27, 22	21, 5
4, 23 sqq.	10, 25	27, 27	cf. 20, 12
4, 25	12, 8	27, 27—29	19, 2
5, 24	cf. 36, 8	27, 37	21, 11
5, 28 sqq.	12, 24	27, 39 sqq.	21, 15
6, 8 sqq.	cf. 13, 10	29, 20	cf. 20, 3
7, 1.	14, 7	32, 24	cf. 36, 29
7, 7.	14, 7	32, 26	cf. 37, 1
8, 6.	cf. 13, 12	42, 1 sqq.	cf. 19, 31
8, 8—10.	cf. 13, 12	47	cf. 20, 1
8, 11	cf. 14, 17	48, 14	cf. 35, 10
8, 15 sqq.	14, 9	Exod. 1, 15—2, 10	cf. 22, 24
8, 18	cf. 13, 12	2, 11—14	cf. 23, 13
9, 19 sqq.	cf. 15, 11	3, 2.	cf. 23, 24
9, 20 sqq.	cf. 15, 4	4, 2—4	cf. 24, 3
9, 20—27	cf. 13, 13	4, 6 sqq.	cf. 24, 11
9, 27	cf. 15, 18	4, 9	cf. 24, 17
15, 16	cf. 36, 12	12, 7	cf. 35, 11
16, 1 sqq.	cf. 15, 25	13, 9	cf. 163, 3

¹ Numeris cursivis indicantur loci pertinentes ad textus non (vel non certo) Hilarios.

- Exod. 13, 21 . . . . . cf. 218, 6
 15, 6. . . . . cf. 218, 5
 15, 23 . . . . . cf. 27, 5
 15, 23—27 . . . . . cf. 25, 5
 15, 25 . . . . . 26, 17
 15, 27 . . . . . 27, 1
 16 . . . . . cf. 27, 15
 16, 4. . . . . 27, 30
 16, 12 . . . . . 28, 4
 24, 7 sq. . . . . cf. 35, 11
 Numer. 13, 17 . . . . . cf. 33, 10
 27, 18 sqq. . . . . cf. 33, 10
 Deuteron. 28, 66 . . . . . 26, 5
 Iosue 2 . . . . . cf. 34, 9
 2, 11 . . . . . 34, 14. 35, 2
 2, 19 . . . . . cf. 34, 17
 3 . . . . . cf. 33, 22. 34, 1
 4 . . . . . cf. 33, 24
 5, 2 sqq. . . . . cf. 33, 19
 6 . . . . . cf. 34, 20
 I Reg. 2, 25 . . . . . 62, 8
 24, 16 . . . . . cf. 173, 14
 III Reg. 19, 10. 14 . . . . . cf. 251, 89
 Psalm. 2, 6—8 . . . . . cf. 22, 30
 18, 6. . . . . cf. 218, 6
 46, 2. . . . . cf. 25, 23
 57, 2. . . . . 168, 8
 74, 5 sq. 53, 1
 76, 14 . . . . . cf. 205, 11
 76, 17 . . . . . 25, 22
 79, 9. . . . . cf. 15, 5
 89, 4. . . . . 29, 13
 97, 8. . . . . cf. 25, 23
 112, 1—3. . . . . cf. 17, 7
 113, 1 . . . . . 32, 8
 123, 8 . . . . . 47, 5
 Prouerb. 8, 22 . . . . . cf. 212, 62
 22, 28 . . . . . 53, 5. 63, 19
 Cant. 2, 10. 14 . . . . . cf. 218, 6
 5, 2. . . . . cf. 218, 6
 6, 8. . . . . cf. 218, 6
 Hiob 1, 1. . . . . cf. 230, 15
 Hiob 25, 4 . . . . . 230, 3
 Ecclesiasticus 21, 1 . 64, 7
 Osee 1, 2 . . . . . 30, 7
 2, 18—24 . . . . . 30, 11
 2, 21 . . . . . cf. 31, 23. 29
 Ionas 1, 12. . . . . 65, 1
 Malach. 4, 2 . . . . . cf. 29, 3. 177, 16
 4, 5 sq. . . . . cf. 37, 28
 Esaias 2, 2 . . . . . cf. 218, 5
 5, 7. . . . . 15, 6
 5, 20 . . . . . cf. 157, 8
 7, 14 . . . . . cf. 37, 3
 8, 14 . . . . . cf. 163, 1. 2
 11, 1. . . . . cf. 218, 4
 28, 16 . . . . . cf. 33, 22. 218, 5
 45, 18 . . . . . 149, 16
 51, 9. . . . . cf. 163, 2
 52, 5. . . . . cf. 62, 22
 53, 7. . . . . cf. 163, 3
 66, 2. . . . . cf. 203, 13
 Hierem. 11, 19 . . . . . 26, 8
 17, 5. . . . . 47, 4
 Baruch 3, 38 . . . . . 35, 5
 Ezech. 37, 8—10 . . . . . cf. 6, 28
 Daniel 3, 92 . . . . . cf. 37, 2
 II Macch. 7, 28. . . . . cf. 141, 8
 Matth. 1, 23 . . . . . cf. 37, 4
 2, 1 sqq. . . . . cf. 218, 4
 2, 13 sqq. . . . . cf. 219, 16
 3, 17 . . . . . cf. 215, 23
 5, 4. . . . . 33, 17
 5, 5. . . . . 9, 17
 5, 10—12 . . . . . 100, 25
 7, 2. . . . . 141, 11
 7, 15 . . . . . cf. 123, 1
 7, 15 sq. 52, 16
 8, 11 . . . . . cf. 24, 12. 203, 15
 8, 26 . . . . . cf. 65, 23
 9, 20—22 . . . . . cf. 99, 7
 10, 25 . . . . . cf. 24, 7
 10, 32 . . . . . 100, 22
 10, 34 . . . . . 33, 23

- I o h. 5, 22 sq. 161, 24
     5, 26 . . . . . 161, 19
     6, 9 sqq. . . . . cf. 220, 27
     6, 32 . . . . . cf. 28, 15
     6, 35 sqq. . . . . cf. 50, 2
     6, 35. 48 . . . . . cf. 231, 5
     6, 51. 59 . . . . . cf. 231, 5
     6, 67 . . . . . 27, 10
 10, 7. . . . . cf. 50, 3. 163, 1
 10, 9. . . . . cf. 50, 3. 218, 6
 10, 11 . . . . . cf. 163, 4. 218, 6
 10, 14 . . . . . cf. 163, 4
 10, 30 . . . . . 44, 19. 148, 18. 149,
     18. 154, 3. 161, 17. 204, 5
 10, 38 . . . . . 44, 22
 11, 49—51 . . . . . 11, 19
 12, 31 . . . . . cf. 204, 8
 12, 38 . . . . . cf. 163, 2
 14, 1. . . . . cf. 161, 23
 14, 6. . . . . cf. 163, 1. 218, 3
 14, 9. . . . . 44, 21. 154, 4. 161, 18
 14, 11 . . . . . 149, 17. 154, 5
 14, 16 . . . . . cf. 15, 2. 204, 7
 14, 26 . . . . . cf. 164, 7
 14, 28 . . . . . 45, 4
 15, 1. 5 . . . . . cf. 163, 4
 16, 28 . . . . . 154, 6
 17, 3. . . . . cf. 204, 21
 17, 21 . . . . . 148, 19
 19, 34 . . . . . cf. 5, 16. 35, 9
 19, 38—40 . . . . . cf. 221, 57—59
 20, 19 . . . . . cf. 222, 57
 20, 22 . . . . . cf. 14, 3. 222, 59
 A c t u s 2, 32 . . . . . cf. 222, 55
     8, 32 . . . . . cf. 163, 3
     10, 42 . . . . . 205, 9
     20, 29 . . . . . cf. 123, 1
 R o m. 1, 16 . . . . . cf. 26, 25
     1, 17 . . . . . cf. 26, 23
     2, 29 . . . . . cf. 33, 22
     4, 3. . . . . cf. 99, 6
     4. 9. . . . . cf. 99, 6
 R o m. 5, 14 . . . . . cf. 4, 15
     6, 10 . . . . . cf. 63, 10
     7, 1. . . . . cf. 28, 23
     7, 6. . . . . cf. 213, 23
     8, 2. . . . . cf. 213, 23
     8, 3. . . . . cf. 234, 6
     8, 14 . . . . . cf. 222, 62
     8, 15 . . . . . cf. 100, 20. 141, 9
     8, 17 . . . . . cf. 47, 7
     8, 34 . . . . . 233, 6. 11
     8, 35 . . . . . cf. 99, 25
     9, 5. . . . . cf. 205, 11
     9, 24 . . . . . 31, 2
     9, 26 . . . . . 31, 2. 32, 16
     11, 1. . . . . cf. 37, 27
 I C o r. 1, 12 . . . . . cf. 200, 13
     1, 18 . . . . . cf. 26, 25
     1, 24. 30 . . . . . cf. 163, 3
     2, 13 . . . . . cf. 6, 10
     3, 11 . . . . . cf. 163, 2
     5, 3. . . . . cf. 125, 7. 126, 14
     6, 2 sq. . . . . cf. 20, 9
     6, 15 . . . . . cf. 55, 25
     7, 14 . . . . . cf. 6, 16
     8, 6. . . . . cf. 204, 22
     10, 11 . . . . . cf. 37, 7
     11, 16 . . . . . 62, 10
     13, 8. . . . . 98, 14
     13, 10 . . . . . cf. 98, 7
     13, 13 : 98, 4. cf. 99, 21. 100, 2
     15, 23 . . . . . 8, 21
     15, 27 . . . . . cf. 8, 8
     15, 33 . . . . . cf. 172, 17
     15, 47 . . . . . cf. 4, 14. 6, 2
     15, 54 . . . . . cf. 24, 13. 213, 17
 II C o r. 2, 17 . . . . . cf. 124, 8
     3, 6. . . . . 204, 8
     3, 17 . . . . . cf. 101, 24
     4, 2. . . . . cf. 124, 8
     4, 4. . . . . 162, 4
     4, 7. . . . . cf. 203, 10
     4, 8—10. . . . . 23, 26

- II Cor. 6, 14 . . . . . cf. 125, 2
     6, 15 . . . . . cf. 125, 3
     13, 3. . . . . cf. 126, 10
 Galat. 1, 8 . . . . . 50, 16
     1, 9. . . . . 50, 16. 51, 23. 124, 9
     3, 28 . . . . . cf. 7, 17
     5, 11 . . . . . cf. 26, 25
     5, 13 . . . . . cf. 141, 9
     5, 15 . . . . . cf. 201, 12
 Ephes. 1, 20. . . . . cf. 205, 9
     1, 23 . . . . . cf. 5, 16. 7, 19
     2, 20 . . . . . cf. 33, 21
     3, 6. . . . . 7, 6
     3, 9. . . . . cf. 7, 4
     3, 15 . . . . . cf. 69, 2
     3, 17 . . . . . cf. 231, 4
     4, 5. . . . . cf. 200, 5
     4, 14 . . . . . cf. 200, 13
     4, 26 . . . . . cf. 89, 15
     5, 30 . . . . . cf. 5, 12
     5, 32 . . . . . 4, 24
 Philipp. 2, 2 . . . . . cf. 158, 5
     2, 5—7 . . . . . 162, 11
     2, 6. . . . . 205, 5
     2, 6 sq. .cf. 45, 7. 205, 5. 227, 9
     2, 8. . . . . 205, 7. cf. 45, 1
     2, 9. . . . . cf. 228, 3
     2, 10 sq. . . . . cf. 228, 3
     2, 11 . . . . . 205, 12
     3, 5 . . . . . cf. 37, 27
     3, 16 . . . . . cf. 158, 5
     3, 21 . . . 7, 8. cf. 4, 13. 214, 36
 Coloss. 1, 13—15 . . . . . 162, 7
     1, 15 . 8, 21. 44, 13. 50, 2. 205, 3
     1, 15 sq. . . . . cf. 152, 8
     1, 18 . . . . . 8, 21
     1, 26 . . . . . cf. 7, 4
 Coloss. 2, 5 . . . cf. 125, 7. 126, 14
     2, 8 sq. 162, 19
     2, 9. . . . . 205, 3
     2, 14 . . . . . cf. 26, 21
     3, 11 . . . . . cf. 7, 17
 I Thess. 4, 16 . . . . . cf. 7, 13
     5, 5. . . . . cf. 163, 4
 I Tim. 1, 17 . . . . . cf. 24, 9
     2, 5. . . . . 233, 5. 9. cf. 204, 4
     2, 14 sq. 5, 22
     4, 8. . . . . cf. 156, 17
     6, 20 . . . . . cf. 202, 2
 II Tim. 1, 7. . . . . cf. 100, 20
     1, 9. . . . . cf. 205, 2
     1, 11 . . . . . cf. 126, 9
 Tit. 2, 13 . . . . . cf. 16, 18. 205, 11
 Hebr. 1, 3 . . . . . cf. 88, 11
     4, 12 . . . . . cf. 33, 20
     5, 6. . . . . cf. 163, 4
     6, 6. . . . . cf. 63, 6
     10, 1. . . . . cf. 10, 13
     11, 6. . . . . cf. 99, 5
     11, 31 . . . . . cf. 35, 1
     12, 22 . . . . . cf. 16, 14
     12, 23 . . . . . cf. 16, 14
 I Petr. 2, 8 . . . . . cf. 163, 2
 II Petr. 1, 4 . . . . . cf. 20, 9
     1, 17 . . . . . cf. 215, 23
     2, 21 . . . . . cf. 162, 26
 I Ioh. 3, 2 . . . . . cf. 228, 1
     3, 11 . . . . . cf. 20, 3. 20
     5, 20 . . . . . cf. 205, 11
 Apoc. 5, 5 . . . . . cf. 218, 4
     15, 3. . . . . cf. 205, 10
     16, 7 . . . . . cf. 65, 29
     19, 2. . . . . cf. 65, 29
     19, 13 . . . . . cf. 163, 3. 204, 3

- Liberius** epist. *Me frater*
(VIII 1350 M) . cf. 91, 24, 92, 24
epist. ad Macedonios (Socr.
h. e. IV 12). . . . . cf. 157, 17 sqq.
- Nicaenum** symbolum. cf. 44, 26.
29. 144, 7. 211, 41 sq.
- Onomastica** sacra (ed.
Lagarde² 2, 17. 200, 13 etc.)
cf. 4, 11
(2, 18. 177, 67 etc.) . . . . . cf. 9, 8
(10, 12) . . . . . cf. 12, 10
- Origenes** in Gen. homil.
II 3 . . . . . cf. 12, 25. 13, 19
II 5 . . . . . cf. 14, 1. 16, 6
VII 3 . . . . . cf. 16, 6
in Gen. (PG XII 106 M)
cf. 14, 11
in Exod. homil. V 4 . . . . . cf. 11, 30
in l. Iesu Naue homil. III 5
cf. 35, 12 sqq.
cf. etiam Praef. p. XV
- Paulinus Aquil.** *De resurrectione domini* (Dümmler
p. 137) . . . . . cf. 250, 53 sqq.
- Phoebadius** c. Arrianos 1
cf. 101, 3 sq.
3 . . . . . cf. 151, 12
6 . . . . . cf. 149, 7 sq. 22 sqq.
7 . . . . . cf. 153, 26 sqq.
8 . . . . . cf. 147, 19 sq.
9 . . . . . cf. 152, 1 sq.
15 . . . . . cf. 183, 12 sqq.
16 . . . . . cf. 186, 16 sq.
18 . . . . . cf. 149, 18 sq.
21 . . . . . cf. 152, 21 sq.
22 . . . . . cf. 149, 11 sq.
- Rhabani** (?) hymnus *Lumen clarum* 7 . . . . . cf. 218, 9
hymnus *Deus orbis reparator* 3
cf. 247, 1 sqq.
- Sardicensis** synodi epist.
encycl. (supra p. 103 sqq.) 3
cf. 185, 15
7 . . . . . cf. 129, 9. 182, 5. 184, 5 sqq.
8 . . . . . cf. 182, 22
epist. ad Iulium (supra p. 126 sqq.)
3 . . . . . cf. 181, 11 sq. 184, 9
4 . . . . . cf. 182, 5. 184, 7
epist. ad eccl. Alexandrin.
(Athan. apol. 37) . . . . . cf. 129, 7 sq.
184, 7
(38) . . . . . cf. 127, 1. 184, 9
(39) . . . . . cf. 181, 13 sqq. 182,
8 sqq.
- epist. ad episc. Aegypti (Athan.
apol. 41) . . . . . cf. 129, 7 sq. 184, 7
(43) . . . . . cf. 183, 17 sqq.
- epist. ad imperat. *Benignifica* (supra p. 181 sqq.)
1 . . . . . cf. 128, 10 sq.
2 . . . . . cf. 129, 9
3 . . . . . cf. 102, 3 sq.
5 . . . . . cf. 119, 5 sqq. 127,
1. 129, 7 sq.
- Sulpicius Seuerus** chron.
II 35 . . . . . cf. 149, 5 sqq.
II 37 . . . . . cf. 146, 18 sqq.
II 39 . . . . . cf. 186, 21 sqq.
II 45 . . . . . cf. 46, 2 sqq.
- Tertullianus** de cultu
feminarum II 10 . . . . . cf. 242, 17
- Uenantius** Fortunatus hymn.
Pange lingua . . . . . cf. 214, 1 sqq.

II. INDEX NOMINUM ET RERUM¹.

- Abel 7, 24. 12, 7. interpretatio nominis
 Abel 'fletus' est 9, 8. oues pascens
 8, 2. iustus 11, 3. 12, 11. inspi-
 ciuntur munera Abel 8, 4. sacri-
 ficium Abel sub sacramento ec-
 clesiae probabile est 8, 25. Cayn et
 Abel duum in se populorum prae-
 formantes diuersitatem 7, 26. Abel
 sanguis a Cayn exquiritur 9, 27.
- Abra filia Hilarii episcopi 237, 2. 3.
- Abraham (Abraam 16, 11. *gen.*
 Abrahae 3, 17. 17, 5. 24, 12. 36, 17.
 Abrae 16, 5. 9) 32, 7. 36, 28. 203, 16.
 eius electio 36, 17. iustificatio 3, 17.
 sinus 214, 38. Abraham fides prima
 iustificat 99, 6. in littera Abrae
 addita unus est numerus 16, 5. 8
 (*cf. Studien. III 40*). *cf.* Sarra.
- Acacius ep. a Caesarea Palaestinae,
adfuit syn. Sardicensi Orient. 74, 14.
119, 9. 16. syn. Sirmiensi a. 351
170, 8. hereticus 131, 7. Arianus
184, 7. deiectus 123, 5. 13.
- Achaia 103, 9. 135, 3. Acaia 61, 12.
 135, 1. 136, 2. 6. 137, 2. 7. 138, 2. 3. 4.
 139, 4. 5. 6.
- Achiui receperunt multos, qui apud
 Ariminum ignorantes egerunt 157,
 1. 5.
- Adam (*gen.* Adae 3, 16. 4, 16. 26, 6, 21.
 214, 1. 216, 25. 229, 10) 5, 5. 13. 14.
 22, 14. Adam Graece 'ge pyrra', Lati-
 ne 'terra flamma' 4, 10. ipso nomine
 natiuitatem domini praeformat 4,
 9. parens 234, 8. Adam terrestris
 imago est futuri 4, 15. eius somnus
 3, 16. 6, 21. obsopitus 4, 18. Adae
 os detractum 4, 26. res, quae in
 Adam perficiebatur, consecuta est
 prophetia 5, 10. magnum in Adam
 atque Eua mysterium 6, 11. in
 Adam atque Eua Christi et ec-
 clesiae species continetur 5, 19.
 6, 12. 22. 7, 10. 20. in Adae offensa
 generositatem primae et beatae
 creationis amisimus 229, 10. —
 Adam caelestis 7, 10. 214, 2. nouus
 214, 3. secundus et caelestis 6, 2.
- Adamantius ep. a Cio, *adfuit syn.*
Sardicensi Orient. 76, 16.
- Adana Ciliciae, *sedes episc. 76, 9.*
- Adrianopolis, *sedes episc. 55, 21. dicitur*
Cainopolis 134, 6.
- Aedesius *cf.* Edesius.
- Aegyptus (Egyptus 15, 5. 19, 31. 25,
 2. 27, 16. 17. 68, 4): egressus populi
 ex Egypto 25, 2. populus ex Egypto
 eductus 27, 16. carnes Aegypti 27,
 17. 28, 8. sanguine consignatae in
 Aegypto domus tutae sunt 35, 11.
 uirga Aegyptum conterens 26, 11.
 mundus sub Aegypto frequenter
 significatus est 28, 11. episcopi
 Aegypti 115, 1. 156, 6. Arriana
 pestis in Aegypto 154, 20. testes
 Athanasii ex Aegypto compositi 140,
 4. Aegyptus prouincia 68, 4 *bis.* —
 Aegyptius (Egyptius 36, 18) *subst.*

¹ crux (†) ante nomina propria significat nomina incerta.

- Moyses Aegyptium prosternit 23, 15.
 Egyptiorum clades 36, 18. Aegyptii
 receperunt multos, qui apud Arimi-
 num ignorantes egerunt 157, 1. 4. —
 Aegyptius (Egyptius 55, 29) adi.: epi-
 scopi Aegyptii *in gratiam Athanasii
 Romam scribunt* 90, 12. 17. *cf.* 55, 29.
 Aelianus *cf.* Helianus.
 Aetius (Aethius 135, 6) ep. Tessaloni-
 censis 61, 18. *adfuit syn. Sardicensi
 Occident.* 135, 6. *quae* Protogenes
 ei obiecerit 61, 19.
 Aetius auctor haeresis *Anomoeorum*
 174, 24. — Aeciana heresis 158, 24.
 Africa 48, 11. 78, 10. 90, 22. 103, 8.
 Agapius ep. a Theno, *adfuit syn.
 Sardicensi Orient.* 77, 7.
 Agar signat synagogam 15, 25.
 Alexander ep. Alexandriae: eius lit-
 terae ad Siluestrum destinatae 91,
 25. Melitii presbyteri ab Alexandro
 suscepti 116, 8. 18. Georgius a
 beatae memoriae Alexandro de-
 iectus 123, 7.
 Alexander de Ciparissia *ep., adfuit
 syn. Sardicensi Occident.* 139, 4.
 Alexander de † Coronis *ep., adfuit syn.
 Sardicensi Occident.* 139, 6.
 Alexander de Larissa *ep., adfuit syn.
 Sardicensi Occident.* 135, 5.
 Alexandria *Aegypti, sedes episc.* 48, 12.
 53, 12. 54, 25. 92, 4. 105, 3. 13. 106, 12.
 116, 9. 18. 122, 6. 15. 123, 1. 9. 124,
 1. 10. 136, 3. 154, 19. 155, 11. litterae
 ex Alexandria missae ad Liberium
 156, 6. de Alexandria multi con-
 fluxerant ad synodum Sardiciae
 60, 18. *cf.* 114, 16. — Alexandri-
 norum basilicae 55, 5. Alexandri-
 norum ecclesia 163, 14. — Alexan-
 drina ecclesia 170, 16. *Alexandrinae
 synodi a. 362 decretum* 157, 4.
 Alexandria *Ciliciae, sedes episc.* 75, 9.
 Alypius de Megara *ep., adfuit syn.
 Sardicensi Occident.* 136, 6.
 Amasias *Helenoponti, sedes episc.* 74, 9.
 Ambracius ep. a Mileto, *adfuit syn.
 Sardicensi Orient.* 77, 12.
 Amfion ep. Nicomediae *Bithyniae* 48, 15.
 Ammonius *ep., adfuit syn. Sardicensi
 Orient.* 77, 22.
 Ammoreorum peccata 36, 12.
 Ancialus *Haemimonti, sedes episc.* 78, 5.
 Ancyra Galatiae (Ancyro-Galatiae 105,
 4. 122, 6. Anquira 55, 12. 75, 13),
sedes episc. 105, 14. 106, 12. 122, 15.
 123, 2. 133, 5. *quae ibi post reditum
 Marcelli accidisse narrent Orientales
 55, 12 sqq.* — Anquiritanus episcopus
 163, 15.
 Ancyra *Lydiae, sedes episc.* 77, 2.
 Annas princeps *sacerdotum* 220, 32.
 221, 47.
 Annianus de Castolona *ep., adfuit syn.
 Sardicensi Occident.* 132, 2.
 Antinoüs *Thebaidis, sedes episc.* 77, 13.
 Antiochia *Syriae* (Antiocia 119, 7.
 Anthiocia 118, 4. 131, 6), *sedes episc.*
 74, 3. 118, 13. 119, 16. acta con-
 fecta apud A. 118, 4. 13. — Antio-
 censis 123, 13. *concilium Anthio-
 chenum a. 330* 118, 4. *a. 341* 55, 6.
 Antonius ep. a Bosra, *adfuit syn.
 Sardicensi Orient.* 78, 1.
 Antonius ep. a Docimio, *adfuit syn.
 Sardicensi Orient.* 75, 4.
 Antonius ep. a Zeumate, *adfuit syn.
 Sardicensi Orient.* 75, 3.
appellatio: Athanasius de Tyro fugiens
 imperatorem appellat 54, 15.
 Apulia 137, 8.
 aquae: pro aquis populi *in scriptura*
 nuncupati 25, 21. populi sub aquae
 nomine nuncupati 26, 2.

Aquae Daciae Ripensis, *sedes episc.* 135, 7.
 Aquileia Italiae, *sedes episc.* 137, 1. 145, 6. episcopi Itali Constantium fuerant deprecati, ut iuberet concilium ad Aquileiam congregari 167, 7. — Aquiliensium ciuitas 129, 13. Aquileiensem ciuitas 145, 12.
 Arabia 49, 2. 68, 5. 103, 10. 121, 2. 11. 137, 6.
 arca Noe *typus ecclesiae* 14, 2 *sqq.*
arcani disciplina: qui per aquam abluti in cognitionem sint sanguinis transituri 24, 18. sacramentum scientibus loquimur 28, 22.
 Arcydamus presbyter *urbis Romae* 127, 8.
 Arelatum: scripta *de Athanasio* Vincentius Arelatum pertulit 90, 25. — Arelatensis: oppidum 102, 9. synodus 187, 1. *cf.* Paulinus Trier. ep.
 Aretusa *Syriae, sedes episc.* 74, 18.
 Ariminum: Arimino de fide tractatus habebatur 86, 5. apud Ariminum tractata 86, 17. episcopi catholici miserunt decem legatos ad imperatorem 85, 11. et pars haeticorum misit decem legatos 85, 12. qui suscepti sunt, ita ut legati catholicorum non susciperentur 85, 14. episcopi Arimino detinentur, inter quos plurimi aetate et paupertate defecti sunt 84, 3. *desiderant* ad suam prouinciam remeare 84, 4. *cf.* 87, 22. 88, 16. plures numero, qui aut Arimini aut Nicheae adfuerunt, sub auctoritate nominis Orientalium ad 'usiae' silentium sunt coacti 43, 22. gesta *Nicaena*, ubi praeuaricati sunt episcopi legati a fide nera 85, 20 *sqq.* fidei confessionem, cui postea subscrip-

serunt, Ualens secum in Ariminum pertulit 86, 26. fides Arimini exposita confirmataque 159, 18 *sqq.* *cf.* 176, 5 *sqq.* uniuersi Orientis episcopi consenserunt 159, 19. cadentibus pluribus Arimino denegat ad sensum Gregorius Spanensis 46, 15. Italia fraudem, quam passa est apud Ariminum, recognoscens 158, 8. his, qui apud Ariminum ignorantibus egerunt, parcendum esse *censent* Aegyptii omnes et Achiui 157, 1. 2. 4. epistula Orientalium, quam reuersis ab Arimino legatis dederunt 174, 3 *sqq.* hi post synodum Seleuciensem Constantinopolim ueniunt 175, 17. de Arimino Constantinopolim reuerterunt 45, 10 (*cf. Studien I 61*). statim dampnatis hereticis se iungunt 175, 18. 177, 18. periculum depositionis in eo constituunt, qui illas litteras suscepit 175, 7. 9. dolus eorum 176, 2 *sqq.* — ad Ariminensium locum ex diuersis prouinciis Occidentalium episcopi uenerunt 78, 16. — Ariminensis clerus 48, 14. sancti (*sc. episcopi*) Ariminenses 176, 6. synodus collecta apud locum Ariminensem 96, 18. Ariminensis synodus 176, 2. epistula Constantii ad episcopos Italos, qui in Ariminensi concilio conuenerunt 93, 17 *sqq.* de fide atque unitate tractari debere 94, 4. aduersus Orientales nihil statuere oportet 94, 7. completis uniuersis decem mittant ad comitatum suum 94, 12. epistula synodi Ariminensis ad Constantium 78, 13 *sqq.* definitio concilii Ariminensis 95, 3 *sqq.* a symbolo accepto non recedit 95, 6. heretici damnantur,

qui subuertere uolunt tractatum habitum apud Nicheam 97, 4. 11. epistula missa ad Constantium a perfidis episcopis 87, 2 *sqq.* quid in Ariminensi synodo contineatur de Potamio et Epicteto 155, 26. Arriani subscripserunt in concilio Ariminensi scientes, quod male fecerunt 47, 17. Ariminensis synodi legati 174, 6. Ariminensis concilii statuta rescindunt episcopi Italiae 158, 14. *item* episcopi Gallicani 45, 14. rescissio Ariminensis concilii 158, 22. eius exemplaria 158, 16. in confutando Ariminensi concilio *non debet* esse aliqua dissensio 158, 18. Arius a Palestina *ep.*, *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 137, 5. *cf.* 121, 1. Arrianus *subst.* 185, 19. uox 'Christianus sum, non Arrianus' 182, 13. Arriani 172, 13. inmemorabilis haeresis Arrianorum 111, 20. 122, 14. insectatione Arrianorum in Athanasium crimina conficta 148, 5. Marcellus ab Arrianis damnatus 147, 2. cogunt, non ut Christiani omnes sint, sed ut Arriani 185, 18. eorum crimina 109, 9 *sqq.* intolerabiles persecutiones 181, 12. falsarum litterarum subpositiones 111, 5. malitia eorum et falsitas 113, 9. uersutia 113, 16. callidi et astuti 183, 12. apud Nicheam in omnes Arrianos damnatio heretica decernitur 149, 23. decretum sinodi Orientalium apud Serdiciam a parte Arrianorum 48, 9. 78, 8. Sardicensi synodo Arriani damnati sunt 156, 5. Arrianorum iuncta damnatio 186, 8. Iulius Romae uires detrahit Arrianis 142, 27. epistula Germini aduersus Arrianos 47, 16 *sqq.* — Arria-

nus *adi.*: Arriana heresis 80, 6. 122, 4. 127, 13. 129, 2. 142, 22. 143, 2. 144, 12. 158, 24. Nichenus tractatus contra haeresim Arrianam positus est 80, 2. 97, 5. perfidia Arriana 169, 8. pestis 154, 20. contagio 183, 9. contagio Arriani nominis 185, 1. nouella et teterrima lues Arriana 184, 2. *a quibus* commenta eius inuenta sint 184, 5. uirus pestiferum Arriani dogmatis 157, 11. furor Arrianus 124, 2. collegae Arriani 124, 10. multa ausi sunt Arriani heretici aduersus seruos dei 103, 5. iudicium Arrianum 147, 5. praeuariatores Arriani haeretici 168, 2. *Sardicae* damnati sunt 186, 12. *cf.* Athanasius Marcellus Ursacius.

Arrii duo profanissimae fidei praedicatores 149, 5. *eorum doctrina* 149, 11 *sqq.*

Arriomanitae 44, 2. 111, 11. eorum spes in protectione pendet regni saecularis 47, 3.

Arrius (*gen.* Arrii 92, 13. 119, 2. Arri 91, 20. 92, 1. 15) 251, 86. hereticus 144, 6. eius doctrina 92, 15. eius heresis 92, 1. 13. 119, 2. satellites eius 144, 7. Nicheni tractatus aduersus Arrium Sabelliumque decreta 158, 13. Alexander undecim tam presbyteros quam etiam diacones, quod Arri heresem sequerentur, ecclesia eiecit 92, 1. horum conciliabula 92, 3. *in syn. Arelatensi a. 353 respondent eius asseclae* Arri doctrinam se damnare non posse 92, 16. quattuor episcopi apud Mediolanium *a. 345* Arri hereticam sententiam nolunt damnare 91, 20. Arsenius, quem dicebant ab Athanasio

- interfectum fuisse, habetur in numero uiuorum 114, 5. 14.
- Arsenius *legatus syn. Seleuciensis* 174, 9.
- Arthemius ep., *adfuit syn. Nicaenae Thraciae* 86, 2.
- Asclepius (*gen. Asclepi* 113, 2. — Asclepas 55, 20. 61, 23. 63, 25. 105, 14. 106, 12. 111, 16. 113, 10. 118. 12. 122, 16. *acc.* Asclepam 57, 18. Asclepan 56, 19. 61, 29) ep. de Gaza 133, 7. *Orientalis Sardicae eum damnant* 63, 25. ante decem et septem annos episcopatus honore discinctus est 56, 19. *quae patrauerit* in ciuitate Gaza post reditum suum 55, 20. *quae Constantinopoli commiserit* 61, 23. Athanasius Asclepam depositum sua sententia ipse damnasse *dicitur* 57, 18. *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 107, 8. 113, 2. 133, 7. acta protulit confecta apud Anthociam 118, 3. innocens pronuntiatur 122, 6. 130, 9. *cf.* Paulus Constantin.
- Asia prouincia 49, 5. 68, 8 *bis.* 119, 9. 17. 135, 4. 139, 5.
- † Asopofobia *Achaiae, sedes episc.* 137, 7.
- Aspona *Galatiae, sedes episc.* 76, 2.
- Asterius de Arabia *Petrarum ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 121, 11. 137, 6. *dicitur* Stefanus 121, 2.
- Asturica Spaniarum, *sedes episc.* 132, 4.
- Athanasius (*gen.* Athanasii 106, 6. 14. 114, 16. 141, 19. 143, 1. 9. 144, 2. 146, 25. 148, 2. 155, 17. 171. 11. 173, 5. Athanasi 54, 7. 57, 20. 58, 24. 66, 3. 89, 19. 91, 24. 26. 113, 1. 114, 9. 127, 17. 154, 24. 155. 8. 184, 16) ep. Alexandriae: in Nichea synodo diaconus 154, 19. *Nicaenae* intimandae cunctis fidei uehemens auctor extiterat 154, 18. Arrianam pestem in tota Aegypto uicerat 154, 20. ob id coniuratis in eum testimoniis falsitas est criminum comparata 154, 21. — *accusationes aduersariorum:* reus presbyteri sui (Macharii) impetu disturbati altaris in ipso sacrificiorum tempore arguitur 140, 8. *cf.* 53, 14. 114, 8. 116, 2. ab eo Arsenium interfectum fuisse 114, 5. presbiterum Scyram tradidit custodiae militari 53, 19. accusatus de iniuriis, uiolentia, caede atque ipsa episcoporum internicione 53, 19. *cf.* 60, 5. propter haec concilium apud Caesaream Palaestinam a. 334 primo uidetur esse conductum 54, 1. post alterum annum in Tyro iterum celebratur 54, 4. in praesentem Athanasium sententiam dicunt 54, 13. Paulus Athanasi expositioni interfuit manuque propria eum damnauit 57, 20. de Tyro fugiens imperatorem appellat 54, 15. imperator sua illum sententia in exilium *Treuiros* deportauit 54, 17. de Gallia ad Alexandriam post plurimum tempus aduenit a. 337 54, 25. acrius in nequitia praeualebat 54, 26. constituto in eius loco ex iudicio concilii *Antiocheni* a. 339 Gregorio de ciuitate profugiit 55, 5. peragrat per diuersas partes orbis decipiens episcopos uel Egyptios 55, 26. ad Iulium Romam perrexit, sed et ad Italiae quosdam ipsius partis episcopos 56, 8. in Italiam et Galliam perguit 57, 28. *Sardicae Orientales* eum damnant 58, 16. 62, 29. 63, 5. 16. 25. dicunt acta etiam se habere aduersus ipsum 115, 3. Asclepam depositum sua sententia ipse damnauit 57, 18. — Arrianam

- in eum iniuste tulere sententiam 168, 2. *cf.* 147, 20. octoginta episcopi Aegyptii testantur de eius innocentia 127, 16. *cf.* 55, 29. 90, 17. haec conprobata 114, 5 *sqq.* 140, 1 *sqq.* 184, 16 *sqq.* in eius causa neglecta forma iudicialis 101, 23. 186, 3 *sqq.* falsae litterae aduersum eum 111, 7. in synodo Serdicensi (cui adfuit 167, 8. 113, 1. 136, 3 *etc.*) omnia in eum crimina conficta esse monstrantur 148, 5. innocens pronuntiatur 122, 5. 127, 17. 128, 3. 130, 9. 156, 5. *cf.* 105, 4. quam curam in absolutionem Athanasi sancti illi uiri receperint 184, 16. Orientales in syn. Sirmiensi a. 347 occasionem quaerunt reuoluendi eius, quod Athanasii absolutione est dissolutum, iudicii 146, 25. renuntiatio Orientalium Athanasium reum non esse 143, 4. unde Ualens et Ursacius de eius innocentia profitentur 143, 1. ab Aquileia epistulam ad eum miserunt 145, 6. quosdam sacerdotum dei idcirco exulare uersatur in sermone hominum, quod in eum sententiam non ferunt 101, 15. — *cf.* Alexander Iulius Liberius Marcellus Saturninus Ursacius.
- Athenodorus de Elatea ep., adfuit syn. Sardicensi Occident. 135, 3.
- Attalia Lydiae, sedes episc.: Attalias (gen. Ἀτταλίᾱς) 77, 15.
- Augusta Caesarea u. Caesarea Augusta.
- Auses u. Hiesus.
- Auxentius ep. Mediolani 172, 9. excommunicatus a Gallicanis 45, 15. *cf.* Liberius.
- baptisma: unum baptisma 200, 5. baptisma nullum sine Christi fide 201, 16. confessa et iurata in baptismo fides 199, 8. 202, 14. confessio baptismi 199, 22. baptismi symbolum 205, 16. regenerationis sacramentum 119, 15. regenerati per fidem 201, 14. *cf.* 214, 33. per aquam abluti 24, 18. Christus ecclesiam abluit 3, 15. tinctos sancto spiritu, fonte tinctos, filios factos dei 222, 63.
- Barcellona sedes episc. 133, 1.
- Basilus ep. ab Anqira, adfuit syn. Sardicensi Orient. 75, 13. syn. Sirmiensi a. 351 170, 5. syn. Sirmiensi a. 359 163, 15. depositus 123, 1. 9.
- Basilii perfida adsertio, propter quam synodus Constantinopoli a. 360 facta est 159, 24.
- Bassus ep. a Carpatho, adfuit syn. Sardicensi Orient. 77, 8.
- Bassus ep. (idem?), adfuit syn. Sirmiensi a. 351 170, 7.
- Bassus de Diocleianopoli ep., adfuit syn. Sardicensi Occident. 133, 3. quae Orientales ei obiciant 61, 15.
- Beelzebul 24, 7. 8.
- Belial 125, 4. Beliar 125, 12.
- Beneuentum, sedes episc. 134, 2.
- Beniamin: de tribu B. 37, 27.
- Bereu (= Beroea) Machedoniae, sedes episc. 139, 3.
- Beroe Thraciae, sedes episc. 78, 2.
- Biritus Phoenices, sedes episc. 75, 11.
- Bithynia 68, 7. 8. Bitynia 54, 6. Bitinia 49, 4.
- Bitinicus ep. a Zelon (Ζηλών), adfuit syn. Sardicensi Orient. 75, 23.
- Bosra Arabiae, sedes episc. 78, 1.
- Brixa Italiae, sedes episc. 138, 6.
- Caecilianus ep. Spolitinus: Liberius scripsit ad C. 166, 16.
- Caesarea Cappadociae, sedes episc. 75, 5.

- Caesarea Palaestinae (Caessarea 123, 12. Cessarea 119, 17), *sedes episc.* 74, 14. 118, 5. 14. 119, 9. 131, 7. concilium apud Caesaream Palaestinam conductum 54, 1.
- Caesarea Augusta Spaniarum, *sedes episc.* 132, 5.
- Cainopolis u. Adrianopolis.
- Calabria 103, 8.
- Calchedonia *Syriae* (= *Calchida?*) 74, 12.
- Calepodius de Neapoli *ep.*, *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 138, 1.
- Calle *Umbriae*, *sedes episc.* 96, 20.
- Callinicus *ep.* a Pelusio, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 12.
- Caluus de Castramartis *ep.*, *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 136, 8.
- Campania 48, 13 bis. 14. 103, 8. 134, 1. 2. 138, 1. 167, 8. 173, 8.
- Cananae filia 99, 7.
- Candidianus exorcista *Illyrici* 160, 15.
- canes ad custodiam domus habitati 177, 6.
- Canusium Apuliae, *sedes episc.* 137, 8.
- Cappadocia 49, 3. 68, 6 bis.
- Capua Campaniae, *sedes episc.* 134, 1. — Capuensis 166, 15. 167, 8.
- Caria 49, 4. 68, 10 bis.
- Carinius diaconus *Illyrici* 164, 3.
- caritatis *laus* 99, 23 sqq. foedera 182, 19.
- caro Christi u. Christus *eucharistia*. — carnem humani corporis scriptura 'terram' solita est nuncupare 4, 11. natura carnis nostrae est connata cum deo 213, 28. *cf.* 7, 15. 162, 17. infirmitas carnis nostrae 213, 27. 229, 13. 233, 13.
- Carpathus *Cycladum insula*, *sedes episc.* 77, 8.
- Carthago, *sedes episc.* 48, 11. 86, 4.
- Cartherius *ep.* ab Aspona, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 2.
- Castolona Spaniarum, *sedes episc.* 132, 2.
- Castramartis Daciae Ripensis, *sedes episc.* 136, 8.
- Castus de Caesarea Augusta *ep.*, *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 132, 5.
- catechumenorum continentia*: continentes ecclesiam introituros oportere esse significans (*sc.* Noe) 14, 13.
- Catulus *ep.* *Arianus Illyrici* 164, 10.
- Cayn (Cain 7, 24. 12, 9) 7, 26. 8, 10. interpretatio nominis Cayn 'risus' est 9, 7. Cayn erat terram colens 8, 2. Cayn munera non uidentur 8, 4. inuidens fratri 10, 15. Cayn poena 11, 8. numerus in Cayn et Lamech poenae 11, 27. Cayn praefiguratio 9, 28. res in Cayn gestae 10, 5. *cf.* Abel.
- Cayphae* principis sacerdotum speciem habet Lamech 11, 11.
- Cecropius *ep.* *Nicomediae*, *adfuit syn. Sirmiensi a.* 351 170, 6.
- † Chadimena *Phrygiae*, *sedes episc.* 75, 21.
- Cham: Noe a Cham inridetur 13, 14.
- Christianus *subst.*: Iudeus inuidet Christiano 9, 10. uox 'Christianus sum' 182, 12. Christiani 123, 10. 184, 2. 185, 18. nomen Christianorum 124, 15. — Christiana (*sc. anima*) 214, 34. — Christianus *adi.*: animi 97, 3. imperator 89, 8. nomen 124, 7. 183, 15.
- Christus (*abl.* Xriste 214, 41. 251, 81) 29, 3. 104, 14. 200, 13. 201, 15. 16. 204, 12. 214, 31. 220, 31. 37. 221, 42. 48. 222, 51. 247, 9. 249, 47. Iesus Christus 36, 23. Christus Iesus 171, 16. dominus Christus (Christus dominus) 49, 24. 52, 15. 53, 9. 65, 23. 126, 12. 147, 3. 201, 22. 227, 9. Christus dominus noster 95, 9. 19.

161, 5. dominus Iesus Christus 16, 9. 43, 14. 44, 18. 87, 26. 100, 8. 150, 8. 153, 24. 205, 1. 14. dominus noster (meus 203, 9) Iesus Christus 3, 11. 43, 10. 69, 3. 11. 12. 79, 4. 81, 8. 88, 11. 98, 8. 149, 20. 174, 19. dominus 4, 12. 5, 3. 9, 16. 18. 11, 12. 13. 12, 21. 13, 19. 15, 16. 22, 16. 24, 21. 26, 21. 28, 17. 32, 20 *bis*. 35, 9 *etc.* condens primum saecula 212, 63. factor primi saeculi 218, 8. caeli, terrae 218, 9. omnium creator 218, 10. — Christus deus 47, 21. 79, 4. 81, 7. 87, 26. 100, 8. 171, 16. 177, 19. omnis plenitudo diuinitatis inhabitat in Christo 162, 24. in Christo generositas infinitatis paternae 149, 15. deus ex deo 37, 16. deus de deo, humen de lumine, uirtus de uirtute, integer de integro, perfectus de perfecto 161, 7. *cf.* 69, 13. 70, 1. 147, 27 *sqq.* 150, 9 *sqq.* 211, 41. diuinitas filii 161, 30. uera est diuinitas patris in filio 162, 18. diuinitas, quae dei ex deo est 44, 20. natus de deo deus est 151, 10. ex toto atque perfecto innascibili deo totus atque perfectus unigenitus deus natus 44, 7. *cf.* 44, 11. 12. — dei filius 5, 18. 37, 3. 47, 21. 88, 7. 9. 144, 8. 148, 15. 149, 20. 150, 9. 161, 5. 163, 6. 171, 16. 177, 10. 250, 72. natura filius dei est 228, 2. unigenitus 176, 24. 205, 10. 223, 73. 247, 34. unigenitus dei 43, 14. 203, 4. unigenitus deus 37, 18. 44, 5. 8. 27. 45, 26 *etc.* unigenitus filius 69, 11. 174, 19. 183, 22. genitus *passim*. genitus filius 69, 3. genitus deus 212, 70. unigena 210, 28. 211, 44. 51. progenies dei 210, 37. genitus est filius in deum 210, 20. *cf.* 210, 28. 31. 38. 211, 50.

primogenitus 152, 25. unicus filius 47, 21. 69, 10. 147, 27. unica proles 250, 62. ex deo patre est genitus 163, 8. ante saecula genitus 7, 16. ante saecula et ante uniuersa genitus 161, 8. de uero deo patre uerus dei filius 47, 21. uera et legitima ex deo patre unigeniti dei natiuitas 44, 4. diuina eius ex patre natiuitas 163, 6. *cf.* deus trinus. — deus et homo 36, 23. *cf.* 204, 4. 227, 5 *sqq.* 233, 9. ex deo homo, utrumque unum et inter hominem et deum medius confessione in se utriusque naturae 233, 9. unus est dominus Iesus Christus 16, 9. 205, 1. dominus ex deo homo natus est 31, 28. bis nobis genitus 209, 5. corporeum et deum mundo eum genuit uirgo 209, 7. caro natus 212, 72. secundum serui formam uera fuit caro nostra in Christo 162, 17. secundum hominem est natus 22, 27. eius corporalitas 31, 27. *cf.* 8, 24. illo in carne nostra nascente 7, 15. *cf.* 214, 42. uerbum ante saecula manens in carne natum est 5, 18. humani corporis caro in domino in nouam et alienam a se speciem mutata 4, 13. dei corpus 15, 16. 212, 12. superauit magnitudo Christi domini paruitatem seruilis formae 227, 9. subiectio Christi 147, 3. existente in eo non peccato, sed peccati carnis similitudine 234, 9. — eius uita 218, 11 *sqq.* aduentus 3, 11. 4, 1. 16, 19. aduentus eorporeus 34, 6. terris natus 215, 14. terris ortus 215, 18. missus a patre ex uirgine per spiritum homo natus est 3, 11. natus ex uirgine 16, 10. caro per spiritum in domino nata de uirgine 4, 12. a lege nutriti

secundum carnem Christum conuenit 23, 12. ueritas (*i. e. uera doctrina*) Christi 142, 7. dicta domini Christi 52, 15. eloquia 203, 4. passiones 220, 32 *sqq.* Christi traditor 220, 31. potatus in euangeliiis calix mortem passionis ostendit 15, 10. passionis somnus 7, 10. mortis eius somnus 5, 20. gentes mortem domini irridunt 15, 16. resurrectio 28, 17. 221, 49 *sqq.* — quod in domino consummatum est, iam ab initio mundi in plurimis *p r a e f i g u r a t u m* est 4, 5. omne opus, quod sacris uoluminibus continetur, aduentum Christi et dictis nuntiat et factis exprimit et confirmat exemplis 3, 10. *cf.* 3, 18. 22, 15. 24, 20. 29. *cf.* Adam Moyses Noc Ysahac. — *r e d e m p t o r* 247, 4. redemptor mundi 250, 65. saluator 16, 6 *etc.* per assumptionem unius pater et redemptor gentium constituitur 16, 13. pro omnibus nobis mortem sustinuit 105, 10. ab illo uno omnia crimina credentium mandata sunt 16, 10. sola spes est plenissima ad salutem deum patrem per Christum in sancto spiritu confiteri 43, 13. unica spes omnium 250, 65. mundum pretioso sanguine redemit 250, 63. per eum rursus id, quod amisimus, obtinere mercur 229, 11. animabus requiem impertit 14, 1. populum suum uisitat 23, 17. pastor 163, 4. 218, 6. *cf.* 8, 25. 16, 6. 51, 7. 55, 24. omnes in eo unum sunt 7, 18. ueri Christi discipuli 142, 5. uult deus, ut cotidie Christus habitet in nobis 231, 4. pietas, quae est in Christo hominibus 104, 8. dei cultores per Christum

patrem orant 88, 9. caritas Christi 100, 19. nos ex homine sumus conformes deo futuri 31, 28. qui in Christo sunt, secundum Christum resurgent 7, 13. qui in illum recte credunt, regnaturi cum eo 223, 72. gubernator ecclesiarum 105, 9. tempestate ruente innatans Christus omnibus imperat uentis procellisque maritimis discedere 65, 23. saluator imperii 79, 5. imperium eius pietate regitur 90, 6. sacramenta Christi 60, 22. *cf.* ecclesia. — Christus *r e x* 217, 2. 223, 70. 71. caelorum rex 212, 74. rex gentium 22, 30. omnia subiecta ei sunt 8, 8. eius regnum perpetuum, aeternum et sine tempore 49, 25. iudicium eius uerum et iustum 65, 29. aduentus Christi caelestis concilii perfectio inuenitur 98, 7. nulla participatio Christo ad Belial 125, 4. — *nomina uaria Christi secundum scripturas* 163, 1 *sqq.* 218, 3 *sqq.* — qui *n e g a n t* Christum esse deum 73, 1. 151, 12 *sqq.* 162, 29. 174, 19. 176, 5 *sqq.* 177, 9. enim esse aeternum 73, 2. 149, 11 *sqq.* 151, 12 *sqq.* 154, 14. 176, 22 *sqq.* simulata Christi nominis blasphemia confessio 102, 4. blasphemi in Christum infinitatis eum paternae generositate expoliantes 149, 15. — *cf.* bap-tisma eucharistia poculum uirgo *symbola* 47, 19 *sqq.* 69, 1 *sqq.* 150, 7 *sqq.*

Cycladon insulae *u.* Cyclades.

Cilicia 49, 3. 68, 6 *bis.* 119, 7. 16, 123, 12.

Ciparissia Acaiae, *sedes episc.* 139, 4.

Cius Bithymiae, *sedes episc.* 76, 16.

Cocytus flammiumus 250, 61.

columba Noc 14, 16 *sqq.*

concilium: concilia Orientalium ab Occidentalibus *confirmari solent* et concilia Occidentalium ab Orientalibus 65, 11. *concilium generale ad confirmandum Nicaenum fieri deprecatur Liberius Constantium* 92, 24. *cf.* Alexandria Antiochia Aquileia Arelatum Ariminum Caesarea Constantinopolis Mediolanum Nicea Roma Sardica Seleuciensis Singidunum Sirmium Tyrus.

Constantinopolis (Constantinupolis 60, 17, 67, 4. 6): condicitur in Constantinopolim ciuitatem sub Constantino concilium 50, 19. quae anathematizata in Constantinopoli ciuitate 51, 14. falsitas eius iudicii 147, 5. Aselepas ad Constantinopolim ciuitatem propter Paulum uenit 61, 23. Paulus ad Constantinupolim ciuitatem reuocabatur 67, 4. confluerat ad Sardiciam multitudine de Constantinupoli 60, 17. legati de Arimino Constantinopolim reuerterunt 45, 10. 175, 17. *quae ibi egerint* 175, 17 *sqq.* synodus a. 359 *ex. uocatur* dissidens 204, 18. de fide litigat 203, 8. Hilarii liber ad Constantium, quem et Constantinopoli ipse tradidit 197, 3. — Constantinopolitanus (Constantinupol. 61, 25. 66, 8. 67, 2): Paulus C. 66, 4. 8. 67, 2. C. ciuitas 55, 10. ecclesia C. 61, 25.

Constantinus sanctae memoriae 89, 9. 93, 3. *cf.* 50, 20. gloriosae memoriae Constantinus in Nicheno tractatu 79, 8. Constantino praesente in hoc (*sc. concilio*) 81, 1. Athanasius eum appellat 54, 15. sua illum sententia in exilium deportauit 54, 17. *fidem Nicaenam* tenens baptizatus ad

quietem dei commigravit 81, 2. *cf.* Constantinopolis.

Constantius piissimus imperator 174, 22. bonus ac religiosus 197, 11. uir beatae religiosaeque uoluntatis 203, 1. eius animus etiam circa reos placabilis 89, 11. lenitati semper uacat 89, 14. fidem quaerit 203, 14. synodi Sardicensis oratio ad Constantium 154, 24. 181, 1 *sqq.* Hilarius falsis nuntiis ad imperatorem delatus 198, 3. circumuentus Augustus 198, 10. angitur 101, 10. multi ex Italia coepiscopi eum fuerant deprecati, ut iuberet concilium ad Aquileiam congregari 167, 6. epistula Liberii missa ad Constantium per Luciferum episcopum 89, 2 *sqq.* sermo eius ad populum missus Liberium plurimum lacerat 89, 12. epistula Constantii ad episcopos Italos Ariminensis concilii 93, 17 *sqq.* litterae iusserunt tractari de fide 82, 2. *alia* prioribus litteris intimauit 94, 14. *epistula* synodi Ariminensis ad Constantium 78, 13 *sqq.* epistula missa ad Constantium a perfidis episcopis 87, 2 *sqq.* praedicationes *Anomoeorum* anatematizari uoluit 174, 23. sub bonae memoriae Constantio imperatore Marcus *Arcthusae* fidem dictauit *Sirmii* a. 359 163, 12. 18. Hilarii liber ad Constantium 197, 1 *sqq.* *cf.* 227, 3. Ariminum Liberius.

Cordobensis Spania 132, 1.

Corinthii: ad Corinthios 31, 2. 98, 3. 162, 4. ad Corinthios prima 6, 16.

† Coroni Acaiae, *sedes episc.* 139, 6.

Cous *insula*, *sedes episc.* 76, 17.

Cratia *Bithyniae*, *sedes episc.* 76, 5.

- Cresconius ep., *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 20.
 culpam imperitiae obliterat resipiscens 156, 16.
 Cyclades insulae 68, 9. Cicladon insulae 49, 5. Insulae 68, 9.
 Cyparisia u. Ciparissia.
 Cyriacus a Naiso in Marcellum sententiam manu propria conscripsit 51, 19. decessor Gaudentii 66, 10.
 Cyriacus officialis 164, 2.
 Cyrotus ep. a Roso, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 1.
- Dacia 66, 21. 69, 5. 103, 9. 134, 3. 136, 4. altera Dacia 103, 9. Dacia Ripensis 135, 7. 136, 8. 139, 1.
 Dagalafus consul 160, 17.
 Dalmatia 48, 14.
 Dardania 103, 9. 136, 1. 7.
 Daudid propheta 52, 30. felix propheta Daudid primus organi ymnis Christum mundo nuntians 209 *prooemium*.
 Demofilus ep. a Beroe, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 78, 2. *Sirmiensi a.* 351 170, 5. apud Mediolanium a. 345 Arri hereticam sententiam noluit dampnare 91, 18. *cf.* Liberius.
 Desiderius ep. Campaniae 48, 15.
 deus unus 47, 19. 69, 1. 150, 7 *etc.* dominus 15, 5 *etc.* uniuersitatis dominus 185, 7. summus 88, 8. aeternus 211, 46. incorruptibilis 211, 46. inuisibilis 250, 67. deus saeculorum 24, 7. 9. rerum conditor 246, 13. conditor caeli 215, 9. deo ex operibus suis nullum deperit 7, 2. eius uirtutis potestas 7, 1. omnia potest 5, 1. 25, 19. omnipotens *passim*. eius uirtutes 12, 16. prouidentia 8, 11. futura hominum consilia prouidens 29, 25. omnia contuens 8, 5. conspectus diuinae uoluntatis 8, 20. futuri apud deum cognitio fides facti est 8, 12. multiplex misericordia 6, 15. abundans misericordia 20, 24. *cf.* 22, 2. 14. misericordia et iustitia 36, 13. misericordiae bonitas 229, 9. cura deo est innocentium 36, 9. abhorrente deo nitia 8, 16. deum colere proprium iustitiae officium est 230, 16. dei eultores per Christum patrem orant 88, 9. — deus trinus 250, 67. sancta trinitas unica 251, 93. trinitatis nomen 151, 13. trinitatis nuncupatio 153, 1. sanctae (trinitatis) inniolabilis unitas 153, 6. deus pater 43, 9. 87, 26. 95, 9. uerus deus pater 47, 19. innascibilis pater 211, 44. *cf.* 37, 18. 44, 7. 154, 7. 209, 15. pater ingenuus 146, 26. 151, 9. 223, 73. deitas paterna 154, 17. persona patris 149, 16. patris et filii personae 148, 20. incorporeo ex deo perfectus fuit progenitus dei 210, 23. innato nascitur a deo 209, 6. deus de deo et uerus de uero est uterque unum 153, 15. 'unum' ambo et uterque 'unum' 153, 11. 16. unus est de utroque 153, 13. una 'usia' uel 'substantia' 44, 9. non unio diuinitatis, sed unitas intellegitur 44, 16. sancta in utroque unitas 149, 18. aeterna unitas 151, 5. felix duum unitas 211, 53. filius substantia aeternitatis aeternus 151, 9. eadem in utroque substantia aeternitatis expletur 154, 8. filius patri per omnia similis 47, 23. similis per omnia excepta innatiuitate 160, 5. 161, 6. 163, 24. *cf.* 44, 14. 162, 1. 174, 19. 201, 4. aequalis patri, sancto spiritui 250, 66. *cf.* 154, 6. manet filius in patre

- 210, 18. semper ut est pater 209, 2. eius natiuitatem nemo scit nisi solus pater 161, 9. ex deo patre deus filius agnoscitur 36, 23. cognitus fit de deo patre filius deus et in deo filio deus pater 148, 16. aeternitatem, uirtutem, nomen filii confitemur in patre 148, 23. oboediens patri filius 45, 1. paret genitus patri 211, 57. ex nihilo omnia per filium facta sunt 163, 8. uerbum 118, 1. 124, 6. 14. uerbum dei 118, 11. 204, 3. 205, 3. confessio patris et filii et spiritus sancti 199, 13. *cf.* 43, 15. spiritus 3, 12. 4, 12. 126, 13. 153, 6. 246, 17. 28. spiritus sanctus 14, 20. 23. 98, 3. 147, 8. 148, 15. 201, 17. 205, 6. 14. 223, 74. sp. s. dei 83, 13. diuinus spiritus, spiritus dei perfectus, trinitatis uinculum 222, 59. spiritus sanctus, qui nobis a deo patre per filium datus est 48, 5. accipit ex utroque 153, 5. Christus eum tribuit 14, 3. eius fructus 14, 26. per eum sanctificantur animae 72, 1. docente spiritu sancto 95, 9. spiritus sanctus suggerit 164, 7. spiritus sanctus *praeformatur* columba Noe 14, 17 *sqq.* accepto sancto spiritu septuaginta discipuli ad praedicandum euangelium emissi 14, 20. emissus in aeternum (in) fidelium animis permanet 15, 2. *cf.* baptisma peccare et in *Ind. uoc. s. u.* paraeletus. — *cf. symbola* 47, 19 *sqq.* 69, 1 *sqq.* 150, 7 *sqq.*
- diabolus: serpens diabolus 127, 2. in serpente diaboli nuncupatio est 24, 6. fallacis diaboli laquei 164, 6. diabolo inmittente 86, 6. eius aduersus nos indesinens bellum 229, 5. eius malitia 229, 8. fraus 43, 19. 101, 4. 246, 19. dominans 23, 19. hostis 230, 4. 11. hostis fallax 215, 4. mundi princeps 204, 8. in Adae offensa diabolus inuidens nocuit; nunc autem, cum nocere nititur, uincitur 229, 12. — spiritus immundi 14, 21. 27, 11. — satanas uictus in nouo Adam 214, 3. zelauit in morte satanas 214, 45. — demon 248, 17. uitia daemoniorum 29, 1. subiecta daemonia 14, 26.
- Diaconus *clericus Uercellensis* 47, 11.
- Dianius ep. a Caesarea, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 5.
- Didimion *legatus syn. Seleuciensis* 174, 8.
- Dilecta *filia Osee* 31, 12. 32, 6. *cf.* 30, 10.
- Dioclecianopolis Machedoniae, *sedes episc.* 133, 3. — Diocleciana ciuitas 61, 15.
- Diodorus de Tenedos *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 135, 4.
- Diogenes *ep., adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 19.
- Diognitus *u. Theognitas.*
- Dionisius ep. ab Alexandria *Ciliciae, adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 9.
- Dionisius ab Elida *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 61, 12. 138, 4.
- Dionisius Mediolanensis episcopus *in syn. Med. a. 355* 187, 12. Liberius epistolam ei scripsit 164, 15.
- Dioscorus de Terasia *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 134, 4.
- Dium Machedoniae, *sedes episc.* 139, 2.
- Docimium *Phrygiae, sedes episc.* 75, 4.
- Doliche Syriae:* Doliceus 74, 5.
- Dominius a † Polidiane *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 75, 24.
- Domitianus de Asturica Spaniarum *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 132, 4.
- Donatus episcopus Carthaginis 48, 15.
- Dorilaium *Phrygiae, sedes episc.* 75, 12.

- ecclesia: membrum est Christi 5, 16. Christi corpus est 7, 19. corpus Christi, in quo et apostoli et ecclesia est 10, 2. ex latere eius et per aquam nata et uiuificata per sanguinem est 5, 17. ecclesia sanctificata est carnis Christi communione 5, 21. ecclesiae sanctificatio 14, 6. praefigurationes patriarcharum 3, 15. ecclesiae membra 164, 19. unitas 64, 1. regula 65, 28. ecclesiarum populi 84, 5. — ecclesia peccatrix 6, 2. 35, 2. ex publicanis et peccatoribus et gentibus est 6, 1. — ecclesia sancta 51, 21. 52, 15. 30. 53, 14. 63, 26. 65, 24. 72, 2. sanctissima 51, 9. catholica 51, 4. 65, 28. 67, 16. 92, 2. 96, 4. 97, 12. 124, 6. 14. 142, 26. 155, 19. 157, 21. 166, 7. 170, 13 etc. sancta et catholica. 49, 9. 72, 6. 15 bis. 73, 5. 12. 16. cf. 48, 17. catholica et apostolica 103, 10. 150, 20. ecclesiae sanctae 64, 10. sanctissimae 49, 14. 62, 4. catholicae 79, 1. 93, 12. 181, 11. sancta mater 16, 18. 90, 9. 251, 90. — cf. Abel Adam arca Christus Petrus Raab Rebecca Sarra.
- Ecdicius ep. *Pernasi* (?), *legatus syn. Seleuciensis* 174, 8.
- Edesius ep. a Coe, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 17.
- Elatea Achaiae, *sedes episc.* 135, 3.
- Elida Acaiae, *sedes episc.* 61, 12. 138, 4.
- Eliodorus a Nicopoli ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 137, 3.
- Elym 27, 5.
- Emerita *sedes episc.* 132, 3.
- Emimontus cf. Hemimontus.
- Emmanuhel 37, 3.
- Enoch translatus 36, 8.
- Eortasius ep. *Sardium* (?), *legatus syn. Seleuciensis* 174, 9.
- Ephesus (Efesus 131, 8) Asiae, *sedes episc.* 74, 7. 119, 9. 17. — Ephesius 123, 14.
- Epictetus ep. *Centumcellarum, adfuit syn. Ariminensi* 87, 6. damnare urbis Romae episcopum gaudet 155, 25. cf. Liberius.
- Epiphania *Syriae, sedes episc.* 75, 15.
- Epirus 103, 9.
- Eraclia Linci Machedoniae, *sedes episc.* 134, 8.
- Erodianus *legatus syn. Seleuciensis* 174, 7.
- Esau 18, 4. 24. 19, 1. 10. 22, 3. primitiuorum dignitatem sub praefiguratione populi infidelis uendebat 18, 11. formam huius populi in se gerebat 18, 16. Iacob Esau stola induitur 19, 20. cf. 18, 27. 21, 3. Esau enim se Iacob esse dicebat 20, 29. Ysahac pro Esau sollicitus est 20, 28. 21, 7. 26. desperante Esau de primitiis suis 18, 21.
- essentia ex eo, quod semper est, nuncupatur 153, 26. cf. substantia.
- Eua 5, 20. 7, 20. 21. 12, 8. Euae corporatio 6, 21. obsopito Adam ex latere eius atque osse gignitur 4, 18. cf. Adam.
- Euagrius de Eraclia Linci ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 134, 8.
- Euagrius ep., *adfuit syn. Sirmiensi a.* 351 170, 6.
- Eucarpus ep., *legatus syn. Seleuciensis* 174, 9.
- eucharistia: domini corpus consecratum 55, 15. sacramentum corporis 32, 2. cf. 9, 1. corpus domini et misteria 63, 10. cognitio sanguinis 24, 19. sacramentum scientibus loquimur 28, 22. spiritalis praeformatio mannae 28, 20 sqq. 29, 26 sqq. uerus de

- caelo panis 28, 15. caelestis cibus 28, 17. 21. spiritalis cibus 30, 2. *cf.* poculum sacrificium. — *eucharistia uel gratia*: panis uitae et panis e caelo 231, 5. cotidie ut detur, oratur 231, 6. uult deus, ut cotidie Christus habitet in nobis 231, 4.
- Eudemonep. a Thaneos (*Τάνεως*), *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 11.
- Eudemonep., *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 5.
- Eudoxius ep. a Germanicia, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 7. *syn. Sirmiensi a. 351* 170, 5. apud Mediolanium *a. 345* Arri hereticam sententiam noluit damnare 91, 19.
- Eugenius ep., *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 23.
- Eugeus ep. a Lisinia, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 2.
- Eulalius ep. ab Amasias (*Ἀμασίας*), *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 74, 9.
- Eumatius *legatus syn. Seleuciensis* 174, 8.
- Europa 49, 5. 68, 10 bis. 123, 12. Europe 103, 10.
- Eusebii duo *i. e. Caesareae et Nico-mediae* 119, 6. *Ariani* 184, 6.
- Eusebius (*gen. Eusebii* 117, 15. *Eusebi* 117, 5) ex Caesarea praesens *in syn. Antiochena a. 341* 118, 5. scribit Iulio Romanae ecclesiae episcopo 106, 2. eius facta plena falsitatis et mendacii 106, 7. 14. exquisita malitia 117, 7. commentatio 117, 16. — Eusebiana heresis 129, 3.
- Eusebius ep. ab Dorilaio, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 12.
- Eusebius ep. a Magnesia, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 7.
- Eusebius ep. a Pergamo, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 19.
- Eusebius ep. a Pergamo *Thraciae* (?), *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 13.
- Eusebius (*gen. Eusebi* 47, 13) Urcellensis episcopus est uir omni uita deo seruicens 186, 21. post Arelatensem synodum uenire Mediolanium praecipitur 187, 1. *quid ibi egerit* 187, 2 *sqq.* tertio laborans exilio 47, 1. epistula eius ad Gregorium Spanensem 46, 11 *sqq.* 47, 13. Liberius epistolam ei scripsit 164, 15.
- Eusebius ep. *legatus Aegyptiorum ad Liberium* missus 90, 22.
- Eusebius consul 85, 22. 94, 26. 96, 16.
- Eustasius ep. *Antiochiae* 66, 25.
- Eustatius ep. ab Epiphania, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 15.
- Euterius a Pannoniis ep. *Sirmii*, *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 137, 4.
- Euterius de Gannos ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 133, 6.
- Euthicius ep. *Campaniae* 48, 15.
- Euticius a Filippopoli, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 78, 3.
- Euticius de Motonis ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 139, 5.
- Eutyechius *u. Euthicius et Euticius.*
- Exuperantius ep., *adfuit syn. Sirmiensi a. 351* 170, 6.
- Ezechiel 6, 28.
- fides: iustificationis est merces 26, 28. credentibus in nomine domini potestas tribuitur, ut ex deo nati sint 99, 8. regenerati per fidem 201, 14. Abraham fides prima iustificat 99, 6. *cf.* 3, 17. Cananae filiam fides saluat 99, 7. iustus ex fide est 26, 23. confessa in deo fides 185, 19. *cf.* baptisma. fidei libertas 22, 11. *cf.* 141, 9. 182, 8. 10. 183, 3. 20.

- 185, 1. deus non requirit coactam confessionem 185, 8. ad fidem ius propriae noluntatis est liberum 22, 9. fides resurrectionis 6, 23. fidei doctrina 186, 10. fides, spes, caritas corporibus dissolutis semper manent 98, 12. — fides apostolica et catholica 157, 14. *cf.* 67, 14. 201, 18. euangelica 201, 19. 202, 13. ab antiquitate perseuerans 79, 2. catholica 43, 3. 46, 7 *etc.* ecclesiae 60, 24. 67, 16. integra 64, 2. 85, 11. 16. iniolata 166, 6. paterna 158, 3. 7. perfecta 148, 10. pia 119, 5. 14. probata 108, 4. recta 49, 11. 51, 3. 9. 103, 6 *etc.* sancta 128, 6. 168, 7. sanctissima 51, 20. uera 85, 21. 169, 4. 185, 6.
- Filadelfia *Lydiae*, *sedes episc.* 76, 8.
- Filetus ep. a Cratia, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 5.
- Filetus ep. a Iuliopoli, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 3.
- Filippi Machedoniae, *sedes episc.* 133, 4.
- Filippopolis *Thraciae*, *sedes episc.* 78, 3.
- Filoxenus presbyter *urbis Romae* 127, 8.
- Flaccus ep. ab Ieropoli, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 17.
- Flegethon rigens 213, 20.
- Florentius ep. ab Ancyra, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 2.
- Florentius de Emerita ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 132, 3.
- Fortunatianus de Aquileia ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 137, 1. *cf.* Liberius.
- Fortunatus ep. Neapolis 48, 15.
- Fotinus ep. *Sirmii* 142, 10. 146, 18. 158, 14. *Syrmiensis* episcopus fuit a Marcello imbutus 142, 12. 146, 26. ex institutis Marcelli peruersitatis istius initia sumsit 147, 12. diaconus sub eo aliquandiu fuit 142, 13. eius doctrina 146, 12. hereticus deprehensus 146, 5. arguitur 146, 14. heresis Fotini a Romanis *a. 345* damnata est 145, 2. Sabellii partiararia hereditate damnatur 158, 14. 'hominem Iesum Christum' cum loquitur, ignorat 204, 4. de eo decretum ab Occidentalibus est et ad Orientales relatum 146, 22. *cf.* 147, 6. hi callide rescribentes 146, 26. ad tollendum ex episcopatu Fotinum *a. 347* ex plurimis prouinciis congregantur sacerdotes 142, 17. eius damnatio 147, 1. ante biennium iam in Mediolanensi synodo erat hereticus damnatus 142, 18. ne tum quidem (*sc.* *Syrmi*) per factionem populi potuit ammoueri 146, 7. eius animaduersio 148, 2.
- Frigia 49, 5.
- Gabrielis nuntium 218, 11.
- Gabula *Syriae*, *sedes episc.* 78, 4.
- Gaius ep. *Arianus Illyrici* 159, 6. 160, 11. 161, 1. *noua molitur in syn. Ariminensi* 82, 4. 83, 6. 97, 1. legatus syn. *Ariminensis* 174, 6. damnatur 97, 11. *cf.* 86, 9. eum excommunicant Gallicani 45, 15. *cf.* Germinius.
- Galata imprudens 50, 14.
- Galatia (Galacia 49, 4. 22) 49, 3. 55, 12. 68, 7 *bis.* 122, 16. 133, 5. *cf.* Ancyra.
- Gallia 54, 25. 57, 28. 138, 9. Galliae 45, 24. 67, 1. 103, 8. 197, 17.
- Gallicani episcopi 43, 7. litterae Orientalium ad eos 43, 18. 45, 8. 16. fides exposita apud Pariseam ab episcopis Gallicanis ad Orientales episcopos 43, 3 *sqq.* in 'usiae' silentio fraudem se passos esse 45, 8. excommunicant Auxentium et Ursacium ac Ualentem,

- Gaium, Megasium et Iustinum 45, 15. Saturninum 46, 2.
- Gallus: Hilarius Gallus episcopus 234, 4.
- Gannos Traciae, *sedes episc.* 133, 6.
- Gaudentius de Naiso *ep.*, *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 136, 4. damnauit eum *concilium Sardicense Orientalium* 66, 1. *cur* 66, 9.
- Gaudentius *ep.*, *adfuit syn. Sirmiensi a.* 351 170, 7.
- Gaza Palestinae, *sedes episc.* 74, 17. 106, 13. 122, 6. 16. 123, 2. 9. 133, 7. ciuitas Gaza 55, 19.
- gentes mortem domini et nudum dei corpus irridunt 15, 16. princeps sacerdotum consentientibus gentibus cruci dominum subfigit 11, 12
- gentes Christi subditae *praefigurantur* camelis Rebeccae 17, 13.
- gentium congregatio 10, 14. *cf.* Iaphet Pharao.
- Georgius *ep.* Alexandriae adseueratur quibusdam extra ecclesiam catholicam foris positis communicare 92, 4. praesens *in syn. Sirmiensi a.* 359 163, 14.
- Georgius ex Laudocia timens non *adfuit syn. Sardicensi* 119, 8. 123, 6. 14. hereticus 131, 8.
- Germanicia *Syriae*, *sedes episc.* 75, 7.
- Germinius (*gen.* Germini 47, 16. 160, 20) *Sirmii ep.*: *noua molitur in syn. Ariminensi* 82, 4. 83, 6. 97, 1. damnatur 97, 11. *cf.* 86, 9. *legatus syn. Ariminensis* 174, 5. eius fides displicet Ualenti, Ursatio, Gaio et Paulo 161, 1. *qualis sit* 47, 19 *sqq.* 161, 2 *sqq.* epistula Ualentis, Ursacii, Gaii et Pauli ad eum 159, 4 *sqq.* a Ualente et Paulo admonitus 159, 8. *rescriptum eius ad Rufinum etc.* 160, 20 *sqq. cf.* Liberius.
- Geroncius de Bereu Machedoniae *ep.*, *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 139, 3.
- Gerontius *ep.* Raphaniae, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 74, 6.
- Graecus 7, 17. Graeci dicunt 'omou-sion' 150, 11. 153, 22. 'ex ue onton' 150, 18. 154, 14. 'usiam' 96, 6. — Adam Graece 'ge pyrra' dicitur 4, 10. *cf.* Achiui.
- Gratianus consul 160, 17.
- Grecianus *ep.* a Calle *in syn. Ariminensi* 96, 20.
- Gregorius Alexandriae *ep.* 48, 12. se inmersit ecclesiae in Alexandria 123, 1. *uocatur* Georgius 123, 9.
- Gregorius *ep.* Spanensis (*Eliberis*) 47, 13. epistula Eusebii *Uercellensis* ad eum 46, 11 *sqq.* restitit transgressori Ossio 46, 14. fidem seruauit, quam patres Nicheani scripserunt 46, 17.
- Gregorius *ep.*, *adfuit syn. Nicaenae Thraciae* 86, 2.
- Hadrianopolis *u.* Adrianopolis.
- Hebreus 23, 2. Hebrei 37, 27. lingua Hebraica 4, 10.
- Helianus presbyter *urbis Romae* 155, 10.
- Heliae officium est conuertere corda patrum ad filios 37, 28.
- Heliodorus *u.* Eliodorus.
- Heliodorus *ep.* *Arianus Illyrici* 160, 23.
- Hellespontus 49, 6. 68, 8. Elispontus 68, 8.
- Helpidius *ep. Satalorum(?)*, *legatus syn. Seleuciensis* 174, 7.
- Hemimontus 69, 5. Emimontus 49, 6. 69, 5.
- Heortasius *u.* Eortasius.
- Heraclia *u.* Eraclia.

- Heraclia *Europae, sedes episc.* 74, 15. 119, 7. Eraclea 119, 16. — Heracleatus 123, 11.
- Herodes *Magnus*: iubet paruos necari 219, 17. post Herodem 219, 19.
- Herodes *Antipas*: ad Herodem dominus ductus est 11, 13.
- Herodianus u. Erodianus.
- Hieremias 26, 8.
- Hiericho in huius mundi speciem posita 35, 15. ad uocem tubae concidit 35, 16. Hiericho ciuitas 34, 10.
- Hierusalem capta 9, 14. caelestis Ierusalem 16, 14.
- Hiesus (Naue) 32, 25. 33, 6. 34, 20. 23. 26. 35, 17. 22. Hiesus, qui Auses antea uocitabatur 33, 10. in Hiesu cognominato absoluta futuri sacramenti ratio monstrata est 33, 7. quae sub Hiesu a Raab et in Raab gesta sint 34, 8 *sqq.* Hiesu exploratores *repraesentant* legem et prophetiam 34, 9. 35, 1.
- Hilarius *ep. Pictauii* 237, 3. sanctus Hilarius 169, 10. 231, 2. 233, 4. fidelis dominici nominis praedicator 45, 13. uir acris ingenii 227, 3. ecclesiae catholicae acerrimus defensor uenerandus Hilarius episcopus Gallus 234, 3. ei potestas dabatur florere bonis saeculi, commodis omnibus redundare 100, 10. respuit infidelium consortium 100, 9. quae egerit *Biterris a. 356* 102, 2 *sqq.* — proferre in conscientiam publicam opus temptat graue et multiplex 101, 3. exulat non crimine, sed factione circumuento Constantio inlusoquo Caesare Iuliano 198, 2. 10. in omnium Galliarum ecclesiarum communionem permanet 197, 17. Constantinopoli librum Constantio ipse tradidit 197, 3. quae roget imperatorem 198, 16 *sqq.* exponit suam fidem 204, 19 *sqq.* quae nuntiauerit episcopis Gallicanis 45, 13. 17. Orientales crediderunt litteras Hilario 43, 19. *cf.* Saturninus.
- Hilarius diaconus *urbis Romae* 93, 11.
- Hilarius eunucus 171, 13.
- Himeneus de Ypata *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 134, 5.
- Hireneus *ep., adfuit syn. Sirmiensi a. 351* 170, 6.
- Hispaniae 103, 8. Spania 132, 1. Spaniae 132, 2. 3. 4. 5. 133, 1. — Spanensis 47, 13.
- Honoratus *ep., adfuit syn. Nicaenae Thraciae* 86, 2.
- Honoratus *ep., adfuit syn. Nicaenae Thraciae* 86, 3.
- Hyginus u. Yginus.
- Hypata u. Ypata.
- Hypatius u. Ypatius.
- Iacob *patriarcha* 18, 4. 26. 19, 10. 20. 19. 28. 29. 24, 13. 203, 16. praeformabat populum christianum 20, 6. Iacob et Esau 18, 3 *sqq.* stola Esau induitur 19, 20. haedorum pellibus tegitur 19, 24. benedicitur 19, 1. eius seruitus 3, 17. eius lucta 36, 28.
- Ianuarius de Beneuento *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 134, 2.
- Iaphet (Iafeth 13, 14) figuram gentium ostendit, quae ad fidem inductae sunt 15, 18.
- Ieropolis *Phrygiae, sedes episc.* 77, 17.
- Iesse uirga 218, 4.
- Ilium, *sedes episc.* 76, 14.
- imperatores *i. e.* Constans et Constantius 60, 7. 62, 19. 64, 21. 104, 3. 5. 105, 1. 111, 16. 128, 5. *cf.* 182, 6.
- Inlyricum 158, 3. 9. 159, 1.

- Innocentius *ep. Arianus Illyrici* 164, 10.
 Iob 230, 18. liber sancti Iob 229, 4.
 abstinebat se ab omni re maligna 230, 15. deum sola mente uitiis non ammixta ueneratur 230, 16.
 Iohannes *baptista* 215, 19.
 Iohannes *euangelista* 99, 8.
 Ionas de Particopoli *ep.*, *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 136, 5.
 Iordanis aquae 215, 20.
 Ioseph beatus *ab Arimathaeo* 221, 45.
 Iouianus diaconus *Illyrici* 160, 6.
 Irenaeus *u. Ireneus Hireneus.*
 Ireneus de Sciro *ep.*, *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 138, 2.
 Irenopolis *Ciliciae, sedes episc.* 77, 10. 131, 5. *dicitur* Neronias 119, 7. Maronia 119, 16. 17. 123, 12.
 Isaac *u. Ysahac.*
 Isaac *ep. a Leto, adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 4.
 Isauria 49, 3.
 Ischyras *ep. Arianus Mareotae* 115, 15. 17. 116, 12. 16. *dicitur* Scyras 53, 19. 140, 9. 10. 15. 141, 21. 24. Scyrus 115, 8. 10. 116, 1. 6. Squirius 76, 4. *adfuit syn. Sardicensi Orientalium* 76, 4. exussisse Athanasium quendam de diuinis scripturis librum dicebat 116, 2. falsitatis praemium eidem honorem episcopatus dederunt 116, 5. neque presbiter quidem fuit 116, 6. 140, 10. 141, 24. de diacono episcopus adseritur ordinatus 140, 15.
 Iscus Daciae Ripensis, *sedes episc.* 139, 1.
 Ision *u. Sion.*
 Israhel 32, 3. in Abraham patre suo electus ex gentibus est 32, 7. — Israhelita 37, 27. — Israheliticus populus 15, 19.
 Israhel *filius Osee* 30, 10. 31, 11. 32, 4. 7. 12.
 Itali episcopi: Aegyptiorum de Athanasio sententiam recitauit atque insinuauit Liberius episcopis Italis 90, 18. coguntur exhibitis sententiis *Arianorum (c. a. 353)* obedire 92, 6. epistula Constantii ad episcopos Italos, qui in Ariminensi concilio conuenerunt 93, 18. epistula Liberi ad episcopos Italiae de his, qui apud Ariminum ignorantes egerunt 156, 13. 157, 1. horum epistula ad episcopos Inlyrici 158, 2 *sqq.* Ariminensis concilii statuta rescindunt 158, 14. Italia 56, 8. 57, 28. 103, 8. 130, 5. 134, 7. 137, 1. 138, 5. 6. 7. 156, 13. 14. 158, 2. 4. 7. 167, 5.
 Iudaeus 7, 17 (Iude- 9, 10. 31, 3. 67, 15. 148, 21). Iudeus inuidet Christiano 9, 10. dominus a Iudaeis temptatus 5, 4. princeps sacerdotum consentientibus Iudaeis cruci dominum subfigit 11, 12. hic populus in dei hereditatem fuerat electus 18, 16. Iudeorum inuidia 148, 21. turbae 220, 36. *cf.* Esau Sem.
 Iudas traditor 220, 31.
 Iudea mendax 222, 52.
 iudices, quibus prouinciarum amministrationes creditae sunt 181, 14.
 Iulianus Caesar plus in exilio Hilarii contumeliae a malis, quam hic iniuriae pertulit 198, 6. inlusus 198, 11.
 Iuliopolis *Galatiae, sedes episc.* 76, 3.
 Iulius urbis Romae *ep.* 58, 1. 126, 5. bonae memoriae 155, 9. 168, 10. *dicitur* consacerdos 106, 3. 10. 107, 11. 115, 1. scribunt ei *Arriani* aduersum Athanasium et Marcellum 106, 2. litterae ex Aegypto omni

- missae de reddenda Athanasio communione 156, 6. *cf.* 115, 1. Athanasius ad Iulium perrexit 56, 8. Athanasio a Iulio reddita communio 141, 18. *cf.* 168, 10. per presbyteros suos et per epistulam Orientales ad synodum Romam *inuitat* 127, 18. *cf.* 107, 1. concilium apud Serdicam fieri ex imperatoris benignitate sumsisse *dicitur* 58, 1. epistula synodi Sardicensis ad Iulium 126, 5 *sqq.* *rogatur, ut instruat* per sua scripta in Sicilia, in Sardinia, in Italia fratres, quae acta sunt 130, 5. honesta fuit et necessaria excusatio absentiae eius 126, 15. damnatur *ab Orientalibus* 63, 26. 65, 31. 67, 9. *cur* 66, 12. epistula Ualentis et Ursacii ad Iulium 143, 4 *sqq.* Iulius eis ueniam impertit 142, 25. *cur* 142, 26. epistula Orientalium ad nomen Iulii facta 155, 8.
- Iulius de Tebe eptapilos *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 135, 1.
- Iulius *ep., adfuit syn. Sirmiensi a.* 351 170, 8.
- Iunior *ep., adfuit syn. Sirmiensi a.* 351 170, 8.
- iustificatio: fides iustificationis est merces 26, 28. in ligni sacramento, in quo dominus pependit, iustificatio est 26, 23. deus iustitiae praemiis muneratur creditus ab ignorante, quod deus sit 99, 5. iustificati 15, 15. *cf.* Abraham fides.
- Iustinus legatus syn. Ariminensis 174, 6. *adfuit syn. Nicaenae Thraciae* 86, 2. excommunicatur a Gallicanis 45, 16.
- iustitiae proprium officium est colere deum 230, 17.
- Laban 20, 3.
- Lamech, *filius* Cain 10, 20. 21. 24. principis sacerdotum habet speciem 11, 11. duarum uxorum maritus, quarum nominibus etiam tertiae mulieris, ab eius tamen coniugio liberae, nomen adiectum est 10, 22. numerus in Lamech poenae 11, 27.
- Lamech, pater Noe 12, 23.
- Larissa *Thessaliae, sedes episc.* 135, 5.
- Latine 4, 11.
- Laudocia *Phrygiae, sedes episc.* 77, 14.
- Laudocia (Laudicia 123, 14) *Syriae, sedes episc.* 119, 8. 131, 9.
- Leo diaconus *urbis Romae* 127, 9.
- Leontius *legatus syn. Scluciensis* 174, 9.
- Letus *Aegypti, sedes episc.* 77, 4.
- Leucadas *ep. ab Ilio, adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 14.
- lex umbra est futurorum 10, 13. sub lege uiuentes 15, 15. saluator uenit ante legem, sub lege, post legem 17, 2. 4. 6. *cf.* Moyses.
- Liberius (*gen. Liberi* 155, 3. 156, 12) *urbis Romae episcopus:* secutus morem ordinemque maiorum nihil addi episcopatu*urbis Romae,* nihil minui passus est 91, 10. non sua statuta, sed apostolica *tuetur* 91, 9. quales litterae ex Aegypto omni atque Alexandria ad Iulium de reddenda Athanasio communione erant scriptae, tales ad Liberium datae sunt de tuenda 156, 6. significant Orientales eius paci se uelle coniungi 91, 16. confinxerunt eum litteras Orientalium et Aegyptiorum subpressisse 90, 10. Orientalium litteras legit ecclesiae, legit concilio atque haec etiam Orientalibus respondit 90, 14. Orientalibus sententiam non commodauit,

quod octoginta episcoporum de Athanasio sententia repugnabat 90, 16. eius legati *in syn. Arelatensi* significant se noluisse succumbere sententiis Orientalium, si idem Arrii haerese[m] condemnassent 92, 11. epistula missa ad Constantium a Liberio per Luciferum 89, 2 sqq. proficiscitur Lucifer cum Pancracio presbytero et Hilario diacono 93, 10. Liberius cum imperatore ueram pacem requirit 89, 17. cuius animum in gratiam reuocare non potest 89, 11. cuius sermo ad populum missus eum plurimum lacerat 89, 12. tractat de Athanasi negotio 89, 19. *se ipsum defendit* 90, 9 sqq. antequam ad exilium iret, uniformem epistulam Eusebio, Dionisio et Lucifero scripsit 164, 14. cupit, quae gesta sunt in congressione *Mediolanensi*, fidelius scire 166, 8. *quid dicat de Vincenti Capuensis* ruina 167, 2. *cf.* 166, 18. missus in exilium 168, 1. *cf.* 164, 14. 166, 15. epistula ad episcopos Italiae 156, 12 sqq. sibi parcendum esse his, qui apud Ariminum ignorantes egerunt 157, 1. 5. *cf.* Arelatum. — *quae epistulis dubiis referantur*: non defendit Athanasium 168, 9. *cur eum ante non damnauerit* 168, 10. litteras de condemnatione ipsius per Fortunatianum dedit perferendas ad Constantium 168, 14. *cf.* 156, 1. amoto Athanasio a communione sua dicit se cum Orientalibus pacem habere 168, 16. 173, 12. suscepit fidem Syrmio a. 351 tractatam a Demofilo sibi expositam 169, 7. 170, 3. petit Orientales elaborent, quatenus de exilio dimittatur 169,

16. *quando* Athanasius a se damnatus sit 170, 16. *cur* tardius 171, 4. communionem habet cum Epicteto et Auxentio 172, 9. Urbicus diaconus ab ipso per Uenerium agentem in rebus sublatus est 173, 1. *rogat Vincentium Capuensem*, ut episcopi Campaniae ad imperatorem scribant, de quo possit de tristitia liberari 173, 7. *dicitur* apostata 169, 9, praeuaricator 169, 13. 172, 13, miser 173 *not.* 15. anathema ei *dicitur* 169, 11 *bis.* 14. 172, 13.

libertas: omnibus patet aditus ad salutem 21, 30. ad consequendam dei misericordiam humanae uoluntatis est mora 22, 2. unicuique ad fidem ius propriae uoluntatis est liberum 22, 9. *cf.* fides.

Licia *Pisidiae*, *sedes episc.* 77, 1.

Lidia 49, 5.

Lignidus *Epiri*, *sedes episc.* 135, 2.

lignum Moysis: per lignum aquae innatans dux populo reseruatur 22, 25. uirga in serpentem demutata 24, 3. in deserto lignum ostenditur tinctuque eius aqua dulcis efficitur 25, 6. eius uirtutis sacramentum 26, 2. sacramentum ligni 25, 27. 26, 28. in hoc ligno uita omnium pendet 26, 4. — sacramentum latens 26, 15. sacramentum, in quo dominus pependit 26, 21. sacramentum ligni, apostolica uidelicet euangelica praedicatio 27, 7. sacramentum ligni atque aquae 22, 29. 23, 6. ligni sacramento mitificantur infidelium corda 26, 13.

Lisinia *Pisidiae*, *sedes episc.* 75, 2.

litterae ecclesiasticae 155, 22. communicatoriae 130, 7. 17. domiui-

- cae 67, 13. falsarum litterarum subpositiones 111, 5. submissiones 111, 15. epistulae falsae 122, 1. 11. cf. *Ind. uoc. s. u. litterae*.
- Loth 36, 9.
- Luca Tusciae, *sedes episc.* 133, 2.
- Lucifer Sardiniae ep. *Caralis* 187, 6. legatus Liberii ad Constantium 89, 3. 93, 10. *in syn. Mediolanensi a. 355* 187, 6. sanctus uir 93, 10. Liberius epistolam ei scripsit 164, 15.
- Lucius ep. ab Antinoo, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 13.
- Lucius ep. Adrianopolis 55, 21. 56, 20. *quae Adrianopoli post reditum suum fecisse ab Orientalibus dicatur* 55, 21. *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 134, 6.
- Lucius de Uerona ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 134, 7.
- Lucius ep., *adfuit syn. Nicaenae Thraciae* 86, 3.
- Lucius presbyter *urbis Romae* 155, 10.
- Lugdunum Galliae, *sedes episc.* 138, 9.
- Lychnidus u. Lignidus.
- Lycia u. Licia.
- Lydia 68, 10 bis.
- Lysinia u. Lisinia.
- † Macaria Acaiae, *sedes episc.* 136, 2.
- Macarius ep. Palaestinae 121, 11. cf. Arius.
- Macarius *legatus syn. Seleuciensis* 174, 10.
- Macedonia (Machedonia 54, 5. 133, 3. 4. 134, 8. 135, 6. 136, 5. 139, 2. 3) 103, 9. 135, 2.
- Machedonius (Machedonius 66, 24. 74, 10) ep. a Mopsuestia, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 74, 10. *syn. Sirmiensi a. 351* 170, 7. Paulini Daciae libros combussit 66, 25. apud Mediolanium a. 345 Arri hereticam sententiam noluit damnare 91, 19.
- Macharius (Macarius 114, 16. 116, 14. 121, 11) presbyter Athanasii intruisse in ecclesiam Mareotiden *dicitur* 141, 20. calix ab eo fractus 114, 8, *sed falso dicitur* 114, 10. 115, 2. 7. 116, 4. 141, 23.
- Machedonius ep. a Biritto, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 11.
- Machedonius de Ulpianis ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 136, 7.
- Maesia u. Moesia.
- Magdonius legatus *syn. Ariminensis* 174, 5. *dicitur Migdonius* 87, 5.
- Magnesia Asiae, *sedes episc.* 76, 7.
- Manasses 35, 10.
- mane in resurrectione domini caelestis cibi tempus est 28, 17.
- Manicheus legem odit 204, 7.
- Marcellus ep. de Ancyra Galatiae 133, 5. *quae Orientales ei obiciant:* haereticus 51, 12. 55, 13. 58, 9. 67, 17. prauissimus 53, 7. haereticorum omnium execrabilior pestis 49, 23.
- Marcelli haeretici secta 58, 24. *eius doctrina* 49, 24. 53, 8. 63, 8. mixta est omnium haereticorum sectis Marcelli extranea traditio 52, 13.
- in synodo Constantinopolitana a. 335 anathematizatur 51, 15. acta in archiuo ecclesiae condiderunt 51, 10. liber sententiarum extat in ipsum ab episcopis conscriptus 51, 16. Protogenes Sardicae ciuitatis episcopus et Cyriacus a Naiso in ipsum sententiam manu propria conscripserunt 51, 18. cf. 58, 8. cum apud suos haereticus haberetur, peregrinationis auxilia requisiiuit 52, 5. impia sua scripta occultat 52, 7. *quae acciderint in*

- Anquira post reditum Marcelli 55, 12 sqq. liber Marcelli per se aperte haereticus noscebatur 58, 19. cf. 52, 27. Athanasio numquam communicauit 57, 19. *episcopi* cum Marcello et Athanasio coniuncti 56, 18. cf. 60, 11. 62, 6. 22. — ab Arrianis occasione libri, quem de subiectione Christi ediderat, damnatus 147, 2. *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 133, 5. cf. 58, 5. 107, 8. 113, 2. *damnatus ab Orientalibus* 63, 16. 25. post recitationem libri sententia synodi Sardicensis episcopatus erat redditus 146, 9. recta fides eius inuenta est 117, 10. innocens pronuntiatur 122, 6. 128, 2. 130, 8. cf. 105, 4. falsitatem iudicii Arriani in Marcellum extantis adhuc libri eius fides arguit 147, 5. illum librum Hilarius quoque habet 146, 10. nulla umquam aduersus Marcellum praeter eam, quae Sardicensibus est dissoluta sententiis, deinceps synodus fuit contracta 146, 19. falsae litterae aduersum Marcellum 111, 7. Athanasius Marcellum a communione sua separat 146, 13. negata sibi ab Athanasio communione ingressu sese ecclesiae Marcellus abstinuit 147, 13. abnegatae Marcello communionis Athanasius reus esse rescribitur 147, 10. Marcellus 'uerbum dei' cum legit, nescit 204, 3. cf. Fotinus Iulius Protogenes.
- Marcellus ex Campania ep. legationem Liberii suscepit 167, 8.
- Marcialis legatus synodi Ariminensis 174, 6.
- Marcion legem odit 204, 7.
- Marcus ep. ab Aretusa, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 74, 18. ab omnibus electus fidem dictauit *in syn. Sirmiensi a.* 359 163, 18.
- Marcus de Siseia ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 138, 8.
- Marcus ep., *aduersarius Osii* 66, 17.
- Marcus ep., *adfuit syn. Sirmiensi a.* 351 170, 7.
- Mareota (Mareotha 141, 23. Mareote 117, 1. 140, 13) *Aegypti* 60, 3. 76, 4. 114, 17. 177, 11. — in ecclesiam Mareotiden 141, 20.
- Maria 152, 2. sancta Maria 117, 18. uirgo 37, 3. 218, 11. uirgo Maria 47, 25. sancta uirgo Maria 70, 4. 117, 10. sancta uirgo 70, 13 bis. uirgo puera 209, 8. 218, 13. Christus natus ex uirgine 16, 10. ex uirgine per spiritum homo natus est 3, 12. caro per spiritum in domino nata de uirgine 4, 12. homo, quem ex uirgine dominus adsumpsit 12, 21. 'formam serui' ex conceptu spiritus sancti de uirgine accepit 205, 6. aluo uirginali conceptus et natus est 228, 2.
- Maris ep. *Chalcedonis*, scribit Iulio 106, 2.
- Maronia Ciliciae cf. Irenopolis.
- Martirius subdiaconus *Illyrici* 160, 6.
- Martyrius de Naupacto ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 138, 3.
- Martyrius ep. apud Mediolanium a. 345 Arri hereticam sententiam noluit damnare 91, 19.
- Matthaeus: euangelium secundum M. 232, 4.
- Maximinus a Triueris 66, 1. 30. causa fuit, ut Paulus ad Constantinopolim reuocaretur 67, 4. Athanasio ab eo reddita communio 141, 17. concilium apud Serdicam fieri ex impe-

- ratoris benignitate sumsisse dicitur 58, 1. damnatur ab Orientalibus 66, 1. 30.
- Maximus de Luca *ep.*, adfuit *syn. Sardicensi Occident.* 133, 2.
- Maximus *ep.* Salonae 48, 15.
- Mediolanum (Mediolanium 91, 20. 187, 2), *sedes episc.* 133, 7. quattuor episcopi apud Mediolanium *a.* 345 Arri hereticam sententiam nolunt damnare 91, 20. Ualens et Ursacius libellum apud Mediolanum *a.* 347 porrexerant 144, 10. Mediolani *a.* 355 collecta malignantium synagoga 187, 2. *quid ibi gestum sit* 186, 19 *sqq.* — Mediolanensis episcopus 187, 12. in Mediolanensi synodo *a.* 345 Fotinus erat hereticus damnatus 142, 18. Ursacius et Ualens ueniam meruerant a concilio Mediolanensi *a.* 347 80, 9.
- Megara Acaiae, *sedes episc.* 136, 6.
- Megasius legatus synodi Ariminensis 87, 6. 174, 5. excommunicatur a Gallicanis 45, 16.
- Melchisedech benedictio 3, 17.
- Melitius (*gen.* Melitii 117, 11. Meliti 116, 10) *ep.* Lycopolis 116, 8. 11. 17.
- Menofantus (Minofantus 106, 10. 119, 17. 123, 14) ex Epheso Asiae 119, 9. scribit Iulio 106, 10. adfuit *syn. Sardicensi Orient.* 74, 7. deiectus ab Occidentalibus 123, 6. hereticus 131, 8. Arianus 184, 6.
- Merra locus amaritudinis 27, 5.
- Mesopotamia 49, 3. 68, 6 *bis.*
- Migdonius *u.* Magdonius.
- Miletus Asiae, *sedes episc.* 77, 12.
- Moesia (Maesia 119, 10. Mysia 69, 5) 69, 5. 103, 9. 120, 8. 123, 13.
- Montanus per insanas feminas suas 'paraclytum alium' defendit 204, 6. eius blasphemiae 50, 12.
- Mopsuestia (Mobsus 66, 25) Ciliciae, *sedes episc.* 74, 10.
- mors: terrena origo subiacet mortis legi 216, 27. mors absumpta 213, 17. *cf.* 212, 11. 213, 23. 214, 37.
- Motoni Acaiae, *sedes episc.* 139, 5.
- Moyses (*gen.* Moysi 23, 5. 24. 25, 2. *acc.* Moysen 23, 1. 26, 4. 33, 8. 18) 22, 12. 13. 33, 12. lator legis 23, 23. per lignum aquae innatans dux populo reseruatur 22, 25. Pharaonis filia eum suscepit 23, 1. Moysi gesta cum gestis aut in domino aut per dominum conueniunt 25, 3. *cf.* 22, 26 *sqq.* 23, 4 *sqq.* 16 *sqq.* 24, 6 *sqq.* detentos in seruitio fratres requirit 23, 13. rubus in conspectu Moysi ecclesiam praefigurat 23, 24. signa tria 24, 3 *sqq.* Moyses et Hiesus Naue 33, 8 *sqq.* sub Moysi sorore lex praeformatur 23, 6. *cf.* lignum uirga.
- Moyses (*gen.* Moyssetis) *ep.* Aegypti 145, 10.
- Mucianus *ep.* Arianus Illyrici 160, 23. mundi *significatio cf.* Aegyptus Hiericho.
- Mursa (Mirsa 131, 4. Myrsa 119, 10) Pannoniae, *sedes episc.* 78, 7. 120, 8. — Mursensis 123, 14.
- Museus de Thebis *ep.*, adfuit *syn. Sardicensi Occident.* 133, 8.
- Mustacius *ep.*, adfuit *syn. Nicaenae Thraciae* 86, 3.
- Nabuchodonosor tres pueros in ca-minum mittit 37, 2.
- Naisus Daciae, *sedes episc.* 51, 18. 136, 4.
- Narcissus *ep.* a Neroniade Ciliciae 119, 7. adfuit *syn. Sardicensi Orient.* 77,

10. 119, 7. 16. *syn. Sirmiensi a. 351*
170, 5. deiectus *ab Occidentalibus*
123, 5. 12. hereticus 131, 5. *Arianus*
184, 6.
- nascentibus non alia quam originis
suae forma uel uirtus est 153, 19.
- Naupactus Acaiae, *sedes episc. 138, 3.*
- Nazareth 219, 19.
- Neapolis Campaniae, *sedes episc. 48,*
13. 138, 1.
- Neo *legatus syn. Seleuciensis 174, 7.*
- Neocaesarea Ponti, *sedes episc. 76, 18.*
- Neronias *cf. Irenopolis.*
- Nestorius ep., *adfuit syn. Sardicensi*
Orient. 77, 21.
- Nicea (Nicia 95, 21. Nichea 93, 3. 95,
12. 97, 4. 149, 8. 23. 150, 5. 151, 3.
158, 7) *Bithyniae* 187, 9. ex omnibus
orbis partibus Nicheam concurrunt
149, 8. trecenti uel eo amplius epi-
scopi apud Nicheam congregantur
149, 23. fides apud Nicheam con-
scripta a CCCXVIII episcopis contra
omnes hereses 150, 5. fides paterna
apud Nicheam scripta 158, 7. *cf. 202,*
16. expositio fidei apud Nicheam
confirmata 93, 3. tractatus apud
Nicheam habitus 95, 12. 97, 4. fides
apud Nicheam ordinata plena at-
que perfecta 151, 3. exposita fides
apud Niceam *in syn. Mediolanensi*
a. 355 187, 9. — Nichea synodus
154, 19. — Nicheani patres 46, 18.
— Nichenae synodi conuentus 157,
15. Niceni conuentus synodus 200,
8. Nichenus tractatus aduersus
Arrium Sabelliumque 158, 13. con-
tra haeresim Arrianam positus 80, 2.
Nicheni tractatus sermo omnia he-
reticorum ingenia conclusit 153, 8.
- Nichas ep. *Arianus Illyrici 160, 23.*
- Nichea *Thraciae 43, 22.* Nichea, quae
antehaec Ustodizo uocabatur 85,
23. professio apud Nicheam 177, 14.
ibi gesta 85, 20 sqq.
- Nicomedia *Bithyniae, sedes episc. 48,*
12.
- Niconius ep. a Troados (*Τροάδος*), *ad-*
fuit syn. Sardicensi Orient. 76, 15.
- Nicopolis *Epiri, sedes episc. 137, 3.*
- Nilus flumen 219, 18.
- Noe 12, 14. 15. 13, 1. 6. 9. 14, 6. 24.
Noe, quem ex uirgine dominus ad-
sumpsit, hominem praefigurat 12,
21 *sqq.* erit huic Noe dominus noster
comparatus 13, 19. Noe diluuium
3, 16. eius arca 13, 11. 14, 1 *sqq.*
columba ter emissa 14, 16 *sqq.* Noe
ebrietas pertinet ad speciem domi-
nicae mortis 15, 8. sub Noe tribus
filiis uniuersitas hominum mon-
stratur 15, 14.
- Nonnius ep. a Laudocia, *adfuit syn.*
Sardicensi Orient. 77, 14.
- Nouatus haereticus 65, 16.
- Occidens *praefectura 43, 21. 59, 14.*
64, 14. 204, 17. Occidentis partes
43, 21. — Occidentales (*sc. episcopi*)
57, 13. 65, 12. de Fotino decretum
est ab Occidentalibus *a. 347* 146,
22. Occidentalium fides 151, 7. pro-
uinciae 78, 16. *cf. Orientales* Sardica.
— Occidentales ecclesiae 175, 3.
partes 65, 12.
- occidens *regio 203, 15.*
- Octauius ep. *Arianus Illyrici 164, 10.*
in oliua significatus est fructus miseri-
cordiae dei 14, 22.
- Olympius ep. Doliceus, *adfuit syn.*
Sardicensi Orient. 74, 5.
- Optatus legatus synodi Ariminensis
174, 6.

oratio indeficiens 49, 8. cotidiana oratio 231, 5. *oratio pro imperatore*: postulationes, quas habent semper et pro salute tua et pro regno tuo et pro pace 84, 10. pro incolumitate et beatitudine *regis* preces offerunt 183, 4.

ordinatio 91, 26. 111, 20. ordinare de diacono episcopum 140, 15. *cf.* 119, 3.

Oriens *praefectura* 43, 21. 61, 8. 64, 13. 65, 18. 66, 20. 104, 9. 105, 11. 119, 8. 120, 1. 9. 123, 15. 155, 5. 159, 19. 204, 16. Orientis partes 43, 21. 54, 6. 68, 3. 127, 11. *cf.* 68, 4.

Orientis concilium 61, 8. *cf.* 68, 1. — Orientales (*sc.* episcopi) 43, 4. 6. 46, 9. 48, 9. 57, 8. 59, 14. 65, 11. 13. 78, 8. 144, 4. 155, 4. 168, 5. 169, 2. 171, 1. 5. 10. 173, 6. 13. de Fotino ad Orientales epistulae 147, 7. *cf.* 146, 22. rescribunt 146, 26. decretum Orientalium apud Serdiciam 48, 9 *sqq.* 78, 8. *queruntur* se ab Occidentalibus iudicari 57, 12. 59, 14. omnium conciliorum iuste legitimeque actorum decreta ab Orientalibus et Occidentalibus firmanda esse 65, 14. in urbe Roma sub Nouato et Sabellio et Valentino factum concilium ab Orientalibus confirmatum est 65, 17. litterae Orientalium ad Liberium 90, 12. 14. Liberius Orientalibus respondet 90, 15. significant Orientales paci se eius uelle coniungi 91, 16. *quam* Orientales proposuerint conditionem legatis *Liberii Arelati* 92, 12. *Constantius non uult* Arimini de Orientalibus aliquid definiri 94, 10. 15. 17. synodus Ariminenensis Orientalibus consentiens 87, 5. 21. 88, 14. eius litterae ad Orientales 88, 17. legati synodi *Seleu-*

ciensis Orientales 175, 22. epistula Orientalium, quam reuersis ab Arimino legatis dederunt 174, 3. conuentibus per conuentionem libelli sui Orientalibus 176, 20. plures numero Arimini aut Nicheae sub auctoritate nominis Orientalium ad 'usiae' silentium sunt coacti 43, 22. *cf.* Athanasius Fotinus Gallici Liberi Sardica. — Orientalium prouinciae 49, 1. 50, 21.

Osee 30, 5. 6. 31, 1. 'Osee et fornicariae matris (32, 23) filii *quid praefigurent* 30, 24 *sqq.*

Ossius (Osius 108, 13) ab Spania Cordobensi 132, 1. maxime uenerabilis senectae, omni reuerentia dignissimus 108, 2. 5. 12. 13. concilium apud Serdicam fieri ex imperatoris benignitate sumsisse *dicitur* 58, 2. Athanasio ab eo reddita communitio 141, 17. *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 58, 7. 60, 14. 26. 132, 1. Orientales eum excludere *conantur* 58, 16. 59, 4. eum damnant 63, 25. *cur* 66, 1. 16. 28. 67, 9. 14. 17. Paulino episcopo Daciae indiuiduus amicus fuit 66, 21. Liberius ad Ossium de Uincenti ruina 167, 2. transgressori Ossio restitit Gregorius Spanensis 46, 14.

ouis centesima *quid significet* 16, 15. Christus *dicitur* 'ouis' 8, 24. 163, 3.

paenitentium uestis: (Jacob) in pellibus emortuarum pecudum formam peccatoris adsumit 19, 26.

Palaestina (Palestina 49, 2. 55, 20. 68, 4. 103, 10. 119, 9. 121, 1. 11. 123, 12. 133, 7. 137, 5) 68, 4. 119, 17. — Palaestinus 54, 2.

Palladius de Dio *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 139, 2.

- Palladius ep. *Ratiariae Daciae* 160, 11. 20. 22.
- Pamphylia 68, 9. 10. Pamphilia 49, 4.
- Pancracius presbyter *urbis Romae* 93, 10.
- Pancratius ep. a Parnaso, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 17.
- Pancratius ep. Pelusinorum, *adfuit syn. Sirmiensi a.* 359 163, 15.
- panis *cf. eucharistia.*
- Pannonia 54, 5. 69, 5. 103, 8. 119, 10. 120, 8. 123, 14. Pannoniae 137, 4. Pannoniae duae 69, 5.
- Pantagatus ep. ab Attalias (*Ἀττάλιας*), *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 15.
- Paphlagonia 68, 7 *bis*. Paflagonia 49, 4.
- Paregorius de Scupis ep., *adfuit syn. Sardicensi Occident.* 136, 1.
- Parisea ciuitas 43, 3. 46, 8.
- Parnasus *Cappadociae*, *sedes episc.* 75, 17.
- Particopolis Machedoniae, *sedes episc.* 136, 5.
- Passinicus ep. *Zelorum*, *legatus syn. Seleuciensis* 174, 9.
- Patras Acaiae, *sedes episc.* 137, 2.
- Patritius *legatus syn. Seleuciensis* 174, 7.
- Paulinus ep. *Daciae* 66, 20.
- Paulinus ecclesiae Treuirorum ep. *Arianorum* se perditioni simulationique non miscuit 102, 10. *cf.* 187, 1. dignus exilio a rege est indicatus 102, 13.
- Paulus apostolus 98, 3. Paulus 37, 26. 51, 22. 142, 6. apostolus 4, 14. 23. 23, 26. 30, 25. 162, 3 *etc.* beatus apostolus 50, 15. 99, 1. beatissimus magister gentium Paulus apostolus 126, 9.
- Paulus Constantinopolitanae ciuitatis ep. 55, 10. *Orientalis de eo*: eum Athanasi expositioni interfuisse eumque etiam ipsum damnasse 57, 20. *quae patrauerit* post reditum exilii sui 55, 11. 61, 23. 66, 4. 11. 67, 4. Protogenes Paulum postea in communionem suscepit 61, 11. 66, 8. Gaudentius *Naisitanus* Paulum impudenter defendebat 66, 11. Paulus coniunctus cum Marcello et Athanasio 56, 20. cum Asclepa 61, 23. 28. Maximinus a Triueris Paulum olim damnatum ad Constantinopolim reuocauit 67, 6. damnatur 63, 26.
- Paulus a Samosatis 65, 18. 67, 15. Samosatensis 50, 11. 52, 12. eius malitia 50, 11. eius artes et doli 52, 12. in Oriente sub Paulo quod statutum est, ab omnibus est signatum 65, 18.
- Paulus ep., *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 74, 8.
- Paulus ep. *Arianus Illyrici* scribit Germinio 159, 7. fides Germini displicet Paulo 161, 2. *cf.* 160, 8. conuentione admonet Germinium 159, 12.
- Paulus presbyter *urbis Romae* 155, 10. peccare in spiritum sanctum 201, 17. *cf.* 62, 5.
- Pelusium *Aegypti*, *sedes episc.* 76, 12. — Pelusinorum episcopus 163, 15.
- Pergamum *Asiae*, *sedes episc.* 75, 19.
- Pergamum *Thraciae* (?), *sedes episc.* 76, 13.
- Perge *Pamphyliae*, *sedes episc.* 77, 18.
- Petrus apostolus 142, 6. super Petrum ecclesiam tamquam uiuo fundamento (dominus) aedificabat 11, 30. fidelibus in Petro fundamentis fidem ecclesia sustentat 12, 13. caput, id est Petri apostoli *sedes* 127, 4.
- Pharao (*gen. Pharaonis*) 20, 2. 23, 1. 7.

10. Pharao 23, 3. *cf. in ps. 67, 20 p. 300, 14. 118 Ain 9 p. 500, 6. 124, 7 p. 602, 19*) 26, 11. omnes masculini sexus editos necari praeceperat 22, 25. Pharaonis *filia* 23, 1. 3. 7. 10. gentium forma est 23, 7.
- Philadelphia *u. Filadelfia*.
- Philetus *u. Filetus*.
- Philippopolis *u. Filippopolis*.
- Philippi *u. Filippi*.
- Phoenice 68, 5 *bis*. Foenice 49, 3.
- Photinus *u. Fotinus*.
- Phrygia 68, 7. Phrygiae duae 68, 8.
- Pisidia 49, 5. 68, 9 *bis*.
- Pison ep. ab Adanis, *adfuit syn. Sardicensi Orient. 76, 9.*
- Pison ep. a Trocnada, *adfuit syn. Sardicensi Orient. 76, 1.*
- Plutarcus de Patras *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident. 137, 2.*
- poculum deo et Christo dicatum 53, 15. *cf. eucharistia.*
- † Polidiane *Phoenices, sedes episc. 75, 24.*
- Pontius *Pilatus* 220, 34.
- Pontus 49, 4. 68, 7 *bis*.
- Populus-meus *filius Osee* 32, 5. *cf. 30, 10. 31, 12.*
- Porfirius de Filippis *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident. 133, 4.*
- Potamius *ep. Olisiponis* damnare urbis Romae episcopum gaudet 155, 25.
- Praetextatus de Barcelona *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident. 133, 1.*
- Primus *ep., adfuit syn. Nicaenae Thraciae 86, 2.*
- Priscus *ep., adfuit syn. Nicaenae Thraciae 86, 2.*
- Prohaeresius ep. a Sinopa, *adfuit syn. Sardicensi Orient. 75, 14.*
- Protasius de Mediolano *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident. 138, 7.*
- Protogenes Sardicae civitatis ep. 51, 18. *adfuit syn. Sardicensi Occident. 58, 7. 16. 59, 4. 60, 14. 26. 134, 3. damnatur ab Orientalibus 63, 25. 66, 1. cur 61, 10. 19. 66, 5. in Marcellum sententiam manu propria conscripsit 51, 19. 58, 10. 66, 6. nec confundebatur communicare ei 58, 9. cf. 61, 11.*
- Pullentius lector *Illyrici* 160, 15.
- Quimatius *ep. 66, 26.*
- Quintianus (Quincianus 123, 2. 9) ep. a Gaza, *adfuit syn. Sardicensi Orient. 74, 17. se inmersit ecclesiae in Gaza 123, 2.*
- Quiarius ep. a Filadelfia, *adfuit syn. Sardicensi Orient. 76, 8.*
- Raab: a Raab et in Raab gesta 34, 8. sola Raab ab Hiesu cum omni domo sua conseruatur 34, 23. 35, 16. in ea praeformatur ecclesia 33, 1.
- Raphania *Syriae, sedes episc. 74, 6.*
- Rauennensis: episcopus de Rauennensi 138, 5.
- Rebecca 18, 25. in coniugio ecclesiae typum praefert 17, 12.
- Restutus (= Restitutus. *cf. Archiv f. lat. Lex. VIII 368. 589*) ep. Carthaginis 86, 1. 4. 8.
- rex: potissima regi est deferenda reuerentia 101, 19. non tamen aequanimiter iudicium eius episcopalibus arbitriis admitti 101, 20. *regum est, ut omnes, quibus imperant, dulcissima libertate potiantur 182, 7. cf. oratio.*
- Roma 56, 8. 103, 7. urbs Roma 143, 5. 155, 12. 171, 6. urbis Romae episcopus 58, 1. 65, 16. 66, 1. 12. 67, 9. 89, 3. 126, 5. 155, 3. 6. 25. 156,

12. urbis Romae episcopatus 91, 11. presbyteri 155, 10. in urbe Roma sub Nouato et Sabellio et Valentino haereticis factum concilium 65, 16. synodus in urbe Roma a. 341 128, 1. — Romani: heresis Fotini ab eis damnata est 145, 2. — Romana ecclesia 171, 2. 3. 172, 3. 7. Romanae ecclesiae episcopus 106, 3. 10. ecclesiae Romanae communio 155, 15. 21. turbatio ecclesiae Romanae inmissa est 83, 8. — assistentibus legatis Romanae ecclesiae in concilio Mediolanensi 80, 9. *legati in synodo Sardicensi* 127, 8. Romani clerici in *syn. Mediolanensi* a. 355 187, 6. successio episcoporum, ex quibus plures martyres extiterunt 91, 12. *cf.* Iulius Liberius Petrus Silvester. — Romanae plebis episcopus 142, 24. in Romani imperii negotiis quies carpitur 101, 9.
- Romulus ep. *Arianus Illyrici* 160, 23.
- Rosus *Ciliciae, sedes episc.* 75, 1.
- Rufianus ep. *Arianus Illyrici* 160, 20. 22.
- Sabellius (*gen.* Sabellii 44, 6. Sabelli 50, 11. 52, 11) 67, 15. haereticus 52, 11. 65, 16. latrans 251, 86. eius blasphemiae 44, 6. secta 52, 11. falsitates 50, 11. *eas defendit* ex scriptura 204, 4. *Nicheni tractatus aduersus Sabellium decreta* 158, 13.
- Sabinianus ep. a † Chadimena, *adfuit syn. Sardicensi Orient.* 75, 21.
- sacramentum (= *geheimnisvolle Sache*) *saepius, uelut prophetia*, sacramenti molitio 3, 18. magnum futuri sacramentum 13, 17. sacramenta spiritaliter gerendorum 34, 25. magnum consummandae ueritatis sacramentum 98, 5. omne cognitionis diuinae sacramentum 199, 6. sacramenti ratio 24, 18. 33, 7. sacramentum mysterii 6, 22. *cf.* lignum — (= *Sakrament*): sacramentum regenerationis 199, 15. sacramentum unctionis et corporis 32, 1. sacramenta Christi 60, 22. sancta domini sacramenta 59, 2. sacramenta salutis nostrae 141, 21. 154, 10. *cf.* eucharistia ordinatio sacrificium.
- sacrificium *missae*: sacrificium a sanctis sacerdotibus confectum 55, 22. sacrificium uiolare 140, 14. sacrificii opus 140, 11. sacrificiorum tempus 140, 9. — mysteria domini 63, 10. mysteria dei 60, 22. mysteria sacra 54, 19. mysteria diuina pertractare 61, 14. celebrare 58, 8. mysteria celebrare 115, 16. diuina mysteriorum sollempnia concelebrare 183, 4. *cf.* eucharistia sacramentum.
- Salomo 53, 5.
- Salona Dalmatiae, *sedes episc.* 48, 14.
- salus: salus ac spes principaliter in fide catholica consistit 159, 10. omnibus patet aditus ad salutem 21, 30. sola spes est plenissima ad salutem deum patrem per Iesum Christum in sancto spiritu confiteri 43, 13. *cf.* fides iustificatio libertas.
- Samosata 65, 18. — Samosatensis 50, 11. 52, 12.
- Sardica (Serdica 58, 2. 3. 9. 28. 63, 2. 68, 2. 78, 8. 120, 3. 5. 134, 3. Sardicia 60, 16. Serdicia 48, 9) 68, 2. 103, 7. 104, 13. 107, 15. 112, 14. 120, 10. 12. Sardica (Serdica 49, 6) ciuitas 51, 18. — Sardicensium (Serdicensium 104, 6) ciuitas 107, 7. — Sardicensis ciuitas 112, 5. Sardicensis (Serdicensis 148, 4) synodus 146, 4.

10. 156, 4. eam imperatores congregauerunt 104, 5. *cf.* 58, 2. 4. 105, 1. uenerunt ex diuersis longisque prouinciis cum ingenti labore 58, 27. *cf.* 64, 16. *syn. Occidentalium*: eius epistula ad uniuersas ecclesias 103, 3 *sqq.* epistula ad Iulium 126, 5 *sqq.* oratio ad Constantium imperatorem 154, 24. 181, 1 *sqq.* Sardicenses sententiae 146, 20. *cf.* 184, 17. nomina episcoporum, qui in synodo fuerunt 131, 11 *sqq.* legati Iulii 127, 8. *cf.* Athanasius Iulius Marcellus Ossius. *syn. Orientalium*: placuit de Serdica scribere 63, 2. decretum ad Africam 48, 9 *sqq.* fides 67, 21. 69, 1 *sqq.* subscriptiones 74, 2 *sqq.*
- Sardinia 103, 8. 130, 5.
- Sarra ecclesiam signat 15, 25. 16, 14. in ea littera, quae Sarrae accedit, centum habentur 16, 5.
- Saturninus *ep. Arelatis* excommunicatus ab omnibus Gallicanis episcopis 46, 4. exegit Athanasi damnationem 141, 16. eius ministerio Hilarius exulat 198, 20. intra hanc urbem (*sc. Constantinopol.*) est a. 359 *ex.* 198, 10.
- Sauia *prouincia* 138, 8.
- Scirus Acaiae, *sedes episc.* 138, 2.
- Scupi Dardaniae, *sedes episc.* 136, 1.
- Scyras, Scyrus *u.* Ischyrras.
- Scyta 7, 17.
- Secundianus presbyter *Illyrici* 160, 15.
- Seleuciensis synodus 175, 17. episcoporum numero fere multo amplius centum 174, 15. epistula legatorum, quam reuersis ab Arimino legatis dederunt 174, 3 *sqq.* hos adeunt legati synodi Constantinopoli 175, 21. *cf.* 45, 10.
- Sem 13, 14. 15, 18. Israhelitici populi personam gerit 15, 19.
- septuaginta discipuli 14, 20. septuaginta praedicatores euangelii 27, 8. 10.
- Seth 12, 11. interpretatio Seth nominis est 'fundamentum fidei' 12, 10. in perempti Abel locum semen in eo aliud excitatur 12, 7.
- Seuerinus *ep. Ariannus Illyrici* 160, 22.
- Seuerus *ep. a Gabula, adfuit syn. Sardicensi Orient.* 78, 4.
- Seuerus de Rauennensi *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 138, 5.
- Sicilia 130, 5.
- Siluanus *ep. Tarsi, adfuit syn. Sirmiensi a. 351* 170, 6. *legatus syn. Seleuciensis* 174, 7.
- Silvester *ep. Romae*: litterae Alexandri *ep. ad Siluestrum destinatae* 91, 25.
- Simon grunniens *haereticus* 251, 87.
- Simplicius *ep., adfuit syn. Sirmiensi a. 351* 170, 8.
- Sinferon *ep.* 48, 15.
- Singidunum Moesiae, *sedes episc.* 119, 10. 120, 8. 131, 3. *synodus* apud Singidunum a. 367 159, 16. — Singidunensis 123, 13.
- Sinopa *Helenoponti, sedes episc.* 75, 14.
- Sion *ep., adfuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 20.
- Sirmium *u.* Syrmium.
- Siscia Sauiae, *sedes episc.* 138, 8.
- Sisinnius *ep. a Perge, adfuit syn. Sardicensi Orient.* 77, 18.
- Socras (= Socrates) de † Asopofoebiis *ep., adfuit syn. Sardicensi Occident.* 137, 7.
- Sofronius *ep. Pompeiopolis, legatus syn. Seleuciensis* 174, 7.
- Solutor *ep., adfuit syn. Nicaenae Thraciae* 86, 3.

- Spania u. Hispaniae.
 spei *laus* 99, 11 *sqq.* *cf.* *salus*.
 spiritus sanctus *cf.* *deus trinus*,
Spoletium Umbriae: Spolitinus epis-
 copus 166, 16.
 Squirius u. Ischyras.
 Stefanus ep. de Arabia 121, 2. *cf.*
 Asterius.
 Stephanus (Stefanus 123, 5. 131, 6)
 ep. Antiochiae 119, 7. 16. 123, 13.
 scribit Iulio 106, 10. *adfuit syn. Sar-*
dicensi Orient. 74, 3. *deiectus* 123, 5.
hereticus 131, 6. *Arianus* 184, 6.
 Stercorius de Canusio ep., *adfuit syn.*
Sardicensi Occident. 137, 8.
 Stercorius ep. *Arianus Illyrici* 160, 23.
 Stygis pallidae stagnum 213, 19.
 'substantiae' nomen et res a multis
 sanctis scripturis insinuatam men-
 tibus nostris 96, 1. 'substantia'
 uel 'usia' 44, 9. *essentia*, quia ex-
 trinsecus opis ad continendam se
 numquam egerit, et substantia
 dicitur 154, 1. *cf. Ind. uoc. s. u. usia*.
 Surinus ep., *adfuit syn. Sirmiensi a.*
351 170, 8.
 Syria 49, 3. Siria 61, 16. Syria Coele
 68, 5 *bis*. Siria Coela 74, 3.
 Syrmium 146, 5. 169, 7. 170, 3. *syn-*
odus a. 347 146, 5. *eius fides fraudu-*
lenta, heretica 147, 24. 151, 12. *syn-*
odus a. 351 169, 7. 170, 3. *con-*
uentus a. 359 163, 13. — *Syrmi-*
ensis 142, 12.
 Tartari alti custos saeuus 213, 22.
 Taurinus ep., *adfuit syn. Nicaenae*
Thraciae 86, 3.
 Taurus praefectus praetorii 88, 13.
 Tenedos Asiae, *sedes episc.* 135, 4.
 Terasia *Cycladum insula, sedes episc.*
 134, 4.
- Terentianus ep., *adfuit syn. Sirmiensi*
a. 351 170, 7.
 Tessalonica *Machedoniae, sedes episc.*
 135, 6. — *Tessalonicensis* 61, 19.
 Thanis *Aegypti, sedes episc.* 76, 11
Thebae Aethiopiae, sedes episc.: Tebe-
 eptapilos 135, 1.
 Thebae Tessaliae 133, 8.
 Thebais 68, 4. Thebaida 49, 2. 68, 4.
 Thelafius ep. a Calchedonia, *adfuit*
syn. Sardicensi Orient. 74, 12.
 Thenus *Cycladum insula, sedes episc.*
 77, 7.
 Theodorus ep. *Heracliae* 119, 6. 15.
 123, 11. *scribit Iulio* 106, 2. *adfuit*
syn. Sardicensi Orient. 74, 15. *syn.*
Sirmiensi a. 351 170, 5. *deiectus*
 123, 5. *Arianus* 184, 6.
 Theodorus *legatus syn. Seleuciensis*
 174, 8.
 Theodulus ep. a Neocaesarea, *adfuit*
syn. Sardicensi Orient. 76, 18.
 Theodulus ep. *Traianopolis* 110, 9. 16.
 Theogenes ep. a Licia, *adfuit syn.*
Sardicensi Orient. 77, 1.
 Theognitus (*Diognitus* 106, 2. *Theo-*
genes 106, 9. 111, 15. 18) ep. *Ni-*
caenae 111, 6. 9. *scribit Iulio* 106, 2.
eius falsae litterae 111, 6. *eius*
diacones 111, 9.
 Theophilus ep. *Castabalarum, legatus*
syn. Seleuciensis 174, 8.
 Thessalia 103, 9. 135, 5. Tessalia 133, 8.
 134, 5.
 Thimotheus ep. ab Ancialo, *adfuit*
syn. Sardicensi Orient. 78, 5.
 Thimotheus ep., *adfuit syn. Sardicensi*
Orient. 76, 10.
 Thracia 68, 10. 69, 5. 103, 10. 177, 15.
 Tracia 86, 1. 133, 6. 134, 6. Trachia
 49, 6.
 Ticius ab Asia ep. (?) 139, 5.

- Timasarcus ep., *adjuit syn. Sardicensium Orient.* 76, 6.
 Timotheus: epistola ad T. 233, 3.
 Trifon de † Macaria ep., *adjuit syn. Sardicensi Occident.* 136, 2.
 Triueri 66, 2. 30. ecclesia Triuerorum 102, 10.
 Troas *Hellesponti*, *sedes episc.* 76, 15.
 Trocnada *Galatiae*, *sedes episc.* 76, 1.
 Tuscia 133, 2.
 Tyrus *Phoenices*, *sedes episc.* 75, 6. concilium in Tyro a. 335 54, 4. 15.

 Ualens de Isco ep., *adjuit syn. Sardicensi Occident.* 139, 1.
 Ualens ep. ex Myrsa Pannoniae 119, 10. in Aquiliensium ciuitate seditionem commouit 129, 11. relicta ecclesia ecclesiam aliam inuadere uoluit 129, 10. in *syn. Mediolanensi* a. 355 calammum et cartam e manibus Dionisii uiolenter extorsit 187, 13. fidei confessionem *Nicaenam (Thraciae)* secum in Ariminum pertulit 86, 26. aut oblitus est aut certe subdole dissimulat, quid in praeteritum gestum definitumque sit 163, 10. *cf. Germinius Ursacius.*
 Ualentinus *legatus syn. Seleuciensis* 174, 9.
 Ualentinus haereticus 65, 16.
 Uenerius agens in rebus 173, 2.
 Uenus 248, 14.
 Uercellensis episcopus 186, 21.
 Uerissimus de Lugduno ep., *adjuit syn. Sardicensi Occident.* 138, 9.
 Uerona Italiae, *sedes episc.* 134, 7.
 Uiator ep. 129, 12.
 Uincentius (*gen. Uincentii* 166, 18. Uincenti 167, 2) Capuensis ep. 166, 15. 167, 7. *adjuit syn. Sardicensi Occident.* 134, 1. Liberius de eo 166, 15. 167, 7. iudex in Athanasii causa frequenter resedit 167, 10. ad Constantium legationem suscepit 167, 7. Arelatum missus est 90, 24. eius ruina 167, 2. in similationem ductus est 167, 13. *cf. Liberius.*
 uirga Moysis in serpentem demutata 24, 3.
 uirgo *cf. Maria.* — uirgines sanctissimae deo Christoque dicatae 55, 17. uirginum sacra deo corpora 185, 17. uirgines nudantur ad poenam 185, 16. *cf. 55, 19. 111, 9.*
 Uitalis de Aquis Daciae Ripensis ep., *adjuit syn. Sardicensi Occident.* 135, 7.
 Uitalis ep. a Tyro, *adjuit syn. Sardicensi Orient.* 76, 6.
 Uitalis militans in officio sublimis praefecturae 160, 25.
 uitia abhorrente deo conspectum a se eius apellunt 8, 16. uitiorum omnium materies sunt corpora nostra 230, 9. uictoria non adepta non erit emundatio ulla uitiorum 230, 6.
 Ulpiani Dardaniae, *sedes episc.* 136, 7. unctio *cf. sacramentum.*
 Urbanus ep., *adjuit syn. Nicaenae Thraciae* 86, 3.
 Urbicus diaconus *Liberii* 173, 1.
 Ursacius de Brixia ep., *adjuit syn. Sardicensi Occident.* 138, 6.
 Ursacius (Ursatius 80, 6. 106, 3. 123, 5. 144, 13. 158, 25. 159, 6. 161, 1. 163, 16. 170, 11. 174, 5. *gen. Ursacii* 46, 15. 159, 4. 175, 11. Ursaci 144, 13. 145, 5) a Singiduno Maesiae 119, 10. 131, 3. — Ursacius et Ualens: impii et imperiti adulescentes 129, 7. imperiti atque improbi duo adulescentes 184, 7. heretici 131, 3. 4. auctores heresis Arrianae uel Aecianae olim damnati 158, 25. non cessant adul-

terinae doctrinae letalia semina spargere 129, 9. in suspicionem haereseos Arrianae uenerunt et suspensi erant a communione 80, 6. omnes ecclesias turbauerunt 97, 2. 142, 29. turbatores ecclesiarum 82, 3. damnationem Athanasii exege-
runt 141, 17. scribunt Iulio 106, 3. adfuerunt syn. Sardicensi Orient. 78, 7. 119, 10. 17. 120, 8. deiecti ab Occidentalibus 123, 5. 6. 13. 14. libellum apud Mediolanum a. 347 porrigunt 144, 9. rogauerunt ueniam, quam meruerant tunc temporis a concilio Mediolanensi 80, 8. Romanae plebis episcopum adeunt, recipi se in ecclesiam deprecantur 142, 24. 32. profitentur de Athanasii innocentia, de iudicii falsitate, de Arrianae heresis piaculo 143, 1. eorum epistula ad papam Iulium a. 347 143, 4 sqq. epistula ad Athanasium ab Aquileia missa 145, 5 sqq. Iulius eis ueniam impertit 142, 25. adfuerunt syn. Sirmiensi a. 351 170, 6. apud locum Ariminensem damnantur 96, 18. 97, 1. 12. cf. 86, 8. cadentibus plurimis Arimino in communicatione Ualentis et Ursacii 46,

15. promiserant imperatori pacem posse compleri 83, 7. legati synodi Ariminensis 174, 5. cf. 87, 6. liber eorum 175, 11. 176, 14. praesentes in conuentu Sirmiensi a. 359 163, 16. excommunicati a Gallicanis a. 360 45, 15. epistula ad Germinium 159, 4 sqq. huius fides eis displicet 161, 1. cf. 159, 12. cf. Liberius.

Ustodizo cf. Nichea Thraciae.

Yginus ep., adfuit syn. Nicaenae Thraciae 86, 2.

Ypata Tessaliae, sedes episc. 134, 5.

Ypatius consul 85, 22. 94, 26. 96, 16.

Ysahac (Ysaac 16, 1. Isaac 203, 16) 24, 13. eius ortus 3, 17. erat hebetibus oculis 18, 23. caecus 20, 29. benedicens 19, 1. 20, 22. 28. 21, 9. sollicitus pro Esau 20, 28. 21, 7. 22. semen uocatum in Ysaac Christus est; in quo etiam praefiguratio passionis est edita 16, 1.

Zela Helenoponti, sedes episc. 75, 23.

Zeuma Syriae, sedes episc. 75, 3.

Zosimus de Lignido ep., adfuit syn. Sardicensi Occident. 135, 2.

III. INDEX UERBORUM ET ELOCUTIONUM.

1. Uocabula de hebraea et graeca lingua petita.

- anathema 124, 8. 15. 154, 13. 169, 11
bis. 13. 172, 13. 200, 12. 203, 6.
- anathematizare (anatem. 174, 23) 51,
14. 61, 11. 66, 6. 73, 5. 12. 16. 144,
10. 150, 19. 176, 3. 201, 10.
- antichristus 203, 6.
- antidotum recipere sanitatis 157, 19.
- apostasia 66, 23.
- apostata 45, 20. 169, 9.
- apostolicus: auctoritas 100, 5. 152, 4.
156, 22. doctrina 33, 26. 29. 199, 11.
doctrinae 43, 11. 150, 1. praecepta
186, 15. praeceptio 124, 16. praedi-
catio 27, 7. ratio 91, 2. statuta 91, 9.
uiri 101, 11. 148, 9. uoces 48, 1.
cf. *Ind. rer. s. u.* ecclesia fides.
- apostolus (apostoli) *passim*.
- archium ecclesiae 51, 10.
- astra 141, 8. 250, 57.
- baptisma 200, 5. 201, 15. 16. cf. *Ind. rer.*
baptismus 199, 8. 22. 202, 14.
- baptizare 6, 5. 81, 2. 222, 61.
- barbarus 7, 17. barbarus hostis 55, 6.
- basilica 53, 17. 54, 20. 55, 5.
- biblioteca 177, 12.
- blasphemare 62, 22. 63, 4. 9. 204, 2.
- blasphemia 44, 6. 45, 12. 19. 50, 6. 12.
52, 2. 53, 10. 175, 7. 26. blasphemiae
crimen 46, 16. praedicationes blas-
phemiae 174, 20. causae blas-
phemiarum 200, 3.
- blasphemium 62, 7. exsecranda blas-
phemia 182, 17. cf. 184, 3. blas-
phemiorum uenenum 127, 2.
- blasphemus in 149, 14. os 50, 5. cf.
102, 4.
- calamus 187, 13.
- caminus 37, 2.
- canon ecclesiae 54, 22.
- carismata 250, 74.
- carta 187, 12. 13. charta 127, 7.
- cartulae ueteres 186, 3. cf. 203, 14.
- catechumenus 115, 17. cathecumenus
115, 5. 6. cathecuminus 141, 22.
catecumenus 115, 10. catichumenus
115, 13. 14.
- catholicus *subst.* 81, 5. 85, 14. 95, 6.
17. 96, 10. 182, 12. — *adi.* (catol.
103, 6. 156, 13): communio 142, 30.
episcopi 85, 11. 95, 3. 156, 13. 14.
religio 92, 18. synodus 96, 21. ueri-
tas 87, 25. unitas 150, 1. catholico
lacte nutrire 251, 90. cf. *Ind. rer. s. u.*
ecclesia fides.
- chori angelorum 214, 43.
- clericalis dignitas 129, 5.
- clericus 128, 12. 160, 11. 181, 17. 187, 6.
- clerus 48, 14.
- coccinea restis 34, 19.
- coccinum 35, 7. 10. 22.
- coepiscopus 88, 16. 93, 10. 106, 4
passim.
- concula 248, 10.
- conpresbyter 127, 8. 145, 10. 164, 10.
- daemonia 14, 26. 29, 1.
- demon 248, 17.
- diabolica fraus 101, 4.

- diabolus 23, 19. 21 *passim. cf. Ind. rer.*
 diacon (*tantum plur.*) 48, 17. 60, 24.
 27. 92, 1. 111, 9. 18. 119, 3. 128, 12.
 diaconus 93, 11. 119, 12. 127, 9. 140,
 15. 142, 13. 154, 19. 160, 6. 164, 3.
 173, 1.
 dogma Arrianum 157, 11. *cf.* 251, 83.
 ecclesia 3, 15 *etc. cf. Ind. rer.* — (*aedi-*
ficium) 53, 17. 54, 29. 58, 5. 60, 21.
 111, 10. 120, 2. 122, 2. 12. 140, 13.
 17. 141, 20. 24. 147, 14. 174, 16.
 187, 3. 19.
 ecclesiasticus *subst.* 52, 1. 91, 5. —
adi.: acta 51, 6. communio 145, 15.
 172, 9. conscientia 184, 18. curae
 64, 15. disciplina 57, 15. 65, 20.
 31. disciplinae 63, 18. fides 58, 25.
 litterae 155, 22. regula 52, 9. res
 61, 3. 93, 22. 94, 5. sollicitudo 91,
 15. ecclesiasticae regulae disciplina
 58, 14. 59, 3.
 episcopalis: arbitria 101, 21. auctori-
 tas 142, 3. communio 141, 15.
 doctrina 185, 6.
 episcopatus 91, 11. 119, 4. gradus 124,
 4. honor 56, 20. 63, 6. 64, 3. 116, 6.
 locus 58, 22. nomen 117, 3. reditus
 55, 1. 56, 24. deponere episcopatu
 124, 11. tollere ex episcopatu 142,
 17. episcopatu reddere 146, 11.
 episcopus 43, 4 *etc.*
 euangelicus: doctrina 205, 17. doctri-
 nae 149, 24. 150, 1. 151, 7. fides 201,
 19. 202, 13. praecepta 49, 18. 186, 15.
 praedicatio 27, 7. promissa 20, 8.
 ratio 91, 2. scripturae 203, 9. ueritas
 100, 13. 142, 14. uoces 48, 1.
 euangelista 162, 1.
 euangelium 14, 20. 16, 17. 19, 21. 27,
 10. 50, 14. 51, 27. 64, 15. 95, 20.
 167, 16. 202, 19. 204, 20. 232, 3.
 euangelia 5, 3. 11, 19. 13, 21. 15, 10.
 20, 15. 79, 3. 95, 10. 102, 3. 167, 12.
 euangeliorum fides 199, 21. prae-
 cepta 89, 18. sinceritas 183, 10.
 ueritas 148, 11.
 eunucus 171, 13.
 exorcista 160, 16.
 ex ue onton (ἐξ οὐκ ὄντων) 150, 18.
 154, 14.
 faretra 248, 17.
 ge pyrra (γῆ πυρρά) 4, 10.
 gomor uase aureo reconditum 27, 26.
cf. 29, 20.
 h(a)eresis (*gen.* hereseos 100, 16. *acc.*
 heresem 92, 1. 13) 44, 3. 80, 2. 4 *etc.*
 h(a)ereticus *subst.* 43, 17. 20. 49, 23.
 50, 10 *etc.* — *adi.* 51, 12 *etc.*
 holografus *u.* olografus.
 homilia 229, 4.
 homousion *u.* omousion.
 hyacinthus 176, 14.
 hydria 219, 25.
 hymnus 209, 10. 217, 1 *bis.* 243, 15. 16.
 ymnus 209 *prooem.* 214, 43. 251, 85.
 hypocrisis 177, 2.
 hypocrita 175, 8. ypocrita 46, 21.
 laici integritas 198, 13. paenitentia
 198, 15.
 magus 26, 11. 218, 14.
 manna 27, 15 *etc.*
 margarita 238, 1 *sqq.*
 martyr (martir 81, 4) 91, 13. 165, 2.
 219, 17.
 martyrium 128, 18. 170, 15. 184, 1.
 mirra 221, 45.
 mysterium 6, 11. 22. 7, 19. 8, 3. 38,
 1. *cf. Ind. rer. s. u.* sacrificium.
 mystica fides 222, 63.

- oliua 14, 22. fructuosa folia oliuae
14, 18. *cf. Ind. rer.*
olografus 143, 5.
omousion 44, 4. 45, 27. 87, 10. 88, 6.
150, 11. 153, 22. 206, 16. 17.
organum 209 *proem.* corporis 126, 13.
orthodoxus (ortod. 251, 82) 103, 13.
104, 1. 168, 2.

palmarum arbores 25, 8. 27, 6. — *met.*
palma meritorum 165, 11.
papa 143, 7.
paracletus 71, 13. 14. 147, 28. para-
clitus 48, 5. 71, 4. paraclitus 204, 7.
paschae diebus sacratissimis 53, 21.
patriarcha 3, 15. 17, 4. 22, 15. 24, 20.
36, 17. 214, 38.
pelagus: *acc.* pelagum 26, 12.
petrinus cultellus 33, 19.
philosophia (philosofia 162, 20) 203, 17.
pirata corporis nostri (= diabolus)
230, 7.
pompa 213, 15.
presbyter 48, 17. 53, 18. 55, 14 *etc.*
presbyteratus 119, 13 *bis.*
presbyterium 119, 3. 171, 3.
propheta (prof. 218, 7) 11, 29. 17, 5 *etc.*
prophetales doctrinae 32, 22.
prophetare 11, 7. 18. 230, 19.
prophetia 3, 18. 4, 19. 23 *etc.*
propheticus: doctrinae 43, 11. instinc-
tus 11, 17. promissa 20, 8. ratio 21,
28. uirtus 12, 20.
psallere 214, 44.
Psalmi 32, 8.
purpura 241, 6. perangusta 241, 5.
purpurata conchula 248, 10.

sagena 177, 1.

satanas 214, 45. 3.
schisma 49, 10. 61, 4.
scismatici lupi 126, 16.
sericus: uellus 221, 50. uestis 241, 2.
242, 4. 13. *subst. neutr.* 239, 4.
sinapi granum 177, 1.
spartum 239, 5.
stola 18, 27. 19, 22. 21, 3.
subdiaconus 160, 6.
sulphureus 249, 30.
symbolum regenerationis 205, 16.
Nicaenum 95, 6. 17.
synagoga Iudaeorum 15, 25. 23, 10.
33, 15. 27 *bis.* *cf. Ind. rer. s. u.* Agar.
— synagoga malignantium 187, 3.
synodus 68, 1. 2 *bis.* 78, 13. synodum
colligere 96, 18. 103, 7. congregare
68, 2 *bis.* 104, 5. contrahere 146, 21.
facere 120, 4. 160, 1. gerere 87, 19.
interesse synodo 125, 7. in synodo
esse 131, 12. uenire in (ad) synodum
121, 3. 13. conuenti ad s. 127, 18.
conuenire cum synodo 120, 6. 13.

tartarea tormenta 249, 45.
thesaurus 203, 11.
tus 219, 15.
typice intellegere 35, 26.
typum praeferre 17, 13.
tyrannico more 53, 21. 29. 64, 11.
tyrannidis regnum 65, 6.

usia 44, 1. 9. 45, 8. 87, 10. 88, 2. 5.
96, 6. 200, 17. *cf. Ind. rer. s. u.*
substantia.

zelare 214, 45. zelum zelari 251, 89.
zelum zelari 251, 89.

2. Uocabula latina.

- a ab: *sensu factitiuo u. g.*: a ueritate corrupta 29, 1. a terra maledici 9, 6. 28. — *sensu separatiuo*: cf. alienus auersus discretus disparatus indiuiduus liber longe secretus abesse abicere abscidere abstinere alienare amouere apellere auertere deficere deponere desinere desistere discedere discingere dissentire eicere liberare resecare secernere segregare separare summouere suspendere uitare.
- abdicare *alqm* 184, 12. se 147, 18.
- abesse a 237, 8. absit (= *es sei fern*) 55, 25. 151, 7.
- abhorrere 8, 16. 25, 15. 64, 3.
- abicere a 45, 25. 59, 25.
- ablatiuus separatiuus*: cf. eicere segregare separare. — *abl. temporis*: multis diebus 97, 8. cf. 187, 3. noctibus ac diebus 238, 11. uir omni uita deo seruiens 186, 21.
- abluere *de baptisate* 3, 15. 24, 18.
- abnegare 9, 13. 21, 24. communionem 147, 10. 18.
- abolere 24, 4. 25, 13. 98, 7. 99, 3.
- abscidere a (= *abssetzen*) 146, 7.
- absoluere se ad deum 173, 13.
- absolute 5, 19. 159, 23.
- absolutio 146, 25. 154, 23. 184, 16. 186, 7.
- absortus 24, 14.
- abstinere 27, 25. *alqm* 147, 11. a 67, 11. se *re* 147, 14. 174, 16. se a *re* 181, 16. 230, 15.
- abstracta pro concretis*: uniuersitas hominum = uniuersi homines 13, 4. 15, 14. nuditas patris 15, 11. 17. pietatem eorum = eos pios (episcopos) 45, 9. epistularum falsitates 56, 9. post immanitatem rerum atrocitatemque 61, 24. omnis fraternitas 64, 23. cf. 164, 5. consentiente consensu = consentientibus omnibus 94, 13. corruptio nostra = corpus nostrum corruptibile 98, 9. pietas (bonitas) imperatorum 104, 3. 11. cf. *tituli*.
- absumere 213, 17. 242, 19. absumtus 201, 12.
- abundantia sermonis (pleonasmus)*: tempestatis procella 64, 13. concertationis bellum 230, 12. artes et doli 52, 12. uenenum uirusque 157, 20 (cf. uenenatum uirus 183, 14). coagulatio atque perditorum congregatio 62, 1. regnum perpetuum, aeternum et sine tempore 49, 25. consummatae et perfectae aetatis 23, 16. firma solidaque 49, 15. 59, 10. fixa solidaque 63, 21. aperte manifesteque 50, 9. clam occulteque 55, 8. auditione audire 126, 8. palam publiceque 55, 16. praesumenter atque audaciter 66, 15. — cum quando 30, 24. 33, 3 etiam idem Lamech 10, 24. cf. 109, 8.
- abundus 248, 16. abunde 115, 2.
- accedere ad (in) ecclesiam 120, 3. 10. 187, 4. ad iudicium 120, 5.
- acceptissimus 165, 1.
- acclamare *alqd* 61, 6.
- accommodare consensum 52, 4. 59, 27. 169, 12.
- accusatiuus: graecus*: dolere manus 164, 8. — *in exclamatione*: o nos beatos etc. 87, 12. cf. 142, 5.
- acta ecclesiastica 51, 6. acta conficere 118, 4. habere 115, 3. proferre 118, 3. actitare 114, 12.
- ad, *respectus*: ad perfectum 13, 2. sexum inuicem sociat, uirorum ad

- uirum, mulierum ad feminam 14, 12.
 ad uirtutem 28, 22. *cf.* 44, 15. 20.
 201, 5. absoluere se ad deum 173,
 13. ad deum rebellare 202, 3.
 adaeque 167, 8. 168, 13.
 ad crescere 6, 26. 7, 12.
 addicere: seruituti 22, 6. se 182, 5.
 adgregari 175, 26. 177, 11.
 adiectio unius *sc.* numeri 16, 12.
adiectiua pro aduerbiis: citus praeparet
 18, 26. scelerati uixerunt 63, 5. ut
 quieti uacent postulationibus 84, 9.
 ne insani oblatrent 127, 1. — *ad-*
uerbia pro adiectiuis: omnes longe
 lateque populi 93, 24. omnes ubique
 conministri 125, 14. *cf.* 181, 14.
 adiurare per deum 171, 15.
 admisceri 43, 17. 100, 3.
 admonere (ammonere 24, 7. 172, 16)
c. inf. 24, 7. 94, 1. ut 102, 17. 130,
 17. 156, 6.
 adorare 36, 29. — (= προσκυνεῖν)
 20, 2. 5.
 adpalam fieri 59, 6.
 adsociare 82, 4.
 ut adsolet 140, 14.
 adsumptio (assumptio 16, 13. adsum-
 ptio 71, 5. 154, 12): hominis 154, 12.
 unius numeri 16, 13. pellium 21, 3.
 adtestari 91, 24.
 aduentare 60, 17. 177, 8.
 aduersum 105, 6. 106, 4. 111, 7. 113,
 4. 177, 2. aduersus 27, 17. 43, 19.
 47, 16. 62, 17. 94, 17 *passim*.
 adulterare *met.* 124, 8.
 adulterina doctrina 103, 6. 13. 129, 9.
 182, 5.
 aequanimiter 101, 20.
 aestimare (= existimare) 109, 12.
 156, 21.
 aeuum: ante aeuum 69, 4. 73, 1.
 affectio humani sensus 98, 5.
 afflictationes 182, 1.
 agens in rebus 173, 2.
 ait *in orat. dir. saepius*. — *in orat.*
indir. 34, 12. 115, 15. 187, 7.
 alienare a 124, 6. de 124, 13. *re* 124, 14.
 alienus (= haereticus) 72, 14 *bis*. —
 (= separatus) a 124, 7. 155, 15. 20.
 — (= dissimilis) 176, 15. 201, 11 *bis*.
 a 4, 13.
 aliquando *in sent. neg. et condic.* 49, 17.
 56, 5 *passim*.
 in aliquantulum 58, 15.
 in aliquantum 22, 15.
 aliquis (*subst. et adi.*) *in sent. neg. et*
condic. 4, 3. 17. 11, 28 *passim*.
 aliud (aliut 114, 13): in aliud ex altero
 25, 16. nihil (non) aliud quam 29,
 18. 106, 7. 114, 3. 200, 9. 211, 43.
 nihil aliud nisi 107, 10. 114, 13. 119,
 4. quid aliud quam 184, 19.
 allegare 111, 13.
 allegationes 93, 9.
alliteratio: cum lacrimis luctuque 55,
 15. heretica parte parturiat 153, 7.
 modestia religiosae moderationis
 151, 14. sine scripturae sensu 204, 9.
 uenenum uirusque 157, 20. sedem-
 que sacerdotalem subuertit 53, 16.
 in perpetuum permaneant 49, 15.
 longe lateque 93, 24. palam publice-
 que 55, 16. paret genitus patri 211,
 57. publice et priuatim 100, 12.
 satis superque 93, 22.
 altare: coinquinare 61, 26. commi-
 nuere 55, 8. 20. confringere 53, 15.
 60, 20. disturbare 140, 8.
 alter: *plur.* alteri 110, 5.
 alueus aquarum 34, 3.
 aluus uirginalis 228, 2. *cf.* 218, 12.
 ambago 159, 17.
 ambigere quod 37, 19. 222, 58.

- ambitiosus: conscientia 101, 1. legati 142, 6.
- amicare (= amicitia sociare) 10, 11.
- amittere ad communionem (ecclesiae) 52, 30. 67, 12. *c. inf.* 88, 4.
- ammodum 200, 1.
- ammouere (= *stellig machen*) 146, 8.
- amouere 246, 15. a 168, 16.
- amplius centum 174, 15.
- amputare 104, 7. de 65, 22. 94, 8. radicitus 65, 22.
- an *post* probare 27, 29.
- anacoluthia*: 1) *casuum*: super quem ecclesiam tamquam uiuo fundamento aedificabat 11, 30. quos uidetis peiora committere nec dominum audiunt 64, 6. te didici tuum adsensum denegasse, fidem scilicet seruans 46, 17. omnis spes Arriomanitarum in protectione pendet, ignorantes scripta 47, 4. — 2) *numerorum*: fides et ratio continetur 6, 23. in quo et apostoli et ecclesia est 10, 2. lex et gratia continetur 15, 17. populum suum, qui secundum carnem ei fratres sunt, uisitat 23, 17. et iustificatio et iudicia et temptatio decernitur (continetur) 25, 7. 26, 30. — 3) *modorum*: cum et tempus prorogetur et ultio dilata decernitur 36, 15. *cf.* 107, 11. 12. dummodo nihil Sardicensi synodo, quod Arriani damnati fuerant, decerperet 156, 4. si se huius uestis dignam facit, id est, si uestes sericas habere noluerit 242, 3. sancto spiritu reportante et quia discedentibus his *etc.* 14, 23. quod collegas noluerit suscipere et quoniam Paulo communicauit 67, 1. quia manifestum erat eos non cessare semina spargere et quod Ualens ecclesiam aliam inuadere uoluisset 129, 9. profiteamur etiam, quod (*ἔτι*) non adfuturos 144, 4.
- in angusto teneri 112, 3.
- anima (animis 15, 2. animabus 14, 1) 51, 22. 126, 13. uiuens 6, 25. humanae 176, 26. credentes 72, 1. 10. credentium 72, 10. religiosorum 72, 10. — (= *Leben*) 177, 6.
- animaduersio 148, 2.
- animus 89, 14. 166, 10. 172, 16 *saepius*. in animum introire 90, 26. sedere animo 96, 19.
- anne non 175, 12.
- antehac 86, 1. 97, 7. 143, 8. 12.
- antequam *c. coni.* 164, 14. 166, 15.
- anterior 212, 65. populus 19, 16. tempus 37, 7. 146, 13. anteriora 176, 26.
- antiquitatis auctoritas 186, 11. ab antiquitate (*ἐκ παλαιού*) perseuerare 79, 2.
- antistes 94, 22.
- apellere a 8, 16.
- ex aperto 63, 23. 163, 23.
- appellare imperatorem 54, 15.
- applicare 50, 9.
- apud (apud 95, 18. 21. 103, 7. 104, 13. 14. 107, 15. 118, 13. 120, 9. 121, 14. 125, 14) *cf. loci significatio*.
- arbitrium (= iudicium) 100, 15. arbitria episcopalia 101, 21. — (= uoluntas) 22, 1. 73, 12. 182, 11.
- arca Noe 13, 11. 13. 14, 2. 5. 11. arca dei 34, 5. domini 34, 3. 21.
- arcanum operationis 25, 19.
- arguere 15, 9. 23, 16. 22. 54, 10 *saepius*. de 54, 10.
- argumentum (= *Beweisführung*) 49, 24.
- armillae manuum 17, 14.
- artus: artissimi circuli 128, 16. artissimum ueritatis praescriptum 153, 8.

- ascensio in caelis 48, 2. in caelum 71, 15.
- ascensus ad caelos 45, 3. 106, 8. in caelos 106, 1.
- aspargere semina 182, 6.
- aspernari 185, 5.
- asserere quod 50, 1.
- asyndeton*: ut corruptelam contegant, non prius uirus effundant 183, 14.
- deus magnus, super omnia deus 205, 11. uitam immaculatam quoque tenere, amplecti, custodire, seruare 49, 12. *cf.* 26, 11. *asyndeton trimembre saepius, uelut* 101, 12. 102, 5. 148, 2. 23. 149, 3. 183, 3. 204, 15.
- at quid 20, 4. at tamen 12, 18. at uero 82, 5. 141, 5. 151, 12. 185, 13. 243, 1.
- attonitus (= attentus) 211, 58.
- atritus cursus publicus 64, 25.
- audaciter 66, 15. audacter 199, 12.
- audientia: audientiae sensus 32, 1.
- audientia conscientiae publicae 197, 6. audientiam quaerere 102, 6. rogare 203, 7. 18. audientiae contraire 102, 7.
- audire (= *verhören*) 54, 15. 56, 6. 57, 30.
- auditione audire 126, 8.
- auditus fidei 17, 14.
- auersus a 12, 17. 149, 2.
- auertere 25, 9. a 162, 27.
- augumentum 99, 3.
- aures simplicium 201, 21. auribus placidis recipere 83, 9. aures deuotas offerre 88, 10. benignas aures tribuere 89, 6. aures commouere 105, 5. mouere 105, 15. submittere 204, 14.
- ad aures peruenire 143, 12.
- autem *tertio loco*: et hoc autem 171, 8.
- beare 87, 8. 12.
- beatus: beatae memoriae 116, 9. 123, 7. beatissimae m. 50, 20. 66, 17. beatissimus coepiscopus 110, 9.
- benedicere *alqm* 18, 25. 19, 1. 30. 20, 27. 21, 14. 22, 4. 37, 1. *alicui ex conu.* 21, 9.
- benignifica natura 181, 7.
- biennium 142, 18. 145, 2.
- blandimentum ignorantiae 100, 14.
- breviiloquentia*: aduentus Christi (*sc.* in mundum), quo missus a patre natus est 3, 11. in ea, quae ad Corinthios prima (*sc.* epistula) est 6, 16. uitare ab huiusmodi (*sc.* hominibus) 52, 19. amputatis de huiusmodi (*sc.* rebus) quaestionibus 94, 8. uoluerunt etiam Orientalibus episcopis (*sc.* causam dicere) 57, 8. sicut in Ariminensi synodo (*sc.* in actis A. s.) continetur 155, 26. si aliquis hoc aestimauerit et nouare (*sc.* posse) 156, 22. qui uenenum sese uindicare (*sc.* posse) crediderit 157, 20. fides (*sc.* qua metuimus), ne non sit similis 201, 6.
- cadere *sensu morali* 46, 14.
- caelitus 219, 20.
- canes heretici 127, 1.
- capessere aeternitatem 98, 19.
- captiuare in suum dominium 64, 11.
- captiuitates 29, 22.
- captus ignorationis 157, 10. captum erroris incidere 157, 2.
- carnalia desideria 18, 12. opera 8, 15.
- carnes 27, 15. 17. 19. 28, 3. 8.
- carpere quietem 101, 9.
- cassum: cassa harundinis 213, 16.
- in cassum 27, 25. 56, 7.
- catenatus ordo 185, 16.
- centuplum (*Matth.* 19, 29) 99, 17.
- certari 62, 26.

- ceterum 6, 3. 151, 7. 175, 2. 242, 18.
de cetero 109, 3. 112, 5.
- circa: placabilis c. reos animus 89, 11.
nostra c. deum obseruantia 90, 4.
retinere c. me indignationem 89, 15.
- circulus generationum 35, 19. circuli
artissimi 128, 16.
- circumcisio 33, 19. cordis 33, 22.
- circumcursare 35, 19. 101, 10.
- circumferre 199, 5.
- circumire 34, 21. 22. 35, 16. exterarum
regiones 56, 21.
- circumuenire 63, 24. 198, 10.
- citra: citra conscientiam tuam 144, 5.
- ciuitas (= *Stadt*) 34, 10. 22. 36, 9.
43, 3. 46, 8. 49, 6. 50, 20. 51, 15.
18. 55, 8. 10. 18. 19. 61, 3. 4. 15. 23.
104, 6. 12 *saepius*.
- claritas 47, 23. 221, 50.
- coaequare 248, 11.
- coagulatio atque perditorum congregatio 62, 1.
- coaptare 3, 8. 243, 2.
- codices diuini 116, 13.
- coetus angelorum 215, 13. episcoporum 58, 16. 92, 24. 120, 6.
- cogere c. *inf.* 92, 6. 185, 14. ut 185, 18.
cogendi ius 186, 2.
- cognominare 33, 7. 10.
- coinquinare 61, 26.
- collatio (conlatio 95, 17) 95, 7.
- collidere 230, 5.
- colligere synagogam 187, 2. synodum 96, 18. 103, 7.
- collocatio uerborum: 1) *chiasmus*: et factis exprimit et confirmat exemplis 3, 12. *cf.* 9, 3. 129, 10. 147, 29. — 2) *praepositionum*: namque te sine quomodo dici potest *etc.*? 209, 3. quem penes 210, 19. 211, 60. quibus est in bonis 211, 49. quanta est genitus in bona 212, 61. aquis mer-
- sans in Iordanis 215, 20. — 3) *subiecti*: et sequens emissio non incertum est quid praefigurat 14, 17. Orientales episcopi quidquid forte stauissent 65, 11. Christus sermo qui sit et sapientia 70, 2. — 4) *uaria*: consequi potuit id, quod in uno illo est ueritatis 22, 19. ea, quae in latore legis imitatio est 23, 23. recuperet id, quod per astutiam rectitatis amiserat 157, 17. prohibebantur ab ipsis uenire propositis ad nos interminationibus 121, 6. uerbum ueritatis apostoli, cuius est praeceptum 124, 8. uesanum existimabitur rebus iudicem non extantibus iudicare 141, 6.
- colorata nestis 241, 2.
- comestio 28, 5.
- comitatus (= *Hoflager*) 94, 13. 171, 1. 6.
- comites (*officium*) 53, 22.
- commentatio (= *Auslegkunst*) 117, 16.
- commentatitia fraus 108, 10.
- commentator 116, 1.
- commentum 107, 6. 184, 5.
- commigrare ad quietem dei 81, 3.
- comminuere altare 55, 8. 20. poculum 53, 15.
- commodare fidem et sententiam 90, 16. *cf.* consensus.
- communicare *alicui* 52, 19. 57, 20. 58, 9. 12. 17 *etc.*
- communicatio 46, 15. 21. 125, 3.
- communicatoriae litterae 130, 7. 17.
- communio: catholica 142, 29. ecclesiastica 145, 15. 172, 9. episcopalis 141, 15. sceleris 11, 14. c. abnegare 147, 10. 18. amplecti 144, 2. commiscere 184, 11. dare 147, 17. distribuere 198, 2. habere 123, 10. 124. 5. 129, 3. 145, 15. 172, 9. inire 147

14. 176, 1. negare 147, 13. 156, 3. reddere 141, 18. 156, 7. tueri 156, 9. communione abstinere se 147, 14. priuare 130, 15. separare 171, 11. a communione amouere 168, 16. separare 146, 13. 171, 2. 172, 12. ad communionem adigere 53, 24. 28. admittere 97, 8. amittere 52, 29. 67, 12. cogere 53, 28. recipere 52, 1. trahere 62, 20. in communionem admittere 142, 25. 29. 143, 1. suscipere 61, 12. in communione recipere 56, 10. in communione perseuerare 130, 9.
- competens exitus 94, 16. competens ordo 94, 6.
- concelebrare diuina mysteriorum solemniam 183, 4.
- concentum ciuitatis seditionemque conflare 61, 3.
- conceptio corporis 50, 1.
- conceptus *subst.* 205, 6.
- concertatio passionum 230, 8. 11. 12.
- concidere 34, 22. 35, 16.
- conciliabulum 92, 3.
- concilium agere 65, 15. celebrare 49, 7. 54, 5. 62, 2. condicere 50, 19. 54, 2. congregare 167, 7. habere 61, 9. 95, 16. intrare 120, 2. concilium fit 58, 2. 65, 17. 89, 20. ad concilium occurrere 54, 3. uenire 116, 7. in concilium ire 92, 15. in concilio uenire 120, 9.
- concinere 209, 11. 212, 70. 214, 2. 217, 2. 223, 65. 69.
- concupere 50, 5. 147, 20. 151, 11. 228, 3.
- concordiam facere 57, 25. concordiam fidam seruare 94, 7.
- concors mens 126, 15.
- concuba 61, 20.
- concupina 66, 23.
- conculcare 129, 13.
- concupiscentiae *plur.* 17, 17.
- condam 116, 17.
- condicere concilium 50, 19. 54, 2.
- condonare 62, 8.
- conecti 34, 26. 152, 16. connecti 151, 5.
- confessio (= *Eingeständnis*) 141, 13. — (= *Selbstbekenntnis*) 142, 31.
- confessium (*uox glossatoris*) 149 n. 6.
- confidentia 113, 10.
- confiteri *sensu passiuo*: confessa fides 185, 19. 199, 8. 202, 14. *cf.* 35, 2. 44, 9. 117, 17. 215, 21.
- conflare seditionem 61, 4.
- conformis 4, 13. 31, 28. 214, 36.
- congenita creatura 152, 16.
- conglutinare 182, 21.
- congregatio mannae 29, 5. gentium 10, 14. — (= ecclesia) 4, 2.
- congregator maris 218, 9.
- congruus (*congruentissimus* 127, 3) 232, 11.
- coniuentia 148, 7. 186, 2.
- coniungere 176, 20.
- coniugatio: simplex*: 1) *formae peculi-ares u. fugere profugere inridere ridere.* — 2) *perfect. pro plusquamperf.:* 56, 18. 57, 7. 60, 3. 85, 17. 110, 7. 112, 4. 9. 120, 1. 142, 29. — 3) *deponentia sensu passiuo u. g.:* cohortati 105, 11. confitetur deus 35, 2. confessus unigenitus 44, 9. confessa crimina 215, 21. confessa fides 185, 19. 199, 8. 202, 14. confessa *neutr.* 117, 17. natiuitas contestata corporea 35, 4. perpessa iniuria 140, 27. contumelia perpessa 140, 16. praemeditatum *neutr.* 24, 29. professum odium 177, 19. — *composita*: 1) *actiuum per partic. praes. formatum: cf. participium.* — 2) *tempora per perf. et plusquamperf.*

- uerbi esse *formata*: hoc ita dictum fuisse demonstrat 5, 5. hic populus in dei hereditatem fuerat electus 18, 17. *cf.* 24, 16. 27, 17. 53, 25. 58, 19. 60, 3. 66, 22. 82, 2. 86, 7. 90, 1. 3. 22. 24. 92, 9. 96, 18. 110, 17. 112, 7. 114, 5. 115, 4. 9. 16. 116, 3. 121, 4. 129, 5. 142, 22. 144, 3. 146, 21. 23. 147, 4. 148, 1. 149, 5. 150, 2. 156, 5. 157, 12. 18. 159, 24. 165, 17. 171, 6. 176, 7. — 3) *coniug. periphrastica pro inf. fut.*: dissol- uendum se morte existimat 9, 5.
- coniugium 6, 17. 20. 10, 23. 14, 14. 17, 12 *bis.* 31, 10.
- coniunctiuus*: *post uerba* adhortari 18, 26. nolle 166, 18. obsecrare 166, 10. petere 169, 16. permittere 183, 2. quaerere 159, 21. *cf.* necesse orare. — *in sententiis relatiuis* 12, 19. 28, 11. 29, 9. 10. 16. 19. 31, 24. 25. 44, 15. 66, 22. 70, 2. 86, 13. 89, 17 *etc.* *per assimilationem* 5, 1. 17. 18 *etc.*
- coniungi *alicui* 56, 21. 60, 28. 91, 17. cum 56, 18. 61, 18.
- conmanere 121, 16.
- conminister 103, 10. 105, 13 *saepius*.
- connatus 210, 38. 213, 28.
- connuncupare 45, 6.
- conpilare 60, 21.
- conquisitor *mysteriorum* 201, 8.
- consacerdos 43, 6. 18. 47, 1 *saepius*.
- conscriptor 81, 5.
- consectari 9, 12. 36, 5. 140, 23.
- consenescere 198, 15.
- consensio 126, 2.
- consensus 200, 12. *consensum accom-* modare 52, 4. 59, 27. 169, 12. *com-* modare 57, 31. 67, 19. 90, 21. 91, 22. 167, 16. 168, 13.
- consepulta *quaestio* 146, 28.
- consensus dei 233, 13.
- considerare (= *sich versammeln*) 79, 8. 85, 23.
- consignare 35, 10. gesta 65, 16. *con-* signata uolumina 37, 6.
- consilium (= *βουλή*) 73, 11.
- consistere iudicio proprio 102, 25. — (= *wohnen*) 156, 14.
- consociare Christo 17, 15.
- consortium 20, 9. 34, 7. 61, 22. 95, 5. 100, 9. 158, 10. 19. 165, 8. 16. 185, 19. *in suum c. recipere* 59, 18. *c. litterarum* 155, 22.
- conspectio 8, 14.
- conspectus 8, 7. 16. 20. 13, 5. 23, 24. 29, 21. 27. 163, 13. 185, 17. 238, 6. *in conspectu esse* 8, 6. *extra con-* spectum esse 8, 6.
- constitutio 36, 19. 199, 12. *constituti-* ones dei 36, 12.
- constringere 54, 7. 185, 16.
- constructio κατὰ σύνεσιν*: unusquis- que metuebant 59, 5. plena relatio fratrum perdocebunt 130, 13. *pie-* tatem eorum (= *eos episcopos*) con- uentos 45, 9.
- constructio uerborum impersonalis*: ac- ceditur 34, 20. agitur 102, 22. 147, 8. agitur, trepidatur, instatur 101, 12. considitur 25, 9. conuenitur 146, 5. itur 92, 15. requiescitur 27, 14. respicitur 8, 17. turbatur 101, 12. uenitur 25, 9. 27, 6. uiuitur 13, 6. est oberratum et circumcursatum 35, 18.
- consummatio: gratiae 23, 22. hostiae 16, 3. saeculi 28, 9. scelerum 36, 15. temporum 7, 22.
- contabescere 27, 23.
- contendere *c. inf.* 64, 11.
- contenta (= *beiliegend*) epistola 45, 11.
- contextus falsitatis eorum 153, 2.
- continentes 14, 13. animo et corpore 19, 19.

- continetur litteris, quod 155, 14.
 contra: *alicui* contra (esse) 50, 8. primatus contra iacturam praesentium coemit 19, 13.
 contractare 21, 4. — (= *verhandeln*) 79, 2.
 contrahere synodum 146, 21.
 contraire 102, 7. 187, 2.
 e contrario 162, 29.
 contueri 8, 5. 30, 3. 141, 5. 215, 18. quod 27, 28.
 contuitio 8, 8.
 conuenire *alqm* (conuentum esse) 45, 10. 58, 4. 108, 12. 127, 17. 143, 10. 170, 15. 171, 15. 173, 7. 187, 7. conuenire in *alqm* 13, 2. in concilio 93, 18. cum synodo 120, 6. 13. conuenit *c. inf.* 6, 4. 13. 18, 19. 23, 12. 37, 7. 52, 14. 157, 4.
 conuenticulum 60, 26.
 conuentio 125, 11. 159, 11. 160, 12. libelli 176, 20.
 conuentus 176, 5. synodi 157, 15. conuentus facere 120, 11.
 conuertere 229, 7. — (= *bekehren*) 38, 2. 157, 19. corda 37, 28.
 conuertibilis 150, 19.
 conuiuere 66, 19.
 copia coniugii 14, 14. definitioni robor et copiam denegare 94, 21.
 coram eluxit 87, 16.
 corbis 220, 28.
 cornum (*Ps.* 74, 5. 6.) 53, 3 *bis*.
 corporatio 6, 22. 35, 8.
 corporeus 209, 7. aduentus 34, 6. natiuitas 8, 24. 35, 4. resurrectio 6, 23. status 212, 68. ueritas 25, 4.
 corpus epistulae 147, 2. *episcoporum* 85, 13.
 corruptela 183, 13. iudicii 100, 15.
 counire 67, 15.
 creatio (= creatura) 176, 9.
 credere (= *anvertrauen*) 55, 25. 170, 1. 181, 15. — credo *ironice* 142, 2. 152, 14. — credere quod 171, 11. — creditus deus 99, 5.
 credibilis 160, 8.
 credulitas (= *fides*) 84, 2.
 credulus 210, 22. 222, 61.
 cruci subfigere 11, 12.
 cuiusmodi 12, 23. 187, 18.
 cultellus petrinus 33, 19.
 cultus maiestatis dei 17, 9.
 cum *explic.* 13, 10 *sqq.* 14, 5. 16, 2. 3. 25, 22. 26, 5. 18. 27. 28. 37, 10. 157, 1. 229, 6. 233, 5 *bis*. 6. cum *temp. c. indic.* 14, 19. 35, 8. 57, 9. 10. 98, 11. 146, 22. 166, 5. 204, 3. 4.
 cum quando *pleon.* 30, 24. 33, 3.
 cuna *met.*: scientia uitae ab ipsis cunis prouecta 37, 15.
 cura propensior 102, 1. inpensior 102, 6.
 curare *c. inf.* 125, 5. 130, 14.
 cursim 249, 34.
 cursus publicus attritus 64, 24. peccatorum 34, 5.
 damnabilis 62, 27.
 dare: occasio se dedit 145, 10.
datiuus graecus: fidei nobis memoratae 158, 21.
 de *loc.*: de domo egreditur 17, 16. aduenerunt de Machedonia 54, 5. de Tyro fugiens 54, 15. de ciuitate profugiit 55, 8. de Occidente uenientes 59, 14. Bassus de Diocleciana ciuitate 61, 15. *cf.* 54, 25. 68, 3. 105, 11. 114, 10. 17. 18. 118, 14. 119, 7. 120, 8. 121, 2. 11. 132, 2 *sqq.* *etc.* *cf. loci significatio.* — *partit.*: quod de manna erat reliquum 27, 23. non abundante ququam de maioribus neque indigente de minimis 28, 23. quod de sexto die

- superest 29, 7. de concilio episcopos eligunt 54, 8. de iudiciis multi 57, 3. superstites de sexto numero 60, 2 etc. — *separat.*: de ecclesia pellere 57, 24. 66, 22. de ecclesia amputare 65, 22. de ecclesia reicere 63, 26. de exilio dimitti 169, 16. de exilio reuocari 171, 7. de coetu excludere 58, 16. de tristitia liberari 173, 10 etc. — *originis*: de tribu Benjamin 37, 27. natus de 4, 12. 70, 4. 150, 9. 151, 10. genitus de 47, 24. 151, 16. ortus de nihilo 149, 21 etc. — *causae*: de fructu uinae ebrietas 15, 4. fortiores de sceleribus efficiuntur 64, 8. deiecti de iniquo iudicio 128, 8. de uestra cohortatione 166, 12. de quo possim liberari 173, 10 etc. — *relationis*: de his est mendax 114, 3. sollicitudinem interrogantis de affectu pateris habuit 21, 23. quaestum sibi de simplicibus fecit 52, 8. de prudentis ratione 175, 19 etc.
- deaurare 242, 14.
- decedere (= mori) 110, 3. 8.
- decerpere nihil synodo 156, 5.
- decessor 66, 9. 168, 10.
- decoctor patrimonii 19, 22.
- deficere 128, 17. 129, 14. 140, 14. 173, 14. a 25, 28. defectum esse aetate et paupertate 84, 4.
- definitio (= *Bekentnis*) 94, 20. 95, 3. 96, 10. 148, 18.
- degradare 130, 8.
- dehinc 19, 1. 32, 15.
- deificus timor 168, 7. doctrina 96, 4.
- deinceps 8, 26. 22, 21. 102, 25. 146, 21. 154, 19. 200, 17. 232, 11. fratres, qui deinceps essent 18, 10.
- deitas 154, 17.
- delubrum 246, 28.
- demoliri usque ad solum 53, 17.
- demouere 222, 51.
- demutare 202, 4. 14. 203, 20. 240, 5. 241, 13.
- demutatio 21, 23. 24, 4. 9. 25, 18. 32, 5.
- denegare 46, 17. 94, 21. 128, 3. 174, 20.
- deperire 7, 3.
- deponere 22, 9. 57, 19. 119, 1. 11. 124, 11. a 22, 8.
- deportare 54, 17. 61, 16. 171, 7.
- depositio (= degradatio) 175, 9.
- depraedari basilicas 55, 5.
- deprecari c. *inj.* 142, 24.
- deputare 22, 30. — (= *überantworten*) 157, 21.
- desaeuire 24, 2. naufragio desaeuiente 202, 7.
- desiderare *alqd* ad *alqm* 239, 14. c. *inj.* 158, 20. 160, 26. desiderans *alicuius* 237, 4. — desiderantissimus 244, 3.
- desidere: aliquo hiatu locus desedit 140, 15.
- desinere a 36, 14.
- desistere a 13, 3. 34, 6.
- desperare *tr.* 9, 4. 13. 18, 19. 19, 13. 215, 15. de 18, 13. 21.
- desusum (*Gen.* 27, 39) 19, 4. 21, 16.
- detegere 107, 3. 113, 7. 175, 8. — (= *absetzen*) 56, 18. 61, 16. 17.
- detinere (detenere 10, 15) 23, 13. 28, 7. 43, 12. 84, 3. 87, 21. 25. 110, 1.
- detrahere 142, 28. 165, 9. fidem rebus 5, 14. os detractum 4, 26. 5, 2.
- detrudere 165, 7.
- deuerti ad domum *alicuius* 34, 11.
- dextera (dextra 218, 5) 70, 6 etc.
- dicatus: poculum 53, 15. uirgines 55, 17.
- dictare 163, 19.
- dictionis sacrilegium 88, 5.
- dies *masc.* 27, 24 *bis.* 29, 5. 8. 9. 12. 15. 16. 34, 21. 35, 16. 70, 16. de die in diem 166, 5. — *fem.* 70, 5. 15. 129, 14. 150, 14.

- diffidentia 127, 14.
diffundere 241, 6.
dignantissimus 198, 16.
dignari *c. inf.* 45, 6. 46, 19 *saepius*.
dignatio (*titulus*) 203, 7.
dignus *c. gen.* 242, 4. dignum esse *c. inf.* 28, 15.
dilatate 119, 5.
dilatio longa 85, 15.
dinumerare 153, 4.
discedere a 14, 23. 26. 50, 24. 62, 25. 63, 13.
disceptio 175, 24.
disidium 86, 19. 153, 7. facere 86, 6.
discindere 153, 3.
discingere (= *absetzen*) 67, 9. a 64, 4. episcopatus honore 56, 20.
disciplina ecclesiastica 57, 15. 65, 20. 31. *cf.* 58, 14. 59, 3. 155, 12. *plur.* 63, 19. 142, 14.
discretus a 9, 16. discretus partibus 28, 24.
discurrere 94, 6.
discursio (= *Erörterung*) 87, 9. *cf. discorrere, discours.*
discutere 86, 13. 93, 1. 128, 5. 220, 35.
disiudicare 154, 22.
disparatio locorum 101, 6.
disparatus a 165, 16.
dissensiones 49, 9.
dissentire a 21, 20. 172, 12.
dissidere 24, 22. dissidens synodus 204, 18.
dissolui morte 9, 4. 241, 13. *cf.* 20, 17.
dissonare 205, 17.
distans opinio 197, 8.
determinare 49, 25.
disturbare altare 140, 8.
diuellere 182, 9.
diuinus: auctoritas 57, 27. codices 116, 13. cognitio 149, 9. 199, 6. dicta 203, 5. iudicium 182, 16. ius 91, 4. iura 59, 11. 65, 8. 66, 14. lex 90, 19 *etc. cf. scriptura.*
doctrina euangelii 64, 16. ueritatis 37, 14. apostolica 33, 26. 29. 199, 11. *etc. plur.* 32, 22. 43, 11. 150, 1. 151, 8.
dominari 20, 3. 23, 14. *alicuius* 23, 19.
dominans heresis 174, 17. 175, 22.
potentia dominans 182, 14. dominantes 9, 14.
in dominatu ecclesiae 100, 12.
dominicum (= ecclesia) 187, 17.
dominicus: litterae 67, 13. nomen 45, 13. *de Christo* dominica mors 15, 9.
dominium 64, 11.
non dubitare *c. inf.* 126, 12. dubitare (= cunctari) *c. inf.* 105, 6.
duces (*officium*) 53, 22. 27. 64, 21.
duo: *gen.* duum 7, 26. 211, 53.
ecferbescere 27, 22. 29, 2.
ecquis 215, 17.
edere (= *mitteilen*) 12, 21. 13, 10. 16, 2 *saepius*. edita 46, 6. — (= *gignere*) 210, 28. editus 22, 25. 32, 12.
editio libri 146, 15. rerum 22, 13.
effectum *subst.* 10, 5.
efferre 150, 2. in lucem cognitionis 140, 4. canes saltibus efferuntur 177, 9.
efficacia 25, 12.
efficientia 7, 3. 21, 22. 25, 16. *plur.* 24, 25.
egressus populi ex Egypto 25, 2.
eicere 63, 12. ecclesia 92, 2. 119, 1. ab ecclesia 119, 11.
elaborare 169, 16.
ellipsis: 1) omissio pronom. demonstr.: inuenta est Eusebi et (sc. eorum), qui cum ipso fuerant, exquisita malitia 117, 6. praedicti (sc. eos), qui ab Oriente secum uenerunt, non permiserunt intrare 120, 1. quod

- nollent habere cum talibus communionem, qui autem (*sc. iis autem, qui*) saeculo seruire maluerunt, prodesse 129, 3. *cf.* 7, 13, 10, 7, 18, 20, 23, 57, 7. — 2) *omissio pronom. reflex. et demonstr. in constr. acc. c. inf.*: reuersos esse (*sc. eos*) mentitur 34, 12. neque eos ad dampnationem potuisse (*sc. se*) compellere Hilarius nuntiauerit 45, 11. putauerunt aliud restaurare (*sc. se posse*) iudicium 57, 5. *cf.* 62, 19, 82, 7, 86, 15, 88, 17, 143, 10, 144, 6, 12, 147, 5, 159, 14, 160, 4. — 3) *omissio particularum*: nulla suspicio erit non modo seditiois, non (= sed nec) asperae obmurmurationis 183, 7. ne soli pereant, sed (*sc. etiam*) participes horrendi criminis sui 183, 16. — 4) *uaria*: quia Caesaris (*sc. quae Caesaris sunt*) Caesaris reddenda 101, 21. ipsi enim (*sc. non*) multicolor et nihil prorsus comparatum ei poterat aequari 239, 7. emendicare 56, 1.
- emissio (*columbae Noe*) 14, 17, 27.
- emortuus: pecudes 19, 26. quaestio 146, 27.
- emundare a 230, 2.
- emundatio 230, 6.
- enim *tertio loco* 16, 9, 35, 17, 111, 6, 172, 6. *cf.* 35, 5. non enim 25, 29, 26, 19, 56, 4, 62, 3, 65, 7, 94, 2, 9, 20, 156, 20, 241, 11. enim non — nisi 10, 10. enim *post* quia: quia enim a deo regnum est 101, 20.
- epanalepsis*: quia—quia 4, 28, 5, 1. iterum—iterum 97, 9, 10.
- epistolia i. e. litterae communicatoriae 130, 17. *cf. ib.* 7. epistulia 169, 1.
- ergo *primo loco* 5, 10, 20, 5, 18, 21, 6, 25, 24, 29, 24, 37, 27, 243, 8. *secundo loco* 4, 16, 10, 11, 13, 19. *saepius. tertio loco* 8, 17, 117, 9.
- eruditio spei ac fidei 24, 27.
- erui *tr.*: quis me erui potest 250, 62.
- esse: est (= *ἔξεστι*) aduertere 156, 17.
- essentia 153, 25, 26. *cf. Ind. rer.*
- et (= etiam) 13, 20, 55, 12, 19 *etc.* — (= *auch nur*) 3, 7. — et non 20, 17, 107, 9. et non solum 25, 28, 107, 17. et quid? 29, 24. et cetera 232, 12.
- etenim *primo loco* 52, 4, 54, 28 *saepius. secundo loco* 22, 24, 64, 23, 107, 15, 108, 17, 120, 3, 124, 16.
- etiamsi *c. coni.* 10, 12, 19, 56, 14, 62, 27, 109, 4, 157, 16.
- etsi 107, 1, 123, 6. *c. coni.* 109, 12.
- eueniens est 155, 24.
- euersiones ecclesiarum 122, 2.
- euigare *c. inf.* 201, 22.
- euolatio 15, 1.
- euoluere 149, 24.
- ex sensu causali*: ex fructu uineae ebrius 13, 13. ex operibus populi sui passionis est causa 15, 7. ex iudicio 55, 6. — *cf. loci significatio.*
- excessus 184, 2.
- excidere de spe 18, 18.
- excludere 58, 16, 112, 7, 159, 17. de 58, 16.
- excommunicare 45, 16, 46, 3 *etc.*
- excubare 182, 7.
- excusare tractare 92, 19.
- execrabilis 49, 23, 111, 11.
- ex(s)ecrari 62, 29, 64, 5, 73, 5, 129, 2, 182, 17, 184, 3.
- excretaiones 50, 6.
- exemplar (= *Abschrift*) 158, 16, 171, 12.
- exemplum (= *Vorbild*) 3, 13, 10, 6, 12, 16, 17, 4 *etc.* — (= *Abschrift*) 87, 2, 93, 16, 96, 14, 103, 3 *saepius.*
- exercere (= *in Sorge versetzen*) 64, 22.

- exinde 25, 8. 51, 4. 56, 10. 86, 7. 199, 18. 201, 4.
 existimatio 160, 13.
 exitium 54, 20.
 exitus competens 94, 16. — (= labor) cum ingenti exitu 58, 28. — (= *Lebensausgang*) 66, 27.
 exordium 7, 21. 20, 11. 176, 19. exordia 212, 62. 214, 33.
 expeditio rerum 93, 6.
 expendere 140, 25.
 expetere *c. inf.* 149, 3.
 expletio (= *Sättigung*) 28, 5.
 exponere (= *absetzen*) 49, 17. 60, 12. 61, 13 *bis*. 14. 63, 5 *saepius*.
 expositio 159, 23. 232, 3. 233, 3. 8. — (= *Absetzung*) 57, 20.
 exprobare 50, 25.
 exquisitus: malitia 117, 7. uerba 183, 13. uersutia 108, 11.
 extenuare 166, 12.
 extra quam 210, 17.
 extranea traditio 52, 13.
 facere *c. inf.* 13, 3. 26. 46, 7. 88, 1. 92, 24. 118, 9. 18. 219, 23. facere calumniam 50, 7. concordiam 57, 25. contumelias 128, 11. conuentus 120, 11. discidium 86, 6. factiones 108, 17. fugam 113, 6. furtum 126, 16. litteras 111, 6. 171, 10. synodum 120, 4. 160, 1. facere male 47, 18.
 factor 69, 8. 9. 150, 8. 218, 8. 9 *bis*.
 factura (= creatura) 153, 20. 162, 29. 176, 9.
 facula 249, 29.
 facultas (= *Redefertigkeit*) 199, 11.
 faetere 29, 9.
 faetidus 29, 1.
 fallacia 55, 27. fallaciae interna dispositio 89, 18.
 falsitas 100, 14. 106, 7 *saepius*. falsitates 50, 11. 118, 9. 122, 1.
 falsus: falsa uera imitantia 52, 25.
 famosus 115, 8. 204, 18.
 fas: contra fas 64, 20.
 fauce susurra 251, 88.
 feces 249, 51.
 feralis habitus 185, 2.
 feruere 213, 20. feruet palatium 101, 10.
 festinare 90, 22. 203, 4. *c. inf.* 90, 9. 158, 21.
 ficulnea infructuosa 16, 18.
 fidelis *subst.* 6, 7. 17. 19. 20. 10, 18. 15, 2. 20, 8. 31, 1. 51, 13. 124, 5. 12. — *adi.* (= *getreu*) 45, 12. 154, 22. 171, 13. — (= *gläubig*) 12, 13. 84, 1. 214, 31. 251, 85.
 fides oculata 54, 11. fidem commo- dare 90, 16. debere 90, 21. detrahere 5, 14. habere 56, 15. — *f.* condere 147, 24. seruare 46, 17. 91, 11. tenere 44, 25. 79, 6. — (= *symbolum*) 43, 3. 46, 8. 67, 22. 68, 1. 69, 6 *bis etc.*
 fiduciam dare 145, 13.
 figura *etymologica*: inuidet placito displicens 9, 1. auditione audire 126, 8. praefigurata ecclesiae praefiguratio 30, 24. zelum zelari 251, 89. iusto Abel iustior 11, 3.
 figuratio futurorum 11, 11.
 finis (*jem.* 49, 27): mundi 17, 8. 48, 3. saeculi 71, 6.
 fistula 249, 37.
 fisis de 251, 78.
 flammiumus 250, 61.
 fluere 35, 9. 219, 18. — *met.* 27, 9.
 fons (= *Quellwasser*) 222, 64. — *met.* 181, 8.
 foris positus extra ecclesiam 92, 3.
 fornicaria *subst.* 30, 25. 31, 10. 13. 32, 3. 12. 15. 16. 18. 21. 33, 3. — *adi.*: fornicaria mater 32, 23.

fornicatoria 55, 25.
 fraternitas 64, 23. 164, 5.
 fraudulententer 199, 12.
 fraudulentia 175, 8. 233, 7.
 fraudulentus 147, 24.
 fraus 43, 19. 45, 9. 158, 8. 177, 18. 216, 28. 249, 36. callida 52, 11. commentatitia 108, 10. fraudes 246, 20.
 frigescere 213, 19.
 fructuosa folia 14, 18.
 frustrare 59, 13.
 fugere: fugierunt 109, 15. 118, 8.
 fundamen 94, 1.
 fundamentum *met.*: uiuum 11, 30. fidelia 12, 13. fidei 12, 10.
 funditus uertere 52, 25. 64, 27.

gaudere *c. inf.* 155, 26. 158, 9.
 gemescere 238, 12.
 generositas 149, 15. 229, 10.
genetiuis sing. 2: cf. Arrius Asclepius Athanasius Eusebius Germinius Liberius Melitius Sabellius Ursacius Uincentius. — *formae aliae: cf.* duo iudicare simplex Moyses Pharao.
gentilis subst. 55, 3. 7. 60, 29. 61, 27. 115, 5. 13. 141, 22. 148, 22. — *adi.:* gentilis ignorantia 32, 21.
 genus: quoquo genere 20, 28. nullo genere 51, 20. 59, 9.
 gerere populi formam in se 18, 16. populi personam 15, 20. synodum 87, 20. gerenda 19, 15.
 gesta (= *Vorgänge*) 3, 7. 4, 27. 6, 11. 7, 26. *saepius*. — (= *Verhandlungen*) 57, 1. 65, 15. 85, 20. 175, 22. — (= *Akten*) 115, 13. 118, 13.
 gestare 246, 18.
 gignere in (deum) 210, 20. 31. 211, 50. 212, 61. — (= *bilden*) 4, 19. — genitus 32, 14. 47, 22 *etc.* genitus de 47, 24. 151, 16. ex 31, 10. 69,

14. 163, 8. a 7, 16. gignitus (*cod. A*) 151, 16.
 gloriari *alqd* 11, 16. *re* 100, 11. quod 37, 26.
 glorificari 47, 8.
 gloriosus 79, 8. 88, 19. 128, 18. 214, 1. corpus 213, 30. *cf. tituli.*
 grande loquimur 210, 25.
 grassari 8, 12. 164, 19. 220, 34.
 gratanter suscipere 172, 10.
 gratulanter accipere 171, 12.
 gratulari *c. inf.* 158, 11. quia 46, 18 *bis.* 87, 12.
 grauare 158, 10. impiis uerbis 220, 38.
 grunnire 251, 87.
 in gurgitem uitiorum mergere 64, 8.
 habitatio (= *das Wohnen*) 15, 1.
 habitus feralis 185, 2. — (= *Gewand*) 35, 9.
 hebetudo cordis 186, 16.
 hinc 61, 9. 92, 17. 201, 18. 204, 3 *bis.* 4. 6. 7. 210, 29. de hinc 60, 18.
 in hodiernum usque 49, 20. usque in hodiernum diem 66, 23.
homoiteleuton: proditores fidei traditoresque 62, 14. nos cantantes et precantes 223, 68. *cf.* 223, 73.
 huiuscemodi cura 184, 15. negotia 140, 24. nomina 163, 7.
 huiusmodi 115, 2. de huiusmodi (*sc. rebus*) 94, 8. ab huiusmodi (*sc. hominibus*) 52, 19.
 ianuam communionis aperuit 66, 13.
 ictus 213, 16. acerbi 63, 8.
 id aetatis 108, 4.
 idecirco 11, 15, 31. 29. 32, 18. 44, 9. 100, 1. 152, 20 *bis.* 153, 25. 157, 3. 170, 13. iccirco 182, 6.
 idem (= *iidem*) 92, 12. 131, 12. isdem (= *iisdem*) 93, 23.

- id est 15, 14. 17, 13. 28, 15. 29, 1. 2.
15. 31, 9. 15. 49, 2 *saepius*.
- igitur *primo loco* 55, 23. 99, 5. 104, 11.
142, 17. 157, 10. *secundo loco*
passim. *tertio loco* 117, 17. 140, 22.
153, 24.
- ignobilis (innobilis 111, 2. 12) 203, 11.
ignorare quod 99, 6.
ignoratio 157, 10. 174, 13.
illum (= illud) 8, 6.
imaginarie 120, 13.
immorari peccatis 32, 9.
imperare *c. inf.* 65, 23.
imperatoria sollicitudo 203, 4.
imus: cordis ab imo 249, 44.
in *c. acc.* (*quo?*): condicitur in Constantinopolim ciuitatem concilium 50, 19. congregauerunt synodum in Sercicensium ciuitatem 104, 6. *cf. loci significatio*. — in *c. abl. loco acc.*: in caelis ascensio 48, 2. in episcopatus honore suscipere 63, 6. in communionem receptus est 56, 10. in ecclesia recipimus 63, 17 (*sed* in communionem suscepit 61, 11. in amicitiam receptus 61, 21). receptus in caelo 70, 16. receptus in caelis 70, 16. uenerunt in Sarcicensi ciuitate 112, 5. in concilio uenire 120, 9. ingredi in iudicio 120, 12. ut periculum depositionis in eo constituerent 175, 9. — in *pro abl. temp.*: in nouissimis temporibus 70, 3. *cf.* 70, 11 (*sed cf.* 70. 12).
- inanimis materies 6, 26. 25, 13.
inanitas mundi 31, 17.
inaures 17, 14.
incalescente sole 27, 23. 29, 2.
incentium 230, 1.
inaccessibilis 71, 2.
in colomis 145, 12. 166, 13. 173, 11.
incolumis 34, 17.
incolumitas 183, 5.
inconpositus 102, 5.
inconuertibilis 154, 12.
incredulitas 121, 12.
increscere 142, 17. 165, 21.
incumbere 142, 2. incumbit sollicitudo 159, 8.
indeficiens fletus 240, 7. oratio 49, 8.
indemutabilis 199, 11.
indere 50, 6.
indesinens bellum 229, 5.
indicatiuus in interrogazione obliqua: expectat, in quem finem procella succedit 64, 24. quid uobis placet, iterum dicite 97, 10. *cf.* 102, 11. 141, 2. 19. 161, 1.
indignitas 197, 16.
indignus *c. gen.* 102, 12.
indiscretus dies 8, 5. cibus indiscretus partibus 28, 22.
indiuuius amicus 66, 21. pax 158, 20. uoluntas indiuuia ab 99, 24.
inducere 64, 13. sectam 52, 11. *cf.* 59, 13. 67, 14. 18. nouas traditiones 62, 13. nouitatem 65, 10. inducere ad fidem 15, 19. — (= seducere) 52, 10.
induere *re* 18, 27. 19, 20. 21, 3. 35, 9. 240, 3. induere hominem (*de Christo*) 70, 4.
infamis uita 66, 27.
inferre 23, 14. 124, 11. 154, 13. litteris 127, 10. sententiam in 66, 7. 10.
infestatio 110, 10.
infidelis (*subst.*) 6, 17. 20 *bis*. 19, 15. 25, 10. 26, 14. 46, 23. 55, 2. 84, 2. 100, 9. — *adi.* (= *untreu*) 28, 8. 32, 10. (= *ungläubig*) 18, 12. 27, 10.
infinitas paterna 149, 15.
infinitiuus post uerba: *cf.* amittere cogere contendere conuenit curare deprecari desiderare dignari esse euitare expetere facere festinare

- gaudere gratulari imperare merere
metuere mittere moliri monere ob-
seruare pati permittere postulare
praecipere rogare temptare timere
uenire, esse dignum necesse satis.
— *in exclamatione*: ueritatem uos
Christi falsitati hominum uendi-
disse! 142, 7.
- infirmare 115, 8. infirmari 116, 3.
infirmis aegritudine 64, 17.
ingerere 64, 10. 102, 3. 21. calumniam
109, 16. 112, 15. se 21, 9.
ingluuius 249, 37.
ingredi 14, 5. 11. 108, 14. 187, 19. in
13, 11. 120, 12.
ingressus ecclesiae 147, 13. 174, 16.
inhabitare 162, 25.
initia sumere 147, 13.
iniuriam facere 65, 26. 128, 10. im-
portare 61, 5. inferre 23, 14. irrogare
66, 18. prosequi 110, 3.
iniuriare 65, 27.
inlibatus 91, 13. 159, 15.
inlicitum esse 157, 2.
includere 201, 22. inlusus 198, 11.
inmemorabilis 111, 20.
innascibilis (deus) 37, 18. 44, 7. 27.
73, 10. 154, 7. 209, 15. 211, 44.
innatare aquae 22, 25. cf. 65, 23.
innatiuitas 160, 5. 161, 6. 163, 24.
innatus (= non natus) 209, 6.
inolescere 199, 18.
inpensior cura 102, 6.
impulsus conscientiae 118, 8.
inquinare 183, 9. 249, 51.
inquit (= *heisst es*) 141, 14.
inreligiositas 22, 11. 46, 6.
inreligiosus 202, 5. 16.
inridere (irridunt 15, 16) 13, 14. 14, 3.
inrito euanescere effectu 94, 19. in
irritum deducere 86, 18. 168, 1.
insaeuire *in alqm* 157, 13.
- insecabilis affectus 100, 3.
insectatio 148, 5.
inserere doctrinam 104, 1. animum
suum animis Christianis 97, 3.
insimulatio 110, 6. 10. 17. insimulati-
ones 110, 13. 16.
insinuare: insinuata manus 24, 11.
15. — *met.* 80, 2. 90, 18. 96, 2. 6.
130, 3. 143, 9. 13. 167, 9. 173, 8.
inspicere 8, 4. ante oculos 112, 16.
inspiratio 6, 25. 7, 12.
instaurare 250, 75.
instinctus humanae mentis 31, 21.
propheticus 11, 17. spiritali motu
instinctus 22, 4.
institutor 69, 1.
insumptuosus 241, 4. 242, 18.
de integro 128, 5. 157, 15.
intellegentia 25, 11. 36, 6. 149, 9. 186,
16. 197, 9. communis 140, 23. pu-
blica 100, 18. spiritalis 31, 13.
intellegere quia *c. coni.* 162, 17.
intentionem diligentem adhibere 102,
18.
intentus (*subst.*) boni operis 166, 18.
intercessio 25, 18.
intercipere 148, 1.
interdictum 59, 8.
interfectio 11, 6. 61, 27.
interminatio 120, 4. 11. 121, 7. 15.
internicio 53, 20.
interrogationem habere 54, 16.
intimare 87, 8. 164, 5. 8. fidem 154, 18.
litteras 90, 14. litteris 94, 14. 166, 10.
intorquere 248, 15.
introire ecclesiam 14, 13. in animum
90, 26.
intus esse 115, 6. 10. 14. consistere
115, 17.
inualescere 174, 18.
inuehere 25, 14. nomen *alicuius* 147, 1.
inuicem 14, 12. 43, 21. 200, 8. 201, 12.

- ab inuicem 201, 12. sibi inuicem 13, 18.
 inultum retinere 121, 10. relinquere 121, 17.
 inumbrare 27, 8.
 ipse: ipsud 20, 11. 44, 29. 89, 9. 211, 52. — ipse *coniunctum cum aliis pronomini- bus*: ipsas illas (*sc. species*) intellegamus 3, 7. huius ipsius prophetae 4, 23. ipso illo nascente 7, 15. hanc ipsam legem 10, 13. *cf.* 12, 22. 20, 11. 22, 3. 23, 15. 24, 26. 32, 20. 44, 29. 89, 9. 203, 3.
 irrogare iniurias 66, 18.
 irroratio mannae 36, 19.
 istiusmodi 6, 18. 185, 6.
 itaque *primo loco* 26, 26. 45, 8. 148, 14. 149, 22. 168, 16. *secundo loco passim. tertio loco* 126, 14.
 iudaizare 67, 16.
 iudicare: iudicantum 118, 5. 14.
 iugis laus 220, 29.
 iugiter 223, 69.
 iungi *alicui* 31, 14. 32, 21. 33, 4. 52, 29. 53, 22. 66, 28. iungere se 175, 19. iuncta damnatio 186, 8.
 iuxta 86, 14. 205, 17. 239, 6. iuxta professionem 45, 17. pius iuxta 97, 1. profanus iuxta 53, 14. sacrilegus iuxta 53, 13. se defendebant iuxta peregrinos 56, 26.
 kandens 213, 19.
 kanendo 249, 37.
 karus 210, 37.
 labes 148, 13. 149, 7. 153, 24. 154, 13. 187, 9.
 largissima salus 145, 12.
 largiter 181, 9.
 largitor 79, 5. 245, 1.
 latebrosus 157, 12.
 latens sacramentum 26, 16.
 latenter 248, 22.
 latitare 119, 14.
 lator legis 23, 23.
 latus 4, 18. 28. 5, 16. 35, 9. e latere meo 155, 10. lateri tuo adhaerentes 47, 12.
 lector (*officium ecclesiasticum*) 160, 15.
 legationem perferre 83, 3. suscipere 167, 9.
 leges sanctae (= s. scripturae) 87, 17.
 legitime: iuste legitimeque 65, 14.
 letalis doctrina 148, 6. semina 129, 9.
 leuis (= *unbehaart*) 18, 27.
 liber a coniugio 10, 23.
 liberare de 173, 11. a 43, 16.
 libitum est 187, 5.
 libramen 250, 69.
 licet 27, 13. *c. ind.* 107, 5. 10. 113, 15. *c. con.* 20, 6. 25, 9. 107, 12. 119, 8. 123, 15. 160, 12. 176, 10. si liceat 177, 5.
 linere: lita spicula 248, 15.
 linteum 241, 16.
 litteras facere 111, 6. 171, 10. per litteras communicare 92, 4.
 littus 248, 9.
 liuidare aurum 239, 7.
 liuor 11, 5. 17.
 locare 214, 39. spem in *re* 19, 19.
loci significatio 1) *ubi?*: *gen.*: cum consedisent episcopi mansionis Nicheae 85, 23. — *abl.*: Arimino detinentur 84, 3. *cf.* 46, 15. 86, 5. — in *c. abl.*: in Alexandria 92, 4. *cf.* 123, 1. 2 *bis*. synodus in Serdica congregata 68, 2 (*sed* synodus congregata Sardicae *ib.*). in ciuitate Gaza 55, 19. in Arelatensi oppido 102, 9. — apud: quae a. Ariminum tractata sunt 86, 17. *cf.* 157, 1. 158, 8. a.

- Mareotem 117, 1. 11. 140, 13. a. Antiochiam 118, 4. 13. a. Mediolanum 144, 10. cf. 91, 19. 93, 3. 95, 12. 97, 4 etc. a. Pariseam ciuitatem 43, 3. 46, 8. a. locum Ariminensem synodus collecta 96, 18. — 2) *quo?*: in c. *acc.*: in Ariminum pertulit 86, 26. in Hiericho ciuitatem deuertērunt 34, 10. cf. 50, 20. in Serdicensium ciuitatem congregauerunt 104, 6 (*sed* uenerunt in Sardicensi ciuitate 112, 5). — ad: ad Alexandriam direxi 155, 11. ad ciuitatem Serdicam congregati 49, 6. cf. 61, 23. 107, 7. ad Ariminensium locum ueniremus 78, 16. — 3) *unde?*: a: ab Aquileia miserunt 145, 6. ab Arimino reuersis 174, 4. Grecianus episcopus a Calle 96, 20. Dionisius ab Elida 61, 12. cf. 74, 7 sqq. 131, 3 sqq. etc. Narcissus a Neroniade de Cilicia 119, 7. Annianus ab Spaniis de Castolona 132, 2 sqq. Ursacius a Singiduno Maesiae 119, 10. — de: aduentantium de Constantinopoli, de Alexandria 60, 17. de Serdica scribere 63, 2. adfuerit de Oriente 119, 8. de Siria deportatus 61, 16. Eusebius de Caesarea 118, 14. cf. 119, 16. 132, 2 sqq. Bassus de Diocleciana ciuitate 61, 15. cf. de loc. — ex: praesentes fuerunt ex Alexandria de eodem loco 114, 10. cf. 118, 5. 119, 9 etc.
- locus: episcopatus 58, 22. si quid mihi post eos loci est 100, 6. — (= oppidum): Ariminensium l. 78, 16. l. Ariminensis 96, 18. cf. 87, 19.
- longe facere 125, 3. 11. longe a suis regionibus positi 56, 26. longe antequam 187, 18.
- de longinquo aduenire 64, 16.
- longus (= longinquus): longae prouinciae 58, 27.
- lues 184, 2. 248, 28. animarum 51, 22.
- magistri officiales 101, 10.
- magniloquentia 201, 21.
- malignari 187, 3.
- in mane 28, 26.
- manere (= *πάροχειν*) 5, 18. 45, 7. 209, 1. 16. 210, 18.
- manifestare 80, 1. 107, 12. 159, 1. 160, 10. 162, 1.
- manifestum est quia 58, 12.
- mansio Nichea 85, 23.
- manu propria 51, 19. 57, 21. propriis manibus 53, 14.
- masculinus sexus 22, 24.
- masculus 5, 12. 7, 18.
- materies 6, 26. 25, 13. 26, 10. 230, 9. (materia 152, 20).
- matutino 27, 19.
- matutinus hymnus 243, 15. lux 246, 31.
- maxime cum 44, 18. 57, 10. 144, 2. 146, 3. 157, 4.
- meditatio 146, 14. futuri 4, 17.
- in medium uenire 89, 20.
- memorare 4, 3. 36, 22. 52, 14. 67, 9. 158, 21. — memorari (= monere) 72, 8.
- memoria posterorum 51, 9. gloriosae memoriae Constantinus 79, 8. Iulius bonae memoriae episcopus 155, 9. b. m. Constantius imperator 163, 12. 168, 10. sanctae memoriae 89, 9. 91, 25. 93, 3. beatae memoriae 116, 9. 123, 7. beatissimae m. 50, 20. 66, 17. in memoriam reseruare 37, 6.
- extra mensuram 29, 8. ultra m. 28, 26.
- mentionem addere 146, 26.
- mentiri manus atque ecrucem 18, 28. speciem 21, 4.

- merere *c. inf.* 32, 10. mereri 124, 13.
 238, 2. *c. inf.* 89, 9. 229, 12.
 mergere 64, 9. mergi 215, 22.
 mersare 215, 20.
 metuere *c. inf.* 59, 5.
 ministrare deo (domino) 122, 7. 16.
 miscere *alicui* 24, 18. 50, 11. 67, 15.
rei 52, 13. sacramenta cum profa-
 nis 59, 2.
 misereri *c. gen.* 57, 14. *c. dat.* 240, 9.
 mitificare 26, 13.
 mittere *c. inf.* 71, 5. 15 bis.
 modulari 251, 85.
 molestissima heresis 105, 16.
 moliri 25, 20. *c. inf.* 65, 9.
 molitio 147, 21. sacramenti 3, 19.
 moneri *c. inf.* 218, 12. 222, 53.
 morae 237, 8.
 morari 25, 21. 114, 14.
 mortiferus conatus 57, 17. fel 248, 15.
 mugire *de bestiis situicolis* 250, 58.
 multationes 122, 11.
 multicolor (= *buntes Kleid*) 239, 7.
cf. Apul. met. XI 3.
 multiloquium 201, 20.
 multiplex 3, 4. 6, 15. 101, 4.
 multiplicare 12, 5.
 multus sermo 33, 8. seruitus multi
 temporis 20, 3.
 mundialis uita 99, 12.
 munerari 99, 5. 14.
 mutuari 98, 17.
 namque *primo loco* 3, 13. 6, 15. 23. 33,
 8. 36, 7. 37, 9 *etc. secundo loco* 10,
 15. 14, 18. 24, 24. 25, 20. 32, 7. 34,
 9. 49, 22 *saepius*. 232, 5.
 nasci (natus) ex 44, 8. 69, 13. 70, 13.
 99, 9. de 70, 4. 153, 18.
 natiui colores 241, 4.
 ne non (= ut) 26, 15. ne quidem in
 modica parte 59, 12.
 nec (neque) (= *auch nicht*) 37, 12. 65,
 4. 67, 12. 124, 12. 140, 17. 176, 1.
 — (= ne quidem) 115, 2. 116, 16.
 117, 12. 121, 8. 186, 2. — (= uel
post negationem) 50, 3. — et nec
 sic 186, 1. nec non etiam 50, 25.
 106, 12. nec enim 125, 11. nec iam
 84, 8. nec — quidem 197, 14. nec —
 quoque 65, 7. *cf. neque*.
 necesse est *c. inf.* 89, 13. 102, 4. 142,
 23. 184, 12. *c. con.* 175, 15.
 necessitatem pati *c. inf.* (*ἀνάγκην ἔχειν*)
 112, 2. necessitates rei publicae 93, 7.
 negare quod 37, 20.
 negotiari 124, 15.
 negotium (= *Angelegenheit*) 89, 19.
 90, 3. 101, 9. 102, 24. 148, 9. 197, 6.
 negotia publica 181, 15.
 nempe 31, 18. 141, 13. 185, 18.
 neque (= *neue*) 181, 16 (*sed neue* 83,
 10). neque — quidem 116, 6.
neutrum plur. saepe, uelut: uniuersa
 4, 4. plurima 4, 5. communicata et
 participata et amicata 10, 11.
 destinata 19, 20. uera 52, 8. 25. 60,
 29 *etc.*
 ni 209, 4.
 in nihilum ducere 54, 26. nil 215, 6.
 nitens os concupiscentia 50, 5.
 nitor innocentiae 19, 23.
 nomen: (= *Person*) a nomine *ali-*
cuius recedere 173, 5. de nomine
alicuius (= *περί τινος*) 143, 8.
 13. 155, 8. 17. 171, 4. ad nomen
alicuius (= *πρός τινα*) 155, 8.
 dare litteras desuper (super 168, 14)
 nomine *alicuius* (= *περί τινος*) 173,
 6. — nomine (= *namentlich*) 46, 1.
 — (= *namens*) 53, 19. 114, 5.
nominatiuus absolutus: manna in
 temptationem datur: per eius ob-
 seruantiam unusquisque, an prae-

- ceptis dei sit idoneus, probaturus 27, 28. angelum dei tremantes (milites) ueste amictum candida demouet saxum sepulchro 221, 49 sq. ambigentes (*sc.* fratres) intrat clausis ianuis 222, 58. uirginis receptus (= deo recepto) membris crescit alius prole sancta 218, 11.
- noster: *gen.* nostrum 60, 9. 63, 2. omnium nostrum 169, 1. omnium nostrorum 108, 1.
- nouitates 200, 10. 202, 2.
- nudationes 111, 10. 122, 2. 11.
- nullus (= nemo) 86, 13. 94, 24. 109, 12. 125, 10.
- numerus unus 16, 5. 8. 12. 13. sextus 60, 2.
- numquid 140, 13. 147, 11. 176, 16. 239, 4. 5. 6. numquid non 9, 9. 19, 14. 22, 26.
- numquidnam 55, 24.
- nutricula 23, 10.
- nutus 211, 58. clementi nutu respicere 158, 9.
- ob 14, 1. 18, 6. 12. 19, 13. 19. 29, 5. 54, 18. 99, 6. 105, 12. 111, 19. 20. 124, 11. ob id 154, 21. ob hoc 199, 15. 202, 18. ob quod 174, 17.
- obducere uelamen ueritati 157, 8.
- obex 25, 10.
- oblatrare 127, 1. 177, 8. 184, 9. oblatrans heresis 148, 11.
- oblitterare 156, 16.
- obmurmuratio 183, 7.
- obniti 25, 10. 46, 1. 177, 11.
- obnoxius 100, 16. — (= noxius) 240, 4.
- obserare 25, 11. 151, 4.
- obseruantia circa deum 90, 4.
- obseruare (= curare) *c. inf.* 125, 12.
- obsopire 4, 18.
- obstrepere 177, 12.
- obtunsio intellegentiae 186, 16.
- obuiam pergere 185, 7.
- ocasio se dedit 145, 10. occasionem inuenire 113, 9. 114, 11. 164, 3. quaerere 140, 7. 146, 24. sub occasione 91, 24.
- occasus 17, 7. 250, 53. diei 89, 15. mundi 49, 27. 64, 26.
- occurrere ad concilium 54, 3.
- oculata fides 54, 11.
- oculi: ante oculos habere 65, 28. 92, 23. inspicere 112, 17. prae oculis habere 112, 10.
- odoratio 20, 20.
- offensa 59, 21. 229, 10. dei 91, 8.
- officialis 164, 2. officiales magistri 101, 10.
- officium (= *Beihülfe*) 25, 17. — (= *Amt*) 37, 28. 91, 6. 93, 24. officia omnia 101, 11. officium sublimis praefecturae 160, 25. — (= *Pflicht*) conscientiae 197, 15. iustitiae 230, 17. officia 8, 1. 98, 6.
- omnigena aetas 209, 12.
- onerosus 156, 3.
- operatio diuina 24, 27. *cf.* 25, 19. operationes terrae 8, 17. operationes filii dei 163, 5. caelestes 185, 4.
- oportunitas (opportunitas 197, 14) 142, 23.
- opprobrium crucis 26, 27.
- optionem proponere 60, 3. 13. suscipere 60, 15.
- orare 142, 26. 32. 185, 11. 231, 6. ut 63, 29. 84, 2. 172, 19. *c. con.* 87, 19. — (= adorare) 88, 9. 209, 16.
- oratio (= *Gebet*) 49, 8. 166, 3. — (= *Bittschrift*) 154, 25. 181, 1.
- ordinare 140, 15. episcopum 61, 16. fidem 67, 16. 151, 3.
- ornatus (*subst. plur.*) boni operis 17, 15. ostendere quia 17, 17.

- pactiones facere 120, 4. ponere 120, 11.
 paeniteri: decretis paenitemur 201, 10.
 palatium 101, 10. 187, 17.
 palpāre 21, 5.
 par atque idem 22, 26.
 pars: parte — parte 163, 25. 26. ex parte — ex parte 162, 25. ex una parte (= κατὰ μονομέρειαν) 115, 13. pro parte 98, 7. 13. — (= *Partei*) episcopi a parte Arrianorum 48, 10. 78, 9. cf. 56, 9. 85, 12. 86, 8. 115, 4. ex partibus nostris 60, 2. ex partibus ipsis 91, 18.
 partiaria hereditas 158, 14.
 particeps *c. gen.* 183, 16. 184, 11. *c. dat.* 53, 10. participem se facere 58, 13.
 participare *alqd* 10, 16. participata 10, 11.
 participatio 125, 4.
 participatum communionis habere 123, 3.
participium cum uerbo esse: est enim sedens 71, 2. erat terram colens 8, 2. erat oues pascens 8, 2. est uincens *etc.* 26, 11. — *particip. praes. uerbi esse expressum per* constitutus 31, 18. 116, 19. 155, 6. 164, 6.
 partim — partim 199, 12.
 paruitas 227, 9. paruitas mea 163, 16.
 passiones (= *Leidenschaften*) 230, 8.
 patere uulneri 241, 13.
 pati *c. inf.* 43, 17. 62, 13. 91, 11. 94, 10.
 patienter 89, 13. 92, 8.
 patrius affectus 21, 23.
 pectusculum 250, 75.
 pellere de 57, 24. 66, 22.
 pence 160, 18. 199, 15. 201, 3 *bis*. 203, 19. 210, 19. 211, 60.
 perconari 65, 9.
 perdocere 130, 13.
 perdurare 47, 7. 51, 3.
 ad perfectum (= *vollkommen*) 13, 2.
 perferre legationem 83, 3.
 perfringere 57, 2.
 perhorrere 62, 30.
 perhorrescere 55, 11.
 periclitari contra famem 19, 31. mendacio 20, 6.
 periculum: rem sibi periculi facere 156, 4. magni periculi esse 186, 8.
 perlator litterarum 160, 5.
 perlegere 216, 25.
 perlinere 221, 45.
 permittere *c. inf.* 83, 11. 84, 9. 104, 13. 105, 9. 17, 120, 10. 121, 9. 16, 249, 41. *c. coni.* 183, 2. ut 84, 9.
 permouere 197, 9. 182, 24.
 perperam 14, 4.
 perpere 45, 14.
 perplexum opus 101, 4.
 perscribere 11, 28. 143, 6. perscripta pagina 173, 12.
 persona (*masc.* 128, 7) 11, 26. 13, 19. 23, 4. 102, 19. 148, 20. 149, 16.
 personam gerere 15, 20. personam nullius accipere 65, 30. — *cf. Ind rer. s. u. deus trinus*:
 personalis 153, 12.
 personare 126, 13. 217, 1.
 perspicere 93, 22.
 perstruere 152, 7.
 pertemere 56, 12.
 pertendere auctoritatem 152, 4.
 pertimescere 59, 6.
 perterrere 85, 16.
 pertollere 104, 14.
 pertractare 61, 14.
 perturbare 56, 1. 82, 8. 84, 1. 113, 2. 129, 14. 141, 21. 200, 14.
 peruidere 112, 3. 130, 1. 169, 15. 171, 13.
 pestis *met.* 49, 23. 51, 22. 55, 7. 154, 20.
 petere ut 171, 9. 172, 1. *c. coni.* 169, 14.

- placabilis 89, 11.
 placitus 8, 7, 9, 1, 10. placitum (est).
 ut 92, 14, 16.
 plausus galli 223, 67.
 plebs 185, 15, 187, 15. dei 148, 6. (dei)
 nominis 209, 14. credentium 11, 14.
 Romanae plebis episcopus 142, 24.
 plebes 186, 2. ecclesiarum 122, 9.
 cf. 87, 22. 88, 2. 12, 16.
 plecti ecclesiae spiritali uigore 157, 22.
 plenitudo 44, 17. 162, 24.
 plenus falsitatis 107, 1. mendaciis
 107, 10. cf. 114, 7.
 plumeae pennae 249, 33.
 pollcre 46, 19.
 polluere 182, 17. 187, 9. 230, 10.
polysyndeton: uerbum et sapientia
 et uirtus etc. 70, 10. ecclesiam aut
 generat aut abluit aut sanctificat
 etc. 3, 15. cf. 4, 1. 14, 1. trimembre
 saepius, uelut 3, 12. 20, 25, 7. 70,
 3. 85, 1.
 ponere in medio 187, 10. ponere omne
 bonum in noluptate 19, 16. positum
 ratione 82, 2.
 postremum 201, 1. ad postremum 27,
 25.
 postulare c. inf. 37, 1.
 postulatio (= *Gebet*) 84, 10.
 potatus calix 15, 10.
 potens sit (= *possit*) 7, 8.
 praeceptio 124, 16.
 praeceptum *passim*.
 praecipere c. inf. 22, 25. 84, 2. 88,
 12. 125, 10. 187, 2. 221, 47. 222,
 61. ut 183, 1. 239, 2.
 praecipitari inputsu conscientiae 118, 8.
 praedamnare 52, 21. 53, 9. 58, 6.
 praedicatio Christi 4, 1. fidei 27, 12.
 perfectae fidei publica 148, 10. no-
 minis dei 88, 14. impietatis 177, 13.
 apostolica euangelica 27, 7 etc. —
 praedicationes blasphemiae 174, 20.
 ambiguae 146, 15. nouae 142, 15.
 praedicator 177, 17. euangelii 27, 8. 10.
 dominici nominis 45, 13. profanissi-
 mae fidei 149, 6.
 praeferre 4, 3. 101, 1. 110, 5. 165, 4.
 typum 17, 13.
 praefigurare 4, 7. 12, 22. 14, 17. 16,
 11. 21, 27. 30, 24.
 praefiguratio 7, 25. 9, 19. 28, 10, 5.
 16, 2. 18, 11. 22, 14. 28, 13. 33, 4.
 praefigurata 30, 24. *plur.* 3, 14.
 36, 1. 2.
 praeformare 4, 9. 5, 14. 7, 26. 15, 1
 20, 7. 24, 22, 18. 24, 16. 32, 19. 33, 1
 praeformatio 10, 6. spiritualis 19, 11.
 28, 20. praeformationis ordo 21, 24.
 praeciudicare 101, 5.
 praeoqui 130, 16.
 praemeditari sensu passiuo 24, 29.
 praepollere 183, 18.
*per praepositionem additum substan-
 tiuo attributum*: de fructu uineae
 ebrietas 15, 4. in Esau affectus 21,
 7. egressus ex Egypto 25, 2. ascen-
 sus ad (in) caelos 45, 3. 106, 1. 8.
 in caelis ascensio 48, 2. adsumtio
 in caelum 71, 5. reditus in caelos
 71, 15. in caelum ascensio 71, 15.
 fauor in hominem 102, 15. impietas
 in dominum 175, 14. similitudo dei
 filii ad deum patrem 201, 5. cf. 44,
 15. ad te reditus 243, 12. — magnum
 in Adam atque Eua mysterium 6, 11.
 cf. 6, 22. fidelium ex gentibus hostiae
 10, 18. numerus in Cayn et Lamech
 pœnae 11, 27. potatus in euangeliiis
 calix 15, 10. uerus de caelo panis
 28, 15. dei in corpore confessio 35,
 21. populi in captiuitatem trans-
 migratio 36, 20. uera ex deo patre
 unigeniti dei natiuitas 44, 4. cf. 163,

6. omnes per orbem terrarum con-
sacerdotes 48, 16. mentis erga deum
deutio 90, 2. nostra circa deum ob-
seruantia 90, 4. cf. 23, 22,
praepositi (= episcopi) 182, 18. ec-
clesiae 52, 15.
praeposterare 227, 6.
praeproperus 102, 5.
praereptio 21, 9.
praeripere 19, 1. 19.
praescientia spiritus 20, 14. 20.
praescire spiritu 20, 21.
praescriptum 29, 9. 153, 9.
praesedere ecclesiis 62, 4.
praesens: in praesens 25, 20. 198, 19.
ad praesens 25, 15. in praesenti
155, 12. in praesenti esse 169, 10.
praesentia: in praesentia esse 109, 11.
sub praesentia 50, 20.
praeses 220, 35.
praestituere 28, 18.
praesumenter 66, 15.
praesumere 29, 10. 181, 17. 201, 1.
202, 5.
praesumtio 61, 2. 62, 25. 199, 10.
praetendere 204, 10.
praeterire 101, 27. conscientiam 167, 4.
praeteritus 81, 5. in praeteritum 56,
17. 58, 18. 163, 11. praeterita 37,
8. 9. 54, 26. 117, 18.
praetermittere 32, 4. 101, 19. 130, 2.
sub praetextu 183, 15 (sed sub prae-
tecto 52, 9).
praeualere 46, 22. 53, 26. 54, 27.
praeuaricari a fide 85, 20.
praeuaricatio 204, 11.
praeuaricator 168, 1. 11. 169, 13.
172, 13.
praeuenta iudicio meditatio 146, 14.
primates 119, 15.
primatus (= *Erstgeburtsrecht*) 18, 8.
15. 19, 12. — pr. ecclesiae 64, 19.
primitiuus *subst.* (= *Erstgeborener*) 18,
16. — primitiua (= *Erstgeburts-
recht*) 18, 6. primitiuorum dignitas
18, 11. honor 18, 13. — *adi.*: pri-
mitiua ecclesia 16, 14.
primordium epistulae 147, 24.
principaliter 159, 10.
principatus ecclesiae 65, 5.
prisca fraus 216, 28.
priuatim 100, 12.
pro: producere pro episcopo (= *ὡς
ἐπίσκοπον*) 117, 13.
probare an 27, 30.
probrosus 246, 25. 247, 6.
probrum 61, 19.
proclamare 10, 3.
procurare 56, 24. in exilium *alicuius*
198, 8.
prode esse 56, 7 (sed *prodesse* 6, 19).
profanare 55, 16.
profanator 60, 22.
profanus *subst.* 59, 2. — *adi.*: profanus
in 54, 20. 149, 13. iuxta 53, 14. fides
149, 6. sensus 52, 8. profano ore
49, 24. profano more 63, 11.
profectus augmenti caelestis 99, 3.
professiones 201, 8.
profiteri quod 48, 3. 144, 4. — cf. *con-
iugatio simplex n.* 3.
profugere: profugit 55, 9.
profunda pax 62, 21. 29. 85, 2. pro-
fundum 33, 25. 26.
profusa libertas 202, 9.
progenitus, us 210, 24.
proicere 55, 23. 141, 22. — (= *ab-
setzen*) 61, 7.
proloqui fidem 169, 5.
pronomina: demonstrat. pro reflex.:
Ysahac monet Esau, uti ante tem-
pus suae mortis benedicatur ab eo
18, 25. — *reflex. pro demonstrat.:*
reddere unicuique secundum opera

- sua 71, 1. — *cf.* aliquis aliquando ipse qualis quantum quique quisque quisquis *etc.*
- propinare poculum 219, 26.
- propositio 142, 8.
- propositum 89, 8. 93, 6. 240, 17.
- propria manu 51, 19. 57, 21. *cf.* 67, 19. propriis manibus 53, 14.
- propter quod 54, 15. 66, 30. 124, 15. *cf.* 164, 8.
- prorogare 36, 15.
- prosequi 23, 7. 86, 21. 110, 3. 198, 18.
- prouenire in cassum 56, 7.
- proxime *temp.* 101, 8. 102, 8. proximior 166, 3.
- puerpera uirgo 209, 8. 218, 13.
- pullulare 200, 3.
- putor 28, 27. 128, 14.
- qua: nescio, qua aequum sit 6, 8.
- quaestio (= *gerichtliche Verhandlung*) 185, 3. 18. 22.
- qualis (= *qualiscumque*) 243, 10.
- quamquam *c. con.* 15, 9. 21, 2. 25, 1. 36, 3. 99, 20. 101, 28. 126, 11. 127, 12. 147, 20. 174, 14.
- quando *c. con.* 242, 13.
- quantum: quantum arbitror 30, 23. — in quantum 36, 21. in quantum — in tantum 12, 5. — in quantum (= in quantumlibet) 203, 1.
- in quantumlibet 12, 16.
- quantumque (= *quantumcunque*) 165, 21.
- quapropter 52, 27. 171, 14.
- quasi 65, 5. 117, 8. — (= *scilicet*) 90, 11. — *c. con.* 59, 17. 125, 6. 176, 11. 28. 184, 1. 201, 13—17.
- quatenus 51, 26. 169, 16. 198, 17.
- quaternus 220, 28.
- quia *c. ind.* 3, 19. 4, 15 *etc. c. con.* 5, 1. 10, 17. 14, 23. 19, 23. 87, 16. 101, 27. 102, 5. 152, 4. 153, 18. 26. 160 9. 162, 17. 176, 9. 16. 18. 237, 6. — *cf.* gratulari intellegere ostendere scire manifestum.
- quin (= *ja sogar*) 21, 29. quin etiam 13, 3. 152, 3. 153, 1. 156, 1. quin potius 20, 1. 21, 10. 14.
- quinus 220, 28.
- quippe 20, 9. quippe cum 44, 13.
- quique (= *et qui uel qui*) 8, 19. 49, 23. 50, 10. 24. 52, 9. 53, 14. 21. 22. 54, 7. 11. 16. 26. 60, 26. 28. 61, 17. 62, 6. 63, 6. 66, 4. 7. — (= *quisque*) 126, 8.
- quis (= *quibus*) 90, 15. 220, 31.
- quisque: in singulis quibusque uiris 3, 20. suis quibusque temporibus 4, 4. donantes sibi quisque delicta 57, 26. per singula quaeque loca 120, 10. ab aliis quibusque 186, 5. *cf.* 122, 18. — (= *quisquis*) 34, 18. 35, 12. 45, 23. 57, 22. 175, 15. — (= *quicumque*): quibusque in terris gesta sint 101, 28.
- quisquis: quoquo genere 20, 28.
- quod *post uerba*: *cf.* ambigere asserere contineri contueri credere gloriari intellegere negare profiteri scire sequitur sperare uidere. — (= *ὅτι explicatiuum c. inf.*) 144, 4.
- rationabiliter 89, 18.
- reatus 10, 7. 148, 3. 186, 9. silentii 198, 22. in reatus silentio 101, 1.
- rebellare 202, 3.
- recedere 9 88, 1. 95, 7. 8. 17. 18. 121, 3. 12. 173, 5.
- recensere 145, 13.
- recitatio libri 146, 9. 147, 4.
- reclamare 176, 23. 177, 11.
- recludere in custodiam 53, 23.
- recognoscere 7, 19. 54, 16. 86, 27.

- 87, 12. 95, 8. 18. 158, 8. 199, 2.
recondere 14, 2. 27, 21. 24. 26.
recordatio publica 146, 29.
rectitas 157, 17.
rectores (= episcopi) 62, 4. rectores
  locorum 183, 2.
recursus 202, 11. annuus 16, 19.
redimere 3, 16. a 6, 4.
reditus 14, 25. 54, 24. 28. 55, 13. 20.
  21. 56, 24. 71, 15. 146, 3. 243, 12.
  episcopatus 55, 1. exilii 55, 11.
  paenitentiae 22, 6.
referre gratias 87, 7. 8. sermonem 6,
  15. in libros 37, 13.
reformare 50, 23.
refricare 65, 12. sententiam 59, 24.
refundere pelagum 26, 12. refusus
  dies 245, 4.
regenerare 201, 14.
regeneratio 199, 15. 201, 15. 205, 16.
regius (= imperatorius): familiaritas
  100, 11. auctoritas 185, 23.
regnum: saeculare 46, 23. 47, 4.
  tyrannidis 65, 6. — (= imperium)
  101, 20. 186, 12. 204, 16.
regula apostolorum 183, 11. ecclesiae
  49, 14. 65, 28. ecclesiastica 52, 10.
  58, 14. 59, 3. disputationem ad cer-
  tam regulam perducere 163, 18.
reicere 32, 13. 54, 22. 202, 2. de 63, 27.
relatio (= Bericht) 160, 25. plena
  130, 12.
relatiuae sententiae attributiue adiunc-
tae per et nominibus: sancta prae-
cepta et quae sanctis apostolis iussa
sunt 49, 19. alii quique detecti sunt,
persuadebant iudicibus 56, 17. —
cf. coniunctiuus.
relegere 27, 23.
religio catholica 92, 18. religiones
  uanae 32, 9. prudentes religionum
  197, 12.
religiosus *subst.* 72, 9. — *adi.* 64, 21.
  84, 8 *passim.*
remeare 84, 4. 88, 13. 183, 20.
remissa peccatorum 72, 3.
remissio criminum 215, 21.
remissus: leue et remissum uidetur
  157, 16.
remittere (= nachlassen) 12, 2. 4.
remouere 81, 5.
renasci 214, 33.
reniti 174, 12.
renuntiare 17, 17. 19, 18. 112, 1.
renuntiatio 143, 4.
reparare 157, 12. 160, 2.
repperire (reperire 114, 12. reperit-
  27, 10. 29, 16. 19. 34, 17. 35, 13.
  117, 18) 24, 28. 25, 22. 29, 17. 33,
  5. 30. 36, 6.
reprobus sensus 58, 10.
repudium dare 5, 4.
reputare 177, 10.
rescindere statuta 158, 16.
rescissio 158, 22.
rescribere 145, 14. 146, 26. 147, 11.
  159, 18. 164, 7. 243, 10. 13.
rescriptum 160, 20.
resecari ab 142, 23.
reserare 33, 25.
reseruare 9, 6. 12, 11. 20, 8. 22, 26
  passim. se 243, 9. 11. in memoriam
  37, 6.
residere 64, 29. 167, 11.
resipiscere 156, 16. ignorationis cap-
  tum resipiscere 157, 10.
resonae uoces 209, 10.
restaurare 52, 12. 54, 29. 57, 5.
restis 34, 19.
retrosum abire 162, 26.
reuelare 222, 63.
reuincere 87, 15.
reuocare 24, 15. 67, 4. 7. 166, 18. 171,
  7. animum in gratiam 89, 11.

reuolare 14, 19. 25.
 reuoluere iudicium 146, 25.
 rex (= imperator) 101, 9. 19. 102, 13.
 184, 18.
 ridere: ridunt (*Luc.* 6, 25) 9, 17.
 rigere 213, 2c.
 rogare *c. inf.* 142, 25.
 rosula 250, 55.
 rugosa frons 248, 20.
 rumigrare 105, 12. 108, 15.
 rursum 5, 2. 17. 12, 5. 14, 9. 15, 6.
 11. 24, 14. 25, 23. 109, 10 *saepius*.
 rursus 24, 4. 94, 2. 146, 28. 159, 18.
 rutilare 250, 57.
 sacerdos (= episcopus) 45, 20. 46, 14.
 55, 3. 6. 16. 22. 60, 24. 27. 86, 6. 93,
 2. 101, 14. 122, 9. 127, 5. 128, 2.
 165, 1. 21. 183, 18. 185, 14. 15.
 187, 16. 203, 10.
 sacerdotalis 53, 16. 101, 25. 184, 17.
 187, 7.
 sacerdotium 45, 24. 46, 1. 198, 14.
 sacratus: sacrata deo corpora 185, 17.
 sacratissimi dies paschae 53, 21.
 sacrificium 8, 5. 11. 25. 16, 3. 36, 19.
 conscientiae nostrae sacrificia 8,
 19. *cf. Ind. rer. s. u.* sacrificium.
 sacrilegium 60, 20. 88, 5.
 sacrilegus animus 183, 10. *communio*
 53, 24. *mens* 49, 23. 50, 4. *mentes*
 127, 13. *pestis* 55, 7. *praedicatio* 50,
 19. 24. *scripta* 52, 20. *sacrilegus*
iuxta 53, 13. *in* 54, 19.
 saecularis imperitia 43, 12. *regnum* 46,
 23. 47, 4. *saeculares motus* 100, 3.
 ante tempora saecularia 100, 7.
 saeculum (= mundus) 20, 16 *bis*. 22,
 5. 31, 16. 34, 7. 71, 3. 11 *bis*. 91, 8.
 99, 12. 165, 21 *saepius*. *aeternum* 20,
 17. 22. 23. *saeculi consummatio*
 28, 10. *exordium* 7, 21. *iudicium* 43,

13. *omne constituti huius saeculi*
tempus 3, 14. *saeculo seruire* 129,
 4. — (= tempora) 72, 6. 13. 14.
saecula 22, 19. 214, 46. *conclusis*
temporibus saeculorum 29, 18. *tuis*
religiosis saeculis 84, 8. *ante saecula*
(saecula 218, 8) 5, 18. 7, 16. 73, 6.
 7 *etc.*
saltem uel nunc 175, 23.
saluare 99, 7. 250, 71.
saluator 16, 6. 18. 93, 5 *etc.* *imperii*
 79, 5.
salutationis formulae: *salutem* 43, 8.
 168, 6. *aeternam salutem* 155, 6. *in*
domino salutem 46, 12. 160, 24.
 174, 10. 237, 3. *in domino aeterna*
salus 49, 7. *in domino aeternam*
salutem 156, 14. 158, 4. *optamus*
uos in domino bene ualere 126, 2.
 175, 4. *cf.* 74, 2 *sqq.* *deus te (uos)*
incolumem (-es) custodiat 166, 13.
 173, 11. *cf.* 145, 16. *salutem largis-*
simam dicimus 145, 11.
sanctimonia legis 93, 21.
sanctus subst. de episcopis 141, 23. —
 (= iustus) 9, 16. 12, 12. 36, 21. 214,
 35. — *adi. de episcopis* 55, 6. 22. 56,
 3. 64, 2. 176, 6. 184, 16. 187, 4 *etc.*
concilium 120, 2. *synodus* 68, 2 *bis*.
 103, 7. 104, 6 *etc.* — (= sancitus)
 79, 7.
sanguineus 35, 8.
sanies 215, 7.
sapere recte 79, 2. *unum* 158, 6.
satagere 121, 8.
satelles 54, 3. 144, 7.
satis est c. inf. 3, 7. 128, 1.
scandalum 204, 20. *facere* 87, 11.
scandere crucem 221, 39.
sceleratus subst. 58, 5. 59, 16. 18. 60,
 16 *passim*. — *adi.* 50, 8. 57, 16.
 65, 4. 60, 23. 105, 7.

- scēlestus *subst.* 62, 18. 64, 19.
 scientia uitae 37, 15.
 scilicet 14, 13. 28, 9. 24. 29, 2. 18
passim.
 scire quod 34, 13. 47, 18. 86, 4. 165,
 17. quia 238, 16.
 scripta (= s. scripturae) 47, 4.
 scriptio 125, 14.
 scriptura (= scriptum) 51, 10. 85, 4.
 92, 14. — (= s. scriptura) 4, 11. 12,
 22. 13, 10. 18, 3. 20, 5. 21, 21. 26,
 16. 27, 14. scripturae 37, 14. 81, 6.
 159, 22. 163, 1. 24. 25. 176, 27. 28.
 202, 3. 204, 2. 10. diuina scriptura
 36, 3. scripturae diuinae 35, 23. 50,
 7. 62, 14. 88, 6. 116, 2. 161, 5. 162,
 28. sanctae 96, 2. 156, 17. 163, 20.
 discernere 102, 19. a 10, 6. 58, 24.
 secretus a 11, 14.
 secretum 242, 7. ex secreto 186, 20.
 secta 49, 16. 52, 11. 13. 27. 58, 10. 24.
 59, 13. 67, 15.
 secundum quod 47, 8. 50, 15.
 sed: sed et (= sed etiam) 45, 1. 60,
 11. 66, 18. 25. non solum, sed et
 71, 3. 11. — sed et (= sicut et) 56,
 8. 16. 144, 6.
 sedere animo 96, 19.
 sedes *episcopalis* 84, 9. 170, 1. 183, 19.
 sacerdotii 45, 24. Petri apostoli
 127, 4. sacerdotalis 53, 16.
 seditio 183, 7. s. commouere 129, 11.
 conflare 61, 6. efficere 55, 21.
 seditioibus uacare 64, 9.
 seducere 56, 9.
 segregare *re* 124, 14. a 86, 11.
 semel: et non semel neque iterum, sed
 frequentius 107, 9. et non semel et
 bis, sed saepius 107, 17.
 seminaria mali 149, 10.
 senecta 108, 3.
 senectus bona 108, 13.
 sententia dei 37, 12. *cf.* 73, 3. — sen-
 tentiam commodare 90, 16. dare 66,
 8. declarare 63, 3. dicere 54, 14. 59,
 7. ferre 101, 15. 168, 3. 174, 26. pro-
 ferre 56, 23. reficere 59, 24. liber
 sententiarum 51, 16.
 sententia 56, 16.
 separare 102, 18. 153, 3. *re* 171, 11.
 a 99, 26. 124, 5. 6. 13. 146, 13. 171,
 3. 172, 12.
 septemplex poena 11, 29. ultio 9, 6.
 septimana 16, 19.
 septuplo 201, 19.
 sequi: sequitur quod 4, 18.
 serius habitus 241, 3.
 sermo (= *Ausdruck*) 44, 4. — sermo
 est 11, 7. 13, 2. 32, 13. 33, 1.
 seu (= seu potius) 171, 6.
 sexus 14, 11. 27, 20. 28, 18. masculinus
 22, 25.
 si (= etsi) 56, 12.
 signare *cum duplici acc.*: duas gentes
 duos populos signat 17, 18.
 significantia 8, 7. 12, 3. 28, 13. 32, 27.
 significatio 8, 15. 11, 28. 26, 19. 31,
 26. 34, 4. 45, 27. 199, 14.
 siluicolus 250, 58.
 similis (= aequalis) 153, 23. 161, 6.
 174, 20.
 simplex: simplicum 201, 21. simpli-
 cium 36, 1. 3.
 simul cum 186, 9.
 sin 176, 1.
 sinceritas (*titulus*) 46, 13. 94, 5.
 siquidem 24, 18.
 siue (= et) 167, 12.
 soliditas unitatis 151, 5.
 ex solido 3, 9.
 sollicitudo 21, 7. 22. 50, 18. 181, 15.
 203, 4. 240, 9. 243, 8. ecclesiastica
 91, 15.
 sollicitus 20, 28. 21, 26. 64, 23. 142,

20. 159, 9. 239, 13. sollicito examine 35, 24.
- soporare 187, 5.
- speciosus 202, 1. 241, 9.
- sperare quod 148, 3. 167, 10.
- spes (spebus 214, 31): spes est ad deum 90, 3.
- spiculum 248, 15.
- spiritalis (spiritualis 19, 11) *passim*.
- spiritaliter (spiritualiter 19, 14) 6, 13. 33, 22. 34, 25.
- spolia, ae 60, 19.
- sputum 220, 38.
- sputus 213, 16.
- squalor 50, 10. 128, 14.
- stare *sensu morali* 47, 10.
- stranguilare ceruices circulis 128, 16.
- subdolos 157, 12. subdole 163, 11.
- subfigere cruci 11, 12.
- subiecta (= *sc. scripta*) 85, 18. 156, 8.
- subiectio domini 147, 3. 15. — (= *Unterschiebung*) 142, 1.
- subiectus corporis 177, 6.
- sublimis praefectura 160, 25.
- submissiones falsarum litterarum 111, 15.
- submittere doctrinam 103, 13.
- subnecti 175, 7.
- subpositiones falsarum litterarum 111, 5.
- subrepere 146, 29. 202, 2. 230, 1.
- subscribere (suscribere 58, 11. 66, 10. 85, 11. 86, 22. 23. 88, 1. 96, 10. 131, 12. 163, 21. 164, 9 *bis*) 47, 17. 66, 6. 86, 15. 25. 143, 6. 144, 14. 187, 7.
- subscriptio (suscriptio 85, 3. 97, 10. 158, 12) 67, 20. 148, 1. 158, 21.
- subsistere 154, 3. 176, 19. 211, 42.
- substantia 44, 9. 72, 5. 12 *bis*. 95, 24. 96, 1. 124, 13. 149, 12. 150, 11. 18. 151, 9. 153, 2. 22. 154, 1. 159, 23. 176, 21. creationis 149, 19. aeterni-
- tatis 151, 17. 154, 8. patris 150, 9. *cf. Ind. rer. s. u. deus trinus et substantia*.
- subterfugere 109, 14.
- subuertere 51, 5. 21. 53, 16. 54, 29. 59, 11. 62, 29. 64, 9. 97, 4.
- successio episcoporum 91, 12. apostolorum 95, 11. 21. successiones 12, 12. 37, 7.
- successor 81, 4. 142, 5.
- sufficienter 115, 11.
- suffundere 147, 25.
- suggerere 163, 23. 164, 7.
- suggestio 58, 20.
- submittere 204, 13.
- summouere ab 32, 13.
- super haec omnia 119, 1. super his omnibus 119, 11. litteras super nomine eius 168, 14. tractare super 94, 12.
- superflue 6, 5.
- superuenire 166, 5. ad locum 115, 15.
- superuentum facere 115, 7.
- supradictus 50, 13. 19. 53, 7. 54, 3 *passim*.
- suprascriptus 97, 11.
- susceptio 35, 21. 45, 6. 47, 24.
- suscipere litteras 125, 12. epistulia 149, 1.
- suspectio 105, 16. 115, 11.
- suspendere 243, 1. a 80, 7. ad 55, 16.
- suspensus ac sollicitus expectat 64, 23.
- sustinere 12, 13. 159, 9. 172, 3. 181, 12. 220, 38. 239, 9.
- susum (*Ios. 2, 11*) 34, 14. 35, 3.
- susurra fauce 251, 88.
- talis (= *folgender*) 4, 19. 19, 1. 67, 22. 99, 14. 141, 10. 143, 2. 149, 11. 152, 7.
- tametsi 113, 8.
- tamquam (= *tamquam si*) 8, 13.

tanto (*respondet quantumque = quantumcunque*) 165, 21.
 tantundem 28, 19.
 templum 29, 23. 55, 8. 215, 7. 221, 43.
tempora: consecutio temporum: proponunt mittendos esse episcopos, ut cuncta fideliter scriberent et ipsi damnemur 60, 3. Sardicam peruenerunt, quo adquirant 112, 14. quae deliquerint *post imperf.* 113, 12. — *temporum mutatio: dominus cum temptatus esset, demonstrat* 5, 4. nisi communicet, peccauit 10, 14. si quis fuerat expertus — reparatus exhauriat 157, 10. si se huius uestis dignam facit, id est, si uestes sericas habere noluerit 242, 3. cum habeam et uellem 237, 11. *cf.* 19, 23. 25. 64, 20. 239, 4 *sqq.*
 temptare (*temptare* 99, 7. 101, 3. 104, 2. 105, 6) 5, 4. 216, 28. *c. inf.* 101, 3. 104, 2. 10. 105, 6. 15. utrum 28, 14.
 tempus: anterius tempus 37, 7. nostrum tempus 201, 6. aetatis nostrae tempus 186, 4. tempus per omne 251, 91. per omne tempus 3, 13. 18. post plurimum tempus 54, 25. tunc temporis 80, 9. 95, 12. eo temporis 116, 8. aliquantum temporis 145, 6. nec parum temporis 121, 8. multi temporis 20, 4. multo tempore 51, 1. breui tempore 82, 7. eo tempore quo 22, 24. 27. anteriore tempore quam 146, 13. in tempore hoc 198, 18. in tempore septimo millesimo 35, 20. *cf.* 140, 9. noctis tempora 245, 3. nouissimis temporibus 70, 12. in nouissimis temporibus 70, 3. usque in haec tempora 81, 7. *cf.* 100, 7. 151, 22. 176, 24. conclusis temporibus saeculorum 29, 18. consummatio temporum 7, 22.

temulentus 249, 39.
 tenax ueri 154, 20.
 tergiuersari 127, 14.
 tergiuersatio 130, 10. 158, 15.
 testamentum 31, 15. testamenti liberi 35, 11. in (ad) testamentum aeternum 33, 25. 28. uetus 32, 19.
 teste presbiterium est 171, 3.
 testeus 203, 10.
 testificatio dei 60, 6.
 teterrimus 184, 2.
 textus insumptuosus 241, 4. 242, 18.
 timere *c. inf.* 60, 15. 107, 9. 16.
 tinctus 25, 6.
 tingere 127, 13. 222, 64.
tituli: 1) papae: domino beatissimo papae 143, 7. — dilectissime frater 126, 14. — sincera caritas tua 130, 13. eximia grauitas tua 130, 15. tua excellens prudentia 130, 4. sanctitas tua 143, 9. 11. 144, 2. unanimitas tua 130, 13. — 2) *episcoporum: domino fratri* 145, 9. domino sanctissimo fratri 46, 11. domino religiosissimo fratri 159, 6. dilectissimis fratribus 158, 3. 174, 5. dilectissimis fratribus et coepiscopis nostris 155, 5. 168, 5. episcopis conministris, dilectissimis fratribus 103, 10. dilectissimis et beatissimis sacerdotibus episcopis 43, 6. dominis fratribus religiosissimis 160, 22. — frater 145, 16. 173, 12. fratres 175, 4. frater carissime 145, 11. 166, 19. 172, 17. fratres carissimi 96, 20. 172, 6. carissimi 125, 4. dilectissimi fratres 49, 8. 52, 28. 57, 16. 63, 23. 29. 65, 19. 67, 11. 109, 7. 15. 113, 16. 125, 6. 158, 11. 164, 1. fratres dilecti 125, 12. 13. domini fratres carissimi 170, 15. fratres deuotissimi 165, 9. beatissime frater 129, 8. consecr-

- dotes sanctissimi 86, 5. uenerabiles 93, 21. parentes 94, 25. domine religiosissime 150, 13. — caritas tua (uestra) 46, 4. 155, 8. 17. 160, 16. 164, 8. 171, 13. 175, 2. tua (uestra) dilectio 145, 11. 164, 2. 165, 11. 13. granitas tua (uestra) 94, 12. prudentia tua (uestra) 86, 4. 94, 13. 170, 16. sanctitas tua (uestra) 150, 17. 26. 161, 2 etc. sinceritas tua (uestra) 46, 13. 94, 5. unanimitas uestra 155, 18. 164, 6. — 3) *imperatorum*: gloriosissimo Augusto 89, 5. beatissimo et gloriosissimo Augusto 78, 13. domino merito gloriosissimo ac victoriosissimo Augusto 87, 4. — domine 87, 25. (domine) imperator 88, 12. 203, 2. 14. clementissime imperator 91, 17. clementissime ac religiosissime Auguste 93, 14. dignantissime imperator 198, 16. optime ac religiosissime imperator 199, 2. cf. 89, 16. pie imperator 88, 8. piissime imperator 197, 5. domine piissime imperator 88, 20. tranquillissime imperator 89, 6. 92, 5. domine beatissime Auguste 181, 7. gloriosissime Auguste 182, 15. — tua clementia 83, 1. 9. 11. 87, 15. 89, 7. 90, 7. 92, 9. 17. 93, 12. 181, 13. aequitas et clementia tua 91, 22. dignatio tua 203, 7. lenitas tua 183, 2. mansuetudo tua 89, 7. 20. 92, 20. 93, 8. 182, 11. pietas tua 87, 15. 80, 1. 81, 7. 82, 2. 87, 7. 9. 13. 19. 25. 89, 12. 91, 15. 181, 8. 183, 17. sancta pietas tua 84, 7. prudentia tua 90, 26. cf. 93, 23. tua sancta prudentia 84, 9. tua sancta religiosaque prudentia 85, 5. sanctitas tua 182, 15. sapientia tua 83, 4. 182, 3. tranquillitas tua 92, 8. 25. tua uirtus et gloria 88, 4. — 4) u. c. 88, 13. 160, 25.
- tolerabiliter 166, 6.
- tolerantia 101, 2. 173, 1.
- tortor 142, 2.
- totiens 96, 21. 97, 2.
- in totum 88, 4. ex toto 115, 9. 201, 6.
- tractare *alqd* 4, 4. 32, 27. 65, 14. 86, 12. 17. 90, 3. 92, 19. 25. 95, 21. 102, 24. 128, 4. 169, 8. de 13, 18. 82, 3. 94, 4. 16. 96, 19. 157, 6. super *re* 94, 12. male tractare 65, 27.
- tractatus (= *Verhandlung*) 79, 8. 80, 1. 86, 5. 95, 12. — (= *Abhandlung*) 46, 22. cf. 3, 3. — (= *Bekentnis*) 81, 4. 96, 14. 97, 4. 153, 8. 158, 13.
- traditio 147, 15. apostolorum 54, 23. cf. 49, 15. 59, 12. 63, 13. 95, 11. 20. 155, 9. extranea 52, 13. paterna 96, 12. traditiones paternae 63, 18. nouae 62, 13. peruersae 49, 16.
- traditor 62, 14. 220, 31.
- tradux 98, 20.
- transcursim 4, 3. 11, 10.
- transducere 128, 13. 186, 18. in errorem 185, 21.
- transferre 15, 5. 7. 19, 23. 25, 17. 26, 15. 29. 36, 8. se 22, 11.
- transformare 98, 9. 210, 32.
- transgressor 46, 14. 22.
- translationes de ecclesia (minori) ad maiores 122, 3. cf. 122, 12.
- transmigratio 36, 20.
- transmittere 158, 17. 160, 16.
- transuolare 249, 34.
- tribulatio 172, 4.
- trinus aduentus 16, 17.
- triumphator 93, 19.
- triumphus 213, 17.
- tum cum *c. coni.* 13, 18. 29, 7.
- tumor 59, 19.
- turbator 82, 3.

- turbor 62, 24.
tuto 4, 16. 6, 10. 33, 2.
- uacare 64, 9. 84, 10. 89, 14.
uacuitas mundi 31, 17.
uacuus spe 152, 3.
uegetare 7, 12.
uelamen uerborum 183, 13.
uellus 221, 50.
uelum 221, 43.
uenatio 18, 24.
uenenatus animus 31, 18. uirus 183, 14.
uenenum uirusque 157, 20. uenenum
effundere 127, 2. uenena 31, 22.
80, 5.
uenire *c. inf.* 70, 6. 71, 6 *bis.* 150, 15.
154, 10. uenire contra ecclesiam 66,
29. contra traditionem 96, 12.
uentilare 114, 12.
uentosus 249, 35.
uerberationes 122, 1.
uerbosari 114, 15.
uerecundus 183, 8.
uersutia 108, 11. 113, 16.
uertere funditus 52, 26. 64, 27. uerti
in fugam 113, 13.
uerum: in uero est 51, 27.
uerum *coni.*: 8, 4. 9. 10, 7. 25, 19. 53,
12 *passim.*
uesanus 141, 6. 142, 16.
uespere 27, 18. in uespere 28, 10.
ad uesperum 28, 5. 8.
uestis immortalitatis 19, 21.
ueteratum 199, 20.
uicem rependere 145, 14.
uidelicet 8, 18. 23, 25. 27, 7. 108, 12.
112, 16. 183, 18.
uidere quod 59, 20. quoniam 51, 5.
uigilantissima deuotio 164, 4.
uindicare 11, 4. 59, 17. 157, 9. 20.
213, 14.
uindicta 12, 5.
- uiolatores caelestium legum 59, 21.
uiolenter 187, 14.
uiperinus 215, 5.
uirginitas casta ueritatis 182, 14.
uirtutes dei 12, 16. *cf.* 13, 5.
uirus 151, 13. 183, 14. pestiferum
157, 11.
uitare 51, 5. ab 52, 19.
uiuificare 5, 17.
ultra 11, 8. 25, 28. 27, 22 *passim.*
ultra quam 98, 17.
unanimis 237, 10.
unanimitas 130, 13. 155, 18. 158, 19.
164, 6. 169, 3. 170, 13. 173, 9.
undosum mare 202, 6.
unianimiter 15, 12.
uniformis epistula 164, 14.
unigena 210, 28. 211, 44. 51.
uniuersitas hominum 13, 4. 15, 14.
uniuersitatis dominus 185, 7.
unusquique 20, 20. 122, 8.
unusquisque 8, 3. 14, 14. 17, 3. 22, 9.
27, 20. 29. 48, 4 *saepius.*
uocare ad causam 144, 5.
uocatio gentium 17, 6. uocationes
108, 12.
uocitare 31, 12. 33, 10.
uolatilia 31, 16. 19.
uolumen 102, 2. 18. uolumina sacra
3, 10. scripta et consignata 37, 6.
uotina munera 246, 30.
usque in 81, 7. 163, 17. usque ad 17,
7. 8. 23, 6. 25, 2. 28, 9. 45, 1. 95,
11. 157, 15. 198, 20. adhuc usque
55, 24. nunc usque 95, 13. 22
174, 16.
ut non (= quod non) 59, 3.
uti 130, 16. — *coni. fin.* 18, 24. 238,
12. 15.
utique 18, 12. 20, 16. 22, 1. 29, 25. 31,
30. 100, 16. 126, 12. 129, 14.
uulgata consuetudo 197, 10.

TRENT UNIVERSITY

0 1164 0195640 8

LP BR60 .06 v. 65

Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum.

DATE

ISSUED TO

64051

